

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ

8957

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

TÜRK EDEBİYATINDA KELİLE VE DİMNE
ÇEVİRİLERİ VE KUL MESÛD ÇEVİRİSİ

I

(İnceleme)

(Doktora Tezi)

Tezi Yöneten
Prof. Dr. ALİ ALPARSLAN

8957
I-Cilt

Zehra Toska

43

İstanbul - 1989

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Ö Z E T

Milâdi 300 yıllarından günümüze gelinceye kadar çeşitli dillere çevrilmiş ve üzerinde pek çok araştırma yapılmış olan Kelile ve Dimne'nin ilk Türkçe çevirisi 14. yüzyılda Kul Mesûd tarafından Aydın Oğullarından Umur Bey'in isteği üzerine yapılmıştır. Kul Mesûd genel olarak Nasrullah'ın Farsça metnine sadık kalmıştır. Aydınlatıcı ve eğitici bir gayretle kaleme alındığı anlaşılan eserin dili oldukça sadedir.

Türk Edebiyat Tarihi içinde Türkçe Kelile ve Dimne denilince akla gelen Ali Çelebi'nin Humayun-name'si olmuş, Kul Mesûd ve eseri uzun müddet unutulmuş, adı hiçbir kaynakta yer almamıştır. Oysa gerek bu çevirinin ve gerekse Kelile ve Dimne'nin diğer ilk çevirilerinin edebiyat tarihimiz açısından gözardı edilemeyecek bir öneme sahip olduğu ortadadır.

Kelile ve Dimne aslında bir ahlâk ve siyâset kitabıdır. Fakat düşünceler ve öğütler kuru bir öğretim şeklinde değil, hikâyelerle verilmiştir. Alegorik bir anlatım yoluyla hayvanların insan tiplerini karakterize ettikleri hikâyeler bu nitelikleriyle hem eğlendirici ve hem de akılda kalıcı olmayı sağlamışlardır.

Hemen hemen bütün dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olan Kelile ve Dimne Hikâyelerinin Türk dilinde yapılan ilk ve daha sonraki yüzyıllardaki çevirileri onun Türk toplumunu ne kadar çok etkilendiğini göstermesi bakımından da önemlidir.

Ö N S Ö Z

Anadolu sahasında yazılmış ilk çeviri örneklerinden olan Kul Mesûd'un Kelile ve Dimne'si Türk edebiyatı ve Türk dili tarihinde önemli bir yer tutar.

Bu kadar çok beğeni kazanmış, yaygınlaşmış ve çeşitli dillere çevrilmiş ve ilk defa Kul Mesûd'la dilimize kazandırılmış olan bu eserin edebiyat, dil ve konusu açısından incelenmesi bir an önce yapılması gerekli olan görevlerden biri olmalıydı.

Edebiyatımızın ve kültür birikimimizin oluşumunu takip etmek için, telif ya da çeviri, ilk ürünleri birkaç bakımdan değerlendirmeye tabi tutmak kaçınılmazdır. Çünkü onlar edebî zevkimizin ve düşünce tarihimizin ilk yapı taşlarıdır. Ancak bu sayede kendi kültür ve edebiyatımızı ve dünya kültür ve edebiyatındaki yerimizi ölçebiliriz. Edebiyat tarihimizi aydınlatıcı araştırma ve incelemelere topluca bir göz atıldığında divan şiiri üzerine yapılanlar önemli bir yer tutarken, mensur eserlerin tanıtılması ikinci plânda kalmıştır.

Üzerinde çok az çalışılmış olan sade nesirle yazılmış eserler ilk defa Fahir İz'in çıkarmış olduğu Eski Türk Edebiyatında Nesir I (İstanbul, 1969)'de topluca bir araya gelmiş ve değerlendirilmiş, onun bu kayda değer çabasından sonra mensur eserler üzerindeki araştırmalar biraz daha yoğunluk kazanmıştır. İşte bu tezin konusunun seçilmesindeki en büyük etmenlerden biri de Antoloji'dir. Antoloji'de yer alan örnekler eski edebiyatımızın sadece şiirden oluşmadığını, onun yanında gayet zengin bir düzyazı anlatımının da bulunduğunu gözler önüne seriyordu. Örnekler arasında bulunan "Çetükle Sıçan" hikâyesiyle Kul Mesûd'un Kelile ve Dimne çevirisiyle tanışılması bu yayın sayesinde olmuştur.

Edebiyatımızda hikâye türünün gelişimi de her zaman ilgi uyandırıcı bir konu olarak dikkatlerimizi çekmiştir. Hikâye türü tamamen Tanzimatla birlikte mi edebiyatımıza girmiştir? Yoksa ister sözlü isterse yazılı olsun kendi yazı gelenegimizin izlerini bugünün hikâyesinde görmek mümkün değil midir?

Yukarıda sıralanan niteliklere uygun bir eser olduğundan Kul Mesûd'un Kelile ve Dimne çevirisi doktora tezimize konu olarak seçildi.

Kul Mesûd çevirisi üzerinde daha önce de yapılmış çalışmalar vardır. Bunlar tek bir nüshaya dayanan, indeks ve dil çalışmalarını içeren basılmamış lisans tezleridir. Bizim çalışmamızın asıl konusunu oluşturan metin kısmı Kul Mesûd'un halen bilinen iki nüshası üzerinden yapılmıştır. Bunlardan biri Lâleli ve diğeri Bodleian nüshalarıdır. Lâleli nüshası eksiksiz bir nüsha olması ve diğeri nitelikleri açısından esas nüsha olarak seçildi. Nüshalardaki eksiklikler ve yanlışlıklar birbiri ile giderilmeye çalışıldı. Fakat her iki nüshanın da cevap vermediği zorluklarla da karşılaşıldı. Bu nedenle de Türkçe çevirinin dayandığı Farsça aslına başvurulmuş ve metin bununla karşılaştırılmıştır. Ayrıca bu karşılaştırma çevirinin değerlendirilmesi için de gerekliydi. Farsça metni görmeden Kul Mesûd'un nesir ve nazım çeviri dilini değerlendirmek, onun kendi katkılarını farketmek imkânsız olacaktı.

İki ciltten oluşan bu tezin ilk cildi araştırma ve incelemeleri ihtiva etmektedir. Konular üç kısımda toparlanmıştır: Birinci kısımda Kelile ve Dimne, Hikâyelerin Menşei, Türkçe ve Türkçe dışındaki çevirileri; ikinci kısımda hikâyeler şekil ve muhteva açısından ele alınmış; üçüncü kısımda ise metin kısmına da bir geçiş sağlamak bakımından Kul Mesûd, muhiti ve çevirisinin üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu cildin sonuna hikâyelerin döküm tablosu, indeksler ve Türkçe Kelile ve Dimne çevirilerinden örnekler verilmiştir.

Çalışmamızın bir edebiyat tezi olması dolayısıyla eserin dil özelliklerine ayrıca girilmemiştir. XIV. yy. dil özelliklerini yansıtmaması, Türkçe kelime zenginliği açısından da önemli bir eser olan Kul Mesûd çevirisi, dil sahasında ayrıca incelemeye degecek bir malzemeye sahip olduğu açıktır.

Tez çalışmalarım sırasında her türlü yardımlarını esirgemeyip destek olan ve bir çok sorunumu çözen değerli hocam Prof. Dr. Ali Alparıslan'a, gerek tezin seçimi sırasında ve gerekse hazırlanmasında çalışmalarımıla yakından ilgilenen, konuların ele alınışındaki düşünceleri teşvik edip aynı heyecanı ve duyguları yaşayan hocam Prof. Dr. Günay Kut'a, Farsça yayından bizi haberdar ederek tezimize yeni ufuklar açılmasını sağlayan hocam Prof. Dr. Nihad Çetin'e, şahsî kitaplığındaki nadir kitaplarını hiç tereddütsüz elimize veren ve bazı kaynak kitaplara dikkatimizi çeken Sayın Turgut Kut'a, eserin Arapça ibare ve şiirlerinde rastlanan hataların düzeltilmesinde yardımcı olan Doç. Dr. Mahmut Kaya'ya, Almanca çevirilerde yardımlarına başvurduğumuz Yar. Doç. Dr. Nedret Pınar'a teşekkürlerimi sunarım.

Zehra Toska

K I S A L T M A L A R

Metnin hazırlanmasında başvurulan yazmaların ve diğer basılı eserlerin kısaltmaları:¹

SL	Süleymaniye Kütüphanesi, Lâleli Bölümü, Nr. 1897
B	Oxford, Bodleian Kütüphanesi, Marsh 180
TKD	<u>Tercüme-i Kelile ve Dimne İnşa-yı Ebü l-Me^Cali Nasrullah-ı Münşi Tashih ve Tavzih-i Mücteba Minovi-i Tahrani.</u> (Tahran: Şirket-i Sihami-i Ofset, 1343 h.ş./1964).
ÖRD	<u>Bidpay, Kelile ve Dimne,</u> çev. Ömer Rıza Doğrul. (İstanbul: Nurgök Matbaası, 1958).

Tezde Kullanılan Diğer Kısaltmalar:

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
Bkz., bkz.	bakınız
C.	cilt
çev.	çeviren
G	Giriş
h,	hikâye
haz.	hazırlayan
h.ş.	hicri şemsi
m.	milâdi
no.,nr.	numara, sayı
ölm.	ölümü, ölüm
s.	sayfa
str.	satır
v.b.	ve başkaları
y.	yaprak
yy.	yüzyıl

¹Metinde geçen atasözleriyle ilgili olarak kullanılan yayınların kısaltmaları bu bölümün başında verildiğinden ayrıca burada tekrarlanmadı.

İÇİNDEKİLER

I. C İ L T

Abstract

Önsöz

Kısaltmalar

İçindekiler

I. Kısım: KELİLE VE DİMNE, HİKÂYELERİN MENŞEİ, TÜRKÇE DİŞİNDAKİ ÇEVİRİLERİ VE TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ	1
A. KELİLE VE DİMNE	1
B. HİKÂYELERİN MENŞEİ	1
C. TÜRKÇE DİŞİNDAKİ ÇEVİRİLER ve İNCELEMELER	9-17
a. Pehlevi Diline Çevirisi	
b. Eski Süryanî ve Arapça Çevirileri	
c. İbnül-Mukaffa'a Dayanan Çeviriler	
d. Kelile ve Dimne'nin Diğer Çevirileri	
D. TÜRKÇE KELİLE ve DİMNE ÇEVİRİLERİ	17-35
a. Doğu Türkçesindeki Çeviriler	18-19
b. Kelile ve Dimne'nin Anadolu Sahasındaki İlk Çevirileri	19
1. Gotha Yazması (no. 189)	19-21
2. Oxford ve Berlin (Tübingen 1747) Yazmaları	21-25
3. TDK (A/28) Yazması	26-31
c. Kelile ve Dimne'nin Anadolu Sahasındaki Daha Sonraki Çevirileri	32-34
d. Benzerleri	35
II. Kısım: HİKÂYELERİN ŞEKİL VE MUHTEVA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ VE HİKÂYELERİN ÖZETLERİ	36
A. ŞEKİL AÇISINDAN	36
a. Eserin Edebi Türü	36-40
b. Hikâye Örgüsü	40-43
1. Bablar ve Konuları	43-50
2. Çerçeve ve Münferit Hikâyeler	50
3. Çerçeve ve Münferit Hikâyelerin Konularına Göre Gruplandırılması	50-55
c. Hikâye Özetleri	56-84

B. MUHTEVA AÇISINDAN	85
a. Ahlâk ve Siyasetname Kitabı olarak Kelile ve Dimne	85-92
1. Padişahlık Makamı, Padişah, Vasıfları ve Görevleri	92-100
2. Vezir ve Görevleri	100-103
3. Kul, Kullukçu ve Görevleri	103-107
4. Adalet, Suç ve Ceza, Affetmek	107-109
5. Kavram ve Nesnelere İlişkin Değer Yargıları	110-149
b. Kelile ve Dimne Hikâyelerindeki Hayvanlar ve Temsil Ettikleri Karakterler, Semboller	150-201
c. Metinde Geçen Atasözleri	201-234
III. Kısım: KUL MESÛD, MUHİTİ VE ÇEVİRİSİNİN ÖZELLİKLERİ	235
A. KAYNAKLARDAKİ BİLGİLER	235
a. Eserin Takdim Edildiği Umur Bey Kimdir?	235-237
b. Kul Mesûd ve Hoca Mesûd Aynı Kişi midir?	237-242
B. ÇEVİRİNİN ÖZELLİKLERİ	242
a. Üslubu	242-245
b. Çeviri Açısından Eserin Nesir ve Nazım Dili	245
1. Nesir Dili	245-251
2. Şiir Dili	251-259
C. KUL MESÛD ÇEVİRİSİ VE NÜSHALARININ ÖZELLİKLERİ	260-281
Sonuç	282-292
Bibliyografya	293-300
Örnekler	301-308
Kavram ve Nesnelere İlişkin Değer Yargıları İndeksi	309-315
Kelile ve Dimne'de Geçen Hayvan İsimlerinin İndeksi	316-321
Hikâyelerin Döküm Tablosu	322-328

II. C İ L T

Metnin Tesbitinde Gözetilen Esaslar

Transkripsiyon Sistemi

Metin (Edisyon Kritik)

1-438

I. Kısım: KELİLE ve DİMNE, HİKÂYELERİN MENŞEİ, TÜRKÇE DIŞINDAKİ
ÇEVİRİLERİ ve TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ

A. KELİLE ve DİMNE:

Hükümdarlara yol göstermek, devlet idaresinde onlara yardımcı olmak amacıyla yazılmış bir hikâye ve masal kitabıdır. Kitabın içindeki en önemli ve hacimli hikâyesinin iki kahramanı olan çakalların adı Kelile ve Dimne (Sanskritçe Karataka ve Damanaka, eski Süryânî tercümesinde Kalilag ve Damnag)¹ bütün kitaba adını vermiştir. Bidpay Hikâyeleri olarak da tanınan bu eser, çok az kitabın eriştiği bir üne sahip olmuştur; gerek doğuda ve gerek batıda hem orijinalinden ve hem de ilk çevirilerinden çeşitli dillere çevirileri yapılmış ve bunu diğerleri takip etmiştir.

B. HİKÂYELERİN MENŞEİ:

Eserin aslı Sanskritçedir ve en eski şekli Hertel tarafından bulunmuş olan Tantrākhyāyika'dır.² Bu kitap Vişnu mezhebinden bir brahman tarafından, tarihi kesin olmamakla birlikte Hertel'e göre miladî 300 yılına doğru Kışmir'de yazılmıştır. Fakat Brockelmann, A. Berriedale Keith'e dayanarak onun yazılış tarihinin daha eski olabileceğini söylemektedir.³

¹Bkz: C. Brockelmann, "Kelile ve Dimne", İslâm Ansiklopedisi, VI, s.552.

²Bkz: C. Brockelmann, a.g.m., s.552'de kitap hakkında şu bilgi verilmektedir: Tantrakhyayika, die aelteste Fassung des Pancatantra. J. Hertel'in Sanskritçeden tercümesi, giriş ve notlar ile, Leipzig ve Berlin 1909.

³C. Brockelmann, a.g.m., s.552'de A. Berriedale Keith, JRAS, 1915, s. 505'e gönderme yapmaktadır.

Eser, bir giriş ile her biri tantra, yani "insanın zekâsını kullanacağı hal" adını taşıyan beş kitaptan oluşmuştur. Eserin ikinci bir şekli Pançatantra'dır. Bu kitabın yazarının Vişnu mezhebinden bir brahman olduğunu ve eserin hangi gayeyle yazıldığı onun giriş hikâyesindeki beyitlerde şöyle belirtilmiştir:

sakalârthashâtrasâram çagati samâlokya vishnuşarmedam
tantraih pancabhir etaç çakâra sumanoharam shâstram
(Giriş hikâyesi)

"Vişnuşarman (adındaki) bilgin bütün dünyada mevcut kitapların içinde taşıdıkları güzel ve değerli sözlerin özünü bu beş kitapta toplamıştır"

yo traitat pathati prâyo nîtişhâstram şrinoti vâ na
parâbhavam âpnoti sa şakrad api karhiçit
(Giriş hikâyesi)

"Bu hayat dersi veren kitabı okuyarak veya hikâyeciden dinleyerek öğrenen kimsenin düşmanı (Tanrı) İndra bile olsa sırtı yere gelmez".⁴

Hükümdarlara hikmet öğretmek maksadıyla yazılmış olan bu kitap Hindistan'da bir halk kitabı haline gelmiş ve sayısız çeşitlemeleri yapılmıştır.

Pançatantra'nın yazılış amacı, kitabın giriş kısmında verilmiştir.

---

⁴Kemal Çağdaş, Pançatantra Masalları, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No: 137 (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1962), s. 69.

Bu giriş kısmına dayalı olmakla birlikte genişletilmiş bir halde ilk defa İbnü l-Mukaffa çevirisinde ortaya çıkan ve Ali bin Şah'a ait olduğu söylenen bir mukaddime kitabın yazılış sebebi kısaca şöyle anlatılmaktadır.⁵

İskender, Hint meligi Fur'u yenip komutanlarından birini ülkenin başına getirir. Bir müddet sonra halk ayaklanır ve İskender'in komutanını kovarak yerine kendi halkından bir melikzadeyi hükümdar yaparlar. Debşelim adındaki bu yeni hükümdar giderek zalimleşir. Bunun üzerine hakim Bidpay Debşelim'i ziyaret ederek ona yaptıklarının âdil olmadığını ve bir hükümdara yakışmayan bu davranışlarından vaz geçmesini öğütler. Debşelim çok kızar. Onu hapsedtirir ama hatasını anlayarak ondan yol gösterici bir kitap yazmasını ister. Böylece bu kitap yazılır.⁶ Hikâyelerin kaynağını soruştururken, bu kitabın yazılış nedenini açıklayan bu mukaddimenin doğruluk payının ne olduğu ve Pançatantra'da onun tam olarak nasıl geçtiği hususunda ayrıntılı bir bilgiye sahip olmamakla birlikte onun bu kısımda zikredilmesinin nedeni onun gerçekten Hint kökenli olup olmadığı sorusundan kaynaklanmaktadır. Keith-Falconer "kesin olarak bütün bildiğimiz onun orijininin Hint kaynaklı olduğu ve Budist

---

⁵Nöldeke Ali bin Şah'ın kimliğini, Şah ibn Mikal (ölm. 302) soyundan Ali ibn Muhammed ibn Şah al Tahiri olarak vermektedir. Bkz. I.G.N. Keith-Falconer, Kalilah and Dimnah or The Fables of Bidpai (Cambridge: At the University Press, 1885), s. XX.

⁶Ali bin Şah'ın bir mukaddimesi Kul Mesud çevirisine Zeyl olarak eklenmiştir (SL.216b-234). Bu çalışmada daha geniş bir özeti "II. kısım, Hikâye örgüsü, Bablar ve Konuları" bölümünde bulunabilir. Ayrıca bkz. Keith-Falconer, a.g.e., s. XIX-XX.

literature ait olduğudur" demektedir.⁷ Pançatantra ve diğer Kelile ve Dimne çevirileri incelendiğinde, hikâyelerin çoğunluğunun Hint kökenli olduğu açıkça görülmektedir. Metne dayalı olan bu bilgilerin bu güne kadar başka türlü olduğu ve olabileceği zannı herhalde yanlış olacaktır. Fakat doğu kaynaklarında İskender ve Aristoteles ilişkisi nedeniyle aşağıda verilecek olan bilgi, doğruluğu şüpheli de olsa ilginçliği nedeniyle göz ardı edilemedi:

Yukarıda özeti verilen Ali bin Şah mukaddimesi, Dîneverî'nin (9.yy) naklettiği şu bilgilerle çakışmaktadır:⁸

...İskender, krallığının ilk yıllarında kendini beğenmiş, mağrur ve çok zâlim biriydi. O çağda Rum (Roma) ülkesinde iyi insanlardan kalan ve Aristoteles adında bir filozof vardı. O, Allah'ın birliğine inanır ve hiçbir şeyi ona ortak koşmazdı. İskender'in azgınlığı, katılığı ve kötü gidişi Aristoteles'e ulaşınca, aşağı rum riyarından kalkıp İskender'in şehrine geldi ve huzuruna çıktı. O anda İskender'in yanında patrikleri ve memleketin ileri gelenleri bulunuyordu. Onun huzurunda hiç çekinmeden konuşmaya başladı ve: Ey azgın zâlim. dedi, sen, seni yaratan, sana güzel bir endam ve nimet veren

---

⁷Bkz. Keith-Falconer, a.g.e., s. XVI. Bu mukaddime De Sacy'nin metninde birinci bölümde yer almaktadır. Bu bilgi için yine bkz.a.g.e., s. XVIII.

⁸Dîneverî, el-Ahbâr el-Tıval, haz. Veled Girgas (Leiden: 1888) s. 32(21), 33(1-2), 34(1-5). Bu ve bu kısımda verilen bütün bilgiler Mahmut Kaya'nın, İslâm Kaynakları Işığında Aristoteles ve Felsefesi adlı kitabından alınmıştır. (İstanbul, Ekin Yayınları, 1983), s. 17-298.

Allah'tan korkmaz mısınız? Senden önceki zâlimlerden ibret almaz mısınız? Allah onları nankörlük ve zulümleri yüzünden nasıl helâk etti (görmüyor musun)?

İskender bu sözleri işitince çok kızdı. Onu öldürmeyi düşündü. Sonra halkına ibret olsun diye hapsedilmesini emretti. Daha sonra İskender, Aristoteles'in sözleri üzerinde düşündü. Allah'da ona hayır dilemiş olacak ki, Aristoteles'i huzuruna çağırıp başbaşa kaldılar ve o, İskender'e tekrar öğütte bulundu. İskender, Allah'tan başka bütün mabutların batıl olduğuna yürekten inandı. Aristoteles'e dedi ki: İlminin ışığından yararlanmam için, benden ayrılmanızı istiyorum. Aristoteles de: Eğer sen bunu istiyorsan, halkına zulmetmekten ve haramları işlemekten vazgeç, dedi. Bunun üzerine İskender Aristoteles'e söz verdi. Halkını ve ileri gelen kimseleri toplayarak şu konuşmayı yaptı: Biliniz ki biz, bugüne kadar bize yararı ve zararı dokunmayan putlara tapıyorduk. Şimdi size emrediyorum, sakın emrimi reddetmeyin. Hoşuma giden şeyi sizin için de istiyorum. Bir olan ve ortağı bulunmayan Allah'a ibadet etmenizi ve şimdiye kadar taptığımız putları terketmenizi istiyorum. Bütün halk da: Senin sözünü kabul ettik, sözlerinin doğruluğunu bildik ve senin ilâhına inandık, dediler. İskender, çevresindekilerin iman konusundaki niyetlerinin samimî olduğunu anlayınca, halka, şimdiye kadar tapılan putların kırılmasını ve Allah'tan başka ilâh olmadığını ilân etti.

Bu rivayete göre İskender Debşelim'in ve Aristoteles ise Bidpay'ın yerini almaktadır. "Yine Aristoteles'in mezarıyla ilgili olarak ilk

defa İbn Culcul'un (10.yy.) Tabakâtü l-Atıbbâ ve'l-Hukemâ adlı eserinde yer alan bir rivâyete göre, Aristoteles ölürken, defnedildikten sonra kabrinin üzerine sekizgen bir anıt yapılmasını ve her köşesine aşağıdaki sekiz cümlenin yazılmasını vasiyet etmiş:

Âlem bir bostandır, onun koruyucusu devlettir.
Devlet bir otoritedir, onun bekçisi kanundur.
Kanun bir idaredir, onu uygulayan hükümettir.
Hükümet bir çobandır, onun yardımcısı askerdir.
Asker bir yardımcıdır, onun güvencesi maldır.
Mal bir rızktır, onu kazanan vatandaşdır.
Vatandaş itaatkârdır, onu itaat altında tutan adalettir.
Adalet sevimlidir, âlemin mutluluğu da adalettedir".⁹

Mahmut Kaya, gerek Dineverî'nin ve gerekse İbn Culcul'un İbn ül-Bitrık'ın kaleminden çıktığı anlaşılan ve Aristoteles'e mal edilen Sırü'l-Esrâr ya da Kitabü'l-Siyâse fî Tedbîri'l-Riyâse isimli uydurma eserin üçüncü bölümünde bulunmakta olan bu rivayetlere itibar etmez.¹⁰ Fakat M. Kaya'nın yine bu eserden aktardığı bilgi Aristoteles'le Bidpay'ı aynı kişi haline sokmaktadır:

"Bu olay orada şu şekilde geçmektedir: Güya Aristoteles yaşlanıp güç ve kuvvetten düşünce artık İskender'le birlikte savaflara katılamaz olmuş. Fakat, her yerde İskender'e rehber olması için adı geçen kitabı yazmış. Bütün cihan siyasetini yukarıda gördüğümüz sekiz cümle içinde özetleyerek İskender'e sunmuş ve "işte bu kitabın özü bu cümlelerden ibarettir. Siyâset konusunda başka bir şey yazmayıp, sadece bu sekiz cümleyi yazıp gönderseydim yine sana yeterdi" demiş.¹¹

9, ¹⁰Mahmut Kaya, a.g.e., s. 48.

¹¹Mahmut Kaya, a.g.e., s. 48-49.

Aristoteles'in kabrine yazılmasını istediği ve İskender'e sunduğu kitabın özü olduğunu söylediği bu sekiz cümleye yine "irade sanatı" ile Kelile ve Dimne'nin Kul Mesûd çevirisinde de rastlıyoruz:

"la mülke illā bi'r-ricāli velā ricāle illā bi'l-māli ve lā māle illā bi'l-^cimāreti ve lā ^cimārete illā bi'l-^cadli ve's-siyāseti ya^cni pazişāhlık erenlersüz olmaz ve er mālsuz ka'im olmaz ve māl ^cimaretsiz ele gelmez ve ^cimaret ^cadlsüz ve siyāsetsüz mümkün de-
gül" (SL.3a-9).

Mahmut Kaya "Görülüyor ki, İbnü'l-Bitrık'ın uydurduğu bu olay zamanla çeşitli şekillere bürünerek tam bir menkabe haline gelmiştir" diyor. Şu halde, demek ki İbnü'l-Bitrık ve Dineverî bu bilgileri me hazını gizli tutarak Aristoteles'e māl etmişlerdir. Mahmut Kaya'nın araştırmasından anlaşılacağı üzere o dönem Arap filozofları Aristoteles'in yazmadığı bir çok kitabı ona atfetmişlerdir böylece onun bilinmeyen kitaplarını bularak kendilerine şöhret kazandırma yoluna sapmışlardır. Yukarıda verdiğimiz alıntılarda da durum böyle olabilir. Ancak bu duruma, kasıtlı ya da kasıtsız mukaddime hikâye edildiği gibi İskender'le Dârâ'nın yani Furek bin Fur'un savaşları yol açmış olabilir. Zaten bu mukaddimeyi kaynak olarak alırsak kitabın yazılışı İskender'den sonra olmalıdır. Debşelim, İskender'in komutanının yerine geçen Hint meligidir ve Bidpay kitabı onun için yazmıştır. Aristo'nun İskender'e hocalık ettiği ve aralarındaki yakınlık doğulu kaynaklarda geçmektedir. Nitekim Müntehabü Sıvani'l-Hikme'de Aristoteles'in, Dârâ ile savaşmaya karar veren İskender'i uğurlamak üzere Makedonya'ya gelişi anlatıl-

¹²Mahmut Kaya, a.g.e., s. 34'te bu kitap için verilen not şudur: Bkz. Müntahāb., vr. 20b.

maktadır. İskender'in Asya seferine M.Ö. 335 yılında çıktığı bilinmektedir. Aristoteles'in bu kitabının bu yolla doğuya geçtiğini düşünmek çok zayıf bir ihtimaldir. Ancak Yunan düşüncesinin M.Ö. 330 yıllarından itibaren doğuda yayılmaya başladığı ve bu kültürün Hind'de de rağbet bulduğu gözönüne alınırsa M.S. 300 ya da miladî yıllarda yazılmış olan Pançatantra'nın bu kültürün etkisi altında kalabileceği tabiidir. Bu nedenle de Kelile ve Dimne'de Aristoteles öğretisinin izlerini görmek mümkündür. Hatta bu benzerlik bazen aynılığa kadar ulaşmaktadır.¹³

Daha önce hiçbir kaynakta Aristoteles'in yazdığı iddia edilen kitapta Kelile ve Dimne için yazılmış bir mukaddimedeki bu benzerlik ortaya konmamıştır. Doğruluğu temelsiz de olsa Kelile ve Dimne'nin bir ahlâk ve siyasetnâme kitabı olarak Aristoteles'in felsefesiyle paralellik taşıdığı kuşkusuzdur. Bu paralelliğin Pançatantra'daki geçerliliğin ne olduğunu kesin olarak söylememekle birlikte çevirilerinde, en azından Kul Mesûd çevirisindeki hikmetlerle Aristo'ya mal edilen hikmetlerin¹⁴ benzerliğini konuyu daha fazla uzatmamak için örneklemeden kaçınarak belirtmekle yetiniyoruz.

---

¹³Karşılaştırma için bkz. Mahmut Kaya, Muhtaru'l-Hikem ve Mahasin'l-Kelim'de Aristoteles'e İsnad Edilen Hikmetli Sözler ve Bunların Kaynakları, Felsefe Arşivi Sayı 26 dan ayrı basım (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987), s. 247-296. Ve bu çalışmanın "Kavram ve Nesnelere İlişkin Değer Yargıları" bölümü.

¹⁴Bkz. not 13.

C. TÜRKÇE DIŞINDAKİ ÇEVİRİLER ve İNCELEMELER

Pehlevî Diline Çevirisi: Pançatantra'nın ilk çevirisi Pehlevî diline olmuştur. Bu kitabı tercüme ettirmek isteyen Pers kralı Hüsrev Anuşirvan (531-597) hekimi Burzoe'yi Hindistan'a gönderir. Kitabı ele geçiren Burzoe onu Sanskritçeden Pehlevî diline çevirir. Bu hizmeti karşılığı mal mülk istemez ancak kitaba kendisinin hayat hikâyesini ve düşüncelerini yansıtan bir bölüm eklenmesini ister. Anuşirvan onun bu isteğini kırmaz ve veziri Büzürcmihr'i bu işle görevlendirir.¹⁵ Eski Pehlevî'ye çevrilen bu eser genişletilmiş, başka Hint kaynaklarından gelen hikâyelerle beslenmiştir. Pançatantra beş kitaptan meydana gelmişti oysa bu çeviriye Muhabbarata'nın 12. kitabından üç hikâye daha girmiştir.¹⁶ Eski Pehlevîye yapılan bir çeviri kaybolmuştur.

Eski Süryanî ve Arapça Çevirileri: Pançatantra'nın Pehlevîye yapılan çevirisi aşağı yukarı miladî 570 yılında Süryanî diline ve 750 yıllarında da Arapçaya çevrildi.

Süryanî metin Bud tarafından çevrilmiştir. Bud Miladî 570 yıllarında ya da tam Hüsrev Anuşirvan'ın doktoru Borzeo'yu Hindistan'a gönderdiği ve kitabın Pehlevî diline çevrildiği yıllarda yazmıştır. Şu halde Sanskrit'çe metin hemen hemen aynı zamanlarda Pehlevî ve ondan da Süryanî diline çevrildi.¹⁷ Bu Süryanî yazma önce Mardin'de

---

¹⁵Bkz. SL.3b-8b.

¹⁶Bkz. C.Brockelmann, a.g.m., s. 553 ve Keith-Falconer, a.g.e., s. XVI.

¹⁷Daha fazla bilgi için bkz. Keith-Falconer, a.g.e., s. X ii-vi.

bir manastırda sonra Musul patriğinin kütüphanesinde korundu. Daha sonra yazma Paris'te Mgr. Graffin'in eline geçti. Eserin ilk neşri Theodor Benfey'in bir giriş yazısı ve Bickell'in metin ve Almanca'ya çevirisiyle 1876 yılında yapıldı: Kalilag und Damrag. Alte Syrische Uebersetzung des indischen Fürstenspiegels. Text und deutsche Uebersetzung von Gustav Bickell. Mit einer Einleitung von Theodor Benfey (Leipzig, F.A. Brockhaus, 1876).¹⁸ Daha sonra F.Schulthess Sachav'ın Musul'da yaptırmış olduğu üç yeni kopyaya dayanarak Süryanî metin ve Almanca'sını çok daha sağlam bir metinle yayınlamıştır:

Kalila und Dimna, Syrische und Deutsch von Friedrich Schulthess (Berlin: 1911). Süryanî metin I, 180-198; Almanca tercüme: II, 158-170.¹⁹

İbnü'l-Mukaffa'nın Arapça çevirisi Bûd'un Süryanî çevirisinden hemen hemen 200 yıl sonra yapılmıştır. Süryanî çeviri Pehlevî diline Sanskritçeye daha çok bağlıdır, oysa İbnü l-Mukaffa eserine bir mukaddime ilâve etmiştir. Bunun dışında Kul Mesûd çevirisinde "Arslanın Dimne'ye doğruluk eylediği" diye çevirdiği kısım yani Dimne'nin mahkum edilmesi ve kendini savunması bölümü Pançatantra'da yoktur ve ilk defa İbnü l-Mukaffa ile çevirisinde ortaya çıkar. Dimne'nin yaptıklarına seyirci kalamayan İbnü'l-Mukaffa bu bölümü

---

¹⁸Bkz. not 17.

¹⁹Bu bibliyografik künye için bkz. Nihad M. Çetin, "Birkaç Darb-ı Meselin ve Har-nâme'nin Menşei" Şarkiyat Mecmuası VII (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1972), s. 231.

kendi yazmış olmalıdır. Oysa Süryanî çevirisinde bu kısım Pançatantra'daki gibi biter ve Dimne'nin cezalandırılmasına dair bir imâ da yoktur.²⁰ Ayrıca Mukaffa çevirisinde, Bahnud b. Sahvan ya da Ali b. Şah adlı bir yazarın mukaddimesi vardır (Bkz. Kul Mesûd çevirisi, "Zeyl", SL.206a-216b. ve bir önceki kısım "Hikâyelerin Menşei"). Bu mukaddime İbnü l-Mukaffa'nın kendi mukaddimesinden önce gelir. Diğer değişiklikler şunlardır: "Fare ve Kedi", "Kral ve Kuş" (Kul Mesûd'da Melik ve Fetre) ve "Arslan ve Çakal" çerçeve hikâyeleri Pançatantra'da yoktur; bunlar Mahabharata'dan alınmıştır "Zahit ve Misafiri" hikâyesini de o ilâve etmiş olabilir çünkü bu hikâye Süryanî çevirisinde yoktur.²¹ Bu Arapça çeviride bulunan "Fareler Kralı" hikâyesi ise nedense pek rağbet bulmamıştır. Keith-Falconer bu hikâyenin sadece eski Süryanî çevirisinde, Symeon Seth'in Arapça'dan yaptığı Yunanca çevirisinde ve bu Yunanca çevirinin eski İtalyanca çevirisinde bulunduğunu söylemektedir.²²

De Sacy'nin Arapça bir yazmada bulduğu "Balıkçıl Kuşu ile Ördek" hikâyesi başka kaynaklardan eklenmiş olmalıdır. Yazmada bulunan bir notta bunun eserin aslında bulunmadığını söylüyor. Bu hikâye gibi "Güvercin, Tilki ve Balıkçıl" hikâyesi de İbranî versiyonunun İspanyolca çevirisinin sonunda ve Raimund'un çevirisinde mevcuttur. Bunların dışında ne daha sonraki Süryanî çevirisinde ne Symeon Seth'in Yunanca'ya çevirisinde ne de Nasrullah'ın Farsça çevirisinde bulunur.²³ Bu hikâyelere Kul Mesûd çevirisinde de rastlanmaz.

---

²⁰Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Keith-Falconer, a.g.e., s. XXVI-XXIX.

²¹ve²²Bkz. Keith-Falconer, a.g.e., s. XXX-XXXI ve XXXIV.

²³Daha geniş bilgi için bkz. C. Brockelmann, a.g.m., s. 553 ve Keith-Falconer, a.g.e., s. XXXVII.

İbnü'l-Mukaffa'nın bu Arapça çevirisi, Silvestre de Sacy tarafından Calila et Dimna ou Fables de Bidpai en Arabe; précédées d'un mémoire sur l'origine de ce livre, et sur les diverses traductions qui en ont été faites dans l'orient (Paris: de l'imprimerie royale, 1816) neşredilmiştir. Onun bu metni, tek bir güvenilir yazmaya dayanmayıp çeşitli yazmalardan meydana gelmiş olması ve ikinci dereceden yazmalara yer vermesi açısından özellikle Nöldeke ve Keith-Falconer tarafından hatalı bulunmuştur.²⁴

Bir başka çalışmada Guidi tarafından üç Arapça yazmaya dayanarak yapılmıştır ve Sacy'nin metnindeki eksiklikler giderilmiştir: Ignazio Guide, Studii sul testo arabo del libro di Calila e Dimna (Roma, Spithöver, 1873).

Nöldeke'nin çalışmaları tek nüshalı eski Süryanî yazma ile Paris Milli Kütüphanesi'nde bulunan dört yazmaya dayanır. Nöldeke ayrıca hikâyeleri Almanca'ya çevirmiştir:

Von Th. Nöldeke, Die Erzählung vom Maeusekönig und seinen Ministern (Göttingen, Dieterich, 1879).

İbnü'l-Mukaffa'nın batıda üç modern çevirisi vardır. Bunlardan De Sacy'nin öğrencisi olan Knatchbul, önsözünde de belirttiği gibi serbest bir çeviriyle hikâyeleri İngilizce'ye aktarmıştır: Wyndham Knatchbull, "Kalila and Dimna, or the fables of Bidpai. Translated from the Arabic. (Oxford: 1819) Holmboe ve Wolff ise Almanca'ya çevirmişlerdir: C.A. Holmboe, Calila und Dimna, eine Reihe mora-

---

²⁴Keith-Falconer, a.g.e., s. XVII.

lischer und politischer Fabeln des Philosophen Bidpai, aus dem Arabischen übersetzt von L.H. Holmboe (Christiania, 1832).

Wolff, Das Buch des Weisen in lust-und lehrreichen Erzählungen des indischen Philosophen Bidpai (Stuttgard: 1839).²⁵

Bütün bu araştırmalar İbnü l-Mukaffa'nın kendi çevirisine altı bölüm eklediğini göstermektedir.

Bunlar:

Ali bin Şahin mukaddimesi, "İbnü'l-Mukaffa'nın mukaddimesi," "Dimne'nin yargılanması," "Zahit ve misafiri," "Balıkçıl ve Ördek," "Güvercin, tilki ve balıkçıl" hikâyeleridir.

Mukaffa'nın çevirisinde kendi ilâve ettiği bu altı bölümün dışındakilerden Borzoe'nin Hindistan'a gidip kitabı ele geçirmesi, Borzoe'nin biyografisini veren kısım ve Fareler kralı hikâyesi Pehlevîden, bunların dışındaki diğer bölümler ise Hint ve Budist kaynaklardan gelmektedir. De Sacy'nin, İbnü'l-Mukaffa'nın çeşitli çevirilerinden tesbit ettiği bölüm sayısı 18'dir. Bu sayı bazı yazmalarda bulunan üç bölüm ilâvesiyle 21'i bulmaktadır.

Çevirisi bu kadar çok beğeni kazanmış ve çeşitli dillere çevrilmiş, eseri üzerinde birçok araştırma yapılmış İbnü'l-Mukaffa'nın ayrıca kimliği hakkında bilgi vermek bu çalışmanın sınırları dışında ol-

---

²⁵Daha ayrıntılı bilgi için Bkz. V. Chauvin, Bibliographie des ouvrages arabes ou relatifs aux Arabes..., II, Kalîlah (Liège-Leipzig, 1897), s. 11-18, ve Keith-Falconer, a.g.e., s. XVIII.

duđu dűşüncesiyle gereksiz görűldű.²⁶

De Sacy'nin sıralanması ve eklemelerle yapılan bölüm dizini şöyledir:

- 1- Ali bin Şah'ın mukaddimesi,
- 2- Borzoe'nin Hindistan'a gidip kitabı ele geçirmesi,
- 3- Mukaffa'nın mukaddimesi,
- 4- Borzoe'nin biyografisi,
- 5- Arslan ve Öküz,
- 6- Dimne'nin yargılanması,
- 7- Kuzgun, Sıçan, Güvercin, Kaplumbağa ve Geyik,
- 8- Baykuşlar ve Kargalar,
- 9- Maymun ve Kaplumbağa,
- 10- Zahit ve Göjen,
- 11- Fare ve Kedi,
- 12- Kral ve Kuş,
- 13- Arslan ve Çakal,
- 14- İlad, Bilad ve Iraht hikâyesi,
- 15- Arslan ve Okçu,
- 16- Zahit ve Misafiri,
- 17- Yolcu ve Kuyumcu,
- 18- Kralın oğlu ve Arkadaşları.

Diğer yazmalardan eklenen üç bölüm:

- 19- Fareler Kralı,
- 20- Balıkçıl ve Ördek,
- 21- Güvercin, Tilki ve Balıkçıl.

---

²⁶İbnü l-Mukaffa, hayatı ve eserleri İslâm Ansiklopedisi'nde oldukça etraflı bir biçimde incelenmiştir. Bkz. Ahmed Ateş, "İbnül-mukaffâ", İslam Ansiklopedisi V/II, s. 864-868. ve Ömer Rıza Doğrul, Bidpay, Kelile ve Dimne (İstanbul: 1958), s. 9-15.

İbnü'l-Mukaffa'ya Dayanan Çeviriler: Sanskritçe asıl eserin Pehlevî ve Tibet'çeye çeviri dışındaki çevirilerin hemen hepsi İbnü'l-Mukaffa'nın eserine dayanmaktadır. İbnü'l-Mukaffa'nın bu eseri ve ondan yapılan ilk çeviriler çeşitli doğu ve batı dillerine tekrar tekrar çevrilmiş; bu çeviriler üzerinde sayısız araştırmalar yapılmış, araştırmacılar çalışmalarında ayrıca onların modern çevirilerine de yer vermiştir.

Türkçe çeviriler ayrı bir bölüm halinde ele alınacağı için buraya alınmadı (Bkz. "Türkçe Kelile ve Dimne çevirileri" bölümü). Diğer dillerine yapılan çeviriler için özetle şunlar söylenebilir:

Mukaffa'nın çevirisi üç kez yine Arapça manzum hale sokulmuştur. Bunlardan Mukaffa'nın çağdaşlarından olan Abanü'l-Lahiki'nin eseri kaybolmuştur. Diğer iki manzum eserin sahipleri ise İbnü'l-Habbari'ye ve Abdü'l-Mumin b. el-Hasan b. el-Huseyn el-Sagani'dir.

Kelile ve Dimne'nin ikinci Süryanî çevirisi bir Süryanî papaz tarafından ya da XI. yüzyılda Mukaffa'dan yapılmıştır. Bu çeviride bu Süryanî papaz, eserine hristiyan bir kimlik vermeye çalışmış ahlâkî öğütleri geliştirmiştir. Bu çeviri W. Wright tarafından neşredilmiştir.

Farsça çevirilerine gelince, Şahname'de Firdevsi'ye göre Mukaffa'nın ilk Farsça çevirisi vezîr Bal ami'nin emri ile Sâmânî'ler devrinde Nasr b. Ahmed (914-943) zamanında olmuştur. Fakat bu çeviri hiçbir zaman tamamlanmamıştır. Yine aynı hükümdarın emri ile şair Rudaki (ölm. 304/916) eseri manzum hale getirmiş fakat bugün bunlardan elde sadece 16 beyit kalmıştır.

İbnü'l Mukaffa'ya dayalı en eski Farsça çeviri Nizam al-Din Abu'l-Ma'ali Nasrullah b. Muhammed b. Abd al-Hamid'in on üçüncü Gazne hükümdarı Behram Şah'a (ölm. 1151) ithaf ettiği eserdir.²⁷ Bu çevirinin manzum bir şekli Sultan İzzeddin Keykavus için Ahmed b. Mahmud al-Tusi Kani^ci tarafından Konya'da yapılmıştır.²⁸

Nasrullah çevirisinin dışında diğer önemli bir çeviri de Hüseyin Vaiz Kaşifi'ninkidir (ölm. 910/1504). Kâşifi Nasrullah çevirisinin dilini ağır bulmuş ve onun nesrini daha anlaşılır bir hale getireceğini söylemekle birlikte o, söz oyunlarına ve süslemelere daha çok yer verilmiş külfetli ve ağır bir metin ortaya koymuştur. Fakat devrinin beğenisi ona büyük ün sağladı. Kâşifi bu çevirisine Huseyn Baykara'nın veziri Ahmed Süheyli'nin adına izafetle Envâr-ı Suheyli demiştir. Bu eser Ali b. Salih (ölm. 1453) tarafından Humâyûn-nâme adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Envar-ı Suheyli'nin diğer bir çevirisi ise Iyar-ı danış adını taşır. 1578'de tamamlanan bu eser imparator Ekber'in (1556-1605) emri ile Ebü'l-Fazl tarafından yazılmıştır.

Bunların dışında İbnü'l-Mukaffa'nın eseri Habeşçe, İbranice, Yunanca ve çeşitli Avrupa dillerine çevrilmiştir.

Kelile ve Dimne'nin Diğer Çevirileri: Pançatantra'nın daha yeni bir

²⁷Mücteba Minovi Tahrani, Tercüme-i Kelile ve Dimne, İnşa-yı Ebü l-Me'ali Nasrullah-ı Münşi Tashih ve Tavzih-i Mücteba Minovi-i Tahranî (Tahran: Şirket-i Sihami-i Ofset, 1343 h.ş.) giriş kısmı.

²⁸Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi (3.bs; İstanbul: Ötüken, 1981) s. 244.

şekli olan Hitopadesa'nın Taceddin adlı biri tarafından büyük bir olasılıkla Ekber'in zamanında Müfarrihü l-kulüb adıyla serbest bir çevirisi yapılmıştır. İbnü l-Mukaffa'nın eseri ile Pançatantra'nın Tamil dilindeki metninin karışmasından meydana gelmiş olan Malay dilindeki çevirinin ismi ise Hikâyat Kalıla dan Damina'dır.²⁹

D. TÜRKÇE KELİLE VE DİMNE ÇEVİRİLERİ

Asıl çalışma konumuz Kul Mesûd'un Kelile ve Dimne çevirisi olmakla birlikte Anadolu sahasında yazılmış diğer ilk çevirilerin tanıtılması, üzerinde durulan noktalardan biri oldu.

Bu çevirilerden birinin (Marsh 61) Kul Mesûd çevirisi gibi Nasrullah kolundan gelmesi diğerinin ise (Gotha) Kul Mesûd çevirisinin manzum halde yazılmış olması nedeniyle üzerinde duruldu.

Flemming Münih Kataloğunda 1747'de kayıtlı bulunan yazma ise çok ilginçtir. Türk Dil Kurumu kitaplığında bulunan yazma ise baş ve son kısımlardan eksik olmakla birlikte yeni şeyler söylemesi açısından önemliydi. İşte bu nedenlerle bu yazmalar hakkında elde edilebilen bütün bilgiler sergilenmeye çalışıldı.

Ancak Kelile ve Dimne'nin Nasrullah'tan sonra yapılmış Farsça çevirisi olan Kâşifi'nin Envâr-i Süheylî adlı eseri Ali Çelebi tarafından Humayun-name adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu eserin ilk çeviriler kadar üzerinde durulmamakla birlikte gerek devrinde gördüğü rağbet ve gerekse hem batı ve hem de kendi dilindeki uzantıları aç-

---

²⁹Bu bölümde verdiğimiz bilgiler Brockelmann'ın İslâm Ansiklopedisi'ndeki makalenin kısa bir özetidir.

sından gösterdiği yaygınlık nedeniyle bu konunun dışında kalamazdı.

Kelile ve Dimne'nin hangi kaynaktan gelirse gelsin bütün Türkçe çevirileri ele alındığından onların Doğu Türkçe'sindeki çevirileri sadece ansiklopedik bilgilere dayanmakla birlikte kısaca verildi.

Böylece konu dört kısım halinde ele alındı:

- a- Doğu Türkçe'sindeki çeviriler,
- b- Kelile ve Dimne'nin Anadolu sahasındaki ilk çevirileri,
- c- Kelile ve Dimne'nin Anadolu sahasındaki daha sonraki çevirileri,
- d- Benzerleri.

(Kelile ve Dimne'nin sadece Türkçe versiyonlarının dağılımını şematik olarak görmek için bölüm sonundaki tabloya bakınız).

a- Doğu Türkçe'sindeki Çeviriler: Doğu Türkçe'sine yapılan ilk çeviriler Nasrullah çevirisine dayanmaktadır. Bu çevirinin yazmalarının Dresden ve Münih'te olmak üzere şimdilik iki nüshası bilinmektedir: Dresden yazmaları için bkz. Fleischer, Cat. Codd. Mss. orient. Bibl. Regiae Dresdensis (Leipzig, 1831, s. 19, nr. 136 ve Münih yazması için bkz. Aumer, Die pers und türk. Hdss. der K. Hof und Staatsbibliothek, Kelile ve Dimne, s. 54.

Doğu Türkçe'sinde daha sonra yapılan Kelile ve Dimne çevirisi, Hümayun-name ve Anvar-ı Suheylî'den yararlanılarak yapılmıştır. Fazl Allah b. İsa Taşkendi, bu çeviriyi Muhammed Musa Bay Beççe'nin teşviki ile yapmıştır ve bu çevirinin sonundaki bir kayda göre Taşkend

ve Fergana diline veya kitabın kapagındaki kayda göre Fergana ve Türkistan diline çevirmiştir. Muhammed Musa bu eseri hattat Mirza Haşım Hocandî'ye yazdırarak 1306 (1888)'de (ilk sayfasındaki kayda göre ise 1893'te) taş-basması olarak neşrettirmiştir.

Diğer yeni bir çeviri ise İbnü l-Mukaffa'ya dayanır. Abdü l-Allam Fayzhanoglu bu eseri Kazan Türkçe'sine çevirmiştir. Bu çeviri, 1889'da Kazan'da basılmıştır. Kazan'da yapılan iki ayrı baskısı daha bulunmaktadır. Birincisi 1310/1892, 56 sayfa ikincisi 1901 ve 59 sayfa. Birde çevireni belli olmayan yine Kazan'da 1889'da basılan 78 sayfalık bir Kelile ve Dimne çevirisi vardır.¹

b- Kelile ve Dimne'nin Anadolu Sahasındaki İlk Çevirileri: Kul Mesûd çevirisi dışında bu bölümde incelenecek olan yazmalar Gotha nr. 189, Oxford-Marsh 61 ve Berlin (Tubinger nr. 1747) ile TDK A/28'dir.²

1- GOTHA YAZMASI

Gotha yazmaları Nr. 189 da korunan Kelile ve Dimne çevirisi manzum bir eserdir. 4a daki nüshalardan da anlaşıldığı gibi Sultan Orhan'ın oğlu Sultan I. Murad'a (761-792/1359-1389) ithaf edilmiştir:

¹Kazan çevirileri için bkz: Mahmut Tahir, Kazan Türklerince Arap harfleri ile yapılmış neşriyatın Bibliyografyası (Ankara: 1976), s.143 ve Harry Holén, Handbook of Oriental Collections in Finland Manuscripts, xylographs, inscriptions, and Russian Minority literature (London and Malmö: 1978) s.198. Doğu Türkçe'sindeki çevirilerle ilgili diğer bilgiler Brockelmann'dan alınmıştır. Bkz. a.g.m., s.555-556.

²Kul Mesûd çevirisi nusha tanıtımları bu çalışmanın III. kısmında yer almıştır. Bu nedenle burada tekrar ele alınmadı.

Ġāzi Orhan oġlıdur gey diñle ol
Kendüniñ adı durur hem Şeh Murād
Tanrıdan bulmışdur(ur) ol şeh, murād

Bu yazmanın ortaya çıkışına kadar Humāyūnnāme dışında başka bir Türkçe Kelile ve Dimne çevirisinin olduğu bilinmiyordu. Gerçi Uri katalogunda Oxford'daki Bodlein Kütüphanesi'nde bulunan iki Türkçe Kelile ve Dimne'den söz edilmiş ama onların Hümāyūnnāme mi yoksa başka tür bir eser mi oldukları belirtilmemiştir. Ayrıca 5b.deki

Pes sığındum Tañrınıñ birliğine
Bu Kelileyile Dimne sözine
Sözlerini nesriken nazm eyledüm
Sözlerumi kamusın hazm eyledüm

beyitleri bu manzum eserin mensur bir Kelile ve Dimne'ye dayandığını gösteriyor. Bu da Hümāyūnnāme'den 200 yıl daha önce yazılmış bir çevirinin mevcudiyetini ve bu çevirinin Envār-ı Süheylî'den başka bir kaynaktan alındığını ortaya çıkarıyordu. İşte bu bağlantıları kuran Ethè, Bodleian kitaplığındaki Türkçe yazmaların katalog çalışmaları sırasında rastladığı yazmanın (Marsh 180) bu manzum çeviride sözü edilen kitap olduğunu anlayarak bu yazmaları 6. Müsteşrikler Kongresinde edebiyat dünyasına takdim eder.³

Pertsch katalogunda (No. 189) kitap hakkında verilen bilgiler şunlardır:⁴

³Hermann Ethe, Actes du sixième Congres international des Orientalistes, 2.kısım 1.bölüm (Leiden: 1885), s. 239-255.

⁴Wilhelm Pertsch, Die türkischen Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Gotha. Die orientalischen Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Gotha II (Wien: Kais. Kön. Hof-und Staatsdruckerei, 1864), s. 168.

Baş kısmı :

Қилалум еввел шүкүр ол Таһри́я
Зикр иделүм һер демани би-ри́я

Kitap 167 yapraktan oluşmuştur. Güzel ve itinalı hareketi nesih ile yazılmış. 17 satır Yazmanın ilk yarısında sık sık boşluklar var. la'da altın varak bir dairenin içinde "Süleymān İbn-i türbedār" sonunda 166a'da "Süleymān İbn-i türbedār-ı Bayezıd Hān" yazısı var. Müstensih bu eseri Recep 884/Eylül 1479'da tamamladığını kaydediyor. Müstensih ayrıca birkaç mısra da kendi eklemiştir.

Pertsch eserin 7 baptan oluştuğunu söylüyor ve bapların başlama yapraklarını veriyor: 30a, 35a, 88b, 108b, 136a, 153b ve 158b. Ethé ise, eserin 9 bab olduğunu iki tanesinin bap ismi olmadığı için Pertsch kataloğunda 7 tane olarak gösterildiğini söylüyor. Ayrıca Gotha nüshasının Bodleian Marsh 180'a göre eksik olduğunu ifade eden Ethé buna neden olarak da şairin ya eseri tamamlayamadan öldüğünü ya da bu işten sıkılması sonucu bu işi bu kadarıyla yeterli bulduğu görüşünü öne sürüyor.⁵

2- OXFORD ve BERLİN (TÜBİNGER 1747) YAZMALARI

Nasrullah'ın Anadolu sahasında yapılmış, bilinen iki çevirisi vardır. Bunlardan ilki 14. yy.da Kul Mesûd tarafından, diğeri ise 16. yy.da yazarı bilinmeyen biri tarafından yapılmıştır. Bu ikinci çeviri hakkında İslâm Ansiklopedisi'nde Ethé'ye dayanılarak⁶ verilen

⁵Bkz. Not 1.

⁶Hermann Ethé, a.g.m., s. 241-247.

bilgi şudur: "955 (1548) tarihli olması icâp eden Anadolu Türkçesine mensur bir tercüme, Bodleiana'da Marsh 61'de muhafaza edilen yazmada bulunmaktadır.⁷ Bu yazma Eduard Sachau Kataloğu'nda da kayıtlıdır (No. 2089).⁸

Adı geçen bu yazma ile daha önce hiçbir araştırmacı tarafından varlığından söz edilmeyen ancak Flemming Kataloğu'nda Ms. or. quart 1747'de kayıtlı bulunan Türkçe Kelile ve Dimne çevirisi, bu katalogda verilen bilgilere göre ilk bakışta aynı çevirinin nüshaları olduğu hükmünü veriyor.

Flemming yazmayı tanıtırken "en ufak kaymalar bile Oxford'daki Marsh 61'le aynı" ifadesini kullanıyor.⁹ Bu zanna kapılması her iki yazmadaki başlıkların Arapça olması ve birbirine uygunluk göstermesi nedeniyle olmalıdır. Gerçekten de baş tarafı eksik olan bu nüshanın Marsh 61'deki nüshayla "bab" isimleri çok az farklılıklarla birbirinin aynıdır. Her iki katalogdaki "bab" isimlerini elimizdeki Marsh 61 fotokopisi ile de karşılaştırsak bu uygunluğu görmek mümkündür.¹⁰

- 1- 7b'ye kadar olan kısım giriş
- 2- Bab-ı Berzeveyh Tabib (8b)
- 3- Babu l-esedi ve's-sevri
- 4- Babu l-bahsi ve l-tefahhusi ^can emri Dimnehi
(El-bahsü ^can emr Dimnehi)

---

⁷Brockelmann, a.g.m., s. 555.

⁸Eduard Sachau, a.g.e., colum 1184-1185.

⁹Ethè'de bu konuya işaret etmiş ve Bodlaein Marsh 180, Gotha, Marsh 61 Münih yazmalarının bab başlıklarını Nasrullah'inkilerle karşılaştırılmış Bkz. a.g. tebliğ, s. 250-255.

¹⁰Parantez içindeki bâp adları Flemming Kataloğu'na göredir.

- 5- Babu l-gurabi ve l-hamameti ve s-sulh afati ve z-zabyi
(El-gurabu ve l-hamamu ve l-favetü ve s-sulhafatü ve z-zabyi)
- 6- Babü l-bumi ve l-gurabi
(El-bumu ve l-gurabu)
- 7- Babü l-kırdı ve s-sulhafati
(El-kırdu ve s-sulhafatu)
- 8- Babü n-nasiki ve İbn-i ^cArus
(En-nasıku ve İbn-i ^cArus)
- 9- Babü l-curezi ve s-sinnevi
(Es-sinnevrü ve l-faretu)
- 10- Babü l-meliki ve t-ta irü Fenze
(El-melikü ve t-tayirü Fenze)
- 11- Babü l- esedi ve İbn-i Avı
(El-melikü ve İbn-i Avi)
- 12- Babü l-lübüvveti ve İbn-i Avı ve nabili
(El-lübüvvetü ve ibni Avi ve n-nabilu)
- 13- Babü n-nasiki ve z-zayfi
(Ez-zahidü ve z-zayfü)
- 14- Babü l-meliki ve l-berahimeh
(El-melikü ve l berahime)
- 15- Es-salihü ve n-nasıhu
(Es-sayıgu ve s-seyyahu)
- 16- Babu ibni l-melik ve ashabihi
(İbnü l-meliki ve ashabuhu)

Görüldüğü gibi bab başlıkları ve sıralanışları hemen hemen aynıdır ve bu da her iki yazmanın aynı eser olduğu fikrini verebilir. Ancak Flëming Kataloğu'nda yazmanın ilk satırlarını elimizdeki Marsh 61'in fotokopisiyle karşılaştırdığımızda cümlenin birbirine hiç uymadığı görüldü. Şöyle ki:

"(la) ve hâkim bilürdi ve hergiz öküz görmemişidi ve anuñ sohbetine hiç ancılayın bir cānavar dañı ırmemişidi. Çünkü öküzün ünini

işitdi gönline bir korku düşüp kendüzinden gitdi"

(Flemming Kat.)

Bu kısım Marsh 61, 27b'de şöyledir:

"Meger ol murğzāruñ havālisinde bir arslan vardı. Ol murğzāruñ içindeki cānavarlardan sibā^c ve bahāyim şīrūñ mutābakatında idi ve āna fermān berdār idi. Bu arslan sığır āvāzın işitmemiş idi çünkü Şenzebenūñ āvāzı şīrūñ kulağına yetişdi şīre havf ve hīrās yol buldı".

Gerçi yine farklı olmakla birlikte bu nüshanın dil özellikleri açısından Kul Mesūd çevirisine daha yakın olduğu görülmektedir:

"Ol arslan bularūñ melikiydi hergiz öküz görmüş ve anūñ adın işitmiş degüldi pes kaçan Şenzebenūñ āvāzı anūñ kulağına irdi yavlaq katı korku āna yol buldı". (SL.25a).

Flemming eserin son kısmındaki "Fahrū'l-ūmarā ve'l-havākīn vārişū'l-mülūk ve's-selātīn Muhammed Sultan" sözlerinden bu bilinmeyen mütercimnin eserini, Mısır, Suriye ve Hindistan sultanlarını taklit ettiği Sultan Mehmed'e ithaf ettiğini kaydediyor. Bu Sultan Mehmed'in, I.Mehmed mi (1403-1421) yoksa II.Mehmed mi (1451-1481) olduğu sorusu cevapsız bırakılmış.

Yazmanın son kısmı (166a)

"ve ^catafeti ve ihsānı yolında şusuzlık çekenleri ^cadli ve in^cāmı şerbetine kandursun innehu'l-kādir... ve l'hamdi lillah rabbū'l-

°ālemīn va's-şalavat °alā hayrī halkahu Muhammed ve ālehu ve ashā-behu'l tayyibīne'l-tāhirīn".

Yazmanın fiziki özellikleri: Koyu kahve renkli cildin bir kısmı restore edilmiş, üstünde şemse var. Aherli kahverengimsi kağıt, kenarları kısmen lekeli. 166 yaprak. Baştan eksik. 9a, 21b-22a arası boş ve 166b'ye kadar. 25,5 X 17 cm, 18,5 X 12,5 cm boyutlarında. 17 satır. Harekeli nesih. Başlıklar ve Arapça alıntılar, noktalar kırmızı. Birçok yerde 9 X 7 cm lik boş bırakılmış yerler var.

Bu iki yazma arasındaki bâb başlıkları dışındaki benzerlik her ikisinin de Nasrullah çevirisi olmalarıdır. Yine katalogdaki bilgiye göre (164b'de) Gaznevi hükümdarı Behramşah (1118-1157) ve Nasrullah b. Muhammed b. °Abdalhamīd'e değinilmiş.

Elde yazmanın kendisi bulunmadığından sadece katalogda verilen bilgilere dayanarak bu çeviri hakkında daha fazla bir şey söylemek mümkün değil ama Kul Mesûd çevirisiyle karşılaştırıldığında onun bir varyasyonu olabileceği de akla geliyor.

Marsh 61'deki yazmayla ilgili diğer bilgiler:

Başlangıç: "Sipās ve sitāyīş eyle kâdiründür celle celalehu ki aşār-ı kudreti rüz-ı rüşen-çehresinde tábândur..."

Bu nüsha 955/ te istinsah edilmiş.

Nesih yazı, 19 satırdır.

3- TDK (A/28) YAZMASI

Türk Dil Kurumu, Yazma A/26 da korunan bu yazma oldukça eksiktir. Baştan ve sondan olduğu gibi aralarından da atlamaların mevcudiyeti reddadelerden anlaşılmaktadır. Ayrıca yaprak numarası verilmemiştir. Eser minyatürlüdür fakat minyatürlerin üstü suluboya ile kapatılmış ancak ağaç ve evlere dokunulmamıştır. Sadece 7b'deki¹¹ minyatür pek zarar görmemiş. "Kehle ve Pire Hikâyesi"ni anlatan bu tasvirde döşeğe uzanmış yatan bir insan sureti var. Yatağın baş ucunda yanan kandiller hikâyeye de uygun olarak olayın gece geçtiğini gösteriyor. Bu minyatür son derece özensiz ve acemi bir elden çıkmış olduğu izlenimini veriyor. 53b'deki minyatür boşluğunda ise konuyla ilgisi olmayan ve pek usta işine benzemeyen gemi resmi var. Bütün bunlar bu minyatürlerin sonradan yapıldığını fakat beğenilmeyerek ya da islamda resmin günah olduğu düşüncesine sahip kişilerce karalandığı düşüncesini akla getiriyor.

Yazmanın baştan ve sondan eksik olması, onun hangi tarihte istinsah edildiği, müstensihinin kim olduğu, hangi dilden tercüme edildiği sorularını cevapsız bırakıyor. Ancak Kul Mesûd tercümesiyle mukayese edildiğinde onun daha sonraki bir devirde kaleme alındığı ve Farsça'dan değil ama belki de Arapça'dan dilimize aktarıldığı düşüncesini vermektedir. Bu çeviride Kul Mesûd çevirisinde olduğu gibi nazım parçalarına ve tasvirlerle yer verilmemiş, atasözlerine, hadis ve âyetlere rastlanılmıyor. Anlatım son derece yalın ve sade.

---

¹¹Son anda varlığından haberdar olunan bu yazmanın yaprak numaraları elimizdeki fotokopisi üzerinden verilmiştir.

Bu açıdan eserin edebî dilinden söz etmek pek mümkün değil.

Eserin Farsça'dan değil de Arapça'dan tercüme edildiği kanaatini uyandıran hususlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Arapça'sında olduğu gibi bu çeviride de nazım parçaları yoktur.
2. Arapça,¹² Kul Mesûd ve TDK çevirileri mukayese edildiğinde, özellikle Dimne'nin yargılanması bahsinde TDK'nın Kul Mesûd nüshalarından farklı bir kaynaktan geldiği çok açık olarak ortaya çıkmaktadır. Oysa bu kısım Ömer Rıza Doğrul çevirisiyle tam bir uygunluk gösteriyor. SL ve B nüshalarında olmayan bazı küçük hikâyeler TDK ve Ömer Rıza Doğrul'da var:

TDK:

"Dimne eyitdi: Bir şehir var idi adına Nerercin? (نررجين) dirler idi. Bir gün bu şehriñ üzerine düşman gelir, şehri harâb ider, halkını kırar, °avratın oğlanın esir ider. Vakta ki esirleri üleşdiler bir herîfiñ iki °avratı var idi, bu iki °avrat eriyile bir kimesneniñ hissesine düşdi bu kimesne ise gâyet hasîs kimesne idi, bunlara geyecek ve yiyecek virmedi, emr eyledi ki varalar kendülerine yiyecek tedârik ideler. Ol herîf iki °avratı ile otun devşürmege gitdiler. °Avratıñ birisi bir bez pâresi buldı, aldı, kendünüñ avred yirini örttdi. Öbür °avrat erine eyitdi: Bakâ şu kahbeye nice utanmaz çıplak gezer..."

(TDK.28b-29a).

---

¹²Arapça metnin orijinali değil, Ömer Rıza Doğrul çevirisi kullanılmıştır.

ÖRD:

"Bir şehir düşman baskınına uğramış, düşman birçok insanları öldürmüş, esir almış, ganimet alacağını ganimet almış ve geri dönüp gitmiş. Meğer bu mütecaviz ordudaki askerlerden birine çiftçi bir adam düşmüş ve bu çiftçinin de iki karısı varmış. Asker bunlara giyecek ve yiyecek hususunda çok fena davranıyormuş. Günün birinde çiftçi iki karısıyla birlikte, asker hesabına oduna çıkmışlar. Hepsi de çıplakmış. Kadınların ikisinden biri yolda eski püskü bir bez parçası bulmuş ve onunla mahrem yerini örtmüş. Sonra kocasına dönerek öteki karısını göstermiş ve: -Şu hain karıyı görmüyor musun?, utanmıyor ve mahrem yerini örtmüyor, demiş... (SL.102-103).

SL ve B nüshalarında olmayan bu hikâyeyi TDK nüshasında Dimne, mahkemede özellikle domuza anlatıyor. Domuz, Dimne'nin dış görünüşüne bakarak içinin de kötü olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Dimne de yukarıdaki hikâyeyi anlatarak kendisine dil uzatan kişinin hiç de ondan aşağı kalır yanı olmadığını ortaya koyarak onu susturur. SL ve B'de domuzun adı da geçmez. Dimne'yi kötüleyen kişi "hazırlardan birisi" (SL.71b-11) olarak belirtilmiş. Oysa TDK'da ve ÖRD'da domuzun adı geçtiği gibi onun hakkında bilgi de ediniyoruz:

TDK:

"toñuzlarıñ başı ki pādişāhıñ kemāl-i mertebe makbūlıdur eyitdi:" (TDK28a).

ÖRD:

"Buna karşı domuzların büyüğü, Arslan nezdindeki mevki ve bu mevkiin yüksekliği dolayısıyla söz alarak dedi ki:" (SL.102).

Yine Dimne'nin domuzu tahkir etmesiyle ilgili kısım SL ve B'de yer almazken TDK ve ÖRD'da şu şekilde geçmektedir:

TDK:

"sende^{de} iy ḥabīs nice nice yaramaz ^calāmetler vardır, yine bu ḥālīn ile pādīshāhīn meclisine varursın, girersin, bile yimek yirsin. Seniñ kabāhatlerüñi yalnız ben bilmem, hep şunda ḥāzır olanlar senin kabāhatiñi bilürler. Nihāyet, şimdiye dek izhār itmedüğüme ba^cış seniñle ortamuzda muḥabbet var idi ve hem ol zamanda kimesneye zararın yoğıdı. Ammā şimdi çünki baña zarar kāsıd itdün, baña bu kadar iftirā ve bühtān eyledüñ ve pādīshāh yanında ve bunca leşker yanında benüm helāküme kāsıd eyledüñ ben daḥı kādır olduğum kadar seniñ ^caybıñı izhār ideyin... pādīshāhla bile yimek yirsin lāyıkımdır sen pādīshāhla yimek yiyessin... Ṭoñuzların başı eyitdi: Bu sözleri hep baña söyledüñ. Dimne eyitdi: Hey kara yüzlü, saña söylerem. Ṭoñuzların başı bī-ḥuzūr oldu, leşkerden ḥicāb itdi..." (TDK.29a-29b).

Bu kısım da ÖRD'da vardır.¹³ Göze hemen çarpan benzerliklerden birisi de yine SL ve B'de olmayan "Keḥle ve Pire" hikâyesinin diğeri iki çeviride de olmasıdır. Dimne'nin arslana anlattığı "Üç Balık" hikâyesinden sonra ve yine onun anlattığı bu hikâyeye Kul Mesûd

¹³Bkz: a.g.e., s.103.

çevirisine kaynaklık eden Nasrullah çevirisinde de rastlanmaz. TDK çevirisinin üzerinde yapılacak olan daha ayrıntılı ve geniş bir çalışma onun hangi Arapça versiyondan geldiğini, Kul Mesûd nüshalarıyla olan benzerlik ve farklılıklarını tam olarak ortaya çıkaracaktır.

İlk defa bu tezle birlikte ortaya çıkan bu yazma, bütün eksikliklerine rağmen, şu ana kadar bilebildiğimiz kadarıyla, Arapça'dan Türkçe'ye çevrilmiş ilk Kelile ve Dimne çevirisi olmasıyla önem kazanmaktadır.¹⁴

Bâp numaraları ve hikâye başlıkları olmayan bu yazmada geçen hikâyelerin sayfa dizinine göre sıralanışı şöyledir:¹⁵

1. Yengeç ve Baga (Balıkçır ve Yengeç, 13)
2. Arslan ve Tavşan (Arslan ve Tavşan, 14)
3. Üç Balık (Üç Balık, 15)
4. Kehle ve Pire (Yok)
5. Ördek Hikâyesi (Kaz Hikâyesi, 16)

---

¹⁴Pek haklı olarak Ömer Rıza Doğrul kendi çevirisi için "...eserin ilk defa olarak bizim tarafımızdan doğrudan doğruya Arapça'dan Türkçe'ye nakledilmiş olduğunu zannediyoruz" diyor. Bkz. a.g.e., s. 27.

¹⁵Yukarıda da belirttiğimiz gibi hikâyelerin kaçınıcı babda geçtikleri yazılmamış. Ancak iki yerde her halde bab serlevhası için boşluk bırakılmış ancak yazısı yok. İlk defa 43a'da Debşelim ve hakim Bidpay'ın isimleri geçiyor. Bunu takiben birkaç babda da bu ikisinin arasındaki diyaloga rastlanıyor. Birçok hikâyede eksiklikler ve dizininde de karışıklıklar vardır. Hiçbir hikâyenin başlığı olmadığından isimlendirme hikâye kahramanlarına göre tarafımızdan yapılmıştır. Ayrıca Kul Mesûd çevirisindeki hikâye başlıkları ve "hikâyelerin döküm tablosunda" verilen hikâye numaraları parantez içinde yazılmıştır.

6. Arslan, Karga, Kurt, Çakal ve Deve (Arslan, Kurt, Şagal, Zag ve Deve, 17)
7. Toy Kuşu ve Vekil-i Bahr (Deniz Vekili ve Taytuy, 18)
8. Kaplumbağa ve İki Ördek (Su bagası ve İki Kaz, 19)
9. "Tilki ve Davul hikâyesi"nin son satırları¹⁶
10. Abid ve Hırsız (Zahid ve Uğrı, 8)
11. Yaban Koçları ve Tilki (İki Geyik ve Ağgözlü Tilki, 9)
12. Fahişe Kadın ve Cariyesi (Yavuz İşli Kadın, 10)
13. Başmakçı ve Karısı (Başmakçı ve Karısı, 11)
14. Bazirgan Avrata ve Nakkaş ve Köle (Bazirgan Avrata ve Nakkaş ve Köle, 24)
15. Câhil Tabib (Nadan Tabib, 25)
16. Doğançı Hikâyesi (Merzuban Avrata ve Doğançı, 26)
17. Karga, Sıçan, Güvercin, Kaplumbağa ve Geyik(aynı, II)
18. Dişi Arslan ve Esvar (Arslan, Tirendaz ve Çakal, IX)
19. Salih Kişi ve Konuk (Zahid ve Hikâyesi, X)
20. Karga ve Keklik (Zag ve Keklik, 42)
21. Arslan ve Çakal (Arslan ve Şagal, VIII)
22. Seyyah ve Kuyumcu (Seyyah ve Kuyumcu, XII)

Görüldüğü gibi birçok çerçeve ve ara hikâye eksiktir. Ayrıca hikâyeler birbirine karışmış durumda. Örneğin 21 numaralı hikâye kendi sırasında bitmiyor, devamı 22'den sonra geliyor.

Yazmanın fiziksel özellikleri hakkında verilecek bilgiler çok kısıtlı olmakla birlikte¹⁷ şunlar söylenebilir: Desenli karton ciltli, yapraklar filigranlı değil. Yazılar okunaklı bir nesih ile siyah mürekkeple yazılmış, her sayfada 19 satır var. Bazı sayfalar reddedeli. Hikâyelerde atlamalar var. 18 X 13 cm. ebadında yaprak sayısı 57'dir.

---

¹⁶ Sayfanın yan kısmında "dokuz kağıt noksandır" yazıyor.

¹⁷ Yazmanın fiziksel özellikleriyle ilgili bu bilgiler fotokopisine ve kütüphane memuru Nesrin İnce'ye dayanmaktadır.

c. Kelile ve Dimne'nin Anadolu Sahasındaki Daha Sonraki Çevirileri: Kelile ve Dimne'nin Anadolu Sahasındaki daha sonra yapılan çevirileri, Hüseyin Vaiz Kaşifi'nin (ölm. 910/1505) Farsça Envār-ı Süheylî adlı eserine dayanır. Onun ilk Türkçe çevirisi Ali b. Salih (ölm. 1543) tarafından kaleme alınan Humāyūn-nāme adlı eserdir. Ali b. Salih bu çevirisinde Farsça'sına pek bağlı kalmamış, kendi düşünce ve tasvirleriyle eseri zenginleştirmiş, âyet ve hadisler, Arapça ve Farsça birtakım yeni şiirler, hikemî söyleyişler ve mesellerle metni genişletmiştir.¹⁸ Yirmi senelik bir çalışmanın ürünü olan bu kitap Kanuni Sultan Süleyman'a takdim olunmuştur. Devrinde çok takdir edilmiş olan eser, nesir sanatında benzeri görülmemiş bir şaheser olarak kabul edilmiştir. Sadece kendi sahasında değil batıda da büyük ilgi uyandıran bu eser XVII. yüzyılın ortalarından başlayarak çeşitli Avrupa dillerine çevrilmiştir. Bu çevirilerin içinde en önemlilerinden biri devrin büyük şarkiyatçılarından A. Galland'ın (1646-1715) meşhur Fransızca çevirisidir. (Les contes et fables indiennes de Bidpai et de Lokman, traduites d'Ali Tchelebi-ben-Saleh, auter turc (Paris: 1724). Bu Fransız'ca çeviri Malay (1866) ve Cava (1879) dillerine de naklolunmuştur. Bunların dışında Humāyūn-nāme Alman (1745), İsveç (1762), Felemenk (1781) ve Macar (1783) dillerine de çevrilmiştir. (Humāyūn-nāme'nin batı dillerindeki çevirileri için bkz. V.Chauvin, Bibliographie des ouvrages Arabes ou relatif aux Arabes (Liège: 1897) II, s.49-55). Ayrıca Rusça'da da yapılmış çevirileri vardır. (Bkz. Krimsky,

¹⁸Ali b. Salih ve Humayun-name hakkında daha geniş bilgi için bkz: Ö. Faruk Akün, Vasi Alisi, İslam Ansiklopedisi, XIII, s.226-230.

Istoria Turçii i eya literaturı (Moskova: 1910), s.106, not 2)

Devrinde gördüğü bu ilgiyi, eserin yurt içi ve yurt dışı çeşitli kütüphanelerdeki yazmalarının sayısından da anlamak mümkündür.¹⁹ Eser ayrıca 1835-1876 yılları arasında birçok defa basılmıştır (Bulak: 1251/1835, 1254/1838; İstanbul: 1293/1876'da 2 defa ve bir tarihsiz baskı).²⁰

Kâşifi'nin Envar-ı Süheylî'sinin dilini oldukça ağıdalı, anlaşılması güç olarak nitelendirmekle beraber Ali b. Salih'in kendisi de bu yolu tutmuş ve oldukça ağır, süslü nesrin kalıplarına uygun bir eser meydana getirmiştir. Humâyün-nâme ile Kelile ve Dimne'nin diğer ilk çevirileri karşılaştırıldığında her ikisinin de kendi devirlerinin edebî zevklerini yansıtmakla birlikte aralarındaki önemli fark, ilk çevirilerin ithaf edildikleri padişahlara yararlı olmak diğerinin ise sanatını, hünerini gösterme amacını taşımasıdır. Bu nedenle Humayun-name daha sonraları kısaltılmış ve sadeleştirilmiştir. Bunlardan ilki Kâtip Çelebi'nin bildirdiğine göre XVII. yüzyılda Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin yaptığı kısaltmalardır.²¹ XVIII. yüzyılda ise Osman-zade Tâib, Simarü l-Esmar ya da Zübde-tü l-ezhar adı ile sadeleştirilmiş ve kısaltmıştır. Eser basılmıştır (İstanbul: Matbaa-i Bab-ı Hazret-i Seraskeri, 1256/1840). Bu

---

¹⁹Humâyün-nâme yazmaları için bkz. bibliyografyada geçen kataloglar.

²⁰Bu bilgiler için bkz. Seyfettin Özege, Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu (2c; İstanbul:1973).

²¹Katip Çelebi, Keşf al-Zunun, haz.Şerefettin Yaltkaya ve Kilisli Rıfat Bilge (2c; İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971) s.1509.

eser esas alınarak Adnünnafi tarafından Nafii'l-āsār Nevbāve-i Simarü'l-esmār adıyla nazm edilmiştir (İstanbul: Darü't-tıbaatü'l-Amire, 1268/1852).

Humâyün-nâme'nin belki de çok ağıdalı dili müstensihlerin onu anlamadan ve bu arada hatalı istinsah etmelerine yol açmış ve böylece eserin hatalı nüshaları çoğalmıştır. Bu eseri sadeleştirenlerden biri olan Ahmed Midhat bu hatalı nüshalar yüzünden eserin anlaşılabilir bir duruma geldiğini, eserin şöhretinin unutulmaya yüz tuttuğunu, erbab-ı mütalaadan çok az kişinin Osmanlı Kütüphanelerinde böyle bir eserin mevcudiyetinden haberdar olduğunu, olanların ise kitabı baştan başa okuyup tamamını anlamalarına imkân olmadığını söylüyor.²² İşte bu nedenlerle Abdülhamid kendi kütüphanesinde bulunan bir yazmayı daha güvenilir bularak "Ahmed Midhat işte bu nüshayı esas tutsun da yapacağı hülâsayı ona göre yapsın" diyerek eserin sadeleştirilmesi işini Ahmed Midhat'a verir.²³ Fakat Abdülhamid Ahmed Midhat'ın hikâyelere ahlâkî ve hikemi izah ve açıklamalarını da ilâve ettiği bu eserini herhalde sakıncalı bulunduğu için toplatıp yaktırmıştır. Bugün adı geçen eserin çok az tabı bulunmaktadır.²⁴

---

²²Ahmed Midhat, Hulâsa-i Humâyün-nâme (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1304/1887), s. 8.

²³Ahmed Midhat, a.g.e., s. 10.

²⁴Eserin bu nadir baskılarından biri de Turgut Kut'un şahsi kitaplığında mevcuttur. Bu çalışmalar boyunca kitabı esirgemeyerek veren ve bu bilgileri aktarmamıza vesile olan Sayın Kut'a teşekkürü bir borç biliyorum.

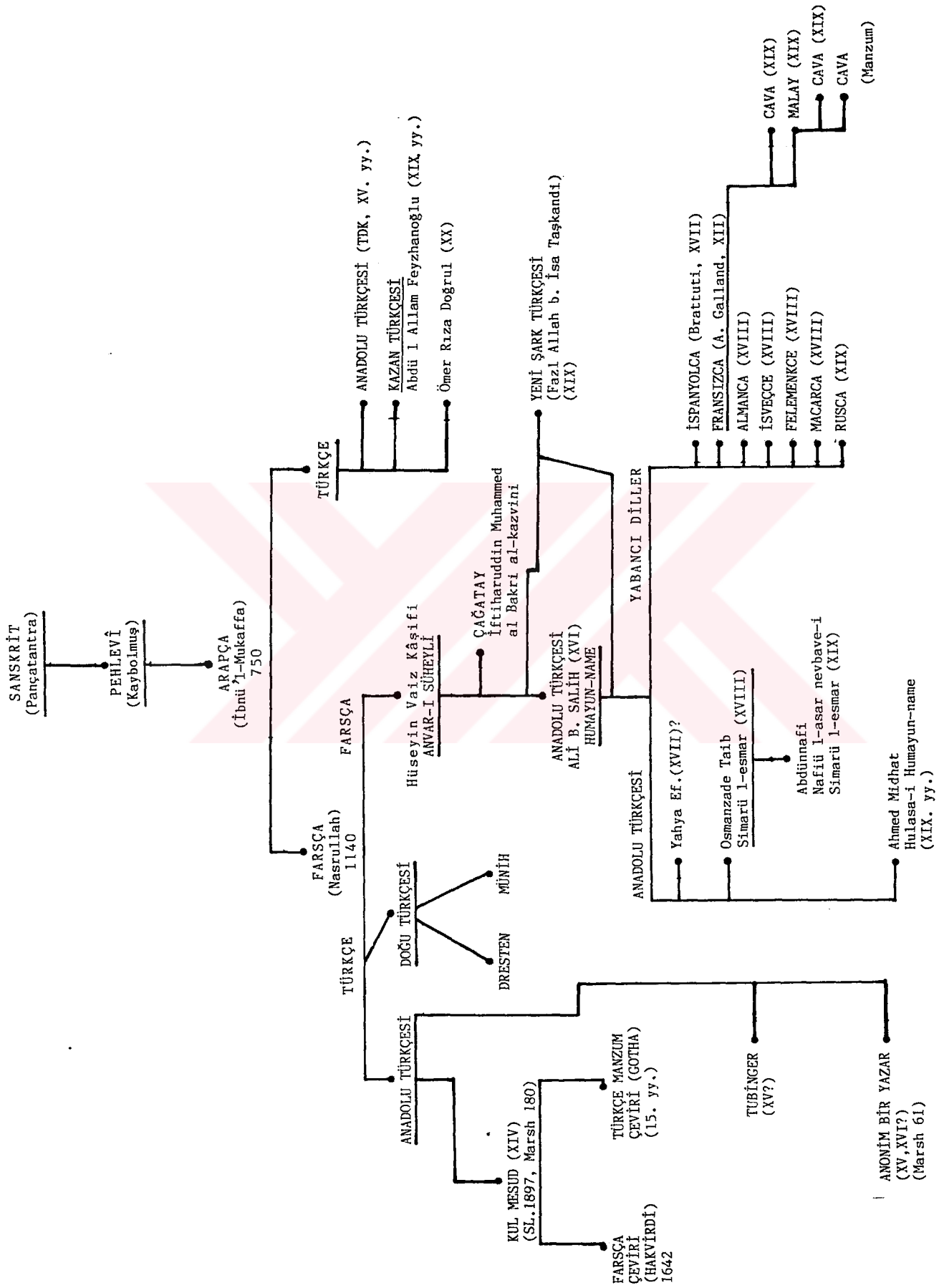

d. Benzerleri: Mehmed Said bin Kara Halil (ölm. 1168/1754) tarafından Türkçe'ye çevrilen Sulvan-ı Muta, Kelile ve Dimne gibi konuları hayvanlar arasında geçen ve öğüt verme maksadıyla yazılmış bir kitaptır.²⁵ Eserin aslı Arapça'dır ve Muhammed b. Abdullah b. Zafer al-Sakali (ölm. 563/1168 ya da 568/1172) tarafından yazılmıştır.

Kelile ve Dimne'ye gerek hikâye yapısı ve gerekse içindeki öğütler açısından çok benzeyen eserlerden biri de Varavini'nin Marzubân-nâme adlı eseridir.²⁶ Bu eser 15. yüzyılda Şeyhoğlu tarafından Tercüme-i Marzubân-nâme adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Şeyhoğlu eserini Germiyan Bey'i Süleyman Şah'ın isteği üzerine kaleme almıştır. Bu çeviri Anadolu sahasında aynı türden eserler arasında Kul Mesûd'un Kelile ve Dimne çevirisinden sonra yapılan ikinci çeviri olması itibarıyla dikkat çekicidir. Aydınoğulları ve Germiyanogulları arasındaki komşuluk ilişkileri onların kültür hayatını da yakından etkilemiş ve benzer eserlerin art arda Türkçe'ye kazandırılmasını sağlamıştır. Marzubân-nâme çevirisinde Kelile ve Dimne'nin önemi ve ünü eserin iki yerinde belirtilmiştir. Bu eser Prof. Dr. Zeynep Korkmaz tarafından Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları arasında Malazgirt Zaferi'nin 900. yıldönümü dolayısıyla İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım olarak yayınlanmıştır. (Ankara: 1973).

---

²⁶Bkz. J.H. Kramers "Merzüban", İslâm Ansiklopedisi, VII, s. 787-788.

II. Kısım: HİKÂYELERİN ŞEKİL ve MUHTEVA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ ve HİKÂYELERİN ÖZETLERİ

A. ŞEKİL AÇISINDAN:

a. ESERİN EDEBİ TÜRÜ: Kelile ve Dimne Kitabı'nın edebî türünü tayin etmek, bu türden yazılmış ya da konuları farklı da olsa anlatım kalıpları benzerlik gösteren metinlerin tümünü sınıflandırmaya tabi tutmakla mümkün olabilir.

Daha çok konusu itibarıyla ahlâk ve siyâset kitabı olarak dikkatleri çeken ve incelenen Kelile ve Dimne, tür olarak pek değerlendirilmemiştir. Bu tür kitapların metinlerinin "masal" mı yoksa "hikâye" mi olduğu konusu bu sahanın araştırmacılarının dikkatlerinden kaçmıştır:

1) Bu metinler "masal" genel başlığı altında toplanmış, masalın çeşitlerine göre sınıflandırılmalarında "hikâye" ismini almış:

"Masalları şöyle tasnif etmek mümkündür: 1) Harikulâde hikâyeler 2) Realist hikâyeler 3) Tuhaf hikâyeler 4) Kahramanları hayvan olan hikâyeler."¹

Aynı yazar daha sonra yayınladığı bir makalede biraz daha değişik bir sınıflandırmayla fakat hepsini "masal" olarak değerlendirmiş. Ancak, yine bu makalede örneğin "hayvan masalları" denilirken yazının bir başka yerinde "hayvan hikâyeleri" ifadesi yer almış.²

---

¹P. Naili Boratav, "Halk Masalları", Folklor ve Edebiyat. İstanbul-Eminönü Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi Neşriyatı, XII. (İstanbul: Arkadaş Basımevi, 1939). s. 215.

²P. Naili Boratav, "Türk Masalları", Folklor Doğru (Temmuz-Ağustos, 1974). s. 3-4.

2) "Hikaye" ve "masal" anlamdaş olarak kullanılmış:

"Masallar en alışılmış şekilde olağanüstü masallar, âdetlerle ilgili masallar ve hayvan masalları diye sınıflandırılır. İlk başta bu tasnif doğru gibi gözürüküyor. Fakat ister istemez şöyle bir soru ortaya çıkıyor: Hayvan hikayelerinde olağanüstü öğeler hiç mi yoktur?"³

Gerek Pertev Naili Boratav'ın gerekse Viladimir Propp'un asıl konularının masal olması ve konularına yakın olan türden metinleri de derlemeleri sonucu, bu gibi karışıklıklar doğmuş olabilir.

Kelile ve Dimne de Marzubân-nâme, Sindbâd-nâme, Bahtiyâr-nâme, Tûtî-nâme gibi, bir hikâye kitabıdır. İçinde şüphesiz masallar da vardır. Bu masallar daha çok ana hikâyeye bağlı olarak yer almışlardır. Hikâye kahramanları bu masalları tezlerine örnek vermek için anlatırlar. Oysa D.B. Macdonald bir makalesinde hiçbir ayırım yapmaksızın bütün metni masal olarak değerlendirmiştir:

Sonraları hıkaya manasını pek çabuk iktisâb etmiş olmalıdır; zira Hariri (ölm. 516) bunun eski manasını hıkaya tabirini, Hatta Kalila ve Dimna masalları gibi amsal için kullanacak kadar, unutmuştur"⁴

Bu tür metinlerde masalla hikayenin ince ayırımı gözden kaçabili-

---

³Vladimir Propp, "Masal Araştırmalarının Geçmişi", Folkloru Doğru, çev. Hâmit Çelikoğlu, (Eylül-Ekim, 1973). s. 5.

⁴D.B. Macdonald, "Hikaye", İslâm Ansiklopedisi, IV, 479.

yor. Hayvan hikâyeleri temsili hikâyelerdir. Hayvanlar teşhis ve intak sanatlarıyla insan tiplerine ve karakterlerine bürünürler. Öğüt vermek için kaleme alınmış bu hikâyeler aynı zamanda eğlence- li ve komik unsurlar da taşırlar. Onların insan gibi konuşmaları ve davranmaları ama okurun gözünde hala hayvan olarak algılanmaları konuyu eğlendirici hale sokar. Kelile ve Dimne'de geçen hayvan- ların çoğu doğal konularını muhafaza ederler, olağanüstülük yok- tur. Örneğin uçan bir kediye rastlanmaz, kedi belki bu hayvana ya- kıştırdığımız ya da kendisinde de az çok olan karakter özelliğiyle geçer. Hikâyenin anlatılışında da bir gerçekcilik vardır çoğu za- man. Masal unsurlarına ana hikâyelerde rastlanmaz. Bu metinlere, günümüz modern hikâye tanımından farklılığını da belirtmek üzere "Halk Hikâyesi" denebilir mi? Bu hikâyelerin çıkış noktalarını bul- mak her zaman mümkün olmamakla birlikte, hatta belirli bir yazara atfedilememekle birlikte, çok erken tarihlerde yazı diline aktarılmış olmaları ve daha çok devlet adamlarının eğitimlerinde oynadığı rol göz önüne alınırsa onların sözlü gelenekten gelen ve çok sonra taşbasmayla yazılı hale dönüşen, klâsik konuları iki kahramanlı aşk hikayeleri olan gerçek "Halk Hikâyelerinden" farklılığı orta- ya çıkar.

XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortalarına kadar gelen "Eski Türk Ede- biyatı" nesrini toplu halde değerlendirip seçmelerle yayınlamış olan Prof. Fahir İz, eski nesrimizi gerek konuları ve gerekse ede- bi türleri açısından sağlıklı bir tasnife tâbi tutmuştur. Kitabı- nın IV. bölümünü hikaye türüne ayıran İz bu konuda şunları söyle- mektedir:

"Halk hikâyelerinden farklı olarak saraylarda ve çoğu klâsik eğitimden geçmiş aydın çevrelerde okunmak üzere yazılan eserler, Arap ve İran edebiyatında olduğu gibi, Türk edebiyatında da ayrı bir tür teşkil eder. Bunlar çokluk Arapça ve Farsça eserlerden çevrilmiş ya da o örneklerle uyularak yazılmıştır. Kelile ve Dimne, Kırk Vezir, Elferec ba'de-ş-Şidde, Nevâdir-i Süheylî bunlardandır".⁵

Eski Türk edebiyatı sahası içinde sınırladığımız bu metinlerin türüne "hikâye" derken Tanzimat'la birlikte edebiyatımıza giren "battılı hikâye" türü arasında şüphesiz tanım farklılığı vardır. Bu farklılık büyük ölçüde insanoğlunun zaman içinde değişen zevkleri, kendini ve dünyayı algılayışı, değişen diliyle ilgilidir. Nitekim günümüz modern yazarları, anlatım kalıplarını gerek içerik gerekse biçim açısından değiştirmekte ve bu klâsik tanımın kurallarının dışına taşmaktadırlar. Bu, onların ya orijinal olmak için isteyerek kalıpları bozmalarından ya da asırlardan beri süre gelerek beslenmiş oldukları kültür mirasının kendiliğinden yazılarında yansımaları sonucu olmaktadır. Bu konuda yapılacak araştırmalar günümüz yazın örnekleriyle eski edebiyatımız arasındaki bağlantıları ortaya çıkaracaktır. Behçet Necatigil de bir yazısında bu konuya şöyle değinmiştir:

"Tomris Uyar'ın "Ödeşmeler" (1973) kitabında bir "Şahmeran Hikayesi" var, aslı Camasb-nâme'dir ve Abdi adında bir şair tarafından nazımla ve aruz vezniyle yazılmıştır. Sonradan bir halk hikayecisi, konuyu "Şahmeran" adıyla ve nesirle yazmış... Eski "Şahmeran"

⁵Fahir İz, Eski Türk Edebiyatında Nesir (İstanbul: Osman Yalçın Matbaası, 1964). s. 360.

ile Tomris Uyar'ın çağımıza alegorik bir uyarlama görünümündeki hikayesi, ilginç bir karşılaştırma konusu olabilir, incelemeye değer".⁶

Şu halde, Kelile ve Dimne Kitabı bir bütün olarak ele alındığında edebî türü hikâyedir demek pek yanlış olmayacaktır. Hikâye kahramanlarının tezlerini kuvvetlendirmek için anlatılan masallar, eserin bütünüdür tür özelliğini değiştirecek mahiyette değildir.

b. HİKAYE ÖRGÜSÜ: Kitabın ana konuları "Hint meliği"nin soruları ve "Berhemen"in cevapları ile belirlenmiş bablardan oluşur. Her bir babda melik "beyan eylegil" hitabıyla berhemenden o konuyu açıklamasını ister. "Berhemen eyitti:" sözcüğüyle bab başlar. Berhemen çerçeve hikâyeye başlamadan önce o konuyla ilgili ana fikri hikemî bir tarzda işler ve "bu konunun bendeşelerinden birisi budur", ya da "ve ana ol vakıa ire kim" örneğin, "kargalardan baykuşlara gelmiştir" dedikten sonra meligin tekrar "ol niteyidi" sualüne "getürmüşlerdür kim" sözcüğüyle çerçeve hikâyeye girer. İlk çerçeve hikayenin anlatıldığı babdan sonra gelen diğer bablar bir önceki babın ana fikrinin melik tarafından "işittim, anladım ol... diye başlayıp tekrarlanmasından sonra "şimdi eyitgil şol..." hitabıyla yeni bir konuyla yeni bir bab başlamış olur. Böylece bablar arasında meligin tekrarıyla bir ilişki bir geçiş kurulmuş olur ki bu da eseri bir bütün haline sokar:

"Ray eyitti berhemine hakime kim düşman aldanmaktan sakınmak das-

---

⁶Behçet Necatigil, Düzyazılar 1 (İstanbul: 1983). s. 247.

tanın ve düşmandan irak olmak ve ihtiyat canibin beklemek vacib-
ligin işitdüm. İmdi beyan eylegil şol kişünün meselin kim nesne-
yi kazanmaga keş dürişür ve..."

Ve hikâyenin sonunda, hikâyeyi anlatan kişi "bu meseli şundan ötü-
rü getirdim ta bilesin kim" diyerek ya da benzer bir ifadeden son-
ra hikâyeyi anlatma amacını tekrarlar, yani ara hikâyenin ana fik-
ri hem hikâye girmeden hem de bittikten sonra tekrarlanır.

Tek hikâyeli bablar da olmakla birlikte bablar, genellikle çerçe-
ve hikâyeye bağlı zincirleme birçok hikâyeden oluşmuştur. Mesela
üçüncü babın çerçeve hikâyesi "Hikâyet-i Bazurgan" ya da daha ta-
nınan adıyla "Kelile ve Dimne" çerçeve hikâyesinin ana karakter-
lerinden¹ sadece "Kelile" ve "Dimne" birbirlerine karşılıklı altı
hikâye anlatmışlardır. Bunlardan dördüncü "Kelile" ikisini "Dim-
ne" anlatmıştır. Bu hikâyeler arasında "Dimne"nin anlattığı "Yılan
ve Zag" hikâyesindeki kahramanlardan biri olan "Şagal"ın da "Zag"a
anlattığı "Balıkçır ve Yingeç" hikâyesi vardır. Böyle hikâye için-
de hikâye anlatma tarzı, metnin içinde birçok yerinde gözüküyor.²

Bu zincirleme anlatım yüzünden ana konudan uzaklaşıldığı da olur.
Bu hikâyeler arasındaki geçişler bablar arasındaki geçişler gibi,
benzer sözcüklerle sağlanır. Ayrıca, metin, manzum parçalar, ata-
sözleri, deyimler, hadisler ve hikemi sözlerle zenginleştirilmiş-
tir.

---

¹"Kelile ve Dimne"nin aslında tek bir kişi olduğuna dair görüşle-
rimiz için bakınız s.

²Bkz. "Hikayelerin Döküm Tablosu" s.

Çerçeve hikâyelerinin konuları babların giriş kısmındaki soru ve cevapla zaten belirlenmiş durumdadır. Eserin fikir yapısı, ahlâkî değerler bu kısımda verilir. Olumlu ve olumsuz görüşler ortaya çıkar ve bunlar çerçeve hikâyede, hikâyeye kahramanları olarak karşımıza çıkar, fikirler karakterlerle temsil edilir. Çerçeve hikâyede birçok fikir çarpışır. Herbir karakterin kendine özgü savları vardır ve bu savlar yine onların anlattıkları ara hikâyelerde bazen de bu ara hikâyeye bağlı başka bir hikâyeye doğru giderek netleşir ve sonuçlanır. Çerçeve hikâyelerinin fikrî çatışmaları, belirgin karakterleri, anlatımındaki zenginlik ara hikâyede yoktur. Zincirleme ara hikâyeler çoğunlukla her bakımdan daha yalındır, fikir cümlelerinden çok olaylar ön plandadır, bu nedenle hikâyenin anlatımı daha akıcı ve sürükleyici olur. En geniş örgü şekliyle bir bab şu şekilde oluşabilir:³

Bab   —Melik   —Soru
                  —Brahman —Cevap (hikemî öğretisi)

I Çerçeve H. Brahman anlatır
—Karakterler

1. Ara H. Çerçeve H.'deki bir karakter anlatır

2. Ara H.

3. ve diğerleri

1 - a   Ara H.'deki bir karakter anlatır

1 - a - a1   a. daki bir karakter anlatır

---

³Tabloda ve şemada: Babların sırası yazıyla: Örneğin "BİRİNCİ BAB" gibi. Çerçeve H.lerin numaraları bablara bağlı olarak romen rakamıyla: I., II. gibi, Ara H.ler rakamla: 1, 2, gibi. Ara H.lere bağlı H.ler a, b, olarak ve hangi ara h.ye bağlı olduğunu göstermek için de ara h.nin numarası verilmiştir. Eğer "a"da bir hika-

1. BABLAR VE KONULARI

Birinci Bab: Metinde bab başlığı "Kitab-ı evvel der serh-i kitab" dır. "Kelile ve Dimne" adlı bu kitabın Hint hakîmleri tarafından bir hikmet kitabı olarak yazıldığı, içinde türlü "meseller", faydalı bilgiler ve hoş deyişler olduğunu açıklar. Gaye okumak değil okuduğunu anlamak, ondan yararlanmaktır. Bu kitaptan herkes kendine göre bir ta alabilir; bilge kişiler ondan yararlanmak için, cahiller de eğlenmek için okurlar. Bu fikirler "1 no.lu hikâyede işlenmiştir". Eserin mahiyeti bu babda belirtilmiştir. Öğrenilen bilginin davranışlarda yansımaları olarak özetleyebileceğimiz amelî hikmet esasları üzerinde durulur:

"^cilm eyü ^camellü kişide cemâl dutup halâyıkı dahı müşerref eyler... ^cilm ağacınuñ yimişi ^camel-i şâlihdür ve hulk-ı hasendür..."¹

Bu konuyla ilgili olarak "2 no.lu hikâye" anlatılır. Bab, bu kitabı okuyanlara faydalı olması amacıyla Farsçadan Türkçeye çevirildiğini söyleyerek biter. Hint dilinden Türkçeye kadar olan çeviri halkası şu şekilde verilmiştir:

"bu kitâbı pars ehli Hind dilinden Pehleviye tercüme eylediler andan Farisiye tercüme oldı andan Türkiye tercüme olındı..."^{2, 3}

İkinci Bab: Bab ismi "Bab-ı der Berzeveyh tabib"dir. Bu bab

---

ye daha anlatılmışsa bu da al olarak gösterilmiştir.

¹SL.10a. 2-4 ve diğerleri.

²SL.11a. 4.

³Bu sıralamada rapçaya çevirisi yer almamış.

Nuşirevan'ın tabibi Berzeveyh için tanzim edilmistir. Berzeveyh Nuşirevan için Kelile ve Dimne Kitabını Hindistan'dan getirdikten sonra, ihsan olarak bu kitapta kendisi hakkında bilgi verecek bir bab yazılmasını ister. Nuşirevan da veziri Buzurcmihr'i bu işle görevlendirir.¹ Berzeveyh'in hayatı hakkında bilgi veren bu babdan babasının fars sipâhilerinden ve annesinin ulema hanedanından olduğunu, yedi yaşına gelince onu mektepe verdiklerini, tıp tahsili yaptığını ve hekimlikte ün kazandığını öğreniyoruz. Fakat bir müddet sonra nefsinin yenip ahiret sevabı için çalışmak gerektiğine inanır ve çeşitli milletlerin ulemalarıyla tanışıp bunların ilminden ve dininden yararlanmak ister. Fakat görür ki herkes kendi yolunu savunmakta ve diğerlerinin görüşüne önem vermemekte. Bunların içinde tanımadığı birine inanırsa durumunun "ebleh uğrıya" benzeceğini söyleyerek (3) numaralı hikayeyi anlatır. Bunun üzerine her dinde beğenilen işlerle uğraşmaya başlar: insanlara eziyet etmekten, kibirden, hiddetten, hıyanetten sakınır, dilini yalandan, sataşmaktan, iftiradan korur, insanoğluna yaramayan bütün kötü şeylerden kendini uzak tutarak dinle ve ibadetle uğraşır. Bu arada, ömrünü dünya zevkleriyle geçirip sevap yolundan ayrılan kişiler için (4) numaralı hikâyeyi anlatır. Zamanının insanlarını şu şekilde tenkid eder: İnsanlar hayır ve ihsan yapmaya pek hevesli degillerdir, bu zamanenin işleri kötüye doğru gitmektedir; insanlarda yüksek ahlak ve iyi davranışlar kalmamış, doğru yol bağlanmış ve dalalet yolu açılmış, adalet belirsiz, zülm zâhir, ilim

---

¹Bkz. SL.7a-8b.

terkedilmiş, cehalet beğenilmiş, dostluklar zayıf, düşmanlıklar kuvvetli, hak sürülmüş ama batıl muzaffer, nefse uymak adet, şeriat hükmünü zayıf eylemek sünnet ve huy olmuştur. İnsanoğlunun nefesine düşkünlüğüne örnek olmak üzere (5) no.lu² hikayeyi anlatır. Bab, Berzeveyh'in bundan sonra, Tanrının kazasına rıza gösterip ahiret için çalıştığını ve bu Kelile ve Dimne Kitabını Hindistan'dan getirdiğini söylemesiyle nihayetlenir.

Üçüncü Bab: Hindistan'dan getirilen Kelile ve Dimne Kitabının birinci kısmı bu babdır. Bu babda ana konu iftira ve kıskançlık nedeniyle bir dostluğun bozulması, düşmanlığa dönüşmesi ve pişmanlık işlemektedir. I. çerçeve hikâyeye bağlı olarak yirmibir ara hikaye anlatılmıştır. (6-26. hikâyeler).

Dördüncü Bab: Bab ismi "Arslan Dimneye doğruluk eylediği"dir. Bu babın ana konusu: Suç gizlenemez, suçlular er geç cezalarını çekerler, adalet yerini bulur. Üçüncü ve dördüncü babın çerçeve hikayeleri aynıdır. Sanskritçe aslında bu kısım yoktur, bu bab İbnü'l-Mukaffa tarafından ilâve edilmiştir; Dimne'nin cezasız kalmasına gönlü razı gelmediği için "Dimne'yi yargılayıp ölüme mahkum etmiştir.

Beşinci Bab: Bab ismi "Zag ve sıçan ve gügercin ve geyik dasitanı"dır. Bu babın ana konusu dostluktur. Dostluk konusu her açıdan irdelenmiş. Ana fikir ise, "dostlar iyi ve kötü günde birbirlerine destek olmalı ve güçlükler, dostlar arasındaki dayanışmasıyla

---

²Bkz. SL.15b.

yenilebilir"dir. Bu babda yeni bir çerçeve hikaye başlar (II.). Buna bağlı olarakta 27. 28, 29 no.lu hikayeler yer alır.

Altıncı Bab: Bab başlığı "Zaglar ve ügüler dasıtanı"dır ve kitabın III. çerçeve hikayesinin başlığıdır. Buna bağlı olarak dokuz ara hikâye (30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38 no.lu hikâyeler) anlatılmıştır. Bu babda "düşmanlık ve düşmana inanmamak" konusu işlenir.

Yedinci Bab: Bu babın çerçeve hikayesi "Subagası ve Maymun"dur. (IV. çerçeve hikâye) İşlenen ana konu bir şeyi dilemek ve onu elde etmek için gayret sarfetmek onu elinde tutmaktan daha kolaydır. Buna bağlı olarak 39 no.lu hikâye anlatılmıştır.

Sekizinci Bab: Babın ismi "Zahid ve göjen içinde"dir. V. Çerçeve hikâyesinde işlenen ana fikir, iyice düşünüp taşınmadan acele karar vermenin yanlışlığıdır. Bu çerçeve hikâyeye bağlı olarak 40 no.lu hikâye anlatılmıştır.

Dokuzuncu Bab: "Çetük ve sıçan içinde". Bu babda işlenen konu, her taraftan düşmanlarla çevrilmiş olan kişi bu belâdan kurtulmak için onlardan biriyle anlaşıp kendini kurtarabilir.

Onuncu Bab: "Melik ve Fetre" (VII). Bu babın konusu, dostluğun bozulması, öc almak ve kin tutmaktır. Buna bağlı olarak 41 no.lu hikâye anlatılmıştır.

Onbirinci Bab: "Arslan ve Şagal Dasıtanı" (VIII). Bu babın konusu, suç işlemediği halde cezaya çarptırılan bir kişinin suçsuzluğu an-

laşılınca tekrar eski mevkisine getirilmek istenmesidir.

Onikinci Bab: "Arslan ve tir-endaz içinde" (IX). Başına gelen felaketten ders alarak başkalarının canını incitmekten sakınmak ve ibadet bu babın temel konusudur.

Onüçüncü Bab: "Zahid ve konuk içinde" (X). Bu babda çerçeve hikâyeye bağlı olarak (42 no.lu) hikâyeye anlatılmaktadır. Ana konu şudur: Bir kimse başkalarına öykünerek kendi işini bırakıp kendisine uymayan bir işe yönelirse eski işini de unuttur.

Ondördüncü Bab: "Hilar ve Barahimeler içinde" (XI). Devletin korunması ve iyi idare edilmesi ve halkın hoşnudluğu için bir padişahın sahip olması gerekli olan huylardan hangisi daha önemlidir? Yumuşak huyluluk mu, kahramanlık mı yoksa cömertlik mi? Bu babın konusu bunlardır. Bu çerçeve hikâyeye bağlı olarak 43 no.lu hikâyeye anlatılmaktadır.

Onbeşinci Bab: "Kuyumcu ve seyyah, kaplan, buzine ve yılan içinde" "İyilik kime yapılır, kimler iyilikten anlamaz". Bu babın genel konusu budur.

Onaltıncı Bab: "Padişahzade ve yaranları içinde" (XIII). Bu babın konusu "Tanrı takdirinin her şeyin üstünde" olduğudur. Bu çerçeve hikâyeye bağlı olarak 45 no.lu hikâyeye anlatılmıştır. Bu babdan sonra Ray Melik artık soru sormaz.

Z E Y L

İskender-i Rumî batıda birçok ülkeyi hükmü altına aldıktan sonra doğuya yönelip Çin ve Maçın ülkelerine akınlar yapar, yolunun üstündeki Hint meliği Füreke bin Fur'ı da hükmü altına sokmak ister. Önce ona elçiler göndererek kendi rızasıyla buyruğuna girmesini söyler fakat Fur boyun eğmeyerek savaşa hazırlanır. Bunun üzerine İskender de savaş hazırlıklarına başlar. İskender tedbirli, tecrübeli ve kurnaz bir hükümdardır. Önce müneccimlerini çağırarak savaş gününü tesbit eder, sonra Füreke'yi yenmek için bir hile düşünür. Bunun için bakırdan atlar ve putlar yaptırır ve bunların içini neft ve kükürtle doldurur. Savaş günü bunları fillerin üzerine sürer. Filler bozguna uğrar, Füreke'in ordusu dağılır. İskender onu teke tek vuruşmaya çağırır. Kendine çok güvenen Füreke bu çağrıyı kabul eder. Kılıç çekip vuruşmaya başlarlar. Bu sırada Füreke'in ordusundan yana bir nara kopar. Füreke o tarafa döner. Bundan yararlanan İskender Füreke'yi öldürür. Füreke'in ordusu iyice dağılır, ülkesi düşer. İskender onların başına kendi adamlarından birini bey tayin eder ve bir müddet daha orada kaldıktan sonra kendi ülkesine döner. Hint'liler çok geçmeden İskender'in adamını devirerek yerine kendi milletlerinden bir melikzâdeyi padişah yaparlar. Dabşelim adındaki bu yeni hükümdar önceleri ülkeyi çok iyi idare edip zaferler kazanırsa da zamanla şımarır ve giderek zulmu artar. Halk onun zalimliğinden çok çekmektedir. Onun bu yolsuzluklarına gören "Bidpay-ı hakîm" adlı fazilet sahibi bir berahim etrafındaki öğrencileriyle konuşarak hükümdarı ikaz edeceğini söyler. Etrafındakiler onu bu işten vaz geçirmeye çalışırlar. Bidpay

onlara 42 no.lu hikâyeyi anlatır ve vedalaşarak Debşelim'in huzuruna çıkmak üzere yola koyulur. Onu hükümdarın önüne getirirler. Karşılıklı konuşmalardan sonra Bidpay ona ziyaretinin asıl sebebini şöyle anlatır:

"iy yüksek himmetlü tâcı tahtı atalardan mirâs bulmuş melik. Senün ataların pāzişāhlık bünyādın berkitmişidi ve cihān 'imāret eylemekle dürişürdi ta kim 'ālemi 'imāret hāline getürdiler berk hişār- lar ve muhkem kalālar yaptılar şaflar şıdılar ve çeriler dardı- lar ve murādlar buldılar ve eyü ad kazandılar ve 'adl yolın râiy- yet üzerine görklü vardılar...bular vardılar pāzişāhlık saña kal- dı ve tâcı tahtı saña kodılar bular doprak içinde menzil edindi- ler...ve sen bir kezden zulm ve cevr odın yandurduñ ve geçmiş ataların eyü adın yile virdüñ ve hiç endişe kılmazsın senün fer- mānından yukaru fermān var ve bu cihāndan sonra cihān var...(5L 229a)

Bu sözleri duyan Debşelim çok kızar ve Bidpay'ı zindana attırır. Bir gece Debşelim'in uykusu kaçır ve Bidpay'ın söylediklerini dü- şünür pek de haksız olmadığına kanaat getirerek onu zindandan çı- karttırır. Hatasını kabul ederek Bidpay'dan ona yol göstermesi için bu zamana kadar yazılmış bütün kitaplardan daha üstün olmak üzere ve bir yıl içinde bir kitap yazmasını ister. Bidpay da bir öğrencisini yanına alarak hem eğlendirici hem de eğitici ve hay- vanların dilinden bir kitap yazarlar, içindeki iki hayvana da Kelile ve Dimne adını verirler. Bu kitabın uluların ve beylerin önünde okunur ve çok beğenilir. Hükümdar ona hilatlar vermek is- ter fakat Bidpay bunları kabul etmek istemez. Onun bir şartı

vardır; bu kitabın hükümdarın hazinesinde saklanması ve acem meliklerinin eline geçmemesi. Kitabın başına ayrıca bir bekçi konulmasını ister. Dediklerini yaparlar.

Bu kitap İran hükümdarı Nuşirevan'ın tahta geçmesine kadar Hint meliklerinin hazinesinde korunur. Kitabın ününü duyan Nuşirevan onu elde etmek için tabibi Berzeveyh'i görevlendirir. Berzeveyh kitabı ele geçirmeyi başarır. Onu arsiye çevirirler.

2. Çerçeve ve Münferit Hikâyeler: İncelediğimiz Kelile ve Dimne metni onüç çerçeve ve kırkbeş ara hikâyeden oluşmuştur. En uzun çerçeve hikâye, üçüncü ve dördüncü babı kapsayan ve bütün metne adını veren Kelile ve Dimne hikâyesidir. Bu çerçeve hikâyesinin içinde yer alan ana hikâyelerin sayısı yirmibir dir. Ara hikâyesi olmayan, tek bir hikâyeden oluşan bablar da vardır. Bunlar da çerçeve hikâye olarak değerlendirildi.¹

3. Çerçeve ve Münferit Hikâyelerin Konularına Göre Gruplandırılması: Hikâyelerin belirli ana temaları vardır ve bunların yanısıra her hikâyede birçok yan temalar işlenmiştir. Ana temalar ve yan temalar birçok hikâyede çakışır. Bu kısımda hikâyeler ana temalarına göre aşağıda gruplandırılmıştır.² Ayrıca "B" bölümünde bu hi-

---

¹Ayrıntılı ve karşılaştırmalı bilgi için bkz. "Hikâyelerin Döküm Tablosu".

²Konularına göre gruplandırılan hikâyelerin yanındaki ilk rakam bab numarasını, ikinci rakam ise hikâye numarasını göstermektedir. Ayrıca hikâyelerin sayfa numaraları da verilmiştir.

kâyelerin siyâsî ve ahlâkî değer yargıları en önemlileri ele alınarak değerlendirilmiş, tamamı ise indeks halinde verilmiştir.

1. Açgözlülüğün Sonu:

Sahrada Mal Bulan Adam (1/1), v. 9b.

İki Geyik ve Açgözlü Tilki (3/9), v. 17b.

Avcı, Kurt ve Domuz (5/29), v. 86a-86b.

2. Aptallar Gözleriyle Gördüklerine Bile İnanmazlar:

Dürger ve Onun Yavuz İşlü Avratı (6/36), v. 112a-113a.

Arslan, Tilki ve Eşek (7/39), v. 132b-135a.

3. Azmin Elinden Hiçbir Şey Kurtulmaz:

Deniz Vekili ve Taytuy (3/18), v. 50b-53a.

4. Başkalarına Öykünmemeli:

Zahit (13/X), v. 172a-174a.

Zag ve Keklik (13/42), v. 173b-174a.

5. Bilgisizlikle İşlenen İşin Sonu Kötü Olur:

Nadan Tabib (4/25), v. 71a-71b.

6. Birlik ve Beraberlik Güçleri Yener:

Kuzgun, Sıçan, Güvercin, Baga ve Geyik (5/II), v. 77b-96a.

Fil ve Çekük (Zeyl, 45), v. 222b-226b.

7. Boşboğazlığın Sonu:

Üğüyü Başkan Seçtirmeyen Zag (6/30), v. 102b-108a.

8. Dereyi Görmeden Paçayı Sıvamamalı:

Zahit Kişi (8/40), v. 137b-138a.

9. Dostluğun Bozulması:

Kelile ve Dimne (3/I), v. 22b-76a.

10. Dost ve Çevre Seçerken Dikkatli Olmalı:

Zahid ve Uğru (3/8), v. 17a-21b.

Arslan, Kurt, Şagal, Zag ve Deve (3/17), v. 48a-50a.

Kurbağa, Göjen ve Yılan (3/22), v. 57a-57b.

Bazirgan ve Demirci (3/23), v. 59a-59b.

11. Dünyaya Aldanmak:

Esrük Deveden Kaçan Adem (2/5), v. 16a-22b.

12. Dünya ve Ahiret:

Arslan, Tirendaz ve Çakal (12/IX), v. 169b-171a.

13. Düşmana İnanmamalı:

Balıkçır ve Yengeç (3/13), v. 34a-36a.

Arslan, Kurt, Şagal, Zag ve Deve (3/17), v. 48a-50a.

Melik ve Fetre (10/VII), v. 147b-154a.

Zayıf Yılan ve Kurbağa (6/38), v. 121a-122b.

14. Düşmanların Kendi Aralarındaki Anlaşmazlıktan Yararlanmak

Gerekir:

Zahid, Ugrı ve Dev (6/35), v. 112a-113a.

15. Düşünmeden Acele İş Görmek Kötüdür:

Zahit ve Göjen (8/V), v. 136b-140a.

Erkek ve Dişi Güvercin (14/43), v. 190b-191a.

Bazirgan Avratı, Nakkap ve Köle (4/24), v. 67a-67b.

Arslan ve Şagal (11/VIII), v. 156b-168b.

Hilar Melik ve Bilar Vezir (14/XI), v. 176b-199b.

16. Emanete Hıyanet:

Bazirgan ve Demirci (3/23), v. 59a-59b.

17. Geçimsizliğin Sonu:

Zahid, Uğrı ve Dev (6/35), v. 112a-113a.

18. Görünüşe Aldanmamalı:

Tilki ve Davul (3/7), v. 31a-31b.

Kaz Hikayesi (3/16), v. 45b-46a.

Tavşan, Keklik ve Oruç Tutucu Çetük (6/32), v. 106a-107b.

19. Her İş Herkesin Harcı Değildir:

Buzine ve Dülger Hikayesi (3/6), v. 25b-26a.

20. Herkese ve Her Söze Kanmamalı:

Şevlem Şevlem (2/3), v. 13a-13b.

Arslan, Kurt, Şagal ve Zag (3/17), v. 48a-50a.

Zahid ve Koyun (6/33), v. 109a-122b.

21. Herkesin İşine Burnunu Sokma:

Ayakkabıcı ve Karısı (3/11), v. 19a-21a.

22. Herşey Aslına Döner:

Zahit ve Sıçan (6/37), v. 117a-119a.

23. Herşeyin Nedenini Araştırmak Gerekir:

Sıçanın Hikayesi (5/27), v. 85a-90b.

Konugun Hikayesi (5/28), v. 85b-86b.

Bazirgan Avrata ve Uğrı (6/34), v. 111a-111b.

24. Herşeyi Tam Öğrenmek:

Arapça Konuşmak İsteyen Cahil Adam (1/2), v. 9b-10a.

25. Hile İle Kuvvetli Düşman Yenilebilir:

Yılan ve Zag (3/12), v. 34a-37a.

Arslan ve Tavşan (3/14), v. 37a-39a.

Zaglar ve Üğüler (6/III), v. 97a-125a.

Filler (6/31), v. 103b-105b.

26. Hilenin Sonu:

İki Ortak (3/21), v. 56a-58a.

Merzuban Avrata ve Doğancı (5/26), v.

Balıkçır ve Yingeç (3/13), v. 34a-36a.

Yavuz İşli Kadın (3/10), v. 18a.

27. İnsanın Kendi Nefsi Herşeyin Üstündedir:

Mehsetî (10/41), v. 150a-151b.

28. Kader ve Talihin Gücü:

Padışah-zade ve Yarenleri (16/XIII), v. 206b-215b.

Seyyah, Sayyad ve Hüthütler (16/44), v. 214a-215a.

29. Menfaat İçin Düşmana Boyun Eğilebilir:

Zayıf Yılan ve Kurbağa (6/38), v. 121a-122b.

30. Nankörlük:

Haymun ve Subagası (7/IV), v. 126a-135b.

Seyyah ve Kuyumcu (15/XII), v. 201a-205b.

31. Ne Ekersen Onu Biçersen:

Arslan, Tirendaz ve Çakal (12/IX), v. 169b-171a.

32. Ortak Belalar Karşısında Geçici Dostluklar Kurulabilir:

Çetük ve Sıçan (9/VI), v. 140b-146b.

33. Öğüt Dinleyene Verilmelidir:

Kuş ve Buzineler (3/20), v. 55a-55b.

34. Öğüdü Tutmak Gerekir:

Deniz Vekili ve Taytuy (3/18), v. 50b-53a.

Subagası ve İki Kaz (3/19), v. 51a-52a.

35. Tedbirliliğin Mükâfatı:

Üç Balık (3/15), v. 40b-41b.

36. Yalan Yere Tanıklık Etmek Kötüdür:

Merzuban Avrata ve Doğanca (4/26), v. 74b-76a.

37. Zamanını Boşa Harcama:

Bezirgan ve Müzdvür (2/4), v. 14a-14b.

HİKAYE ÖZETLERİ

1. SAHRADA MAL BULAN ADAM

Adamın biri sahrada mal bulur. Malın bir kısmını evine götürüp kalanını daha sonra götürmek istemez çünkü kalan malı bir daha bulamayacağını düşünür. Bu nedenle adamlar tutup evinin adresini verir, fakat adamlar malı kendi evlerine götürürler.

2. ARAPÇA KONUŞMAK İSTEYEN CAHİL ADAM

Arapça konuşmasını öğrenmek isteyen cahil bir adam eline altın bir tahta alır ve alim bir kişiye bunun üzerine birkaç Arapça kelime yazdırır, zaman zaman yüzüne bakar bir kenara bırakır. Bir gün bir mecliste Arapça söylemek ister, ama yanlış konuşur, etrafındakiler tebessüm ederler. Adam: "-Ben hata niçe söyleyem kim altın tahta evdedür" der.

3. ŞEVLEM ŞEVLEM YA DA EBLEH UGRI

Hırsızın biri bir adamın evinin damına çıkar. Ev sahibi bunu duyar ve karısına, kendisinin bu kadar malı nasıl topladığını sormasını ister. Kadın da yüksek sesle birkaç kere bu soruyu sorar. Adam da bu malı hırsızlıktan topladığını, "Şevlem şevlem" sihirli sözüyle damdan aşağı atlayarak hırsızlık yaptığını anlatır. Bunu duyan hırsız bir müddet sonra duyduklarını tatbik etmek ister ve ev sahibi tarafından yakalanır.

4. BEZİRGAN VE MÜZDVÜR

Bezirganın birinin çok kıymetli taşları ve incileri vardır. Bun-

ları dizdirmek ister ve bu maksatla pazardan bir adam tutup evine getirir. Duvarda asılı duran bir "çeng" vardır, adamın gözü buna ilişir. Ev sahibi, adamın bu çalgıyı çalmasını ister. Adam çalar, bezirgân sema eder, böylece vakit geçer, inciler dizilmeden öylece kalır. Gitme vakti geldiğinde müzdvür parasını ister ve sonunda alır.

5. ESRÜK DEVEDEN KAÇAN ADAM

Esrük bir deveden kaçan adam sığınacak bir yer bulamadığı için önüne çıkan bir kuyuya sığınır. Fakat kuyunun dibinde bir ejderha ağzını açmış beklemektedir, ayağını koymak istediği yerde dört yılan vardır, başını kaldırıp bakar, görür ki tutunduğu dalları biri ak diğeri kara iki sıçan kemirmektedir. Nasıl kurtulacağını düşünürken bir petek görür, bir eliyle biraz alarak ağzına atar ve korkularından biraz uzaklaşır fakat sonunda ejderhanın ağzına düşer.

I. KELİLE VE DİMNE

Ormanlar sultanı Arslan, kükremeyi andıran o zamana kadar hiç duymadığı sestən ürkmüştür fakat etrafındakilere de korkusunu yansıtmamaya çalışır. Arslanın hizmetine girmek için fırsat kolaylayan Dimne adlı çakal uygun zamanın geldiğini düşünür ve bu düşüncesini Kelile adlı çakala açar. Kelile ona 6 no.lu hikâyeyi anlatarak o makamın çakallara göre olmadığını bu işten vazgeçmesini öğütler ama Dimne onu dinlemez. Amacına ulaşır, Arslana kendini sevdirebilir ve üzüntüsünün sebebini anlatır ona 7 no.lu hikâyeyi anlatır. Arslana o sesin sahibini bulacağını söyler ve onun bir

öküze ait olduğunu öğrenerek haberi Arslana ulaştırır, daha sonra da onları tanıştırır. Arslanla öküz arasında büyük bir muhabbet başlar, Dimne^{bunu} kıskanır, öküzü ortadan kaldırmak için plânlar yapar. Kelile ona yine engel olmaya çalışır ama Dimne kararlıdır. Önce ikisini birbirlerine karşı kıskırtır. Bunun sonucu olarak da arslanla öküz kapışırlar ve arslan öküzü öldürür. Dimnenin sevinci uzun sürmez, çünkü arslan çok sevdiği dostunu öldürdüğü için çok kederlidir ve pişmanlık duymaktadır. Şüpheler Dimne'nin üzerinde toplanmaktadır. Dimne'yi yargırlarlar. Arslanın anasının da çabalarıyla Dimne ölüme mahkum edilir. Kelile ise zaten üzüntülere dayanamayarak çoktan ölmüştür.

6. BUZİNE VE DÜLGER HİKÂYESİ

Maymunun biri bir marangozun, tahtayı çivi yardımıyla yarmasını seyreder. Marangozun bir ara oradan uzaklaşmasından yararlanarak tezgâhın başına geçer ve gördüklerini tatbik etmek ister ama sonuçta tahta yarığının arasına sıkışır kalır. Geri dönen marangoz maymunu cezalandırır.

7. TİLKİ VE DAVUL HİKÂYESİ

Tilkinin biri, ormanda bir ağacın yanında duran bir davul görür. Rüzgâr esip ağacın budağı davula çarptıkça ortalığı müthiş bir ses kaplar. Davulun sesinin heybetine kapılan tilki, onun etinin ve derisinin de o ölçüde müthiş olacağını düşünerek davulun derisini yırtar ama eline "kuru yakudan ve yilden" başka bir şey geçmez.

8. ZAHİD VE UGRU HİKÂYESİ

Zahidin birine zamanın padişahı kıymetli bir elbise verir. Bir hırsız bunu görür ve onu ele geçirmek ister. Bu nedenle gider, Zahide mürit olur, eline geçen ilk fırsatta elbiseyi alır ve kaçar. Zahit, hırsızın peşinden giderken bir çok olaya tanık olur (9, 10, 11). Bütün bu olayların karşısında insana en büyük kötülüğü yine kendisinden geldiği, kendi düşüncesiz davranışlarının neden olduğu kanısına varır.

9. İKİ GEYİK VE AÇGÖZLÜ TILKI HİKÂYESİ

Birbiriyle döğüşen iki geyiğin kanlarını yalamak isteyen tilki onların aralarına girerek akan kanları yalamaya başlar, fakat isabet eden bir boynuz darbesi sonucu can verir.

10. YAVUZ İŞLİ KADIN HİKÂYESİ

Kötü işli bir kadının çok güzel bir karavaşı vardır. Kadın geçimini bu cariyeden sağlamaktadır. Fakat bir yiğit bu karavaşa aşık olup yanına kimseyi yaklaştırmadığı için kadının eline altın girmez olur. Bu nedenle bu kötü amelli kadın bu yiğidi ortadan kaldırmak ister ama kazdığı kuyuya kendi düşer.

11. AYAKKABICI VE KARISI HİKÂYESİ

Ayakkabıcının karısının bir dostu vardır. Bir cerrah karısı da bunların arasında haberleşmeyi sağlamaktadır. Ayakkabıcı bu durumdan şüphelenmektedir, kadının aşığıyla buluşacağı gece ayakkabıcı sarhoş bir halde eve gelir ve karısını bir direğe bağlar ve kendisi uykuya dalar. Cerrahın karısı kadına gelerek aşığı-

nın onu beklediğini haber verir. Bunun üzerine kadın, arkadaşından kendisini çözüp yerine onun geçmesini ister. Kararlaştırdıkları gibi yaparlar. Bu arada uyanan ayakkabıcı karısını çağırır. Sesinin tanınmasından korkan cerrahın karısı sesini çıkarmaz. Ayakkabıcının hiddeti artar ve eline bir bıçak alıp gidip kadının burnunu keser. Diğer kadın geri dönüp arkadaşını o halde görünce çok üzülür, kadını çözüp yerine yine kendini bağlar. Ayakkabıcının dolandığını gören karısı yüksek sesle "eğer suçsuzsam burnum yine eskisi gibi olsun" diye dua eder. Adam bir çıra yakıp ortalığı aydınlatarak karısının burnunu yerli yerince görünce şaşırıp kalır ve kadının suçsuz olduğuna inanır. Cerrahın karısı ise eve dönerken ne yapacağını düşünerek evin yolunu tutar. Tam o sırada cerrahı zengin bir kişinin evine çağırılmışlardır. Cerrah karısından âletlerini getirmesini ister. Kadın oyalanır. Adam kızar. Kadın sonunda bir "gere"yi onun eline verir. Adam kızarak gereyi bırakır. Kadın "ah burnum" diyerek feryat eder. Adamı kadiya götürürler. Kadı adamın da burnunun kesilmesini emreder. Bütün bunları izleyen zahit kadının önüne giderek başından geçen diğer olayları da naklederek adamın suçsuzluğunu ortaya çıkarır.¹

12. YILAN VE ZAG HİKÂYESİ

Karganın biri bir dağın tepesindeki ağaç üzerine yuva kurar. Oraya yakın bir yerde yuvalanmış olan bir yılan ne zaman bu karga bir yavru yapsa yerdî. Karga durumunu dostu olan bir çakala

---

¹Bkz. no. 8.

açar ve bu yılanın uyurken gözlerini oymak istediğini söyler. Çakal da ona tedbirli olmasını öğütleyerek 13 no.lu hikâyesini anlatır. Sonra da ona kendini tehlikeye atmadan yılanı öldürmesi için akıl verir. Karga yılanın plânı üzerine bir kadının başörtüsünü kaparak yılanın üzerine bırakır. İz süren adamlar gelip yılanı öldürürler.

13. BALIKÇIR VE YENGEÇ HİKÂYESİ

Bir su kenarına yuva kurup her gün balık yiyerek yaşayan bir balıkçır artık yaşlandığı için balık yakalayamaz olur, bir hile düşünür. Kaygılı bir biçimde su kenarında oturur, yengeç bunun nedenini sorar. O da, yakında bu gölün bütün balıklarının balıkçı lar tarafından avlanacağını duyduğunu halbuki kendisinin de geçiminin bu sebeple olduğunu anlatır. Yengeç bu haberi bütün balıklara iletir. Bütün balıklar ve yengeç balıkçırdan bu işe bir çare bulmasını isterler. Balıkçır yakında bir göl bildiğini, onları oraya taşıyabileceğini söyler, hepsi razı olurlar. Böylece balıkçır günde birkaç balığı bir tepenin arkasına götürerek yer. Bir gün yengeç de kendisini götürmesini ister. Balıkçır onu da alıp o tepeye doğru yol alır. Yengeç uzaktan balık kılçıklarını görünce durumu kavrar ve o anda balıkçırın boynunu sıkar ve onu öldürür, kendi kurtulur.

14. ARSLAN VE TAVŞAN HİKÂYESİ

Arslanın biri sulu ve otlu bir yerde mekân tutar, bu nedenle ormanın diğer hayvanları bu nimetlerden yararlanamaz. Hayvanlar toplanarak arslanın yanına giderler. Rahatları ve emniyetleri

karşılığında her gün içlerinden birinin arslana öğün olarak sunulacağını söylerler, arslan da razı olur. Bu sözleşme üzerine bir gün kur'a bir tavşana isabet eder. Tavşan diğer hayvanları toplayarak kendisine biraz vakit tanırırlarsa onları bu belâdan kurtaracağından söz eder. Tavşan arslanın yanına gidip ormanda başka bir arslanın daha olduğunu ve onun elinden zor kurtulduğunu söyler. Arslanı diğer arslanın yanına götürme bahanesiyle bir kuyunun başına getirir, kuyuda kendi aksini gören arslan onu hasmı zanneder ve kuyuya atlar, boğulur.

15. ÜÇ BALIK HİKÂYESİ

Bir gölcükte üç balık vardı. Bunlardan ikisi akıllı biri ise akılsızdı. Bunlar bir gün iki avcının kendilerini yakalamak için göle ağ atacaklarını işitirler. Akıllı balıklardan biri göle dökülen suyun yukarısına gider. Bu arada avcılar gelip gölün giriş ve çıkışını kapatırlar. İkinci akıllı balık kurtuluş çaresi bulamayınca kendini ölü gibi yaparak su yüzüne çıkar, avcılar onu kenara bırakırlar o da hemen kendini nehre bırakarak kurtarır. Âciz olan balık ise yakalanır.

16. KAZ HİKÂYESİ

Bir kaz suya aksi vuran yıldızları balık zannedip yakalamak için uğraşır fakat eline bir şey geçmediğini görünce bu işten vazgeçer. Ama bu sefer balıkları da yıldız zannedip avlanmadığından gün geçtikçe zayıflar.

17. ARSLAN, KURT, ŞAGAL, ZAG VE DEVE HİKÂYESİ

Kurt, karga ve çakal kervan yoluna yakın bir yerde bir arslanın maiyetinde yaşıyorlardı. Kervandan ayrılan bir deve otlarken bunların yanına gelir ve ister istemez o da arslanın maiyetine girer. Günlerden bir gün arslan fülle kavgaya tutuşur, yaralanır ve günlerce avlanamaz. Kurt çakal ve karga da aç kalırlar. Buna bir çare düşünürler. Aralarında yaşayan fakat kendilerine hiçbir fayda sağlayamayan deveyi arslana parçalatmayı plânlarlar ve arslanı iknâ edip hile ile deveyi kandırıp parçalatırlar.

18. DENİZ VEKİLİ VE TAYTUY HİKÂYESİ

Deniz kuşlarından taytuy denilen cinsten bir çift kuş deniz kenarında yuva yaparlar. Dişi kuş yumurtlama vakti gelince başka bir yere gitmek ister çünkü Deniz Vekilinin yavruları kapmasından korkmaktadır. Ama erkeği bu korkunun yersiz olduğunu söyler. Bunun üzerine dişisi ona "Su bağı ve iki kaz" hikâyesini anlatır ancak yine de onu ikna edemez. Sonuçta Deniz Vekili yavruları götürür. Bunun üzerine bütün kuşları da toplayarak Simurg kuşunun katına varırlar ve ondan intikam almasını isterler. Bu kuşun gücünü bilen ve onunla kavgayı göze alamayan Deniz Vekili, taytuyun yavrularını geri verir.

19. SU BAĞASI VE İKİ KAZ HİKÂYESİ

Bir gölde iki kaz ve bir su kaplumbağası arkadaş olmuşlardı. Bir gün o göl kurur, kazlar vedalaşmak için kaplumbağanın yanına giderler fakat onu orada bırakmaya gönülleri razı olmaz. Bunun

üzerine düzgün bir ağaç alıp gelirler ve kaplumbağadan bu çubuğu ısırmasını söylerler, böylece kazlar her iki taraftan ağacı tutarak uçacaklardır. Yola çıkmadan önce de yol boyunca konuşmamasını öğütlerler. Fakat kaplumbağa sözünü tutamaz ve kendilerini seyreden insanlara cevap vermek isterken çubuğu bırakır, düşer ve canından olur.

20. KUŞ VE BUZİNELER HİKÂYESİ

Rüzgârlı, soğuk bir gecede bir sürü maymun bir dağda oturup tit-reşirlerken bir ateşböceği görürler ve onu ateş zannederek odunların üstüne koyarlar. Bir ağacın üstünde onları seyreden bir kuş "o ateş değildir, boşuna uğraşmayın" diye bağıırır, durur ama maymunlar ona aldırılmazlar. Ansızın oradan geçmekte olan bir adam, kuşu bu işten vazgeçirmek ister. Kuş onu dinlemez, maymunlara yaklaşır, maymunlar hep birden kuşun üzerine saldırırlar ve onu parça parça ederler.

21. İKİ ORTAK HİKÂYESİ

Biri akıllı diğeri bön ve gafil iki ortak vardı. Bunlar bir gün yolda bir kese altın bulurlar, bölüşmek isterler. Akıllı olanı ihtiyacımız kadar alalım kalanını gizleyelim, der. Altınları bir ağaç dibine gömerler. Akıllı geçinen ertesi gün gider bütün altınları alır. Bir müddet sonra diğerk ortak da bir miktar altın almak ister ve ortağına söyler, birlikte giderler, altınları bulamazlar. Akıllı olanı ötekinin yakasına yapışarak "altınları sen aldın" diye bağıırır. Mahkemelik olurlar. Kadı akıllı ortağın suçlamaları karşısında delili olup olmadığını sorar. O da "ağaç

tanıklık verir" der. Bu cevap kadının garibine gider. O akşam o akıllı ortak babasının yanına gider ve ondan ağacın içinde saklanarak sanki ağaç konuşuyormuş gibi tanıklık etmesini ister. Babası önce kabul etmek istemez ve ona "Kurbağa, Göjen ve Yılan" hikâyesini anlatır. Fakat oğlu ısrar eder, o da razı olur. Dedikleri gibi yaparlar fakat kadı aldanmaz, hak yerini bulur.

22. KURBAĞA, GÖJEN VE YILAN HİKÂYESİ

Bir kurbağa, yılanın yuvasına yakın bir yere yuva kurar fakat bu nedenle başı felaketlerden kurtulmaz. Bunun üzerine dostu olan bir yengeçten akıl danışır. Yengeç ona, orada yaşayan göjenle yılanın inine kadar olan mesafede bir kaç yerde balık bırakmasını öğütler. Böylece balıkları takip eden göjen sonunda yılanın inine gelecek ve onu da yiyecektir. Dedikleri gibi olur. Fakat balık aramaya çıkan göjen bir gün kurbağayı da yer.

23. BAZIRGAN VE DEMİRCİ HİKÂYESİ

Bazirganın biri yolculuğa çıkacağı için yüz batman demirini bir dostuna emanet eder. Dostu demirleri satar. Adam geri dönüp demirlerini isteyince de "senin demirlerini sıçan yemiş" der. Adam hiç istifini bozmadık ve "doğru söylüyorsun" der ve evden dışarı çıkar, dışarıda demircinin oğlunu görür, çocuğu alıp bir yere gizler. Her yerde çocuğu aratırlar ama bulamazlar. Ertesi gün bazirgan tekrar o dostunun evine gelir ve "ben bir doğan gördüm, bir çocuğu almış gidiyordu" der. Dostu "neden yalan söylüyorsun, doğan bir oğlanı nasıl götürebilir?" diye feryad eder. Bunun üzerine bazirgan gülerek "bir şehirde ki yüz batman demiri bir

sıçan çığneyebilir, on batman bir oğlanı bir doğan götürürse hiç te acayip olmaz" der. Anlaşırlar, bazirgan oğlanı verip demirleri alır.

24. BAZİRGÂN AVRATI, NAKKAŞ VE KÖLE

Kışmir şehrinde bir tüccar ve dünya güzeli bir karısı vardı. Yine bu şehirde üstat bir nakkaş bunlara komşu olmaktadır. Zamanla nakkaşla kadın birbirlerine aşık olurlar ve buluşmaya başlarlar. Göze çarpmadan ve vakit geçirmeden buluşmak için bir çare düşünürler. Nakkaş beyaz ve siyah renkli bir kıyafet edinir ve bu kıyafeti giydiği zaman buluşmak üzere anlaşırlar. O sırada bunların konuşmasını nakkaşın kulu dinlemektedir. Nakkaşın orada olmadığı bir gün bu kul o kıyafeti nakkaşın kızından ister ve tüccarın karısının yanına gider, arzusuna kavuşur. Aynı gün geçtiği yerden geri dönen nakkaş sevgilisinin yanına gider kadının hayreti karşısında durumu kavrar ve o kıyafeti yakar.

25. NADAN TABİB DASİTANI

Şehirlerden birinde biri cahil diğeri ise bilgili ve marifetli iki hekim yaşardı. Fakat zamanla bu ikinci hekimin gözleri görmez olur ve meydan cahil hekime kalır. Bu sırada o şehrin hükümdarının kızı hamiledir ve hamilelerde görülen bir hastalığa yakalanmıştır. Bilge hekimi saraya çağırırlar, hekim kızın derdini anlar, hangi otlardan ilaç yapılması gerektiğini söyler fakat gözleri görmediği için kendisi yapamaz. Araya giren cahil hekim bu işi üstlenir ama şifa verici ot (ilaç) yerine kıza bilgisizliğinden ağulu ilaç verir kız o an ölür. Bunun üzerine bu cahil

hekime de aynı ilâcı verirler, o da ölür.

26. MERZUBAN AVRATI VE DOĞANCI HİKÂYESİ

Beharyeh adlı bir bey ve onun güzel ve iffetli bir karısı vardı. Bu beyin yanında çalışan doğancı bu kadına aşık olur fakat ondan yüz bulamayınca kadından intikam almak ister. İki papağan satın alıp bunlara Belh dilince kadının iffetine hanel getirecek sözler öğretir. Kadın ve kocası bu dili bilmediği için kuşların ne dediğini anlamadan dinlerlerdi. Bir gün Belh şehrinden konuklar gelir, kuşlar öğrendikleri sözleri tekrarlarlar. Orada bulunan Belh'li konuklar birbirlerine bakışır ve böyle bir kadının evinde konuk kalamayacaklarını söylerler. Bunun üzerine adam karısını cezalandırmak ister fakat kadın ona acele etmemesini, bu kuşların Belh dilinde başka bir şey bilip bilmediğini araştırmasını ister başka bir şey bilmedikleri ortaya çıkınca bu işte doğancının parmağı olduğu anlaşılır. Doğancıyı yanlarına çağırırlar. Doğancı elinde doğan kuşuyla birlikte bunların yanına gelir. Kadın adama "sen beni bu işi yaparken gördün mü?" diye sorar. Doğancı da gördüğünü söyler. Bu sözü söyler söylemez doğan ansızın adama saldırarak gözlerini çıkarır.

II. KUZGUN, SIÇAN, GÜVERCİN, KAPLUMBAĞA VE GEYİK HİKÂYESİ

Bir bölük güvercin, reisleri Mutavvaka ile birlikte bir avcının tuzağına yakalanmışlar, ağdan nasıl kurtulacaklarını düşünüyorlardı. Mutavvaka hep birlikte uçarsak iplerden kurtuluruz der. Öyle yaparlar ama ağdan kurtulamazlar. Avcı da bunların yorulmasını umarak artlarına düşer. Bütün bunları uzaktan izleyip işin

sonunun neye varacağını merak eden karga da onları izler. Güvercinler avcının ümidini kırmak için bir ağaca konup bir müddet beklerler, sonra tekrar yollarına devam ederler. Karga da arkalarından gider. Mutavvaka'nın Zirek adında bir dostu vardır, bu tuzaktan kurtulmak için onun olduğu yere gelirler. Sıçan önce Mutavvaka'yı kurtarmak isterse de güvercinlerin başkanı bunu kabul etmez, önce arkadaşlarının kurtarılmasını ister. Hepsi kurtulur ve geri dönerler. Sıçanın böyle bir işe yarar biri olduğunu gören karga onunla dost olmak ister. Dostluk ve düşmanlık üzerine geçen tartışmalardan sonra bunlar dost olurlar. Sıçan ona hayat hikâyesini anlatır (no. 27). Sıçan kargaya dostu kaplumbağadan sözeder, onunla tanışmasını ister. Karga sıçanın kuyruğundan tutup istedikleri yere varırlar. Hep birlikte oturup sohbete başlarlar. O sırada avcıdan kaçan bir geyik koşarak yanlarına gelir. Her biri bir yere dağılırlar. Karga uçarak etrafta avcı var mı yok mu araştırır ve olmadığını görünce arkadaşlarını çağırır. Birkaç gün sonra geyiği ortalarında göremezler. Yakalandığını anlarlar. Hep birlikte gidip geyiği kurtarırlar ama bu sefer de ağır hareket ettiği için kaplumbağa yakalanır. Sıçan, geyik ve karga arkadaşlarını kurtarmak için bir hile düşünürler ve sonunda avcıyı aldatarak kaplumbağayı da kurtarırlar.

27. SIÇANIN HİKÂYESİ

Sıçan Marut şehrinde bir zahit zaviyesinde makam edinmiştir. Zahidin karısı olmadığı için bir müridi ona hergün bir zembil yiyecek getirirdi. Zahit artan yiyecekleri sıçanın elinden kur-

tarmak için türlü çareler düşünür fakat hiçbir şey kâr etmezdi. Bir gün zahide bir konuk gelir. Konuk durumdan haberdar olur ve zahide 27 no.lu hikâyeyi anlatır. Konuk zahitten bir balta ister, sıçanın deliğini yararlar, orada altınları görürler. Konuk "işte, sıçanın kuvveti ve akıllılığı bu sebepten" der. Sıçan günden güne zayıflar, diğer sıçanlar da onu terkederler.

28. KONUĞUN HİKÂYESİ

Adamın biri misafirlığe gider. Evin kadını kocasına, kendi çocuklarına yiyecek bulamazken neden konuk çağırıldığını söyleyerek sitem eder. Adam da ona "Sayyad, kurt ve domuz" hikâyesini anlatır. Kadın ikna olur ve "evde susam ve piriç var, yedi kişi olmak üzere kimi istersen çağır" der. Yıkadığı susamları kuruması için güneşe çıkarır ama bir köpek susama dokunur. Kadın bunu görür ve susamları kullanmak istemez ve pazara gidip ayıklanmış susam karşılığında ayıklanmamış susam alır.

29. AVCI, KURT VE DOMUZ HİKÂYESİ

Avcının biri bir geyik avlamıştır, yolda giderken bir domuzun saldırısına uğrar, avcı domuzu vurur fakat domuz ölmeden önce bir hamle daha yapıp avcuyu öldürür. Uzaktan beliren bir kurt avcuyu, geyiği ve domuzu bu vaziyette görünce çok mutlu olur. Kurt "bu taze etleri bir yerde saklayayım, bugün bu kirişle idare edeyim" diye düşünür ve kirişi kemirmeye başlar. Fakat kirişi keser kesmez yay sıçrar ve kurdu öldürür.

III. ZAGLAR VE ÜGÜLER HİKÂYESİ

Kargalarla baykuşların arasında düşmanlık vardır. Bir gece baykuşlar kargalara saldırırlar ve çok can yakarlar. Bunun üzerine kargaların meliği toplantı yapar ve beş vezirinden akıl danışır. Birinci vezir: "Savaşmayalım, kaçalım", der. İkinci vezir: "Savaşalım", der. Üçüncü vezir: "Casuslar gönderip durumlarını anlayalım, gerekirse haraç vererek vaziyeti idare edelim", dördüncü vezir de: "Savaşalım", der. Melik beşinci vezirine "savaşalım mı yoksa barış içinde mi yaşayalım" diye sorar. O da "kendinden kuvvetli olduğunu bildiğin düşmanla savaşmak akıllıların yapacağı iş değildir, biz onları ancak hile ile yenebiliriz" cevabını verir. Bu arada melik kargalarla baykuşların arasındaki düşmanlığın nereden kaynaklandığını sorar. Vezir de ona 30 no.lu hikâyeyi anlatır. Vezir, ayrıca meliğe, baykuşları hile ile yenebileceklerini 33 no.lu hikâyeyi örnek vererek anlatır. Bunun üzerine bu vezir görevlendirilir. Vezir karga ülkesinden kovulmuş, itibardan düşmüş bir kişi sıfatıyla baykuşların yanına gelir ve onların meliğine kargalar hakkında bir yığın düzmece şeyler söyler. Melik kargayı dinledikten sonra vezirlere döner ve herbirinden karga hakkında ne düşündüklerini sorar. Birisi hemen öldürelim, der. Bir diğeri zayıf ve sığınmış olanı düşman dahi olsa öldürmek doğru olmaz diyerek 34 no.lu hikâyeyi anlatır. Melik üçüncü vezire döner, o da karganın öldürülmemesinden ve yardım edilmesinden yanadır. Bunun ile ilgili olarak 35 no.lu hikâyeyi anlatır. Vezirlerin içinde karganın öldürülmesine taraftar olanı kargaya

inanmanın hata olduğunu her şeyin aslına döneceğini söyleyerek onlara 36 ve 37 no.lu hikâyeleri söyler. Fakat melik bu uyarılara kayıksız kalır, sonunda karganın hilesine yenik düşerek hayatlarından olurlar. Melik, karga vezirine baykuşlarla bir arada nasıl yaşadığını sorar. Vezir, sonunda kazanacağıma inandığım zafer uğruna geçici sıkıntılara katlanarak der ve 38 no.lu hikâyeyi anlatır.

30. ÜGÜYÜ BAŞKAN SEÇTİRMEYEN ZAG HİKÂYESİ

Bir bölük kuş, bir baykuşu kendilerine bey edinmek üzere karar vermek için bir araya toplanırlar. Toplantıya sonradan gelen karga bu karara itiraz ederek baykuşun çirkin, akılsız, zalim ve merhametsiz olduğunu söyler ve onlara 31 ve 32 no.lu hikâyelerini anlatır. Sonunda kuşları, baykuşu kendilerine bey e edinme işinden caydırır. Fakat baykuşlarla kargaların arasına düşmanlık tohumlarını ekmiş olur.

31. FİLLER HİKÂYESİ

Filler ülkesinden bir ilde susuzluk vaki olur. Filler su aramak için dört bir yana değlirlirler, sonunda tavşanların yaşadığı bir bölgede bir pınar bulurlar. Bu arada birçok tavşan fillerin ayağı altında can verir. Tavşanlar kendi meliklerine gidip bu duruma bir çare bulmasını isterler. Melik halkına danışır. Onların arasında Piruz adlı çok zeki bir tavşan vardır. Piruz elçi olarak fillerin yanına gitmek ister. Melik de onu görevlendirir. Piruz, filler meliğinin yanına gider ve kendisini ayın elçisi

olarak takdim eder. Ayın, fillere çok kızdığını, çünkü o pınarın kendisine ait olduğunu ve pınarın suyunu kirlettiklerini söyleyerek filler meliğini pınara götürür. Melik pınara bakınca ay ışığını görür, tavşanın tavsiyesi üzerine hortumunu suya sokup yüzünü yıkamak ve aya secde etmek ister. Hortumunu suya sokup suyun dalgalanmasıyla ay ışığının titremesi üzerine ayın hiddetlendiğini düşünerek korkar ve bir daha oraya gelmeyeceklerine dair söz verir.

32. TAVŞAN , KEKLİK VE ORUÇ TUTUCU ÇETÜK HİKÂYESİ

Kekliğin biri uzun bir seyahate çıkar ve bir tavşan onun evine yerleşir fakat bir müddet sonra keklük geri döner ve tavşanı evinden çıkarmak ister. Tavşan buna razı olmaz. Sonunda oruç tutan bir kedinin hakemliğine baş vururlar. Kedi bunları kandırır, bir hamlede ikisini birden öldürür.

33. ZAHİD VE KOYUN HİKÂYESİ

Zahidin biri kurban için semiz bir koyun satın alıp giderken bir bölük yankesici onu görürler ve koyunu zahidin elinden almak için aralarında anlaşırlar. Tek tek zahidin karşısına çıkarak çeşitli aldatmalarla peşinde götürdüğü şeyin koyun değil köpek olduğunu söylerler. Zahid bunlara inanır ve koyunu salıverir.

34. BAZİRGAN AVRATI VE UGRI HİKÂYESİ

Çok zengin fakat çirkin ve ağır kanlı bir tüccar ve bunun çok güzel bir karısı vardır. Adam karısına aşık olmasına rağmen ondan karşılık bulamaz. Bir gün bir hırsız bunların evine girer. Kadın

bunu görür ve korkar, o korkuyla kocasına sokulur. Uyanan adam bu işe çok şaşar ve nedenini düşünürken hırsızı görür fakat istifini bozamaz, istediğin kadar malı al götür, der.

35. ZAHİD, UGRI VE DEV DESTANI

Zahidin birinin süt veren bir ineği vardır. Bir hırsızla insan kılığına girmiş bir dev ineği çalmak isterler. Aralarında çıkan anlaşmazlık ve kavga sonucu zahiî ve komşuları uyanır, bunlar da kaçmak zorunda kalırlar.

36. DÜRGER (MARANGOZ) VE ONUŇ YAVUZ İŞLÜ AVRATI HİKÂYESİ

Serendip şehrinde bir marangoz, onun çok güzel ve işvebaz bir karısı vardır. Adam karısına çok düşkündür ama kadın, adamı komşusuyla aldatmaktadır. Komşular marangoza durumu anlatırlar. O da bir gün karısına uzaktaki bir köye gideceğini ve birkaç gün orada kalacağını söyler. Aslında gitmez ve karısını aşığıyla birlikte görür. Durumu daha iyi anlamak için yatağın altına girer ve orada uyuya kalır. Uyku hali adamın ayağı yatağın altından dışarı çıkar, kadın bunu görür ve bir hile düşünerek yüksek sesle "aşığa karşı duyulan sevginin geçici ama kocaya duyulan sevginin ve itibarın kalıcı olduğunu" söyler. Bunu işiten marangoz çok mutlu olur ve karısını affeder.

37. ZAHİD VE SIÇAN DASİTANI

Her duası kabul olunan bir zahiî varmış. Bu zahiî bir gün bir ırmak kenarında otururken üstünden geçen bir çaylak taşıdığı sıçanı onun yanına düşürmüştü. Zahiî sıçanı alıp evine gitmiş ve

dua etmiş, sıçan kız olmuş. Kız büyüyünce zahit onu evlendirmek istemiş, kız da kendisine talip olacak adamın güçlü ve kudretli olmasını arzuladığını söylemiş. Bunun üzerine zahit sırayla güneşe, rüzgâra ve dağa giderek kızla evlenmesini istemiş. Dağ, ona kendisinden daha güçlü olanın sıçan olduğunu bildirmiş. Sonunda kız tekrar sıçan haline gelerek o sıçanla evlenmiş.

38. ZAYIF YILAN VE KURBAĞA HİKÂYESİ

Yılanın biri ihtiyarlık yüzünden avlanamaz olur. Kurbağaların çok olduğu bir su kenarına gelip kaygılı bir halde oturur. Neden böyle kaygılı olduğunu soran bir kurbağaya "ben bir zahidin bedduasına tutuldum, zahit bana, dilerim ki kurbağalar meliğinin merkebi olasın, onun sadakasıyla geçinesin diye ilendi" der. Bu hileyle kurbağalar meliğini ele geçiren yılan her gün onu sırtında dolaştırır, bunun karşılığı olarak da günde iki kurbağa yer.

IV. MAYMUN VE SU BAGASI

Yaşlılık nedeniyle güçten kuvvetden düşen maymunlar meliki Kardane, halkından ve adasından uzaklaşmak zorunda bırakıldığından o da bir deniz kenarında bir incir ağacına yerleşerek günlerini ibadetle geçirmeye başlar. Bir gün incir yerken, incir elinden kayıp suya düşer, onun suya düşmekle çıkardığı ses çok hoşuna gittiğinden bunu tekrarlar. O sırada ağacın dibinde bulunan bir su bağası, maymunun bunu kendisini beslemek için yaptığını zanneder. Böylece aralarında başlayan ahbaplık büyük bir dostluğa dönüşür, öyle ki kaplumbağa evini ve eşini ihmâl eder. Bu durumu

soruşturan dişi kaplumbağa ihmalin nedenini anlayınca diğer bir dişi kaplumbağanın da yardımıyla bir hile düşünürler. Bir gün erkek kaplumbağa evine gelir ve karısını çok hasta bulur. Karısının iyileşmesi için bir maymunun yüreği gerekmektedir. Eşinin sevgisi, dostluk sevgisine üstün gelir. Maymunu sırtına alıp yaşadığı adaya doğru giderken yoldaki davranışları maymunu şüphelendirir. Kaplumbağanın karısının hastalığından ve çaresinden söz etmesi üzerine durumu kavrayan maymun "daha önce söyleseydin gönlümü birlikte getirirdim bir işe yarardı" der. Kaplumbağa onun yüreğini birlikte getirmemesine şaşar, yüreği geri almak için geriye dönerler. Maymun ağaca tırmanır ve ona "Arslan, tilki ve eşek" hikâyesini anlatarak ona aldanmayacağını söyler. Kaplumbağa çok pişmandır ama o da artık bir daha dost olamayacaklarını anlamıştır.

39. ARSLAN, TILKI VE EŞEK HİKÂYESİ

Uyuz hastalığına yakalandığı için avlanamayan arslan bu nedenle kulluğundaki tilkiye de bakamaz olur. Arslan tilkiye bu hastalıktan kurtulmak için bir eşeğin yüreğiyle kulaklarını yemesinin gerekli olduğunu söyler. Tilki "kolay" diyip yola çıkar. Yarınlarda otlayan eşeği aldatarak arslanın yanına getirir. Arslan eşeğe saldırır fakat eşek onun elinden kurtulur. Tilki tekrar araya girip "arslan seni sevmek istiyordu, sen yanlış anladın" diyerekten tekrar arslanın yanına getirir. Arslan bu sefer eşeği elinden kaçırmaz. Eşeğin yüreğiyle kulaklarını yemedi önce yıkanmak ister ve tilkiye orada kalıp kendisini beklemesini söyler. Arslan dönene kadar tilki yürekle kulakları yer. Arslan

aradıklarını bulamayınca da "Eğer eşekte yürek ve kulak olsaydı ilk tehlikeyi atlattıktan sonra tekrar gelir miydi?" der.

V. ZAHİD VE GÖJEN HİKÂYESİ

Uzun müddet çocuğu olmayan zahidin nihayet bir gün karısı hamile kalır. Zahi çok sevinir ve oğlu olacağından, onu yetiştirip murat göreceğinden söz eder. Karısı ona oğlan doğuracağımı nereden biliyorsun diye sorar ve ona "Zahit kişi" hikâyesini anlatır. Kadının ayı günü dolar ve bir erkek çocukları dünyaya gelir. Kadın bir gün çocuğu adama bırakır (hamama) ıllsuya gider, tam o sırada zahidi de saraydan çağırırlar. Zahid çocuğu evlerinde besledikleri göjene bırakır, o da gider. Onların yokluğunda bir yılın çocuğa doğru gelirken göjen yılanı öldürür. Bir müddet sonra geri dönen zahit göjeni kana bulaşmış görünce hayvanın çocuğa saldırmış olduğunu düşünerek onu öldürür. Gerçeği anlayınca acele karar verdiği için çok pişman olur.

40. ZAHİD KİŞİ DASİTANI

Bezirganın biri her gün bir zahide yağla bal gönderirmiş. Zahi bunun bir kısmını yer kalanını bir küpte biriktirmiş ve bunu evin bir köşesine asarmış. Bir gün küp dolmuş ve zahi hayal kurmaya başlamış. Sırasıyla yağı balı satıp koyun almayı, koyunların bir gün sürüye dönüşeceğini, zengin olup ulu bir aileden kız alacağını ve bir oğlu olacağını, ona ilim edep öğreteceğini sözünü dinlemezse... işte burda çok hiddetlenen zahi, elindeki sopayı savururken sopa küpe dokunur ve küpdeki yağ ve bal zahidin yüzüne dökülür.

VI. ÇETÜK VE SIÇAN HİKÂYESİ

Sıçanla kedi birbirlerine komşuydu. Buraya avcılar çok gelirlerdi. Bir gün kedi, avcılarının kurduğu tuzığa düşer. Sıçan deliğinden ihtiyatla çıkarak kedinin orada olup olmadığını kontrol eder, onu tuzığa yakalamış bir vaziyette görünce şad olur. Fakat sevinci uzun sürmez, çünkü arkasında bir göjen ve tepesinde bir baykuş ona kastedmiş beklemektedir. Bu durum karşısında ebedi ve ezeli düşman olarak tanıdığı kediyle anlaşma yaparak onun iplerini kemirmeye başlar. Kedinin tuzaktan kurtulacağını anlayan göjenle baykuş ondan ümitlerini keserler. Sıçan kedinin bütün iplerini kesmez, temkinli davranarak bir ipini bırakır. Oipi ancak avcı uzaktan görüldüğü zaman keser. Kedi avcı korkusundan kaçarken o da deliğine girer. Daha sonraki günler kedi sıçanla dost olmak ister ama sıçan, kedilerle sıçanların hiçbir zaman dost olamayacağını söyleyerek bu teklifi kabul etmez.

VII. MELİK VE FETRE HİKÂYESİ

Fetre adlı kuş, sarayda bir meliğin yanında yavrusuyla birlikte yaşardı. Bir gün meliğin de bir oğlu dünyaya gelir. Fetre her gün dağa çıkıp kendi ve meliğin yavrusu için iki yemiş getirirdi. Az zaman içinde oğlan ve yavru büyürler. Bir gün Fetre dışarı çıkar o yokken yavrusunu melikzadenin biraz canını yakar, oğlan da o hışımla yavruyu yere çarpar, öldürür. Fetre geri dönüp de yavrusunu o halde bulunca bunca iyiliğin karşılığı bunu olmalıydı diye düşünür ve melikzadenin gözlerini oyarak intikamını alır ve kaçır. Melik durumu öğrenince çok üzülür. Kuşu hile ile ele geçirip cezalandırmayı plânlar, ona diller dökerek kandırmaya çalışır ama başaramaz.

41. MEHSETİ

Bir adamın Mehseti adında çok güzel bir kızı vardır. Günün birinde nazara gelir ve hastalanır. Annesi ve babası üzüntüden zayıflarlar. Onların bir öküzü vardır. Birşeyler yemek için mutfağa dalar kafasını büyük küpe sokar fakat başını kurtaramaz ve kafasında küple birlikte dolaşmaya başlar. Böyle acayip bir mahluk görmemiş olan ev halkı onu Azrail sanırlar. Can tatlı gelir ve başlarlar pazarlığa. Hasta olan Mehseti'dir onun canını al, diye.

VIII. ARSLAN VE ŞAGAL DASİTANI

Hindistan'da diğer yırtıcı hayvanlarla birlikte yaşamakla beraber kan dökmekten sakınan, et yemeyen ve günlerini ibadetle geçiren bir çakal vardır. Bu çakalın üzü o civarda yaşayan arslanın kulağına gelir, onu görmek ister ve yanına çağırır. Bir süre konuştuktan sonra çakalın, sarayında kalıp kendisine hizmet etmesi için ikna eder. Günler böyle geçer fakat çakalın arslana olan yakınlığını çekemeyen diğer saray hizmetlileri bir hile ile çakalı arslanın gözünden düşürürler. Arslanın kuşluk vakti yemeğini zamanında vermezler ve bu işten de çakal sorumlu tutulur. Arslan çok hiddetlenir, çakalı hapsettirir. Ona daha önce söz verdiği için yargılamadan cezalandırmaz ama öldürülmesini düşünmektedir. İşte bu sırada arslanın anası olaya el koyar ve çakalın suçsuzluğunu ortaya çıkarır. Arslan çakalın tekrar yanında kalması için dil döker. Çakal da sonunda arslanın ısrarlarına dayanamayarak onunla kalmaya razı olur.

IX. ARSLAN, TİRENDAZ VE ÇAKAL HİKÂYESİ

İki yavrulu bir arslan ormanda yaşıyordu. Bir gün avlanmak için yavrularını yalnız bırakır, bir okçu yavruları öldürür, derisini soyar, gider. Ana arslan geri dönüp de bu manzarayla karşılaşınca feryad etmeye başlar. Onun ağlayıp sızlanmalarını işiten komşusu çakal bunun nedenini sorar. Arslan da anlatır. Bunun üzerine çakal "sabırlı ol, kadere rıza göstermek gerekir, okçunun sana yaptığını sen de başkalarına yapıyordun" der. Ana arslan çakalı dinleyip düşündükten sonra başına gelenlerin daha önce yaptığı kötü işlerden dolayı başına geldiğini anlar ve yırtıcılıktan vazgeçerek meyve yemeye başlar ve kendini ibadete verir. Arsalının avcılığı bırakıp meyveyle geçinmeye başlaması çakalın hoşuna gitmez, çünkü o da meyve yemektedir. Bunu arslana söyler. Arslan meyveden de vazgeçerek sadece ot yemeye başlar.

X. ZAHİD HİKÂYESİ

Kürih ilinde ömrünü ibadet etmekle geçiren bir zahit vardı. Bu zahide bir gün bir konuk gelir. Zahit konuğuna hurma ikram eder bir taraftan da İbranice konuşur. Bu dil, konuğun çok hoşuna gider ve öğrenmek ister. Zahit ona yardım eder, konuk bu dili öğrenmek için çok çaba sarfeder. Zahit onun bu haline bakarak "her kim kendi dilini bırakıp atalarının lugatini terk ederse onun işi rast gitmez" der ve ona 42 no.lu hikâyeyi anlatır.

42. ZAG VE KEKLİK DASİTANI

Kekliğin yürüyüşüne imrenip onu taklit etmek isteyen karga kendi yürüyüşünü de unuttur, bir daha da eskisi gibi yürüyemez.

XI. HILAR MELİK VE BILAR VEZİR HİKÂYESİ

Hint ülkesinde Hilar adlı bir padişah vardı. Hilar bir gece içerisinde yedi kere yedi korkulu rüya görür, korkar. Rüyasını yorumlatmak için berahimeleri çağırır, gördüğü düşleri anlatır. Bu berahimeler aslında meliği sevmezlermiş ve intikam almak için fırsat kollarlarmış. Bu nedenle melike eğer sen oğlunu, İrandoht'u, vezirin Bilar'ı, kâtibi Kemal-i Dibiri, iki ak filini, Buht-i Piserek adlı atını kılıçtan geçirip o kılıcını da kırarsan bu belâdan kurtulursun, derler. Melik bu sözler karşısında son derece üzülür, onlarsız bir hayatı düşünmemektedir ama kendi canından da olmak istemez. Onun bu kederli halini gören veziri Bilar'ın sorularını da cevapsız bırakmaktadır. İrandoht, Bilar'ın uyarmalarıyla meliğin ağzından lâf almak ister ve ona berahimelere inanmamasını söyler. İrandoht sonunda meliği konuşturur. Serinkanlılığı elden bırakmayarak bir kez de rüyayı âlim ve fazıl bir kişi olan Ketaridûn-i Hakim'e anlatmasını ister. Öyle yaparlar. Ketaridûn meliğin düşünüyene iyiye yorar, müjdelere verir. Rüyasındaki müjdelere hakikat olur. Bu sevinçle melik etrafındakilere hediyeler verir. İrandoht da hediyeler arasında tacı seçer. Meliğin bir cariyesi vardır, o da çok güzel bir kıyafet seçer. Melik onu bu elbise içinde görünce gözünü ondan alamaz. Bu durumu gören İrandoht çok kıskanır ve elindeki tunc dolu tabağı meliğin başına vurur. Melik çok hiddetlenir, vezirine onun öldürülmesini emreder. Bilar çok tedbirli ve akıllı bir vezir olduğu için kadını öldürmez, meliğin hissinin geçmesini bekler. Melik sevdiği kadını öldürttüğünü düşünerek ızdırıp çekmektedir. Bilar ona "43 no.lu" hikâyeyi anlatarak piş-

manlığını daha da körükler. Karşılıklı konuşmaların sonunda meliğin hatasını anlayarak itiraf etmesi üzerine ona İran-doht'un hayatta olduğu müjdesini verir.

43. ERKEK VE DIŞI GÜVERCİN HİKÂYESİ

Bir çift güvercin yuva kurmuşlar; kışın yiyecek bulamayacaklarını düşünerek bir kab içinde taneler biriktirmişlerdi. Kış gelmeden bu tanelere dokunmayacaklarına dair birbirlerine söz verirler. Kaptaki taneler yazın sıcaklığı karşısında kurur. Bunu gören erkek güvercin karısını taneleri yemekle suçlar ve karısının yeminlerine inanmayarak onu öldürür. Kış gelip te yağmurlar yağınca taneler tekrar eski hallerine dönerler ve kabi doldururlar. Erkek güvercin hatasını anlar ama iş isten geçmiştir.

XII. SEYYAH VE KUYUMCU HİKÂYESİ

Avcıların açmış olduğu bir kuyuya, kuyumcu, maymun, bir yılan ve bir pars düşer. Yoldan geçen bir seyyah kuyumcuyu bu hayvanların arasından kurtarmak amacıyla kuyuya bir ip sarkıtır fakat maymun hemen tırmanarak kendini kuyudan dışarı atar, sonra diğer hayvanlar da çıkarlar. Kuyumcu en sona kalır. Hayvanlar seyyaha, kuyumcuyu kuyuda bırakmasını, insanoğluna güvenilmeyeceğini söylerler ama seyyah onları dinlemez ve kuyumcuyu da kurtarır. Hayvanlar ve kuyumcu seyyahla vedalaşır ve yolu düğerse kendilerini aramalarını söylerler. Seyyahın yolu bir gün bunların bulunduğu şehire düşer. Maymun ona yemişler getirir. Seyyah bunları yedikten sonra oradan uzaklaşırken parsa rastlar.

Pars hemen gidip şehrin beyinin kızını öldürür ve bileziklerini seyyaha verir. Seyyah bunları satmak için kuyumcuyu arar. Kuyumcu bileziklerin kime ait olduklarını anlar ve seyyahı oyalamak ister. Bu arada kendisi de gidip beye durumu anlatır. Seyyahı yakalarlar ve herkese ibret olsun diye şehirde gezdirirler. Yılan seyyahı tanır yanına gelip "ben sana ademoğlu vefasız olur, demiştim fakat üzülme ben beyin oğlunu sokmuştum ve bu derdin devasını bulamadılar, bu otu al derman bundadır" der. Sonra yılan yüksek bir yere çıkararak "yılan sokmuş insanı tedavi edecek ilâcın zindandaki seyyahıta olduğunu" duyurur. Bunun üzerine seyyahı zindandan çıkarırlar. Seyyah beyin oğlunu iyileştirir ve onun yerine kuyumcuyu asarlar.

XIII. PADİŞAHZADE VE ARKADAŞLARI

Bir padişahzade, bir bay oğlu, bir bezirgân ve bir ikinci oğlu birbirlerine yoldaş olurlar. Bunlar gurbete çıkmışlardı ve geçim sıkıntısı içindeydiler. Aralarında sohbet ederlerken padişahzade dünyada her iş kaza ve kadere bağlıdır, der. Bay oğlu, kendisi de çok güzel olduğu için en önemli şeyin güzellik olduğunu söyler. Bezirgân oğlu akli savunur, ikinci oğlu ise herşeyden üstün olan çalışmaktır, der. İkinci oğlundan başlamak üzere bunlar sırayla şehre gidip rızıklarını çıkarmaya çalışırlar ve şehrin kapısına kazançlarını yazarlar. Dördüncü gün sıra padişahoğluna gelir. O da şehre varır. Meğer o gün o şehrin beyi ölmüş imiş ve yerine geçecek kimsesi de yokmuş. Sonunda kaza ve kaderin bir cilvesi olarak o padişahzade o şehrin beyi olur, arkadaşlarına yardım eder. Etrafındakilerden

biri ona kaza ve kader ile ilgili olan Seyyah, Sayyad ve Hüthüt hikâyesini anlatır.

44. SEYYAH, SEYYAD VE HÜTHÜT HİKÂYESİ

Bir seyyahın iki altını vardır. Yolda bir avcının bir çift hüt-hüt kuşunu iki altına sattığını görür. İki altına birden kıymak istemez fakat avcıyı da bir altına razı edemez ve altınları verip kuşları serbest bırakır. Kuşlar bir ağacın dalına konup "bu ağacın dibinde bir hazine vardır, kaz" derler. Seyyah şaşırır. Bu kadar akıllı kuşların nasıl tuzığa yakalandıklarını sorar. Onlar da "kadere rıza göstermek gerektiğini" söylerler.

45. FİL VE ÇEKÜK HİKÂYESİ

Bir çekük (tarlakuşu) yeryüzünde yuva yapıp yumurtalarını buraya bırakır. Yavruların tam yumurtadan çıkma zamanına yakın bir sırada oradan geçmekte olan bir fil yuvanın üstüne basar ve onları öldürür. Kuş filin yanına giderek onu merhametsizlikle suçlar ve ondan hesap sorar. Fil, kuşa aldırmaz ve onu tersler. İntikam alma isteğiyle ağlayarak diğer kuşların yanına giden tarlakuşu durumunu anlatır ve onların yardımlarını ister. Kuşlar ona, fülle başetmenin çok güç olduğunu, söylerler. Tarlakuşu ümitsizliğe kapılır fakat kuşların arasında bulunan saksağan önce çıkarak "hep birlikte bu zavallının intikamını alalım", der. Bunun üzerine hep birlikte uçup filin üzerine hücum ederler ve onun gözlerini oyarlar. Tarlakuşu bununla da kalmaz, bu sefer de gidip kurbağalardan yardım ister. Onlar da kabul ederler ve bir hile düşünürler. Planladıkları gibi kurbağalar bir hendeğin ke-

narına dizilip gürültü ederler. Bunu duyan fil orada su bulunduğunu zannederek oraya yönelir fakat hendeğe düşerek ölür.

B. MUHTEVA AÇISINDAN

a. AHLAK VE SİYASETNAME KİTABI OLARAK KELİLE VE DİMNE: Kelile ve Dimne'nin sadece bir ahlâk ya da bir siyâset kitabı mı olduğu konusu tartışmaya açıktır. O ne sadece dinî, tasavvufî ve ahlakî ilkeleri veren genel bir ahlâk kitabı ne de devlet yönetimini, hükümdarın ve diğer idarî kadronun görevlerini, askerî ve malî örgütlenmeyi anlatan kuru ve didaktik bir eserdir. Genel bir ahlâk ve siyâset kitabında yer alan kavramlar ve değer yargıları onda hikâyeler arasında serpiştirilmiş hikmetler ve atasözleriyle verilmiştir. O, her kesimden insanın okuyup ta alabileceği bir kitaptır.

"öğüdi ve hikmeti ve hezli birbiri içinde derc eylediler ta hakimler fâyideyiçün mü'tâlââ kılalar ve câhiller hikâyetiçün ve oğlan-cuklara hezl içün okıyup yâd dutalar..." (SL.9a).

Agâh Sırrı Levend, Kelile ve Dimne için, "hükümdarlara ahlâkî övütler vermek amacıyla kaleme alınmış olmakla birlikte, bir siyasetname değildir; bahsimizin dışında kalır"¹ demektedir ve başka bir makalesinde de² onu bir ahlâk kitabı olarak değerlendirmektedir. Kelile ve Dimne'yi salt bir siyâsetnâme olarak görmeyişi konuya dar açıdan bakıldığında doğrudur. Çünkü eser genel bir siyâsetnâme kitabı değildir. Fakat bu görüş açısından onu nasıl sadece

---

¹ Agah Sırrı Levend, "Siyaset-nameler" Türk Dili ve Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 1962 (1963), s. 172.

² Agah Sırrı Levend, "Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız", Belleten. (Ankara, 1964, 1963'ten ayrı basım). s. 108.

bir ahlâk kitabı olarak değerlendirebiliriz? Çünkü araştırmacının "Siyaset-nameler" adlı makalesinde, "Örnek bir siyaset-namede başlıca şu bahisler üzerinde durulur" deyip sıraladığı konuların birçoğu eserde çok belirgin bir biçimde işlenmiştir. Kaldı ki Kelile ve Dimne'nin orijinini teşkil eden "Pañçatantra"yı içinden seçtiği hikâyelerle yayımlayan Kemal Çağdaş'ın bu konuya yaklaşımı şöyledir:³

"Pañçatantra bir politika ve devlet idaresi kitabıdır. Eseri ter-tipleyen bu konulardaki fikirlerini masallar içinde sunmuştur. Fakat öğrenmek istediği şeyleri masalın ana teması üzerine yerleştirmekten ziyade masal içine serpiştirilmiş hikmetler içinde vermiştir. Verdiği öğütler esas itibarıyla eski Hint devlet ve hükümet idaresi bilgisinin esaslarına uymaktadır. Bu politik görüşe göre kuvvetlinin galebe çalacağı, neticesinin vasıtayı haklı göstereceği kabul edilmektedir".

Ayrıca Pañçatantra'nın giriş hikayesinde, kitabın yazılış amacı şu şekilde belirtilmiştir:

"Vişnuşarman (adındaki) bilgin bütün dünyada mevcut kitapların içinde taşıdıkları güzel ve değerli sözlerin özünü bu beş kitapta toplamıştır. Bu hayat dersi veren kitabı okuyarak veya hikayeciden dinleyerek öğrenen kimsenin düşmanı (Tanrı) İndra bile olsa sırtı yere gelmez".⁴

---

³ Kemal Çağdaş, Pañçatantra Masalları. (Ankara Üniversitesi Basım-evi, 1962). s. 6.

⁴ Kemal Çağdaş, a.g.e., s. 4.

Her türlü tehlikeye karşı koyabilme gücüne sahip olmak ve bunun için de yetenekleri geliştirmek Pançatantra öğretisinin özünü teşkil eder. O "krallara devlet yönetimi bilgisini ve günlük hayatın başarılı bir şekilde yaşanması için gerekli bilgileri vermek..."⁵

İşte bu özellikleri taşıyan kitap Pers kralı Nuşirevan'ın (M.S. 531-597) dikkatinden kaçmaz ve onu ele geçirmek ister. Kitap Hindistan hükümdarının hazinesinde⁶ korunmakta ve başında da bir bekçi bulunmaktadır. Nuşirevan tabibi Berzeveyh'i görevlendirir. Berzeveyh bir çok güçlüklerden sonra kitaba ulaşır ve kitap Pehlevi'ye çevrilir.⁷

Kul Mesud çevirisinin Zeyl kısmı Bidpay'ın yazmış olduğu bu kitabın başka milletlerin eline geçmemesi için önlem alınması yolundaki istemlerini kapsar. Bidpay şöyle demektedir:

"Bidpay'a hilâtlar getürdiler kabül kılmadı ve eyitdi: Benüm hā-cetüm oldur kim bu kitāb pāzişāhuñ hazīnesinde ola olmaya kim Fārs ilinden bir sebep isteyü geleler ve bu kitābı kim melikleri hazīnesi içindekinün yigregidür ele getüreler ve acem meliklerinin eline düşe ve bular bu kitābı zahīre kılup fahr göstereler bu kitāba bir bekçi komak gerek ta kim hiç kimseye virmeye ve göstermeye. Pes çok müddet eyle kıldılar ta aña degin kim Nūş-

---

⁵Kemal Çağdaş, a.g.e., s. 71.

⁶Metinde "hazine" olarak geçen bu kelimeyle kütüphane kastediliyor.

⁷Bu kısımlar için bkz. 2. Bab.

revān bin Kisri bin Kubād pāzişāhlık tahtına oturdu... bu kitā-
bun haberin aña degürdiler ve anuñ pāzişāhlık erkānıñ ve pāzi-
şāhlık hulkin öğrenmeye yavlak hevesi vardı pes..." (SL.231b).

Bu kitabı Pehlevi'de Arapça'ya çeviren İbnü'l Mukaffa'nın asıl amacının bu yolla devrini ve Halife Mansur'u tenkit etmek olduğunu Ömer Rıza Doğrul çok açık bir şekilde ifade etmiştir:

"bu kitabı tercüme etmek, daha doğrusu Arapçalaştırmak suretiyle devrinin padişahı olan Halife Mansur'a karşı, eserin metnindeki filozof Beydeba'nın kral Debşelim'e karşı rolünü almış ve bu sayede devrinin padişahını istediği gibi tenkit, tezyif ve tehzil etmiş ve halkı hükümdarların şerrinden korumak için ne söylemek mümkünse hepsini söylemişti"⁸

Ayrıca Halil İnalcık da bir makalesinde, bu esere de değinerek onu ahlâk ve siyâset kitabı olarak değerlendirir:

"Bütün bu pratik ahlâk ve siyaset kitaplarının gayesi, hayalî hikâyeler ve hakiki hayattan alınan misaller ve hakimâne vecizelerle insanlara mutlu bir yaşamının yollarını göstermek ve bilhassa hükümdarlara başarılı bir idarenin sırlarını ve pratik kaidelerini öğretmektir... Kelile ve Dimne önsözünde İbnü'l-Mukaffa bu eserin Padişahlara idare sanatında gerekli bir kılavuz olduğunu ve Anûşîrevan'ın memleket işlerini ona göre düzenlediğini iddia eder"⁹

---

⁸Ömer Rıza Doğrul, Kelile ve Dimne (İstanbul: 1957), s. 13.

⁹Halil İnalcık, "Kutadgu Bilig'de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri". Reşit Rahmeti Arat için (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 19, 1966), s. 262.

Gerek araştırmacıların Pañçatantra'yı ve dolayısıyla Kelile ve Dimne'yi değerlendirifleri gerekse yukarıda verilen ve bundan sonra da verilecek olan alıntılar onu sadece bir ahlâk kitabı değil aynı zamanda bir siyâset kitabı da olduğunu açıkça göstermektedir. Yukarıda metnin kendisinde de işaret edildiği gibi bu kitap hükümdarlık erkânını ve Allah'ın gölgesi olarak kabul edilen padişahların sahip olması gereken niteliklerini, atasözleri ve uygun hikâyelerle ders verici ve aynı zamanda eğlendirici bir biçimde anlatılmıştır.

Üzerinde çalıştığımız bu eserin XIV. yy.daki çevirisine gelinceye kadar çevrildiği dillerin kültürel ve dinî etkileriyle yeniden yapılanmıştır ve kuşkusuz ki orijinaline göre farklılıklar taşımaktadır. Sanskrit'çe metnin tamamına ulaşamadığından elimizdeki metne gelinceye kadar hangi konuların ve değer yargılarının değişmeden kaldığı ve metne gibi yenilikler girdiği konusu maalesef tam olarak tespit edilemedi. Ancak VIII. ve IX. çerçeve hikâyelerinde, kendilerini din ve takvaya veren çakalla dişi arslanın et yememeleri onların Hint kaynaklı orijinlerini koruduklarını göstermektedir. Fakat bu "feragat ve perhiz" konusunda Hint ve İslam mistisizmi arasında benzerlikler vardır.¹⁰ Bu nedenle ve daha sonraki çevirilerle metne giren ayet ve hadis gibi islamî motiflerin de katkıları, bazı kısımların da atılmalarıyla Kelile ve Dimne daha çok islamî değer yargılarıyla donanmış olarak karşımıza çıkar. Ancak

---

¹⁰Bkz. Hilmi Ziya, "Türk Tefekkürü Tarihi, Cilt I" (İstanbul: 1933) s. 154.

kitabın yazılış amacı değişmez.

Kelile ve Dimne hükümdarlar için yazılmış bir kitaptır. Metinde "Zeyl" kısmında bu konu çok açık bir biçimde işlenmiştir. Bidpay gittikçe şımaran, zalimleşen ve halkı keyfi idaresiyle perişan eden hükümdara şunları söyler:

"iy yüksek himmetlü tacı tahtı atalardan mirās bulmuş melik. Senün atalaruñ pāzişāhlık bünyādun berkitmişidi ve cihān Ğimāret eylemekde dürişirdi ta kim Ğālemi Ğimāret hāline getürdiler berk hişārılar ve muhkem kalĞalar yapıdılar saflar sıdılar ve çeriler dardılar ve murādılar buldılar ve eyü ad kazandılar ve Ğadl yolun raĞiyyet üzere görklü vardılar... ve sen bir kezden zulm ve cevr odın yandırduñ ve geçmiş atalaruñ eyü adın yile virdün... ögünü dirgil" (SL.229b).

Örnek bir siyasetnamede bulunan konuların birçoğu Kelile ve Dimne' de de ele alınmıştır.¹¹

Kısaca özetlemek gerekirse bunlar: Padişahlık makamından yüceliği, onların yeryüzünde Allah'ın gölgeleri oldukları, görevleri, adalet, siyaset ve dine dayalı bir idare kurmaları iyi huylarla bezemiş olmaları, kullarına ve halkına karşı görevleri, herkese mertebesine ve seviyesine göre davranmak gerektiği, danışmanın yararları, kaçınılması gerekli işler, düşmana karşı alınacak tutum-

---

¹¹A.S. Levent'in daha önce de bahsedilen "Siyaset-nameler" adlı makalesinin "Örnek Siyaset-nameler" başlığı altında sıraladığı konuların çoğu bu incelemelerin bir sonraki bölümünde hemen hemen aynı değerlendirmelerle yer almıştır.

lar ve önlemler, savaştaki durumlar; vezirlerde aranan nitelikler, beğenilmeyen hususlar, vezirlerin padişaha karşı görevleri; diğer görevlilerin yani kullukcuların görevleri, onlarda aranan özellikler vb. gibi.

A.S. Levend'in de belirttiği gibi "Siyaset-name'ler esas karakter bakımından ahlâkî eserler arasında yer alır". Özellikle eski dönemlerde yazılmış bu tür eserlerde siyasetname konularıyla ahlâkî konular içiçedir. Siyasi ve ahlâkî konuların temeli dine dayalıdır. Dinin öngördüğü değer yargıları bu konulara yön verir. İyi bir padişapta aranan vasıfların çoğu; adalet, güzel huylar, cömertlik, yumuşaklık, bağışlayıcılık, harama el sürmemek, düşkünlere yardım etmek, sır saklamak, danışmak ve acelecilikten kaçınmak gibi birçok konular aynı zamanda herhangi bir kişiden ve bilhassa ailenin reisi olan bir babanın da sahip olması gereken vasıflardır. Diğer bir deyişle padişapta aranan ve istenen niteliklerle birlikte iyi insan olma özellikleri bütün insanlar için de geçerlidir. Bu açıdan bu tür eserler aynı zamanda "genel ahlâk" kitaplarıdır. Kelile ve Dimne müslüman mütercimlerin elinde giderek islamlaşmış, konuların yargıları Kuran'a ve hadislerle dayandırılmış olmakla birlikte Aristo ve Eflatun felsefesiyle çakışan hükümler pek çoktur ve bunlar evrensel özellikler taşırlar.

Sonuç olarak denilebilir ki Kelile ve Dimne edebî bazının yanı sıra aynı zamanda bir ahlâk ve siyâset kitabıdır. Her iki yönüyle de kendisinden sonra yazılmış birçok eserde etkileri vardır. Kabus-nâme, Kutadgu Bilig ve Mesnevi'de ve İslam dünyasında yazılı bu

tür eserlerin hemen hepsinde bunların izlerini görmek mümkündür.¹²

1. Padişahlık Makamı, Padişah, Vasıfları ve Görevleri: Hikâyelerde daha çok "padişah" olarak geçmekle birlikte "melik, sultan, hükümdar, sultan, şah" olarak da adlandırılan bu her şeyin üstündeki mutlak otoritenin vasıfları, görevleri Kelile ve Dimne'deki bütün çerçeve hikâyelerinin konusunu oluşturmuştur. Bu konu ayrıca giriş kısmında da etraflıca işlenmiştir. Hatta denilebilir ki özü bu giriş kısmında verilmiş daha sonra hikâye kahramanların ağzında tekrarlanmıştır.

PADIŞAHLIK MAKAMI: Padişahlık babadan oğula geçen bir makam olduğu için alt tabakadan gelen bir kişinin padişah olması mümkün değil. Soyluluk herşeyin üstünde var olması gereken bir nitelik. Padişahzâdeler padişahlık alâmetleriyle doğar, ululuk ve hükümlanlık onların davranışlarında ortaya çıkar. Bu ön şarta rağmen bu mertebede kalabilmek için çok gayret göstermek gerekmektedir. Padişahlık meşakkatli, zor ve çabayı gerektiren bir iştir:

"Ger meşakkat görmedin her bir kişi
İrsedi ululuğa bitse işi
Halk kâmusı pāzişāhlar oladı
Dünyâ gözi görmeyedi dervîşi" (SL.28b).

İşte böyle güç bir işi yüklenmiş olan padişahlar bu kudreti nereden almaktadırlar? Raiyyetlerinin güven içinde olmaları, devlet işlerinin düzenli olması padişahlıklarının bekası için nelere dik-

---

¹²Kelile ve Dimne'nin Kutadgu Bilig üzerindeki etkisi için bkz. Halil İnalçık, a.g.e., s. 261-266.

kat etmeleri gerekmektedir? Kitabın giriş kısmında bu konular hadislerle açıklanmıştır. Tekrarlardan kaçınarak önemli kısımlarını şu şekilde aktarabiliriz:

"Etî'û'llahe ve etî'û'r-resûle ve'l üläemir minküm yani Teñriye muti' olun ve anuñ resûlüne dañi dindâr pâzişâhlara muti' olun di-di. Zîre din yolın sürmek ve hağ nişânların zâhir eylemek pâzişâh korkısinsuz olmaz ve anuñ siyâseti heybetinsüz hergiz mümkün degildür ve hağikat bilmek gerek kim islâm pâzişâhları Teñri gölgesidür kim yiryüzi bularuñ 'adli nûrı birle bezenür ve görk dutar ve bularuñ heybeti birle cihân 'imâret olur. Eğer bu maşlahat bu tertîb üzerine saklatmasadı işleruñ düzeni bozuladı ve ümmet arasına dartışık düşedi pes şer' yolu ve dîn bünyâdı halel getürüridi zîrâ câhil kişiler dünje 'azâbın görmeyince kim ol pâzişâhları siyâseti hergiz yazuklardan yığlanmaz ve Teñrinuñ 'azametini hergiz bilmez ve ol kişi kim 'âlimler 'alemi gölgesinde karar duta ve câhillikten kurtulmuş ola. Pâzişâh siyâsetsüz dağı korkuda olur ve yazuk işlemeğe yönelmez. Kavluhu te'âlâ İnenemâ yahsâ'llahe min 'ibâdihi'l-ulemâ pes bu mukaddimeler hükmünce ma'lûm olur kim pâzişâhlık dinsüz ve 'adilsüz bătıldur ve dîn dağı pâzişâhsuz zâyi' dür... ed-dînü ve'l mülkü tev'emâni yani dîn ile pâzişâhlık bile doğmuş iküzdür çün muğarrer oldu kim dîn maşlahatları dindâr pâzişâhlar heybetinsüz düzilmez ve fitne odın söyündürmek bularuñ şol âbdâr kılıcinsuz müyesser olmaz." (SL.2b-3a).

Demek ki padişahlar "Tanrı'nın gölgesidir" ve onların ilk görevi tebasını din yolunda tutmak olmalıdır. Din ve padişahlık birbirin-

den ayrılmaz bir bütündür. Eğer dindar padişahlar olmasa cahil kişiler günahlardan kurtulamaz, dünyanın düzeni bozulur, dinsizlik başgösterir, insanların arasında arbede başlar ve sonunda padişahlık yıkılır. Şu halde padişahlar dindar olmak zorundadırlar.

PADIŞAH VE ADALET: Yine giriş kısmında, padişahlardan aranan niteliklerin başında adalet ve siyaset konusunu iyi bilmenin gerekliliği işlenir. Padişahlığın kalıcılığı, otoritenin korunması, tebanın iyi yönetilmesi siyâset ilmini iyi bilmeye bağlıdır. Unutulmalıdır ki "Pâzişâhlık erenlersüz ve er mâlsuz kâyim olmaz ve mâl 'imâretsüz ele gelmez ve 'imâret 'adlsuz ve siyâsetsüz mümkün degül". (SL.3a). Memleketin mamur olması, insanların huzur içinde yaşamaları, zalimlerin ve yol kesicilerin korkusundan uzak olmaları "ya'ni 'âlemin bekâsı 'adl ve siyâset sebebledir ve pâzişâhlara ol ikiden yigrek hiç bezek yoktur". (SL.3b). Kullar padişahın "âlem bezeyici" adaletinden emin olmalıdır. Padişah yargılama ve cezalandırma gücünü temsil ettiği için hüküm verirken duygularına değil aklına tabii olmalıdır. Tarafsızlık, aceleci olmaktan kaçınma, doğru tanık ve yeterli delil olmadıkça hiyanet kişinin gammazlığını dinlememek, özellikle sonu ölümle bitecek cezalandırmalarda iyice düşünmek ve ondan sonra karar vermek. Ayrıca kulları âsilige ve küstahlığa meyletmege sebebiyet vermemek kaydıyla suçu bağışlamak ve ufak tefek hataları görmezlikten gelmek beğenilen bir davranıştır. Hikâyelerden birinde bir padişahanası oğluna şöyle seslenmektedir:

" -İy oğul kendüzünü hasrete ve hayrete ve büşmenlige bırakmağıl ve 'afv ve ihsân sevâbından kendüzünü bî-nasîb kılmağıl" (SL.162a).

İşte padişahlar bu gibi durumlarda son derece hassas, uyanık ve dikkatli olmak zorundadırlar çünkü "Âlem bunların adaletinin güneşi olmaksızın nur vermez" (SL.44a). Beğenilen bir padişah şu vasıflarla övülüyor: "Heybeti çok, siyâseti artuk, buyruğı kâmil idi" (SL.125b).

Özetlemek gerekirse düzenin korunması, raiyyetin emniyeti ve huzuru padişaha, padişahlığın bekâsı ise din, adalet ve siyasete bağlıdır. Fakat iyi bir padişahta aranan başka nitelikler de vardır. Bu da onun kişisel ahlâkî meziyetleridir. Tek otorite olması nedeniyle ülkenin iyi bir siyasetle idare edilmesi onun bu ahlâkî meziyetleriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Bu açıdan siyâset ahlâktan ayrılamaz. Şu halde iyi bir padişahta aranan hasletler neler olmalıdır?

PADİŞAH VE VASIFLARI: "Halimlik, cömerdlik ve alplik" arasında en önemlisi halimlikdir. Bir padişahın devletini bâki kılması ve gönüller fethetmesi onun uysal, yumuşak huylu olmasına büyük ölçüde bağlıdır. Cömertlik ve kahramanlık da aranan niteliklerdir ama kahramanlık her zaman gerekli bir iş değildir ve padişahın cömertliğinden yararlanan kişiler de azdır. Oysa halim bir padişah tarafından yönetilen bir ülkede büyük küçük, hass ü âm, çeri ve raiyyet kısacası herkes mutludur padişahın hoşgörüsü herkese ferahlık verir. Padişahların buyruğu ve fermânı mutlaktır ve hiç kimse onların hükmünden dışarı çıkamaz. Bu nedenle halimlikten bî-nasib olan bir padişah kötü bir davranışla bütün cihanı incitir, canlar ve mallar yokolur, dağılır. Halimlik olmadan cömertlik ve alplik

hiç bir işe yaramaz. Yani "padişah şöyle gerek kim anuñ göñli gınlıgı şol nihāyetsüz deñiz gibi ola ve anuñ halımlıgı şol tağ gibi dölek ve sâkin ola ne işitmeklik anı mevce götüre ve ne hışm ve kakımak bunu harekete getüre" (SL.166b).

Halimlik akıllı ve tecrübeli kişilerle birlikte olmak, onlarla müşaveretde bulunmak ve gafil, hiyanet kişilerden uzak durmakla sağlanır. "Tevfikli" bir padişah uluların, öğütçülerin sözüne önem verir, danışır ve yapacağı işlerin sonunu önceden görür, davranışlarını iyilik, cömertlik üzerine tutar, insanları incitmekten kaçınır ve kötülüklerin önüne geçmeyi, yarım kalan işleri tamamlamayı, düşmanın ikiyüzlülüğüne ve aldaticılığına kapılmamayı kendine düstür edinir. Bütün bunları yaparken de önce kendi aklını hakem edinir. "Akıl saâdetiñ direği ve devletiñ kilidi dilidir" (SL.20b). Yine bu konunun önemi metinde oldukça güzel benzetmelerle sanat-kârane bir şekilde ifade edilmiştir: "ve her kim 'akl nûrından nasıbli oldı ve öğütçiler sözün işitmegi hû idindi anuñ devleti ve ikbâli şol kıyü gölgesi bigi dāyim ola ve Merrih eli hemîşe anuñ nusreti silâhına şaykal ura ve 'Utāridüñ kalemi anuñ devleti mensûrına yükseklik nişânın basa ve melik 'akl tamāmlıgı birle bezenmişdür.

"Akıl eger tazi binüp yarış kıla
Çok dürişe melige iremeye
Düni güne ulaştırurup yilerise
Mâliküñ tozını ol göremeye" (SL.100b).

Ancak tedbirli bir padişah kimlerle sırdaş olacağını bilir ve özellikle düşmana elçi olarak gönderilecek kişiye pek çok deney-

lerden geçirilmeden ve sınanmadan güvenmez. Bu gibi görevlendirmelerde aşağıda sayılan olumsuz niteliklere sahip olan kişilere dikkat edilmelidir:

1. Padişahlar dergahında suçsuz yere cefâ çekmiş olan
2. Kötü ve zahmetli bir hayat sürmüş olan
3. Zenginlikten fakirliğe düşmüş olan
4. Mansıbı elinden alınmış olan
5. Şer ehli, fitne sahibi ve elinden iyilik gelmeyen bir yaradılışta olan
6. Birlikte işledikleri suçtan kendisi dışındakiler bağışlanıp yalnızca kendisi mağdur duruma düşmüş olan
7. Hep birlikte padişaha hizmet edilip sonunda kendisi dışında herkes mükafatlandırılmış olan
8. Hasını padişah katında onun üzerinde bir mevki elde etmiş olan
9. Din ve mürüvveti eksik olan
10. Bir düşmana sığınmış ve ondan hürmet görmüş olan

Uzak görüşlü olmayan, makamını görevini önemsemeyen, sabırsız, çabuk öfkelenen, hased, zâlim, sözünü tutmayan, aceleci, ihtiyatsız bir padişah yenilgiye mahkumdur. Önemli vasıflardan biri de "uyanık"tır. "Devletüñ ve nuşretüñ sermāyesi^v muğbilliğın ve sââdetün direği uyanıklık, görklü^cazm, doğru rây ve tîz kılıç birle mümkün olur" (SL.124b). Uyanıklığın nişanı ise çeri ve kullukcuları bilmek ve anlamaktır. Onları tanımak, iyiliklerinden ve kötülüklerinden haberdar olmak, hünerleri, becerileri ve yiğitlikleri ölçüsünde iş buyurmak gerekir. Kimseye altından çıkamayacağı bir iş verilip zera koşulmamalıdır. Buna karşılık kulların padişahıtan göre-

ceği iyilik te onların becerileri ve ehliyetleri ölçüsünde olmalıdır. Ne hemen ümitsizliğe kapılıp kendi düşmanlarına meyl ettirecek kadar iyilik ve şefkat göstermekten mahrum eylemek ne de âsi olmalarına yol açacak kadar çok ganimet ve nimet vererek zenginleştirmek; yani korkuyla ümit arasında bir hayat. Ölçü bu olmalıdır. Padişahlar hiçbir zaman hiçbir kullukçusunun ululukta, hürmetde, malda ve kavimde kendi mertebesine ulaşmasına göz yummamalı ve herkese kendi derecesine göre davranmalıdır, bu çok önemli bir konudur ve metinde şu şekilde geçmektedir:

"eger korlarısa kim şol aşaga mertebeli kişiler orta mertebeliye beraber gele ve orta mertebelüler şol âli menziletli ululara mukabil ola pes pazişahlıgıñ heybeti ve haşmeti ve cihândârlıgıñ azameti yirinde kalmaya ol sebebden ötrü milke ve ile güne çok halel hâsıl vâki ola, ve rûzigâr ulularınıñ himmeti bununı bigi kapuyı bağlamak üzerine olmışdur.

Şi'r-i türki

"Nuşirevân kim 'adli çok kılurıdı
Eyüyi yatluı ol bilürıdı
Yatluları komazıdı bir kadem
Kim ululara karıla iy dedem"

Bunun dışında padişahlığın âfetleri Dimne'nin ağzından şu şekilde özetlenmektedir: (SL.33b) 1. Mahrum eylemek 2. Fitne 3. Hevâ 4. Ruzigârın hilâfı 5. Huy darlığı 6. Bilmezlik

Mahrum eylemek ve fitne, sebep sonuç ilişkisi içinde düşünüldüğün-

de,devletin çıkarlarının ve iyiliğini düşünen akıllı ve deneyimli kişileri yanına yaklaştırmamak, onları kendinden mahrum eylemek ve böylece fitneye sebebiyet verip gereksiz savaşlar ve kargasalara yol açmaktadır. Hevâ,kadınlara düşkünlük, avlanmaya, eğlenmeye, içkiye ve oyuna kendini kaptırmaktır. Ruzigâr hilâfı hastalık ve kıtlığa uğramak, huy dârlığı aşırı hiddetlenmek, kavmine kötü davranmak ve adaletsizce cezalandırmak , bilmezlik,şiddet gösterilecek yerde lutf göstermek ve lutf gösterilecek yerde şiddet göstermektir.

Padişahlar onun yüceliğini alçaltacak ve kendine zarar verecek bu gibi konulardan ve bilhassa zulm yapmaktan kaçınmalıdırlar çünkü "zulm nice 'imâretleri harâb eylemişdür ve şehergâh okı mazlûmlar yâsından çıkup zâlimlerin cânı nişânesine çok dokunmuşdur" (SL.224a). Ayrıca unutmamak gerekir ki, padişahın "fermân nîdan yukarı fermân ve bu cihândan soñra cihân var" (SL.229b).

PADİŞAH VE SAVAŞ: Gerekli olmadıkça savaşmak akıllıca bir iş değildir. Çünkü,

"savaşdan harc ve nafaka nefsdan ve cândandur ayruk işlerde mâldan ve kumaşdandur" (SL.100a).

Kendinden daha güçlü techizatlı bir kavim ile savaşmaya kasdetmek tedbirli bir padişahın işi değildir. Böyle durumlarda düşmanla savaşmaktan çekinmeli, ordusunu kırdırmamalı, halkını başka bir hükümdarın kulu olmaktan korunmalıdır. Sırf kahramanlık gösterme uğruna savaşmak ve çeriye kırdırmak beğenilen bir iş değildir. Ama

gerekli durumlarda padişah en önde savaşmalıdır, kendisini sakınmak erenler işi değildir:

"Bahadurluk resmi ve leşkerdeğlik erkānı ve pāzişāhlık hakkı böyle olur kim kendüzin kamu çeriden düşmana yakın duta ve kamudan öndin hamle kıla" (SL.220b).

2. Vezir ve Görevleri: Padişahlığı sürdürmek ve devlet işlerini düzene sokup idare etmek yardımcılarsız ve vezirsiz mümkün değildir.

"meliğm̄ rāyı vezīrleri ile danışmak birle artuk nūr dutar nitekim deñize ırmak^{lar} suyu birle meded hāşıl olur... her kim şol sözi makbūl, hüneri tamām öğütçilerden yardım ve tedbīr istemeye tiz ola^{kim} şol baht ve saādet yoldaşlığından kim aña irmişidi dağıla ve zāyi^c ola" (SL.100a).

Mevki itibarıyla en üst düzeyde bir kullukçu olan vezir aynı zamanda padişaha en yakın olan kişidir. Hükümdarın alacağı kararlar üzerinde büyük bir etkisi vardır. Vezir, son derece tedbirli, uzak görüşlü, muhakeme kabiliyeti yüksek, selahiyyetli, görevine düşkün olmalıdır. Elbetteki diğer kullukçular arasında yükselip en üst mevkiye gelmiş olan vezirler, akıllı, yumuşak huylu, bilgili, zeki ve kabiliyetli kişilerden seçilmişlerdir:

"...şol yitüt uslu temām hiredlü, hakīm ve halīm vezīre tāalluk dutar kim hemīşe ināmlık ve dođralık birle ol vezīr mezkūr ola ve tecrube ve iş görmek ve eyü kulluk ve şefkat işinde meşhūr ola ve

dükeli işlerde muzaffer ve mansür ola" (SL.176a).

Bu niteliklerle donanmış ve padişah kulluğuna girmiş olan bir vezir nasıl bir adâba sahip olmalıdır? Beğenilen davranışlar nelerdir?

"her kim melikler dergâhına mülâzım ola ve bularuñ katı rençlerin götürmege ve acı şerbetin içmege katlana ve hış dinun tizligin halîmlik ve güç götürmek şavı birle söyündüre ve arzular şeytânın ʿakl ve ʿilm efsünün okuyup şişeye koya ve yol gösterici ʿakl üzerine şol aldayıcı hırşî gâlib eylemeye ve rüzigâr katılıklarına uzlık ve sabr birle karşı vara..." (SL.27b).

Akıl vezirin rehberi olmalıdır. Yanlış bir işe yönelen padişahı bu işten caydırmak onun görevlerindedir. Bunu yaparken de onu hiddetlendirmeden, yumuşak sözlerle ve uygun hadisler, ibâreler söyleyerek uyarmalı, uygun meseller ve hikâyelerle ona dolaylı olarak hatası anlatılmalıdır:

"pes anuñ içinde kullıkçılık edebin saklardı ve iri sözi revâ görmezdi ve yumşak sözler ve muvâfık hadisler söylerdi ve mahdûmun ululamak cañibin şöyle kim lâyıkdur saklarıdı ve eger melikinün işinde bir haṭâ ve ağduk görse bir görklü ʿibâretile ve bir tatlu kelecile anı uyarurdi kim hırgiz kakımaq ve hışm eylemek kap sı açılmazdı zîrâ kim anuñ sözleri başdan başa görklü meseller ve şîrin hikâyetler birle bezenmişidi, dağı hikâyet arasında ayruklar ʿaybın takrîr eyleridi ve melik dağı kendüzinüñ ʿaybın ve yañlığın anuñıla añlarıdı..." (SL.124a).

Yine padişah nefesine uyup yanlış bir karar verse ve buyruğunun hemen yerine getirilmesini istese, akıllı ve uzak görüşlü vezir bu kararı uygulamayıp, geçiştirmelidir:

"melik çün bu faşlı tamam işitdü... bir yañılmağıla kim baña vāki^c oldu ve bir sözi kim hışm hālinde söyledüm tiz yapışduñ, bir bī-nazir cānı bātıl eyledüñ ve ol buyruk içinde eyle kim öğütçiler resmidir fikr eylemegi yirine getürmedüñ" (SL.191b).

İyi bir vezir yapılması gereken işleri yapar, bundan pay çıkarıp öğünmez.

"pāzişāha bundan daha ulu korku yokdur kim bir vezir ola ve ol vezirün sözi artuk ve işi eksük ola pes sözden işe degin çok yol vardır. Vezirün yigregi oldur kim isteyesi işi işleye hiç söylemeye ve yatlurağı oldur kim öğüne ve söyleye ve hiç işlemeye" (SL.54b).

Vezerde aranan niteliklerin en önemlilerinden biri de sır saklamaktır. Padişah her ne kadar tecrübe, akıl ve tedbir konularında vezirinden daha ehliyetli ise de, işleri, öğüt verici ve yol gösterici bir vezire danışmak gerekir.

O, bildiklerini, duyduklarını vezire aktarır ve kendi düşüncelerini, tasarımlarını ona açıklar. Bütün bunlar son derece hayatî konular olup bilgilerin dışarıya sızmasını gerektirir. Bu nedenle vezir güvenilir bir kişi olmalıdır:

"pāzişāhlara elbette: bir doğru danışıkçı ve inām vezir gerekli-

dir kim pāzişāh sırlar hazīnesin ve rāzlar gencin anıñ öñine açā ve işe kaşd eylemek vaktinde andan yardım isteye" (SL.101b).

Metinde iyi bir vezir şöyle ögölüyor:

"şol Bīlār vezīrsüz kim 'ālem uslularınıñ soñı ve ādem oğlanınıñ ziregi ve ögüdidür anuñ 'aklı uşbu aldayıcı zamānenüñ gönli rāzından haber virür ve anuñ ferāseti ve zirekligi uşbu çevrilici çarh sırrından nesne añladur, ili günü saklamak ve işleri düzme ve mälları hāşıl eylemek ve harclar bitürmek ve hazīneleri 'imāret nite el vire" (SL.179b).

Padişah vezirini seçerken dikkatli olmalı ve titiz davranmalıdır. Kötü bir vezir padişahın mahvolmasına sebep olur:

"eyitmişlerdür kim hirgiz olmamışdur kim kimse 'avratlar ile şöbet eyleye rüsvāy olmaya ve tāmı artuk yiye şayru olmaya ve yatlu vezīrlere ināmlık artura, selāmet kurtula" (SL.120b).

İyi bir vezirde aranan nitelikler metinde şu şekillerde geçiyor:

"hired, hakimlik, halimlik, inamı, dogru, tecrübeli, iş görür, eyü kulluk, şefkatli, muzaffer, mansur, sır saklamak, takvı ve diyanet birle bezenmiş olma, feraset, zireklilik, fikr eylemek, iri sözlü olmamak, yumuşak sözlü, tatlı dilli olmak, sakin, tedbirli olmak. Bunların zâtı akıl ve hüner ve saknukluk ve selahiyet birle bezenmiş ola ve gönli hak ödemek ve nasihat ve sevgi birle düzilmiş, alem halkının gözünde heybetli ola".

3. Kul, Kullukçu ve Görevleri: Padişahın hükümranlığı altında ya-

şayan herkes; kulluk görevleri, yaptıkları işler ve saygınlıkları farklılıklar da gösterse, onun kuludur. Padişahın buyruğu ve fermanı mutlaktır, hiç kimse onun hükmünün dışında olamaz.

Metinde, genel anlamdaki "kul" tanımının kapsamı içinde olmakla birlikte "kul, kullukçı" kelimelerinin taşıdığı özel bir anlamı daha vardır. O da, padişahın çevresinde ya da devlet idaresinde vezirlerlikten çeriliğe kadar çeşitli kademelerde görev almış olan herkese verilen bir ad olmasıdır. İşte bu anlamdaki kulluk herkesin yapabileceği bir iş değildir. Bu işe niyetlenen kişilerde bir takım özellikler olmalıdır çünkü ondan zorlu görevler istenecektir. Ayrıca isteyen herkes padişah kulluğuna giremez. Bu makam, çok sıkı bir kural olmamakla birlikte babadan oğula geçer.

"Kelile eyitdi: ...ve ol t̄āifeden degülüz kim meliklerle gelecti idüp müşerref olavuz ya bizüm sözüümüz bularuñ katında diñlene..." (SL.25b).

"Kelile eyitdi: ...pāzişāhlar hūner ve fażl ıslarına ol kadar rağbet eylemezler çün yifñi gelmiş olsa belkim hürmeti kendü kişilerine ve kadīm kullukçılarına eyler olur kim ol mertebe bulara atalarından mirās kalmış olur" (SL.27b).

Kulluk çetin bir iştir. Padişahlar muhitinde yer almak herkesin harcı değildir. Kuvvetli kişilik, bilgi, akıl, zeka, sabır ve cesaret ister.

"Alimler, pāzişāhışol ulu tağa beñzetmişlerdür kim anda dürlü yi-

mişler biter ve türlü mādēnler anda olur velikin arslan durağı ve yılanlar ve incidici cānavarlar makāmı hem anda olur, bes aña varmaklık düşvar olur ve ol t̄aife arasında makām dutmak korkulu olur" (SL.28b).

Kullukçuluk korkulu bir iştir ve bilge kişiler, güvenlikleri ve rahatları için hem sultandan hem de onun çevresinden uzak kalmayı yeğlerler. Çünkü padişahlar her zaman bağışlayıcı, yumuşak (halim) ve cömert olmazlar. Metinde buna işaret eden birçok deyiş vardır:

"Sultān kullukçısının korku ve hayrānlık içinde şol yılanıla bir evde yatan ve arslanıla bir döşekde uyuyan gibidür niceme kim ol yılan yatmış ve ol arslan uyumışdur, āhir ol yılan başı kaldurı-sarve ol arslan ağız açısardur" (SL.53b).

"devletlü cebbār ve aldayıcı mekkārdur, anuñ şohbetinün evveli dirlik dadı bigidür āhiri ölüm acısı bigidür" (SL.47a).

"rāiyyet kaçan zālīm sultān koñsılığında ev idine böyle olur ve keklik, kaçan toğan koñsılığında ev dutına ecelden ön ölmek dilemiş ola" (SL.223a).

Padişah korkusunun yanı sıra bu çevrede bulunmak, yükselmek ve bir mevkiye gelmek de belalarla birlikte yaşamak demektir. Padişahın yakınlığını, dostluğunu kazanmış kişiler arasındaki hırs, kıskançlık ve iftiralar had safhadadır. Padişaha en yakın olan kişi artık ölüm fermanını kendi hazırlamış gibidir. Onun, kendinden başka dostu yoktur. Son derece ihtiyatlı, akıllı ve uyanık olmak zorundadır. Çünkü, hem padişahın dostları ve hem de düşmanları ona

düşman olur; dostları onun ulaştığı merteye ve kıskançlıktan, düşmanları ise padişaha yararlı öğütler verip kuvvetli bir idareyi sağladığı için.

KULLUKÇULARIN GÖREVLERİ: Padişahlığın ve devletin bekâsı için her kuldan beklenen şey her zaman padişaha bağlı, bir gönüllü, güvenilir bir dost, canını onun hoşnutluğu fermânına feda etmeye hazır olmasıdır. Padişahları için her türlü zorluğa göğüs germeli ve kendi haklarını düşünmemelidirler. Melikler kulları olmaksızın işleri düzene koymakta ve idare etmekte güçlük çeker. Diğer önemli görevlerinden biri de yeri geldikçe öğütlerini padişaha sunmak ve haberdar oldukları en ufak bir bilgiden dahi onları haberdar etmektedir:

"meliklerün kamu kavmine ve kullukçularına vâcibdür kim bularuñ katında ne öğüt varısa göstereler ve kendülerin bilüsini ve fehmini pâzişâha mâlûm kıılalar kim pâzişâh kendü kavmin ve çerisin key bilmeyince ve her birisin râyın ve fikrin doğrılığın ve öğidin anlamayınca bularuñ kullığından assılanamaz" (SL.29b).

Kendisinden bu kadar ağır görevler beklenen kul bunun karşılığında öğülmeyi ya da kendilerine minnet duyulmasını beklememelidirler. Çünkü onlar padişahın iyiliklerini ne yapsalar ödeyemezler.

"meligüñ devleti, melik gıñlıgi ve kudreti hemişeligi içinde dâyim olsun, kullar üzerine vâcibdür kim kullık şartların yirine getürmek ve tâât farizaların ödemek eger tevfiķ bulmuş olurlarısa ol kulluk için hiç öğülmek ve minnet ummayalar zira pâzişâhuñ andan

ilerü i keremleri ve eylükleri anuñ üzerine artukdur ve eger biñ yıl^cömri olup kamusı pāzişāh hōşnudlığı ve kullık içinde geçürür-ise biñde birinüñ şükrin ödeyüme" (SL.198b).

4. Adalet, Suç ve Ceza, Affetmek¹: "Älem bāki olmağına^c adl ve siyâset yavlak kavi sebebdür zîre kim iller^cimâretliği ve dah^cller arıtmağı ve dervişler yoksullar diñletmek ve dirlik sebebi ve pîşe ehli kazancı ve ne kim bularuñ beñdeşidür kamusı^c adle müteäl-likdür. Ve yollar emnliği ve müfsidler ve harāmiler sımak ve yavuzları zālimleri zecr eylemek kamusı siyâsete bağıldur" (SL.3a).

Adalet siyasetin bir parçasıdır. Adaletin olmadığı bir ülkede fitne ve fesad hüküm sürer. Cezalandırmada adil olmak gerekir. Yeterli delil ve tanık olmadıkça sadece şüpheyeye dayanılarak cezalandırma adaletten uzaklaşmadır, zulümdür.

"Kādiya revā degüldür kim kendü gümānı birle ve hās ve^c am hayālî birle bellü tanuksuz ve rüşen hüccetsüz hükm eyleye" (SL.74a).

Kadılarının sözü hüküm niteliğindedir. Bu nedenle çok dikkatli olmaları ve hata yapmamaya özen göstermeleri gerekmektedir. Kanaatlerini şüpheyeye dayandırarak oluşturmamalıdır, çünkü

"göz ve kulak gümān ve tahmīn birle çok hükümlerde hata kılur" (SL.163a).

---

¹Bu konu, "siyaset" in bir parçası olması nedeniyle "Kavram ve Nesnelere İlişkin Değer Yargıları" kısmında değil bu bölümde ayrı olarak ele alınmıştır.

Şu halde kimse, doğru delil ve yalansız tanık olmaksızın suçlanamaz.

SUÇ VE CEZA: "Her kim oddan döşek idine ve dikenden yastuk eyleye hergiz uyku yüzün görmeye ve uyku asāyişliğinden hergiz lezzet bulmaya" (SL.43a).

Suçlu insan asla güven içinde ve rahat yaşayamaz. Yaptığı kötü işin ya da suçun ortaya çıkacağı korkusuyla yaşar. Suç bir gün mutlaka ortaya çıkar:

"bilmek gerek kim yavuz işin cezāsı var elbette görisedür eger ol cezā biraz soña düşerise oña aldanmak gerekmez kim gelesi nesne yavlak yakındır" (SL.169a).

Kendisini masum gibi gösterse de, yalan ve fitneyle suçunu gizlese ve etrafına iyi görünerek saygın bir yere gelse de günün birinde durum değişir çünkü suç gizlenemez. İyilik de kötülük de karşılığını bulur. "Her kim bir tohum saçır hiç şeksüz anuñ dahlin götürür".

Zararlı kişiler cezalandırılmamakla masumlar cezalandırılmış olur. Bu adaletsizliktir. Suçlu, yaramaz ve karışıklığa sebebiyet veren birini cezasız bırakmak onunla o fesad işle ortak olmak demektir. Böyle bir kişinin cezalandırılması diğerlerinin de cesaretini kırar:

"hiyānet kişinün kulağın burmagıla kamu fesād ve dalālet ehli yavuzlukdan yığılır" (SL.70b).

Bazen de haksızlıklar olur, suçlular cezasız kalıp onların yerine masum insanlar mahkum edilebilir. Ama aldanmamak gerekir; bu demek değildir ki hak yerini bulmayacaktır. İlahî adalet vardır ve ah yerde kalmaz.

AFFETMEK: Bağışlanacak suçlar da vardır. "Afw kılup bağışlamaktan yigrek bezek yoktur". Hele büyük bir suçu bağışlamak er kişinin yapabileceği bir iştir. Ancak şu suçları cezasız bırakmak iyi değildir:

"şol suçlar kim anuñ fesādı kamu halka ire ve ziyānı āleme yayıla ve anuñ āyby pāzişāh zātına ulaşa ve ol suç bağışlamagıla ayruk müfsidler fesāda ve fitne koparmaga becid olalar" (SL.64a).

KAVRAM VE NESNELERE İLİŞKİN

DEĞER YARGILARI

Bu kısımda incelenen değer yargıları daha çok ahlâkî niteliktedir, bir kısmı ise genel konuları kapsamaktadır. Ahlâkî değer yargıları, babların ve hikâyelerin giriş ve sonuç kısımlarında, hükümler halinde verilmiş, bu hükümler hikâyelerde işlenmiştir. Toplumların yasaları niteliğinde olan bu yargılar, gerek insanların birbirlerine karşı olan ilişkilerini belirlemesi açısından gerekse dünyayı, Tanrıyı ve ahireti yorumlayışı açısından, davranış, duygu, estetik ve dinî kavramları kapsar. Mantık açısından doğruyu dile getiren bu hükümler tek bir kişinin değil toplumun görüşlerini yansıtırılar. Olumluluk ya da olumsuzluk, doğruluk ya da yanlışlık bildirirler. Şartlı, duruma göre değişen yargılar vardır. Örneğin "hile" tek başına beğenilmeyen, tasvip edilmeyen davranıştır; ancak bir tedbir olarak, düşmanı yenmek, korunmak için başvurulacak bir yoldur.

Mal, mülk, para yani zenginlik, insanların rahat ve iyi yaşamaları, yeteneklerini geliştirmeleri ve toplumun barış ve huzur içinde olması için gerekli olan bir şeydir ancak meşru ve hak edilmiş olması koşuluyla. Bu da gösteriyor ki bir değer yargısının kabul edilmesi başka bir değer yargısının ön koşuluna bağlıdır. Bir çokları da zıtlıklarıyla bir arada bir bütünlük oluşturur. Dostluk-düşmanlık, kanaat-açgözlülük, dünya-ahiret gibi.

Değer yargıları, toplumların zaman içindeki tecrübeleri, görgüleri, varlıklar hakkındaki bilgileri sonucu oluşmuştur ve o toplumun bilincinin göstergesidir. Kuralları yasalar gibi önceden be-

lirlenmemiş, insanların ve toplumun tepkilerinden oluşmuştur.

Bu kuralların çoğu evrenseldir ve günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Ancak, değişik çevrelere ve kesimlere göre kısmen ya da tamamen değişenleri de vardır. Örneğin kadını horlayan, onu fitnenin ve fesadın kaynağı olarak gösteren görüş bunlardan biridir. Bu gibi olumsuz kalıntılar ortaçağ felsefesinden kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki ahlâkî değer yargıları, bilhassa atasözlerinde en belirgin şekillerini almışlardır ve hemen hemen kanunlar kadar yaptırımcı ve sınırlayıcı bir güce sahip olarak insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlerler ve toplumun ahengini sağlarlar.

Metinde geçen ahlâkî değer yargıları pek çoktur. Bunlardan bazıları üzerinde pek durulmamış bazıları ise önemle işlenmiştir. Bu kısımda birçok yerde vurgulananlar hiçbir yorum yapmadan, metindeki fikri yapısı korunarak ve yer yer alıntılarla verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca metinde geçen diğer değer yargıları bu kısımla birlikte geçtikleri hikâyeleri de işaret ederek bir indekste toplanmıştır.

Alfabetik dizin sırasıyla

üzerinde durulan değer yargıları:

1. Ad bırakmak
2. Çocuk
3. Dil öğrenmek
4. Dostluk
5. Dostluk ve düşmanlık
6. Düşman, düşmanlık

7. Dünya, Ahiret
8. Hile
9. İlim, alim
10. İnsan
11. Kadın
12. Öğüt tutmak
13. Ölüm
14. Ömür
15. Savaş ve kahramanlık
16. Sır saklamak
17. Söz (And Boşboğazlık, Yalan, Dedikodu, İftira)
18. Takdir-i Kaza
19. Tedbir
20. Tıp, Takip, Hasta
21. Yalavaç (Elçi)
22. Yoksulluk
23. Zamane, Çark
24. Zenginlik, Mal, Kazanç

1. AD BIRAKMAK: "ākil kişi uşbu cihān nīmetinden bir eyü ðd ve bir eylügile añılmakdan artuk nesne istemez" (SL.157b).

İki cihan saadetini isteyenler bu öğütü tutmalıdırlar. Bu dünyanın hoşluğu ve rahatı, nimetleri, saadeti hepsi bir gün bitecek. Yaşayacak olan iyi adlardır. İyi ad sahibi olmak pek kolay değildir. Yumuşak huylu, alçak-gönüllü, insanları incitmekten çekinen, suç bağışlayıcı ve af edici olmayan kişiler "ad eyüligi bezeginden" mahrum kalırlar. Asıl kişi uzun ömürü, iyi ad ve güzel bir eser bırakmak için ister. Yoksa bir horluga, ara düşmektense ömür kısalığını uygun bulur. Söylenmiştir kim:

"her kim cāhillik sebebinden bir hōrlığa satışsa dirlikten aña ölüm yigrekdür" (SL.100b).

Yine denilmiştir kim:

"oda düşmek cār getürmekden yigrekdür" (SL.218a).

Kötü huyluluk ve dolayısıyla kötü isimle şöhret kazanmak bedbahtlıktır. O insanın artık adının temizlenmesi mümkün değildir, kaygı, hasret ve pişmanlık bir işe yaramaz. Bu tür insanların sözlerine itibar edilmez. Bununla ilgili bir ayet şöyledir:

"yā eyyühe'l-lezīne āmenu incā'eküm fāsıķun bi-nebāin fe-tebeyyenü yāni kaçan bir fāsıķ kişi bir söz getürdi ol işi bellü bilmeyince iş işlemeñ" (SL.75b).

Kısaca özetlemek gerekirse;

"eyü ad birle ölmek yavuz ad ve hıyanet birle dirilmekten yigrekdür" (SL.74b).

2. ÇOCUK: İki yerde "göz aydını ve gönül yemişi", bir yerde de ilaveten "ciğer köşesi ve can rahatlığı" olarak geçmektedir.

"ciğerüm köşesin ve gönülüm yemişin ve gözüm aydınının ve cânım rāhatın" (SL.150b).

3. DİL ÖĞRENMEK: "Hüner kazanmak ve dil öğrenmek akl ve edep nişanudur" (SL.173b).

Başka bir dili öğrenmeli ama kendi dilini unutmamak onu korumak şartıyla:

"Her kim kendü dilini koya ve geçmiş ataların lügatın ve pîşesin terk eyleye hirciz anuñ işi rāst gelmeye" (SL.173b).

4. DOSTLUK: Akıllı kişiler katında hiçbir şey gerçek dostluğun yerini tutmaz. İyi günlerde birlikte rahat ve sevinç içinde yaşarlar, kötü günlerde ise birbirlerine destek olarak, dayanışma içinde. Yalnızlık zor bir iştir ve dünyada dostlarla oturmak ve sohbet etmekten daha büyük bir mutluluk yoktur. Dostluğun sermayesi onlarla birlikte güzel bir hayat sürmektir:

"Günlerüñ sevgülüsü hem tatlısı
Dünlerüñ nîmetlüsü rāhatlısı
Oldurur kim oturasın yārıla
Ol zamanuñ eyü olur yatlısı" (SL.90a).

Dostluk iki türlüdür. Birisi iyi insanlar arasında, hesaplardan ve korkulardan uzak, sevgiye dayalı olanı; bu dostluk çabuk kurulur ama zor bozular. Diğeri ise bir ihtiyaç ve sıkıntıdan ötürü ya da ortak bir çıkar için kurulan dostluklardır ki birlikte olma nedenleri ortadan kalkınca dostluk ta biter.

"Ve hakimler eyitmişdür kim eyüler ve şālihler arasında dōstlık

t̄iz berkişür giç kesilir, nitekim arı altun avadanlığı t̄iz doğru olur ve giç sıvur. Ve yavuzlar ve müfsidler arasında dōstlık giç berkişür ve t̄iz kesilür, nitekim sakı avadanlığı kim t̄iz sınır ve hirgiz ulaşmak kabül kılmaz" (SL.82b).

Onun için dost seçerken dikkatli olmalı, seviyesiz, uygun olmayan ve bir yarar uğruna yakınlaşan kimselerle birlikte olmaktan kaçınmalı, onlardan vefa beklenmemelidir:

"ve ol t̄āife kim dōstlığı ve karındaşlığı birbirinden nesne ummak ve fırsat gözlemek ve dünyā maşlahatın düzme için bağlayalar şol sayyādırlara beñzer kim daneyi kendi assısı için birağur kuş doymak için degül" (SL.83a).

Akıllı kişiler altı kişiyle dost olmazlar:

1. İlim bezeginden mahrum kişilerle arkadaş olan.
2. Bir kursağı dar kişi kim işler ve sözler ana sığmaz.
3. Yalancı.
4. Mülkü ve malı kendi üzerine yapan haris.
5. Zayıf olduğu halde uzak yolculuğa çıkan.
6. Önde gelenler ve ulular katında, huyları ve ahlakı hoş karşılanmayan kendini beğenmiş kişilerle.

Dostlardan ayrı düşmek insana acı verir ama gerçek dostlar birbirlerinden uzak ta düşseler ve uzun zaman görüşmeseler bile dostlarını unutmazlar, her zaman anarlar ve onların hayalleriyle yaşarlar. Oysa bir çıkar için bir araya gelmiş kişiler tıpkı yeme ve içme vaktinde bir araya gelen yaratıklar gibidir, birlikte yer içerler ama sonra dağılırlar ve bir daha da birbirlerini hiç

anmazlar.

Dostluklar kolay kurulmaz. Sınamadan geçmeden, fedakarlık göstermeden gerçek dostluklar oluşmaz. Hatta dostlar birbirlerinden canlarını bile esirgemezler. Bu nedenle böylesine bir emek ve gayret sonucu oluşan bir değer diğer kıymetli şeyler gibi korunmak ister. Dostlar aziz tutulmalı, aranmalı ve gönülleri hoş tutulmalıdır. Olmadık şüphelerle dostluk bağlarını koparmamalı ve incitilmemelidir. Çünkü zedelenen ve bozulan dostluk bir daha eskisi gibi olmaz ve pişmanlık hiç işe yaramaz.

Dostluğun göstergelerinden biri de dostun dostuna dost olmak ve düşmanına düşman olmaktır:

"ve benim yārum ol kişidür kim seni incidmekten sakına ve senün hōşnudlığın istemeği kendüzine vācib bile" (SL.82b).

"Dōst ve kardaş katılık ve buñ yirinde şınanır". Zor günlerde yardım elini esirgememeli, hatta, ona gelecek olan kötülöklere karşı koymalı ve bu uğurda karşılaşılabacak güçlükleri gönül rahatlığıyla kabul etmeli ve dost bütün bunlardan hiç haberdar olmamalı.

"Şol elüm ger yavuz şanursa dōsta
Sağ elümi oña uydurmayavan
Şol elümi kesem atam yabana
Anı dōstuma hiç duyurmayavan" (SL.82b).

Dostların en uygunu, karşı gelmekten ve muhalefet etmekten kaçınanıdır. Her durumda dosta uymak gerekir:

"Dōst eger yüz kez dönerise bile dönmek gerek
Akil oldur kim kamu hālinde dōsta uya" (SL.144b).

Bazen öyle büyük dostluklar oluşur ki artık bir başkasını ara-

maya gereksinim duyulmaz:

"Senüñ yirüñden artuk yirde hirgiz hācetüm yokdur
Ve ayruk kişi dōstlığına hirgiz raġbetüm yokdur" (SL.84a).

Dostu olmayan ve dostlukları çabuk bozulan kişi makbul biri
deġildir:

"Ol kişi kim dōst dutınmaya sen anı bil yavuz
Dahı yavuz oldurur kim dōst duta girü koya" (SL.144b).

Dünya dostluklarla güzeldir:

"Güneş bizüm sarāyımıza doğmaz
Senüñ kutlı ayāgun basmayınca
Bizüm cānımıza rāhat ulaşmaz
Şu dōstluğun yili hōş esmeyince" (SL.84b).

5. DOSTLUK VE DÜŞMANLIK: Dostluk ve düşmanlık daimi deġildir. O
bir yaz bulutuna benzer, bir an yağar sonra hemen geçer. Akıllı
insanlar şu peygamber buyruğunu akıllarından çıkarmazlar:

"dōstuñ şol kadar sevgili ola kim anuñla bir gün düşman olasın
ve düşmanuñı şol kadar düşman dutgıl ola kim bir gün yine dōst
olasın" (SL.140b). (1)

Hiç yıkılmayacak sanılan dostluklar bir yan bakışla yıkılabi-
lir ve eski düşmanlıklar güzel bir sözle yokolabilir. Kimse "ru-
zigârun mekrinden ve çarhun gadrinden emin olmaya kim niçe dost-
ları düşman ve düşmanları dost eyler".

"Ālem ehlinün dōstlara meyli olduġu assılanmak içündür ve düşman-
lardan sakınmak ziyāna irmemek içündür" (SL.145a).

---

(1) "Aħbib habıbeke hevnen mā Casā en yeküne baġızake yevmen mā.

Düşmanlardan uzak kalmaya gayret edilmelidir. Ama düşmanın yar-
dımı olmaksızın çözülemeyecek problemler karşısında onlarla anlaş-
mak, yakınlaşmak ve hatta dost olmak ayıplanacak bir davranış de-
ğildir. Fakat bu türden dostluklar çoğu kez geçicidir, zorunluluk
kalkar kalkmaz yerini tekrar düşmanlığa bırakabilir, şu benzetme-
de olduğu gibi:

"nitekim su mādām od üzerindedür ıssı olur çün odı altından gi-
dereler su girü aslına ve mizācına döner" (SL.145b).

6. DÜŞMAN VE DÜŞMANLIK: Akıllı ve uyanık kişi hiç bir zaman düş-
manını küçümsemez, onun güzel ve aldatıcı sözlerine iltifat ey-
lemez, ihtiyatı elden bırakmaz.

"Kendü düşmenüñi sen hōr görmegil
Dime kim yatlu durur iş başlamaz
Ger kılıç kan akıdur boyun urur
Hergiz igne işini ol işlemez" (SL.226a).

Düşmanın aldatıcı yalan sözlerini dinlerken bunun altından ne
çıkacağını hesaplamalı ve onun kolay kolay gerçek tabiatının de-
ğişmeyeceğini hiç unutmamalı:

"Suyı bir kab içine koysalar sunuñ dadı ve yiyisi dönse kaçan anı
od üstine dökseler ol odı söyündürmekten āciz olmaz" (SL.82a).

Dört şeyin azını çok bilmek gerekir: Ateş, hastalık, düşmanlık
ve borç. Bu nedenle düşmana fırsat verilmemeli, onun güçlenmesine
zaman tanınmamalıdır. Yalnız kalmış ve zayıf düşmüş düşmana acı-
yıp aman verilmez, kuvvetlenmesine ve yardım almasına imkan ta-
nınmaz:

Bazı düşmanlıklar vardır ki bunlar ebedî ve ezelîdirler; kurt-

la koyun, sıçanla kedi, doğanla keklik ve baykuşla karga arasındakiler gibi.

Böyle durumlarda düşmandan sakınmak ve uzak durmak gerekir.

Öyle ki:

"kişi dükelî ömrin sıdkıla geçürse, halāl mālını kamusun şadaka virse şol kadar şavāb bulmaz kim kişi bir sâât kendü nefsin düşmandan saklamak ve mālı üzerinde savaş kılup gazāda geçürmekde dürişmiş ola" (SL.50b).

Kendinden daha kuvvetli olan bir düşmanla savaşmak akıllıca bir iş değildir. Çünkü "her kim pil birle güreş duta tiz aktarılır". Hatta düşmandan uzaklaşmak ve çevre değiştirmek bile gerekebilir:

"keklik kaçan toğan koşılığında ev dutına ecelden ön ölmek dilemiş ola"

"su içinde nehengile bile yüzmek akıldan yavlak irakdur ve her kim aslan avında makam duta eger ana bir teleflik ugrarısıa kendüden bilmiş ola".

Kuvvetli ve zorba düşmanın elinin altında olan hiçbir zaman can güvenliğinden emin değildir, o artık gündüzü geceden, ayağı baştan ve çarığı taçtan ayır edemez olur. Şöyle söylenmiştir kim:

"şayruya tamam sağlık gelmeyince yiyesiden çāşni bulmaz ve hammāl ağır yük arkasından yire urmayınca diñlenmez ve korkak kişi düşmandan imin olmayınca yüregi ıssılığı dölenmez" (SL.124a).

Başta çıkamayacağına düşmana karşı yumuşak olmalı, onun hiddetini üzerine çekmemeye çalışmalıdır. Böyle durumlarda "müdara" önemli bir tedbirdir:

"görmez misin şol yaş otı katı yilden nice selāmet kurtulur? Şol müdārā eylemek ve yıl kancaru eserse boyun virüp añaru egilmek sebebinden" (SL.110b).

Ve başka bir çare de "hile" dir. Kuvvet, büyüklük, alet ve techizatla yenilemeyecek güçlü düşmanlar hile ile yenilebilir. Bunun da çeşitli yolları vardır: Önce düşmanın durumundan haberdar olmak için casuslar gönderilir, onun zayıf tarafları tesbit edilir, ortak düşmanlar aranır ve elbirliğiyle kuvvetli düşman yenilir.

Bazı düşmanlıklarda ise güçler eşittir. Fille aslanın arasındaki düşmanlık böyledir. Kimin yeneceği belli değildir.

İster eşit güçler arasında olsun ister zayıf ve kuvvetliler arasında olsun savaşmak beğenilen bir iş değildir. Çünkü sonucu hiçbir zaman belli olmaz:

"^cakıl kişi savaşa ve uruşmağa ivmekliği maşlahat görmez ve korkulu işlere el urmağı revā görmez ve rāy ve tedbīr ısları düşmana müdārā ve uzlık birle karşı dururlar ve anuñ şerrini ve karşılığın añullık ve uzlık birle def^c eylerler ve za^cīf düşmanı hor dutmak gerekmez kim eger kuvvetinden ve zordan kalursa hīle ve mekr eylemege dürişe ve fitne kopara" (SL.50b).

Bu nedenle düşmanı yenmek için tek çare olarak savaşmak düşünmemeli. Akıl kudreti, yumuşaklık, işbirirlik ve alçakgönüllülük savaştan daha etkili olabilir. Bundan dolayı denilmiştir ki:

"katı erlikten ve^cazīm alplikdan^cakl ve fikr yigrekdür, zira bir kişi niceme alp ve bahadur olursa kaçan harbe gire on tenden ya

da yigirmi tenden artuk depeleyümez, amma uslu ve fikretlü ve key endişeli bilge bir fikrile bir meligi perîşân kılur ve ağır çeriyi ve imâret ili birbirine urur zîr ü zeber eyler.

Nitekim od şol kuvveti ve tizliği bile eger bir ağaca düşerise şol kadar yandurur kim yirüñ yüzindedür amma kökini yandurmaz ve su kim bunca luftı ve yumşaklığı birle şol ağacı kim andan ulu ağaç olmaya dibiyle şöyle koparur kim ayruk hiç karar dutmaz" (SL.122b).

Ayrıca gerektiği zaman ve fırsat düşerse düşmanla barışmanın yolları aranmalıdır. Ama bu onunla dost olmak anlamına gelmez sadece elverişsiz şartların ve zor günlerin daha kolay aldatılması için, cana ve mala zarar gelmemesi için alınan tedbirlerin biridir "sulh yapmak". Daha önce de değinildiği gibi düşmana aman verilmez ve ona ne kadar güçlü olursa olsun yaltaklanılmaz:

"Düşmana hirgiz aşaklık kılmayam
Gök yüzinde idinürse ol makâm" (SL.100b)

7. DÜNYA VE AHİRET: Bu aldatıcı dünya baştan başa ayıplıdır. Dünyanın lezzeti şimşek aydınlığı ve karanlığı gibi sebatsız ve karsız olur, onun ahvâli rahat ve zahmet arasındadır. Bu nedenle gönlü, bu sıkıntı ve eziyet pazarına adamak ve teni bu fena sarayının yolunda sebil eylemek akıllıca bir iş değildir. Dünya fâni, ahiret bâkidir. Dünya, ahirete hazırlanma yeridir. Şehveti, hırsı ve hiddeti terketmeyip ahirette iyilerle birlikte olmayı beklemek cahilliktir. Ölüm ansızın geldiği için bugünden ahireti kazanmak için çalışmak gerekir.

"Ayagun dünyaya basma nam u neng için bugün
Uzad elün ahirete kim bulasın yüz düğün" (SL.91b).

Şu halde bu aldatıcı cihana dayanmamak ve gönlü ebedi kalası
yere bağlamak gerekir.

8. HİLE (ALDAMAK, MEKR) "Mekrün akibeti yavuzdur ve aldamağın hā-
timetü ve soñı yatlıdur" (SL.58a).

Hileci ve aldatıcı kişilerin sonu kötü olur.

"her kim yavuz iş için kadem basa ve hıyanatlığa el uzada ahir
amın renci ve afeti kendüzine dokunur" (SL.61b).

Bu tür kişiler kendi yaptıkları hilelerle helak olmuşlardır.

Düşmanın yalvarmalarına, hilelerine aldanmamak gerekir. Tecrü-
beli kişiler kolay kolay bu duruma düşmezler. Bir bela ve savaş
anında, kuvvetlerin eşit olmadığı zamanlarda hileden yararlanmak
gerekir. Böyle anlarda hile bir çaredir, güçle elde edilemeyecek
işler başarılır:

"işlerin bünyadı gövde kuvvetine ve yardımcı ve çeri çokluğuna
taalluk dutmaz ve ol iş kim hile ve rāy ve tedbīr birle hāşıl
olur hirgiz kuvvet zorıla müyesser olmaz" (SL.33b).

9. İLİM, ALİM: "Tamam cāhillikdendür kim kişi diñlenmek ve rāhat-
lık birle ilm görmek isteye" (SL.55a).

İlim yapmak isteyen insan çalışmak zorundadır. "İlim okumak-
suz ve eyitmeksüz olmaz". İlim insanın nefsinin olgunlaştırır.

"İlm ağacınınun yimişi amel-i sālihdür ve hulk-ı hasendür" (SL.10a).

İlim, insanlara doğru ve beğenilen davranışlarla güzel huylar kazandırmak yolunu açar. Bir alim çevresindekilere ilmini anlatıp ta kendi bundan yararlanmazsa ya da öğrettiklerine uymayan davranışlarda bulunursa o, tıpkı insanlara faydalı olan ama kendisine yararı dokunmayan bir çeşmeye benzer.

"İlim şalāhiyyetsüz hīç işe gelmez" (SL.55a).

Yetki olmaksızın ilim bir işe yaramaz. Yetki sahibi alim kişilerin sözünün değişik ve çok anlamları olur. Bilgili insanlar alimler sözüne uymayı kendilerine yol edinirler

"İlm eyü 'amellü kişide cemāl dutup halāyıkı daḥı müşerref eyler" (SL.10a).

İlim insanları yüceltir ama her türlü insanı değil. Kötü huylu insan dünyanın ilmini bilse yine insanların gözünde bir değeri yoktur.

"yavuz güherli yatlu kişi hiç dürlü bezegile görk dutmaz ve ilm ve māl anı hirgiz kerem ve vefā bezegile āreste kılmaz

Kişinün kim güheri yavuz ola
Aşlı yatlu kendi hünersiz ola
"Ālemün ilmin bilürse ol kişi
Doğrağ u dün ü hakır ü toz ola" (SL.182b).

Bu konudaki hadis şöyledir:

"vāzı u'l-ilmī fi-ğayri ehlihi ke-muālliki'l-cevāhiri ya'ni ilmi aslusuz ve bahıl kişiye öğretmek doñuz boynına cevher ve incü asmak gibidür" (SL.182b).

Alimler padişahlarla mukayese edilmiş ve üstün tutulmuştur:

"eger pāzişāhların ili ve memleketi var buların ilmi ve hikmeti var. Hiç gümān degül kim ilm ve hikmet pāzişāhlık ve memleket üzerine mukaddemdür ve pāzişāhlar ālimlere ve hakimlere muhtāc-
rakdur andan kim ālimler ve hakimler şāhlara muhtāc ola"
(SL.227a).

10. İNSAN: I- a. İnsan (Genel)

- b. İyi insan
- c. Kötü insan, kötü arkadaş
- d. Bilgili ve akıllı, aciz ve cahil insan
- e. Hakikat ehli dindar kişiler.

Karakterlere bağlı özellikler:

- II- a. Acelecilik
- b. Kanaat, açgözlülük ve hırs
- c. Kin
- d. Korku
- e. Sabır
- f. Yumuşaklık.

İNSAN (GENEL): İnsan ölümden başka her türlü işin üstünden gele-
bilecek bir yaratılışa sahiptir:

"Kaygulu olma katı işler için
Katıya yumuşağa adem ehldür
Çün dirisin hiç kaygı yimegil
Ölümden artuk kamu iş sehldür" (SL.94a).

Dünya adamı üç şeyin peşinden koşar: Rahat bir hayat sürmek,
yüksek mevki, ahiret için hazırlanmak. Bunun için gerekli olan
dört şey vardır. Bunlar: Helal yoldan mal edinmek, o malı korumak,

o maldan kendi ve etrafındakilerin geçimini sağlamak ve ahiret için sarfetmek, nefsinin gücü yettiğince afetlerden korumak. İnsan kendini değışmez ve kötülüğe bulaşmaz sanır, oysa: dünya nimetlerine erişip esrük (sarhoş) olmamış, heva ve arzularının ardınca koşup helak olmamış, avratlarla çok oturup fitnelenmemiş, pinti kişilerden bir şey isteyip hor olmamış, kötü insanların arasına karışıp hasret ve pişmanlık duymamış ve sultanla oturup, sohbet edip te sonunda selamet bulmuş kişi yoktur.

İnsanın dost, arkadaş ve çevre seçerken yaptığı tercihler de onun niteliklerini etkiler. İyi bir insan sekiz kişiye yakın olmaktan kaçınır:

1. Nimetlendiğı yere karşı nankörlük eden,
2. Sebepsiz yere hiddetlenen ve azarlayan,
3. Uzun ömre aldanmış olan,
4. Aldatmayı huy edinmiş olan,
5. Kendi lafını düşmanlık üzerine kuran, doğruluk ve diyanet üzerine tutmayan,
6. Şehvet ve arzularını gönül kiblesi edinen,
7. Sebepsiz yere insanlardan şüphelenen ve açık bir delil olmaksızın günahsız insanları suçlayan,
8. Şerefsiz ve utanmaz olan.

Ayrıca şu iki tip kişiden uzak olmak ihtiyar kılınmıştır:

1. İyiliğı ve kötülüğü beraber işleyen ve ahiretin sevabına ve itibarına münkir olan,
2. Gözünü haramdan, kulağını fuhuş ve gaybet dinlemekten, gönlünü haram düşünce ve kıskançlıktan engelleyemeyen.

Bilgili insanlar "aşufte yılan, aç uğrı, rahmetsüz padişah ve diyanetsüz hakim"ın sözlerine pek itibar etmezler.

Birlikte yaşamaktan hoşnut oldukları sekiz kişi ise şunlardır:

1. İyilik ve nimet şükrünü vacip bilen,
2. Sıkıntı anında yemininden ve sözünden dönmeyen,
3. Kendisini besleyen ve yetiştiren kişilere karşı borcunu unutmayan,
4. Aldatmaktan ve kötülük etmekten sakınan,
5. Hiddet ve azardan vaktinde kendine hakim olan,
6. Yeme içme vaktinde cömertlik eyleyen,
7. İyilik ve uyanıklık eteğine yapışmış olan,
8. Ahlaksız ve kötü kişilerle birlikte olmaktan kaçınan.

İnsanlar rahat ve huzur içinde yaşamak, hayatta başarılı olmak istiyorlarsa; geçmişlerin tecrübelerinden yararlanmalı, işleri danışmadan, düşünceleri olgunlaştırmadan işe başlamamalı, acele kararlardan kaçınmalı, ağırbaşlı olmalı ve kendi mertebesine, seviyesine uygun işlere yönelmelidirler. Meselâ sultan kulluğuna girmek, deniz ticaretiyle uğraşmak ve düşmanlarla mücadele etmek herkesin harcı değildir. Bu işlere girmek için gayretli, çalışkan ve yaradılışça güçlü bir kişiliği sahip olmak gerekmektedir. İşte hayatını bu düsturlar üzerine kurarsa;

"mukbillik ve devlet yalavaçları anun dergâhı önüne ansuz geledura ve hayr ve rahât mededleri andın yana yile yile segirdü gele"
(SL.).

İYİ İNSAN: İyi insan "âlemüm hâsın ve c'âmin ve ıragın ve yakınun gol kendü c'aziz nefsi bigi bile ve her nesne kim kendü hakkında be-

genmeye ol nesneyi ayruklara ulaşdurmaya" (SL.107b).

Mahluk hiçbir zaman kusursuz olmaz ama önemli olan, bilerek ve isteyerek kötülük yapmamak, kendini terbiye etmek ve kötülüklerden korunmak için uluların öğütlerine kulak vermektir. Bu öğütler şöyle sıralanabilir:

1. Kötülükten ve kötü huylardan sakınmak,
2. Mertebe ve ululuk meraklısı olmamak,
3. Her durumda iyi ahlakı alışkanlık edinmek,
4. İçini dışını doğru ve iyi işlerle bezemek,
5. Her zaman güzel huylu olmak gerekir.

"Görklü hulk gibi hiç beylik ʿasl ve neseb yokdur" (SL.89b).

Yapılması gerekli işler:

1. Ahiret hazırlığı yapmak,
2. Dünyada mutlu yaşamak,
3. Kendisi için ne isterse başkaları için de onu istemek,
4. Hepsinden önemlisi Tanrı'dan korkmak, hiçbir zaman onun rahmetinden ümit kesmemektir. Ama Tanrı nasılsa bağışlayıcıdır deyip ibadetten vazgeçmek akıldan ve doğru yoldan ayrılmaktır.

Ve olgun insan, ne nimet bolluğundan gözü kamaşıp gözünü süzer ve ne de gönül darlığı ve mihnete yenik düşer.

İyi insan iyiliğin altında kalmaz, nimet hakkını öder:

"Kaçan ağır layasın sen kerimi
Keremler artura saña kul ola
Nekes kişiyi ger sen hoş dutasın
Yavuz hulkı dağı kibri bol ola" (SL.41b).

KÖTÜ İNSAN, KÖTÜ ARKADAŞ: "kuşlar şol havā yüzinde ve balık deñiz dibinde ve geyikler yazı içinde hiç yavuz sanıcılar kâsdından imin degüldür" (SL.163b).

Dünya, kötülüklerden ve kötü kişilerden uzak değildir. Kötülerle arkadaşlık etmemelidir. Bir kötünün birçok kişiye zararı dokunur:

"Sakıngıl olmağıl yavuz kişile
Harīf ü hemnişin ü yār u yoldaş
Yavuz kişi eyüyi yavuz eyler
Yavuz adam degül dek bir kuru baş" (SL.175b).

Kötü kişilerle oturup kalkan, sohbet eden kendisinede söz getirir. Onlarla birlikte olmak bedbahtlık getirir ve insanı kötü yola sürükler. Eğri mizaçlı kişilerden asla doğruluk gelmez. Fısk ve fücür ehlinden uzak olmak gerekir. İyiliğinden ve doğruluğundan emin olunmayan kişilere karışmak onlara yardım etmek "akar su üzerine yazı yazmak ve elenmiş samanı sarsar yeline ısmarlamak" gibidir.

"İçi yavuz kişiden hayr ummağıl
Aşlı yavuz kişiden olgıl bizār
Bardağın içinde ne ki varısa
Bellü görirsin taşına ol sızar" (SL.42a).

Kötü yaratılışlı kişi istediği kadar zengin olsun, ilim sahibi olsun onun özü değişmez. "İt her yirde hor olur niceme kim anun boynında murassa tavk ve ayagında altun halhal olursa dakı". O asla kerem sahibi olmaz, onda vefa duygusu bulunmaz:

"Kişinin kim güheri yavuz ola
Aşlı yatlu kendü hünersiz ola
Alemin ilmin bilürse ol kişi
Doprag u dūn ü hakir u toz ola" (SL.182b).

Bile bile kötü yola sapan sonunda pişman olacağını, üzüleceğini unutmamalıdır:

"Ol kişi kim terk ide eyü işi
Yavuz işiçün bilini bağlaya
Gey degüldür tedbiri koğıl anı
Bir iki gün güle biñ yıl ağlaya" (SL.21b).

Yapılan kötülük kimsenin yanında kâr kalmaz, cezası er geç çekilir.

"Yavuz olma koğıl yavuz pişesin
Kuyu kazma kişiyi çün sen düşesin" (SL.76a).

BİLGİLİ VE AKILLI, ACİZ VE CAHİL İNSAN:

"Akıl oldur kim işi ön añlaya
Bilini ol iş soñı çün bağlaya
Gâfil oldur kim işi soñra tuya
Assı kılmaya güle ger ağlaya" (SL.40b).

İnsanlar iki türdür: Birisi, bilgili ve akıllı, diğeri aciz, gafil ve cahil. İlki de ikiye ayrılır: Birincisi, iş başa gelmeden işin niteliğini anlar, başkalarının sonradan görebildiğini o baştan görür ve tedbirini alır. İkinci gruptakiler ise başından önlem alıp, olayları engelleyemezler ama, o olay onları şaşırtmaz, yerinden etmez. Sükûnetlerini bozmadan başlarına gelen felâketler kurtulma çarelerini düşünürler ve bunu başarırlar. Oysa aciz ve gafil kişiler olayların nereye varacağını, ne sonuç doğuracağını kestiremezler, şaşırıp ümitsizliğe kapılırlar, elini o işten geri çekerler ve kendilerini üzüntüye bırakırlar.

Kavi gönüllü akıllı kişilerin batını deniz dibi gibidir. Onun derinliğini bulmak mümkün değildir ve derinliğinin ölçüsü biline-

mez. Ona bırakılan herşey bir daha asla belirmez ve onda kalır.

Dışarıya hiçbir şey yansımaz:

"Ve kavî gönüllü'ākıllıların bātını şol deñiz^{dibi} gibidir kim anuñ gav-
rını bulmağa yaramaz ve anuñ derinliği endāzesin bilmege yaramaz
ve ne kim aña birağıla hirgiz gözükmez ve belürmez ve anuñ kursa-
ğına sigar ve bulanıklık ešeri daķı zāhir olmaz" (SL.141a).

Akıllı ve cahil insanların arasında düşünce, davranış, yaşayış
ve olayları kavrayış ve yorumlayış bakımlarından farklılıklar var-
dır.

"Akıluñ ašlı olası nesneyi olmayasından bilmek ve ayırtlamakdur"
(SL.89b).

"Akıl sādetin diregidür ve devletin kilidi dilidür" (SL.206a).

Akıllı insan nelere dikkat eder:

1. Fırsatlardan yararlanır,
2. Hacet vaktinde atak olur,
3. Yalan ve gerçek sözün hakikatini bilmeden inanmaz,
4. Kıskanç kişinin yaltaklanmalarına kanmaz,
5. İyilik için gösterilen yolu reddetmez,
6. Nefsinin arzuları peşinde koşmaz,
7. Hatasında ısrar etmez, çünkü "her kim eğri yola çok giderse doğru yoldan irak olur",
8. Müslümanlara faydalı işler için çalışır,
9. Bütün işlerde zamanın durumuna göre davranış ve "kürki yağmur-
dan devürür",
10. İşin ilkinden sonunu anlar, bir belaya düşse kurtulma yolla-
rını arar.

11. İncitmekten ve zulm eylemekten sakınır,
12. Kendi gücüne güvenip düşmanıyla çekişmez, kendi kuvvetine, hazırlığına, teçizatına güvenmez,
13. Düşmanını hor görmez,
14. Düşmanının sırlarına, kuvvetine ve hilesine vakıf olur,
15. İhtiyatlıdır,
16. Acelecilikten kaçınır,
17. İşleri danışır,
18. Bugünün işlerini yarına bırakmazlar.

CAHİL KİŞİLER: Cahil ve yeyni (hafif, itibarsız) kişiler ise şu davranışlarıyla kendilerini belli ederler:

1. Kendi mallarını, hiç tanımadıkları yabancılara emanet bırakırlar,
2. Tanımadığı kişiyi hakem edinir,
3. Kahramanlık, sabır ve dostların gönlünü kazanma gibi konularda iddialı olup savaş gününde ve ihtiyaç zamanında ortalarda gözükmmez.
4. Ben cismanî arzulardan vazgeçtim ruhanî lezzetlere yöneldim deyip bütün ahvâlda arzularına uyar.

Cahillikle işlenen işin sonu kötü olur.

Ayrıca zaten cahil kişiler alimlerle oturmaktan ve ahmak kişiler de akıllılarla sohbet etmekten melul olurlar.

HAKİKAT EHLİ DINDAR KİŞİLER: Hakikat ehli kişiler bu kararsız dünyadan yüz döndürmüşlerdir sırtlarını eminlik ve rahatlık duvarına dayamışlardır. Bu dünyanın lezzetinden ve arzularına sırt çevirmişler, zamanlarını iyilik ederek sevap kazanmaya adanmışlardır.

Haram kazançtan ellerini çekmişler, riyadan ve münafıklıktan kaç-

mişlardır. Çalıp aşkına öylesine batmışlardır ki cümle alem göz-
lerinden silinmiştir. Bu nedenle onlar insana değil Tanrı'ya kul-
luk etmeyi seçmişlerdir. Çünkü;

"Tanrı'nın hazretinde hiç yañılmak ve gaflet yoktur ve eylüğün
cezâsı 'azâb ve 'ukûbet degüldür" (SL.65a).

Oysa insanoğlunun işi bunun zıddıdır. Bazen suçlulara ve hain-
lere iyilik edip onları hoş tutabilir ve suçsuz insanları cezalan-
dırabilir. Nefs ve arzular insanın davranışlarını etkiler. Kısaca
söylemek gerekirse kul hatasız olmaz; hayır ve şer, iyilik ve kö-
tülük onun içinde beraber bulunur. Bu nedenle hakikat ehli kişiler
padişaha değil Tanrı'ya yönelirler ve ana kulluk ederler.

II. İNSANIN YARADILIŞ VE RUHSAL YAPISINA BAĞLI ÖZELLİKLERİ

"Görklü hulk gibi hiç baylık, aşl ve neseb yoktur" (SL.89b).

İnsanda aranan en önemli meziyet huy güzelliğidir. Bir insan
son derece cömert ve başarılı olabilir ama o kişinin huyları çir-
kinse insanlar ondan uzaklaşırlar. Huy kötülüğü bütün becerileri
örter.

a- ACELECİLİK: "Her kim işlerde ivmeklik eyleye sâkinlik ve dök-
lik fâydelerinden nasibsüz kalur" (SL.139a).

Bir işe girmeden ya da karar vermeden önce iyice düşünmek, ace-
leden kaçınmak gerekir. Her zaman sukunetle, tartışarak, tecrübe-
lerden yararlanarak işe başlamak insanı yanlışlardan alıkoyar.
Aceleci insan her zaman hata yapabilir. Bir kişinin suçlu olup ol-
madığını tam anlamadan onun suçluluğuna hükmeden bir hakimin bu
aceleciliği bir cana mal olur. Yine kendisini aldattığı zannına

kapılarak, işin tamamını anlamadan ve kavramadan eşini suçlayan kişi sonradan pişman olur ama iş isten geçer. Kısacası "iyneklik şeytandandır". Tecrübeli ulu kişiler ve bilge kişiler, bütün işleri düşünerek ve akıl yürüterek yapmayı ve acelecilikten kaçmayı öğütlerler, özellikle kan dökmekte.

b- KANAAT VE AÇGÖZLÜLÜK, HIRS: "Kanāat gibi hīç bāylık yoktur" (SL.47b).

Tanrı takdirine rıza göstermek ve kanaat yolunu seçmek zenginliğin aslı ve ululuğun direğidir. Akıllı kişi bu dünyanın nimetlerinden kendisine yetecek kadarını ister, ihtiyacı olmayana istemez. İnsana bütün dünyayı bile bağışlasalar ne işe yarar? Biraz yemekten ve giyinmekten başka insanoğlunun neye ihtiyacı vardır ki? "her kim dünyādan dirlik kadarına kānī^c olmaya ve artukluğu nesne istemek ardınca ola şol sinege beñzer kim şol görklü çemendeki reyhāne ve şīrīn çiçekli ağaçlara rāzī olmaz varur şol esrük pīl kulağındaki yiyir çirke konar ta kim kulağın bir kez depretmegile ol sinek anda helāk olur" (SL.47b).

Açgözlülük her zaman zarar getirir. Bir başka örnek de şöyle:

"bal arısı nīlūfer çiçeği içine konar anuñ gökçek kokusına ve lezzetine meşgūl olur ta ol vakte degin uçmaz kim ol nīlūferün yaprakları birbirine kavuşur anun içinde ol aru helāk olur" (SL.47b).

Bütün belaların ve cefaların başı tamahdır. Hirs insanoğlunun dizginini tutmuş gezdirmektedir. Akıllı kişi dünyalık istemeye harris olmaz, aziz ömrünü oradan oraya çekiştirerek feda etmez. Mal biriktirmek, zahire yığmak kutlu değildir ve onun akibeti fena olur:

"Eger rahat gerekise kanāāt yazısına var
Ne kim istersin anda çok ne kim dilersin anda var" (SL.89b).

c- KİN: "İmīn olma şol kavmden kim aña zulm eyledüñ
Ya dakı sögdüñ ya dakı urduñ ya katı söz söyledüñ"
(SL.147b).

Kin bitmez tükenmez bir düşmanlık duygusudur:

"her bir köynüğüñ otı ve ilācı vardur: Oduñ dermānı şudur, ağunuñ
tiryāk, kaygunuñ şabr, ıřkuñ firāk ve ayrılmak amma kīn odunuñ
ıssılığı bī-nihāyetdür eger deñizler anuñ üzerinden geçerse sö-
yinmez" (SL.108a).

Bu nedenle "akl mezhebinde kinlü kişilerün özrin kabül itmek
harāmdur" (SL.151).

d- KORKU: Korkunun bir sebebi olmalıdır. Sebepsiz yere korkmak gü-
lünçtür ve ahmaklıktır:

"korku hiç sebepsüz dört tenden olağandır: ol küçük kuş kim karañu
kuyı içinde oturmuş ola ve korkar kim gök anuñ üstine yıkıla, anı
def eylemek için arkasın yire koyup iki ayağın yukaru ve havāya
dutar. Ve turna kim kendünün gövdesi ağırlığı korkusından iki aya-
ğın yire komaz. Ve bir kurtcağaz kim anuñ gıdāsı toprakdur hemişe
korkıdadur ve eydür kim uşbu toprak dükenmesedi. Ve yarasa kim
gündüzin taşra çıkmaz ta kim kişiler anuñ görkine imrenmeyeler ve
ayruk kuşlar gibi ol dakı duzak dutsağı ve kafes esiri olmaya"
(SL.193b).

e- SABIR: Her insan sıkıntıya düşebilir ama, "akıl kişinin katılık
günlerinde ulu bezegi şabr"dır (SL.170a).

"mihnet ve meşakkat günlerinde hiç şabr donından yigrek bezek yok-

dur" (SL.91a).

Sabırla bir çok şey düzelir ve başarıya ulaşır:

Meşakkat tozu kim bugün dimâğünü acı kıldı
Yarın feth ü zafer şekerile toldura ağzunu (SL.120a).

f- YUMUŞAKLIK: "Hulkularuñ uzlık ve azarsuzluk birle bezegil ve ayrukları korkutmağıl; katı erlikden ve azım alplıktan akıl ve fikr yigrekdür" (SL.122b).

İnsanları incitmekten kaçınmalı, yumuşak ve tatlı dilli olmalıdır.

11. KADIN (AVRAT): Kadınlar güvenilmez mahluklardır, onlarda vefa bulunmaz. Kadınlarla sohbet etmek ef^ci yılanı yakın olmak gibidir. Asla avratlar işine ve bunların yavuz ahdine ilim ermiş ve eresi değildir. Kadınlara sır söylenmez. Kadınlarla sohbet edip te rüs-vâ olmamış tek bir kişi yoktur. Kadınlar çabuk bıkarlar, onların bekasına gönül bağlamak gerekmez.

Metinde, ahlakî öğütler arasında serpiştirilmiş olarak bulunan bu olumsuz hükümler ciddiyetini pek muhafaza etmesede günümüze kadar gelmiştir. Hikâyede, yapılmaması gereken şeyler sıralanırken kötü örnekler arasında çoğunlukla "kadın" ve onun bir yönü yer alıyor:

"Bulıt gölgesinin ve yavuzlar dōstluğınun ve avrat ışkının ve yalan övmegün ve çok mālun hiç bekası ve dölenmegi yoktur" (SL.91b).

Ya da o beğenilmeyen davranışları yapanların kadınlara benzemesi söz konusu ediliyor:

"ademilerün tamamırağı oldur kim nîmet çoklığından karkırup gözi

süzilmeye ve gönül tarlığı ve miñneti aña gālib olmaya kim bu iki haslet 'avratlar hulkundandır" (SL.42b).

"'Avratuñ hürmeti erine bağılıdır". Bu atasözü de gösteriyor ki kadının tek başına bir saygınlığı yoktur. Kendisine gösterilen hürmet kocasının toplumdaki statüsüne göredir.

Fakat erkekler şunu unutmamalıdır ki "yavuz kılınc ve iri huyıla 'avratlardan 'ışk ve sevgi" arzulamak tam bir cahillik örneğidir. "görklü 'avratın yüzine bakmak göz nurın arturur" ama bir "zīşt yüzlü ve zīşt sözlü er kim bir görklü 'avratıla ola kim anı tīmār eylemege güci yitmeye ve hemīşe ol 'avratdan yaramaz söz işide, rencūr olur".

Buna karşın kadının olumlu yönleri de değerlendirilmiştir. Kadın, dinin direği, dünyanın bezegi ve evin abadanlığıdır ve kendisinde beş niteliği toplamış bir kadın için kaygılanmak helaldir. Bu nitelikler:

1. Aslı kerim ve zati şerif ve cemali yitüt (fazla), mestüreligi meşhur ola,
2. Akıl, halim, doğru ve bir gönüllü ola,
3. Her zaman ve her ahvalde öğütcü ola,
4. İyi ve kötü günde, hayırda ve şerde erine muvafakat ede ve muti ola,
5. Onun erine yararı zararından fazla ola ve ayak kutluluğuyla meşhur ola.

12. ÖĞÜT TUTMAK: Uluların ve tecrübeli kişilerin öğütleri yol gösterir.

"her kim öğütciler işaretinsüz ve 'ākıllar danışıgınsuz işlere şurū"

eyleye yavuzlar bölüğünden sayıla ve cāhillige ve bilmezlige mensüb ola" (SL.108b).

Bir işe başlamadan önce, ya da bir karar anında öğütçülere kulak vermeli ki işler yolunda gitsin. Öğüt, tutacak olana verilmezdir. Öğüde kulak asmayan, gönlünde ona yer vermeyen kişilere söz söylemek boşunadır.

"Uluların öğüdi devlet olur
Dut öğüdi dut öğüdi iy ata" (SL.51b).

13. ÖLÜM: Üzüntü, el darlığı, yoksulluk, düşmana yakın olmak, dostlardan ayrı kalmak, korku beladır ama en büyük bela ölümdür ve sofiler ölüme "âfet-i kebîr" derler. Her şeyin bir sonu vardır, ne kadar yaşanırsa yaşansın eninde sonunda ecel günü gelecektir, o savulmaz bir uykudur.

Revâ degüldür ölümden sakınmak
Ecel irdügi gün iy dōst mutlak (SL.52a).

Hiçbir canlı kendi dileğiyle ölümü istemez ve ondan korunmaya çalışırlar. Ancak iyileşme ümidi olmayan hastaya, çeşitli nedenlerden yerinden yurdundan, makamından uzaklaşmış ve dilenmeye muhtaç olmuş kişiye ölüm rahatın ta kendisidir. Çünkü onun yaşamasının bir tadı yoktur, o ecel gelmeden evvel ölmüştür:

"ol ecelden öñdin ölüür didüklerinden murād ömr kesilmegi degüldür, amma oldur kim rençler görür ve belālara giriftār olur şöyle kim ol dirligün hiç dadı olmaz" (SL.69a).

14. ÖMÜR: Ömür çok kısadır, göz açıp kapayıncaya kadar geçer, gider. Boşa geçirilmemeli, kıymeti bilinmelidir. Geçmişin bir yararı

yoktur, olan olmuştur. Gelecek için de kaygı çekilmez, o halde bugüne bakmalı, ömür odur.

"Gözünü ağıl uyangıl kim ömür
Ol durur kim zevk idesin her nefes
Kaygı yime yarın için sen bu gün
İRte sözün söylemek olur heves
Geçeni sen ömre saymağıl gelesin dağı
Ömr oldur kim içindesin ve pes" (SL.157a).

"Vakt tardur, ömr kısa ve yol uzundur". Mademki dünki gün geçti ve yarına ermek belli değil, bugünkü günü boşa geçirmemeli, saadete ermenin yollarını aramalı.

Geçmiş, bitmiş iş için üzülmeğe işe yaramaz, geçmiş geri gelmez ama unutmamalı ki her kaygının sonu mutluluk ve her düşünün sonu yas ve taziye olur. Şu halde yaşanan anın kıymetini bilmek, dünya nimetlerinden yararlanmak gerekir.

15. SAVAŞ VE KAHRAMANLIK: Savaşmak son çare olarak düşünülecek bir iş olmalıdır. Gereksiz yere savaşmak cehalettedir. Zaten güçlü ve kudreti olanın savaşıp, kan dökmeye, askerleri ve insanları kırmaya, karışıklık yaratmaya ihtiyacı yoktur. Barış içinde yaşamının yolları aranmalıdır. Üstelik savaşın sonucu her zaman belli olmaz, her zaman güçlü olan galip gelmez. Ancak can korkusunun olduğu, bıçağın kemiğe dayandığı zamanlarda, din ve hamiyet uğruna, savaş kaçınılmaz olur. Bu gibi durumlarda savaşan kişinin sevabının had-di ve hesabı yoktur. Öyle ki;

"her kim mescid içinde adem depelese yazuklu olmayadı ve ol kim kâfir çerisinde bir kişi diri koyadı yazuklu oladı" (SL.158a).

diye düşünmek gerekir.(1)

ALPLIK: "Alp ve bahadur savaş gününde sınınanur".

Alp kişi savaştan korkmaz, ömrü kılıç, ok ve yayla ve döğüşmekle geçmektedir:

"Ol bî-çārenüñ ömri sağışı meger fenālığa irmişdür ve cānı teni şohbetinden toymışdur bizi kılıcla mı korkudur ve bilmez kim biz demüri dişile çeynerüz ve bizi kılıç sūdiyle ašetmişlerdür ve süni ve ok birle beslemişlerdür" (SL.219a).

Er kişi savaştan kaçmaz. Yenerse ünü yayılır yenilip ölürse gaziler sevabına kavuşur:

"Ākil kişi kaçan düşmanı korku yirinde görse ol düşman anuñ şirīn cānına kaşd eylemiş olsa eger dürişmegi aşağı korısa kendü kanına girmiş olur çün dürişe ve düşmanıla uğraşa eger kurtılubilürse ad çıkara eger cān kurtarımazsa bāri anuñ erligi ve hamıyyeti ve uyanıklığı halk dilinde ayblu olmaya urısu öldü diyü söyleneler, şol erligi saādeti birle aña gāziler sevābı hāşıl ola" (SL.35b).

16. SIR SAKLAMAK: Sır aziz bir emanettir onu açmak doğru değildir. Alimler "razi aşikare eylemen" diye söylemişlerdir. Sırrı ortaya çıkarmakla iki ayıp işlenir: Birincisi; kimseye duyurulmamasını isteyerek ve size güvenerek sırrını açan kişinin düşmanlığını kazanmak, ikincisi ise artık hiç kimsenin size güvenmemesidir. Ancak kötü kişinin sırrını gizlemek doğru değildir. Böyle kişilerin sırrına ortak olmak, onların kötü işlerine de ortak olmak demektir.

---

(1): Bu kısım ile ilgili olarak ayrıca bakınız "Düşmanlık, düşman" maddesine.

Dostluğun esası sır saklamaktır. Sırrı, "dört kulak ve iki başdan" fazlasına bildirmeye gelmez.

"Sır iki kişi arasında gerek
Üç kişi bildügi sır tiz yayılır
Eydigör rāzın üç kişiye
Rāzın açan delilerden sayılır" (SL.102a).

Dileklerine ulaşmak isteyen sırrını gizler, bir ikinci kişiye de söylemez, çünkü üçüncü kişinin kulağına giden söz artık sır olmaktan çıkar ve herkesin ağzına düşer.

17. SÖZ, AND SIMAK, BOŞBOĞAZLIK, YALAN, DEDİKODU, İFTİRA: "Älem ehline hiç diñsüz durmakdan yigrek bezek yokdur" (SL.228a).

Gereğinden fazla konuşmak beğenilen bir şey değildir. Ağzdan çıkar tek bir söz zamanla çoğalır ve o bir ok gibidir bir daha geri dönmez:

"her söz kim ağız zindānından daşra çıka ve her ok kim ya kabzasından atıla ol sözi gizlemek ve ol okı girü döndürmek mümkün olmaz" (SL.44a).

Düşünmeden söylenen bir söz, boşboğazlık büyük kırınlıklara yol açabilir:

"Eger bir kılıç zahmı kimseye ire, hem otalanur, eti biter kavışur amma söz zahmı hirgiz otalanmaz ve her ok kim dil kırışinden boşana ve gönül nişānesine dokına ayruş anı çıkarmak mümkün degül. Anun derdi ededü'd-dehr bākī kalur" (SL.108a).

İnsanların başlarına gelen birçok belalar dili yüzünden olur. Yanlış bir söz insanı canından bile eder.

"Her kişi kim kendü dilin bekleye
Başını kılıçdan ol key saklaya" (SL.69a).

Ağızdan çıkan her söz insana hükmeder, çünkü o söz artık yerine getirilmelidir.

"Hind meligi: Ne kadar kim sözi söylemeyem sözün pādīşāhıvan çün-
kim sözi söyleyem söz baña bādīşāh oldu..." (SL.228b).

Sözünü tutmayan kişilerin ise itibarı yoktur.

Ol kişi kim kendü kavlini sıya
Ādemiler anı hayvāndan saya (SL.45b).

Yalan and ya da verilen sözün tutulmaması insana kara çalar,
öyleki yaşamanın anlamı kalmaz. Bir hadiste şöyle denilmektedir:

"el-yeminü'l-gamūsu ted^cu'd-diyare belākı^ca" (SL.143b).

"Her kişi kim dōstliğunda kendü andın sıya
Dutmuş iken devletün etegini elden koya
Rūziğār āfetleri uğrap bilin sısun anuñ
Ta ki bunun biteri layık durur o kişiye" (SL.143b).

İşe ve eyleme dönüşmeyen sözün, anlaşmanın yararı yoktur. Durmadan o işten söz etmek ama işe başlamak beğenilen bir davranış değildir:

"Şimdiki kavm öginür işlemedin
Sözi çokaldur işe başlamadın
Ol kavm kanı kı işler söylemez
Kuş sözünü söylemez kuşlamadın" (SL.54b).

"ulular eyitmişlerdür ki ırmaklar suyunun dadı ana degin hoşdur
kim denize ulaşmaya"

Fitne, yalan ve dedikodu birçok dostlukları boğar, insanları üzer, hâttâ suçlu mevkilere düşürür. Yalan sözün insanda uyandırdığı öfke kolay kolay geçmez:

"hışm bir suçdan ötrü kopa^cözr dilemek ve ol suçdan dönmek ol hışmı giderür ve ol hışm kim yalan sözden ve bātil ve zerrak ve riyā ve buhtān geleciden kopa anuñ dermānından el kısa olur" (SL.46a).

"Yalanın ucu olmaz", eninde sonunda ortaya çıkar.

"Bühtān yaymak ve töhmet urmak üzerine becid olmak dünyāda ve āhi-retde hayrsuzdur ve menfāatsuzdur" (SL.76a).

18. TAKDİR-İ KAZA, KAZA-YI ASUMANİ, GÖK KAZASI, GÖK TAKDİRİ: "Her vakt kim Teñrinün hükmi kazāsi ine, güneş gözi karañu olur ve ay süreti kara olur ve Teñrinuñ dilegi denizi dibinde balığı yukarı çıkarur ve havā yüzünden kuşu aşağı indürür" (SL.80a).

Her türlü hayr ve şer Tanrı'nın takdirine bağlıdır. Hiç kimse Tanrı takdirinin kendisi hakkında nasıl olduğunu bilemez. Ondan sakınmak ve uzak olmak mümkün değildir, takdirde ne varsa o olacaktır. Tedbir, onun karşısında acizdir, mücadele etmek faydasızdır.

Ben bilürven bellü uşbu rāyı kılmışvan haṭā
Çare nedür çünki böyle oldu takdīr-i kaṣā (SL.47b).

Akıllı olmak da bir işe yaramaz:

"Kim ki zirekven diyü dāvi^c kılur
Kendüzünü uslu hem gözlü kılur
Çün kaṣā ire gözi görmez olur
İki ayağı duzağa dutilur" (SL.65a).

Şu halde insanoğlu, boynunu kaza hançerine karşı yumuşak tut-

malı, dizginini takdir eline vermeli ve teslim olmalıdır. Güzellik, akıl ve çalışmak ancak Tanrı takdirinin muvafakatıyla işe yarar, çünkü bütün saadetlerin aslı Tanrı takdiridir.

19. TEDBİR: Tanrı takdiri karşısında tedbirin bir hükmü yoktur. Ancak doğru tedbir gibi hiç ilim yoktur. "Ruh-ı kuds medediyle arkalu ve yardımcı" ve "akl-ı kül sebebiyle kuvvetli" olan kişi bütün işlerde ihtiyatı elden bırakmaz. Böylece hayır şerden, yararlıyı zararlıdan ayırır. Akıllı ve fikirli insan kendi işini ve ahvalini tedbir süzgecinden geçirerek işlemeyi alışkanlık haline getirirse her zaman zorlukları aşar, bir belaya düşse bile ondan kurtulur (bela düdenine dışıser kendüzin iminlik yazısına biraga).

20. TIP, TABİB, HASTA: "tıb^cilmi dükeli^cākiller katında daķı dükeli dinler içinde memdüh ve mergübdur. Hem tıb kitābları içinde getürmişlerdür kim tabīblerün efdālı oldur kim şayrulara āhıret sevābı için ilāç eyleye" (SL.11a).

Tıp ilminin, bütün ilimler içinde ayrı bir yeri vardır. Doktorların en üstünü, en faziletlisi ise hastalarına sadece ahiret sevabı için bakanıdır. Gerçi insanoğlu doktorların kadrini bilmezler ama onlar yine de hastalarını meşakkat ve eziyet çengelinden kurtarmak için çalışmalıdır.

Üstad tabib hastayı muayene etmeden, teşhisini koymadan sadece bir bakmayla ilaç vermez. Hastalığın nice olduğunu araştırır, emin olduktan sonra tedaviye başlar:

"kaçan tabīb evvel nazarıla sayruya ot buyura tizcek ol şayrunuñ gövdesi boşalur, telef olur, amma ustād tabīb oldur kim sayrunuñ

hālinden şormağı ve ne şayrulukdur bilmegi ve itidāl müddetini añlamağı ve kol tamarıñ dutmağı key saklaya ve delil isteye ve şayruluğñ küllin ve cüzvin temām añlaya andan soñra otalamaga başlaya ta kim kademi kutlu ola, sağık ve şifā yüz duta" (SL.200b).

Ağılamakla sayru (hasta) sağıalmaz. İyileşmesi için ilaca ve tabibe ihtiyaç vardır:

"ol sayru kim otlardan nevmiz ola ve otalayıcıdan mahrūm ola anuñ dili nite söyleye" (SL.128b).

Ancak sayru tabibin sözünü hafife alır, hakim sözünü dinlemez, kendi istediğini yer içerse hiç kuşkusuz günden güne kuvvetten düşer ve şayruluk onun üzerine galip olur. Ondan sonra da hiçbir ilaç ona fayda vermez.

"Tabībūñ sözini dutmazısan sen
Ola rencüñ katı zahmet göresin" (SL.42b).

Hasta tam olarak iyileşmedikçe yiyeceklerden bir tad almaz ve unutmamak gerekir ki "dirlik sağıksuz hiç işe gelmez" (SL.55a).

21. YALAVAÇ (ELÇİ): Elçi aracıdır, onun sözü her ne kadar sert ve küstah da olsa dinlenmelidir. Elçi onu gönderen kişinin dili ve onun gönlünün tercümanıdır. Eğer elçi akıllıca davranıp üstlendiği görevi başarırsa bu başarı kendisinden çok onu oraya gönderene mal edilir; oysa bunun tersi olursa ayıplayıcıların dili açılır ve bütün suç elçinin olur:

"Kaçan ilçî yalavaç viribiseñ
Viribigil şāhib-ı rāy u tedbîr
Yalavaçdan bilinür şāh hulķı
Eger eyü eger yavuz ne kim dir" (SL.104a).

Elçinin iyi seçilmesi gerekir. Akıllı, tecrübeli ve güzel konuşan ve yumuşak başlı bir elçi anlaşmazlıkları çözebilir:

"Yalavaç, söz luţfiyila sarmaşmış işi açar".

Eğer kaba ve sert davranırsa maksadına erişemez ve düzelmiş işler bozulur. Kendi sözü kabaca kesilmiş bile olsa o, bir söz ve bir hikmetle gönülleri yumuşatmalı.

22. YOKSULLUK, YOKSUL: "Yoksul olup eli tar olan kişi
Neye şunarsa oñat gelmez işi" (SL.87b).

Malı mülkü, parası olmayan kişi bir iş yapmaya kalksa ortada kalır, işi yürütemez, tıpkı yaz yağmurlarının dereler içinde tükenip gitmesi, denize ulaşamaması gibi. Yoksul kişi, akıllı da olsa, aklının yeteneklerinden yararlanamaz, hem dünyada hem de ahirette muradına eremez. İnsan yoksullaştığı zaman çevresinde çok az insan kalır, en yakın dostları bile onu terkeder.

"Kardaş olmaz ol kişiler kim gele
Karnı doymakçün saña yardım kıla
Göz ucuyla bakmayalar yüzüne
Çünkü sende dünyelik eksük ola" (SL.87b).

"men kalle māluhu hāne ^calā ehlihu ya^cni kimün kim malı az oldı
kavmi katında hor oldı... her kimün' kim malı yokdur kavmi ve
karındaşı ve yarı ve taba^cı yokdur" (SL.87a).

İtibarlı ve zengin bir kişinin davranışlarında ve sözlerinde

beğenilen nitelikler yoksul kişide hor karşılanır:

"eger yoksul cüst ve alp olurısa aḥmakdur dirler, eger cömerdlik iderise telefcidür dirler, eger ḥalimlikda ve alçaklıkda dürişürse yumşak ve za^cıfdür dirler, eger döleklik ve sākinlik iderse käheldür dirler, eger dillilik ve feşāhat ilerü dutarsa çok sözlüdür dirler ve eger diñsüz durmağı ihtiyār iderse ululanur dirler" (SL.88a).

Muhtaç olma horluğuna katlanmak çok zordur. Çölde her türlü elverişsiz şartlarda yetişen bir ağacın durumu insanlara muhtaç olan kişiden iyidir:

"Ol ağaç kim şūristānda biter ve her yanādan āña āfet iredurur anuñ ḥāli şol yoksuldan yigrekdür kim kişilere muhtāç ola" (SL.87b).

Yılan ağzına el sokup zehir çıkartmak ve aç arslan elinden lokma kapmak, aşağılık ve cimri kişilerden birşey istemekten daha kolaydır. Böyle kişilere el açıp yaşamaktansa ölüm arzulanır olur:

"Rāzi oldum kim ölem^cömrüm geçe
Dirliğüm kuşu bu gövdeden uça
Şuña rāzi degülem kim er kişi
Nākese nesne dileye el açā" (SL.88b).

Yoksulluğu ortadan kaldırmak gerekir. Çünkü yoksulluk bir belâdır ve insanları düşmanlığa davet eder, (1) utanmayı ve mürüvveti ortadan kaldırmaya çalışır, kuvveti ve hamiyeti uzaklaştırır, kötülükleri ve afeti besler. Ama yoksul insan çaresizdir. Bir ke-re ar perdesi yırtıldıktan sonra ve insanların gözünde artık nef-

---

(1): izzu'r-reculi istignā'uhu ^cani'n-nāsi (SL.88a).

ret edilecek ve aşağılanacak bir kişi niteliğini kazandıktan sonra gitgide sevinçlerini kaybeder ve üzüntü ve kaygı onun aklını örter. Zekâsını, kavrayışını, becerilerini, hepsini tek tek kaybeder. Artık ne söylese makbul değildir ne yapsa kimseye yaranamaz ama "Yoksulluk horluğu şol harām mallu bay azizliğinden yigrekdür" (SL.88b).

23. ZAMANE, ÇARH, FELEK: Çarh acımasızdır, sabit değildir, dönebilir. Bugün verdiği yarın geri ister. Ona güvenilmez:

"İy ki uşbu çarha inanup yatan
Tekye suya eylemişsin tiz uyan" (SL.98b).

"Cefā ıssı zamānenüñ ve aldayıcı felegüñ hoz 'âdeti böyledür kim yigitlik tazeligini kocalık solmağına degşürür ve baylık'azizliğın yoksullık horlığına mübeddel kılar" (SL.126a).

Sanma ki onun bir kimseye vefası vardır. Akılsızlar onun şatafatına kapılır, harisler de onun olmadık hayallerinin peşine sürüklenmiştir. Anlaşılan zamanenin işleri her devirde pek iç açıcı değildir:

"bu zamānenüñ işleri meyl-i müdbirlige yüz dutmuşdur, âdemilerde ahlâk-ı hamīde ve ef'âl-i sutiude mahvolmuş ve doğru yol bağlanmış ve dalâlet yolu açılmış, 'adl belüsüz, zulm zâhir, 'ilm metrük, cehl matlüb, dostlıkları za'if, düşmanlıkları kavî, çok işler işlenmez, hak sürülmüş, bātil muzaffer, nefse uymak 'âdet, şeri'at hükmini zāyi' eylemek sünnete ve hak olmuş..." (SL.15b).

Zamane her zaman bizim istediğimiz gibi olmaz, o zaman bizim ona uymamız gerekmektedir:

"Çün zamâne saña uymaz iy dede
Sen zamāneye uyagör gör nide" (SL.99a).

24. ZENGİNLIK, MAL, KAZANÇ: "Māl rāyuñ ve biliniñ saykalıdur ve kuvvetün arkacısıdur" (SL.87a).

Zenginlik, mal, mülk, insanların toplumda saygınlığını arttıran önemli unsurlardan biri olmuş her zaman. Para, altın insanlara güç ve mutluluk vermiş:

"(Sıçan): ...benüm inümde biñ kıızıl altun varıdı ve kim koduğın bilmezdüm velikin anuñ üstine ağnarıdum gönül şādılığın ve cān rāhatın ve tab^c semirtmegin anuñla arturdum ve her vakt kim anı añardum bir şāzılık baña yüz dutardı" (SL.86b).

Geçinmek için para kazanmak gerekmektedir. Ancak para helal yoldan kazanılmalıdır. Haram yoldan geçim yollarını aramak hırsızlığa ve haramiliğe dayanır ve onun cezası ahiret nimetlerinden mahrumluk ve ebedî bedbahtlık olur. Bu nedenle,

"harām kazançdan girü durmak bigi hiç saknuklık yokdur" (SL.89b).

Bu yoldan kazanılmış malın vebali vardır ve er geç elden çıkar:

"Şalāhile maluñ azı az olmaz
Fesādile şu çok māl bāki kalmaz" (SL.91a).

Kişi kendi bilgisini, aklını kullanmalı, işinde başarılı olmaya çalışmalıdır. Ama çok zengin olamasa da "mal azlığına kaygulu olmak iyi degildir".

"Ol bay kim himmeti kısa ve eksükdür hemişe hor gözüdür olur. Nitekim it her yirde hor olur niceme kim anuñ boynında murassa^c tavk ve ayagında altun halhal olursa dakı" (SL.91a).

"Mal zekâtsız ve hayırsız hiç işe gelmez". Zengin insan çevresindeki muhtaç kişileri gözetmeli ve yardım elini esirgememelidir. Ululuk ve hürmet kazanmak isteyen, adının cihanda baki kalmasını arzulayan zengin kişinin, katında sığınıcıları ve şükredicileri çok olmalı. Zaten böyle davranmayan kişileri zenginler sınıfından saymak doğru olmaz.

İnsan parayı, malı mülkü iyi bir hayat sürmek etrafını mutlu etmek ve ahiret kazanmak için istemelidir. Kazancı olup da onu kullanmamak fakirliktir:

"Mâllarun zâyirâğı oldur kim andan hiç assılanmak olmaya"
(SL.153b).

Ancak her şeyin bir ölçüsü olmalıdır. Kazanılan malı saklamak, korumak onu kazanmaktan daha zordur. Akılsız ve gafil kişinin malı çabuk dağılır. Yerine konmayan para çabuk biter. Para gereken yerlere harcanmazsa yoksulluk başlar. Mal ve dünya metai sebatsızdır. Kimse malım çok diye sevinmesin ve malım az diye üzülmesin. Mal ancak, insanların hüner kazanmalarına ve iyi huylu olmasına yardımcı olur.

KELİLE ve DİMNE HİKÂYELERİNDEKİ
HAYVANLAR ve TEMSİL ETTİKLERİ
KAREKTERLER, SEMBOLLER

Hikâyelerdeki hayvanlar, özellikle hikâyeye kahramanları, her tabakadan ve her karakterdeki tipleri temsil ediyorlar: Padişahlar, vezirler, kullukçular ve onların akıllısı, aptalı, güçlüsü, güçsüzü, zayıfı, kuvvetlisi, doğrusu, eğrisi, safı, kurnazı, zâlimi, âdili, açgözlüsü, kanaatkârı ve bunun gibi, insanoğlunun sahip olduğu hemen hemen her türlü karakter özellikleri görülmektedir.

Olağanüstü hayvan masallarındakinden farklı olarak bu hikâyelerdeki hayvanlar, kılık değiştirmek, büyüüp, küçülmek, doğaüstü güçlere sahip olmak gibi güçleri yoktur.

Onlara yakıştırılan karakterlerle, onların doğal konumları ve yaratılıştan gelen yapıları az çok benzerlikler gösterir. Arslana tacı insanlar giydirmişlerdir ama bu, onun kuvvetinin, etkileyici heybetinin, hayvanlar arasındaki tartışmasız üstünlüğünün bir sonucudur. Neden karga değil de tavus debdebenin gösterişin, renk cümbüşünün ve böbürlenmenin sembolüdür? Farenin çekingen ve kurnazlığı temsil etmesi, rastlantı mıdır? Ele avuca sığmayan ve kolay bir av olmayan tavşanın akıllı, koskoca devenin ise saflığı, bölüğü ve akılsızlığı simgelemesi nedendir?

Bazı hayvanlara verdiğimiz karakter özellikleri ise onların insanlarla olan ilişkilerin sonucudur. Akrep, yılan, timsah gibi hay-

vanlar insanlar için tehlikelidir. Bu nedenle bu hayvanlar kötülüğün, düşmanlığın ve tehlikenin göstergesi olmuşlar. Oysa yırtıcı olmayan kuşları uysallığın, barışın bir sembolü olarak düşünürüz ama onların kurtcuıkları yemeleri insanoğlunu ilgilendirmediğinden zâlimliklerinden de söz edilmez.

Şu halde, hayvanların temsil ettikleri karakterler ve onlara atfedilen nitelikler, hem onların doğal fizikî özellikleri doğrultusunda mecazî anlamlar da katılarak belirginleştirilmesi ve hem de insanlarla olan ilişkileri sonucu doğmaktadır.

Her hayvan, her toplumda aynı değer yargısını taşımadığından şüphesiz ki aynı sembolik özellikleri de taşımayacaktır. Genellikle hikâye ve masallardaki hayvanların sembolize ettikleri karakterler hemen hemen evrensel özellikler taşımakla birlikte bazı hayvanların her ulusta değişik değerlerle donanmış olmaları onların mitolojisiyle de ilgilidir. Hindistan'ın kutsal hayvanı inek başka hiçbir ulusta hüsnükabul görmez. Kurdun bizim mitolojimizde önemli bir yeri vardır. At her zaman her toplumda sevilen bir hayvandır, güvercin ise barış sembolü olmuştur.

Bu konudaki benzerliklerin ve farklılıkların tesbiti, gerek halk edebiyatında hâlâ yazıya geçirilmemiş malzemenin toplanması, gerekse kütüphanelerimizde henüz okunmayı bekleyen eserlerin ortaya çıkarılması, değerlendirilmesi ve bilinenlerin de bu açıdan incelenmesiyle mümkün olacaktır.¹

---

¹Batı'da bu konuda yazılmış eserler mevcuttur. Bunlardan birisi de Gertrude Jobses'in Dictionary of Mythology Folklore and Symbols,

Kelile ve Dimne hikâyelerinde geçen hayvanların genel değerlendirilmesi :

Kelile ve Dimne hikâyelerinde hayvanlar âlemi, yırtıcı canavarlar ve diğerleri olmak üzere bir ayırımı tabî tutulmuş. Canavar kelimesiyle bütün hayvanlar kastedilmekle birlikte daha çok yırtıcı ve etoburlar anlatılmak istenmiştir:

"...bir arslan durağı vardı geyikler ve yırtıcı cānavarlar kamusı anuñ tapusunda..." (SL.24b).

"...likin arslan durağı ve yılanlar ve incidici cānavarlar makâmı hem anda olur" (SL.28b).

"...ve anun içinde av cānavarları çokıdı..." (SL.70a).

"...pil anı işitdi su cānavarları üni gelür elbette bu handakda su vardur..." (SL.226a).

Hikâyelerin asıl önemli kişileri, kudret ve mevkî sahibi olanları bu yırtıcı canavarlardır ve hikâyeler daha çok onların etrafında oluşur.

Hayvanları karada, havada ve suda yaşayanlar olarak da sınıflandırabiliriz. Karada yaşayanların içinde hiç şüphesiz en güçlü olanı kralların kralı durumunda olan arslan. Arslan bir arslan toplu-

---

II. Cilt, (New York: 1961) adlı eseridir. Eser sadece hayvanların değil bütün kelimelerin sembolik bir sözlüğüdür.

luğunun başı olarak değil, her türden hayvana hükmeden bir kral olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa diğerleri kendi türlerinin hükümdarlarıdır. Örneğin tavşanların ve fillerin de bir melikleri vardır. Kargalar ve ügüler melikleri olan kuşlardan. Fakat bütün kuşların meliği Simurg, Suda yaşayan hayvanlar içinde ise bir tek kurbağaların melikleri var. Bu hayvanlar bir düzen içinde ve topluluk halinde yaşamayı simgelemektedirler. Balıklar bir arada yaşadıkları halde başlarında bir krallarının olmayışı onların sürü halinde yaşamayı temsil ettiklerini gösterir. Bazı hayvanlar ve özellikle kuşlar, çift yaşarlar ve yavruları vardır. Bu hayvanlar da aileyi sembolize etmektedirler. Yılan, tilki, kedi, yengeç, doğan gibi hayvanlar da her zaman tek yaşarlar.

Göze çarpan hususlardan birisi de bazı hayvanların arasında her zaman var olagelmış ve gelecek olan düşmanlıklardır. Bunlara örnek olarak fülle arslan, zagla ügü, sıçanla çetük, zag ya da deg-lüğeç, doğanla keklik, kurtla koyunun aralarındaki düşmanlıkları sayabiliriz.²

AKREP: Akrep iflah olmaz kötülüğün sembolüdür.

Yaradılıştan özü kötü olan kişilerin sonradan zorlama ile doğru yola gelemeyeceğine örnek olmak üzere geçiyor:

"Şöyle kim ^cakrebün şol egri kuyruğunu doğru kılup çok sararlar ise ve anı doğru eylemek için çok sarılı ve bağılu dutarlarısıa ahir çün açalar girü aşlındağı kararına varur egri olur".(SL.42b)

---

²Bkz. Simurg maddesi.

ARI: Açgözlülüğün ve hırsın sembolü.

"Bal arusu nîlüfer çiçeği içine konar anuñ gökçek yiyisi ve lezzetine meşgûl olur ta ol vakte degin kim uçmaz, ol nîlüferin yaprakları birbirine kavuşır anuñ içinde ol aru helâk olur."
(SL.47b).

ARSLAN: Herşeyden evvel hükümdarlığın sembolüdür. Otoriteyi, cesareti, yırtıcılığı, gaddarlığı, hiddeti, buyurganlığı, asaleti, üstün gücü, çevikliği, önderliği, gururu, heybeti, korkusuzluğu, adaleti, uyanıklığı temsil eder.

Yukarıda sayılan nitelikleriyle arslan, diğer hikâyelerde ve masallarda olduğu gibi Kelile ve Dimne hikâyelerinde de genellikle evrensel rolündedir. İster genç olsun ister yaşlı, âdil ya da zâlim, bir padişah bir kraldır o. Asıl tebası yırtıcı hayvanlarla birlikte bir ormanda yaşar. Geyikler ve tavşanlar gibi otçul hayvanlar da onun hükmü altındadır ama bunlar daha çok padişahın ve onun has maiyetinin taamını teşkil ederler ve onun akıl danıştığı, sohbet ettiği "kullukçu"larından olamazlar.

Hikâyelerde canlandırdığı ana karakterlerin dışında, metin içinde arslanın nitelikleri şu şekilde geçiyor:

"Ak toğan hirciz çekürge avlamaz
İrkek arslan dilkü çakal boylamaz" (SL.33).

"İrkek arslan tavşan avlariken bir kulan görürse tavşandan el tartar kulandan yaña yüz dutar, arslan bigi'âli himmetlü olmak ge-

rek" (SL.26b).

"kan yiyici, cān alıcı zâlim" (SL.38a).

"arşlanın kuvveti ve zoru mēlūmdur" (SL.51a).

"ve arşlan gibi uyanık ve alp ola ve dūşmanuñ yalanına inanmaya ve göñlin dōstluęa tiz dōndürmeye" (SL.113a).

Ebedi ve ezeli dūşmanı fildir. Dostluk ve dūşmanlık konularının işlendięi II. çeręeve hikâyede sıçan birbirine denk dūşmanları anlatmak için arşlanla filin dūşmanlıęını örnek olarak verir. Bunlar bir araya ancak savaşmak için gelirler ve hiçbir zaman sulh içinde yaşayamazlar. Kuvvetleri eşittir. Kimi zaman arşlan kimi zaman da galip gelen fil olur.

Ana kahramanlarından biri arşlan olan altı hikâye vardır. Bunlar I., VIII., IX. çeręeve hikâyelerle 14., 17. ve 39. ara hikâyelerdir.

I. ve VIII. çeręeve hikâyelerde birçok bakımdan benzerlikler vardır. Bu iki hikâyede de arşlan kandırılmıştır. I. hikâyede bu kandırılma sonucu, arşlan çok sevdiği dostu öküzü öldürür fakat çok pişmandır. VIII. hikâyede ise yine aynı nedenle arşlan fikirlerine çok önem verdiği çakalı hapse attırıp onun öldürülmesini ister. Öküzün ve çakalın başlarına gelen bu felâket, arşlana yakın olmaları ve diğerlerinin bunları kıskanmaları nedeniyledir. Fakat asıl şaşırtıcı benzerlik, hikâyenin tam bu kısmında ortaya çıkan ana arşlan karakteridir. I. hikâyede, öküzün ölümüne sebep olan ve

sonradan kendisinden kuşkulananı olarak yargılanan "Dimne"nin çok güçlü savunmaları karşısında padişah arslan ikilemede kalır. Bu durumu izleyen ana arslan "Dimne"nin cezalandırılması için davayla ilgili bilgi toplar ve mahkeme sonucu arslan "Dimne"nin öldürülmesi hükmünü verir.

VIII. hikâyede durum bunun tam tersidir. Padişah arslan suçlu olduğuna inandığı dostu çakalın öldürülmesini ister fakat ana arslan bu hükmü durdurur ve oğlunu acelecelelikle suçlar. Bu sefer de tutuklunun lehinde deliller toplar ve onu kurtarır. İşte bu iki hikâyede ana arslan, suçluyu cezalandırmak ve suçsuzu korumak eylemleriyle adaleti simgeliyor.

17. ve 39. ara hikâyelerde de arslanın çizdiği tiplerde benzerlikler vardır. Her ikisinde de arslan eskisi gibi avlanamamaktadır. Birincisinde bir fülle döğüştüğü için yaralı ve güçsüzdür, diğerinde ise uyuz hastalığına duçar kalmıştır. Dolayısıyla maiyetindeki de mağdur durumdadır. Her iki hikâyenin kurbanları da ortak özelliklere sahiptir. Bunlar saflığı, ahmaklığı temsil eden deve ile eşek gibi iki otçul hayvandır. Yine her iki hikâyede de arslan kendiliğinden bu güçsüz hayvanlara saldırmaz. Üstelik 17 no.lu hikâyede deveyi koruması altına almıştır. Bir padişaha asla yakışmayacak bu davranışı çakal, karga, kurt ya da tilki gibi hazır yiyicilerin kışkırtmaları sonucu, zarurettten ötürü yapar.

14 no.lu hikâyede, bütün gücüne ve ihtişamına rağmen kurnaz bir tavşanın hilesine yenik düşer. Bu hikâyede arslan kan içici ve can

alıcı bir zalim olarak nitelenmektedir.

IX. çerçeve hikâyede arslan bir hükümdar değil, iki yavrusu bir avcı tarafından öldürüldüğü için ağlayıp sızlayan yaşlı bir anadır. Arslan gibi güçlü, yırtıcı ve herkesin korktuğu ve çekindiği biri bile yavrularını takdirin elinden koruyamamıştır. Daha sonra ise, bu felâketin onun başına kendi döktüğü kanların bedeli olarak geldiğini hatırlatan bir çakalın nasihatlarıyla karşımıza dindar bir arslan olarak çıkar.

Bütün bu sıralamaya çalışılan nitelikler göz önüne alındığında ortaya şu sonuç çıkıyor: Arslan doğal yaradılışında olan gücü, kuvveti ve heybetiyle diğer hayvanlar üzerindeki hakimiyetiyle insanoğlunun hafızasında bir hükümdar olarak yer etmiş ve hikâyelerde, hem bu doğal nitelikleri ve hem de gerçek bir hükümdarda olması arzulanan niteliklerle donanmış olarak yer almıştır.

AT: yügrük ve yel ayaklı, tag suretli gibi sıfatlarla atın daha çok hızlılığı ve heybeti vurgulanmış. Bir karakteri sembolize etmiyor.

"Rüzigârın işleri vardur katı
Uğrayacak durgurur yügrük atı" (SL.90b).

Sürati yele ve heybeti daha teşbih edilerek tasvir edilmiştir:

"yil ayaklu tag şüretli atları budı altına çekdi" (SL.220a).

İskender Füreke'i yenmek için savaş techizatı olarak bakırdan at yaptırır:

"...ta kim uz ellü şāni^cleri kığırdılar ve mişāl virdi kim bakırdan atlar eyledüler..." (SL.219a).

BAGA: (Kaplumbağa): Dostluğa önem veren, sadık ve iyi kalpli. Düşmanlık güütüğü herhangi bir hayvan yok ama ürkek ve tedbirli. Fazla akıllı değil, bir hikâyede de (19 no.lu h.) gevezeliğin sembolü olmuş. Komşuluk ilişkileri iyi. Bu hikâyede komşusu olan iki kazla dostluğu var:

"(Kazlar)...: Esenlemege geldük esen kalğıl iy ağırliklu dōst ve iy muvāfık yār. Su bağası derdden inledi ve gözinden yaş akıdup eyitdi:" (SL.51b).

II. çerçeve hikâyede de kaplumbağanın, dostluğuna önem verilen, aranan ve sevilen bir kişiliği var.

IV. çerçeve hikâyede daha değişik bir tiplene çiziyor. Burada su kaplumbağası kendi hayvan cinsine ait özellikleri olan suda yüzmesi, meyve yemesi dışında başka hiçbir özellik taşıyor, ailesi ile bir adada yaşamaktadır. Kendisi, vardığı sahillerde değişik dostluklar kuran ve bu arada yuvasını ve eşini unutan bir denizcinin uçarı, bağımsız kişiliğine sahiptir. Yeni kurduğu dostluk ve eş seçimi zamanında tercihini eşinden yana kullanan kararsız ve sonu pişmanlıkla biten maceralar yaşamaktan kendini alıkoyamayan bir tiptir. Eşi rolündeki dişi kaplumbağanın çizdiği karakter ise tipik, ihmal edilmiş, kocasını yuvasına döndürmek için çeşitli entrikalar çeviren bir kadınınkinden farksızdır. Aldatılmışlığın acısını kendi hemcinsiyle paylaşır ve kafa kafaya verip kocayı evine dön-

dürmenin çareleri araştırılır, kadınlara göre daha saf olan erkek onların düzenbazlığına yenik düşer.

BALIK: Balık; genel olarak sakin, önemsiz, sürü halinde yaşayan, küçük, çaresiz, ürkek, kendi düşmanına inanacak kadar saf, güçsüz, aciz, aptal, gafil kişileri sembolize ediyor. Fakat aynı zamanda akıllılık, uzak görüşlülük ve uyanıklık sembolü olarak ta geçiyor.

Balıklar, kuşlar ve geyikler gibi diğer yırtıcı hayvanların avı olmaktan kurtulamazlar:

"kuşlar şol hava yüzinde ve balıklar deñiz dibinde ve geyikler yazı içinde hiç yavuz sanıcılar kaşdından imin degüldür"
(SL.163a).

XI no.lu çerçeve hikâyedeki rüya yorumuna göre balık elçiyi temsil etmektedir:

"ve ol iki kızıl balık kim kuyrukları üzerinde od varıdı bir yalavaç ola..." (SL.184b).

Ana kahramanı balık olan tek bir hikâye var (15 no.lu h.). Bu hikâyede geçen üç balık üç ayrı karakteri canlandırmaktadır. Birincisi çok akıllı ve uyanık, uzak görüşlü, tedbirli ve tecrübeli. İkincisi uzak görüşlü ve tedbirli değil ancak başına bir felâket geldiği zaman ondan kurtulmasını bilecek kadar güçlü ve akıllı. Sonuncusu ise gafil, aciz ve aptal.

BALIKÇIR: Kurnazlığın, hainliğin, hileciliğin sembolü. 13 no.lu hikâyenin kahramanı olan balıkçır yaşlandığı için eskisi gibi avlanamaz. Bir hile düşünür, bunun sonucu olarak balıkları kandırır ve onları tek tek yemeğe başlar. Sonunda durumu kavrayan yengeç tarafından öldürülür.

BEER: İyiliğin altında kalmayan ama aynı zamanda güvenilmez, karanlık bir tip, bir kâtildir.

XII no.lu çerçeve hikâyenin kahramanlarından. Seyyah onu kuyudan kurtarmıştır. O da bunun altında kalmamak için gider bir bey kızını öldürür, bileziklerini ona getirir.

BUZİNE (Maymun): Maymun; taklit etme, toplu halde yaşama, yabani-lik, yırtıcılık gibi niteliklerinin yanı sıra kuşkucu, tecrübeli, dostluğa önem veren akıllı bir karakteri canlandırıyor.

6 no.lu hikâye, maymunların taklit etme yeteneklerine dayandırılarak yazılmış. Maymun ayrıca bir tipi temsil etmez, doğal konumdadır. 20 no.lu hikâyede maymunlar bir grup halinde dağlık bir yerde yaşarlar. Yabanî, yırtıcı ve cahildirler.

IV. çerçeve hikâyenin ana kahramanı olan maymun, yaşlandığı için tacını tahtını yine kendi hısımlarından birine kaptırıp, ülkesini terk ederek tek başına yaşamak zorunda bırakılmış bir meliği temsil eder:

"...kim bir cezîrede maymunlar yavlak çoğıdı ve Kârdâne adlu bu-
laruñ bir meligi varıdı. Heybeti çok ve siyaseti artuk, buyruğı

kāmil ve 'ādilligi şāmil idi" (SL.126a).

Maymun bu hikâyede tecrübesi sayesinde, dost bildiği su kaplum-bağasının aldatmacasını kavrayarak hayatını kurtarır.

BÜLBÜL: Güzel sesi temsil eder.

"Kalmagıl sen tāvusa vü bülbüle
Anda cümle renk durur bunda āvāz" (SL.26b).

"ne laṭīf destānlu bülbüllerdür" (SL.217a).

ÇEKÜRGE: Sadece bir yerde geçiyor. Önemsiz oluşu dışında başka bir niteliğine değinilmemiş:

"Ak toğan hırgız çekürge avlamaz
İrkek arslan dilkü çakal boylamaz" (SL.33a-2).

ÇEKÜK (Tarlakuşu): Fazla uzak görüşlü ve tedbirli olmayan fakat mücadelecı ve kindar bir tipi karakterize ediyor.

45 no.lu hikâyenin kahramanlarındanadır. File yakın bir yere yuva kurduğu için yavrularından olan dişi bir kuştur. Fakat mücadelecı bir karakter. Gıdip filden hesap sorar. Filin ona aldırması üzerine hemcinsleri olan diğer kuşlardan yardım ister. Kuşlar elmas gibi keskin gagalarıyla filin gözünü oyarlar. Çekük bununla yetinmez. İntikamını sonuna kadar almaya karardır ve sonunda fili öldürür.

ÇETÜK (Kedi): Kedi, kurnazlığın, çıkarıcılığın, aldaticılığın, sahtekarlığın, sinsiliğın, oyunbozanlığın, hainliğın, bencilliğın,

güvenilmezliğin sembolü olarak olumsuz bir tiptedir. 32 no.lu hikâyede bu niteliklerin hepsi görülmektedir:

"Pes kaçan oruç dutucu çetük buları gördi sağ ayağı üzerine durdu, mihrâb içinde yönün kıbleye dutdı namâza durdu... Çetük eyitti: Kocalık baña eser kılmışdur ve kulak ve göz kuvveti eksilmiştir... ilerürek gelün ve sözünüz katırak söyleñ... Ta kim aña yakışdılar ve imin ve fariğ ve korkusuz ve ihtiyâtsiz olup ilerü geldiler pes bir hamleyle ikisin bile dutdı derhal depeledi" (SL.106b).

VI. çerçeve hikâyede ise ortak bela karşısında işbirliği yaptığı sıçanla dost olmak ister ama sıçan ona asla güvenmediğinden bütün dil dökmeleri karşılıksız kalır.

DEKLÜGEÇ: Sıçana olan düşmanlığı münasebetiyle geçiyor.

"Dağı birisi sıçanla çetük ya zâğ ya deklügic düşmanlığı gibi kim bularuñ arasında barışmak ve döstluk hirgiz râst gelmemişdür" (SL.82a).

"Bir deglügeç bir sıçan enügin yukarıdan boşandurdu" (SL.117a).

DEVE: Uysallığın, saflığın, aptallığın, teslimiyetçiliğin ve alt tabakanın sembolüdür.

17 no.lu hikâyenin kahramanlarından. Şu şekilde nitelenmektedir:

"ol biçâre boynı uzun aklı kısa deve" (SL.49b).

İri cüsseli bir hayvan olmasına rağmen bir çocuk tarafından bile güdülebilir:

"nitekim şol dişi ervanı bir kiçi oğlan yider kancaru dilerse iledür" (SL.89b).

Temsili bir hikâyede (5 no.lu h.) ise "esrük deve" olarak geçmektedir.

DİLKÜ (Tilki): Tilki; kurnazlığın, entrikanın, riyâkarlığın, pratik zekânın, çıkarıcılığın, bencilliğın, kötü niyetin, hainliğin, aldatıcılığın, ağgözlülüğün sembolü. Tek başına yaşar, yırtıcı ve etoburdur. Arslanın çevresinde ve onun kulluğundadır ama sadâkati aldatıcı ve çıkar nedeniyledir. Önemli bir mevki yoktur:

"Ak toğan hırgız çekürge avlamaz
Erkek arslan dilkü çakal boylamaz" (SL.33a).

"Serçeye tapu kıla mı ak toğan
Dilküye arslan vire mi hōş selâm" (SL.100b-11).

7 ve 9 no.lu hikâyelerde ağgözlü ve 39 no.lu hikâyede ise onun yukarıda sayılan niteliklerinin tümü görülebilir.

36 no.lu hikâyenin kadın kahramanı, tilkinin oyunbözülüğüyle vasıflandırılmışdır:

"ve anuñ bir'avratı varıdı vâdede oyuna virici dilkü ve'ışkda avlayıcı arslanıdı" (SL.113b).

DOMUZ: Değersizliğin, horlanmanın, aşağılanmanın sembolüdür.

"filmi aşılsuz ve bahıl kişiye öğretmek doñuz boynına cevher ve inci asmağ gibidür" (SL.182b).

29 no.lu hikâyede doğal konumunda geçmektedir. Herhangi bir karakteri sembolize etmez.

EBRİŞİM KURDI (İpekböceği): İpekböceğinin ördüğü koza içinde kalması nedeniyle mala mülke düşkün kişilerle aralarında benzetme kurulmuştur:

"âdemî dünyâ içinde şol ebrişüm kurdı gibidür ne kadar kim artuk şorarısa halâs bulmağı müteâzzir olur" (SL.15a).

EŞEK: Ahmaklığın, aldanmanın, aptallığın, tembelliğin, itibarsızlığın, alt tabakanın sembolü.

39 no.lu hikâyede tilki onu kandırır ve arslana parçalatır.

GEYİK: Geyik, genel olarak ürkeklik, sessizlik, çaresizlik ve zavallılığı sembolize eder. Daha çok sürü halinde yaşarlar. Arslanın bir numaralı yiyeceğidir. Arslanın dışında can düşmanı avcılardır:

"Bir şayyâd ava çıkmışdı, bir geyik düşürdi" (SL.86a).

II. çerçeve hikâyede ikinci dereceden bir rolü olan geyiğin serüveni, peşine düşen bir avcı nedeniyle:

"geyik eyitdi: Ben şahrâlarda olurdum, her vakt avcılar ve okçılar beni yirden yire kovup sürerlerdi" (SL.93a).

Buldukları yer bol sulu ve otlak yerlerdir:

"Otlag u su^cışkına ol çimene
Çok kuşlar hem geyik üşmişidi" (SL.78a).

Otçul hayvanları geyikler temsil etmektedir. Ormanda yaşayan canlılar birçok yerde "geyikler ve canavarlar" ya da "geyikler ve yırtıcılar" meclisi olarak ikiye ayrılıyor (SL.38a, 77a).

9 no.lu hikâyede, kavga eden iki geyik doğal konumlarındadır, herhangi bir karakteri canlandırmazlar:

"(tilki) iki geyik gördi kim birbirile urışur ve boynuzları birbirin başlu eylemiş, kan akar" (SL.17b).

GÖJEN: Göjen; balık, yılan, kurbağa, sıçan gibi hayvanları yiyen bir etobur. Ehlileşirse insana bir köpek gibi sadık kalarak bekçilik yapabiliyor:

"ve zâhidün bir göjeni varıdı kim evinde bile olurdu, evin canavarlardan korurdu, pes zâhid oğlanı aña kodı ve... ol gâyib bir yılan yüz bişige dutdı kim oğlanı helâk kıla. Ol göjen yılanı depeledi ve oğlanı kurtardı" (SL.138a).

22 no.lu hikâyede kurbağa, yavrularını yiyen yilandan kurtulmak için göjenden yararlanır ama kendisi de onun yemi olur.

VI. çerçeve hikâyede sıçanın etrafını çeviren ve onu avlamak isteyen hayvanlardan biri de göjendir:

"gördi bir göjen busu eylemiş anı öner" (SL.141a).

Göjenin hikâyelerdeki konumu doğal yapısı içindedir. Herhangi bir karakteri canlandırmaz.

GÜGERCİN (Güvercin): Güvercinler toplu ve çift halinde yaşayan, zararsız, yırtıcı olmayan, tahıl yiyen kuşlardır. Sadâkatin, bağıllılığın, ailenin, doğruluğun, uyumluluğun, dinginliğin sembolüdür. Kutsal sayılırlar:

"ve şol Mekke gügercinleri gibi iminlik ve dinlenmek birle diriledüm" (SL.149a).

II. çerçeve hikâyenin en göze çarpan kısımlarından biri de bir bölük güvercin ve bunların başında bulunan "Mutavvaka"nın serüvenidir. Dayanışmanın, liderlik vasıflarının ve daimi dostluğun bir sembolüdür Mutavvaka.

İsminden de anlaşılacağına göre boynunda bir halka vardır.

43 no.lu hikâye ise bir çift güvercinin acıklı hikâyesini anlatmaktadır. Dişi ve erkek güvercin, mutlu, uyumlu, sakin bir hayat sürmektedir. Ancak yanlış zan yüzünden erkeği dişisini öldürür ve çok pişman olur. Bu hikâyenin ana teması, "aceleyle verilen kararların sağlıksızlığı"nı göstermektedir. Ama buradaki ana motif "aile"dir. Kadının ve erkeğin çizdiği tipler gerçek hayata çok yakındır. Bütün hikâyelere bakıldığında erkek ve dişiden oluşan yuva, aile örnekleme kuşlarla verilmiştir.

HÜDEHÜD (İbibik): İyiliksever, mucize sahibi, akıllı ve aynı za-

manda kadere rıza gösteren dinî bir kişiliği vardır.

44 no.lu hikâyede, kendilerini satın alıp azât eden seyyaha yardım etmek isteyen hüthüt kuşları yukarıda sıralanan niteliklere sahiptirler. Seyyaha bir hazinenin yerini söyleyerek iyiliğin altında kalmazlar:

"uşbu ağacın dibinde genc vardur, kazgıl mâlı algıl" (SL.214b).

Seyyah onlara bu kadar akıllı olup da nasıl tuzığa yakalandıklarını sorduğunda onlar seyyaha "kadere rıza" inançını hatırlatırlar:

"cevâb virdi kim kaçan kazâ insânı hîle birle def'eylemege yaramaz'âkil kişünün beşâretin ve anlamâğın kapar" (SL.215a).

İNEK: "Zahid, ugrı ve Div" hikâyesinde.

"bir Zâhidün bir sağılır inegi varıdı" (SL.112b-6).

şeklinde doğal konumunda geçmektedir. Hiçbir anlam yüklemesi ve benzetme yapılmamıştır.

İT (Köpek): Açgözlülüğün; aptallığın, aşağılamanın, itibarsızlığın, tiksindenin, kötü huyların temsilcisidir.

Arslana en önemli mevki verilirken köpeğinki bunun tam tersi olmuştur. Kendisiyle bu durumu paylaşan hayvanlardan biri de domuz. O, bir kemik ve ekmek parçasına muhtaç bir zavallılığı anlatmak ya da kötülüğün, âdiliğın, seviyesizliğin en alt sınırlarında ya-

şayan bir kişiye örnek verilmek üzere, benzetmelerle metne girmiştir. Bir hikâye kahramanı olarak hiç bir hikâyede yer almıyor:

"azacuk himmete kanâat itmek mürüvet azlığı olur her kimün himmeti yindek tâam ve kuvvet ardınca olursa anı ılkılar bölüğünden şayarlar şol aç it bigi kim bir süñüğe kalur ve bir päre etmege hōšnūd olur" (SL.26a).

"nitekim it her yirde hōr olur niceme kim anuñ boynunda muraşsa^c tavk ve ayağında altun halhāl olursa dağı" (SL.91a).

"yavuz güherlü yatlu kişi hiç dürlü bezegile görk dutmaz^c ilm ve māl anı hirgiz kerem ve vefā bezegile ārāste kalmaz... eger anı bezemeklige dürişürlerse şöyle ola kim it boynına muraşsa^c tavk dağalar" (SL.182b).

Tiksinilen bir hayvandır:

"...bir it geldi ol sısama ağız degürdi, avratuñ gözi aña şiş oldu, pes kerāhiyyet gördi kim andan tâam eyleye" (SL.86b).

"...hiç zāhide beñzemez kim zāhidün hirgiz itile şöbeti olmaz, elini ve tonını itden saklamağı vācib görür" (SL.109a).

Açgözlüdür:

"...şol it meşeline beñzeye kim ağızında sünük görüp gideridi^{tü} ak-sin su içinde gördi şandı kim su içinde bir sünük dağı yatur ağızın açdı kim ol sünügi dağı ala, ağızındaki sünük dağı suya düşdi, batdı, andan dağı mahrüm kaldı" (SL.14b).

Bir yerde de mirasçılar itlere benzetiliyor:

"...eger maldan nesne ele girürse hem ol dağı baki ve dölek olmaz, pes anı komak gerek ta kim itler dış bileyüp ana düşeler ve helâl mirâsdur diyu üşeler" (SL.126b).

KAPLAN: Güçlü, yırtıcı, sadık ve tedbirli. Arslana yakın, onun kullukcularından:

"...bir dün, kaplan arslan katına halvetin varmışıdi, kaçan geleçiden farığ oldılar kaplan girü makāmına giderken..." (SL.62a).

Yine I. çerçeve hikâyede, "Dimne"nin ihanetinden haberdar olur olmaz durumu arslanın anasına anlatır fakat bunun sır olarak saklanmasını ister. "Dimne"nin suçluluğu kesinliğe kavuşmadan ortaya çıkıp, şimşekleri üzerine çekmek istemez.

Genel olarak ele alındığında kaplan da arslan gibi güçlü ve yırtıcı olma özellikleriyle göze çarpıyor:

"aç arslan ve kaplan elinden lokma kapmak kerim kişiye genizrekdür" (SL.88b).

KARINCA: Karınca, bir dizede küçük, önemsiz bir hayvan olarak geçiyor:

"Senün düşmenlerün karıncalardur
Yılanlar oldu sana hamle kılur" (SL.43a).

KAZ: 19 no.lu hikâyenin kahramanlarından olan iki kaz yardımsever

ve dostluğa önem veren nitelik taşırlar.

Fakat kaz genel olarak güvenilmeyen, aptal bir karakteri temsil eder:

"deñiz dibinde kazıla suya talmak... yavlak korkuludur" (SL.46b).

16 no.lu hikâyede ise nesnelere birbirinden ayıramıyacak kadar kıt zekâlı, akılsız bir karakteri canlandırmıştır.

"...su içinde yıldızlar ışığın gördi sandı kim balıklardur kaşdı eyledi kim duta..." (SL.46a).

KEKLİK: Hakkını arayan, mücadeleci ancak tedbirsiz, çabuk kanayan bir tip. Aynı zamanda güzel yürüyüşlü.

32 no.lu hikâyede kedinin sözlerine kanarak canından olur. 42 no.lu hikâyede ise yürüyüşünün zerafetiyle kargayı kendine özendirmiştir:

"bir çemen üzerinde bir güzel keklük sebe sebe yürürdi, anın yürüyüşüne bir zâğ 'aşık oldu" (SL.173b).

KELEBEK: Aşıkın sembolüdür.

Kelebek yok olacağını bile bile kendisini korkusuzca ateşe atmakta, yani aşk yolunda yok olmaktan çekinmeyen bir meczûptur. Meztinde bu konu bir kıssa olarak geçmektedir:

"kışşadur kim kelebek anuñ yüzi ışıkına tavâf eylerdi nâgâh şemc odı anuñ kanadın göyündürüp anı şamdân üzerine birağur şoluk

sâat ferrâş dakı gelür ol şemûn başın keser kelebek üstüne bı-
rağur" (SL.225a).

KOYUN: "Zahid ve koyun" hikâyesinde geçmektedir. Doğal konumunun
dışında kullanılmamış.

Evcil bir hayvan:

"bir zâhid kurbân için bir semiz koyun satun aldı" (SL.100a-5).

Baş düşmanı kurtlardır.³

KULAN: "irkek arslan tavşan avlariken bir kulan görürse tavşan-
dan el tartar kulandan yana yüz dutar" (SL.26b-1).

KURBAGA: Kurbağa, gölde yaşıyor ve krallığı var. En büyük düşma-
nı yılan.

Yardımlaşmayı seviyor. 45 no.lu hikâyede tarlakuşuna yardım ede-
rek onun filden ödünü almasını sağlar. Daha çok toplu halde yaşı-
yorlar. Üç hikâyeden birinde yalnız olarak geçer (22 no.lu h.).
En önemli rolü 38 no.lu hikâyededir. Burada kurbağaların bir de
meliği var. Fazla akıllı değil ama karşılıklı çıkarlar nedeniyle
yılanla dost olur:

"...kim anda kurbağalar yavlağ çokıdı ve bir melikleri dahı varı-
dı kim kamusu anın hükmindeyidi" (SL.121a).

---

³Bkz. Kurt maddesi.

KURT: Çıkarıcılığın, acımasızlığın, leş yiyiciliğın, açgözlülüğün, yalancılığın, düşmanlığın, korku salmanın sembolüdür.

Kurt iki hikâyede geçmektedir. 17 no.lu hikâyede, arslanın çevresinde ve onun himayesinde yaşayan bir kullukçudur. Kendi menfaatini düşünen, acımasız ve yırtıcı bir hayvandır.

29 no.lu hikâyede ise en önemli niteliği açgözlülüğüdür, bu uğurda canından olur.

Kurt koyunun amansız düşmanıdır:

"şöyle kim koyun sürüsü kurt heybetinden dağılır" (SL.221a).

KURTCUK: Metinde hayvanın ne türden bir kurtcuk olduğu pek açık değil. Ama solucan olmalı. Burada gereksiz yere korkan, evhamlı kişileri sembolize ediyor:

"ve kurtcuğaz kim anuñ gıdāsı toprakdur hemişe korkudadır ve eydür kim uşbu toprak dükenmesedi" (SL.193b).

KUŞLAR: Genel olarak kuşlar, topluluk halinde yaşamayı, güçsüzlüğü, akılsızlığı, yersiz korku ve evhamı, alt mertebeyi temsil ederler. Her zaman kendilerinden güçlülerce yokedilme kaygısını taşırlar. Bu açıdan balıklara ve geyiklere benzerler:

"Kuşlar şol havā yüzinde ve balık deñiz dibinde ve geyikler yazı içinde hiç yavuz sanucılar kasdundan imin degüldür" (SL.).

Yukarıdaki olumsuz niteliklerin yanısıra hayat, can, güzel ses

birlik ve beraberlik ve özellikle yardımlaşmayı temsil ederler. Birçok hikâyede çeşitli türden kuşlar, tek başlarına başedemeyecekleri düşmanlarına karşı kuşlar topluluğunu yardıma çağırır ve bu sayede fil gibi güçlü bir düşman bile ortadan kaldırılır. Göze çarpan diğer önemli bir özellikleri ise başkalarını seçimle iş başına getirmeleridir. 30 no.lu hikâyede ügüyü çoğunluğun rayi ile başkan seçmeyi düşünürler ancak karganın muhalefetiyle bu işten vazgeçerler.⁴

"bir cemâat kuşlar bir araya dirgendiler, şunun üzerine ittifāk eylediler kim ügüyü beg idineler..." (SL.102b).

18 no.lu hikâyede ise kuşlar padişahları simurgu bu işten almakla tehdit ederler:

"...eyitdiler: Uşbu kini alıvermekde dürişmeklik göstermezisen ayruk kuşların pāzişāhı olası degülsin" (SL.53a).

20 no.lu hikâyede ise her ne bahasına olursa olsun doğru bildiğini söylemek isteyen ve nasihat dinlemeyip kendini tehlikeye atan bir tiptir:

"bularun katında bir kuş bir ağaç üzerinde oturmuşıdı āvāz kılurdu kim od degüldür zahmet görmen... bir kişi ol araya irdi ve ol kuşa eyitdi kim emek görmegil bular senün sözüñle ol işden durur degüldür... . Pes ol kuş ol kişinün sözün hiç diñlemedi... pes büzineler bir kezden segirdiler ol kuşu pare pare kıldılar" (SL.55b).

---

⁴Bkz. Zag (Karga) maddesine.

VII. çerçeve hikâyenin ana kahramanı Fetre adlı bir kuşdur. İnsanı duygulara sahip olan bu kuşun türü belirtilmemiştir. Muhtemelen doğan ya da atmaca türünden bir kuş olmalıdır. Bu hikâyedeki kuş dişi dir. Yavrusunun öldürülmesi üzerine onun intikamını alan akıllı ve aynı zamanda kindar bir karakteri sembolize eder:

"...anun bir kuşu vardı, Fetre adlı, kuşun hissi vardı ve anlamağı çoğıdı ve avāzı ve sözi gönül açardı" (SL.147b).

Kuşlar güzel sesleriyle dikkat çekerler:

"...kim ne hōş avāzlu kuşlardır..." (SL.217a).

Kuş bazen de hayatın, ruhun sembolüdür:

"dirliğim kuşu bu gövdeden uça" (SL.88b).

Korkaklığı sembolize ederler:

"küçük kuş kim karañu kuyu içinde oturmuş ola ve korkar kim gök üstine yıkıla anı def'eylemek için arkasın yire koyup iki ayağın havāya dutar" (SL.193b).

NEHENG (Timsah): Tehlikeyi simgeliyor.

"su içinde nehegile bile yüzmek aklıdan yavlağ ırakdur" (SL.226b).

ÖKÜZ: Öküz; ziraat, çalışma, kuvvet, doğruluk, arkadaşlık, dostluk, heybet, güçlü ses, akıl, zekâ, bilgelik, alçak gönüllülük, vefakârlığı temsil ediyor. Otçul bir hayvan.

Öküz I. çerçeve hikâyesinin ana kahramanlarından. Önemsenecek, dikkate alınacak bir kişiliği var. Heybeti ve güçlü sesiyle arslanı etkiler ve hatta korkutur. "Kelile" onun niteliklerini şöyle sıralıyor.

"öküzün kuvveti ve zoru yavlağ çokdur ve 'akl ve hüneri yitüddür, mekr ve hiledür" (SL.37a).

Hikâyede hile yapan değil, hileye maruz kalandır ama bu tanımlama "Şenzebe" için değil, genel olarak öküzlerin bir niteliği olmalıdır. Bütün bu heybetine ve görünüşündeki azamete rağmen öküz, kalıbının adamı değildir. Ondan korkan arslana yardımcı olmak üzere gidip onu gören ve konuşan "Dimne" izlenimlerini şöyle aktarmaktadır:

"ne kadar kim anuñla söyleşdüm, beraberlik sözün söyledüm hiç anuñ göñlinde ululuk tamın görmedüm ve kendü zamırümden andan heybet almak ve korkmak eserin bulmadum" (SL.32b).

Bu bilgilenmeden sonra arslan öküzü makamına çağırır, öküz kulluk kemerini bağlar ve arslanın yakınlarından olur. Giderekten büyüyen dostluk onları tanıştıran Dimne'nin kıskançlığına yol açar. Dimne arslanı öküze, öküzü de arslana karşı kıskırtır. Öküzün ihanetinden kuşkulanan arslan onu öldürür. Bu hikâyede işlenen ana fikir, arabozucuların marifetiyle dostlukların nasıl bozulabileceğini göstermektedir. Ancak metnin bize sözsel olarak doğrudan değil de dolaylı olarak bilinçli ya da bilinçsiz aktardığı fikir dikkat çekicidir. Arslan öküze, kendi saltanatı için-

de güven ve rahat içinde yaşama sözü vermiş ve onu dost edinmiştir. Aynı konumda olmasa bile arslan bu sözü deveye (17 no.lu h.) ve eşeğe (39 no.lu h.) de verir.

Ancak otçullarla etçillerin arasındaki dostluk daimi değildir. Bu durum değişmez. İster deve ve eşek gibi güçsüz ve akılsız isterse, güçlü ve akıllı. Sonunda verilen sözler bozulur ve yenik düşen, otçullar olur. Yırtıcı hayvanların dünyasında otçullar, bir iki istisnanın dışında, her zaman zavallılığı, sıradanlığı, isimsizliği temsil etmektedir.

Manzum hikâyede ise (41 no.lu h.) öküz bir karakteri canlandırmaz. Başına geçirdiği küp yüzünden tanınmaz ve korkunç bir hale gelmesi ev halkının onu azrail sanmasına yol açar. Olaylar öküzün mutfağa girmesiyle başlar:

"Varıdı ol kocanın bir öküzi
Maḫbaha girdi vü isterdi rûzî" (SL.150a).

ÖRDEK: "Iрмаğ u göller akup .tmışıdı
Kaz u ördek oynayup batmışıdı" (SL.24b).

ÖRÜMCEK: Merhametli ve müslümanlarca kutsal sayılan bir hayvan:
"ol rahīm örümcek evini dōstlara sed eyledi kim düşmen girmedi"
(SL.1b).

PİL (Fil): Fil; kuvvet, dayanıklılık, hantallık, kabalık, umursamazlık, öfke, kızgınlık, iri cüsse, zalimlik, kendini beğen-

mişlik, kaba kuvvet, yüksek mevki ifade eder. Aynı zamanda işlek zekâdan yoksundur. Ot yiyen hayvanların en güçlüsü odur. Kuvvet ve kudret açısından arslanla rekabet halindedir. Arslan kadar şan ve şöhret sahibi olmasa da onun da ormanda bir saltanatı vardır. Gerek hikâye kahramanı ve gerekse genel olarak fil bütün metinde olağanüstü kuvveti, cüssesiyle ön plâna çıkmaktadır.

"her kim p̄l birle güreş duta, t̄iz akdarılır" (SL.100a).

"eger bir p̄l gömülgede kalursa anı girü p̄llerden ayruk nesne çıkaramaz" (SL.92a).

"p̄l kuvvet ve siñir ıssıdur, biz kol ve kanat ıssıvuz, hirciz siñir ıssı kanat ıssına irmiş degüldür" (SL.224b).

"bir p̄l varıdı yavlağ hevl ve heybetlü" (SL.222b).

"ol muhtaşar söz az az māya dutar çokalur ve bir araya irer kim anuñ tedārügi mümkün olmaz ve otları dirşürürlerandan urğanlar düzerler kim p̄l anı üzmede "āciz kalur" (SL.165a).

Arslanla aralarındaki düşmanlık daimidir. Hiçbir zaman barış içinde bir arada olamazlar. Güçleri birbirine eşittir, kimin galip, kimin mağlup geleceği belli olmaz:

"...bularuñ buluşmağı savaşıuz mümkün degüldür ve bu düşmanlık olmağa yarar kim otalana ve merhem kabül ide z̄irā yiñmeklik bir yañadın bellü degül ve sinmaklık bir yañaya muāyyen degül, vakt olur kim arslan yiñer vakt olur kim p̄l ḡalib olur ve bu düşmanlık şunun bigi üleşmez kim anı koparmaklık mümkün olmağ" (SL.81b).

17 no.lu hikâyede arslan bir fülle döğüşüp yaralandığı için avla-
namaz olur:

"bir gün arslan av isteyü yürüdi bir esrük p̄l aña dü cehār urdı,
bularuñ arasında katı savaş oldu, pes arslan başlu oldu..."

(SL.48b).

Bu denli güçlü kuvvetli olmasına rağmen ormanlar kralı denilince
akla hemen arslanın gelmesi f̄ilin ehlileşmesi ve insanların hiz-
metine girmesi nedeniyledir. Vahşi f̄il ehlileştirilmiş filin yar-
dımıyla ele geçirilir ve padişahların gerek sulh ve gerek savaş
zamanlarında ihtişamını yansıtır:

"vahşî p̄li el p̄lin işirgendürmek birle duzağa düşürürler"

(SL.151a).

"p̄l üzerine taht urup şehri gezdi" (SL.212a).

"delim savaş ve ceng kıldular, bir yañadın p̄iller harekete gel-
di..." (SL.220a).

Yine arslanla aralarındaki fark zekâ ve çeviklik açısından dır.
Gerçi her ikisinin de kendilerinden her bakımdan güçsüz olan bir
hayvana, üstelik te her ikisinde de tavşana yenik düşmeleri -14
no.lu hikâyede arslan ve 31 no.lu hikâyede ise fil tavşanın hi-
lesi sonucu ölmektedir- bir kenara bırakılırsa, arslanın zekâsı,
çevikliği ve muhakeme kabiliyeti filde yoktur. Zayıf bir sinek
bile onu tâciz edebilmektedir:

"p̄il şol c̄azamet ve şevket birle şol zaîf üyezden c̄aciz olmadı mı?"
(SL.224b).

Yine 45 no.lu hikâyede "çekük" (tarlakuşu) diğerkuşların da yardımıyla onun gözlerini oyar bununla da yetinmeyip onu ortadan kaldıdırıncaya kadar mücadelesine devam eder.

Diğercanlılara zarar vermesi ve zalim olarak adlandırılmasına sebep, onları arslan gibi doğrudan avlamak, beslenmek gayesiyle değil ama farkına varmaksızın ve umursamazlığından dolayı verdiği zarar nedeniyledir. Yukarıdaki hikâyede tarlakuşunun düşmanlığını kazanma nedeni budur:

"bir gün p̄il ol aradan geçerdi ol yuvaya şeş geldi, yuvayı ve yumurdayı harāb kıldı ve yavrıları helāk eyledi... ol çekük uçdı gözleri giryān ve cigeri büryān ol p̄ilūñ başı üzerine kondı ve eyitdi:... cevri pişelü, zulm endişelü, ne Teñriden utanursın ne halkdan eymenürsın... senün ol tekebbürligün gözinde benüm hiç kadrüm yokdur? P̄il eyitdi: Ne b̄ihūde söz söylersin kim benüm ayagum altında ölmüş ve elümle depelenmiş ben çok görmüşven..." (SL.223a).

SAKSIGAN (Saksağan): Sadece 45 no.lu hikâyede geçiyor. Cesur, atak ve örgütleyici bir karakteri sembolize ediyor. Adaletin yerine gelmesi ve zulme uğramış "çekük" kuşunun intikamını almak için diğerkuşları da örgütleyerek kendilerinden daha güçlü olan fili öldürürler.

"pes saksıgan ilerü geldi ve eyitdi: Bu acizlik nişanın neçün kendümüze uravuz ve bu işi neçün yirde koyavuz? Bu zulm degmiş biçarenün dadın virmek gerek..." (SL.224a).

SERÇE: Küçüklüğü ve önemsizliği sembolize eder.

"Serçeye tapu kıla mı ak toğan
Dilkiye arslan vire mi hoş selam" (SL.100b-10).

SIÇAN: Sıçan, fakirliğin, sinsi sinsi dolaşmanın, hırsızlığın, rahatsız ediciliğin sembolüdür. İnsanlar tarafından hiç sevilmez, ezeli düşmanı ise kedidir. Genellikle sürü halinde ve bazen de tek yaşar. Aynı zamanda temkinli, yardımlaşmayı seven, vefakâr, düşünceli, tecrübe sahibi, kolay kanmayan, akıllı, güçlü ve dindar karakterleri temsil ediyor.

Yaşadığı yer ve istenmeyişiyiyle ilgili olarak metinde şu şekilde geçmektedir:

"Ve şol sıçanlar kim yakındur, evbir konşıdur çün incidicidür anı evden çıkarurlar ve anı helāk eylemege dürişmegi vācib görürler" (SL.30b).

Sıçan 5 no.lu hikâyedeki ak ve kara sıçanlar geceyle gündüzü sembolize etmektedir ve insanoğlunun yapıştığı kökü (ömrünü) kesmektedir.

II. çerçeve hikâyenin en önemli tipi olan sıçan olumlu bir karakter çizer. Dostluğun, yardımlaşmanın, vefakârlığın simgesidir.

VI. çerçeve hikâye sıçar ezeli ve ebedi düşmanıyla hikâyenin baş rolündedir; akıllı, temkini, düşünceyi temsil etmektedir. Düşmanın sözlerine itibar etmeyen, tehlikeden kaçan, haddini bilen bir karakteri canlandırmaktadır.

37 no.lu hikâyede ise akıl ve sabırla birlikte çalışkanlığın muntazam çalışmanın sembolü olarak karşımıza çıkar.

SIRTLAN: Sırtlan sadece tek bir yerde geçiyor. Hikâye kahramanı değil. Verilen öğütler arasında benzetme yoluyla metne girmiş. Çabuk aldanan bir hayvan olarak nitelenmiş:

"...ve şol sırtlan bigi yalan söze aldanmaya" (SL.113a).

SİMURG: Metinde geçen tek olağanüstü hayvan simurğdur. Bütün kuşların meliği odur. Gücü, saltanatı, ihtişamı temsil eder:

"...pes kuşlar kamusı simurğ katına dirgendiler... ve eyitdiler: eger işbu kını alıvırmekde dürişmeklik göstermezisen ayruk kuşların pāzişāhı olası degülsin. Pes simurğ teman nişāt ve gönül kaviliği birle deñiz vekilinden kın almağa kasd kıldı. Çün deñiz vekili simurğün kuvvetin ve zahmetün bilürdi ve kuşlar da hi aña uyduğun bildi pes vardı taytuy kuşun yavruların getürdi" (SL.53a, 18 no.lu h.).

SİNEK: Küçüklüğün, değersizliğin ve açgözlülüğün sembolüdür.

"şöyle kim tāvus uşbu dergehün bir kuludur
Şol sifegün dahı kulluk işidür hem yolidur" (SL.29a).

"her kim dünyādan dirlik kadarına kānī^c olmaya ve artukluğu nesne istemek ardınca ola şol siñege beñzer kim şol görklü^{gemendeki} reyhāna ve şirīn çiçeklü ağaçlara rāzı olmaz varur şol esrük pīl kulağın-
daki yiyir çirke konar... ta kim helāk olur" (SL.47b).

ŞAGAL (Çakal): Çakal, Kelile ve Dimne hikâyeleri içinde çeşitli karakterlerle karşımıza çıkar. Bunların içerisinde en önemlileri kuşkusuz ki bütün metne ismini vermiş olan "Kelile" ve "Dimne" adlı iki çakalın temsil ettikleri karakterlerdir.

Akla kara gibi birbirinin tam zıddı olan bu iki tipin, özellikle Dimne tipinin karakter özellikleri, hikâyenin akışı içinde çok ustalıklı bir biçimde işlenmiştir. Akıllı, doğru sözlü, kanaatkâr ve alçakgönüllülüğüyle iyiliğin ve sağduyunun sembolü "Kelile"; hırsı ve zafları aklını galebe çalmış ve amacı doğrultusunda her türlü kötülüğü yapmaktan çekinmeyen "Dimne". Dimne'nin kötü huyları saymakla bitmez. Herşeyden önce haristir, düzenbaz, hilekâr, yalancı, kıskanç, ikiyüzlü, kendini beğenmiş, cüretkâr ve gammadır. Asla kanaatkâr değildir, gözü hep yükseklerde, mevki peşinde koşar. Karşısındakinin zaafından yararlanır, fırsatçıdır, nabza göre şerbet verir. Korkusuzluğu ve cesareti kötülüğünün derecesini en üst perdeye çıkarır. Hain ve gaddar, üstelik te zekidir. İkna kabiliyeti son derece kuvvetlidir, iyi bir hatiptir, en kötü şartlarda bile soğukkanlılığı elden bırakmaz. Dış görünüşü de çirkindir ama buna neden yine içinin kötülüğüdür: "...senün sūretün zıstlığı gönlündeki sūretün egriliginün nişā-

nıdur... her açuk kaşlu kim anuñ sağ gözi sol gözinden giçrek
ola ya daki gözün tiz yalbızdadur ve burnı sol yañına egri ola
ve endāmında kıl yirlerinden her bir yirde üç kıl bitmiş ola ve
hemişe nazārı yire bakmak ola anuñ zātı fesād ve mekr evi olur
ve gönli yavuzlık ve ğadr pıñarı olur" (SL.71b-72a).⁵

Hikâye örgüsü içinde iki ayrı şahsiyet olarak karşımıza çıkan bu
iki çakalı aslında insanoğlunun iyi ve kötü yönlerini yansıtan
ama aslında tek bir kişi olarak kabul edebiliriz. Hikâye incelen-
diğinde "Dimne", "Kelile"ye göre oldukça aktif bir roldedir. Hi-
kâye "Dimne"nin ilişkileri doğrultusunda ve onun çevresinde olu-
şur. Oysa "Kelile"nin hikâyede tek ilişki kurduğu kişi "Dimne"dir.
Onun "Dimne"yle olan konuşmalarının dışında tek başına bir eyle-
mi yoktur. Denilebilir ki "Kelile", "Dimne"nin kendisiyle olan
hesaplaşmalarının yani vicdanının ete, kemiğe bürünmüş bir sem-
bolüdür. Onun hikâyedeki rolü sadece o da karar anlarında hata
yapmaması için "Dimne"yi uyarmaktan ibarettir.

"Dimne" kendi sosyal seviyesinin üstünde bir mevkiye çıkmak için
bir fırsat kolladığında

"...Kelile eyitdi: Ne kim beyān eyledün işitdüm likin bir kendü
c aklıñıla danışgıl kim her bir tāyifenün bir menzileti vardur
ve biz ol tāyifeden degülüz kim bu dereceye irevüz" (SL.26b).

ve rakip olarak gördüğü "Şenzebe"yi ortadan kaldırma yollarını

---

⁵Buraya aldığımız pasaj "Kıyafetname" türünün örneği olarak gö-
ze çarpmaktadır.

aradığında onu uyarır

"...Kelile eyitdi: Ne kim didüñ bildüm velikin öküzü helāk eylemege nite dürişesin kim anuñ kuvveti senüñ kuvvetüne artuktur yāri ve yardımcısı çokdur" (SL.33b).

ama hırs ve tamah sağduyuya üstün gelir, ok yaydan çıkar. "Dimne"nin kışkırtmaları sonucu arslan "Şenzebe"yi öldürür. Bu öldürülme sahnesini sırasında olayı izleyen Kelile bir taraftan da "Dimne"ye şunları söylemektedir:

"(Kelile): Görgil iy az bililü ve zâif rāylu ol kendü hilelerüñ 'ākibeti yatlulıgın. Dimne eyitdi: Bu işde 'ākibet yatlulıgı kan-kıdur? Kelile eyitdi: Şol arslanun rence ve zahmete düşdüğü ve kavlı sıduğı ve öküzüñ helāk olduğı ve kanı haksuz yire döküldüğü... ve baña hemişe senüñ şol kendüziñ görmekligüñ ve kendü rāyuña aldandugüñ ve bu aldayıcı dünyā ululıgına fitnelendüğüñ malüm idi velikin ümiz dutarıdum... kim gözüñ açasın ve..." (SL.54a).

Arslan öküzü öldürdüğü için çok pişmandır. "Kelile" ve "Dimne" bunun farkındadır. Bir gece bu durumu aralarında konuşurlar:

"(Kelile): Yavlağ ulu suç işledüñ, bu aldamağ bu kavlı sımağ senüñ sebebüñile oldı ve melige ulu hıyanatlık revā gördüñ...
Dimne: ...hırş ve hased ve günilemek beni anuñ üzerine dutdı kim bu gerekmez işi işledüm" (SL.62a).

Bu itiraf oradan geçmekte olan bir kaplan tarafından da duyulur.

Sonunda "Dimne" yargılanmak üzere zindana atılır. "Kelile"yle son görüşmeleri burada olur. "Kelile" bir gece gizlice onu görmeye gelir ve dertleşirler:

"...kaçan Kelile anuñ yüzine bakdı gözinden yaş akmağa başladı ve eyitdi: İy karındaş seni bu miñnetde ve belâda nite göreyin, baña imden girü dirliğümde ne çâşni ola... Ben saña dimişdüm ol ecelden öñdin ölür didüklerinden murâd ömr kesilmeği degüldür amma oldur kim rencler görür ve belâlara giriftâr olur şöyle kim ol dirliğün hîç dadı olmaz nitekim şimdi saña vakî olmuşdur..." (SL.69a).

Dimne yine suçlu olduğunu kabul eder. Her ikisi de büyük bir üzüntü içindedirler. "Dimne"nin akibetini sezen "Kelile" üzüntülere daha fazla dayanamayarak ölür. Haber Dimne'yi son derece sarsar, kendisini çok yalnız hissetmektedir. Çaresizdir fakat yine de mahkeme sonuna kadar kendini büyük bir soğukkanlılıkla savunur. Sonuç değişmez ve "Dimne" ölüme mahkum edilir.

Hikâyenin bu son kısmında "Kelile"nin "Dimne"den önce ölmesi de dikkat çekicidir. "Dimne" fiziksel olarak yaşamakla birlikte ruhlen ölmüştür denebilir. Suçunu kendisine ikrar etmiştir, vicdanıyla olan hesaplaşması bitmiştir. İşte böylece Kelile sahneden çekilir ve bunu Dimne'nin ölümü takip eder.

Diğer hikâyelerde yer alan çakalların her ikisi de dindardır. Kan dök-
mekten ve et yemekten sakınırlar, ahiret için çalışırlar. Birin-
ci hikâyedeki çakal dindarlığıyla şöhret bulup arslanın dikkatini

çeker pek istemediği halde Arslan'ın ricalarını kıramayarak onun hasekisi olur. İkinci hikâyedeki dindar çakal ise gaddar ve kan dökücü olarak tanımlanan dişi bir arslana önderlik ederek onu züht ve takva yoluna sokar. Bu iki dindar çakalın et yemeyip ot ve meyveyle beslenmeleri diğer canlıları incitmekten kaçınmaları gibi yorumlanabilirse de hikâyelerin Sanskritçe asıllarına uygun olarak -her ne kadar hikâyeye islâmi motifler, ayetler ve hadisler girmiş olsa da- onların budist olmalarından dolayı böyle davrandıkları düşüncesini akla getiriyor.

12 no.lu hikâyede çakal, karganın akıl danıştığı ve yardım gördüğü bir dost, 17 no.lu hikâyede ise adı geçen hayvanlarla birlikte arslanın maiyetinde yaşayan, geçimini bu yolla sağlayan yırtıcı bir hayvandır. Burada çizilen tipin karakteri diğer hayvanlarla ortak özelliklere sahiptir. Hepsi kendi çıkarları doğrultusunda birleşir. Hileci ve acımasızdırlar.

Sonuç olarak denilebilir ki çakal, dindar çakal tipi hariç, hikâyelerde hep doğal yaradılış özellikleriyle geçer, vahşi ve etoburdur. Ama bütün diğer hikâye kahramanı hayvanlar gibi düşünür ve konuşurlar. Diğer göze çarpan bir husus da 12 no.lu hikâyenin dışında, diğerlerinde hep arslanla birliktedirler, onun yanında önemli mevkiilere yükselirler. Fakat bu makamlara gelmek bir çakal için kolay bir iş değildir. Ya çok gayret sarfetmeleri ya da dindarlık gibi değişik özellikleri olması lâzımdır. Yoksa çakal kolay kolay arslanın yanında makam tutacak taifeden değildir. Yine metinde geçen şu beyit bu görüşü destekliyor:

"Ak ogan hirciz çekürge avlamaz
İrkek arslan dilkü akal boylamaz" (SL.33a).

ŞAHİN: Yırtıcı; korku salan, savaşçı.

"şöyle kim koyun sürüsü kurt heybetinden dağılır yād keklik şā-
hinden kaçar Füreke erisi şöyle oldu..." (SL.221a).

TAVŞAN: Tavşan; küçük ama akıllı, kurnaz, tedbirli, yılmınlığa düşmeyen, sakin, sürü halinde yaşayan bir hayvan olarak çizilmiş, çoğu kez geyik gibi arslanın yemi olmaktan kurtulamaz ama ondan daha önemli bir mevki var. Ancak bir hikâyede gaflete düşer ve kedinin avı olur (32 no.lu h.).

Tavşan bir karakteri canlandırmadığı zaman normal, tabiatdaki konumuyla, küçük ve yırtıcı hayvanların yemi olan ve sürü halinde yaşayan bir hayvan olarak geçiyor:

"irkek arslan tavşan avlariken bir kulan görürse tavşandan el tartar kulandan yaña yüz dutar" (SL.26a).

14 ve 31 no.lu hikâyelerde akıllı, kurnazlığı ve cesareti ile kendinden güçlü düşmanlarını mat eden bir karakteri canlandırıyor. İlk hikâyedeki düşmanı arslan diğerindeki ise fildir. Tavşan otcul hayvanların en akıllısı. Hiçbir zaman deve ve eşek gibi arslanın yakınlığına iltifat etmemiştir. Üstelik o, akıl sayesinde güçsüzlerin güçlüleri yenebileceğini gösteren bir simgedir.

TAVUS: Renk, gösteriş, süs, güzellik, yüksek makam, ihbar ve ihtişam, bóbürlenme sembolüdür.

"Kalmağıl sen tāvusa ve bülbüle
Anda cümle reng durur bunda āvāz" (SL.26b).

İtibarı, sinekle; güzelliği ise kargayla kıyaslanarak verilir:

"Şöyle kim tāvus uşbu dergehün bir kuludur
Şol sineğün dahı kulluk hem işidür hem yolıdur" (SL.29a).

"eger senün (karganın) ol hasıs ve habıs zātuñ simurg ve tāvus
olursa dakı..." (SL.116b).

Yine kuyruğunun renkleri kargayla kıyaslanıyor:

"anuñ çiçekleri 'aksinden zāğ kanadı tāvus gıyruğı bigi gözükürdi
ve anuñ^{cemāli} katında tāvus kuyruğı zāğ kanadına beñzerdi" (SL.78a).

Güzellikleriyle mağrurdurlar:

"ve ne görklü gücüklenici tāvuslardur" (SL.217a).

TAYTUY KUŞU: Deniz kuşlarından biri olan Taytuy kuşu hemen hemen diğer yırtıcı olmayan kuşların özelliklerine sahip. Aileyi, yavruya verilen önemi, mücadeleyi temsil ederler. Erkek kuş daha gevşek, gamsız, dişi kuş ise uzak görüşlü ve tedbirlidir. Erkek, atak ve kendine fazla güvenen dişi ise haddini bilen bir tip:

"dişisi eyitdi: Kendüzin bilmek hōş nesnedür, ne yarağün ve ne kuvvetün ile sen deniz vekilin korkudasın, bu sevdādan geçgil,

yumurda bırakmak için berk yir bulgıl..." (SL.51a).

Erkek kuş dişisinin uyarılarına aldırılmaz ama yavrularını geri almak için pek çok mücadele ederler (18 no.lu h.).

TEZER (Sülün): İtibarı, mevki yüksekliğini temsil ediyor:

"şol adlu şanlı kuşlar kamusu helāk olmuşmıssa ve doğan ve tāvus ve tezer ve daķı kuşlar mukaddimesi..." (SL.103a).

TOGAN (Doğan): İtibarın, yüksek mevkiin, hükümdara yakınlığın, mağrurluğun, zâlimliğin sembolüdür. Yırtıcı ve vahşidir.

"Kalmagıl sen tāvusa vü bülbüle
Anda cümle reng durur bunda āvāz
Himmetüñi °ālī dut toğan bigi
Kim bulasın şeh katında °izz°nāz" (SL.26b).

"Serçeğe tapu kıla mı ak toğan
Dilkiye arslan vire mi hōş selām" (SL.100b).

Küçük şeylere tenezzül etmez:

"Ak toğan hırgız çekürge avlamaz
İrkek arslan dilkü çakal boylamaz" (SL.33a).

Doğan vahşi, yalnız ve insanlardan uzak yaşayan bir hayvandır ama ehlileştirilebilir ve padişahların elinin üstünde yer alırlar:

"Şol toğan kim vahşī ve ğarīb ve kişilerden ırakdur çün andan assı bulurlar anı tamam ikrāmıle ele getirürler, melikler elin

aña kürsi . eylerler" (SL.30b).

Zalim ve kan dökücüdür:

"raîyyet kaçan zālîm sultān konşılığında ev idine böyle olur ve keklik kaçan toğan konşılığında ev dutına ecelden ön ölmek dilemiş ola" (SL.223a).

Bir yerde ise "ecel toğanı" benzetmesiyle geçiyor:

"her vakt kim savaş odı yana ve ecel toğanı pervāze geleyidi..." (SL.219b).

TURNA: Yersiz korku, evhâmı simgeliyor:

"ve turna kim kendünün gövdesi ağırlığı korkusından iki ayagın yire komaz" (SL.193b).

TÜTİ (Papağan): Şeker yiyicilik ve konuşma nitelikleriyle geçiyor:

"ve ne şeker yiyici tütîlerdür" (SL.217a).

26 no.lu hikâyede doğal konumlarıyla geçerler, herhangi bir karakteri sembolize etmezler:

"...pes bir sayyâddan iki tütî şatun aldı, anuñ birisine Belh şehri dilince öğretti kim..." (SL.75a).

ÜGÜ (Baykuş): Karganın baş düşmanı olan baykuşun nitelikleri şun-

lar: Acımasız, savaşçı, kahraman, çirkin, öfkeli, karanlığı seven, kötü huylu.

Baykuşla karakterize edilen tip son derece olumsuz. Âdeta kötülüğün ve gaddarlığın sembolü. Baykuş sadece III. çerçeve ve buna bağlı olarak 30 no.lu hikâyede yer almış. Bunun dışında hiçbir şekilde metne girmemiş. Örneğin bir yılan, hikâyede kahramanı olarak ve benzetmelerle karşımıza çıkar ve kendisine atfedilen nitelikleri daha da belirginleştirir. Belki de bu açıdan baykuşun çizdiği karakter diğer bazı hayvanlarda olduğu gibi birbiriyle çelişen farklılıklar göstermez. Aşağıdaki pasajlar onların niteliklerini şu şekilde sıralıyor:

"...gördünüz ügüleriñ savaşın ve alblığın kim bize irdi" (SL.97b).

"...ügüyi melik idinüp tapu kılmayalardı zira yüzi zışt, 'aklı az, seferi çok, hışmı gālib, rahmeti eksük, bu dūkelile 'ālemi aydın eyleyen gündüz cemālinden gizlü ve cihān bezeyici güneş nūrından mahrūm, bu kamusından düşvarırak ol kim hulk tarlığı anuñ üzerine gālib ve yavuzluk ve yaraşıkşuzluk anuñ işinde zāhir" (SL.103a).

ÜYEZ (Sivrisinek): Çelimsizlik, küçüklük niteliklerinin yanısıra mücadeleci, taciz edici ve saldırgan bir tip.

Yukarıda sayılan nitelikleriyle filii rahatsız eder:

"ol pīl şol 'azamet ve şevket birle şol zāif üyezden 'āciz olmaşdur" (SL.224b).

YARASA: Yersiz korkunun simgesidir, gündüzleri dışarıya çıkmayı ve kendini beğenmişliği dolayısıyla alaylı bir üslûpla yer almış:

"...ve yarasa kim gündüzün taşra çıkmaz ta kim kişiler anuñ görkine imrenmeyeler ve ayruk kuşlar gibi ol daķı duzak dutsağı ve kafes esiri olmaya" (SL.193b).

YENGEÇ: İyi niyeti, dostluğu, mertliği, savaşçılığı, kahramanlığı simgeler.

13 no.lu hikâyede, gölün balıklarını ve kendisini kandıran kurnaz ve zâlim balıkcıyı öldürerek adaleti yerine getiren bir kahramandır:

"çün yingeç ıraktan baluķların süñügin gördi, bildi kim hâl nedir, endişekılıp eyitdi: ...çün dürişe ve düşmanile uğraşa eger kurtalubilürse ad çıkara eger cān kurtarımazsa bari anuñ erligi ve hamiyyeti ve uyanuķlığı halk dilinde ayblu olmaya, urısu öldü diye söyleneler... ana gāziler sevābı hāşıl ola" (SL.35b).

22 no.lu hikâyede ise kendisine akıl danışılacak nitelikte bir dost.

YILAN: Metinde; "zeft, aşufte, kuyruğu kesilmiş, iki dillü, agulu, öldürücü, zehirleyici" gibi sıfatlarla geçen yılanın sembolize ettiği karakterler şunlardır: Güvenilmezlik, düşmanlık, zalimlik, hainlik, sinsilik, nankörlük, vefasızlık (kadın gibi), kurnazlık. Hilecidir ve her an ihanet edebilir. Tehlikeli olma

konusunda ve arslanla atbaşı gider. Buna karşın şifa vermek, iyiliğin altında kalmamak, akıl ve gücü de temsil eder.

Ayrıca anasır-ı erbaa ve kılıç yılanla sembolize edilmiştir.

Hikâyelerdeki ana karakterlerin dışında, yılan, metinde yukarıda sıralanan niteliklere örnek olmak üzere ve benzetmelerle yer alıyor.

Yılan-Kadın:

"uşluların inanmağı dört kişiye muhkem olmaz: āşufte yılan ve aç uğrı..." (SL.194a).

"...ve 'avratlar şohbetün şol efi yılana yakın olmak bigi añlaya ve anlardan hiç imin olmak ve anlaruñ vefāsına hiç kise dikmek gerekmez" (SL.107a).

Yılan-Kötü kişi:

"...ve aşğa kalmış kişilerden ırak olmak gerek kim fāsıqlara ulaşmak ve karışmak şol yılan bisler gibidür niceme kim ol yılan ol yılan bislemekde rencidedür 'ākibeti ol yılan aña bir diş zahmın yidürür kim anuñ 'ömrinüñ aydıñ gündüzü karañu dün bigi olur" (SL.58b).

"şol yılan bigi iki dillüsin belkim yılanuñ senüñ üstine artukluğu vardır kim yılan ağusun gizli dutar ve sen iki dillüñden ağıyu āşikāre dökersin" (SL.58b).

Yılan-Düşman:

"Senüñ düşmanlaruñ karıncalardı
Yılanlar oldu saña hamle kılur" (SL.43a).

"ve düşmanıla sohbet kılmak şol yılan götürmek gibidür hāsa kim
yiñin yılana yuva eyleye" (SL.82a).

Yılan-Tehlike:

"Ālimler pazışāhı şol ulu tağa beñzetmiş kim anda dürlü yimişler
biter ve dürlü... velikin arslan durağı ve yılanlar ve incidici
cānavarlar makāmi hem anda olur" (SL.28b).

"sultān kullukcısı korku ve hayrānlık içinde şol yılanıla bir
evde yatan ve arslanıla bir döşekte uyıyan gibidür niceme kim
ol yılan yatmış ve ol arslan uyımışdur āhir ol yılan baş kaldu-
rısar ve ol arslan ağız açısardur" (SL.53b).

"her kim yılanı kendü elinde duta niceme kim ol anı ısırmazısa
dahı azacuk yarıla kim anuñ ağızından aña irer helāk eyler"
(SL.104b).

"deñiz dibinde kazıla suya talmak ve esrüklükde yılan dudagın
emmek yavlak korkuludur" (SL.46b).

Yılan-Acı:

"...ğuşşadan inledi ve şol kuyruğı kesilmiş yılan gibi ve yılan
sokmış adem gibi çabaladı" (SL.176b).

Yılan-Balık:

"Yılan balığa beñzer ne balıksın ne ho yılan
İki yüzlülügi koğıl yılan olğıl ya ho balık" (SL.119a).

Yılan Sokması:

"Şol barmaq kim elün bezegidür ve dutmaklık ve açmaklık āletidür
eger anı bir ağulu yılan ısırsa kalan endām bāki kalmak için ol
barmağı keserler" (SL.61a).

Tam bir sembolik hikāye olan 5 no.lu hikāyede yılan dünyevî zevk-
leri temsil ediyor. Dört yılan motifiyle "anasır-ı erbaa" yani
ateş, hava, su ve toprak sembolize edilmiştir:

"kim ayağı dört yılan üstindedür... ol dördyllanı dört^cunsūra
beñzetdüm kim ademīnün yaradılmaklığının diregüdür, lezzeti
azacuk ve renci ve zahmeti çokdur kim ademiye yok yire āhret
endīşesinden yıgar" (SL.22b).

XI no.lu çerçeve hikāyede ise yılan kılıcı sembolize etmektedir.
Bu hikāyenin kahramanlarından Melik Hilar bir gece korkulu bir
rüyâ görür. Bu rüya tabir edilir ve yılan kılıç olarak yorumlan-
ır:

"ol yılan kim meligün ayağı üzerinde yürürdi bir kılıç ola"
(SL.185a).

Hikāye kahramanı olarak yılan 22 no.lu hikāyede kurbağanın yavru-
larını yiyen acımasız, zalim bir düşman. Onun yenildiği düşmanı

ise göjen. Bu hikâyede ve V. çerçeve hikâye yılan göjen tarafından öldürülür.

38 no.lu hikâyede ise yaşlandığı için avlanamayan ama menfaati icabı kendisinden daha güçsüz birine boyun eğen, ikiyüzlü, sinisi, hilekâr bir tipi canlandırıyor.

XII no.lu çerçeve hikâyede yılan insanlar için şöyle düşünmektedir:

"Şol eri ol kuyudan çıkarmağıl kim ademinün kavli ve ahdi olmaz olur, eylük yavuzluk ivaızın bilmez olur..." (SL.202a).

Sonunda yılanın sözleri doğru çıkar. Bu hikâyede yılan, iyiliğin altında kalmayan bir karakteri temsil etmektedir. Yılan gibi insanın düşmanı olan bir yaratığın bile "iyiliğe karşı kendini borçlu hissetmesi" fikri işlendiğinden yılanın bu hikâyede çizdiği olumlu rol aldatıcıdır. Çünkü bu hikâyede yine aynı yılan bir beyin oğlunu ısırmıştır ve derman bulunamamaktadır. Kendisi ise bu dermanı bilmektedir ve bunu iyiliğini gördüğü seyyaha söyleyerek borcunu öder:

"begün oğlına bir zahm urmuşvan şehrün kamusı anuñ dermānında ċāciz kalmışdur, uşbu otı algıl, saklağıl... bu otı aña virgil kim yiye şoluk sāt şifā bula, meger bu sebebile halās bulasın ve kurtılasın" (SL.204b).

YILDIZ KURDI (Ateşböceği): Gece ışık verme özelliğiyle geçiyor.

20 no.lu hikâyede maymunlar onu ateş zannederler:

"...yılduz kurdı kim dünin od bigi ışılar anı bir arada gördiler sandılar kim oddur..." (SL.55a).

ZAG (Karga): Karga. Kuzgun; kurnazlık, hile, yırtıcılık, entrikacılık, sinsilik, kışkırtıcılık, çıkarıcılık, taklitçilik, leş yiyicilik, göz oyuculuk, keskin dillilik, zalimlik, acımasızlık gibi olumsuz niteliklerinin yanısıra aklın, uzak görüşlülüğün, tedbirin, kuşkuculuğun, ürkekliğin, cesaretin, azmin, gayretin, girişkenliğin, bağlılığın, sorgulayıcılığın, sabırın, meraklılığın, plâncılığın sembolü. Tek ya da toplu halde yaşar. Melikleri ve vezirleri var. Yırtıcı bir hayvan. Kurt ve çakal (şagal) dostları arasında, en büyük düşmanı ise baykuşlar (ügüler) ve yılan.

"Kargalar ve Ügüler" (III. çerçeve h.) hikâyesi Kelile ve Dimne'nin en önemli hikâyelerinden. Uzunluk açısından da ikinci durumda. Burada biri diğerine biraz da üstün durumda olan iki düşman ülkenin arasındaki mücadele ve zayıfın hangi koşullar altında kuvvetliyi yenebileceği anlatılıyor. Her iki kuş topluluğunun da melikleri, vezirleri var. Bu hikâyede vezirler ön plânda. Onlar da her iki taraftan olmak üzere, akıllı ve tecrübeli, savaştan yana olan ve olmayan, yumuşak ve çabuk kanan tipleri karakterize ediyorlar. Karga da dolayısıyla tek bir karakteri sembolize etmiyor. Ancak sonuç itibariyle kargaların baykuşları yenmesi akli sembolize eden beşinci vezirin sayesinde olmuştur. Bu hikâyede karganın en karakteristik niteliği budur. Yukarıda sayılan diğer özel-

liklerinden plân yapmak, uzak görüşlü ve tedbirli olmak zaten ak-
lın fonksiyonlarından. Bunların yanısıra onun bu hikâyede yer
alan diğer karakter nitelikleri cesaret, gayret, azim, birbirine
bağlılık ve sabırdır.

III. çerçeve hikâyede anlatılan 30 no.lu hikâyede ise karga, araştı-
rıcı, düşünen, herşeyi hemen kabul etmeyen, girişken, aynı za-
manda eleştirici ve kışkırtıcı bir tip çiziyor. Hikâyenin ana fik-
ri, düşünmeden söylenen sözlerin sebep olduğu düşmanlık ve dil ya-
rasının hiç bir zaman unutulup kapanmayacağıdır. Fakat burada, hi-
kâye metninin bize sunduğu şey bu sözü edilen ana fikirden daha
önemlidir: Kralların seçim yoluyla başa gelmesi.⁶ Bu fikir, kita-
bın yazıldığı devirde göz önüne alındığında oldukça çarpıcı. Ay-
rıca karganın üstlendiği rol de ilginç. Kral adayına karşı olma
yani muhalefet ve tenkit etme görevi karganın üstünde. O keskin
dilli bir hatip.

Baykuşun iyi bir kral

olamayacağını çok etkili bir biçimde, onun da bulunduğu bir mec-
liste, nedenleri sıralayarak diğer kuşlara anlatılır. Sonuçta bay-
kuş kral seçilemez.

II. çerçeve hikâyede üstlendiği rol ise, meraklı, izleyici, dost
seçerken dikkatli ve dostluğa önem veren, yardımlaşmayı seven bir
karakter.

17 no.lu hikâyede çizdiği tip ise, çıkarıcı, zalim ve entrikacı
bir tip. Kendi karakter yapısında olan kurt ve çakalla işbirliği

---

⁶Bkz. Kemal Çağdaş, s. 75-76.

yaparak deveyi arslana parçalatırlar. Arslanı bu işe kıskırtma işinin sözcülüğünü karga yapar.

12 no.lu hikâyede yılanın zulmüne uğrayan, onun tarafından yavru-
ları öldürülen bir ana. Karga bu hikâyede de dostu olan çakalın
sayesinde, onun önerdiği bir hileyi uygulayarak yılandan öcünü
alır.

"Zag ve Keklik Dasitanı"nda (42 no.lu h.) karga, kekliğin yürü-
mesine özenen ve uzun müddet onun gibi yürümeye çalıştıktan son-
ra kendi yürümesini de unutan taklitci bir tipi çiziyor.

Karganın canlandırdığı karakterler dışında onun yırtıcı, leş yi-
yicilik ve göz oyuculuk gibi yaradılışına ait nitelikleri ve ren-
ginin siyahlığı metinde şu şekilde geçmektedir:

"kuzgunlar ve kargalar intizār gözin açup gözedürlerdi kim bula-
ruñ gözlerini tūma ve lokma idineler" (SL.218a).

"Kişmīr ilinde bir hōş av yiri varıdı ve bir laṭif murgızār ve
çayır çemen düşmişidi, anuñ çiçekleri aksinden zāg kanadı ṭāvus
guyruğı bigi gözükdü ve anuñ^{cemāli} katında ṭāvus kuyruğı zāg kana-
dına beñzerdi" (SL.78a).

C - METİNDE GEÇEN ATASÖZLERİ

Kısaltmalar:

- 1-Vİ : Velet İzbudak, Atalar Sözü (İstanbul: TDK Yayınları, 1936).
- 2-DD : Dehri Dilçin, Edebiyatımızda Atasözleri (İstanbul: TDK Yayınları, 1945).
- 3-KE : Kemal Eyüboğlu, Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler (Ankara: 1965).
- 4-FB : Ferit Birtek, En Eski Türk Sıvları, Divan-ı Lugat-it Türk'ten Derlemeler (Ankara: TDK Yayınları, 1971).
- 5-AO : Aydın Oy, Tarih Boyunca Türk Atasözleri (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1972).
- 6-İHS: İsmail Hilmi Soykut, Türk Atalar Sözü Hazinesi (İstanbul: 1974).
- 7-SB : Sadettin Buluç, "Eski Bir Elyazmasında Bulunan Türk Atasözleri" Ömer Asım Aksoy Armağanı (Ankara: TDK Yayınları, 1978).
- 8-G : Güvâhî, Pend-nâme (Öğütler ve Atasözleri), haz. Mehmet Hengirmen (Ankara: 1000 Temel Eser Dizisi, 99, 1983).
- 9-ÖAA: Ömer Asım Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, I Atasözleri Sözlüğü (Ankara: 4. Baskı, TDK Yayınları, 1984).
- 10-GK : Günay Kut, "Atasözleri ve Deyimlere ait Manzum ve Minyatürlü yazma bir eser", Topkapı Sarayı Müzesi, Yıllık I (İstanbul: 1986).
- 11-AG : Aldo Gallotta, "Lâtin Harfleri İle Yazılmış Birkaç Osmanlı Atasözü", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi C. XXIV-XXV, (İstanbul: 1986).

C - METİNDE GEÇEN ATASÖZLERİ

" Atasözleri kalıplaşmış (klişe haline gelmiş) sözlerdir. Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine -aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamayacağı gibi, sözdiziminin biçimi de bozulamaz."⁽¹⁾

Bu konuda çalışan bütün araştırmacılar, atasözlerinin bu yapısal tanımlamasında aynı görüştedirler. Bu açıdan eserde geçen atasözleri vardır. Metinde geçen atasözlerinin bazıları hemen hemen her dilde aynı kalıpta ve aynı sözcüklerle yer alan, evrensel özellikler taşıdığından, bazıları da çeviride kendi dilimizde olan karşıtları ile verildiğinden onların yabancı bir dilden geldikleri hissedilmez:

Mesela TKD'de geçen "terekte'r-rey'e bi'r-reyyi" çevrilmemiş, onun yerine "sonraki peşimanlık hiç assı kılmaya" şeklinde uygun bir atasözüyle karşılanmış.⁽²⁾ Bir kısmının ise Arapça ve Farsça'dan geldikleri hemen görülür. Çünkü çoğu kez önce o atasözünün Arapça'sı verildikten sonra "yani" diye başlayarak çevirisi verilmiş. Bir örnek verilmek gerekirse: "men zere'e's-şevke la yaksudu ineben" tam bir çeviri olarak "her kim diken ekerise üzüm götürmeye" olarak çevrilmiştir ki "Arpa eken buğday biçmez" olarak dilimizde karşıtı mevcuttur. Bir iki yerde geçmekle birlikte öyle atasözleri vardır ki bunlar kuru birer çeviri niteliğindedirler ve aranan niteliklere sa-

---

(1) Ömer Asım Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. I Atasözleri Sözlüğü (Ankara: TKD yayınları, 1984). s. 19.

(2) Bkz. TKD., s. 117 ve SL., 56a-2.

hip değillerdır. Çevirinin bu kuruluşunun nedeni belki de bu tür atasözlerinin anlamca da dilimizde bulunmayışlarındanadır:

"yedeke ev kate ve fuke nefaha ya^cni iki elün ölçerdi ve agzun ürdü" misalinde olduğu gibi.(3)

Bu da gösteriyor ki her ne kadar iç içe girmiş, ortak bir kültür yapısına sahip de olsalar bu üç dilin yine de özünde farklı yaşayış ve düşünce sistemleri vardır. Kısa ve özlü olması atasözlerinin diğer önemli özelliklerinden biri. Bu açıdan bakıldığında buraya alınan atasözlerinin atasözü olup olmadıkları tartışmaya açıktır. Bu dizinde yer almalarının çıkış noktası onların atasözü olmakla birlikte, dilimize aktarılırken uygun ve güzel karşıtlarının bulunmaması yüzünden özelliklerini yitirmiş olabileceği kaygısı, diğeri de eserin on dördüncü yüzyıla ait olması nedeniyle belki de atasözlerinin henüz kalıplaşmamış, kullanıla kullanıla son biçimlerini almamış olabileceği varsayımından ileri gelmektedir.

Fikri kuvvetlendirmek için anlatımın arasına sokulan, toparlayıcı, sonuçlandırıcı bir görevle çoğu kez hikayenin sonunda yer alan atasözleri, "meseldür", "getürmüşlerdür", "nitekim ulular eyitmişdür" gibi bağlamlardan sonra yer alır. Diğer göze çarpan husus ta bunların metinde bir demet gibi birarada tek fiile bağlı olarak toparlanmış olmalarıdır:

"Bulit gölgesinün ve yavuzlar dostlugınun ve avrat ışkınun ve yalan övmegün ve çok malun hiç bekası ve dölenmegi yokdur"

---

(3) Bkz. SL.,170a-2.

Yukarıdaki örnek nisbeten kısadır, daha uzunları da vardır. Ayrıca manzum söylenmiş atasözleri de bulunmaktadır. Bunların bazıları tam olarak atasözü mahiyetinde bazıları ise atasözlerini hatırlatmaktadır. Bu arada "acele işe şeytan karışır", "kazaya rıza gerek" gibi, kelâm-ı kibar ve hadisleri hatırlatan ya da onlardan kaynaklanan atasözleri de vardır.

Atasözlerinde işlenen konuların başında sayıca çokluğu açısından ilk sıraları "dostluk-düşmanlık", "iyilik-kötülük", "mal-mülk" üzerine söylenenleri alır. Bunun dışında işlenen konular arasında: kazaya rıza, ömür, zaman, kadın, dünya, ecel, ölüm, suç ve ceza, kötü arkadaş, sır tutmak, kanaat, ilim, sağlık, adalet, dil, zenginlik-yoksulluk, kahramanlık, yalan gibi konuları sıralayabiliriz.

İşlenen konulara bağlı olarak bazı atasözlerinin birbirleriyle geliştikleri de görülmektedir. Örneğin:

"Dost eger yüz kez dönerise bile dönmek gerek
Akil oldur kim kamu halinde dostına uya"

derken "Kardaşın oldur kim sana doğru söyleye" gibi.

Atasözlerinin dizininde kullanılan eserler ve kısaltmaları:

Yukarıda açıklamaya çalışılan nedenlerle atasözü olarak değerlendirilip dizine alınan sözlerin karşıtları hepsinde tam olarak bulunamadı. Bunlar için anlam yakınlığı olan tanık atasözleri seçildi. Ayrıca eğer metinde o atasözü orijinaliyle birlikte geçiyorsa dizinde de ikisi birlikte verildi. Metinde sadece çevirisi yer alanlar için TKD'ye başvurularak geldiği dildeki söylenişi tesbit

edildi ve dizinde bunlar parantez içinde gösterildi. Öbek halinde bulunan atasözleri ise ilk harflerine göre ve bütün halinde dizine alındı, ancak tanık atasözü ilk sıradakine verildi. Daha sonra gelenler ayrıca kendi alfabetik dizinine sokularak tanıklarlarıyla gösterildi.

1- Akıl saadetin diregidür ve devletün kilidi dilidür, y.206a-9.

ÖAA: Akıl kişiye (adama) sermayedir.

ÖAA: Akıl neredeyse devlet oradadır.

2- Akil kişilerün katılık günlerinde ulu bezegi sabrdur,
y. 170a-5.

ÖAA: Sabrın sonu selamettir.

ÖAA: Sabreden derviş muradına ermiş.

3- Akl mezhebinde kinlü kişilerün özrin kabul itmek haramdur,
y.

ÖAA: Gün geçer kin geçmez.

4- Aklun afeti ögünmekdür ve dostlığın afeti cürbek urmakdur ve
za^cif yüregün afeti katı avazdur, y. 31a-8.

KE: Akıllıya benlik yakışmaz.

(Afet-i ^cakl tesalluf-est ve afet-i mürüvvet cürbek ve afet-i
dil-i za^cif avaz-ı kavi, TKD., s. 70).

5- Ak toğan hirgiz çekürge avlamaz

İrkek arslan dilkü çakal boylamaz y.33a-2.

AG: Kartal, sinek avlamaz.

Ne kuned baz ^cazm-i sayd-ı melah

Ne kuned şir kasd-ı zahm-ı şagal, (TKD., s.73).

6- Âlem ehline hiç dinsüz durmakdan yigrek bezek yokdur, y.228a-5.

ÖAA: Söz gümüşse, sükût altındır.

7- Alp kişi savaşıla (sınanur).

(Alp kişi savaşıla, ikinci tohm saçmagıla makdum ve ulu kişi
gönül tarlığı birle bazirgan hisab vaktinde dost hacet güninde,

helal çift bela irmek vaktinde zahid sevab saklamakda, yoksul-
lığa sataşmış dostlıkda ve kişinin ^Cazim ve kasdı dürüstlüğü-
ni ^Cavratlar ve mal terk eylemekde), y.195b-2.

7a- Alp ve bahadır savaş güninde sinanur,

(Alp ve bahadır savaş güninde sinanur ve emin kişi virmek ve al-
mak vaktinde ve ^Cavrat ve oğul kız hacet güninde, dost ve kardaş
katılık ve bun yirinde sinanur), y. 95b-2.

ÖAA: yiğit meydanda belli olur.

8- Altunun ^Cayarı tamamlığı kuyumcu ve od birle bilünür ve devenün
kuvveti ağır yükile bilünür ve hergiz ^Cavratlar işine ve bula-
run yavuz akdine ^Cilm irmiş ve iresi degüldür, y. 130b-3.

ÖAA: Altın ateşte, insan mihnette belli olur.

ÖAA: Altının kıymetini sarraf bilir.

9- Aşıklarun halini gönül ^Cayarı olmayınca zahir işitmegile bilmege
yaramaz, y. 172b-3.

KE: Gözü yoktur, ne göre.

KE: Görmek işitmeye benzemez.

10- Avrat ışkınun (hiç bekası ve dölenmegi yokdur), y. 91b-8. Bkz.
nr. 20.

FB: Avrata inanma, yaraga tayanma.

KE: İtte vefa olur, avratta vefa olmaz.

11. Avratun hürmeti erine bağlıdur, y. 162a-3.

Avratun hürmeti erine bağlıdur ve oğlun ^Cizzeti atasına ve şa-
kirdün ustaza ve çerinün kuvveti subaşıya ve zahidün kerameti

dinine ve ra^cdiyyetün emnliği pazişaha ve pazisahun işi onmak
adıllığa ve takviye bağıdır, y.162a-3.

ÖAA: At adımına göre değil, adamına göre yürür.

12- Avrat ve ogul kız hacet güninde (sınanır), y. 95b-2. Bkz. nr. 7.
Buğdayım var deme ambara girmeyince, oğlum var deme yoksulluğa
ermeyince (düşmeyince).

ÖAA:

13- Bahtulu ol kişidür kim edeb tonıyla kendüzün bezeye, y. 10a-1.

KE: Hüner makbuldür amma muteber, hüsn-i edebtir.

14- Bardağın içinde ne ki varısa

Bellü görürsün taşına ol sızar, y. 42a-15.

FB: Buzdan su damlar.

(Ve külli ina'in bi'l-lezi fihi yerşehu, TKD., s. 94).

15- Batılın ve yalanın ucu olmaz, söyleyüp hiç dükenmez, y. 46a-8.

ÖAA: Dünya tükenir, yalan tükenmez.

16- Batıl makhur ve sınıklı olur, y. 167b-3. Bkz.

SB: Asılsız söz, sahibine yüz karası getirir.

17- Bazirganı hisab vaktinde (sınamak gerekdür), y. 195b-3.

Bkz. nr. 7.

18- Bir işi gücile kişün boynına saralar ol işi düzmek ve zabt
eylemek ana müyesser olmaz, y. 159a-2.

ÖAA: Zorla güzellik olmaz.

ÖAA: Köpek zorla ava gitmez, sokma akıl yedi adım öteye gitmez.

AO : Güc ile hod kişi âkil olmaz.

AO : Verme akıl yama tutmaz.

- 19- Bugünkü günü zayi eylemek ve gönenüp berhudar olmaktan gafil olmagun ne ma^cnisi var, y. 157b-1.
KE: Gün bu gün, saat bu saat.
- 20- Bulut gölgesinin ve yavuzlar dostlugunun ve ^cavrat aşkının ve yalan övmegün ve çok malun hiç bekası ve dölenmegi yokdur, y. 91b-8.
KE: Bulut arkasından ay doğdu.
- 21- Çerinin kuvveti subaşıya (bağlıdır), y. 162a-3. Bkz. nr. 11.
ÖAA: Ağası güçlü olanın kulu asi olur.
(Ağası yigit olanın etbai sarhoş gezer).
AG : Efendinin nazarı ata tımardır.
- 22- Çırag nuri yağ sebebi, od yalını ve odun mededi birle artar, y. 101b-3.
ÖAA: Aşı pişiren yağ olur, gelinin yüzü ağ olur.
ÖAA: Alet işler el övünür.
- 23- Çok malun hiç bekası ve dölenmegi yokdur, y.91b-7. Bkz. nr.20.
KE: Mal zengin etmez, idare lâzım.
- 24- Çün ecel irdi dürişmek faidesi yokdur, y. 51b-8.
ÖAA: Ecele çare bulunmaz.
- 25- Çün diş yinmege başladı anun agrısından şifa bulmaga yaramaz, illa ol diş koparmagliğa, y. 44a-3.
ÖAA: Çürük tahta çivi tutmaz.
KE : Diş ne kadar güzel olsa ağrıyınca çıkarılır.

26- Çün zamane sana uymaz iy dede

Sen zamaneye uya gör gör nide, y. 99a.

ÖAA: Zaman sana uymazsa sen zamana uy.

KE: Zamana uymak gerek.

27- Dahı yavuz oldurur kim dost duta girü koya, y. 144b-8.

KE: Hayırsız dost, gereksiz post.

28- Dirlik saglıksuz hiç işe gelmez, y. 55a-1.

KE: Sağlığın kadrini hastaya sor.

29- Delim yıllar gerek kim şol kuru taş ^cakik ola Yemenden götüre
baş, y. 68a-8.

(Salha bayed ki ta yek seng-i asli zi-aftab

L^cal gerded der bedahşan ya ^cakik ender Yemen, TKD., s. 139).

ÖAA: Sabırla koruk helva olur, dut yaprağı atlas.

30- Deniz dibinde kazıla suya talmak ve esrüklükde yılan dudagın
emmek yavlak korkuludur bundan dahı korkulurak sultana yakın
olmakdur, y. 46b-10.

KE: Kutsuz kuşun yuvası dogan yanında olur.

31- Denize ırmak suyu birle meded hasıl olur, y. 100a-9.

ÖAA: Damlaya damlaya göl olur (aka aka sel olur).

KE : Sıçan sidiğinin denize faydası olur.

32- Devenin kuvveti ağır yükile bilünür, y. 130b-3. Bkz. nr. 8.

KE: Deve yük çeker, köpek solur.

KE: Devenin yükünü karınca çeker mi.

33- Dogru tedbir gibi hiç ilm yokdur, y. 89b-9.

AG: İnsan tedbir eder. Allah takdir eder.

34- Dost eger yüz kez dönerise bile dönmek gerek

Akil oldur kim kamu halinde dostına uya, y. 144b-8.

KE: Komşunun sakalını yoldularsa sen dahi sakalını ülüt
(kazıt).

35- Cümle halka işbu ölüm hak durur

Dost düşman olası mutlak durur

Düşmeninden sonra erün dirligi

Bir gün ise dahi key çok durur, y. 36a-9.

ÖAA: Güvenme dostuna, saman doldurur postuna.

ÖAA: Güvendiğimiz dağlara kar yağdı.

KE : Rakip ölsün de ne yüzden ölürse ölsün.

KE : Rakip ölsün de Mevla cennet-i alasında yer versin.

36- Dostların muvafıkragı oldur kim karşı olmakdan sakına ve muha-
lefedten kaç, y. 42b-13.

37- Dostlığın afeti cürbek urmakdur, y. 31a-8. Bkz. nr. 4.

ÖAA: İnanma dostuna, saman teper (doldurur) postuna.

38- Dostlık vefasız (hiç işe gelmez), y. 55a-1.

KE: Vefasız yar ışıksız mum gibi olur.

39- Dostı hacet güninde (sınamak gerekdür), y.195b-2. Bkz. nr. 7.

40- Dostların girü kalmışragı oldur kim katılık ve düşvarlık halin-
de dostluğu aşaga koya, y. 153b-10.

41- Dost ve kardaş katılık ve bun yirinde sınanır, y. 95b-2.

Bkz. nr. 7a.

ÖAA: Dost kara günde belli olur.

KE : Dost zindan kapısında belli olur.

ÖAA: Dost dostun eğerlenmiş atıdır.

42- Dört nesnenün azını çok bilmek gerek

Od ve sayruluk düşman ve borç, y. 123a-2.

KE: İlleti illet bil, urgana un koymuşlar.

KE: Az işten çok iş çıkar.

KE: Damlaya damlaya göl olur elbet

Dert ü bela bile azdan az olur mestî.

43- Duaların ve senalarun yigregi oldur kim ulular ve öründüler
dilinden gele, y. 42b-12.

KE: Ulu sözü yere düşmez dünya durdukca.

Vİ: Beyler sözi gevherdür sımak olmaz.

KE: Ulular sözü kurana girmez, illa yanınca yürür.

44- Dükeli dileklerin kilidi sır saklamaktır, y. 11.

45- Dükeli halde gök kazasına razı olmak gerek, y. 170a-5.

ÖAA: Kazaya rıza gerek.

46- Dünkü gün geçdi ve yarına irmek bellü degül, y. 157b-3.

ÖAA: Gün bugün.

47- Dünyanın lezzeti şol şimşek aydınlığı ve karanulığı gibi sebat-
sız ve kararsuz olur, y. 157b-

KE: Dünya bir kararda durmaz.

KE: Dünyanın sefası belasına degmez.

48- Dürgerlik buzine işi degüldür, y. 26a-4.

Bilmediğin işe burnunu sokma.

İHS: Harman dögmek keçinin işi degil.

49- Ecel çün irmedi hem farig olgıl

Eceli irmeyince ölüm ırag, y. 51b-9.

Vİ : Ecelsüze ölüm yok.

İHS: Dane tükenmeyince değirmen taşının arasına da düşse yine ölmez.

ÖAA: Yatan (hasta yatan) ölmez, eceli yeten ölür.

50- Eger ol ceza biraz sona düşerise ana aldanmak gerekmez kim gelse nesne yavlak yakındur, y. 169a-6.

ÖAA: Alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste.

51- Egri mizaçlı kişiden hirgiz doğrılık gelmez, y. 42a-10.

KE : Eğri mastardan doğru çizgi çıkmaz.

KE : Eğri özde doğru söz olmaz.

ÖAA: Domuzun kuyruğunu kes yine domuz.

52- Ekinci tohm saçmagıla (sınamak gerekir), y. 195b-1. Bkz. nr. 7.

53- Elin dutası kişinün elin dut gücün yitmezise ayak barmagıla dutgıl, y. 111a-8.

KE: Fukarayı boş döndürme kapıdan

Karışık çok kaza savar demişler.

Figanı

54- Emin kişi virmek ve almak vaktında sınanur, y. 95b-2. Bkz. nr.7.

ÖAA: Adamın iyisi alışverişte belli olur.

55- Eydigör razunı üç kişiye

Razın açan delilerden sayılır, y. 102a-12.

KE: İki kişinin bildiğini herkes bilir.

56- Eyü ad birle ölmek yavuz ad ve hiyanet birle dirilmekten yig-

rekür, y. 74b-6.

ÖAA: İnsanın (adamin, bir kimsenin) adı çıkmadansa canı çıkması yeğdir (hayırlıdır).

ÖAA: Bir adamin adı çıkacağına canı çıksın.

FB : İyi adamin kemiği çürür, adı kalır.

İHS: Yiğit ölür adı kalır muhannesin neyi kalır.

(Vefat der nik nami bihler ez hayat der bed nami, TKD., s.151).

57- Eyü sanıcı öğüt virici olur, y. 51b-6.

58- Geçeni sen ömre saymagıl gelesin daki

Ömr oldur kim içindesin ve pes

ÖAA: Gün bugün.

59- Geçmişini bulmaga yaramaz ve gitmişini girü getürmek olmaz,
y. 190b-6.

60- Geçmişini girü getürmek olmaz ve ölmüşini diri kılmak ademiye mümkün degül, y. 182b-1.

ÖAA: Kesilen baş (bir daha) yerine konmaz.

ÖAA: Geçmişe mazi, yenmişe kuzı derler.

ÖAA: Giden gelse dedem gelirdi.

KE : Geçti bülbül geçti gül, ister ağla ister gül.

61- Ger kılıç kan akıdur boyun urur

Hergiz igne işin ol işlemez, y. 226a-

ÖAA: Ummadığın taş baş yarar.

62- Gök kazasına razı olmak gerek, y. 170a-5.

ÖAA: Kazaya rıza gerek.

63- Gönül, işitmek ve akl madenidir, y. 134b-7.

64- Gördüğün görmeze urmakdan rusen ve bellü delil yokdur,
y. 155a-3.

KE: Gördüğünü ört, görmediğini söyleme.

KE: Gör geç demişler, sür git dememişler.

65- Görklü hulk gibi hiç baylık asl ve neseb yokdur, y. 89b-9.

KE: Güzelliğe kırk günde doyulur iyi huya kırk yılda doyulmaz.

66- Göt öpücünün cezası osuruktur, y. 18b-6.

cezaü mukabbili'l-istic'z-zurat.

67- Göz ucuyla bakmayalar yüzine

Çünkü sende dünyelik eksük ola, y. 89b-10.

KE : Paran varsa cümle âlem kulun, paran yoksa tımarhane yolun.

İHS: "Hanım! Hanım!" dediler, akçacığım yediler, akçalarım bi-
tince "Çıksın canın!" dediler.

İHS: Eli boşa: "Ağa uyur" derler, eli doluya: "Ağa, buyur!"
derler.

68- Gözüni açgıl uyangıl kim ömür

Ol durur kim zevk idesin her nefes.

KE: Ye iç de hoş geç.

69- Halayıkun cahilragı oldur kim kendüzünü bir işe bıraga kim
kendü pişesine layık ve aslına muvafık olmaya, y. 174a-2.

İHS: Harman döğmek keçinin işi değil.

70- Halkun sırrını ve zamirini kimse bilmez, y. 160b-4.

ÖAA: İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında.

71- Halk hemişe mansur ve yardımlı olur ve batıl hemişe mahkur ve sınıklı olur, y. 167b-3.

KE: Doğruluk su kabağıdır, batmaz.

72- Hak söz hemişe acı olur, y. 60a-2.

ÖAA: Doğru (hak) söz (ağıdan) acıdır (acı gelir).

(Sohan-ı hak talh başed, TKD., s. 123).

73- Haram kazançdan girü durmak bigi hiç saknuklık yokdur, y. 89b-9.

ÖAA: Haramın temeli olmaz.

KE : Haramdan gelen harama gider.

74- Helal çift bela irmek vaktinde (sınamak gerekdür), y. 195b-1.
Bkz. nr. 7.

75- Her ayine kim yavuzlarıyla sohbet kılmak oturmak durmak eyüler hakkına yavuz güman getürür olur, y. 45b-14.

KE: Kömürcünün evine giren yüzü kara çıkar.

76- Her bir işin bir erenleri var, y. 171b-2.

Liküllü amelin ricalün.

ÖAA: Herkes davul çalar ama çomağı makama uyduramaz.

ÖAA: Herkes kaşık yapar ama sapını ortaya getiremez.

77- Her eylük ve yavuzluk kim vardur anun ivazına ve cezasına göz duta durmak gerek, y. 170a-11.

ÖAA: İyilik eden iyilik bulur.

78- Hergiz avratlar işine ve bularun yavuz ahbine ilm, irmiş ve iresi degüldür, y. 130b-4. Bkz. nr. 8.

79- Hergiz ola mı kim uyumış devlet uyana ve uyanmış fitne sakin
ola, y. 94b-6.

KE: Fitne uyuyan yılanı benzer uyandırmaya gelmez.

KE: Uyuyan fitneyi uyandırma.

80- Her kaygunun sonı şazılık olur ve her düğünün sonunda yas ve
taziye olur, y. 170a-4.

KE: Gülenler bir gün ağlar.

KE: Her ağlamanın bir gülmesi vardır.

KE: Gülme ile ağlama bir çıkın içinde.

81- Her ki egri yola çok giderise doğru yoldan irak olur,
y. 10b-15.

82- Her kim arslan avında makam duta eger ana bir teleflik ugrarı-
sa kendinden bilmiş ola, y.

ÖAA: Kendi düşen ağlamaz.

DD : Bilirsin kim kendi düşen ağlamaz

Kişi özbaşına düşman demişler.

Mir'atî

83- Her kim bireğünün dostlığı için can bağışlaya andan kıymetlü-
rakdur kim mal bağışlaya, y. 83a-10.

84- Her kim bir nesne eke lacirem anı getüre, y. 69b-6.

(Her ki çizi kaşt her ayine bedreved, TKD., s. 143).

85- Her kim bir tohm saçar hiç şeksüz anun dahlin götürür,
y. 170a-11.

ÖAA: Ne ekersen onu biçersen (Herkes ektiğini biçer).

86- Her kim diken ekerise üzüm götürmeye, y. 61a-12.

Men zere^ci'ş-şevke la yahsudu ^cineben.

ÖAA: Arpa eken buğday biçmez.

87- Her kimün garındaşı yok garibdür, y. 87b-6.

KE: Kardeşi olmayan garib olur.

88- Her kim hulk çubugın ne dürlü dikerise ve kavlı tohmın ne cins-
ten ekerise, yimişi ve dahli ol dürlüden irer olur, y. 61a-11.

ÖAA: Ne ekersen onu biçersin (Herkes ektiğini biçer).

89- Her kim pil birle güreş duta tiz akdarılır, y. 100a-

KE: Kendinden zorlu ile tutuşma.

90- Her kimün kim malı yokdur kavmi ve karındaşı ve yarı ve taba^cı
yokdur, y. 87a-14.

DD : Malı olmayanın dostu bulunmaz. Figani.

ÖAA: Varsa (var mı) pulun, herkes kulun;

Yoksa (yok mu) pulun, dardır yolun.

91- Her kişi kim kendü dilin bekleye

Başını kılıçdan ol key saklaya, y. 69a-14.

ÖAA: Dil ebsem olsa baş esendir.

ÖAA: Baş dille tartılır.

KE : Dilini tutan başını kurtarır.

ÖAA: Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden
bileyim.

(Ger zeban-ı tu raz daresti

Tıg ra ber seret çi karesti, TKD., s. 142).

92- Her neşne kim katunda bulunur bulunmaz nesnelerden yigrekdür,

y. 172b-15.

KE: Eldeki bülbülden bendeki karga.

KE: Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir.

KE: Elin türlü taamından bizim tarhanamız yeğdir.

93- Her söz kim ağız zindanından daşra çıka ve her ok kim ya kabzasından atıla, ol sözi gizlemek ve ol okı giri döndürmek mümkün olmaz, y. 44a-12.

ÖAA: Atılan ok geri dönmez.

94- Her yavuz işün cezası var elbette görisedür.

KE: Kötülük bir kızıl gömlektir, ya yeninden ya yakasından çıkar.

KE: Kötülük eden kötülük bulur.

95- Hünerine çün kişi kadir olur

Ne dilerse kamusu hazır olur, y. 27b-1.

ÖAA: Varsa hünerin, var heryerde yerin; yoksa hünerin, var heryerde yerin.

KE : Hüner sahibini aziz eder.

KE : Hüner erbabı papuçlukta kalmaz.

96- Hüner kazanmak ve dil öğrenmek akl ve edeb nişanudur.

FB: Erdem başı til.

97- Irmaklar suyunun dadı ana degin hoşdur kim denize ulaşmaya, y. 57b-4.

Ele karışcağına yere karış.

98- İki elün ölçerdi ve agzun ürđi, y. 170a-7.

yedeke ev kate ve fuke nefaha

- 99- İlm agacınınun yimişi ^camel-i salihdür ve hulk-i hasendür,
y. 10a-3.
- 100- İlm salahıyyetsüz (hiç işe gelmez), y. 55a-1.
- 101- İlmün fayidesi oldur kim ademinün nefsini aziz eyleye,
y. 10-8.
- 102- İmin olma şol kavmdan kim ana zulm eyledün
Ya dakı sögdün ya dakı urdun ya katı söz söyledün, y. 147b-3.
ÖAA: Gün geçer kin geçmez.
İHS: Kavm düşmanlığı düşvar olur.
- 103- İnlemek ve çabalamak renci arturur, y. 181b-6.
- 104- İşlerde danışgıl
HİS: Meşveret sünnetdir.
ÖAA: Danışan dağı aşmış, danışmayan yolu sapmış.
- 105- İşi ikileyin anmak assılu olmaz, y. 62b-3.
Çok laf âşık usandırır.
- 106- İt her yerde hor olur niceme kim anun boynında murassa tavk
ve ayagında altun halhal olursa dakı, y. 91a-7.
ÖAA: Adam adamdır, olmasa da pulu; eşek eşektir atlastan olsa
çulu.
- 107- İvmeklik şeytandandır, y. 75b-6.
ÖAA: Acele işe şeytan karışır.
- 108- İy ki uşbu çarha inanup yatan
Tekye suya eylemişsin tiz uyan, y. 98b-3.
KE: Suyu inanma, yele dayanma.

KE : Akar suya dayanma, eloğluna inanma.

KE : Su üstünde temel tutmaz.

İHS: Beylere ve avrata inanma, akar suya tayanma.

ÖAA: Dünya Süleyman'a bile kalmamış.

109- Kaçan isdenen nesne ulu ve azametlü olsa anı isteyene yardımcı az bulunur, y. 27a-4.

(İza ^cazume'l-matlubu kalle'l-musa^cidu, TKD., s. 64).

110- Kaçan otlak bulsan kongıl, y. 24b-3.

İza a^cşebte fe-enzil

Yemek buldun giriş, dayak gördün savuş.

111- Keklik kaçan toğan konşılığında ev dutına ecelden ön ölmek dilemiş ola, y.

ÖAA: Kutsuz kuşun yuvası doğan yanında olur.

112- Kamu saadetlerin sermayesi hakdandır, y. 176a-14.

ÖAA: Altı olur, yedi olur, hep Allah'ın dediği olur.

ÖAA: Çiftçiye yağmur, yolcuya kurak;

Cümlenin muradını verecek Hak.

113- Kanaat gibi hiç baylık yohdur, y. 89b-9.

ÖAA: Kanaat gibi devlet olmaz.

114- Kendü düşmanını sen hor görmegil

Dime kim yatlu durur iş başlamaz, y. 226a-

ÖAA: Düşmanın karınca ise de hor bakma.

FB : Yağını aşaklasa başka çıkar.

SB : Düşmanını kendünden yegin gör.

115- Kendüzin bilmek hoş nesnedür, y. 51b-5.

KE: Kendini bil.

KE: İlim okumaktan gerek

Ki kendin bilmekdir

Pes kendini bilmezsen

Bir hayvandan betersin.

Yunus Emre

116- Kendüzünü bilüben otur bu gün

Kendü kadrin bilen olur bahtulu, y. 26b-12.

117- Kardeşün oldur kim sana doğru söyleye, y. 178b-9.

İHS: Dost dostun aybını yüzüne söyler.

İHS: Dost kim, doğru yola öğütleyen.

İHS: Hasmın yüzüne güler, dostun yüzüne söğer.

118- Kardeş olmaz ol kişiler kim gele

Karın doymakçün sana yardım kala, y. 87b-10.

DD: Baya geda hizmet etmeden murat

Bal tutan parmağını yalar demişler.

Levnî

KE: Varsa efendim, yoksa sakın kendin.

119- Katı erlikden ve azım alplıktan akl ve fikr yigrekdür,
y.122b-5.

KE: Güç gelince hak (dad) kapıdan çıkar.

120- Katı üne ve büyük gövdeye

İltifat eylemek gerekmez, y. 31a-9.

ÖAA: Her taş baş yarmaz.

(Be-her avaz-ı bulend vü cüsse-i kavi iltifat ne-şayed
numud, TKD., s. 70).

121- Kaygulu olma katı işler için

Katıya yumşaga adem ehldür, y. 94a-10.

KE: İnsan zaman olur dağı kaldırır, zaman olur darıyı kaldı-
ramaz.

KE: İnsan taştan berk, gülden naziktir.

122- Kaygu yime yarın için sen bu gün

İRte sözün söylemek olur heves,

KE: Gün bugündür, yarının ıssı var.

KE: Gün doğmadan neler dogar.

123- Kılıçın iki yüzi vardır, y. 98a-8.

KE: Acem kılıcı gibi iki tarafa çalar.

124- Kılıç yası yire eylük itmek

Zıyan kapusına ulu yol ola, y. 41b-12.

İHS: Gün geçer kin geçmez.

İHS: Gider diller beresi, gitmez kuyruk yarası.

125- Kim ki zirekven diyü da^cvi kılur

Kendüzünü uslu hem gözlü kılur (bilür)

Çün kaza ire gözi görmez olur

İki ayagı duzaga dutılır, y. 65a-4.

KE: Tedbir her zaman takdire uymaz.

G : Biz endişe iderüz niçe işler

Bozar takdir anı buyruğun işler

Güvani

KE: Çevik kuş iki ayağından tutulur.

KE: Alın yazısı değişmez.

KE: Kaza gelince daniş gözü kör olur.

"İzacae'l-kaza amye'l-baser"

Ne oldum dememeli, ne olacağım demeli.

126- Kimün kim oğlu yok zikri dükenür anılmaz olur, y. 87b-6.

KE: Çocuğu yok ağlayacak, çorbası yok taşacak.

127- Kimsede ki suç bulunmaya anun üzerine hirgiz yol bulunmaya, y.71a-1.

(Her ki a ra cürmi ne tuvan şinaht ber u sebili ne-başed,
TKD., s.144).

ÖAA: Ateş olmayan yerde duman çıkmaz.

128- Kişi hermişe eyü hallüdür ta ana degin kim anun ayağı bir kez taş dokına, y.

Adın çıktığı dokuza, inmez sekize.

129- Koyun sürüsü kurt heybetinden dağılır, y. 221a-4.

FB: Arslan kökrese at adhakı tuşalır.

KE: Arslan kökrese atın ayağı kösteklenir.

130- Kulak aşkı gözden öndin olur, y. 90a-6.

KE: Gözden evvel kulak aşık olur.

KE: Mesel kim didiler elbette hakdur

Ki gözden ilerü aşık kulakdur.

Şeyhi

GK: İstima eyle bu mesel sadık

Gözden öndin olur kulak aşık

131- Mahdum ve ulu kişiyi gönül tarlığı birle (sınamak gerekdür),
y. 195b-1. Bkz. nr. 7.

132- Mahluk hirgiz aybsuz olmaz, y. 156a-
ÖAA: Kul hatasız (kusursuz) olmaz.

133- Mahlukun eli diri kılmaktan ve vücuda getirmekten kısadur,
y. 152a-3.
KE: Canı veren Allah alır.

134- Malı az oldı kavmi katında hor oldı, y. 87a-14.
Men kalle maluhu hane ^cala ehlihi.

ÖAA: Mal melameti örter.

ÖAA: Malı ongun olanın adı angın olur.

135- Mallarun zayırağı oldur kim andan hiç assılanmak olmaya,
y. 153b-10.

ÖAA: Malını yemesini bilmeyen zengin, hergün zügürttür.

136- Mal rayun ve bilinün saykalıdur ve kuvvetün arkacısıdur,
y. 87a-3.

ÖAA: Malı ongun olanın adı angın olur.

G : Gerek mal erde kim mansıp kazana.

Guvahi

137- Mal zekatsuz ve hayrsuz (hiç işe gelmez), y. 55a-1.

KE: Malı kadar zekatı artsın.

138- Mekrün akibeti yavuzdur ve aldamağun hatimeti ve sanı yatlu-
dur, y. 58a-13.

ÖAA: Hile ile iş gören mihnet ile can verir.

KE : Hilekârın gözü yağlı olur.

DD : Sen sen ol kimseye eyleme hile
Hiyleye uyarsan çekersin çile.

Figani

139- Mihnet ve meşakkat günlerinde hiç sabr donından yigrek bezek
yokdur, y. 91a-11.

KE : Sabır her derdin dermanıdır (devasıdır).

ÖAA: Sabrın sonu selâmetdir.

KE : Sabreden yener.

140- Muhtasar söz az az maya dutar çok olur, y. 165a-1.

ÖAA: Aza demişler: "- Nereye?" "- Çoğun yanına" demiş.

ÖAA: Her çok azdan olur..

141- Nazar haberden artuk geldi ve işitmek ayandan eksük oldu,
y. 158b-7.

KE: Görmek işitmege benzemez.

KE: İşitmek görmek gibi degildir.

142- Ne kim gönül tanuklık virürise

Hakikatdur gelürmiş bellü başa. y. 146a-9.

ÖAA: Allah bilir ama kul sezer.

143- Nikbaht oldur kim öğidi duta, y. 51b-6.

ÖAA: Arı sögüdü, akıllı öğüdü sever.

144- Oda düşmek ar getürmekden yigrekdür, y. 218a-1.

en-naru evla(min)e'l-ari

KE: Ar ateşten beterdir.

KE: İder ar ademe oddan beter kar
Anunçün didiler "en-nar ve la ar"

Şeyhî

145- Od, taş yüreginden ve ağaç cigerinden daşra çıkmaz ta tamam
cehdlik idüp darp urmayınca, y. 60a-9.

İHS: Cahd (cehd) ile sıçan tahtayı deler.

146- Oglun izzeti atasına (bağlıdur), y. 162a-3. Bkz. nr. 11.

ÖAA: Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofraya açmayı, kız anadan
öğrenir biçki biçmeyi.

147- Ol kişi kim dost dutınmaya sen anı bil yavuz, y. 144b-8.

148- Ol kişi kim kendü kavlini sıya
Ademiler anı hayvandan saya, y. 45b-7.

KE: Söz adamın mihengidir.

KE: Sözü'nün eri ol.

KE: Merd olanlar sözü'nün ola eri

Çare var mı ki sühan döne geri

Atayı

149- Ol kişi kim terk ide eyü işi
Yavuz işiçün bilini bağlaya
Gey degüldür tedbiri kogıl anı
Bir iki gün güle bin yıl ağlaya, y. 21b-10.

ÖAA: Yanlış hesap Bağdat'tan döner.

150- Çün dirisin hiç kaygu yimegil
Ölümden artuk kamu işler sehldür, y. 94a-10.

KE: Ölümden gayri her derdin devası var.

ÖAA: Ölüme çare bulunmaz.

151- Pazişah ulu denizdür iy ata

Gemisüz denize giren tiz bata, y. 46b-13.

KE: Deniz bir padişaktır ki söz dinlemez.

152- Ra^cıyyetün eminligi pazişaha (bağlıdur), y. 162a-3.

Bkz. nr. 11.

153- Deva degüldür ölümden sakınmak

Ecel irdügi gün iy dost mutlak, y. 51b-9.

KE: Ölümün elinden kimse kurtulamaz.

KE: Ölümün ilacı yoktur.

154- Sakıngıl olmagıl yavuz kişile

İtarif ü hemnişin ü yar u yoldaş, y. 175b-11.

ÖAA: Üzüm üzüme baka baka kararır.

ÖAA: Arkadaşını söyle kim olduğunu söyleyeyim.

ÖAA: Kişi arkadaşından (ahbabından) bellidir.

ÖAA: İsin yanına varan is, misin yanına varan mis kokar.

155- Salahile malun azı az olmaz

Fesadile şu çok mal baki kalmaz, y. 91a-4.

İHS: Helâl malın şeytan yarısı alır, haram malı sahibiyile
beraber götürür.

İHS: Helâl mal zayi olmaz,

Haramın temeli olmaz.

156- Sayruya tamam sağlık gelmeyince yiyesiden çaşni bulmaz,

y. 124a-5.

157- Sehergah okı mazlumlara yasından çıkup zalimlerin canı nişanesine çok dokunmuşdur, y. 224a-6.

ÖAA: Mazlumun ahı, indirir şahı (yerde kalmaz).

ÖAA: Ah alan onmaz.

ÖAA: Kimsenin ahı kimsede kalmaz.

158- Serçeye tapu kıla mı ak toğan

Dilküye arslan vire mi hoş selam, y. 100a-10.

KE: Arslan yatağında tilki nice kuyruk sallar.

Vi: İşek atın ne yoldaşı yokşul bayın ne kardeşi.

159- Sığın gelmiş miskine aman virmek gerek, y. 112a.

ÖAA: Yerdeki yüze basılmaz.

ÖAA: Aman diyene kılıç kalkmaz.

160- Sır iki kişi arasında gerek

Üç kişi bildüğü sır tiz yayılır, y. 102a-12.

ÖAA: Sırrını açma dostuna (dostunun dostu vardır) o da söyler dostuna.

ÖAA: Otuz dişten çıkan, otuz iki mahalleye yayılır.

161- Sonraki pişmanlık hiç assı kılma(ya)z, y. 56a-2.

ÖAA: Son pişmanlık fayda vermez (etmez).

162- Söz ve kavl kim işsüz ve amelsüz ola anun hiç fayidesi yokdur, y.

KE: İnsanın aynası iştir.

KE: ^c Ayinesi işdir kişinin lafa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-i akli eserinde.

Ziya Paşa

163- Suçlu kişi hirciz emin dirilmez, y. 146b-2.

ÖAA: İşkilli büzük dingilder.

ÖAA: Al kaşağıyı gir ahıra, yarası (yagırı) olan gocunur
(gocunsun).

164- Sudan kuruluk istemek ve oddan yaşlık istemek bir sevdadır
kim anun hasılı köyünmiş safra olur, y. 121a-6.

ÖAA: Göge direk, denize kapak olmaz.

KE : Olmayacak duaya amin denilmez.

165- Su heman sudur susuzlar kandurur

Ger dögerlerse havanda yüz kezin, y. 214-3.

ÖAA: Eşek at olmaz, ciğer et olmaz.

ÖAA: Yumurtadan çıkan yine yumurta çıkarır.

GK : Değişür çün efendi kurd tüyini

Hiç değişmez velik huyını (187)

ÖAA: Huylu huyundan vazgeçmez.

166- Su içinde nehengile bile yüzmek akldan yavlak ırakdur,

ÖAA: Yılana yumuşak diye el sunma.

167- Su ile oyun yokdur, y. 51b-3.

168- Şakirdün (C'izzeti) ustaza (bağlıdur), y. 162a-3. Bkz. nr. 11.

169- Ta bilesin tarlık içinde kişi

Kendü canın dilemekdür işi, y. 150b-1.

ÖAA: Kimseden kimseye hayır yok (gelmez).

ÖAA: Can cümleden azizdir.

ÖAA: Can candan şirindir.

170- Tag hergiz yil esmegile üşenmez, y. 224a-2.

ÖAA: Altın eli bıçak kesmez.

FB : Kurulmuş kiriş düğümlenmez, kementle dağ eğilmez.

171- (Tamam cahillikdendir kim) kişi yavuz kılınc ve iri huyıla avratlardan ışk ve sevgi arzulaya, y. 55a-7.

KE: Zorla güzellik olmaz.

KE: Zorla sevgi olmaz.

172- Uşbu aldayıcı dünya başdan başa aybludur, y. 157b-3.

KE: Dünya üç şey üzerinde durur; idara, müdara, dühara.

174- Ulularun ögüdi devlet olur

Dut ögüdi dut ögüdi iy ata, y. 51b-6.

ÖAA: Ulu sözü dinlemeyen uluya kalır.

KE : Uluların sözü Kur'ana girmez, illâ yanınca yürür.

GK : Tutsun ol sözünü bulup uluyu

Tutmayan sözünü kalur uluyu.

174- Uslu kişi her nesneyi kim kendüzine yaramaz ve kendü gibi biregü hakkında hirgiz anı reva dutmaya, y. 169a-4.

KE: Kendüne ne sanursan başkasına onu san.

FB: Ne sanursan eşüne gelse gerek başına.

KE: Ne dilerse komşuna (eşine) o gelir başına.

175- Uslu ve mukbil kişiler bugünkü işini yarına bırakmaz olur, y. 39b-4.

ÖAA: Bugünkü (akşamın) işini yarına (sabaha) bırakma (koyma).

176- Üzüm degegi şol yakındagi agaca sarmaşur şol ırakdagı yimüşlü agaca sarmaşmaz, y. 27b-4.

ÖAA: Armut, dalının dibine düşer.

AG : Gömlek kaftandan yakındır.

177- Vakt tardur ve ömr kısa ve yol uzundur, y. 214a-8.

KE: Vakit nakitdir.

KE: Vakti ganimet bilelim.

178- Yalan övmegün (hiç bekası ve dölenmegi yokdur), y. 91b-7.

ÖAA: Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.

179- Yalavaçdan bilinür şah hulki

Eger eyü eger yavuz ne kim dir, y. 104a-6.

ÖAA: Elçiye zeval olmaz.

180- Yavuz güherli yatlu kişi hiç dürlü bezegile görk dutmaz, y. 182b-

ÖAA: Kalıp kıfayetle adam adam olmaz.

KE : Kürk ile börk ile adam olunmaz.

ÖAA: Adam adamdır olmasa da pulu, eşek şekdir atlastan olsa çulu.

181- Yavuzlar dostlığınınun (hiç bekası ve dölenmegi yokdur), y. 91b-7.

ÖAA: İt derisinden post olmaz.

182- Yavuz kişi eyüyü yavuz eyler

Yavuz adam degül dek bir kuru baş, y. 175b-11.

ÖAA: Bir kötünün yedi mahalleye zararı vardır.

ÖAA: Bir korkak bir orduyu bozar.

183- Yavuzlarla sohbet kılmak bedbahtlık ve şekavet mayesidür ve eyülerle oturmak nikbahtlık ve saadet sermayesidir, y. 50b-15.

ÖAA: Şeytanın dostluğu darağacına kadardır.

ÖAA: Şeytanla kabak ekenin kabak başına patlar.

184- Yavuz olma kogıl yavuz pişesin

Kuyu kazma kişiyi çün sen düşesin, y. 76a-7.

ÖAA: Kazma kuyuyu kendin düşersin.

ÖAA: El için kuyu kazan evvelâ kendi düşer.

(Bed me-kun ki bed ufti

Çeh me-kun ki hod ufti

Besa kunende-i çahi ki hod der-an ufted, TKD., s. 114).

185- Yili başundan çıkargıl ta ki gönlün cem ola

Yil dirilmiş toprağı komaz ki bir yirde kala, y. 89b-14.

ÖAA: Dağ başında harman yapma, savurursun yel için, sel önünde değirmen yapma, öğütürsün sel için.

186- Yimişli ağaç yimişi tatluluğı sınmagına sebep olur, y. 46a-16.

ÖAA: Meyveli ağacı taşlarlar.

KE : Yemişi olmayan ağaca taş atmazlar.

187- Yoksullık bela ehli olmakdur ve halkı düşmanlığa kırgıncıdur, y. 88a-2.

ÖAA: Aç elini kora sokar.

ÖAA: Açın imanı olmaz.

ÖAA: Aç köpek fırın yıkar.

188- Yoksulluk horlugu şol haram mallu bay azizliginden yigrekdür,
y. 88b-13.

189- Yoksul olup eli tar olan kişi

Neye sunarsa onat gelmez işi, y. 87b-3.

ÖAA: Zengin arabasını dağdan aşırır,

Züğürt düz ovada yolunu şaşırır.

190- Zahidün kerameti dinine (bagludur), y. 162a-3. Bkz. nr. 11.

191- Za^cif yüregin afeti katı avazdur, y. 31a-8.

KE: Korkağa gölge bile düşmandır.

192- Zamane katılıkları kişinin mehekkidir, y. 143a-3.

KE: İnsanı zaman kadar terbiye eden bir şey yoktur.

193- Zaman virici olma düşmenüne

Zaman ile yılanlar evren olur, y. 43a-7.

(Me-dih zaman-şan zin biş ruzgar meber

Ki ejdeha şevd er ruzgar yabed mar, TKD., s. 96).

ÖAA: Yılanın başı küçükken ezilir.

III. KISIM: KUL MESUD, MUHİTİ ve ÇEVİRİSİNİN ÖZELLİKLERİ:

A. KAYNAKLARDAKİ BİLGİLER:

Hiçbir kaynakta Kul Mesûd hakkında bir bilgi yoktur. Tezkirelerde de adına rastlanmıyor. Ancak bu yüzyılda yazılan bazı eserlerde (Süheyl ü Nevbâhâr, Merzûbannâme gibi) Kelile ve Dimne'den söz edilirse de Kul Mesûd hakkında bir bilgiye rastlanmaz.

Onun hakkında yegâne bilgi, eserin sonundaki ithaf kısmında kendisi için söylediklerinden ibarettir:

"Andan sonra ol huzâvendigâr ve huzâvendigâr-zâde-i cihân hasîb(u) nesîb-i zamân el-müeyyed mine'rrahmân cuvân-ı cuvân-baht-ı pâşâ-ya kâmurân Umur bin Mehmed bin Aydın-âlâ'llahu şânehu-işaretiyle ben zâif(ü)nahîf duâcı Kul Mesûd Tat dilinden Türkçeye dönderdüm, Tañrı tevfiķi birle tamam eyledüm..." (SL.232a).

Eldeki bu bilgiler maalesef Kul Mesûd'un kimliği ve Kelile ve Dimne dışında herhangi bir eseri olup olmadığı, nerede, nasıl yaşadığı ve ne olduğu hakkında aydınlatıcı mahiyette değildir. Ancak burada kimi soruları tartışabilmek için eserin sunulduğu Umur Bey'in edebî çevrisinden, Kul Mesûd'un ve Hoca Mesûd'un kimliklerinden söz etmek istiyoruz.

a- Eserin Takdim Edildiği Umur Bey Kimdir?

Umur Bey, Aydın Oğulları'ndan Mehmet Bey'in ikinci oğludur.¹ Bu dö-

¹Umur Bey'le ilgili bilgi için bkz. Himmet Akın, Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma (İstanbul: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1946), s.14.

neme ait vesikalar dışında bu beylik hakkındaki bilgilere kaynaklık eden en önemli eser Düsturname-i Enveri'dir.² Bu eser Fatih devri şairlerinden Enverî tarafından vezir-i azam Mahmud Paşa na-mına yazılmış manzum bir tarihtir. Üç bölümden ibaret olan eserin ikinci bölümündeki onsekizinci bâb özellikle Umur Bey'in gazelle-rine ayrılmıştır. Bu eserden Umur Bey'in 709/1309-1310'da doğduğunu onsekiz yaşına geldiği zaman (727/1326-27) babası tarafından kendisine İzmir'in idaresinin verildiğini öğreniyoruz.³ Umur Bey 748/1342-48'de vefat etmiştir.

1334-1348 yılları arasında saltanat sürmüş olan Gâzi Umur Bey'in kahramanlıkları menkabeler halinde Anadolu ve Rumeli türküleri arasında asırlarca unutulmamıştır.⁴ Kaynaklar bize Umur Bey'in seferleri hakkında oldukça kapsamlı bilgiler veriyor. Fakat biz burada Umur Bey'in siyasi kişiliğinden çok onun edebiyat ve sanat çevre-lerindeki etkin kişiliği üzerinde durmak istiyoruz. Bu çalışmanın

---

²Düstûrnâme-i Enverî'nin tam nüshası, Paris Milli Kütüphanesinde, Türkçe eski tertip yazmalar arasında 250 No.da kayıtlı bulunmaktadır. Prof. M.H. Yinanç, bu kitabı istinsah ederek yayınlamış ve ayrıca "Medhal" adıyla bir tahlilini yapmıştır. Mükrimin Halil Yinanç, Düsturnâme-i Enverî (İstanbul: Türk Tarih Encümeni Külli-yatı, 1928). Mélikoff bu eserin Umur Bey'in hayatı ve gazalarıyla ilgili olan onsekizinci babını ayrıca neşretmiştir. Irène Mélikoff-Sayar, Le Destan D'umur Pacha (Düsturname-i Enveri) Texte, Traduc-tion et Notes (Paris: Presses Universitaires de France, 1954).

³Daha geniş bilgi için bkz: Mehmed Fuad Köprülü, "Aydın Oğulları Tarihine Ait", Türkiyat Mecmuası, II (1926), s. 417-26.

⁴Bkz. Mehmed Fuad Köprülü, a.g.m., s. 418.

konusu olan Kelile ve Dimne onun isteği üzerine tercüme edilmiştir. Kul Mesûd'un ifadesinden Umur Bey'in o sıralarda henüz çok genç olduğu anlaşılıyor.⁵

Aslında şunu da belirtmekte yarar vardır ki bu yüzyılda diğer Türk Beyliklerinde olduğu gibi Aydın Oğulları Beyliği'nde de sanat, düşünce ve edebi sahada önemli gelişmeler olmuştur. Bilim ve sanat hayatı beyler tarafından himaye edilmiş, millî dil önem kazanarak Arapça ve Farsça eserler Türkçe'ye çevrilmiştir.

Umur Bey'in babası Mehmet Bey'in zamanından başlamak üzere bu beyliğin himayesinde yazılmış pek çok eser olduğu anlaşılmaktadır. Mehmet Bey adına Arapça'dan Türkçe'ye çevrilen Kıyas-ı Enbiya, ve Tezkeretü'l Evliya Tercümesi'ni, Umur Bey adına bu çalışmanın konusu olan Kelile ve Dimne ve Cami-i Müfredatü'l Adviyeye ve'l-Agdiye'yi, İsa Bey adına Hacıpaşa tarafından çevrilmiş Deva al Alam gibi eserleri sayabiliriz.

b- Kul Mesûd ve Hoca Mesûd Aynı Kişi midir?

Eser, henüz Mehmet Bey'in hayatta olduğu bir dönemde, oğlu Umur Bey'in isteği üzerine Farsça'dan Türkçe'ye çevrilmiştir. Şu halde eserin yazılış tarihi 1334'ten yani Mehmet Bey'in ölümünden önce olmalıdır. Kendini Kul Mesûd olarak takdim eden bu mütercimmin başka bir eserine rastlanmıyor. Ancak bu tercümeden aşağı yukarı 20 sene sonra yazılmış olan Süheyl u Nevbahâr yazarı Hoca Mesûd'un Kul Mesûd'la aynı kişi olabileceğini öne süren J.H. Mordtmann⁶

---

⁵Bkz. SL.232a.

⁶J.H. Mordtmann, Suheil und Neubehar (Hannover: Orient-Buchhandlung Heinz Lafaire, 1925), s. 11-12.

çok mu haksızdır? Onun bu görüşüne karşı çıkan Kilis'li Rifat'la, Fuad Köprülü'nün itiraz ettikleri ortak noktalar şunlardır:

Kilis'li Rifat, "bunlar adları bu olmakla beraber ayrı zâtlardır. Mamafih bu bâbdaki delillerim kati bir mahiyette sayılamaz"⁷ diyerek Hoca Mesûd'un kandisinden ve Kenzü'l-Kübera'nın yazarı Şeyhoğlu'nun da hocasından hiçbir yerde "Kul Mesûd" olarak bahsetmediğini söylüyor. Aynı delilleri öne süren Fuad Köprülü ise "müelliflerin isimleri farklıdır. Biri Kul Mesûd, diğeri ise Mesûd bin Ahmed"⁸ diyerek isimlerinin de farklı olduğunu vurgular. Bunun dışında Köprülü; "Mesûd bir Ahmed eserlerini büyüklerden birine takdim etmek itiyadında bulunan bir adam değildir. Halbuki Kul Mesûd eserlerini bilhassa Umur Bey'in işaretleriyle Farisî'den Türkçe'ye döndürmüş, eserinde yer yer onu meth etmiştir" demektedir. Fuad Köprülü, Kelile ve Dimne çevirisiyle Ferhengnâme çevirisi arasında aşağı yukarı 20 sene olduğunu belirterek "gençliğinde Kul Mesûd" tahallüs eden müellif sonraları neden sadece "Mesûd" adını kullansın, sorusunu soruyor. Ayrıca Kelile ve Dimne'deki manzum parçaları hiç beyenmeyen Köprülü onun "epey kudretsiz alelâde bir şair"⁹ olduğunu oysa Mesûd bin Ahmed'in şairlik kudretinin kıyas edilemeyecek kadar güçlü olduğunun altını çizerek belirtiyor.

Özetlemek gerekirse Köprülü'nün üzerinde durduğu hususlar; Mesûd-lardan birinin "Kul" diğeri "Hoca" lâkabını taşımaları, şiir

⁷Kilis'li Rifat, "Süheyl u nevbahar'a Dair", Türkiyat Mecmuası, II (1928), s. 407.

⁸ ve ⁹Mehmed Fuad Köprülü, "Kitâbiyât Tenkid ve Tahlilleri", Türkiyat Mecmuası, II (1928), s. 487-89.

Ayrıca Bkz: Mehmed Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1981), s. 349.

dili açısından iki eser arasındaki edebî farktır. Oysa yine Fuad Köprülü, aynı makalesinde "lisan hususiyetleri itibariyle bu iki eser arasındaki bâriz hiçbir fark bulunamaz" demekte, ancak bunu "aynı mahallî lehçeyi kullanmalarına" bağlanmaktadır.

Bu konuda yapılacak karşılaştırmalı bir metin çalışması, farklılıkları, gerek kullanılan kelimeler ve gerekse üslûp açısından ortaya çıkacaktır. Lâmia Şükrü'nün¹⁰ bu iki eserin dil hususiyetlerine değinirken, bugünkü Türkçe'de kullanılan "balıkçıl" kelimesi yerine yalnız bu iki eserde "balıkçır" şekline tesadüf edildiği¹⁰ ve ayrıca Suheyl u Nevbahâr'da Kelile ve Dimne'den söz edilmesi konusundaki tesbitleri, üzerinde durulması gerekli olan noktalar olmalıdır. "Balıkçır" kelimesi her iki metinde şu şekilde geçiyor:

"Şagal eyitdi: Bir balıkçır bir su kıranında yirlenmişidi" (Kelile ve Dimne, SL.34a-10).

"Balıkçır balıhlar ile içmiş idi and
Örümcek şeşübidi sinekden kemend"¹¹

Kelile ve Dimne'den söz edilen beyit ise:

"Koyun koyunuñ hâlince olur
Kelile[vü]Dimne okuyan bilür"¹²

Dil özelliklerinin ortaklığı konusunda araştırmacıların aynı görü-

---

¹⁰Lâmia Şükrü, "Kelile ve Dimne" (Yayınlanmamış mezuniyet tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1933-34), s. 30.

¹¹J.H. Mordtmann, a.g.e., s. 301.

¹²J.H. Mordtmann, a.g.e., s. 226. Birinci mısradaki vezin bozuktur.

şü benimsediği açıktır. Buna rağmen Kelile ve Dimne mütercimi ile Ferhengnâme müterciminin aynı mı yoksa ayrı kişiler mi olduğu sorusu karşısında dikkatimizi çeken birkaç hususu belirtmek istiyoruz. Hoca Mesud Suheyli u Nevbahar'ı 751/1350 yılında tamamlamış. Eserin sadece kendisine ait olmayıp yeğeni İzzeddîn Ahmed'in yazmış olduğu bin beyitlik kısma ilâveten yazdığını yine eserden öğreniyoruz:

"Hikāyet başından hemîn bin beyit
Düzetti didi kalanın sen eyit"

Hayli hacimli olan eserin geri kalan 4000 beyitten fazla kısmını Hoca Mesûd tamamlamıştır.¹³

Hoca Mesûd'un, bu eseri tamamladığı zaman edebî sahada eser verecek kadar yetişmiş ve yarım bıraktığı yerden devam edilecek olgunlukta bulunan bir yeğene sahip olmakla kendisinin çoktan ustalık, hocalık dönemine eriştiği anlaşılıyor. Hoca Mesûd'un bilinen diğer eseri ise bunu takiben yazdığı (755-1354) Ferhengnâme-i Sadi'sidir. Üslûbu ve şairlik kudreti münekkitlerce bu kadar beğenilen şairin ileri yaşlarda yazdığı anlaşılacak bu iki eseri dışında bilinenin olmaması ve bunlardan 20-25 yıl önce yazılan başka bir eserine rastlanmayışı, ayrıca ortak dil özellikleri onların aynı kişi olabilecekleri neticesini akıla getiremez mi? Akıla gelen diğer nedenler şunlardır: Umur Bey'in himayesinde olup kendini "Kul" diye takdim

---

¹³Fahir İz ve Günay Kut, Büyük Türk Klâsikleri, I (İstanbul: Ötüken-Söğüt, 1985), s. 302.

ettikten sonra herhangi bir nedenle artık bu lakabı kullanmaması mümkün değil midir? Henüz genç ve ustalasmamış bir yazar nasıl "hoca" diye anılabilir? Ayrıca, Gâzî Umur Bey'in şehit edilmesinden sonra Beyliğin zayıfladığı bilinmektedir.¹⁴ Kul Mesûd'un bu tarihten sonra bu Beylikten ayrılarak Germiyan Beyliği'ne intisap etmesi düşünülemez mi?

Aydın Oğulları'nın komşusu olan Germiyan Oğulları'nın Beyi Süleyman Şah'ın, Umur Bey'in kızı ile evli olduğu da düşünülecek olursa, bu iki beyliğin arasındaki bağın, komşuluk ilişkilerinin de ötesinde olduğu açıkça anlaşılır. İki beylik arasındaki kültür alışverişine dikkatleri çekilen Zajaczkowski, "Aydın Oğlu'nun sarayında "Kelile ve Dimne" tercümesinin zuhuru, Süleyman Şah devrinde Marzuban-nâme'nin de Kütahya sarayında tercüme edilmesine dolayısı ile sebebiyet vermiş olabilir"¹⁵ demektedir. Kelile ve Dimne gibi bir ahlâk ve siyâsetname kitabı olan Marzubannâme de hayvan hikâyelerinden oluşmuştur ve iki yerde Kelile ve Dimne'den bahsedilmektedir.

İşte bütün bunlar da gözönünde tutulduğunda, Germiyan Beyliği sahasında yetişip 50 yaşına doğru Osmanlı saray muhitine intisap eden Marzubannâme mütercimi Şeyhoğlu'nun¹⁶ yetişme çağında feyz

¹⁴Beyliğin kuvvetten düşmesi konusunda bkz: Himmet Akın, a.g.e., s.51.

¹⁵A.Zajaczkowski, "Anadolu Türk Edebiyatının XIV. Asra Ait Mühim Bir Vesikası: Marzuban-name", Türklük Mecmuası I, s.1 (1939), s.9. Ayrıca Bkz. Zeynep Korkmaz, Sadru'd-din Şeyhoğlu Marzuban-name Tercümesi İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973), s. 72.

¹⁶Şeyhoğlu için Bkz: Ömer Faruk Akün, "Şeyhoğlu", İslâm Ansiklopedisi, XI, s. 481-85.

aldığı kişi olan Hoca Mesûd'la Kul Mesûd'un aynı kişi olmaları ihtimali oldukça kuvvetlidir.

Fuad Köprülü'nün, Şeyhoğlu'nun hocasından "Hoca Mesûd" ya da "Mesud bin Ahmed" diye sözederken neden bir kere bile "Kul Mesud" diye anmamış olduğu sorusu düşündürücü olmakla birlikte, yukarıda sıralanan ihtimallerin olabirlik payı nazarı dikkate alındığında pek âla onun "Kul" lâkabını bırakıp, ustalaşması neticesi "Hoca Mesud" olarak anılması ve Şeyhoğlu'nun onu öyle tanıması da mümkündür. Ayrıca Fuad Köprülü'nün, Kelile ve Dimne'de geçen manzum parçaların yeteneksiz sıradan bir şair tarafından yazıldığı görüşüne de pek katılamayacağımızı belirtmek zorundayız.¹⁷ Kaldı ki 20 senelik bir zaman gelecek vadeden bir yazarın olgunlaşması için epeyce yol katedeceği bir süredir kanaatindeyiz.

Yine de sonuç olarak şu söylenebilir ki Kul Mesûd'la Hoca Mesûd'un aynı kişi olup olmamaları konusu elbetteki tartışmaya açıktır. Biz burada, edindiğimiz bilgiler ışığında onların aynı kişi olabileceği düşüncesini taşıdığımızı belirtmekle yetiniyoruz.

B. ÇEVİRİNİN ÖZELLİKLERİ:

a. Üslubu:

Kul Mesûd'un Kelile ve Dimne çevirisi Anadolu sahasında yapılan ilk

---

¹⁷Karşılaştırma için bu çalışmanın "Eserin Edebî Değerlendirilmesi" bölümüne bakınız.

çeviri örneklerinden olduğu gibi onun ilk Türkçe versiyonudur. Bu dönemde Arapça ve Farsça bilmeyen Türk Beyleri milli dillerine önem vererek Türkçe eserler yazılmasına, Arapça ve Farsça'dan çeviriler yapılmasını sağladılar.¹⁸ Kul Mesûd'un, Nasrullah'ın İbnü'l Mukaffa çevirisine dayalı bu eseri, dönemin dil ve kültür politikasında yansıtır. Farsça'nın yanısıra Arapça'ya da hakim olduğu anlaşılan Kul Mesûd, çevirisinde sade bir dil kullanmış, Türkçe karşılıklar bulmak için âdeta dikkat sarfetmiştir, diyebiliriz. Türkçe kelime dağarcığının oldukça zengin olduğu anlaşılıyor. Bugün bile hemen kullanılabilir nitelikte olan, ılısu (hamam), gizlenice (define), gömülgen (bataklık) gibi kelimelerle halen kullanılmakta olan "vedâ etmek, vedâlaşmak" yerine "esen kal", "esenlemek" kelimelerini, Farsça'sındaki "vedâ" kelimesinin çevirisi olarak kullanılması dikkat çekici.

Kul Mesûd, önünde kendisine yol gösterecek, örnek teşkil edecek çeviri kitapların bulunmayışı ya da çok az bulunuşu çevirinin yeni başlamış olması nedeniyle, çeviri geleneğinin malzemesinden yoksundu. Onun çeviri dilini ve ustalığının derecesini değerlendirirken bu noktayı göz ardı etmemek gerekir.

Kelile ve Dimne gibi ta Nuşirevan'dan beri hükümdarların ilgisini çekmiş ve çevrilmesinde onların buyruğu rol oynamış bir kitap, muhakkak ki iyi bir yönetici, devlet adamı olmaya aday genç Umur

---

¹⁸Mehmed Fuad Köprülü, "Anadolu Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir Bakış XIII. Asır", Yeni Türklük Mecmuası I, s. 4 (1933) s. 282.

Bey'i de bu kitaba yöneltmiştir. Böylece, Kul Mesûd bu kitabı onun isteği üzerine çevirmiştir. Bu açıdan da Kul Mesûd'un çeviri dilini, yine bu kitabın daha sonraki yüzyıllarda yapılmış çevirileri ile kıyaslarken onların hem edebî dilin ve zevkin gelişmiş olduğu dönemlerde ve hem de yazarlarının "yarar" amacından çok kendi hünerlerini, ustalıklarını yansıtmak gayesiyle kaleme aldıklarını unutmamak gerekir.

Oysa Kul Mesûd'un bu çevirisi, büyük bir olasılıkla, Türkçe'den başka bir dil bilmeyen Umur Bey'in, -diğer Türk Beyleri gibi- bu kitabın öğretisinden yararlanması amacıyla yazılmıştır.¹⁹ Bu neden ile de yazar, yer yer kısaltmalara, bazı hadis ve âyetleri çeviriye almamasına karşın belki biraz abartmalı bir benzetmeyle, ilk devirlerde yapılan satır altı Kur'an çevrilerinde olduğu gibi, anlam kaymalarını engellemek endişesiyle olduğunu düşündürecek derecede önündeki metne sadık kalmaya çalışmıştır. İyi bir çevirinin nasıl

---

¹⁹Kelile ve Dimne'den daha sonra Germiyanogulları sahasında çevrilmiş olan Marzubannâme'deki şu ifade de bu görüşü doğruluyor:

"Parsi kitablardan ki padişahlar için idüp dururlar ve bu kitabdandan yig kitab görmedüm her çend Kelile meşhur ve mukaddemdür, likin hikmet ve faide bunda artukdur amma ibaret derin, degme kişi andan faide dutmaz, pes bu zaif reva görmedüm kim bu nazanı faidelerden bu zamane padişahları mahrum kala, pes ol müşkiliginden Türki diline nakl eyledüm ki faidesi dükeline irişe..."

Ayrıca bkz: Mehmed Fuad Köprülü "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri", Edebiyat Araştırmaları I, (3. baskı, İstanbul: Ötüken, 1989), s. 273.

A. Zajaczkowski, "Anadolu Türk Edebiyatının XIV. Asıra Ait Mühim Bir Vesikası: Marzuban-nâme", Türklük Mecmuası I, (1939), s. 7.

olması gerektiği hususu bugün bile bu konunun uzmanlarının tartıştığı, birbirlerine karşıt görüşler getirdiği bir konudur. Sadık bir çeviri biraz yavan, serbest çevirinin ise çevirmenin ustalığına bağlı olmakla birlikte, daha güzel olmasına rağmen tam çeviri olması çevirmenleri zorlamaktadır. İşte Kul Mesûd'un bu çevirisinde seçtiği yöntem sonucu eserin, daha çok duygulara hitap eden manzum parçaların ve yer yer ufak tefek değişikliklere uğramış bazı kısımların dışında, sadık bir çeviri metin özelliklerini taşıdığını görüyoruz.

b. Çeviri Açısından Eserin Nesir ve Nazım Dili:

1- Nesir Dili:

XIV. yüzyılın, halk edebiyatının dışındaki edebi Türkçe'nin henüz olgunluk çağına erişemediği bir dönem olması Kul Mesûd'un bütünü ile Nasrullah'ın çevirisini örnek almasına yol açmıştır. Kul Mesûd gerçi Farsca cümle yapısından etkilenmiştir ama özellikle ara hikâyelerde Nasrullah'a nazaran daha kısa, sâde ve konuşma diline yakın bir anlatım kullanmıştır:

1 "(1)/Çendân ki şâ'imü'd-dehr, çeşm ber işân figend ber dū pā-yı
râst be-istâd ve rûy be-mihrâb averd ve hargûş nîk ez-ân
şigift numûd(2)/Ve tavakkuf kerdend tâ ez namâz fâriğ şud
(3)/Tahiyyet be-tevâzu^c be-goftend ve der h'âst ki meyan-ı
işân hakem bâşed ve husumet-i hâne ber kazıyyet-i ma^cdelet
be-pâyân resâned(4)/Fermûd ki: Sûret-i hâl bâz güyîd(5)/
Çün bişneved, goft: Pîrî der men eser kerdest ve havâss

halel sayi^c pezi^refte(6)/Ve gerdiş-i çarh u havādis-i dehr-
rā ın pişe-est, cevān-rā pīr mī-gerdāned ve pīr-rā nāçiz
mī-kuned" (TKD. s. 206-207).(3)

"(1)/Pes kaçan oruç dutucu çetük buları gördi, sağ ayığı üzeri-
ne durdı, mihrāb içinde yönin kıbleye dutdı, namāza durdı./
Ve tavşan anı yavlak^cacabladı.²⁰/Pes durdılar ta kim namāz-
dan fārig oldu./Alçaklık birle bulara selām virdi ve diledi
kim bularuñ arasında hüküm eyleye/Buyurdi kim hāl nitedür ve
bunda gelmek sebebi nedür?/Ahvāli eyle kim vakı^cidi söyle-
düler/Çetük eyitdi: Kocalık baña eser kılmışdur ve kulak ve
göz kuvveti eksilmişdür/Ve çarh dönmeginüñ pişesi budur:
Yigitleri koca eyler ve kocaları gör nice eyler"(SL.106).

Görüldüğü gibi parçaların mukayesesinde göze çarpan ilk şey Türkçe metnin, anlam ve kelimelerin geliş sırası yönünden Farsça'sını takip etmesidir. Ancak burada, Farsça'sında üçüncü cümleye bağlı olarak gelen "ve husumet-i ... resāned" kısmı Türkçe'sinde atılmıştır.

Birinci cümledeki "kaçan" kelimesi "çendan" kelimesi gibi cümlenin başında gelmesine rağmen cümlenin kuruluşu Türkçe'dir. Bu cümlede konuşma diline uygun, kısa kısa canlı bir anlatım var. Kedinin tavşanla kekliği "görmesinden" itibaren "namaza durması"na kadar geçen zamanın kısalığı, kedinin bu göstermelik davranışlarla onları etkilemek için gösterdiği çaba anlatılmak istendiğinden "ve"lerden ka-

---

²⁰Bu parçanın seçilme nedeni yansıtmak istediğimiz birçok özellikleri taşımış olmasındandır.

çınılmış. Aslında çekimli fiilleri "ve"lerle bağlama âdeti Farsça'nın ve Arapça'nın etkisiyle dilimize girmiş. Bu parçada bile hemen ikinci cümlenin ve diğerlerindeki "ve"leri kaldırdığınızda metnin güzelliği daha da ortaya çıkıyor:

"Tavşan anı yavlak acabladı... Alçaklık birle bulara selam virdi. Diledi kim bularun arasında hükm eyleye. Buyurdı kim hal nitedür.."

Tekrar birinci cümleye dönersek çeviri açısından Kul Mesûd'un göze çarpan başarısı, izafet terkiplerinden kaçması onları olduğu gibi almayıp Türkçe'leştirmesi ve cümlenin failini daha da belirgin hale getirmesidir. Farsça'sında "şâ'imu'd-dehr" tamlamasıyla ifade edilen kedinin, Türkçe'sinde "oruç dutucu çetük" biçiminde çevrilmesi gibi. Genellikle "ki"li cümlelerden kurtulamayan Kul Mesûd bu cümlede bu açıdan da başarılıdır.

Kul Mesûd, çevirisinde secili kullanışlara önem vermiştir. Bu bakımdan denebilir ki Nasrullah'tan daha da başarılıdır. Türkçe cümle yapısının da bu kullanıma kolaylıklar getirdiği bir gerçektir. Eklemeli bir dil olan Türkçe'de bunun en kolay yolu, fiil sonuna getirilen zaman ekleridir. Nitekim yukarıda verilen metinde de bu hemen göze çarpmaktadır: Gördi, durdı, ve kılmışdur, eksilmişdür, gibi. Ancak bunların sadece dilin doğal akışı içinde kendiliğinden olduğu da pek söylenemez. Nitekim şu cümleleri karşılaştırdığımızda ifadeye güzellik katan bu ahengli söyleşiyi yakalamak için Farsça'sındaki anlamından biraz uzaklaştığını görürüz. Farsça metindeki "mi-gerdaned" ve "mi-kuned" kelimelerindeki ses ahengini yaka-

lamak isteyen Kul Mesûd kendi cümlelerinde de böyle bir paralellik kurmak istemiş "naçiz" kelimesini görmezlikten gelip cümleye daha hoş bir ifade katarak bunu sağlamış: Bu cümlede de ikinci izafet atılmış birincisi ise Türkçe'leştirilmiştir:

"Ve gerdiş-i çarh u havâdiş-i dehr-râ in pişe-est, cevân-râ pîr mî-gerdâned ve pîr-râ nâçiz mî-kuned".

"Ve çarh dönmeğinin pişesi budur: Yigitleri koca eyler ve kocaları gör nice eyler".

Yine Kul Mesûd genellikle Nasrullah'ın bazı cümlelerine çevirisinde yer vermezken kimi zaman da eklemeler yapmış, ancak bu küçük eklemelere, paralellikler kurmak için yer vermiştir. Bu seçtiğimiz parçada bu örneği de bulmak mümkün. Nasrullah'ın "Fermûd ki: Sûret-i hâl bâz güyîd" cümlesini "bâz" kelimesini çıkararak ve tek bir cümle yerine, "Buyurdı kim hal nitedür" şeklinde değiştirerek ve "bunda gelmek sebebi nedür?" ilâvesiyle "nitedür" ve "nedür" kelimeleriyle secili söyleyişi yakalamıştır.

Çeviride en başarılı olduğu kısımlar tasvirlerin geçtiği bölümler. Gerçi bu kısımlar Nasrullah'ın metninde de en göz alıcı bir biçimde öne çıkıyor. Fakat Farsça'sındaki kalitenin bozulmadan Türkçeye aktarılabilmesi ayrıca övgüye değer. Genellikle tabiat ve kadın ve bir yerde de savaş tasviri, özellikle atları anlatan kısım çok başarılı. Birkaç örnek vermek gerekirse:

"...der cemâl reşk-i ^carūsân-i huld bûd, mâhitâb ez bunâgûş-ı u nûr düzdîdî ve âfitâb piş-i ruheş secde berdî, dil-âvizî ciger-

h^vörî meclis-efrûzî cihân-süzî çünanki in terâne..."(TKD. s. 75).

"şöyle kim ay anuñ yüzine reşk iltürdi, güneş anuñ yanağı öñine secde kılurdı. Bir gönül asıcı ve ciger yiyici, meclis yandurucu ve cihân göyündürücüydü şöyle kim bu terâne..."(SL.18a).

"ve zenî dâşt rüy çün hâşıl-ı nîkükârân ve zülf çün nâme-i günâh-kârân" (TKD. s. 214).

"ve anuñ bir yigit avradı varıdı. Yüzi şol zâhidler hâsılı bigi ağıdı ve zülfi yazuklu bitisi bigi karaydı" (SL.111b).

Şu tasvirde ise çevirideki ustalık her bakımdan çarpıcıdır:

"ve bî-İrân Doht ki zeh-âb-ı çeşme-i horşid-i tâbân ez çâh-ı zenahtân-ı üst ve menba^c-ı nür-ı mâh-ı dü-hefte ez aks-i bunâğuş-ı ü, ruhsârî çün eyyâm-ı devlet-i hurrem ve dil-h^vâh..."
(TKD. s. 356).

"ve İrân Dohtuñ şol cân arturucu dizârınsuz ve cihân bezeyici cemâlınsüz kim güneş gözünüñ suyu anuñ eñegi çukurındandır ve iki heftelik ayuñ nürü bigi anuñ kulağı dozunuñ aksindedür ve anuñ kızıl yanağı şol devlet günleri gibi hurrem ve taze ve anuñ pürçeği ve zülfi şol kayğu donları gibi kara ve karışıkdur..."
(SL.179b).

Benzetmelerin gerek anlam ve gerekse söyleniş açısından eş değerde hatta daha da güzel, ahenkli ve akıcı bir biçim de dilimizde ifâde bulması Kul Mesûd'un orijinal metne olan sadakatının yanısıra sanatkârane bir üslûp yarattığı gerçeğini de ortaya koyuyor.

Eserin bu genel üslûp özellikleri dışında, Kul Mesûd'un esere getirdiği önemli bir katkı da Farsça kelimelere Türkçe karşılıklar bulma çabasıdır. Örneğin; "nerm nerm" (TKD. s. 86) kelimesi "anul anul" (SL.38a), "teng hū-yi" kelimesi ise "hū darlığı" (SL.33b) şeklinde karşılanmaya çalışılmıştır. Elbetteki metin bu açıdan da incelendiğinde örnekleri çoğaltmak mümkün olacaktır.

Metnin tamamında ifadesi çok açık olmayan birkaç cümlenin dışında, çevirinin nesir dilinin, üstelik yazıldığı dönem de göz önüne alınırsa, tam bir çeviri yapma kaygısını taşımakla birlikte kendi üslûbunu da yaratmış olmasıyla, Kul Mesûd, çevirideki başarısını ispatlamış oluyor. Özellikle, konunun daha fazla uzamasından kaçınmak amacıyla birkaç örnekle belirtmeye çalıştığımız tasvirlerin aktarılışında Nasrullah'ın becerisinin üstünde bir ifade sergiliyor.

Sonuç olarak Kelile ve Dimne çevirisinin nesir kısmı için şunları söyleyebiliriz:

- a) Kul Mesûd, metnin tamamında ifadesi çok açık olmayan ancak Farsça'sıyla karşılaştırıldığında anlaşılabilen birkaç cümle dışında oldukça akıcı, sürükleyici ve yer yer secili; hikemî anlatımlarda uzun ama açık, ara hikâyelerde ise kısa cümlelerle başarılı bir çeviri örneği sunmuştur.
- b) Farsça metne sadık kalmakla birlikte kendi üslûbunu yaratma gücünü göstermiş ve Türkçe'yi ustalıkla kullanması açısından Nasrullah'ın çevirisine paralel hatta yer yer ondan daha güzel bir

ifade tarzı yakalamıştır (Bkz. şiir dili kısmı).

- c) 14. Yüzyılda yapılan Türkçe çeviriler arasında Kul Mesûd'un bu eseri yazıldığı devir de gözönünde tutulursa o devrin edebi dilini yaratanlar arasında ayrı bir yer alacağı muhakkaktır.

2. Şiir Dili:

Kelile ve Dimne mensur bir eser olmakla birlikte içine serpiştirilmiş manzum parçalar pek te az değildir. Kul Mesûd'un bu Türkçe çevirisinde 17 beyitlik bir manzum hikâye, Behrâm Şah için yazılmış bir gazel ve Arapça-Türkçe bir mülemma vardır. Fakat çoğunlukta olanlar esere ayrı bir ta , hoş bir hava getiren ufak manzum parçalardır. Metne serpiştirilmiş halde 37 nazım, 32 kıta ve 37 beyit vardır. Bunun dışında bir kaç kıta-i kebire ve mesnevi parçacıklarına da rastlanır. Ayrıca Kul Mesûd bir kaç yerde konuyla ilgiyi Farsça ve Arapça şiirleri çevirmeden olduğu gibi almıştır. Bu şiirler elbetteki doğrudan doğruya Kul Mesûd'un kendi tarafından yazılan şiirler değildir. Fakat gerek dilin arılığı ve gerekse söylenişteki edâyla o kadar Türkçe'leşmiştir ki onların çeviri oldukları hissedilmez.

Nesirde Nasrullah'ın sıkı bir takipçisi olan Kul Mesûd, şiir çevirilerinde ona çok az bağlı kalmıştır. O, Nasrullah'ın çevirisine soktuğu bir çok Arapça ve Farsça şiirlere kendi eserinde yer vermemiştir. Nasrullah'ta nesirle nazım konu açısından tam bir bütünlük teşkil etmez, peşpeşe gelen şiir parçalarıyla konu biraz dağınılır. Oysa Kul Mesûd'un orijinaline çok az sadık kalmış ve dörtlükler ha-

line getirilmiş manzum parçaları metinle tam bir uyum halindedir; konunun akışı içinde yoğunlaşan duygular ve fikirler şiire dönüşür. Kul Mesûd çevirisinde şiir, hikâyede işlenen temanın, duygunun ya da düşüncenin son halkası ve doruk noktasıdır.

Bu küçük manzum parçalar metin içinde, ya "beyt", "şi^cr" ve "nazm" ya da "Şi^cr-i Türki, Şi^cr-i Farsi ve Şi^cr-i Tazi" başlıkları altında geçtikleri gibi çok nadir olarak Farsça ve çoğunlukla Arapça beyit ya da beyitlerden sonra da yer alabilirler. Farsça'sıyla karşılaştırılmadıkça bu ilk sırada sayılan manzum parçaların Türkçe çeviri eserinde Arapça'dan mı, Farsça'dan mı yoksa hiçbir yerden çevrilmeyip Kul Mesûd'a mı ait olduklarına ait bir işaret yoktur. Aslında, atasözü ve hikemî tarzda yazılmış olan bu dörtlükler ve beyitler Türk düşünce ve zevkine o kadar uygundur ki onların hangi dilden çevrildiklerini soruşturmak insanın aklına bile gelmez. Yine Farsça eserle karşılaştırıldığında Kul Mesûd'un "Şi^cr-i Türki" dediklerinin birkaçının eserin Farsça çevirisinde mevcut olduğu görülecektir. Fakat Nasrullah'ın şiiriyle Kul Mesûd'un bu şiirleri arasında, genel konunun benzerliğinin dışında bir benzerlik bulunmaması ya da çok az bulunması, Kul Mesûd'un onları "Şi^cr-i Türki" diye isimlendirmesine yol açmıştır.

Kul Mesûd'un şiir tekniğine gelince, ilk akla gelen aruz veznini nasıl kullandığı sorusu oluyor. Şiirlerindeki sadelik, yani Türkçe kelimelere yer vermesi, kaçınılmaz olarak ulama ve imalelere yol açmakla birlikte sık sık tekrarlanan vezin hatalarına rastlanmamaktadır. Eserin orijinal nüshasına henüz erişilemediğinden ve

farklı müstensihlerin elinden çıktığı anlaşılan iki nüshadaki kimi değişik okuyuşlar da gözönüne alınırsa çok olmayan bu vezin hatalarının pek azının Kul Mesûd'a ait olabileceği düşünülür. Kul Mesûd daha çok bahr-i remel kalıbını sevmekle birlikte çeşitli aruz kalıplarını da kullanmıştır. Sonu "fâ i lün"le biten remel kalıbı, halk şiirinin onbirli kalıbına hece sayısı itibarıyla çok uygundur. Dilinin arılığının da etkisiyle Kul Mesûd'un bu vezinle yazılmış şiirlerinin ilk bakışta aruzla mı heceyle mi yazılmış oldukları konusunda tereddüte düşülebilir.

Kafiye ve redif zenginliğiyle sağlanan ses ahengi onun şiirinin ana özelliklerinden biridir.

Söz sanatları açısından en çok kullandığı sanat teşbih sanatıdır. Bunu teşhis ve intak takip eder. Tenasüb ve leff ü neşri de kullanılmıştır.

Kul Mesûd'un şiiri hakkında verilen bu genel bilgileri birkaç başlık altında örnekleriyle ele almak konuya daha bir açıklık kazandıracaktır.

1- Çeviri Tekniği Açısından Şiirlerin Değerlendirilmesi:

a) Orijinaline Bağlı Olanlar:

Kul Mesûd'un şiir çevirilerinde Nasrullah'a bağlı olmadığı söylenmişti . Bu genel değerlendirmenin dışında tam bir çeviriye örneklik edecek manzum parçalarda vardır. Bir ikisinin dışında Kul Mesûd bu çevirilerde oldukça başarılıdır. Bu şiirleri de onun diğer ser-

best çevirileri kadar güzeldir.

"Düşmana hirciz aşaklık kılmayam
Gök yüzinde idinürse ol makām
Serçeye tapu kıla mı ak toğan
Dilkiye arslan vire mi hōş selām" (SL.100b)

"Halk dilinde söylenür" dedikten sonra "Beyt" başlığı altında yazılan bu nazım, Farsça aslına çok uygundur:

"Ne-şevem hāzı^c-i ^cadū hergiz
V'er çe ber-āsumān kuned mesken
Bāz günceşk-rā bered fermān
Şīr rubāh-rā bī-nihed gerden" (TKD.197)

Arapça şiir çevirileri de Farsça'larınıninki kadar güzeldir:

"İzā ente ekremte'l kerīme melektehu
Ve in ente ekremte'l-le'ime temerredā
Ve vaz^cu'n-nedā fī mavdı^c's-seyfi bi'l-^culā
Mudırru ke-vaṭ^c'i's-seyfi fī mevđı^c'n-nedā

Kaçan ağır layasın sen kerīmi
Keremler artura saña kulola
Nekes kişiyi ger sen hōş dutasın
Yavuz hulka daha kibri bolola
Kılıç yarası yire eylük itmek
Ziyān kapusına ulu yolola" (SL.41b).

b) Serbest Çevirileri:

Bu gruba giren şiirlerin bir kısmı, konusunu Nasrullah'tan ölmakla birlikte onun tam bir çevirisi değil belki benzer bir çevirisi bile sayılmazlar. Çoğu zaman Kul Mesūd esinlendiği Arapça ya da Fars-

ça beyti dörtlük şeklinde genişleterek yeniden yazar. Çevirisinde bu tür şiirlerinin orijinini açıklayıcı bir bilgi vermez. Kul Mesûd'un bir şiirine

"Günlerün sevgülisi hem tatlısı
Dünlerün ni^cmetlüsi rāhatlısı
Oldurur kim oturasın yārıla
Ol zamanuñ eyü olur yatlısu" (SL.90a)

kaynaklık eden Arapça beyit şudur:

"Ve elezzü eyyāmi' l-fetā ve eḥabbuhu
Mā kāne yüzcihi ma^ca' l-ahbābi" (TKD.179).

Bazı şiir çevirilerinde ise, genelde orijinaline yakın bir anlam yakalar ve beyiti dörtlük halinde her bakımdan Türkçe'leşmiş bir halde sunar:

"Kālū ve mā fa^calū ve eynehümū
Min ma^cşerin fa^calū ve mā-kālū

Şimdiki kavm öginür işlemedin
Sözi çokaldur işe başlamadın
Ol kavim kanı ki işler, söylemez
Kuş sözünü söylemez, kuşlamadın" (SL.54b).

"İnsanoğlunun kendi canını herşeyin üstünde tuttuğunu" mizahî bir biçimde anlatan manzum hikâye de Kul Mesûd'un "Tercüme-i Parsi" demesine rağmen bir serbest çeviri örneğidir. Bu mesnevi, akıcılığı, ses uyumu, konunun sıralanışı ve sonuca bağlanmamasındaki ustalık ve Türkçe cümle yapısına tamamiyle uygun dil özelliğiyle dikkat çekicidir.

Türkçe'sinde "Mehseti" olarak geçen kızın adı Farsça'sında "Mehsiti"dir. Bu isim benzerliği dışındaki benzerlik yine konunun genel hatları itibariyledir, yoksa Türkçe metin Farsça'sını tam olarak takip etmemektedir. Farsça'sında öküzün hikâyeye girişi hemen birinci beyitte kızla aynı mısradadır ve öküzler çifttir. Halbuki Türkçe'sinde bir öküzden sözedilir ve onun ortaya çıkışı ancak sekizinci beyittedir. Farsça'sında ilk beyit şöyledir:

"Dāšt zālī berūstā-yī çekāv
Mehsiti nām duhterī vü dū gāv" (TKD.288).

Türkçe'sinde ise

"Varıdı ol bir kocanın bir kızı
Mehsetī adlu aya benzer yüzi" (SL.150a)

görüldüğü gibi Türkçe'sinde kızın takdimi daha zariftir. Bunu takiben gelen diğer dört beyitte kız hakkında bilgi verildikten sonra ancak öküze sıra gelir:

"Varıdı ol kocanın bir öküzi
Matbaha girdi vü istedi ruzī"

Başına çömlek geçmiş öküzün Azrail sanılması ve yaşlı adamın hasta olanın kızı olduğunu ona gitmesi gerektiğini anlatan kısımlar benzerlik gösterir. Son kısımlarda bu benzerlik yine azalır. Kul Mesûd son iki beyitte takdim tehir yaparak hikâyeyi bitirir.

"Bî-belā nāzenīn şumerd ū-rā
Çün belā dīd der superd ū-rā
Tā bedānī ki vakt-i piç-ā-piç
Hīç kes mer turā ne-bāşed hīç" (TKD.290)

"Tā bilesin tarlık içinde kişi
Kendü cānını dilemekdür işi
Ta belā irince severdi kıızı
Çün belā irdi vü döndürdi yüzi"

Serbest çevirilerinin bazılarında, kendi katkıları ve edâsıyla (avlamaz'la boylamaz kelimesini kullanması gibi) şiiri aslından daha akıcı ve akılda kalıcı hale getirmiştir:

"Ak toğan hirciz çekürge avlamaz
İrkek arslan dilkü çakal boylamaz" (SL.33a).

Bu beyit Farsça'sında şöyledir:

"Ne kuned bāz c'azm-ı şayd-ı melah
Ne kuned şir kasd-ı zahm-ı şağal" (TKD.73).

Bazen de kendi çevirisine farklı yorumlar katar. Örneğin bu Farsça dörtlüğün ilk üç mısrasını aynen çevirmiş fakat dördüncü mısrada farklı bir yorum yapmış:

"Ger hüsn-i tū ber felek zened hargāhī
Ez her burcī cudā be-tābed māhī
V'er luṭf-ı tū zemīn be-yābed rāhī
Şad Yūsuf ser ber āred ez her cāhī" (TKD.75)

"Şol senūñ görkūñ eger güneşeğa
Degme bir burcında gögūñ ay doğa
Ger senūñ luṭfuñ yire bir kez yağa
Utana Yūsuf başuñ kaldurmağa" (SL.18a).

Nasrullah'ın bu dörtlüğü gerek hayal ve gerekse söyleniş açısından onun en güzel şiirlerindedir. Kul Mesūd burada onu pek yakalayamamış.

2- İşlenen Konular Açısından Şiirlerin Değerlendirilmesi:

Dostluk, öğüt tutmak, doğruluk, felek, ayrılık, iyilik, kötülük gibi birçok konuda özellikle atasözü ya da öğüt verici, yol gösterici nitelikleri hikemî şiir tarzını ifâde etmekte çok başarılı olan Kul Mesûd'un bu parçalarında sözlü geleneğin izlerini de görmek mümkündür. Türkçe çeviride genellikle kıtalar halinde karşımıza çıkan bu deyişler Farsça metinle karşılaştırıldığında bir kısmının orijinallerinin Arapça olduğu görülür. Türkçe çevirisinde Kul Mesûd, şiirlerinin Farsça'dan mı yoksa Arapça'dan mı çevrildiğini belirtmediğinden ve bunlara ilişkin orijinal metinleri de -bir ikisi- dışında vermediğinden kıyaslama imkânı da yoktur. Bu kıyaslama tarafımızdan yapıldığında ve bu çevirilerin son derece uyumlu, hoş ve zarif, ayrıca redif ve kafiye açısından da zengin oldukları saptanmıştır.

Şu dördlükde dostlardan ayrılanların hislerini çok güzel bir biçimde anlatılmıştır:

"Böyledür uşbu zemâne işleri
Kim ayurur dōstları kardaşları
Ger dökülmissedi gözüm yaşları
Ciger ıssısı yakaydı daşları" (SL.51b).

Şu dördlükte ise akıllı ve gafil insanların tanımını gayet belirgin-
dir:

°Akıl oldur kim işi ön añlaya
Bilini ol iş soñiçün bağlaya
Gāfil oldur kim işi soñra tuya
Aşşı kılmaya güle ger ağlaya

Aşağıdaki dörtlüğün Farsça metinde karşılığı yok. Zaten Beyt-i Türkî diyor. Kul Mesûd bu dörtlüğüyle çıkarıcıların dostluklarına güvenilemeyeceğini de vurguluyor:

"Kardaş olmaz ol kişiler kim gele
Karnı doymakçün saña yardım kıla
Göz ucuyla bakmayalar yüzüne
Çünkü sende dünyelik eksük ola" (SL.87b).

Pek çok atasözünü manzum şekilde söylemiştir. (Bkz. "Atasözleri" kısmı). Bir kaç tane örnek vermek gerekirse:

"Eyü sanıcı öğüt virür olur
Nik-baht oldur kim öğidi duta
Uluların öğüdi devlet olur
Dut öğüdi dut öğüdi iy ata" (SL.52a).

"Her kişi kim kendü dilin bekleye
Başını kılıçdan ol key saklaya" (SL.69a)

ve

"Yavuz olma koğıl yavuz pişesin
Kuyu kazma kişiyçün sen düşesin" (SL.76a).

Kul Mesûd'un şiir kudretini her bakımdan yansıtan şu kıta-i kebîresi yine öğüt verici niteliktedir. Son derece ahenkli, müzikalitesi yüksek ve sanatkârane söyleyi özellikleri taşıyan bu şiirde, söz sanatlarının birçoğunda görebiliriz:

"Kibr içinde aslan ol iy ser-firâz
Heybeti çok korkusu savaşda az
Kalmağıl sen tāvusa vü bülbüle
Anda cümle reng durur bunda âvâz
Himmetüni c'ali dut toğan bigi
Kim bulasın şeh katında c'izz ü nâz" (SL.26b).

KUL MESÛD ÇEVİRİSİ VE
NÜSHALARININ ÖZELLİKLERİ

Kul Mesûd'un Nasrullah'ın Farsça çevirisine dayanarak Türkçe'ye çevirdiği Kelile ve Dimne adlı eserin bilinen iki nüshası mevcuttur. Bunlardan biri İstanbul'da Süleymaniye Kütüphanesi'nde Lâleli Bölümü 1897'de, diğeri ise Oxford'da Bodleian Kütüphanesi'nde Marsh 180'de kayıtlı bulunmaktadır.

XIV. yüzyıl Anadolu sahasında yapılan ilk çevirilerinden olan bu eserin Lâleli nüshasından ilk defa bahseden Bursalı Mehmed Tahir olmuştur.¹ Bodleian nüshasını ilk defa bulup, 1883'de yapılan müstefrikler kongresinde bildirilen ise Ethé olmuştur.² Ethé Bodleian Kütüphanesi'ndeki Türkçe yazmaların katalog çalışmaları sırasında o zamana kadar bilinmeyen iki tane Kelile ve Dimne nüshasına rastlar ve önce bunların Pehlevî'den çevrilmiş olduğunu düşünür. Bu düşüncesinde çok haksız değildir. Çünkü kitabın birinci bâbı olan "Kitab-ı evvel der şerh-i kitap" kısmında

"ve bu kitâbı pars ehli Hind dilinden Pehleviye tercüme eylediler andan Farisiye tercüme oldı andan Türkiye tercüme olındı kim..."

(SL.11a)

---

¹Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı müellifleri, II (İstanbul: 1333-1342), s. 305.

²Hermann Ethé, "On Some Hitherto Unkown Turkish Version of Kalilah and Dimnah", Actes du Sixieme Congres International des Orientalistes (Leiden: 1885), s. 239-255.

denilip Arapça çevirisinden hiç söz edilmemektedir. O zamana kadar Türkçe Kelile ve Dimne çevirisi olarak Ali Çelebi'nin Kâşifi'den yapmış olduğu Hümayun-nâme dışında başka bir Türkçe çeviri bilinmiyordu. Ethé bu iki yazmayı De Sacy'nin de yardımıyla Bodleian ve British Library'de bulunan en eski Nasrullah çevirileriyle karşılaştırır ve onların her ikisinin de Nasrullah çevirisine dayandıklarını ispatlar. Ancak bu iki nüshanın (Marsh 180 ve Marsh 61) Nasrullah'a dayanmakla birlikte farklı devirlerde yapılmış oldukları da ortaya çıkar.

Çalışmanın asıl konusunu teşkil eden bu iki nüshanın özellikleri:

SL: Süleymaniye Kütüphanesi, Lâleli Bölümü 1897 numarada korunmakta olan bu nüsha İsmâ'îl bin Kılâguz tarafından 21 rebiü l-evil 895 (12 Şubat 1490) yılında istinsah edilmiştir. Koyu kahverengi deri ile ciltlenmiş yazma okunaklı ve harekeli bir nesih ile yazılmıştır. 232 yapraktır. 24 X 16 (12 X 18,5) cm. olup, her sayfada 15 satır bulunmaktadır. Yapraklar filigranlı, açık krem renkli ve aharlıdır. Yazılar siyah mürekkeple yazılmıştır. Yalnız bazı âyetler, hadisler, serlevhalar, minyatürleri açıklayan ibareler ve bazı noktalamalarda kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Reddadelidir. Bazı sayfalarda kurt yeniği vardır. Kitapta birçok yerler minyatür yapılmak için boş bırakılmıştır. Minyatür boşlukları ve açıklayıcı bilgiler sırası ile şunlardır:

1. 6b.de 9. satırdan sonra açık bırakılmıştır.
2. 7a.da baştan 12 satırlık boşluk vardır.

3. 16a.da birinci satırdan sonra 6 satır boştur.
4. 16b.de beşinci satırdan sonra 5 satır boştur.
5. 17b.de 6 satırlık boşluk var, sayfanın kenarına (zahit ve ugrı mürit sureti bu misal üzerinedür) yazılmıştır.
6. Aynı sayfanın ikinci yarısında 5 satırlık boşluk var ve sayfa kenarında (iki geyik ve dilkü suretleri bu misal üzerinedür) yazılmıştır.
7. 18a.da 5 satır boşluk ve (yavuz işlü avrat ve aşık yigit ve zahit sureti budur) yazılmıştır.
8. 18b.de 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (iki aşufte ve yavuz işlü avret sureti bu misal üzerinedür) yazılmıştır.
9. 19a.da 6 satırlık yer açık bırakılmış (cerrah avratının ve cenger sureti budur) yazılmıştır.
10. 19b.de 6 satır açık bırakılmış sayfanın kenarına (cenger haccam avratının burnın kesdüğü suretidür) yazılmıştır.
11. 20a.da 6 satır açık bırakılmış (cenger avratı sureti ve cenger sureti bu misal üzeredür) yazılmıştır.
12. 20b.de 8 satır boş bırakılmış yan tarafa (zahit ve haccam ve kadı sureti bu misal üzeredür) yazılmıştır.
13. 20b.de 6 satırlık yer açık bırakılmış (burun kesilmiş avrat ve haccam sureti) yazılmıştır.
14. 21b.nin son satırına (Kelile ve Dimne sureti bu misal üzredür) yazılmış ve 22a.da 6 satırlık yer açık bırakılmıştır.
15. 22b.nin son satırına (ray Hindi ve berhemen hakim sureti bu misal üzeredür) yazılmış ve 23a.da 9 satır boş bırakılmıştır.
16. 24a.nın son satırına (Şenzabe sureti bu misal üzeredür) yazılmış ve 24b.de 8 satır boş bırakılmıştır.
17. 25a.nın birinci satırına (arslan sureti kim canavarlar ana tapu kılırlardı bu misal üzeredür) yazılmış ve 6 satır boş bırakılmıştır.
18. 25a.nın son satırına (Kelile ve Dimne sureti bu misal üzerinedür) yazılmıştır ve 25b.de 5 satır boş bırakılmıştır.
19. 26a.da üçüncü satıra (dürger ve buzine sureti bu misal üzerinedür) yazılmış ve 6 satır boş bırakılmıştır.

20. 28b.de onikinci satıra (Dimne sureti kim arslana tapu kıldı bu misal üzerine) yazılmış ve 3 satır boş bırakılmıştır.
21. 29a.da 7 satır boş bırakılmıştır.
22. 30a.da 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (Dimne ve arslan halvet bulup söylediği bu misal üzerinedür) yazılmıştır.
23. 31b.da 6 satır boş bırakılmıştır.
24. 32a.nın son satırında (Şenzabe ve Dimne sureti bu misal üzerinedür ki yazıldı) ifadesinden sonra 32b.de 7 satır boş bırakılmıştır.
25. 33a.da 5 satır boş bırakılmış (Dimne ve öküz ve arslan sureti bu misal üzerinedür) yazılmıştır.
26. 34a.da 3 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (şagal ve zag sureti bu misal üzerinedür) yazılmıştır.
27. 34b.de (balıkçır ve yengeç sureti bu misal üzerine kim yazıldı) ibaresinden sonra 4 satır boş bırakılmıştır.
28. 34b.nin son satırına (balıkçır sureti bu misal üzerinedür kim yazıldı)dan sonra 35a.da 5 satır boş bırakılmıştır.
29. 35b.de birinci satırda (balıkçır balıkları alup yidüğü sureti bu misal üzerinedür) yazılmış, 5 satır boş bırakılmıştır.
30. Aynı sayfanın ikinci yarısında (yengeç ve balıkçır sureti) yazılmış ve 3 satır boş bırakılmıştır.
31. 36a.da (yengeç sureti ve balıklar dirilüb sevindüğü) yazılmış, 4 satır boş bırakılmıştır.
32. 36b.de 5 satır açık bırakılmış, sayfanın kenarına (avrat ve bürüncük ve zag sureti bu misal üzerine) yazılmıştır.
33. 37a.da 5 satır boş bırakılmıştır.
34. 37b.de (arslan ve canavarlar sureti bu misal üzerinedür ki yazıldı)dan sonra 6 satır boş bırakılmıştır.
35. 38a.da (canavarların sureti budur) yazılmış, 6 satır boş bırakılmıştır.
36. Aynı sayfanın ikinci yarısında 3 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (arslan ve tavşan sureti) yazılmıştır.
37. 38b.de (arslan ve kuyu ve tavşan sureti) yazılmış, 5 satır boş bırakılmıştır.

38. 39a.da 4 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (Dimne sureti kim arslanla halvet söylerdi, budur) yazılmıştır.
39. 41a.da (iki sayyad ve üç balık sureti budur)dan sonra 5 satır boş bırakılmıştır.
40. 45a.da (Dimne ve öküz sureti budur) yazılmış, 5 satır boş bırakılmıştır.
41. 48a.da (arslan ve kurt ve şagal ve zag hikayeti) yazılmış ve 5 satır boş bırakılmıştır.
42. 48b.de 4 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (arslan ve deve sureti bu misal üzerinedür ki yazıldı)
43. Aynı sayfanın ikinci yarısında (kurt ve zag ve şagal sureti bu misaldür)den sonra 4 satır boşdur.
44. 49a.da (sayrı arslan ve zag sureti bu misaldür) yazılmış, 4 satır boş bırakılmıştır.
45. 50a.da (arslan ve deve ve kurt ve zag ve şagal sureti bu misal üzerinedür) yazılmış, 6 satır boş bırakılmıştır.
46. 51a.da (iki taytuy ve deniz sureti bu misal üzeredür) yazılmış, 4 satır boş bırakılmıştır.
47. 52a.da (baga ve iki kaz sureti bu misal üzerinedür ki yazıldı) dan sonra 4 satır boş bırakılmıştır.
48. 52b.de (iki taytuy ve deniz vekili suretidür) yazılmış, 4 satır boş bırakılmıştır.
49. Aynı sahifenin son satırına (simürg ve kuşlar sureti bu misal üzerinedürki yazıldı) dan sonra 53a.da 5 satır boş bırakılmıştır.
50. 53a.da son satıra (Kelile ve Dimne sureti) yazılmış 53b.de 3 satır boş bırakılmıştır.
51. 53b.de beş satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (arslan ve öküz ve kelile ve Dimne sureti budur) yazılmıştır.
52. 54a.da (arslan ve öküz ve Kelile ve Dimne sureti) ibaresinden sonra 6 satır boş bırakılmıştır.
53. 55b.de (ağaç ve kuş ve buzineler ve yol eri sureti) yazılmış, 7 satır boş bırakılmıştır.
54. 55b.nin son satırına (kuş ve buzineler sureti bu misal üzeri-

- nedürki yazıldı) yazılmış, 56a.da 4 satır boş bırakılmıştır.
55. 56b.de (gafil ve zirek sureti bu misal üzerinedür) yazılmış, 5 satır boş bırakılmıştır.
56. Aynı sayfanın ikinci nısfında 3 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (gafil sureti bu misal üzerinedür) yazılmıştır.
57. 57a.da 7 satır boş bırakılmış ve sayfanın kenarına (zirek ve atası sureti bu misal üzerinedür ki yazıldı) yazılmıştır.
58. 57b.de (yengeç ve kurbaga sureti bu misal üzredür) ibaresinden sonra 4 satır boş bırakılmıştır.
59. Aynı sayfanın ikinci yarısında 3 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (göjen ve yılan ve balık sureti) yazılmıştır.
60. 59a.da (bazirgan ve demürce sureti bu misal üzerinedür ki yazıldı)dan sonra 6 satır boş bırakılmıştır.
61. 60a.da üçüncü satırı müteakip 2 satır boşdur.
62. 60b.de (arslan ve Dimne sureti bu misal üzerinedür ki yazıldı)dan sonra 6 satır boşdur.
63. 61a.da 3 satır boş bırakılmış (Dimne helak olduğu sureti budur) yazılmıştır.
64. 61b.de 5 satır boş bırakılmış (ray Hindi ve berhemen hakim sureti bu misal üzerine) yazılmıştır.
65. 62b.de 5 satır boş bırakılmış (kaplan ve Kelile ve Dimne sureti bu misal üzerinedürki yazıldı).
66. 63a.nın son satırına (arslan ve anası sureti bu misal üzerinedür ki yazıldı)dan sonra 63b.de 6 satır boş bırakılmıştır.
67. 64b.de 5 satır boş bırakılmış (arslan ve anası ve Dimne ve canavarlar sureti) yazılmıştır.
68. 67b.de (nakkaş ve çadır sureti bu misaldür)den sonra 7 satır boş bırakılmıştır.
69. 70a.da son satırda (canavarlar kadılar ve Dimne sureti bu misal üzerinedür ki yazıldı)dan sonra 70b.de 6 satır boş bırakılmıştır.
70. 72b.nin son satırında (Ruzbih ve Dimne sureti bu misal üzerinedür ki yazıldı)dan sonra 73a.da 5 satır boş bırakılmıştır.
71. 73b.de (canavarlar kadılar ve Dimne sureti bu misal üzredir)den sonra 5 satır boş bırakılmıştır.

72. 75a.da 5 satır boş bırakılmış (marzuban ve konuklar ve tutî sureti bu misaldür) yazılmıştır.
73. 76a.da 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (marzuban ve avratı ve dogancı kul sureti) yazılmıştır.
74. 76b.de 4 satır boş bırakılmış, (arslan ve kaplan sureti) yazılmıştır.
75. 77a.da 5 satır açık bırakılmış, sayfanın kenarına (arslan ve arslanın anası ve kaplan ve Dimne sureti) yazılmıştır.
76. 77b.de 5 satır boş bırakılmış (ray-ı Hindî ve berhemen hakim sureti) yazılmıştır.
77. 78b.de 9 satır boş bırakılmış (sayyad ve duzak ve zag ve Mutavvaka ve gügercinler sureti bu misal üzerine) yazılmıştır.
78. 79b.de 3 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (Mutavvaka ve gügercinler ve zag ve sıçan sureti) yazılmıştır.
79. 80a.da 4 satır boş bırakılmış (zag ve Mutavvaka ve gügercinler ve sıçan duzak kesdügi sureti) yazılmıştır.
80. 81a.da 4 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (sıçan ve zag sureti bu misal üzerinedür) yazılmıştır.
81. 83a.da 4 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (sıçan ve zag sureti bu misaldür) yazılmıştır.
82. 84b.de 4 satır boş bırakılmış (baga sureti bu misal üzerinedür) yazılmıştır.
83. 85b.de 6 satır boş bırakılmış (zahit ve konuk sureti bu misal üzerine) yazılmıştır.
84. 86a.da 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (sayyad ve geyik ve kurt ve donuz sureti bu misal üzerinedür) yazılmıştır.
85. 89a.da 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (zahid ve konuk ve sıçan sureti bu misal üzerinedür) yazılmıştır.
86. 92b.de 6 satır boş bırakılmış (geyik ve zag ve бага ve sıçan sureti bu misal üzerinedür) yazılmıştır.
87. 93a.da 6 satır boş bırakılmış (zag ve бага ve sıçan sureti) yazılmıştır.
88. 94b.de 6 satır boş bırakılmış (geyik ve zag ve sıçan sureti bu misal üzerinedür) yazılmıştır.

89. 95b.de 5 satır boş bırakılmış (sayyad ve bendi kesilmiş tobra sureti) yazılmıştır.
90. 96b.de 5 satır boş bırakılmış (ray-ı Hindî ve berhemen hakim sureti) yazılmıştır.
91. 97a.da son satıra (zaglar ve ügüler sureti bu misal üzerinedür kim yazıldı) yazılmış, 97b.de 9 satır açık bırakılmıştır.
92. 98a.da 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (zaglar meliki ve beş zag sureti) yazılmıştır.
93. 102a.da (zaglar meliki ve beş zagların birisi sureti bu misal üzerine ki yazıldı)dan sonra 102b.de 3 satır boş bırakılmıştır.
94. 102b.nin yarısından sonra 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (kuşlar cemaatı ve zag sureti budur) yazılmıştır.
95. 103a.da 6 satır boş bırakılmıştır.
96. 103b.de 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (tavşanlar meliki ve tavşanlar cemaatı sureti) yazılmıştır.
97. 104b.de 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (tavşanlar yalavacı ve piller meliki sureti budur) yazılmıştır.
98. 105a.nın son satırında (çeşme-i kumru ve piller ve tavşanlar yalavacı sureti bu misal üzerinedür ki yazıldı) ve sonra 105b.de 8 satır boş bırakılmıştır.
99. 106b.de 8 satır boş bırakılmış (ruzedar çetük ve tavşan ve keklik sureti budur) yazılmıştır.
100. 107b.de 7 satır boş bırakılmış (ruzedar çetük ve kuş ve keklik sureti budur) yazılmıştır.
101. 109a.nın son satırına (zahid ve koyun ve tarrar sureti ki bu misal üzerine yazıldı) yazılmış, 109b.de 9 satır boş bırakılmıştır.
102. 110a.da 5 satır boş bırakılmış (ügüler ve casus zag ve ağaç sureti) yazılmıştır.
103. 111b.de 7 satır boş bırakılmış (bazirgan ve avratı ve ugrı sureti) yazılmıştır.
104. 112a.nın son satırına (inek ve ugrı ve div sureti kim bu misal üzerine yazıldı) yazılmış, 112b.de 7 satır boş bırakılmıştır.

105. 113a.da 7 satır boş bırakılmış (zahid ve inek ve ugrı galebe eylediği sureti) yazılmıştır.
106. 114a.da 7 satır boş bırakılmış (dürger ve avratı ve anun maşukı ve dürger taht altında uyuduğu sureti) yazılmıştır.
117. 114b.de 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (dürger sureti kim avrat aldamasına şad olurdı, budur) yazılmıştır.
118. 116b.de 3 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (casus zag ve ügüler sureti bu misaldür) yazılmıştır.
119. 117a.da 5 satır boş bırakılmış (zahid ve kız sureti kim sıçanıdı bu misal üzerine) yazılmıştır.
120. 117b.de 8 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (zahid ve güneş sureti budur) yazılmıştır.
121. 117b.nin son satırına (zahid ve bulit sureti bu misal üzerine yazıldı) yazılmış, 118a.da 7 satır boş bırakılmıştır.
122. 118a.nın yarısından sonra 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (zahid ve yıl sureti bu misaldür) yazılmıştır.
123. 118b.de 4 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (zahid ve dag sureti) yazılmıştır.
124. Aynı sayfanın yarısından sonra 4 satır boş bırakılmış (zahid ve sıçan sureti) yazılmıştır.
125. 119a.da 6 satır boş bırakılmış (zaglar meliki ve zaglar sureti bu misal üzerinedür) yazılmıştır.
126. 119b.de 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (zaglar sureti kim ügüler göyündürdi bu misal üzerine) yazılmıştır.
127. 121a.nın son satırındaki (zayıf yılan ve kurbaga sureti bu misal üzerinedür ki yazıldı) ibaresinden sonra 121b.de 6 satır boş bırakılmıştır.
128. 121b.nin son satırına (zahid ve anun oğlu ve yılan sureti) yazılmış, 7 satır boş bırakılmıştır.
129. 122a.da sayfanın kenarına (zayıf yılan ve kurbaga sureti) yazılmış, 5 satır boş bırakılmıştır.
130. 125b.de 5 satır boş bırakılmıştır.
131. 126a.da 5 satır boş bırakılmış (maymunlar meliki sureti bu misal üzerine kim yazıldı) yazılmıştır.
132. 127a.da 8 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (buzineler

meliki sureti ve anun cemaatı bu misal üzerine kim yazıldı) yazılmıştır.

133. 128a.da 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (iki suba-
gası sureti bu misal üzerine kim yazıldı) yazılmıştır.
134. 128b.de 5 satır boş bırakılmış, sayfa kenarına (iki бага su-
reti bu misal üzerine kim yazıldı) yazılmıştır.
135. 129a.nın son satırındaki (buzineler ve бага sureti bu misal
üzerinedür ki yazıldı) ibaresinden sonra 129b.de 5 satır boş
bırakılmıştır.
136. 130a.da 5 satır boş bırakılmıştır (buzine sureti kim bagaya
binüp giderdi bu misal üzerine) yazılmıştır.
137. 132a.da 6 satır boş bırakılmıştır ve (buzine ve бага sureti
bu misal üzerine) yazılmıştır.
138. 132b.nin son satırında (arslan ve dilkü sureti bu misal üze-
rine kim yazıldı) ibaresinden sonra, 133a.da 5 satır boş bı-
rakılmıştır.
139. 133b.de 4 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (arslan ve
dilkü ve eşek sureti bu misal üzerine yazıldı) denilmiştir.
140. 134b.de 6 satır boş bırakılmış (dilkü ve eşek sureti) yazıl-
mıştır.
141. 135b.nin son satırına (berhemeni ve ray Hindî sureti bu mi-
sal üzerine kim yazıldı) ibaresinden sonra, 136a.da 8 satır
boş bırakılmıştır.
142. 137a.da 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (zahid ve
avratı sureti) yazılmıştır.
143. 138a.da (zahid sureti bu misal üzerine kim yazıldı)dan sonra
6 satır boş bırakılmıştır.
144. 138b.de 6 satır boş bırakılmıştır (zahid ve oğlan ve göjen ve
yılan sureti) yazılmıştır.
145. 139a.da 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (zahid ve
avrat sureti) yazılmıştır.
146. 139b.de (ray Hindî ve berhemen hakim sureti bu misal üzerine
kim yazıldı)dan sonra, 140a.da 7 satır boş bırakılmıştır.
147. 141a.da 6 satır boş bırakılmış (göjen ve sıçan ve ügü sureti)
yazılmıştır.

148. 141b.de 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (duzaga dutulmuş çetük ve sıçan sureti) yazılmıştır.
149. 142b.de 6 satır boş bırakılmıştır.
150. 144a.nın kenarında (sayyad ve çetük ve sıçan sureti bu misal üzerine kim yazıldı) yazılmış, 144b.de 5 satır boş bırakılmıştır.
151. 145a.da 2 satır boş bırakılmış (çetük ve sıçan sureti) yazılmıştır.
152. 147a.da 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (ray-1 Hindî ve berhemen hakim sureti) yazılmıştır.
153. 148a.da 5 satır boş bırakılmış (padişah-zade ve kuş yavrusu sureti) yazılmıştır.
154. 148b.de 5 satır boş bırakılmış (padişah-zade ve Fetre sureti) yazılmıştır.
155. 148b.de (pazişah ve Fetre sureti kim bu misal üzerine kim yazılmışdı)dan sonra, 149a.da 7 satır boş bırakılmıştır.
156. 154b.de 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (berhemen hakim ve ray-1 Hindî sureti bu misal üzerine) yazılmıştır.
157. 156b.de (zahid ve şagal sureti ve bir kaç şagallar kim anunla savaştılar) yazılmıştır, ve 157a.da 5 satır boş bırakılmıştır.
158. 158b.de 5 satır boş bırakılmış (arслан ve şagallar sureti bu misal üzerine kim yazıldı) yazılmıştır.
159. 160a.da 4 satır boş bırakılmış (arслан ve şagallar sureti bu misal üzerine) yazılmıştır.
160. 162a.da 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (arслан ve anası sureti bu misal üzerine) yazılmıştır.
161. 163b.de 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (arслан ve zahid şagal sureti bu misal üzerine) yazılmıştır.
162. 164b.de 5 satır boş bırakılmış (arслан ve anası sureti bu misal üzerine kim yazıldı) yazılmıştır.
163. 165b.de 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (arслан ve zahid şagal sureti) yazılmıştır.
164. 169a.da 6 satır boş bırakılmış (ray-1 Hindî ve berhemen hakim sureti) yazılmıştır.

165. 169b.de 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (arslan ve enükleri ve koca şagal sureti) yazılmıştır.
166. 171b.de 7 satır boş bırakılmış (ray-ı Hindî ve berhemeni hakim sureti) yazılmıştır.
167. 172a.da 7 satır boş bırakılmış (zahid ve konuk sureti) yazılmıştır.
168. 173b.de 4 satır boş bırakılmış (zag ve keklik sureti) yazılmıştır.
169. 174b.de 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (berhemeni-hakim ve ray-ı Hindi sureti bu misal üzerine) yazılmıştır.
170. 176b.de 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (Hilar melik sureti bu misal üzerine) yazılmıştır.
171. 177a.da 9 satır boş bırakılmış (melik ve beraheme sureti) yazılmıştır.
172. 178a.da 6 satır boş bırakılmış (melik ve beraheme sureti kim tabir vechin arz kılurlar) yazılmıştır.
173. 179a.da 7 satır boş bırakılmış (melik Hilar sureti kim secde kılur) yazılmıştır.
174. 180b.de 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (Bilar vezir ve Iran Doht sureti) yazılmıştır.
175. 181a.da (Iran Doht, melik katına geldiği sureti bu misal üzerine kim yazıldı)dan sonra, 181b.de 7 satır boş bırakılmıştır.
176. 183b.de 6 satır boş bırakılmış (melik ve Ketaridun hakim sureti) yazılmıştır.
177. 184b.de 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (yakut yüklü piller sureti kim melik barigahına geldi) yazılmıştır.
178. 184b.nin son satırına (Taziler ve Türk kulları sureti kim hediye gelmişdür) ibaresinden sonra 185a.da 7 satır boş bırakılmıştır.
179. 185a.nin yarısından sonra 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (melik ve kul sureti kim kılıç getürdi) yazılmıştır.
180. 185b.de 6 satır boş bırakılmış (kul ve fahir tonlar sureti kim melige getürdiler) yazılmıştır.
181. 185b.nin yarısından sonra 6 satır boş bırakılmıştır, sayfanın kenarına (ak pil sureti kim hediye veçhince gelmişdür) yazılmıştır.

182. 186a.da 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (melik ve kul sureti kim tac getürdi hediye veçhince) yazılmıştır.
183. 186a.nın yarısından sonra 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (İran Doht ve melik sureti kim andan yüz döndürdü) yazılmıştır.
184. 186b.de 7 satır boş bırakılmış (melik sureti kim şükr secde-sin eylerdi) yazılmıştır.
185. 187a.da 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (melik ve hediyeler sureti kim getürdiler) yazılmıştır.
186. 187b.nin son satırına (melik ve Bilar ve İran Doht sureti) yazılmış, 188a.da 8 satır boş bırakılmıştır.
187. 188b.de 8 satır boş bırakılmıştır. Sayfanın kenarına (İlag sureti kim melikün nazarı atacağıydı) yazılmıştır.
188. 189a.da 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (melik ve İran Doht sureti) yazılmıştır.
189. 189a.nın son satırındaki (Bilar vezir ve İran Doht sureti bu misal üzerine kim yazıldı) ibaresinden sonra 189b.de 6 satır boş bırakılmıştır.
190. 190a.da 7 satır boş bırakılmış (İran Doht ve Bilar evi sureti) yazılmıştır.
191. 190a.nın yarısından sonra 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (melik ve Bilar sureti kim kılıç kana bulayup getürdi) yazılmıştır.
192. 190b.de 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (iki çift gügercin sureti) yazılmıştır.
193. 191a.da 4 satır boş bırakılmış (erkek ve dişi gügercin sureti kim savaşurlardı) yazılmıştır.
194. 195b.de 7 satır boş bırakılmış (Bilar vezir ve melik sureti) yazılmıştır.
195. 196b.de 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (melik sureti) yazılmıştır.
196. 197b.de 8 satır boş bırakılmış (Bilar vezir ve İran Doht sureti) yazılmıştır.
197. 198a.da 8 satır boş bırakılmış (melik ve Bilar ve İran Doht sureti ki zemin bus kılur) yazılmıştır.

198. 198b.nin son satırına (Ketaridun hakim ve melik-i Hilar ve Bilar vezir sureti) yazılmış, 199a.da 8 satır boş bırakılmıştır.
199. 199b.nin son satırındaki (ray-ı Hindi ve berhemen hakim sureti kim bu misal üzerine yazıldı) ibaresinden sonra, 200a.da 7 satır boş bırakılmıştır.
200. 201a.da 7 satır boş bırakılmış (kuyu ve kuyumcu ve buzine ve bebr ve yılan sureti) yazılmıştır.
201. 201b.de 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (seyyah anları kuyudan çıkardugu sureti) yazılmıştır.
202. 201b.nin yarısından sonra 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (seyyah ve buzine ve bebr yılan sureti) yazılmıştır.
203. 202a.nın son satırındaki (seyyah ve kuyumcu ve kuyu sureti kim bu misal üzerine yazıldı) ibaresinden sonra, 202b.de 7 satır boş bırakılmıştır.
204. 202b.nin son satırındaki (seyyah ve buzine sureti kim ana yemiş getirivirdi) ibaresinden sonra, 203a.da 6 satır boş bırakılmıştır.
205. 203a.nın yarısından sonra 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (seyyah ve bebr sureti kim ana bilezükler getürdi bu misal üzerine) yazılmıştır.
206. 203b.de 6 satır boş bırakılmış (kuyumcu ve seyyah sureti) yazılmıştır.
207. 204a.da 7 satır boş bırakılmış (şahne ve kuyumcu ve barigan sureti) yazılmıştır.
208. 205a.da 7 satır boş bırakılmış (şahne ve ogul sureti kim yılan sokmışidi ve seyyah ilaç eylediği) yazılmıştır.
209. 205a.nın son satırına (gammaz kuyumcu ve anı ber-dar kıldukları sureti) yazılmış, 205b.de 8 satır boş bırakılmıştır.
210. 206a.da 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (bernehen hakim ve ray-ı Hindi sureti) yazılmıştır.
211. 207a.da 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (ve bazirgan oğlu ve ikinci oğlu sureti) yazılmıştır.
212. 207a.nın yarısından sonra 3 satır boş bırakılmıştır.

213. 207b.de 7 satır boş bırakılmış (pazişah-zade ve tuvanger oğlu ve bazirgan oğlu ve ikinci oğlu sureti) yazılmıştır.
214. 208a.da 7 satır boş bırakılmış (ikinci oğlu sureti şehre odun getürdi) yazılmıştır.
215. 208a.nın yarısından sonra, sayfanın kenarına (tuvanger oğlu ve bir avrat ve karavaşı sureti) yazılmış, 208b.de 7 satır boş bırakılmıştır.
216. 208b.de 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (tuvanger oğlu ve karavaş sureti kim anı kıgırur, bu misal üzerine) yazılmıştır.
217. 209a.da 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (şehir sureti bu misal üzerinedür ki yazıldı).
218. 209b.de 9 satır boş bırakılmış (gemici ve bazirgan oğlu sureti) yazılmıştır.
219. 210a.da 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (şehir sureti) yazılmıştır.
220. 210a.da 3 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (melik öldüğü sureti) yazılmıştır.
221. 210b.de 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (pazişah-zade ve kuyumcu sureti) yazılmıştır.
222. 210b.de 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (pazişah-zade ve kapucu sureti) yazılmıştır.
223. 211a.da 8 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (kapucu ve şehir kethudaları sureti kim pazişahzade zikrin kılurlardı) yazılmıştır.
224. 211b.de 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (şehir hocaları ve pazişah sureti kim mülki ana virdiler) yazılmıştır.
225. 212a.da 11 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (padişah-zade pil üzerine taht urub şehri gezdüğü sureti) yazılmıştır.
226. 212b.de 6 satır boş bırakılmış (şehir ve pazişah-zade sureti kim bu misal üzerine yazıldı).
227. 212b.de 4 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (vezirler ve bazirgan oğlu sureti) yazılmıştır.
228. 213a.da 6 satır boş bırakılmış, (şerif-zade sureti kim pazişahzade ana bahşiş viribidi) yazılmıştır.

229. 213b.de 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (seyyah ve padişah sureti bu misal üzerine) yazılmıştır.
230. 213b.de 4 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (pazişah-zade ve bir er sureti) yazılmıştır.
231. 214a.da 5 satır boş bırakılmış (seyyah ve sayyad ve hüdhüdler sureti) yazılmıştır.
232. 214b.de 8 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (seyyah ve iki hüdhüd ve ağaç sureti) yazılmıştır.
233. 215a.da satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (seyyah sureti kim yir kazar ve mal alur bu misal üzerine) yazılmıştır.
234. 218b.de 8 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (Furek bin Fur sureti kim bu misal üzerine) yazılmıştır.
235. 219a.nın son satırındaki (Fur oğlıyla İskender savaş itdüğü sureti bu misal üzerine yazıldı) ibaresinden sonra, 219b.de 9 satır boş bırakılmıştır.
236. 220a.da 8 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (İskender ve Furek sureti) yazılmıştır.
237. 221a.da 9 satır boş bırakılmış (İskender ve Furek savaşı harbgahında) yazılmıştır.
238. 222b.de 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (Bidpay hakim ve şakirdleri sureti) yazılmıştır.
239. 223a.da 6 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (çekük ve pil sureti) yazılmıştır.
240. 223b.de 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (çekük ve kuşlar sureti) yazılmıştır.
241. 224a.da 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (çekük ve sagsagan sureti) yazılmıştır.
242. 224b.de 5 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (pil ve çekükler sureti bu misal üzerine) yazılmıştır.
243. 225a.nın son satırına (kurbaga ve çekük sureti bu misal üzerine) yazılmış, 225b.de 5 satır boş bırakılmıştır.
244. 226a.da 6 satır boş bırakılmıştır.
245. 227a.da 8 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (Bidpay hakim ve melik-i Dabeşlim sureti) yazılmıştır.

246. 228a.da 7 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (melik ve dört fazıl hakim sureti) yazılmıştır.
247. 228b.de 8 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (dört melik sureti) yazılmıştır.
248. 229b.nin son satırına (Bidpay hakim sureti) yazılmış, 230a.da 9 satır boş bırakılmıştır.
249. 230b.de 6 satır boş bırakılmış (Bidpay hakim ve melik-i Dabeşlim sureti) yazılmıştır.
250. 231a.da 10 satır boş bırakılmış, sayfanın kenarına (Bidpay hakim ve şakir sureti) yazılmıştır.

Baş kısmı: lb: "Şükr ve ögmeklik ol Tañrıya kim^{anun} kudreti eserleri aydın^{gündüz} yüzinde yıldırımışdur anuñ hikmeti nürü karañu dün göñlinde balkımışdur"

İthaf kısmı aynı zamanda yazmanın son satırlarıdır. Ondan sonra dua cümlecikleri geliyor:

232a: "anden soñra huzāvendigār ve huzāvendigār-zāde-i cihān hasīb(ü)nesīb-i zamanü'l-mü'eyyed mine'r-rahmān cüvān-ı cüvān-baht-ı pāşā-yı kamuran Umür bin Muhammed bin Aydın -a^clā Allahü şānehu-işaretile ben za^cif(ü)nahif du^cacı Kul Mes^cud Tat dilinden Türkçeye dönderdüm, Tañrı tevfiķi birle tamām eyledüm va'llahü a^clem bi's-savāb.

Eserin fihristi 8b-9a arasında verilmiş. Bab başlıkları fihristte Farsça, konu içindeki Türkçe'dir. 16. babın sonunda Farsça olarak verilen bilgide kitabın aslen Hindü dilinde 10 bab olduğu, 6 babın ise Büzürcimihir tarafından eklendiği bilgisi verilmektedir. Bu altı bab şunlardır:

1. Bab-1 heştüm der zahid u Rasu
2. Bab-1 cehardihüm der Hilar ve Berahime
3. Bab-1 panzedehüm der seyyah ve zerger
4. Bab-1 şanzedehüm der pazişah-zade vü yaranış.

Kul Mesûd'un Nasrullah'tan alarak verdiği bu bilgiler doğru değildir. Aslında Kelile ve Dimne'ye İran kaynaklı üç bölüm girmiştir. Bunlardan ikisi Berzeveyh'in Hindistan'a gidip kitabı ele geçirmesi (1. bab) ve yine Berzeveyh'in biyografisinin verildiği (2. bab) kısımlardır. Bazı Mukaffa çevirilerinde bulunan ve İran orijinli olduğu tesbit edilen "Fareler Kralı" hikâyesi ise ne Nasrullah'ta dolayısıyla ne de Kul Mesûd çevirisinde vardır. Kul Mesûd'un Nasrullah'a dayanarak verdiği bu hikâyelerden "Hilar ve Berahime" tipik bir Budist hikâyedir, diğerlerinin ise Pançatantra'dan geldiği biliniyor. Yazmanın bab başlıkları (konu içinde), yaprak numaraları ve orijinleri (parantez içinde) sırasıyla şöyledir:³

Giriş: 1b-9a arasında Allaha şükür ve hamd ile başlayan bir mukadime vardır

- I. Kitab-ı evvel der şerh-i kitab, 9a-11a. (Kitabın Nuşirevan'ın arzusu ile tabibi Berzeveyh'i Hindistan'a göndermesi ve Kelile ve Dimne'nin Pehlevî'ye çevirilmesi kısmı. Bu kısım Pehlevî çevirisinde ortaya çıkıyor, yani İran orijinlidir).
- II. Bab-1 der Berzeveyh tabib, 11a-22b. (Berzeveyh'in isteği üzerine kendi adına yazılan bab olup, onun biyografisi niteliğindedir dolayısıyla yine İran orijinlidir). Bu babın içine

---

³Bab numaraları birinci bab, ikinci bab yerine romen rakamları kullanıldı.

yanlışıyla üçüncü babdan bir parça (SL.16a-22a arası) girmişdir.

- III. Der Kelile ve Dimne, 22b-61b. (Pançatantra'dan).
- IV. Arslan Dimne'ye doğruluk eylediği, 61b-77b. (İbnü l-Mukaffa'nın, Arapça'dan).
- V. Kuzgun, sıçan, güvercin, kaplumbağa ve geyik, 77b-96a. (Pançatantra'dan)
- VI. Zaglar ve Ügüler, 97a-125a. (Pançatantra'dan).
- VII. Maymun ve subağası, 125b-135b. (Pançatantra'dan).
- VIII. Zahit ve göjen, 135b-140a. (Pançatantra'dan).
- IX. Çetük ve sıçan, 139b-146b. (Mahabharata'dan).
- X. Melik ve Fetre, 146b-151b. (Mahabharata'dan).
- XI. Arslan ve şagal, 154b-168b. (Mahabharata'dan).
- XII. Arslan ve tir-endaz, 168b-171a. (Hint orijinli).
- XIII. Zahit ve konuk, 171a-174a. (İbn-i Mukaffa'dan yani Arapça'dan).
- XIV. Hilar ve berahemeler, 174a-199b. (Hint orijinli).
- XV. Kuyumcu, seyyah, kaplan, buzine, yılan, 199b-205b. (Pançatantra'dan).

Zeyl: 216b-232a. arasında Bidpay'ın melik Debşelim için bu kitabın yazılış tarihi ve kitabın korunması fakat Nuşirevan'ın onu ele geçirişi ve Umur Bey'in işaretiyle bu kitabın Farsça'dan Türkçe'ye çevrilmesi anlatılıyor. Farsça çeviride olmayan bu kısmı Kul Mesûd başka bir nüshadan almıştır. Zeyl'in girişinde Gaznin şehri fazıllarından birinin Kelile ve Dimne'yi nazma çektiği ifadesi yer alıyor. Kul Mesûd herhalde İbnü'l-

Mukaffa tercümesinin yine Arapça nazma çekilmiş nüshalarından birini görmüş olmalı. De Sacy'nin metninde⁴ birinci bölümde yer alan "Ali bin Şah mukaddimesi" olduğu anlaşılan bu Zeyl ilk defa Mukaffa tercümelerinde yer alıyor. Kul Mesûd bu bilgileri belki de Mukaffa tercümelerinden birinde göreyerek kendi çevirisine almıştır. Bu konunun tam olarak aydınlatılması için, Zeyl ve Ali bin Şah mukaddimesi üzerinde ayrı bir çalışma yapmak gerekmektedir.⁵

B: Oxford, Bodleian Kütüphanesi Marsh 180 numarada kayıtlı bulunan bu yazma baştan eksiktir (SL.ye göre 3b-2'ye kadar) ve istinsah tarihi hakkında bir kayıt yoktur.

Bu nüsha 214 varak olup, öbür nüshada olduğu her sayfada 15 sattır. Güzel ve okunaklı bir nesih ile yazılmıştır. Sayfa boyutları, 17,5 X 26,5 (14 X 22) cm.

Sayfalar cetvellidir, serlevhalar cetvel içinde kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Hikâye başlıkları bazen sayfa yanlarında çerçeve içinde belirtilmiş ve hikâye aralarına kalın cetveller çizilerek araları kırmızı, mavi ve sarı renkle boyanmıştır. Şiirler de yine cetveller içinde verilmiştir. Sayfalar reddadelidir. Bu nüshada da minyatür boşlukları bırakılmış ve hemen hemen SL'deki düzeni takip eder.

Nüsha üzerinde baştan sona kurşun kalemle latin harfleriyle not-

⁴De Sacy'nin bu tasnifi için bkz. Keith-Falconer, a.g.e, s.XVIII-XXI.

⁵Kul Mesûd bu kısmın Ali bin Şah'dan alındığını belirtiyor. Bkz: SL.219a.

lar alınmıştır; bunlar J. Golius'a ait olmalıdır.⁶

Bordo mukavva ciltlidir.

Baş kısmı: "ve ihsân ve mürüvvet kamusu hudâvendigâr-zâde-i cihân
hasîb-i nesîb-i zamân pâşâ-yı kâmurân"

Eserin sonu SL'deki gibidir. Bu nüshada da bab başlıkları Farsça'dır ve 16 bab vardır.

Bazı bab başlıkları konuldukları hikâyeye ait değil bir önceki hikâyeye aittir. Fihrist 5b-6a arasında verilmiştir. Konu içindeki başlıklar da fihristteki gibi Farsça'dır.

İki Nüsha Arasındaki Farklar ve Benzerlikler:

İki nüsha arasında önemli bir fark yoktur. Her iki nüshada da hikâyelerin sıralanışı ve hikâye anlatımı aynıdır. Sadece 10 no.lu hikâyenin sonuç kısmında biraz değişiklik vardır. Bu hikâye SL'de:

"^cavrat biraz aguyı bir masura içine koydı ol yigidün aşagısına ol masura ucın sokladı ve bir ucın kendü agzına koydı kim ol aguyı anun içine ura pes ürmekden öndin ol yigit bir yil salıvirdi ol agu" (SL.18b).

B'de ise önemli farklar:

"aşagısına" yerine "burnına", "yil salıvirdi" yerine "aksırdı" kelimelerinin gelmesidir. Diğer ufak tefek değişiklikler anlamı bozmuyor.

---

⁶Bkz. Hermann Ethé, a.g.m, s. 244 ve Catalogue of Turkish Mss, colum. 1184.

Yine B'de bu hikâyeyi müteakiben gelen Arapça atasözü ve açıklaması da yoktur. Bu hikâye dışında, diğerlerinde anlam bakımından her iki nüshada göze çarpan önemli farklılıklara rastlanmaz. Yukarıdaki farklılık ise belki B müstensihinin kendi tasarrufudur. Çünkü bu hikâye Farsça'sında da SL'deki gibidir.⁷ Bunun dışında Zeyl kısmı her iki nüshada da karışıktır.

Göze çarpan farklılıklar kelimelerin imlâsındandır. Bazı kelimeler SL'de farklı imlâyla yazılmışlar ve bütün metin boyunca bir iki istisnanın dışında bu imlâyı korumuşlardır. Örneğin "hergiz" ve "C^cadl" kelimeleri; özellikle "hergiz" SL'de "hirciz" şeklinde diğeri ise "C^cadel" şeklindedir.

Yine SL'de "padişah" ve "şad" gibi kelimeler genellikle "pazişah" ve "şaz" şeklinde z li yazılmışlardır.

İki nüsha arasındaki diğer dile dayalı farklılıklar varyantlarda gösterilmiştir. Yapılacak olan bir dil çalışması her iki nüshanın farklı dil hususiyetlerini daha ayrıntılı bir biçimde ortaya çıkaracaktır.

---

⁷Bkz. TKD, s. 76.

S O N U Ç

Yazıldığı miladi yıllardan günümüze gelinceye dek pek çok çeşitli dillere çevrilmiş, üzerinde bunca araştırmalar yapılmış bu kitap, çevirildiği dillerin de katkılarıyla zenginleşerek ve kaynaşarak ortaya çıkmış, değer yargıları ve hâlâ güncelliğini koruyan ve koruyacak olan öğretisiyle tam anlamda klâsikleşmiş bir edebiyat ürünüdür.

Hükümdarlara ve diğer devlet yöneticilerine devlet idaresinde gerekli olan bilgileri ve aynı zamanda ahlâkî meziyetlerle donanmış, âdil, akıllı ve güçlü olma yollarını hikemî öğütler, vecizeler ve atasözleriyle bezenmiş hikâyelerle sunan Kelile ve Dimne kitabı her zaman padişahların ilgisini çekmiş, ilk çevirileri onların arzusu ile gerçekleşmiştir. Öğretisinin temeli; adalet, din ve iyi ahlâka dayanır. Tanrının yeryüzündeki gölgesi olan padişahlar, dine dayalı, âdil, cömert, bağışlayıcı, yumuşak, ayrıca zalimlerden hesap soran, herkese seviyesine göre davranan herşeyden önce aklına, bilgisine güvenen niteliklerle donanmış olmalıdır. Bu açıdan Kelile ve Dimne bir siyaset ve ahlâk kitabıdır. Diğer siyasetnâmelerde olduğu gibi Kelile ve Dimne'de de vezirlerin ve diğer devlet adamlarının nitelikleri, yetkileri anlatılmıştır. Onların görevleri, padişaha karşı nasıl davranmaları gerektiği ve bu işin zorlukları, hatta tehlikeleri bir bir sıralanır. Bu nedenlerle bu kitap her zaman hükümdarların başvuru kitapları arasında yer almıştır. Bir siyaset-

nâme olarak Kelile ve Dimne kendinden sonra yazılmış kitaplara da öncülük etmiştir. Örneğin Kutadgu Bilig'de¹ ve Kenzü'l-Kübera'da da onun izlerini görmek mümkündür.²

Daha çok hükümdarlar için yazılmış olmakla birlikte her kesimden ve her yaştan kişiler ondan yararlanabilir. Çocuklar onu okurken eğlenir ve hayata hazırlanır, büyükler ve bilge kişiler ise onun çeşitli değer yargılarından deneyimler kazanır. Aklın önemi, güçlü olmanın ve güçlü kalmanın yolları, dostluğun, arkadaşlığın, yardımlaşmanın, kararlılığın, kanaatin erdemleri gözler önüne serilir. Haksız kazançla elde edilen mal mülk sahibi olmaktansa yoksul yaşamak ve iyi ad bırakmak seçilecek yol olmalıdır ama paranın önemi yadsınamaz diyecek kadar realisttir.

İlk bakışta ondaki bazı yönlendirmeler ahlâkî değer yargılarıyla çelişebilir. Örneğin "hile" konusu. Fakat bu konuyu bir savunma, güçlünün karşısındaki güçsüzün bir nefis müdafaası olarak kabul etmek gerekir. Ayrıca burada akla verilen prim gözardı edilmemelidir. Kişi her ne kadar zor durumda ve çaresiz de kalsa, yenilgiyi peşinen kabul etmemeli zekâ ve kurnazlığıyla, aklını kullanarak koşullarını değiştirmenin yollarını aramalıdır. Bunlardan biri de hiledir. Hileyi bu anlamda bir çare olarak düşünmek gerekmektedir.

---

¹Daha geniş bilgi için bkz. Halil İnalçık, a.g.m., ve Mahmut Arslan, Kutadgu-Bilig'deki Toplum ve Devlet Anlayışı (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987).

²Kemal Yavuz, "Şeyhoğlu Kenzü l-Kübera ve Menekkü l-Ulema. İnceleme-Metin-İndeks" (Yayınlanmamış doçentlik tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 1982).

Birçok hikâyede ele alınan bu konunun en çarpıcı örneğini 31 no.lu hikâyede görmek mümkündür. Akli temsil eden tavşan, kendisinden her bakımdan güçlü ve gücün, azametın sembolü olan zalim fili alteder.

Zalim ne kadar güçlü olursa olsun, bazı durumlarda horladığı, önemsemediği, rakip bile saymadığı kişilere yenik düşebilir. Onların haklarını hiçe saymamak, duygularını rencide etmemek gerekir. Hele bir anayı yavrularından ayırmak, yavrulara zarar vermek, belâyı davet etmek demektir. Kuş gibi çaresizliğin, güçsüzlüğün sembolü olan bir hayvan, soz konusu yavrusu olunca bir padişaha bile başkaldırabilir ve intikam peşinde koşarak ahını yerde bırakmaz. Bu konu birçok hikâyede çok çarpıcı bir biçimde işlenmiştir (Bkz. 18, VII, 45 no.lu hikâyeler).

İlginç hikâyelerden biri de "Ügüyü başkan seçtirmeyen Zag" (30 no.lu h.) hikâyesidir. Bütün hikâyeler içinde en değişik ve çağına göre ileriye dönük bir mesaj veren hikâye budur. Aslında bu hikâye "dil yarasının açmış olduğu düşmanlığın hiçbir zaman kapanmayacağını" anlatmak üzere söylenmiştir. Ancak konunun kendisi ve telkin ettiği fikirler krallığın babadan oğula geçtiği dönemler için oldukça yenilikçidir. Çünkü seçimle işbaşına gelmek ve özgürce eleştiri yapmak düşüncesi işlenmektedir. Bu hikâyede kuşlar, meliklerini seçmek üzere toplanırlar ve aday gösterilen baykuş, bir karga tarafından yine bu mecliste acımasızcasına eleştirilir.

Bu alegorik anlatımla konular daha akılda kalıcı bir biçimde işlenmiş, düşünceler çarpıcı, mizah daha belirgin olarak aktarılma im-

1. Ali b. Şah'ın mukaddimesi (Zeyl)
2. Berzeveyh'in Hindistan'a gidip kitabı getirmesi (1. bab)
3. İbnü l-Mukaffa'nın mukaddimesi (1. bab)
4. Berzeveyh'in biyografisi (2. bab)
5. Arslan ve öküz (3. bab, I. çerçeve h.)
6. Dimne'nin yargılanması (4. bab, I. çerçeve h.)
7. Kuzgun, sıçan, güvercin, kaplumbağa ve geyik (5. bab, II. çerçeve h.)
8. Baykuşlar ve kargalar (6. bab, III. çerçeve h.)
9. Maymun ve kaplumbağa (7. bab, IV. çerçeve h.)
10. Zahit ve göjen (8. bab, V. çerçeve h.)
11. Kedi ve fare (9. bab, VI. çerçeve h.)
12. Kuş ve kral (10. bab, VII. çerçeve h.)
13. Arslan ve çakal (11. bab, VIII. çerçeve h.)
14. Hilar ve Bilar (14. bab, XI. çerçeve h.)
15. Dişi arslan ve okçu (12. bab, IX. çerçeve h.)
16. Zahit ve konuğu (13. bab, X. çerçeve h.)
17. Seyyah ve kuyumcu (15. bab, XII. çerçeve h.)
18. Kralın oğlu ve arkadaşları (16. bab, XIII. çerçeve h.)
19. Fareler kralı (Yok)
20. Balıkçıl ve ördek (Yok)
21. Güvercin, tilki ve balıkçıl (Yok)

Bu tasnife göre Hint kökenli bölümler oniki tanedir (5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17 ve 18) üç tanesi İran (2, 4 ve 19) ve altı tanesi (1, 3, 6, 16, 20, 21) Arap kökenlidir. Hint kökenli bölümlerden beşi (5, 7, 8, 9, 10) Pançatantra'dan, iki tanesi (17, 18) Pançatantra'nın ilk kitabından, üçü (11, 12, 13) Mahabharata ve ikisi (14, 15) Hint edebiyatından alınmıştır.

Böylece Kelile ve Dimne için Hint, İran ve Arap edebiyatının ortak ürünüdür demek yanlış olmayacaktır.

kâni bulmuştur. Böylece hayvanlar belirli insan karakterlerini temsil eden tiplerle karşımıza çıkarlar. Arslan deyince aklımıza otorite, güç, kudret kısaca hükümdar gelir. Çakal, çıkarıcılığın, iş bilirliğin, aklın temsilcisidir. Tilki kurnaz ve üçkâğıtçıdır. Tavşan önemsiz ve güçsüzdür ama akıyla en kudretli düşmanlarını bile yenebilir. İşte bunun gibi her bir hayvanın temsil ettiği bir karakter vardır. Bu karakterler çoğu kez onların fiziki konumlarına, yaratılışlarına uygun olarak verilmiştir. Hayvanlarla temsil edilen bu tipler gerçek hayattaki tiplerin bir simgesi haline geliyor ve bu yolla hikâyeler daha da akılda kalıcı oluyor.

İşte Kelile ve Dimne Kitabı insana, bir birey olarak toplum içinde nasıl yaşanacağını, nasıl ayakta kalabileceğini, diğer insanlarla nasıl ahenkli bir ilişki içinde olabileceğini anlatan eğitici bir kitaptır. Kısaca söylemek gerekirse o bir hayat kitabıdır.

Gerek Kelile ve Dimne'nin orijini teşkil eden Sanskritçe aslı Pançatantra gerekse kaybolmuş ilk çevirisine dayalı diğer çeviriler batılı araştırmacılarca çeşitli yönleriyle incelenmiş yüzlerce yayın yapılmıştır. Bu araştırmaların sonucu olarak Pançatantra'da bulunmayan konuların hangi çeviriyle ortaya çıktığı da saptanmıştır. Bütün çeviriler incelendiğinde ortaya çıkan bablar ve ana hikâyeler şunlardır:³

---

³Bu tasnifin sırayla 18 tanesi De Sacy'e aittir. Geri kalan 3 tanesi sonradan diğer yazmalardan bulunarak ilâve edilmiştir. Bkz: Keith-Falconer, Kalilah and Dimnah or the Fables of Bidpai (Cambridge University Press, 1885), s. XVIII-XIX. Parantez içindeki notlar Kul Mesûd çevirisindeki bablar ve çerçeve hikâyeleri göstermektedir.

Bu kadar beğeni kazanmış çeşitli dillerde okunmuş olan Kelile ve Dimne hikâyeleri tek tek bazı eserlerde de karşımıza çıkar. Örneğin Sinbad-nâme'deki "Erkek güvercin ve dişisi" ve "Kaplumbağa ile maymun" hikâyesi aynen Kelile ve Dimne'deki gibidir. (Bu çalışmamdaki 43 ve IV no.lu hikâyeler) Sinbad-nâme'de "Asker, bebek, kedi ve yılan" başlıklı hikâyeye "Zahit ve göjen" çok az farklarla aynıdır. "Domuz ve incir ağacı ile maymun" ile "Hüthüt ve Zahit'in hikâyesi"de yine Kelile ve Dimne'deki IV ve 44 no.lu hikâyelerin versiyonları olmalıdır.⁴ Kul Mesûd çevirisinde "Deniz vekili ve Taytuy" (18 no.lu h.) olarak geçen hikâyeye Aesop'un fablları arasında rastlamak mümkündür.⁵ Yine "Arslan, tilki ve eşek"(39), "Üç balık"(15), "Arslan ile tavşan"(14) hikâyeleri Mesnevî'de de geçmektedir.

La Fontaine'nin bu hikâyelerin bir kısmını kısaltarak aldığı bilinmektedir. Bunlardan Sabahattin Eyüboğlu'nun çevirisinde geçenler şunlardır:⁶

Süt çömleği(40), Kedi, gelincik ve tavşan(32), Kediyle sıçan(VI), Demir kemiren sıçan(23), Fare kılığına giren kız(37), Karı, koca ve hırsız(34), Bayan kaplumbağa ile iki ördek(19), Karabatak(13), Dişi arslanla dişi ayı(IX), Tüccar, beyzade, şehzade ve çoban(XIII),

⁴Sinbad-name'deki hikâyeler için bkz: Muhammed B. ^cAli Az-Zahiri as-Samarqandi, Sinbad-name, haz., Ahmed Ateş (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1948), s. 29-61.

⁵Bkz: W. Ruben, "Hint-Türk Masal Münasebeti" Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi C.1, no.1 Ankara:1942), s.53.

⁶La Fontaine, "Bütün Masallar", çev. Sabahattin Eyüboğlu (İstanbul: Cem Yayınları, 1984).

Ceylan, karga, kaplumbağa ve sıçan(II), İki papağan, kral ve oğlu(VII).

Ayrıca Redhouse Yayınevi'nin Dünya Masalları adıyla yayınladığı kitapta yer alan ve Çin hikâyesi olarak sunulan "Maymun ile Ejderha" yine "Maymunla Kaplumbağa" hikâyesinin bir başka versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. (Bkz. C.2, s.201-207). Yapılacak daha etraflıca bir çalışmada diğer eserlerde görülen Kelile ve Dimne hikâyeleri tesbit edilebilir. Bu konuya burada kısaca değinilme nedeni ise eserin yüzyıllar boyu devamlı okunup yeni versiyonlarının ortaya çıktığını göstermek içindir.

Türkçe Kelile ve Dimne çevirilerine gelince, Humâyûn-nâme dışında onun ilk çevirileri yakın zamana kadar bilinmediğinden topluca ele alınıp incelenmemiştir. Gerek Pançatantra ve gerekse onun Arap, İran, Süryani ve bunlara dayalı batı dillerindeki çevirileri birçok araştırmacı tarafından defalarca tetkik edilip incelenmiştir. Kelile ve Dimne üzerinde yapılan araştırmalar bir kitap oluşturacak kadar çoktur, nitekim V. Chauvin Bibliographie des Ouvrages Arabes adlı eserin II. kısmını Kelile ve Dimne'ye ayırmıştır. (Liège: H. Vaillant-Carmanne, 1897) 233 sayfalık bu araştırmada çeşitli araştırmacıların bu konuda yaptıkları çalışmalar ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Chauvin'den sonra yapılan çalışmalar da gözönüne alındığında bu kitaba verilen önemin boyutları daha iyi anlaşılır. Araştırmacıların bu derece ilgisini çekmiş olan bir kitabın Türkçe versiyonlarının bugüne kadar incelenmemiş olması edebiyat tarihimiz açısından büyük bir kayıptır. Kelile ve Dimne'nin ilk çevirileri

hakkındaki bilgiler birkaç yabancı katalog, Brockelmann ve Ethé'nin 1885'te söylediklerinin ötesine çıkmaz. Bu açıdan bu çalışmanın amaçlarından biri de Kelile ve Dimne'nin Anadolu sahasında yapılmış ilk Türkçe çevirilerini tesbit etmek olmuştur ve ilk defa bu çalışmayla birlikte Türkçe Kelile ve Dimne çevirileri bir arada değerlendirmiştir. Ancak şunu hemen ilâve etmek gerekir ki bu çalışmada bu konuya sadece değinilmiş, bir başlangıç yapılmıştır; konunun bir bütün olarak ele alınması, versiyonların arasındaki bağlar, onların gerek dil, gerek çeviri ve gerekse konuları işleyişi açısından bir incelemeye tabi tutmak başka bir çalışmanın hayli zahmetli bir konusunu teşkil edecektir. Bu çalışma sırasında ortaya çıkan TDK A/26 yazması gibi daha önce bilinmeyen başka versiyonların da bulunması mümkündür. Hayli eksik olan bu yazmanın başka nüshaları da bir gün ortaya çıkabilir ve böylece İbnü'l-Mukaffa'dan yapılmış ilk Türkçe çeviri hakkında daha ayrıntılı bilgilere sahip olabiliriz. Anadolu sahasında yapılmış olan çevirilerin sadece Farsça'ya dayalı olduğu -ilk çevirilerin Nasrullah'a sonraki çevirisinin Kâşifi'ye- hükmü bu yazmanın ortaya çıkışıyla değişmiştir. Ayrıca Berlin (Tubinger)deki yazmanın incelenmesinin konuya yeni katkılar getireceği inancındayız.

Bu çalışmanın asıl konusunu teşkil eden Kul Mesûd çevirisinin genel olarak sadık bir çeviri örneği olduğu söylenebilir. Kul Mesûd özellikle nesir çevirisinde Farsça'sını sıkı sıkıya takip etmiştir. Yalnız bazı ayrıntıları, hadis ve âyetleri metnine almamıştır. Eserin hüner göstermekten çok yararlı olma gayesiyle yazıldığı hemen anlaşılıyor. Arapça ve Farsça dillerini oldukça iyi derecede

bildiği anlaşılan Kul Mesûd'un eserinde tuttuğu yol, yazdığının anlaşılır ve açık olmasıdır diyebiliriz. Çünkü çevirisinde bir iki şiir dışında bütün Arapça şiirleri, hadisleri ve âyetleri Türkçe'ye çevirmiştir. Âyetler ve hadislerin önce Arapça'ları verilmiş sonra "yani" diyerek çevrilmiştir. Oysa Farsça'sındaki modeli takip etseydi sadece Arapça'larını vermekle yetinecekti. Nasrullah Arapça şiirleri zaten kendisi eklemiş ve diğer Arapça ibareleri de Farsça'ya çevirmemiştir. Bütün bunlar da gösteriyor ki Kul Mesûd, çevirisini bir hizmet, bilgilendirme gayesiyle yapmıştır. Bu düşünceyi destekleyen izlenimleri onun şiir çevirilerinden elde etmek mümkün. Nesirde bu derece aslında bağlı olan Kul Mesûd şiir çevirilerinde oldukça serbest bir yol tutmuş Farsça'sında olmayan şiirleri eserine eklemiştir. Daha çok duyguların, coşkunun ya da hikemî bir düşüncenin ifadesi olan şiirlerin çeviri oldukları hissedilmez.

Halk Edebiyatının edasıyla söylenmiş olan bu şiirler Kul Mesûd'un şairlik yeteneğini de ortaya koymaktadır. Nesir dilindeki yukarıda açıklamaya çalıştığımız kaygılar sonucu Farsça cümle yapısını koruyan diline karşılık şiir dili, Türkçe cümle yapısına uygundur.

Kaynaklar Kul Mesûd hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Onun hakkındaki yegâne bilgi yine bu çevirisinde bulunmaktadır. Eserini Aydın oğullarından Umur Bey'e ithaf etmesi en azından onun yazıldığı dönemi aydınlatmaktadır. Gerek şiir dilindeki başarısı ve gerekse bu çalışmada ayrıntılı bir biçimde verilmeye çalışılan diğer bilgiler ışığında onun Hoca Mesûd'la aynı kişi olabileceği de düşünülmelidir.

Kul Mesûd çevirisi bugün bile zevkle okunabilecek bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiirleri, özellikle manzum atasözleri son derece güzel ve akılda kalıcıdır. Farsça her kelimeye Türkçe karşılıklar arama kaygısı eseri Türkçe sözcük açısından da zenginleştirmiştir. Bugün bile hâlâ kullanıp kullanmamada tereddüt ettiğimiz, çoğu kelime onun çevirisinde yer almıştır.

Açkı (anahtar), ayırtlamak (tefrik edilmek), bezek (ziynet), bilge (akıllı, zeki), degin (kadar), dirlik (hayat), doğruluk (adalet), esenleşmek (vedalaşmak, selamlaşmak), ılısu (hamam), ikircinlik (tereddüt), ivmek (acele etmek), gizlence (define), gömülgen (bataklik), konuk (misafir), kovucu (munafık, muhbir), onarmak (islah etmek), otalamak (tedavi etmek), sağalmak (tedavi olmak), tanık (şahit), tartışmak (münakaşa etmek), yalavaç (elçi, peygamber), yazuklu (günahkâr), yöretmek (etrafını dolaşmak), gibi.

Kelile ve Dimne hikâyelerinin hem öğretici ve hem de eğlendirici özellikleri onu geçmişte olduğu gibi günümüz ve gelecek kuşaklarca da okunan bir kitap haline getirmektedir. Nitekim onun yeni harflerle yapılmış neşriyatı da vardır.⁷ Daha çok çocuklar için hazırlanmış olan bu neşriyat Ömer Rıza Doğrul'un İbnü'l-Mukaffa çevirisine dayanır.⁸ Bunların çoğunda hikâyelerin akışkanlığı,

⁷Çocuklara yönelik bu yayınlardan Ormanda Yaşam, Meral Alpay ve Günay Kut'un bu hikâyelerden seçmeler yaparak hem Türkçe ve hem Almanca olarak hazırladıkları minyatürlü, özenli bir kitaptır. Elimize geçen diğer iki yayın ise şunlardır: Beydaba, Kelile ve Dimne, haz.Nurer Uğurlu (İstanbul: Örgün Yayınlar, 1983). Kelile ve Dimne Beydaba, haz.Aydın Tataroğlu (İstanbul: Keloğlan Yayınevi, 1969).

⁸Ömer Rıza Doğrul, a.g.e.

akılda kalıcılığı bulunmaz, çocukların zevkle okuyacağı türden de-
ğillerdir. Yer yer cümle yapıları bozuk ve hikâyelerin canlı anla-
tımı yoktur. Kul Mesûd çevirisinin cümle yapısının bugünkü Türkçe
kurallara uymamasına karşın Ömer Rıza Doğrul'un çevirisine göre
daha ilgi çekici, sürükleyici ve renkli bir anlatımı vardır. Hoş,
rahat, doğal ve ahenkli bir üslûba sahip olan şiirleri metni daha
da güzelleştirmiştir.

İşte bu nedenlerle Kelile ve Dimne hikâyelerinin bunca senelik se-
rüvenine yakışacak ve geçmişte olduğu gibi onu tekrar başyapıt ha-
line getirecek yeni bir düzenlemesinde Kul Mesûd ve diğer ilk Türk-
çe çevirilerden yola çıkmak gerekmektedir. Son olarak Kelile ve
Dimne'nin gerek Türk edebiyatında gerekse Türk kültüründeki yeri-
nin ne denli önemli olduğunu bundan sonraki kuşaklarca da sevile-
rek okunacak ve okutulacak değerinde bir kitap olduğunu vurgulamak
isterim.

BİBLİYOGRAFYA

- Akın, Himmet. Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1946.
- Aksoy, Ömer Asım. Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü. 4.bs. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1984.
- Akın, Ömer Faruk. "Vasi' Alîsi". İslâm Ansiklopedisi. C. XIII, (1986), 226-230.
- Alpay, Meral ve Kut, Günay. Ormanda Yaşam. İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası, 1983.
- Arslan, Mahmut. Kutadgu-Bilig'deki Toplum ve Devlet Anlayışı. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1987.
- Ateş, Ahmed. "İbnülmukaffa". İslâm Ansiklopedisi. C. V/II, (1977), 864-869.
- Aumer, Joseph. Die türkische Handschriften der Königlichen Staatsbibliothek in München. München: Libraria Palmiana, 1875.
- Baykal, Özgün. "Mevlânâ'nın Mesnevisinde Hayvan Hikâyeleri". Erdem. C. I, s.3 (Ankara, 1985), 601-620.
- (Bidpay), Hümâyün-nâme. çev. Alaaddin Ali Çelebi. Kahire; Bulak Matbaası, 1251/1835.
- (Bidpay), Simarü'l-esmar. çev. Taib. İstanbul: Matbaa-i Bab-ı Hazret-i Seraskeri, 1256/1840.
- (Bidpay), Nâfiü'l-âsâr Nevbâbe-i Simârü'l-esmâr. çev. Abdünnafi. İstanbul: Darü't-tıbaatü'l-Âmire, 1268/1852.
- (Bidpay), Hulâsa-i Hümâyün-nâme. Sadeleştirip kısaltan Ahmed Midhat. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1304/1887.
- (Bidpay), Bidpay Kelile ve Dimne. çev. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Nurgök Matbaası, 1958.
- (Bidpay), Tercüme-i Kelile ve Dimne. İnşa-yı Ebü l-Me^cali Nasrullah-ı Münşi Tashih ve Tavzih-i Mücteba Minovi-i Tahrani. Tahran: Şirket-i Sihami-i ofset, 1343 h.s/1964.
- (Bidpay), Kelile ve Dimne Beydaba. haz. Aydın Tataroğlu. İstanbul: Keloğlan Yayınevi, 1969.
- (Bidpay), Bidpay Kelile ve Dimne. haz. Nurer Uğurlu. İstanbul: Örgün Yayınlar, 1983.
- Birtek, Ferit. En Eski Türk Sözcükleri. Divânü Lugat-it Türk'ten Derlemeler. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1944.

- Bloch, Edgar. Catalogue des Manuscrits Turcs. 2 C. Paris: Bibliothèque Nationale, 1923-1933.
- British Museum. General Catalogue of Printed Books. Photolithographic Edition to 1955. C. 20. London: Trustees of the British Museum, 1965.
- British Museum. General Catalogue of Printed Books. Five-Year Supplement, 1966-1970. 3C. London: Trustees of the British Museum, 1971.
- Brockelmann, Carl. "Kelile ve Dimne". İslâm Ansiklopedisi. C. VI, (1977): 552-558.
- Boratav, Pertev Naili. 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. 2. bs. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973.
- Boratav, Pertev Naili. "Halk Masalları". Folklor ve Edebiyat. İstanbul: Eminönü Halkevi, 1939.
- Boratav, Pertev Naili. "Türk Masalları". Folklor Doğru. s. 31 (İstanbul, 1974), 3-25.
- Boratav, Pertev Naili. Az Gittik Uz Gittik. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969.
- Browne, Edward G. A Literary History of Persia. C. II. Cambridge: Cambridge University Press, 1956.
- Buluç, Sadettin. "Eski Bir Elyazmasında Bulunan Türk Atasözleri". Ömer Asım Aksoy Armağanı. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1978.
- Bursalı Mehmet Tahir. Osmanlı Müellifleri. 3 C. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333-1342/1915-1924.
- Bursalı Mehmed Tahir. Siyâsete Mûte'allik Âsâr-ı İslâmiye. İstanbul: Maarif Kütüphanesi, 1330/1916.
- Chauvin, Victor. Bibliographie des Ouvrages Arabes. C. II Kalîlah. Liège: H. Vaillaut-Casmanne, 1897.
- Çağdaş, Kemal. Pançatartra Masalları. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1962.
- Çetin, Nihad M. "Arapça Birkaç Darb-ı Meselin ve Şeyhî'nin Har-nâmesi'nde İşlediği Hikâyenin Menşei Hakkında". Şarkiyat Mecmuası. C. VII, (İstanbul, 1972), 227-243.
- Dilaçar, Agop. Kutadgu Bilig İncelemesi. 900. Yıldönümü Dolayısıyla. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1972.

- Dilçin, Cem. Yeni Tarama Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1983.
- Dilçin, Dehri. Edebiyatımızda Atasözleri I. İstanbul: Türk Dil Kurumu, 1945.
- Enveri. Düstûrnâme-i Enverî. haz. Mükrimin Halil (Yınanç). İstanbul: Türk Tarih Encümeni, 1928.
- Erdem, Sezer. "Kelile ve Dimne (14. bab)". Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1961-1962.
- Erdoğan, Fatih (haz.). "Maymun ile Ejderha". Dünya Masalları. İstanbul: Redhouse Yayınevi, 1987.
- Ethé, Hermann. "On Some Hitherto Unknown Turkish Version of Kalilah and Dimnah". Actes du Sixième Congrès des Orientalistes. 2. kısım, 1. bölüm. Leiden: E.J. Brill, 1885.
- Eyüboğlu, E. Kemal. Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler. 2. C. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası, 1973-1975.
- Fleischer, Heinrich L. Catalogus Codicum Manuscriptorum Orientalium Bibliothecae Regiae Dresdensis. Lipsiae: Typis et Impensis F.C.G. Vogel, 1831.
- Flemming, Barbara H. Türkische Handschriften. C. XIII/I. Wiesbaden: F. Steiner, 1968.
- Gallotta, Aldo. "Latin Harfleri ile Yazılmış Birkaç Osmanlı Atasözü". Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi. C. XXIV-XXV, (İstanbul, 1986).
- Gehlhar, James Norman. "A Stylistic Analysis of the Development of Literary Persian and Turkish as Seen in Version of Kalila Wa-Dimna the Fables of Bidpay". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edinburg Üniversitesi, 1976.
- Güvâhî. Pend-nâme. Öğütler ve Atasözleri. haz. Mehmet Hengirmen. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984.
- Halen, Harry. Handbook of Oriental Collections in Finland. Manuscript, xyclographs, inscriptions and Russian minority literature. London and Malmö: Curzon-Ltd., 1978.
- İnalçık, Halil. "Kutadgu Bilig'de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri". Resit Rahmeti Arat İçin. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1966.

- İz, Fahir. Eski Türk Edebiyatında Nesir. XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıl Ortasına Kadar Yazmalardan Seçilmiş Metinler. İstanbul: Osman Yalçın Matbaası, 1964.
- İz, Fahir ve Kut, Günay. "Mes'ûd bin Ahmed". Büyük Türk Klasikleri. C. I. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayınevi, 1985.
- İz, Fahir ve Kut, Günay. "Kul Mes'ud". Büyük Türk Klasikleri. C. I. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayınevi, 1985.
- İzbudak, Velet. Atalar Sözü. İstanbul: Türk Dil Kurumu, 1936.
- Jobes, Gertrude. Dictionary of Mythology Folklore and Symbols. 2 C. New York: Scarecrow Press, 1961.
- Karatay, Fehmi Edhem. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu. 2 C. İstanbul: Küçükaydın Matbaası, 1961.
- Kâşgarlı Mahmud. Divanü Lugat-it Türk. çev. Besim Atalay. 3 C. İstanbul: Türk Dil Kurumu, 1939-1940.
- Katip Çelebi. Keşf-al-Zunun. haz. Şerefettin Yaltkaya, Kilisli Rıfat Bilge. C. 2. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- Kaya, Mahmut. İslâm Kaynakları Işığında Aristoteles ve Felsefesi. İstanbul: Ekin Yayınları, 1983.
- Kaya, Mahmut. "Muhtaru'l-Hikem ve Mehasinu'l-Kelim'de Aristoteles'e isnad edilen Hikmetli Sözler ve Bunların Kaynakları". Felsefe Arşivi. s. 26, (İstanbul, 1987), 247-296.
- Keith-Falconer, I.G.N. Kalilah and Dimnah or the Fables of Bidpai. Cambridge: University Press, 1885.
- Kılıç, Muzaffer. "Kelile ve Dimne. Metin-Sözlük". Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1969-1970.
- Kilisli Rıfat. "Süheyl ü Nevbahâr'a Dair". Türkiyat Mecmuası. C.II, (İstanbul, 1928), 401-408.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1964.
- Köprülü, Mehmed Fuad. "Aydın Oğulları Tarihine Ait". Türkiyat Mecmuası. C. II, (İstanbul, 1926), 417-426.
- Köprülü, Mehmed Fuad. "Kitâbiyât Tenkid ve Tahlilleri". Türkiyat Mecmuası. C. II, (İstanbul, 1928), 481-489.

- Köprülü, Mehmed Fuad. "Anadolu'da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış, XIII ncü Asır". Yeni Türklük Mecmuası. C. I, (İstanbul, 1933), 275-394.
- Köprülü, Mehmed Fuad. "Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları I". Belleten. s. 27. (Ankara, 1943), 379-522.
- Köprülü, Mehmed Fuad. Türk Edebiyatı Tarihi. 3.Bs. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1981.
- Kramers, J.H. "Merzuban". İslâm Ansiklopedisi. C. VII, (1972), 787-788.
- Krimsky, A.E. Istoria Turcii i eya Literaturi. Moskova: 1910.
- Kut, Günay. "Atasözleri ve Deyimlere Ait Manzum ve Minyatürlü Yazma Bir Eser". Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık I, (İstanbul, 1986).
- Kut, A. Turgut. "Türkçe Yazma Eserler Katalogları Repertuarı". Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1972. (Ankara, 1973), 183-240.
- La Fontaine. Bütün Masallar. çev. Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Cem Yayınevi, 1984.
- Lamia, Şükrü. "Kelile ve Dimne". Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1933-1934.
- Levend, Agah Sırrı. "Siyest-nâmeler". Türk Dili ve Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1962. (Ankara, 1963), 167-194.
- Levend, Agâh Sırrı. "Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız". Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1963. (Ankara, 1964), 89-115.
- Levend, Agâh Sırrı. Türk Edebiyatı Tarihi I. 2.bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984.
- Macdonald, D.B. "Hikâye". İslâm Ansiklopedisi. C. V, (1977), 477-481.
- Mahmut Tahir. Kazan Türklerince Arap Harfleriyle Yapılmış Nesriyatın Bibliyografyası. Ankara: Teksir, 1976.
- Mélikoff-Sayar, Irène. Le Destan D'Umur Pacha (Düsturname-i Enveri). Texte, Traduction et Notes. Paris: Presses Universitaires de France, 1954.
- Mordtmann, J.H. Suheil und Newbehâr. Hannover: Orient-Buchhandlung Heinz Lofair, 1925.

- Muhammed b. Abdullah b. Zafer al-Sakali. Tercüme-i Sülvan-ı Muta. çev. Mehmed Said bin Kara Halil. İstanbul: Elhac Mehmed Salih Matbaası, 1285/1868.
- Necatigil, Behçet. Düzyazılar I. İstanbul: Cem Yayınevi, 1983.
- New York Public Library. Dictionary Catalogue of the Oriental Collection of the New York Public Library Reference Department. 3 C. Boston: G.K. Hall co., 70 Lincoln Street, Massachusetts, 1960.
- Olgun, İbrahim. "Farsça ve Türkçe Atasözleri ve Deyimler Üzerine". Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1972. (Ankara, 1973), 153-172.
- Oriental Institute Library. Catalog of the Oriental Institute Library University of Chicago. 3 C. Boston: G.K. Hall co., 70 Lincoln Street, Massachusetts, 1970.
- Oy, Aydın. Tarih Boyunca Türk Atasözleri. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1972.
- Özdeneri, Doğan. "Kelile ve Dimne. Metin-Sözlük". Yayınlanmamış Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1969-1970.
- Özege, M. Seyfettin. Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu II, 618, İstanbul: 1973.
- Pertsch, Wilhelm. Die türkischen Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Gotha. Wien: Kais. Hof- und Staatsdruckerei, 1864.
- Propp, Vladimir. "Masal Araştırmalarının Geçmişi". Folkloru Doğru. çev. Hamit Çelikoğlu. s. 31 (İstanbul, 1973), 3-15.
- Propp, Vladimir. Masalın Biçimbilimi. çev. Mehmet Rıfat ve Sema Rıfat. İstanbul: Bilim, Felsefe, Sanat Yayınları, 1985.
- Redhouse, Sir James W. Turkish and English Lexicon.
- Rieu, Charles. P. Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum. London: Longmans and Co. 1888.
- Ruben, W. "Hint-Türk Masal Münasebetleri". Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. C. I, no.1 (Ankara, 1942), 49-60.

- Sachau, Eduard. Catalogue of the Persian, Turkish, Hindustâni and Pushtû Manuscripts in the Bodleian Librar. Begun by Professor Ed. Sachau, Continued, Compiled and Edited by Hermann Ethé. C. II. London: Clarendon Press, 1889.
- Sadru'd-din Şeyhoğlu. Marzuban-name Tercümesi. İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım. haz. Zeynep Korkmaz. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1973.
- Sakaoğlu, Saim. "Mesnevi'deki Hikâyelerin Kaynakları ve Tesirleri". Selçuk Üniversitesi 1. Millî Mevlâna Kongresi Tebliğler. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 3-5 Mayıs 1985.
- as-Samarqandi, Muhammed b. 'Ali az-Zahiri. Sinbad-name. haz. Ahmed Ateş. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1948.
- School of Oriental and African Studies. School of Oriental and African Studies University of London Library Catalogue. 1 C. Boston: G.K. Hall co., 70 Lincoln Street, Massachussetts 02111, 1963.
- Seven, O. Bedreddin. "Kelile ve Dimne. Metin-Sözlük". Yayınlanmamış Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1969-1970.
- (Sevük), İsmail Habib. Avrupa Edebiyatı ve Biz. 2 C. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1940-1941.
- (Sevük), İsmail Habib. Edebiyat Bilgileri. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1942.
- Soykut, İsmail Hilmi. Türk Atalar Sözü Hazinesi. İstanbul: Ülker Yayınları, 1974.
- Ülken, Hilmi Ziya. Türk Tefekkürü Tarihi. 2 C. İstanbul: Ebüzziya Matbaası, 1933-34.
- Ülken, Hilmi Ziya. İslâm Medeniyetinde Tercümeler ve Tesirler. İstanbul: Şirketi Mürettibiye Basımevi, 1948.
- Tarlan, Ali Nihad. İran Edebiyatı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1944.
- Yavuz, Kemal. "Şeyhoğlu Kenzü'l-Kübera ve Menekkü'l-Ulema. İnceleme-Metin-İndeks." Yayınlanmamış Doçentlik Tezi. Erzurum Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 1982.

Yınanç, Mükrimin Halil. "Aydın". İslâm Ansiklopedisi. C. II, (1979), 62-63.

Zayançovski, A. "Anadolu Türk Edebiyatının XIV ncü Asra Ait Mühim Bir Vesikası: Marzuban-nâme". Türklük Mecmuası. C. I, s. 1, (İstanbul, 1939), 5-12.

Ö R N E K L E R

Aşağıda adı geçen yazma ve matbu Kelile ve Dimne'lerin ilk sayfaları, çeşitli kıyaslamaları yapmak, kitapların biçim ve yazı karakterlerini göstermek üzere sunulmuştur.

1. SL
2. B
3. TKD
4. TDK (A/28)
5. Oxford Marsh 61
6. Humâyün-nâme
7. Nâfiu'l-âsâr Nevbâbe-i Simârü'l-esmâr
8. Tercüme-i Sulvân-ı Mutâ^c

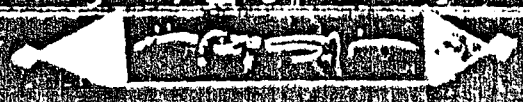

واحيان يودون قلبه خذ اوله كاره حيا حبيب
وما ان ياتي كما ان ما عرف الله قوه حاشيه يحو حيا
اخر اشر ما كانك دليلي اشر اشر ما كانك دليلي

تجربا اشر اشر ما كانك دليلي
حزنه لا اشر اشر ما كانك دليلي
ميج توك قهر اشر اشر ما كانك دليلي

في زمان يلو عا اشر اشر ما كانك دليلي
ين فجاد و عيشو تار ويند شان اشر اشر ما كانك دليلي
الشر اشر اشر ما كانك دليلي
صير اشر اشر ما كانك دليلي
بشر اشر اشر ما كانك دليلي

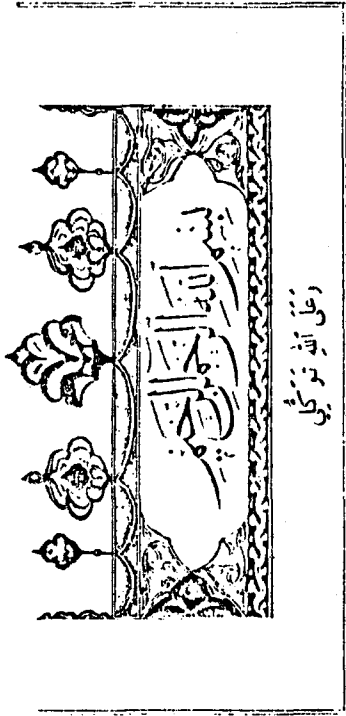
واضح مخصوص گردانید، و از جهت التزام حجت و اقامت بیست به رفتن و مدارا دعوت فرمود، و به اظهار آیات نشان داد، تا ماندند و ترمو کنار ظاهر گشت، و خردمندانی دنیا را معلوم گشت که به دلالت عقلی و معجزات حسی التفات نمی نمایند، آنگاه آیات ۲ جهاد بیامد و فرضیت مجاهدات، هم از وجه شرح و هم از طریق خرد، ثابت شد، و تأیید آسمانی و کلمات عزم صاحب شریعت بدان پیوست، و انصار حق را سادات هدایت را و راست نمود، و مدد توفیق جلالی حال ایشان را بسیار است، تا روی بنفع کاروان آوردند، و پشت زمین را از خیش شریکشان پالان گردانیدند، و ملت حنبلی را به انتظار

آفاق جهان برسانیدند و حق را در مرکز خود قرار دادند

۱ قَمَدًا ثُمَّ خَدًا ثُمَّ خَدًا لِمَنْ يُعْطِي إِذَا شَكَرَ الْكَرِيَا
وَتَلْبِيًا نَجَاجِي إِلَى مَنْ يَشْرِبُ فِي الْعُقَابِ وَالْعُنَابِ
سَلَامٌ مُتَوَقِّئِي هُدًى إِلَيْهِ مِنَ الْبَدَحِ الْكَرَامِ وَالْعُنَابِ

درد و سلام و تجت و صلوات ایزدی بر ذات مستم روح، منتقم مصلحت و اصحاب و اتباع و یاران و اشیاغ او باد، درودی که امداد آن به امداد روزگار متصل باشد، و نسیم آن خاد از کلبه عطار بر آرد، این آیه و مملکتک یسلون علی النبی یا انبیا الذین آمنوا صلوا علیه و صلوا تسلیا.

- ۱ بیست سندر حجت آنکار که راست و دروغ را و حق و باطل را روشن و از یکدیگر بجزا کند.
- ۲ مملکت کردن کنی و خلاف کردن و ستیزه کردن و ستیزیدن با کسی.
- ۳ خوار کردن و شکست کردن.
- ۴ قلع حنبلی اسلام منتهی بر طریقه روشن خدای بگنجد که بگنجد بطریقه نیک و راست ابراهیم نبی
- ۵ حنبلی حنبلی شناسند و بدو است و پیغمبر اسلام آن را نپذیرد و احیا کرده است.
- ۶ درود است و نام حنبلی شناسند و باز ستودنی و باز ستودنی آن کسی را که چون او را شکر کنند از دنیا
- ۷ ۱۱ تا ۹ ... میستایم ستودنی و باز ستودنی و باز ستودنی آن کسی را که چون او را شکر کنند از دنیا
- ۸ دهد، و درود می فرستد آن کسی که در بدین است در پندارها و در شاگهاها، درود آن کسی که از دولت گنت باشد و هدیه فرستد از مدح ها آنچه را گرامی برگزید باشد.
- ۹ اشیاغ یعنی پدران و مورخان همان، متولدش شیعاست.
- ۱۰ امداد جمع لفظ ممدات یعنی نواهی که در دربی بیاری برسد، و اینجا مراد درود و سلام بیانی است.
- ۱۱ عطار بوی قوش (مختصری)، کسی که داروهای چیزهای خوش بوی فرستد.
- ۱۲ آه آه این آیه ... بدین کسی که خدایند و فرشتگان او درود می فرستند بر پیغمبر، آن که خدا بگزیده اند، درود دعوت بر او و سلام و آفرین کید سلام و آفرین کردنی (سوره احزاب ۳۳) آیات ۵۱.

۲ سبب و ستایش مر خدای را جلی جلاله که آثار قدرت او بر چهره روز روشن تابان است و انوار حکمت او در دل شب تاز درخشان، بخشایند و ای که تاز شکوت را مد عصمت دوستان کرد، جباری که نبش پنه را تیغ قهر دشمنان گردانید، در فطرت کائنات به وزیر و مشیر و مومن و مظهرت عجاج نگشت، و بدایع ابداع در عالم کون و فساد پدید آورد، و آدمیاد را بغضبلت نطق و مزینت عقل از دیگر حیوانات تمیز گردانید، و از برای هدایت و ارشاد رسولان فرستاد تا خلق را از ظلمت جهل و فسادات برماندند، و صحتی گیتی را بنور علم و معرفت آذین بستند، و آخر ایشان در نبوت و ازل در نسبت، آسمان حق و آفتاب صدق، سید الرسلین و خاتم النبیین و قائد القم المحدثین ابرو القاسم محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف العربی را، صلی الله علیه و علی آله و سلم و علیه السلام، برای عز نبوت و ختم رسالت برگزید، و به معجزات ظاهر و دلایل

۴ توشان یعنی دوستان و شاید بآن کس از یک اصل باشد.

۵ تاز شکوت در هنگام خبرت از مکه بدیده رسول خدا و ابرو که در غازی پنهان شدند شکوت پیداد و در آن غار پندید، کلمات در طلب ایشان بدر غار رسیدند آن تاز شکوت دیدند گفتند در است که کس در این غار نرفت است (تخلص از تفسیر ابرو که عین).

۶ نبش پنه از قول و تفسیر بن سینه روایت کرده اند که پندای در بینی نمرود داخل شد و جهل روز او را رخ می داد که سر بر زمین می زد تا هلاک شد (دوبی).

۷ کون بودن و هست شدن و هستی یافتن - فساد زیاد شدن و از صورت خود زایل شدن - این ظاهر را چون دوران همراه هست شدن و پنهان شدن روی می دهد عالم کون و فساد می گردید.

۸ قائد القم المحدثین یعنی پیشترای مردمان سید پیشانی و دارای دست و پای سید، یعنی پیشترای سالیان مومن و صغیر که بدین سبب دارای روی و دست و پای سید و پاکیزه هستند. اصل معنی غم (غمرو آن غم) بسیار سید پیشانی است و اصل معنی عجلین بسیار دست و پا سفید.

عملیله در دین

(به چو نه نصیحت)

TÜRK DİL KURUMU
KÜTÜPHANESİ
Eski Bina
Kıyıkapı
İstanbul
Türk Dil Kurumu
Kütüphanesi

TÜRK DİL KURUMU
KÜTÜPHANESİ
Eski No. 42/1000
Kıyıkapı No. 26

کهنه زانچون بو آو تدبیر آکلرم او ایله ایستون سینه
مخلص اولدو و دی حب خلاصی اولدو و کن بالغا اییدی اول
بیجه در قیلدیم اییدی بریم سانی بزیلیرین صوبی
بی نه یاه و قشلی چوق کر درایه وار دبد و نه بیلدیم
هفت نوز تو کوز کواصل ایدان اولدو و بالغا اییدی
بو لطف مزه کرایدیم که سن اده سن قبول بغداد ای خرف
دیوب بو بالغا اییدی هر کون ایکی بالی کوز و دیب الویدی
هر یوز کز ایدیم که کند و آنلره خوله آله اوله وار ددی ایکی اول
ایکی تابعی خرابی دینه کوردی بالغا اییدی برندن اول
سکود در ایدی که اول بی کوز و دیب بو جلاله ایکن
بیغ دای کادی اییدی بزم اولدو و برین مظهر ایتم
بیجه اول دبد و کلش برالت قبولغا خوش بو غایب
خط اییدی که بو ننگ کی تکامله اییدی دیو نیکی
کوز و دیب کیدر کینه اول و کسندیزه بقلانخود بیکی
کوز که اولدو و برین بالی ککیم خکلی و ایدیم که
بو یوزی خلا ایدم جلد کز اییدی فاو و اولدو و کز
جلا نوزم که غایب کوز و دیب سعادت بنه و کز معلوم
اولدو و سره هله یاری مقادد در بیغ ایتم اییدی اولدو
بیرت آتنده اولش اولدو و دیب همان ایکی جکلی آتیه

بکمال آیدی زینک حسینی انظار افانده بیننده زب حقیقه کده زکره زین زوار و زین
 مومنانیچه حقیقا شمره محمدا لمن یعطی ذل انکر المراد بود و نجیبت و سخاوت و سلام
 مودت و شفقت و روح صفی بنده و ذات کلهر نند و آیتوں کافراخی بیلک انوار صحر
 زنده اولسون کجا کانه نه نغز این آینه و تکریم کیمند و تکریم کیمند و تکریم کیمند
 المیز انصوا احدوا انکم تکریم و تکریم انشدین حق ندید جل علاه صون و لیکم بوطین
 انشا اذک و زوری فایز قیلا و نور خیر و سعادت کیم باقی موعین ملک بر سید جهان
 طایفه مخلوم اوله قاتل آتقی عکله یا ستمه لاولیت لی الا زین و زین
 سنا و فیکسا و عکله و یونها و ستمه و فایز انتمی تها لیکم و ستمه
 حق جواد علاه حکای فخر علیه القادح و السلام و زمان مطلق لندون لایله
 ظل عقدا لنده اولدی حق نمان کنند آنک خاعینه و زمان انرا لیکم کرس
 رسوله انما نعت و خلیفتم و اذ اعنت به مطلق فایز حسینه فایز
 اطعموا الله و اطعموا الرسول و اولیاءه لیکم که تغییر موع دین
 طریق حق دیندار با و شاهک ستمه ستمه بر یورنده فایز فایز و مودت
 بر خلیف ستمی و زینکیم حضرت رسول بیورند الدین و الملک و زمان
 و تحقق بند کیم اسلام با و شاهکیم حضرت حق عز اینه لیکم کلاه بند
 بر یوری المروکیم عدل بودیده جمال دود و جهان انک شکر کیم
 و حسینی آبادان اولر کرم صحت سطوت با و شاهکیم فایز بر آری عالم کیم
 ملائک و منوس اولیا بری اهل عالم حضور له مباد و نده خلاصه بولیا لودی
 امتوات اصحابی تقای و زین و اوله انشدین فایز هر لودی حکم فایز

بک

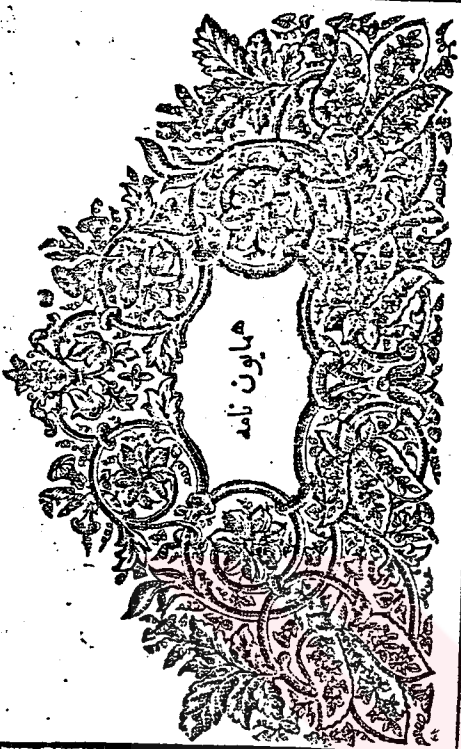
بسیار کوسبانی ایله فاد کده و جلوه کده انا و قدری زور و زین موعین بند
 فایز و اوله اوله و کیمند بن کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند
 لیکم بر دوزخیت فایز و کیمند کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند
 کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند
 ظهور کور و او کیمند نصیبت نفعه و زینت عقلمه اکره خیر انان لیکم خیر ناله لیکم
 انشا و حدایت لیکم ستمه بر یورنده و خلیف مملکت لیکم فایز و زینت
 علم یوریت اوله کیمند جهان لودی ای لیکم لیکم لیکم و کیمند و کیمند و کیمند
 اوله و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند
 اوله انفاق کیمند عبد الله بن عبد الملك بن عبد مناف عربی مملکت کیمند و کیمند
 ایله و کیمند انظار بر حضرت بر سر کانت و کیمند ستمه لیکم لیکم لیکم لیکم
 محفل فایز و کیمند لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم
 رفیع و کیمند اوله اوله و کیمند لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم
 کافرادن و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند
 و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند
 و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند و کیمند
 انصار حقه سفاد نکره و کیمند لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم
 عالمیه اوله لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم لیکم

صلوات اللہ وسلامہ علیہ * وعلی آہ وصحبہ المقربین لدیہ * وحلی
 من تابعہ وانفی الیہ * ہدایت طالبان مقاصد ارادت * وصنایت
 فاصدان مطالب استفادت ایچون بوزوع خطاب مستطاب *
 قلدی * واول دانش آموز علمہ شدید القوی بطریق تعلیم مستندان
 کتب ادبی * وقانون تفہیم مستندان مدرستہ جہد وطلوبی *
 بومثال اوزرہ بیان وبومثال اوزرہ بیان بیوردیکہ « ادع الی سبیل
 ربک بالحکمۃ والوعظۃ الحسنۃ » بوکلام سعادت فرجامک مضمون
 میون انجامی بودر کای عالیہ مواد عدو اصلاح وسدادہ صلاحی برتی *
 وای آدمیانہ مناجیح مصالح معاش ومعادہ بول کوسرتی * بنہ لری
 مضیق سقامتدن طریق استفانہ دلیل حکمت الہ دعوت قبل * وبکا
 اعتقاد این عبادہ ہاویہ ہوا دن روضہ رضایہ موعظہ حسنہ الہ
 ہدایت قبل کہ نفوس سرکش تازیانہ کھنڈن غیر بہ رام اولز *
 وطبیاع خود پیسند بند و قید نصیحتدن غیر بہ صلاح بولاز *
 ولو کنت فظا غلیظ القلب لانفضوا من حواک

✽ بیت ✽
 (هر آن رانض که کردد توسنی رام * کند آہستی باکرہ خام)
 تہ کہ توسنان نوصنای بی لکام نلایت * وی شکمہ ملاطفت *
 رام فلق منفسر دز * نفوس انسان بی قوای ہیمنی وسبی انلرک
 بہادندہ غالب اولوب دزہم باکلوا ویتغوا * مرعی سنہ بی چون وچرا
 چرا ایدرز * وزمام نمی منکر وحرام امر معروفن ابایدرز * بی اعمال
 مہماز حکمت و بی استعمال تازیانہ موعظت * متفاد اینک متعذر در

✽ بیت ✽
 (اولور حکمتہ حاصل کام ہرول * اولور حکمتہ حل ہرامن مشکل)
 « ومن یوت الحکمۃ فقد اوتی خیرا کثیرا * موعظہ حسنہ کہ
 مامور بہ در بر کلام پیامبر کہ سامع اولنر قابلیت واستعداداری

ہمایون نامہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حضرت حلیم خلاق * وحکیم علی الاطلاق * جلب حکمتہ * کہ
 وظائف لطائف حد وثانی حکم * وان من شیء الا یسبح بحمدہ *
 جمیع موجودات علوی وعلویک زباندہ جاری وادرد * وفوائد موائد
 الابی انتہاسی برفقہضای «واعطی کل خلاقہ ثم ہدی * تمام مبدعات
 سماوی وارضیک اجزاسخندہ ہاوی وسائر در

✽ بیت ✽
 (رموز آموز عقل نکتہ پیوند * شناسایی نہ جان خرد مند)
 کلام قدیم کریم * وکتب لازم التقدیم والتکریمندہ * حضرت
 رسالت بناہ سلطان سربری مع اللہ نکتہ دان * وعلک مالم تکون تعلم *
 روشن بیان انا افصح العرب والعجم * طوطی نوازی «وما یطق
 عن الہوی » مجز نای «ان هو الاوحی بوحی » نبی مجتبی * رسول
 مرتضی * (محمد مصطفی بہ) علیہ وسلم

✽ بیت ✽
 (محمد کا تبارک سرور دیر * سہم آفرینش اختر بیدر)

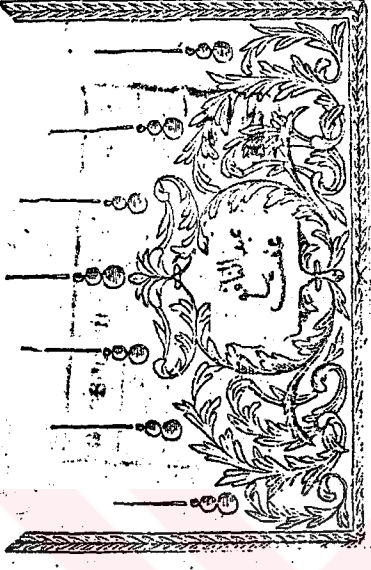
(صلوات)

(دوشیزه) با سکر قدر
 (والا) یعنی بنسب قدر
 (زناد) صوری واصل
 و تلبس و عیاشی و عجب
 و عیوب و خصوصاً پاک
 بنگار (القریحه) بقال
 (علاقه) فریب خیز و بر او به
 استقامت دارد و بوی و طبع
 (سیخه) گوشه و بوی
 (الزیر) کبر و زانیه کاب
 عیب سینه او بوی جنی
 سماعه زبور کور و جنی
 زانیه زانیه زانیه قصیده
 جمعی اولوب پارلیتی
 بگنوب و عیب سینه در
 (الظفر) یا الشرح
 (بمک) طایفه (نگوین)
 شرفیده (ماده) عورت
 (زیر) انکان (نیان)
 قوم و قبیله
 (ایناه) اطاعت ایمن
 (تقرین) طعن (الکمزون)
 زاده سکر اظفار و غم
 (اللون) باضمه نقل و زای
 (اللون) باضمه نقل و زای
 (اللون) باضمه نقل و زای

اجرم و بقر و جرم و نکوسا ر ماده و زوا ره رفی امتزاج
 زرد و اجدن حصه باب و نیمه اعتبار تیار اولی الا نظار ایه تقریح
 الیاب اولی خلق جلوه کرمات استیحه درای فای در سر و شوی حیوش
 خطبه (الایک الله) وای زور او عظمت دستگاه ارا یکم (لا رب سواه)
 اولان جلاق بی ارشیه سنی اول پادشاه مسیحی ایناه سکه محضیا
 بدید قد ریت و شیکله هیولای عدمین صورت بد پر جمان وجود
 اولوب وظیفه خوران خزانه عیب لاریک اولان صیوق مخلوقات
 (هر زانیکه او سخن راند * وحیده لاشیریک اه خواند) بقطر زید
 انیاب وجود ایدوب مرجع صیر نسیم الله اولد بیغ مسیحی طعن
 و تقرین صفت کفری و (الشاکر یعنی البرید) نظرنیدن مستور
 اوله جنی مشکات جنم ایچ بی جول و تخرید و مانند شعله جوالدر
 لک المجد با امتحان و یا معین شایسته ایانک نمید و ایاک نستعین
 (بیت) * ایچ طایفه
 بد کتوه کز زانق باش مشغول که باسی دزد و عام لرد تقبول
 * در لغت شریف حضرت سید الزوری
 صلی و علی آله اکل الصلوات و اسنی الخیاب *
 علی الفکاره شهر اولانک
 صاحب شریع و مشورته حاج
 بر اشتیاق تله اولوب قرمان تبر
 اشرف مجتهد کرم قراند
 کور اولدی بی خیالک مجری
 جاهه سنی بوالدی خیاب جاوید
 جازایر کله همه اهل صفا
 هم اما قین خستید و بحسن
 صلح صلا تله سلام زناد و بخانه
 اولدی مقر و ضمه خدمت هر آن

ای مشاطه عروس معنی وای واسطه العقد شوهر الفاظ دلارا که
 (ن و التیم و ما یسطرون) شهادت علوجا بکه کافی و (لو الاظفار
 ما قام دین ولا صلح عیش) دلالت سمو قد که و ایدر دوشیزه
 پاکیزه و الا نژاد نو پیدایی قریحه صحیحها ایه سخوله کرسطور زبور
 اولان زاده طایع اسلافک بوجوه طایع و اجرای عقد و کابینه
 اولان ترتیب نکاح خانه حد و ثانی حضرت فرما تقریما (و خلقناکم
 از و اما) به صرف بار و اعتنا ایچ که لامحاله اولان عرس و سوز
 * اجرم *
 بسم الله الرحمن الرحیم
 حمد و شکر تو خدا یا کرزن
 ای خداوند مطیع و طایع
 بیرو بکم عدم دن ایجاد
 نعمت و طمأنینه بوقدر غایت
 حمد و شکر که جهاند حائر
 * نثر *
 قفل در کعبه کلام قدیم
 بسر جمله ذی بال سخن
 مفتخر ذانکه دانی و قاضی
 بو قدر عالی قلبد آک آباد
 همه مستغرق بحر نعمت
 انده مقدور بشر در فاضل

(نواوه) قح و اوله
 عواما تازه و بدیع نسته
 و خصوصاً تازه میوه
 دینور و طریقه و مضمون نسته
 به نید و در مضمون و هدیه
 معنا سته در بومعنا مده
 طریقه سر ادر (انبار)
 بکسر التاء جمع التمریش
 معنایه (الاستار) جمع
 سمر قصه و حکایه معنایه
 (القطر) قیویه و غیره
 اوریلان کلید (کرزن)
 نوشیروانه قدر مشغولی
 اولان تاج مشهور در در که
 اولان تاجده هر روی سر چه
 عیوڑطه سی قدر یوزدانه
 در شایهوار استوار ایدی
 بوراده ذکر الخواص اراده
 العام طریقه مطلقاً
 تاج مرصع مراد در
 (المشاطه) باش طرایحی
 و در سکن و برینجی
 (شهر) یعنی زوج و بنگار
 شوی کی

* کتاب نافع لانا نواوه ثمار الاستار *

امری الی الله * منقول قلمه مقام تقریضه زمام اختیاری
 سیده ید قدرت رب الانام و بعضی (مصراع) مصائب قوم
 عند قوم فوائد * فحوا سجده خطاب * (اعتبروا اول الابصار) *
 ایله مخاطب ادوب پرده چشم اعتباری کشاده و مشاهده
 ایندی بی حجاب و بلا یادن حصه یاب و ماسی و غیر تبیین
 المندروه * صد هزاران هزار درد دوانی * و نیمی ان مستوفی * یا ک
 سوار عرصه بنهای رسالت * ر بوده * مخمار قصب السبق
 میدان بلاغت لابس البسه کر انهای زهد و تنوی * دامن چیده
 آیش جرب کاب کذب و افترا * مبشر پیام * (و ما یخفق
 عن الهوی) * طوطی نکر شکن * (ان هو الا وحی یوحی) *
 یکد تاز ساجد شیخه الا کفاف تقرب * (قاب قوسین و ادانی) *
 بالا نشین طایفه سر بر * (لولا که) * جالس مسند صدر
 سر صند * (وما ارسلناک) * معدن صفا * و کان اصطفانا
 محمد الصطفی * صلی الله تعالی علیه و سلم حضرت تهرینه اولسونکه
 نیر شعشعه و جود جبهاتابی غامد عالیانه بر تو رسالت رحمت
 و سلبان پنجه یوحی الضیای شفقتی تارک مفارق انامه سیاه
 کستر عنایت * کوهسار تمکین و وقاری * هلیاه و ما وای غاصبان
 اکت * امتداد تار لحاظه نگاه نظری کاید فتول جنتدر و وحی
 حله غفران * و تحیف هدایای رضوان * آل و اصحاب بشری لهم
 و حسن ماب حضرت تهرینه و اوسو نکه هر بری * مشید مسامیر
 خیمه دین * و مشهد د با م بارگاه شرع مبین * امام محراب جوامع
 اخندا * که هر شکوه اخند پیشوا * و خندا در بعد ازین یونینده
 بختدار و کبرین رحمت چشیده تلب روز کار * معتم کر نشند

بسم الله الرحمن الرحيم

سیاسی غایه * و ستایش بی نهایت * معطی اهم مہمات مطالب *
 و معض الزم زینوات آرت * اولان الله عظیم الشان حضرت تهرینک
 جناب اقد ساریتہ اولسونکه * جہله مکرونات و رای تنق نہانخانہ
 غیب و عد مدہ مخفی و پوشیده ایکن ابر مظیر فیض نہان
 اسالہ قطرات باران کر میله خجلہ گاہ حر مسرای و جویہ
 کوروب نوع انسانی سزاوار عنایت تعظیم و تکریم و پیام
 مسرت نیشلی * (واقدا کرنا بخا دادمه) * شایان و احری
 کوروب اتی دخی برفاج قصه تقسیم ایله بعضی (مصراع)
 سپر نیست تیر قضا را جز رضا * سلو لکچہ دائره قضا و قدر دن
 تطریق ایمن حوادنه مقام رضاده پارچای استقامت ادوب
 ثابت قدم و کله و شکوہ دن دم بست * و بعضی حلی زهد و تنوی ایله
 آراستہ * و زینت رشد و صلاح ایله برآستہ * و بعضی * (وافیوض

(سلوان مطاع)

KAVRAM VE NESNELERE İLİŞKİN
DEĞER YARGILARI İNDEKSİ

Acelecilik: I, 24, V, 40, VIII, XI, 43, VIII.

Açgözlülük: 1, 9, 29.

Ad Bırakmak: II, VIII.

Adl, Adalet: V, 3a, I, I/2, VIII.

Affetmek: VIII.

Ah Almak: 45.

Ahret ve İbadet: XIII.

Akıl: 31, XIII.

Akıllı İnsan Düşmanıyla Uğraşmaktan Çekinir: 31.

Akıllı İnsanın Kendisini Koruması İçin Dikkat Edeceği Noktalar: VII.

Akıllı İnsan Korkulu İşlerden Sakınır: VIII.

Akıllı İnsanla Cahil İnsan Arasındaki Farklar: I, 15.

Akıllı İnsan Nasıl Olmalıdır? : IV.

Akılsızların Kazancı Çabuk Biter: IV.

Akılsızlık: 39.

Aldanmak, Aldatmak: 3, 7, 16, 17, 32, 33, III, 35, IV, 39.

Anadil: X.

İyi Arkadaş, Kötü Arkadaş: I/2, XI.

Arkadaşlık: IV.

Azim: III, XIII.

Bela: VII.

Bilgisizlikle İşlenen İşin Sonu Kötü Olur: 25.

Birlik, Beraberlik: II, 45.

Boşboğazlık: 30.

Cahil, Cahillik: 2, 25.

Cariye: XI.

Cesaret: VI.

Çaresizlik: XI.

Çocuk Sevgisi: VII, XI.

Dedikodu: I.

Dil Öğrenmek: X.

Dindarlık: VIII, IX.

Doğruluk: XII.

Dostluk: I, I/2, II, VII, XI.

Kaç Türlü Dostluk Vardır?:

Dost ve Çevre Seçerken Dikkatli Olmalı: 8, 17, 22, 23.

Dostluk ve Düşmanlık: I, II, 38, VI, VI.

Dostluk ve Düşmanlık Devamlı Değildir: VI.

Dünya, Ahiret: 5, VIII, IX.

Düşman, Düşmanlık: III.

Elde Edilecek Yarar İçin Düşmana Boyun Eğilebilir:

Düşmana Fırsat Verilmez: III.

Düşmana İnanmamalı: 13, 17, 38, III, VII, III.

Düşmanı Küçümsememeli: 18.

Düşmanı Tanımak Gerekir: XI.

Düşmanın Tatlı Diline Kanılmaz: VII.

Düşmanların Kendi Aralarındaki Anlaşmazlıktan Yararlanmak
Gerekir: 35.

Eş Sevgisi: IV.

Eş Sevgisi Dost Sevgisinden Üstün Olur: IV.

Entrika: VIII.

Feragat: IX.

Fırsatlardan Yararlanmalı: 34.

Gayret: XIII.

Geçimsizliğin Sonu: 35.

Görünüğe Aldanmamalı: 7, 32.

Güzel Huy: II.

Güzellik: XIII.

Hainlerin Elinden Kurtulmak Zordur: 17.

Hakikat Ehli Kişiler: 44.

Hâkim Nasıl Olmalıdır: I/2.

Hayalperestlik: 40, X.

Her İş Herkesin Harcı Değildir: 6, 11, X.

Her Şey Aslına Döner: III, 37.

Her Şeyin Nedenini Araştırmak Gerekir: 27, 28, 34.

Hırs: I/2.

Hile: 22, XI, Zeyl.

Hile ile Kuvvetli Düşman Yenilebilir: II, 12, 14, 18, 31, III.

Hilekârların Sonu Kötüdür: VI.

Hilenin Sonu Yoktur: 10, 13, 21, 22, 23, 24, 26, IV.

Hiyanetlik: 23, 24, XII.

İftira: I, 16, 26.

İhtiyarlık: IV.

İlahi Adalet: I/2.

İlim, Alim: G, 20, XI, Zeyl.

İlim Kötü İnsanın Kötülüğünü Yoketmez: XI.

İncinmiş Dosttan Sakınmak Gerekir: VIII.

İnsan: II.

İnsanoğluna Güvenilmez: XII.

İyi İnsan: 15, 32.

İyiliğe İyilik: XII.

İyilik Etme ve Sevap Kazanma: XII.

İyilik Kimlere Yapılmalıdır: XII.

Kader ve Talih: XIII, 44.

Kadınların Nitelikleri: I, IV.

Kanaat: II.

Kıskançlık: I, VIII, XI.

Kin: 31, VII.

Korku:

Kötülerden ve Cahillerden Uzak Olmak: I.

En Kötü Şeyler: VII.

Kulların Görevleri: I, III, VIII, XI.

Liderlik Nitelikleri: II, Zeyl.

Mert Kişi Gaddar ve Hilekâr Olmaz: VI.

Nankörlük: IV, XII.

Ne Ekersen Onu Biçersin: IX.

Nefs: 41.

Ortak Belâ İki Düşmanı Dost Yapar: VI.

Öğünmek: I.

Öğüt (Öğüt Tutmak): 18, 19, 20, XI.

Öğüt Dinleyene Verilmelidir:

Ölüme Çare Yoktur: I/2, 19, IX.

Yeterli Delil ve Tanık Olmadıkça Ölüm Cezası Vermek
Doğru Değildir: I/2.

Ömür: VIII.

Padişah, Padişahlık:

Zalim Padişah: VII, Zeyl, 45.

Padişahın Çevresi:

Padişahın Görevleri: I, VIII.

Padişah Kullarına Nasıl Davranmalı: I, III, VIII, XII.

Padişahların Önem Verdiği Kişiler ve Şeyler: XI.

Padışahlar Öğütçülerin Sözüne Kulak Vermeli: XI.

Padışah Nasıl Olmalı: III, XI.

Paranın Gücü: 24.

Pışmanlık: I/2, IV, V, XI, 40.

Sabır: II, IX.

Sevap ve Barış: I.

Savaş ve Kahramanlık: III, Zeyl.

Savunmanın Önemi: I/2.

Seçim Sistemi: 30.

Sır Saklamak: I/2.

Sinsilik: III.

Siyaset: G, I/2.

Sözünde Durmak: VI.

Sözünden Dönmek: 31, 32.

Suç: I, I/2.

Hangi Suçlar Bağışlanmaz: I/2.

Suçlu Kişi Rahat Yaşayamaz: VII.

Suçlular Cezalandırılmalıdır: VIII.

Takdir-i Kaza: I, I/2, II, VII.

Tanıklık Etme, Yalan Yere Tanıklık Etme: I/2, 26.

Tecrübeli İnsan Zor Aldanır: VII.

Tecrübe, Tecrübelerden Yararlanmak Gerekir: II.

Tedbir: 15, VI.

Temkin: III.

Tıp, Tabip, Hasta: 2.Bab, I, IV, XII.

Uzak Görüşlülük: XI.

Vezerin Görevleri: I, XI.

Vezer Nasıl Olmalı: III, VIII.

Yalan, Yalancılık: 16, 26.

Yalavaç (Elçi): 31, Zeyl.

Yoksulluk: II.

Yumuşaklık (Hilm): 38.

Zamane, Çarh: IV.

Zenginlik, Mal, Kazanç: I.

KELİLE VE DİMNE'DE GEÇEN

HAYVAN İSİMLERİNİN

İNDEKSİ

Akrep: 42b-1

Arı: 47b-6

Arslan: 14b-10, 16a-8, 17a-8, 22a-2, 25a-1, 31a-2, 38a-5, 39a-1,
45a-9, 46a-4, 47b-15, 48a-4, 48a-9, 49a-6, 53a-2, 7,
60a-12, 63a-6, 68a-14, 70a-9, 73a-10, 73b-2, 73b-8,
81b-13, 15, 88b-3, 91a-6, 156b-11, 160a-9, 11, 161b-7, 10,
164b-4, 5, 168b-6, 171a-4, 226b-4.

At: 81a-9, 90b-11, 137b-2, 148b-7, 184b-7, 217b-7, 218b-3, 219a-8,
220a-2, 6.

Baga (Kaplumbağa): 51a-7, 9, 51b-13, 52a-1, 3, 78a-8, 84a-8,
84b-1, 3, 7, 85a-1, 92b-4, 6, 8, 9.

Balık: 4a-3, 36a-5, 40b-13, 41a-1, 46a-2, 57b-5, 80a-5, 119a-3,
163a-14, 179a-7, 184b-4.

Balıkçır: 34a-10, 34b-4, 8, 35b-1, 2, 4, 36a-4, 7.

Bebr: 201a-7, 201b-4, 203a-1, 2, 4, 203b-1.

Buzine (Maymun): 25b-7, 26a-5, 55a-11, 55b-2, 3, 126a-3, 5, 7, 9,
126b-6, 14, 127b-5, 11, 14, 128a-1, 7, 11, 128b-2,
129a-1, 2, 12, 13, 15, 130a-9, 10, 199b-6, 201a-6,

7, 201b-3, 4, 202a-2, 202b-4, 5, 7, 8.

Bülbül: 26b-5.

Çekürge: 33a-2.

Çekük: 217a-6, 222b-5, 7, 223a-6, 223b-4, 9, 224a-4, 224b-10,
225b-15, 226a-3.

Çetük (Kedi): 82a-2, 106a-3, 4, 14, 106b-3, 4, 7, 107b-3, 5, 7,
140b-6, 15, 141a-4, 195a-1.

Deklüğeç: 117a-4, 82a-2.

Deve: 48a-6, 10, 48b-2, 6, 49a-8, 49b-5, 12, 13, 50a-6, 7, 89b-6,
130b-4, 133a-5, 182b-15, 185b-3.

Dilkü (Tilki): 12b-4, 17b-5, 21a-5, 21b-3, 31a-10, 11, 14, 33a-2,
100b-11, 113b-5, 132b-14, 133a-1, 10.

Domuz: 86a-1, 2, 3, 5, 10, 182b-9.

Ebreşim Kurdu (İpekböceği): 15a-3.

Eşek: 132b-8, 9, 10, 133a-3, 8, 10, 133b-8, 9, 10, 12, 134a-3, 9,
11, 13, 15.

Geyik: 39b-12, 77a-8, 78a-8, 12, 86a-2, 5, 10, 92b-3, 5, 6, 9,
163a-14.

Göjen: 57b-5, 57a-7, 135b-8, 136b-15, 138a-8, 138b-1, 2, 3, 4,
141a-1, 3, 4, 142a-4, 142b-9.

Gügercin (Güvercin): 77b-8, 78a-8, 78b-6, 7, 8, 79a-2, 5, 14,
79b-2, 6, 8, 80a-6, 11, 80b-12, 14, 190b-9,
10, 191a-7, 191b-1.

Hüdhüd: 214a-10, 215a-1, 214b-3, 4.

İnek: 112a-6, 8, 12, 14, 112b-1, 2, 3, 5, 8.

İt (Köpek): 86b-7, 109a-8, 10, 13, 126b-13, 163b-1, 182b-7.

Kaplan: 62a-8, 9, 10, 62b-6, 7, 9, 76b-8, 77a-1, 6, 8, 88b-3,
199b-6.

Karınca: 43a-7, 206b-11.

Kaz: 23b-2, 45b-15, 51b-14, 15, 51b-7, 8, 10, 184b-7.

Keklik: 106a-3, 5, 6, 9, 13, 106b-4, 107b-5, 173b-5, 6, 8, 221a-4,
223a-4.

Kelebek: 225a-6, 8.

Koyun: 109a-3, 4, 5, 7, 13, 14, 137b-10, 194b-15, 221a-4.

Kulan: 26b-1.

Kurbağa: 57a-7, 8, 57b-1, 2, 7, 120b-14, 121a-1, 12, 15, 121b-1,
2, 3, 4, 5, 8, 122a-2, 5, 9, 225a-11, 225b-15, 226a-4.

Kurt: 48a-4, 49b-3, 5, 50a-7, 5, 85b-9, 86a-1,4, 10, 86b-2,
161a-11, 194b-15, 221a-4.

Kurtçuk: 193b-14.

Kuş: 50b-11, 13, 52b-6, 53a-4, 55a-9, 55b-6, 55a-11, 55b-3, 75a-4, 6, 7, 75b-1, 2, 11, 15, 78a-12, 80a-5, 83a-9, 88b-4, 93b-7, 102b-3, 5, 7, 8, 163a-15, 180a-14, 184b-3, 186a-2, 193b-12, 194a-1, 214b-3, 216b-15, 217b-12, 218b-4, 225b-4, 226a-4.

Neheng (Timsah): 226b-4.

Öküz: 16a-5, 17a-4, 16b-7, 8, 17a-9, 22a-7, 24a-6, 25a-1, 32b-2, 33a-5, 33b-11, 37a-3, 39a-7, 40a-11, 45b-1, 45a-2, 56a-1, 4, 150a-8.

Ördek: 24b-2.

Örümcek: 1b-2.

Pil (Fil): 48b-1, 10, 81b-13, 82a-1, 92a-13, 100a-1, 4, 151a-11, 165a-2, 177b-15, 217a-6.

Saksığan: 224a-4.

Serçe: 100b-10.

Sıçan: 16a-5, 22a-9, 22b-2, 30b-5, 58a-2, 59b-1, 77b-8, 78a-8, 79a-13, 79b-2, 3, 6, 8, 80a-5, 6, 7, 80b-10, 13, 14, 145a-5, 195a-1.

Sırtlan: 113a-7.

Simurg: 52b-9, 53a-2, 116b-12, 144a-10.

Sinek: 29a-6, 47b-9.

Şagal (Çakal): 25a-4, 34a-5, 34b-9, 48a-4, 48b-5, 50a-7, 160a-1,
161b-8, 164a-14, 166a-8, 170b-8.

Şahin: 221a-4.

Tavşan: 26b-1, 38a-9, 38b-1, 37a-6, 39a-2, 103a-9, 103b-4, 6, 11,
104b-9, 105a-14, 106a-3, 5, 8, 9, 10, 12.

Tavus: 26a-4, 29a-6, 78a-10, 11, 103a-3, 116b-13, 217a-1.

Taytuy: 50b-11, 51a-1, 52a-11, 52b-2, 53a-4.

Tezer (Sülün): 103a-3.

Togan (Doğan): 26b-6, 30b-7, 33a-2, 59a-2, 59b-5, 6, 7, 76a-2, 3,
100b-10, 103a-3, 195a-1, 219b-2, 223a-5.

Turna: SL.193b-14.

Tûtî (Papağan): 75a-1, 217a-1.

Ügü (Baykuş): 99b-8, 97a-8, 12, 13, 14, 97b-2, 99b-9, 102b-4,
103a-4, 105b-6, 195a-1.

Üyez (Sivrisinek): 224b-5.

Yarasa: 193b-15.

Yengeç: 34a-10, 34b-3, 35b-4, 36a-10, 56b-1, 57b-2.

Yılan: 16a-3, 22a-8, 22b-4, 28b-3, 33b-1, 34a-2, 36b-2, 37a-1,

46b-11, 43a-7, 53b-5, 57a-7, 57b-1, 58b-8, 59a-4, 61a-2,
82a-13, 14, 104b-6, 107a-15, 119a-3, 120b-14, 15, 121a-1,
13, 14, 176b-10, 185a-1, 194a-14, 201b-4, 205a-6.

Yılduz Kurdu (Ateşböceği): 55b-7.

Zag (Karga): 33b-15, 34a-2, 34b-9, 37a-2, 48a-4, 48b-5, 49a-11,
49b-3, 50a-7, 77b-8, 78a-10, 11, 15, 78b-3, 6, 79a-7,
15, 218a-11, 173b-5, 6, 7, 8.

HİKAYELERİN DÖKÜM TABLOSU

Bab no.	Bab başlığı	SL ve B'deki varak n.	Hikâye başlıkları	Anlatan	Dinleyen	H. no.
1	Giriş	1b-9a				G
	Kitab-ı evvel der şerh-i kitab	9a-11a				
		9b-	Sahrada Mal Bulan Adam			1
		9b-10a				
		9b-10a	Arapça Konuşmak İsteyen Cahil Adam	Berzeveyh		2
2	Bab-ı Der Berzeveyh Tabib	11a-22b				
		13a-13b	(Şevlem Şevlem ya da Ebleh Ugrı)	Berzeveyh		3
		14a-14b	(Bazirgan ve Müzdvür)	Berzeveyh		4
		16a-22b*	(Esrük Deveden Kaçan Adam)	Berzeveyh		5
3	Üçüncü Bab Der Kelile ve Dimne	22b-61b				
		22b-76a	KELİLE ve DİMNE	Berzeveyh	Hint Meliği	I
		25b-26a	1 Buzine ve Dülger Hikâyesi	Kelile	Dimne	6
		31a-31b	2 Dilki ve Davul Hikâyesi	Dimne	Arslan	7
		17a-21b	3 Zahid ve Ugrı Hikâyesi	Kelile	Dimne	8

Bab no.	Bab başlığı	SL ve B'deki varak n.	Hikâye başlıkları	Anlatan	Dinleyen	Hik. no.
		17b-	●3-a (İki Geyik ve Açgözlü Tilki Hik.)	Zahit		9
		18a-	●3-b (Yavuz İşli Kadın Hikâyesi)	Zahit		10
		19a-21a	●3-c (Ayakkabıcı ve Karısı Hikâyesi)	Zahit		11
		34a-37a	●4 Yılan ve Zag Hikâyesi	Dimne	Kelile	12
		34a-36a	●4-a Balıkçır ve Yengeç Hikâyesi	Şagal	Zag	13
		37a-39a	●5 Arslan ve Tavşan Hikâyesi	Dimne	Kelile	14
		40b-41b	●6 Üç Balık Hikâyesi	Dimne	Arslan	15
		45b-46a	●7 Kaz Hikâyesi	Şenzebe	Dimne	16
		48a-50a	●8 Arslan, Kurt, Şa-Zag ve Deve Hik.	Şenzebe	Dimne	17
		50b-53a	●9 Deniz Vekili ve Taytuy Hikâyesi	Dimne	Şenzebe	18
		51a-52a	●9-a Su Bağası ve İki Kaz Hikâyesi	Dişi Kaz	Erkek Kaz	19
		55a-55b	●10 Kuş ve Buzineler Hikâyesi	Kelile	Dimne	20

Bab no.	Bab başlığı	SL ve B'deki varak n.	Hikâye başlıkları	Anlatan	Dinleyen	Hik. no.
		56a-58a	●11 İki Ortak Hikâyesi	Kelile	Dimne	21
		57a-57b	●11-a Kurbaga, Göjen ve Yılan Hikâyesi	Hilekâr Ortağın Babası	Hilekâr Ortak	22
		59a-59b	● Bazirgan ve Demirci Hikâyesi	Kelile	Dimne	23
4	Dördüncü Bab Arslan Dimneye Doğruluk Eylediği	61b-77b		Berhemem	Hint Meliği	
		67a-67b	●1 Bazirgan Avrattı, Nakkeş ve Köle	Dimne	Arslan Anası	24
		71a-71b	Nadan Tabib Dasitanı	Dimne	Cemaat	25
		74b-76a	Merzuban Avrattı ve Doğancı Hik.	Dimne	Cemaat	26
5	Beşinci Bab Kuzgun, Sıçan, Güvercin Kaplumbağa ve Geyik H.	77b-96a	Kuzgun, Sıçan, Güvercin, Kaplumbağa ve Geyik Hik.	Berhemem	Hint Meliği	II
		85a-90b	●1 (Sıçanın Hikâyesi)	Sıçan	Zag ve Baga	27
		85b-86b	●1-a (Konugun Hikâyesi)	Konuk	Zahit	28
		86a-86b	●1-a-al Avcı, Kurt ve Domuz Hikâyesi	Zahit	Zahit Avrattı	29
6	Altıncı Bab Zaglar ve Ügüler Dasitanı	97a-125a	Zaglar ve Ügüler Hikâyesi	Berhemem	Hint Meliği	III

Bab no.	Bab başlığı	SL ve B'deki varak n.	Hikâye başlıkları	Anlatan	Dinleyen	Hik. no.
		102b-108a	●1 (Ügüyü Başkan Seçtirmeyen Zag Hikâyesi)	Vezir Zag	Zaglar Cemaati	30
		103b-105b	●1-a Filler Hikâyesi	Zag	Kuşlar	31
		106a-107b	●1-b Tavşan, Keklik ve Oruç Tutucu Çetük Hikâyesi	Zag	Kuşlar	32
		109a-122b	●2 Zahid ve Koyun Hikâyesi	Vezir Zag	Zaglar Cemaati	33
		111a-111b	●3 Bazirgan Avrattı ve Ugrı Hikâyesi	II.Vezir Ügü	Ügüler Cemaati	34
		112a-113a	●4 Zahid, Ugrı ve Dev Destanı	II.Vezir Ügü	Ügüler Cemaati	35
		113b-115a	●5 Dürger ve Onun Yavuz İşli Avrattı H.	I.Vezir Ügü	Ügüler Cemaati	36
		119a-119a	●6 Zahid ve Sıçan Dasitanı	Vezir Zag	Melik Zag	37
		121a-122b	●7 Zayıf Yılan ve Kurbağa Hikâyesi	Vezir Zag	Melik Zag	38
7	Yedinci Bab	125b-135b				
		126a-135a	Maymun ve Su Bağası	Berhemen	Hint Meliği	IV
		132b-135a	●1 Arslan, Tilki ve Eşek Hikâyesi	Maymun	Su bagası	39

Bab no.	Bab başlığı	SL ve B'deki varak n.	Hikâye başlıkları	Anlatan	Dinleyen	Hik. no.
8	Sekizinci Bab Zahid ve Göjen Hikâyesi	135b-140a				
		136b-140a	Zahid ve Göjen Hikâyesi	Berhemen	Hint Melîği	V
		137b-138a	•I Zahid Kişi Dasitanı	Zahidin Karısı	Zahit	40
9	Dokuzuncu Bab Çetük ve Sıçan İçinde	139b-146b				
		140b-146b	Çetük ve Sıçan Hikâyesi	Berhemen	Ray	VI
10	Onuncu Bab Melik ve Fetre İçinde	146b-151b				
		147b-154a	Melik ve Fetre Hikâyesi	Berhemen	Hint Melîği	VII
		150a-151b	Mehseti	Fenze	Melik	41
11	Onbirinci Bab	154b-168b				
		156b-168b	Arslan ve Şagal Dasitanı	Berhemen	Hint Melîği	VIII
12	Onikinci Bab Arslan ve Tirendaz İçinde	168b-171a				
		169b-171a	Arslan, tir-endaz ve Çakal Hikâyesi	Berhemen	Hint Melîği	IX

Bab no.	Bab başlığı	SL ve B'deki varak n.	Hikâye başlıkları	Anlatan	Dinleyen	Hik. no.
13	Onüçüncü Bab Zahid ve Konuk İçinde	171a-174a				
		172a-174a	Zahid Hikâyesi	Berhemen	Hint Meliği	X
		173b-174a	el Zag ve Keklik Dasitanı	Zahit	Konuk	42
14	Ondördüncü Bab Hilar ve Berahimeler İçinde	174b-199b				
		176b-199b	(Hilar Melik ve Bilar Vezir Hik.)	Berhemen	Hint Meliği	XI
		190b-191a	Erkek ve Dişi Güvercin Hikâyesi	Bilar	Vezir	43
15	Onbeşinci Bab Kuyumcu ve Seyyah ve Kaplan ve Buzine ve Yılan İ.	199b-205b				
		201a-205b	Seyyah ve Kuyumcu Hikâyesi	Berhemen	Hint Meliği	XII
16	Onaltıncı Bab Padişahzade ve Yarenleri İçinde	206a-216a				
		206b-215b	Padişahzade ve Arkadaşları	Berhemen	Hint Meliği	XIII
		214a-215a	el Seyyah, Sayyad ve Hüthüt Hikâyesi	Seyyah	Padişah ve Cemaati	44
	Zeyl	216b-232a				

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ

8957

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

TÜRK EDEBİYATINDA KELİLE VE DİMNE
ÇEVİRİLERİ VE KUL MESÛD ÇEVİRİSİ

II

(Edisyon Kritik)

(Doktora Tezi)

8957
HCilt

Tezi Yöneten
Prof. Dr. ALİ ALPARSLAN

Zehra Toska
43

İstanbul - 1989

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkez

METNİN TESBİTİNDE GÖZETİLEN ESASLAR

1. SL nüshası esas alınarak B ile karşılaştırılmıştır. Her iki nüshanın cevap vermediği kimi güçlükler karşısında TKD'ye başvurulmuştur.
2. SL nüshasında bazı kelimelerin imlâsı nüsha hususiyeti olarak korundu. Örneğin B'deki imlâsı "hergiz" olmasına rağmen bu kelime SL'de bir kaç kere dışında her zaman "hirciz" şeklinde geçtiği için değiştirilmedi.
3. Atıf vav'ları u ve ü şeklinde gösterilmiştir.
4. Metinde geçen Arapça ve Farsça kelimelerin altları çizilmiştir.
5. Varyantlar şu şekilde gösterilmiştir: Genel olarak ilk yazılan kelime esas olarak alınan SL'yi, iki noktanın (:) solunda olan kısım ise B'yi göstermektedir. (Nadir olarak TKD'de kullanılmıştır) Eğer metne giren kelime B'den alınmışsa bu sefer ilk yazılan kelimenin yanına "B" konularak kelimenin hangi nüshadan alındığı belirtilmiştir. Ayrıca tek eğik çizgi (/) aynı satırdaki varyantları göstermektedir. Başka bir satıra geçildiğini göstermek için çift eğik çizgi (//) kullanılmış ayrıca satır numarası yazılmıştır.
6. İlâve edilen kısımlar (kelime, hece vb.) parantez içine alınmıştır.
7. "Hikâye tablosunda" (bkz. I. cildin sonu) metin içinde geçen çerçeve ve ara hikâyelere verilen numaralar, transkripsiyonlu metnin sayfa kenarlarında, hikâyelerin başlangıç satırı hizasında verilmiştir.

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

İslâm Ansiklopedisi'nde kullanılan transkripsiyon sistemi esas olarak alınmıştır. Farsça kelimelerdeki vâv-ı ma'dûle h^vâ olarak gösterilmiştir.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ā	uzun a	
ḏ	(z) ض	
g	ince g گ	
ġ	kalın ve yumuşak g غ	
h	normal h ه، ه	
h	ح	
h	خ	
ī	uzun i	
k	ince k ك	
ḳ	kalın k ق	
ñ	nasal n (sağır kef) ك	
ō	uzun o	
s	ince, normal s س	
ṣ	ص	
s	ث	
t	ince, normal t ت	
ṭ	kalın t ط	
ū	uzun u	
z	normal z ز	
ẓ	(d) ض	
ẓ	ظ	
z	ذ	
ʾ	hemze	
c	ayın	

(SL.1b)

Bi-smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

G. Şükr ve ögmeklik ol Teñriye kim anuñ kudreti egerleri aydıñ gündüz yüzinde(3) yıldırımışdur ve anuñ hikmeti nūrı karañu dün gönlünde balkımışdur. Ol Raḥīm, örümcek(4) evini dōstlara sed eyledi kim düşmen girmede ve ol Cebbār kim üyezine ignesin düşmeni kahr eylemege kılıç eyledi. °Alemleri yaratmaq içinde vezīre ve müşīre ve yaradıcıya ve arqacıya(6) muḥtāc olmadı. Ve ādemīleri söylemek ve dil sebebiyle ayruq ḥayvānlardan seḡdi ve artuq(7) kıldı ve buları oñarmak doğru yol göstermek için peygamberler viribidi ta kim ḥalkı karañulık (8)ve azgunlık deñizinden kurtardılar, °ilm ve ma°rifet nūrı yazısına getürdiler. Ol peygamberlerüñ(9) soñı ve mertebede kamusunuñ öñi ol ḥaḡdur. Ol şıḡ güneşi Seyyidü'l-mürselīn ve imāmü'l-müttekīn ve ḥātemü'n-nebiyyine Muhammedi'bni °Abdullah bin °Abdü'l-muḥṭalib bin Hāşim bin °Abdü'l-menāfi'l-°arabī şallāllahu °aleyhi ve's-sellem peygamberlik °izzeti ve risālet ḡatmi için öründü kıldı(12) ve ḥalkı uzlık ve müdārā birle da°vet kılmāğa buyırdı. Ve andan soñra ol ḥaḡ yardımcıları şahābeleri(13) ḡalīfeleri öründü kıldı ve

bularuñ hāline meded ve tevfiķ birle āreste kıldı tā kim
kāfirler(14) (...)1 eylemege yüz dutdılar ve yer yüzün
bularuñ şükri şirki ve küfri çirkinden arıtdılar ve müslü-
manlık(15) (...)2 cihānuñ kıranlarına degin irürdiler ve
hak dīni kararına degürdiler.

(SL2a)

Ş i^cr

Fe-ḥamden ḡümme ḥamden ḡümme ḥamden

Limen yu^cṭi izā şükre'l-mezāyā

Şükür daḥi şükür ol çalaba kim

Şükür kılanlara virür ^caṭāya

Ve teblīḡan taḥiyyāti ilā men

Bi-yaşribe fī'l ḡadāyā ve'l^caşāyā

Selām olsun daḥi yüz biñ taḥiyyāt

Ḳamu ḥalkuñ ulusu Muştafāya

1, 2: 14. ve 15. satırların başındaki kelimelerin yıpranma sonucu silinmiş olması ve B. nüshasının da baş kısımlarının eksik olması nedeniyle TKD başvurduk. Burada eksik kelimeli cümleler şu şekilde geçiyor: "tā rūy be-kam^c-ı kāfirān averdend ve puşt-ı zemīn rā ez hubs-ı şerk-i işān pak gerdanidend ve millet-i Hanifi rā be aktar ve afak-ı cihan bersanidend..." Birincisi ezme, kırma anlamındaki "kam^c" kelimesiyle karşılanabilir. (a.g.e., .3., str.6) "Millet-i Hanefi olarak geçen ikinci ibarenin ise Türkçe'deki karşılığının "müslümanlık bayrağı" anlamında olması gereğine inanıyoruz.

Selāmü müşevvekin yuhdī ileyhi

Mine'l midehi'l kerā'imi ve's-safāyā

Anı seven selā mı gibi kim ol

Boyun virmişdurur cümle cefāya

Mefailün / mefailün / feulun

(8)ve Teñrinüñ dürudu ve şalāvati ol zāt-ı muṭahhar ol rūḥ-ı mukaddes Muḥammed-i Muṣṭafā ve anuñ ehl-i (9)beyti ve şahābeleri üzerine olsun şunun gibi durūd kim anuñ mededleri ruzigār uzadıgınca(10) uzana ve anuñ koḫusu ^c aṭṭār dükkânından toz kopara çün şöyle gerekidi kim bu ümmetüñ devleti(11) ebed ve hemişe ola ve bu milletün pāzişāhlığı dünyā kırañlarına ire. Bu haber dürüstligine işbu(12) ḥadīs ṭanukdur kim Teñri resüli eyitdi: Zuviyet liye'l arzu fe-uriyetü meşāriḳahā ve meğāribehā ve seyeb luğu mülkü ümmeti mazuvi li minhā(13)^x elhadisü ya^c nī yir benümçün cem^c oldı ve dirildi, pes anuñ maşriḳların ve mağriblerin ḳamusın(14) gördüm ve benüm ümmetümüñ pāzişāhlığı ve mülki şol gördüğüm yirlere degin iresidür. Ve Muṣṭafānuñ(15) ḥalifelerin raḍıya'llahü (SL.2b) anhüm buyruḳlar veyıḡaklar ve ḥall ü ^c aḳd virdi ve dindār pāzişāhlara(1) muṭlak fermān erzānī ḳıldı ve pāzişāhlara muṭi^c olmaḡı kendüye ve kendünüñ resüline(2) uymaḡa üleşdürdi. Nitekim eyitdi: ya eyye hā'l-lezīne āmenü eṭi^c ü'llahe

---

^x"ve seyeb luğu ... minhā" TKD'den ilave edilmiştir.

ve eṭī^cū^r resūle ve'l-ūlā emir minkūm.^x Ya^cni Teñriye(3) muṭī^c oluñ ve anuñ resūlüne daḥi dindār pāzişāhlara muṭī^c oluñ, didi. Zire dīn yoluñ(4) sürmek ve ḥaḫ nişānların zāhir eylemek pāzişāh ḳorḳısınsuz olmaz ve anuñ siyāseti heybetinsüz(5) hergiz mümkün degüldür ve ḥaḳīḳat bilmek gerek kim islām pāzişāhları Teñri gölgesidür kim (6) yir yüzi bularuñ ^cadli nūrı birle bezenür ve görk dutar ve bularuñ heybeti birle cihān ^cimāret olur.(7) Eger bu maşlahat bu tertīb üzerine saklatmasadı işleruñ düzeni bozuladı ve ümmet arasına(8) dar-taşık düşedi, pes şer^c yolu ve dīn bünyādi ḥalel getürüridi zīrā cāhil kişiler(9) dünve ^cazābın görmeyince kim ol pāzişāhları siyāseti hergiz yazuklardan yığlanmaz ve Teñrinüñ(10) ^cazemetin hergiz bilmez. Ve ol kişi kim ^cālimler ^calemi gölgesinde ḳarār duta ve cāhillikden(11) ḳurtulmuş ola. Pāzişāh siyāsetsüz daḳı ḳorḳuda olur ve yazuk işlemeğe yönenmez ḳavluhu te^cālā(12) "innemā yaḥşā'llāhe min ^cibādihı'l ulemā". Pes bu muḳaddimeler ḥükmünce ma^clūm olur kim pāzişāhlık(13) dinsüz ve ^cadilsüz bāṭıldur ve dīn daḥi pāzişāhsuz zāyi^cdür. Nitekim resūl(14) şalla'llahü ^caleyhi ve's-selleme eyitdi ed-dīnü ve'l-mülkü tevemāni. Ya^cni dīnile pāzişāhlık bile (SL.3a) doğmış(15) iküzdür. Çün muḳarrer oldı kim dīn maşlahatları dindār pāzişāhlar heybetinsüz düzilmez ve fitne(1) odın söyündürmek bularuñ şol ābdār kılıçınsuz müyesser olmaz. Pes bu ma^cniden ötrü dindār(2) pāzişāhlara muṭī^c olmak ve boyun virmek fariża oldı ve ma^clūm oldı her kimün kim(3) dīni arı-

---

^xya ... amenu TKD'den ilave edilmiştir.

rak ve i^ctikādı şāfirakdur pāzişāhları ululamağı ve bularuñ buy-
rugın dutmağı vācib(4) görür bu kadar kim pāzişāhlık fażīletin
kim dinuñ suyuncadur takrīr oldı. İmdi biraz ^cadl(5) görkinden ve
anun fażīletinden yād kılalum. Qavlahu te^cālā: inne'llahe ye'mu-
ru bi'l ^cadli ve'l ihsāni.(6) ve ita'i zi'lqurbā ve yenhā ani'l
fehaşā'i ve'l münkiri ve'l bağıy^x Kaşas içinde gelmişdür kim
bir kişi Teñri resūlinuñ peygamberligine münkir idi, işbu āyeti
(7)işitdi kim: inne'llahe ye'muru bi'l ^cadli ve'l ihsān pes mü-
tehayyir oldı ve eyitdi: Ol nesnelere kim(8) dünyāda ^cālem ^cimā-
retliği için işe gelür ve dünyā işi düzilmesi ansuz mümkün(9) ol-
maz kamusun işbu bir āyet içinde yād kılmış, bundan yukarurak
ne mu^ccizāt ola, didi. Ve Erde(10) şir sözlerinden gelmişdür kim
la mülke illā bi'rricāli ve lā ricāle illā bi'l-māli velā māle
illa bi'l-^cimāreti velā ^cimārete illā bi'l-^cadli ve's siyāseti^{xx}
ya^cni pāzişāhlık erenlersüz olmaz ve er mālsuz kayim olmaz(12)
ve māl ^cimāretsüz ele gelmez ve ^cimāret ^cadlsüz ve siyāset-
süz mümkün degül. Pes ^cālem bāki olmağına(13) ^cadl ve siyāset
yavlaq kavı sebebdür zīre kim iller ^cimāretliği ve dahller
arıtmağı ve dervişler(14) yoksullar diñletmek ve dirlik sebe-
bi ve pişe ehli kazancı ve ne kim bularuñ beñdesidür kamusu
^cadle(15) müte^callikdür ve yollar emnligi ve müfsidler ve
(SL.3b) haramiler sımağ ve yavuzları zālimleri zecr eylemek kamusu(1)
siyāsete bağılıdur. Pes ^cadl ve siyāset pāzişāhlara yavlaq
görklü bezekdür bihamdi'llah kim bugünkü(2) gün ol görklü

---

^xve ita'i ... ve'l bağı TKD'den ilave edilmiştir.

^{xx}SL'de "illā bi's-siyāseti".

bezekdür biḥamdi'llāh kim bugünkü(2) gün ol görklü ḥaşlet
(B.1a) ^cadl ve siyāset ve kerem ve şefkat^x (B.1a) ve iḥsān ve
mürüvvet ḳamusı ḥuzāve(3)ndigār ve ḥuzāvendigār-zāde-i cihān
ḥasīb-i nesīb-i zemān pāşā-yı kāmuran zā^cafe'llahü(4) ḳadrehu
zātında mecmū^cdur.

Ş i^cr

Eger işbu mülküñ dili oladı

Şehi ögmegün bülbüli oladı

Ḳulunuñ eger yüz ağzı oladı

Her ağzında yüz biñ dili oladı

Şu degme diliyle yüz ögmek diyedi

Her ögmeginüñ yüz yolu oladı

Ger oladı barmaḳ tenindeki ḳıl

Ve yüz biñ yazıcı ḳulı oladı

Ve her barmaḳı yüz ḳalem dutadı

Seni ögmek anuñ ḥali oladı

Ne kim yazadı eylügünden senüñ

Bir uludan ol bir ulı oladı(2)

Feülün / feülün / feülün / feül

//3b- 12 yigrek:-/ötrü: ötürü/zemān: zemāni//13 Ḳubād-idi: Ḳubāddı//
14 ol:-/olıdı: oldur kim//15 gün:-/Nüşurrevān: Nüşirevān/^cadl B:
adel//4a-1^cilm: 'ālī/dutadı:-/pāzişāh: padişāhlar//

^xB. nüshasının bundan önceki kısımları eksiktir.

(1)B.'de 1. ve 6. beyitler arasında bir boşluk bırakılmış, aradaki beyitler yok.

(11)Çün ma^clûm oldu kim ^câlemüñ ba^câsı ^cadl ve siyâset sebe-
biledür ve pâzişâhlar ol ikiden(12) yigrek hîç bezek yokdur.
Andan ötrü Teñri resûli mufâharet eyleyüp eyitdi kim vülidtü
fi zemeneni'l-meliki âdil(13) ya^cni ben bir melik zamânında
dogdum kim^câdildür. Ol Nüşinrevân bin Kubâd-idi(14) ve bu
kitâbı Hindustandan ol alup Pârs iline getürüp tercüme eyle-
meklük sebebi olıdı(15) kim çün Nüşurrevân-ı ^câdil ^caql

(SL.4a) aydınından ve ^cadli nûrından naşıblü oldu tâ kim(1) himmetin
^cilm ta^chşîl eylemek üzerine dutdı ve dürlü ^cilm içinde şol
menzilete irdi kim hîç pâzişâh(2) andan sonra ol ma^câmı bula-
(B.1b) madı. Anuñ arasında (B.1b) anuñ kulağına degurdiler kim Hind
melikleri(3) hazînesinde bir kitâb vardur kim kuşlar ve
balıklar ve canavarlar ve haşarât dilinden cem^c eylemişlerdür
kim(4) pâzişâhlar ra^cıyyet siyâsetinde ve ^cadl ve şefkat
döşemekde ve düşmenler kahr eylemekde aña yavlağ(5) muhtâcdur
aña Kelîle ve Dimne kitabı dirler. Pes ol ^câdil himmetin anuñ
üzerine dutdı kim(6) ol kitâbı göre ve buyurdi kim bir hüner-
mend kişi istemek gerek Hindî ve Parsî dilin key bilür(7) ola
ve ^cilm içinde key üstâz ola tâ kim vara ol kitâbı getüre.
Pes çok zamânlar istediler(8) a^chir Berzeveyh adlu bir yigit
buldılar kim bu ma^cnîler kâmusı anda varıdı ve tıb ^cilmi
içinde yavlağ(9) meşhûr ıdı. Pes Nüşurrevân anı kığırdı ve
eyitdi: Seni bir nâzûk işiçün ihtiyâr kılduk zîrâ senüñ(10)
^caqluñ ve ki'a etüñ ve ^cilm ve hüner kazanmağa harîşligüñ

//3. balıklar: ılqılar/haşarât dilinden cem^c eyle...: haşarât ve
haşarât dilinden cusrânu//4 ra^cıyyet:-/şefkat: şefekat/döşemekde:
düşmekde//6 Hindî: Hind//7 zamânlar: zamân//8 Berzeveyh: Berzeviye/
adlu: adalu/anda varıdı: bilürdi//9 meşhûrıdı: meşhûrdı/Nüşurrevan:
Nüşruvân/zîrâ: zîre//

ma^clumdur. Eydürler kim Hindüstān(11) içinde bir kitāb var di-
lerüz kim anı ele getüresin imdi yaraqlangıl kim varasın ve in-
ce hileler(12) birle anı ele getüresün ve saña çok māl buyuravuz
kim ne harç kim anun üzerinde idesin kamusına(13) yite. Eger an-
da eğlenmek çok düşer ise ve dahı mālā muhtāc olursañ bize bil-
düresin kim(14) viribiyevüz. Andan gün ihtiyārın kıldılar pes
revān oldı ve anuñ şöbetinde elli kise(15) altun buyurdı her
(B.2a) bir kise on bin dinār idi ve anı(B.2a) göndermege kamu çeri ve dü-
(SL.4b) keli ulular(1) bile çıkdılar. Pes Berzeveyh tabīb tamam nişāt
ve şāzılık birle ol işe yönendi maksūda ulaşdı.(2) Pāzişāh dergā-
hına ve ^cālimler meclisine ve şehri uluları mahfiline ve bāzār eh-
li dirnegine varurdu(3) ve hakīmler ve bellü kişiler ahvālın so-
rar ve irderdi ve eydürdi kim ^cilm öğrenmek için gelmişven pes(4)
şākirdlik vechile her bir yire varurdu nicema kim ^cilmivarı-
dı kendüzini nesne bilmez gibi eyleyüp yürürdi(5) ve herbir
cinsden fırsat isterdi ta kim delim dōstlar ve yāranlar idin-
di ve herbirisini dürlü(6) sinamak birle sinadı ta kim ihti-
yārı bulardan bir dōst üzerine düştü kim ^cakl ve hüner için-
de mānendi(7) yogudı ve anuñla dostluğı ve karındaşlığı gir-
çekligin ve tamam şefkatın bildi ve hakikāt añladı(8) kim
eger rāz kilidin aña virüp ve ol sırruñ kapusın açarısı o
bābda kerem ve mürüvvet(9) idüp şöbet hakkin ve duz etmek
helālligin saklayasıdur. Pes çün birkaç gün geçdi ve dōst-

//10 ^cilm ve hüner: ^cilm ü hüner//11 yaraqlangıl: adlangıl//12 ele
getüresin: hāsıl kılasın//15 dinaridi: dinardı/kamu çeri ve dükeli
ulular: kamu ulular ve çeri ve dükeli//4b-1 pes: bes/ol işe:-/yönen-
di: yöneldi//2 mahfiline: katına/dirnegine varurdu: dernegine varır-
dı//3 sorar ve irderdi: sorardı/

luk(10) bünyādı bularuñ arasında muhkem oldı ve ol sırrı aña dimege yaradıǵı muhaqqak oldı. Pes anı yavlaq(11) aǵırladı ve baǵışlar ve hediyeler delim virdi. Pes bir gün Berzeveyh aña eyitdi kim iy qarındaş ben(12) kendü ğarazum tā şimdiye (SL.5a) degin senden gizlü dutardum(1) ve Cākıl kişiye bir işāret yiter. Hindū cevāb virdi kim böyledür nicema kim sen kendü(2)

dilegüñ gizlü dutarıduñ amma ben anuñ eserlerin görüridüm velikin senüñ dōstlıǵuñdan ötrü(3) anı āşikāre eylemezidüm. İmdi güneşden rüşendür kim sen gelmişsin hazīne zahirelerinüñ öründisin(4) bizüm elümüzden anı alasin ve kendü şehrüñ pāzişāhını hikmet gencleriyle yardumlandurasın(5) ve bu işüñ bünyāzını mekr ve aldamaq üzerine urmışsın amma ben senüñ sabruñda ve becidligüñde(6) yavlaq hayrān qalmışvan ve bekleridüm ve gözedüridüm ta kim keleçi arasında bir söz uçkunmaduñ(7) ve sırrı zāhir qılmadun diyü. Elbette mümkün olmadı ve uşbu saklanmak ve uyanıklık kim sende gördüm(8) senün dostlıǵına ve qarındaşlıǵuña i^ctimādum yavlaq şāfī oldı kim hīç yaradılmışda(9) bunuñ gibi şabr ve Cakıl ve saknuqlık olmaya hāşā uşbu ğarīblikda ve bir halk içinde kim ne(10) bular seni bilür ve ne sen bularuñ hulķından ve Cādetinden vākıfsın. H i k m e t: (11) erüñ Cakılını sekiz nesneyile bilmege yarar. Evvel uzlık ve halīmlik, ikinci kendüsin (B.3a) (B.3a) bilmek(12) ve sakınmaq, üçünçi pāzişāhlara muṭi^c olmak

---

/öğrenmek için: öğrenmek-çün//4 vechile: vechiyle/yire varurdı: yere varurıdı//5 isterdi: isteridi/yārānlar:-/herbirisini: herbirisin//7 yoǵudı: yoǵdı/temām şefkatın bildi: şefkatın temām bildi//8 virüp ve ol sırruñ: virüp ol sırruñ/etmek B:-//9 dōstluk:dōst//

ve bularuñ hōšnūdlığın ve ferāğatın istemekdür.(13) Dördünci rāz viresi kişi bilmek ve dostlaruñ rāz saklayasın añlamak, beşinci kendü(14) sırların ve dañi ayruklar sırrın key saklamak, altıncı pāzişāh dergāhında yaldanmak ve şatlu dil(15) ve uz söylemek ve yārenleri görklü söz ile ele getürmek, (SL.5b) yedinci kendü diline kādır(1) olmak ve sözi hācet kadarınca söylemek, sekizinci mañfillerde kendüziniñ bezegin diñsüzlik eylemek ve(2) sormadukları haberi söylemekten yığlınmak. Pes her kim bu haşletler birle bezenmiş ola ırak degüldür kim hāceti(3) revā ola ve nekim dōstlardan dilerse eline gire. İmdi uşbu ma^cniler kamusı sende mecmū^cdur ve her kim(4) bu haşletlerle āreste ola eger dükeli bābda anuñ rızāsın isteyeler ve anuñ dilegin yerine getüreler(5) hiç ^cağldan ırak olmaya niceme kim bu dilekde benüm üzerime yavlağ korğu vardır. Çün Berzeveyh(6) gördi kim hindü anuñ mekrin ve aldamağın añladı ol sözi red eylemedi ve lañif ve yumşak cevāb(7) viridi ve eyitdi ben bu sırrı saña bildürmege delim kelecı ve görklü ^cibāret endişe kılmışdum kim temām(8) şerğ ve beyān birle eyidedüm ve senüñ yardımuñ birle ol mağşūdı ele getüredüm ammā sen bir işāretle(9) aħvālüm temām bildüñ söz

---

5a-2 velīkin ... eylemezidüm:-/eylemezidüm: eylemezdüm//3 sen gelmişsin B:-/ zañirelerinüñ ... alasın:-//4 alasın: anı alasın/yardımlan ...: yardımlan//6 uçkunmaduñ: uçkınmaduñ//7 uşbu saklamak:-//8 i^ctikādum: i^ctikādum//11 ^cağlını: ^cağlın/bilmege yarar: temām eylemek yarar/kendüsin: kendüzini//14 dañi:-/sırrın: sırların/yaldanmak: yaldağlamak 5b-2 sormadukları haberi: sormaduk haberi/her kim B:-//5 dilekde: dilemekde/ Berzeveyh: Berzeveye/olmaya: olmayalar//6 hindü: hind//7 ^cibāret endişe: endişe ^cibāret//10 İyvä'llāhi: eyvā'llāhu //14 şazılık: şādlık//15 bāñıl olısardur: pāñıl olasıdur

uzatmaktan beni müstagni kıldun ve benüm hacetümi ve dilegümi
(B.3b) tamam eylemege(10) ikrār eyledüñ (B.3b) İyvallāhi. Senüñ
keremüñe ve mürüvvetüñe hem ol lâyıkdur ve benüm dañi senüñ
döstlüğüñdan(11) ümizüm buyıdı ammā dükeli dilekleriñ kilidi
sır gizlemekdür ve her rāz kim üçünci kişi anı bilmeye(12)
lācirem bilinmekden ve çav olmakdan şaklanur olur ve her vaqt
kim rāz üçünci kişi kulağına dege(13) hīç seksüz il ağzına
düşer. Hindü eyitdi: İmdi baña senüñ döstlüğüñdan şol kadar
(14) sevinmek ve şazılık hāşıldur kim hīç anuñ berāberine nes-
ne gelmeye. Eger kimse bu rāzı(15) bilürse bizüm qarındaşlı-
ğumuz şöyle bāñıl olırsardur kim ayruñ anuñ düzilmegi mümkün
(SL.6a) olası degül(1) zīre bizüm melikümüz yavlağ iri hūlūdur az
suçtan ötrü kişiye çok ^cukūbet eyler. Berzeveyh(2) eyitdi:
Döstlük bünyādınuñ key kuvvetlü erkānı sır örtmekdür ve benüm
işbu işde senden artuğ(3) rāzdaşum yokdur. İnanmağlığı yalu-
ñuz senüñ keremüñe ve ^cağluña ve kifāyetüñe bağlamışven ve
yavlağ bilürven(4) korkulu işdür ammā senüñ erligüñe ve
mürüvvetüne ol lâyıkdur kim beni arzūma irüresin(5) eger anı
yitürmekde reñç ve zahmet göresi olursañ anı sehl sayasın.
Ve sañadur kim bu sırrı(6) açmağdın yañadın mümkün degül
līkin sen kendü yarenleriñden sağıngil eger duyarlarsa
seni(7) meliküñ hışmına birağalar, ammā gālib oldur kim bu
haber daşra çığmaya ve gönül meşğüllığı getürmeye(8). Böyle
dise Hindü şād oldı ve kitābları aña virdi. Pes Berzeveyh
(B.4a) (B.4a) işe başladı delim zamān(9) korku ve ihtiyāt birle anı

6a.1 zīre: zirā/ötrü: ötürü//3 yaluñuz:-/bilürven: bilürüz//6 açmağ-
dın yañadın: açmağ benden yañadın/duyarlarsa: duyarlar ise//7 bira-

yazmaga rüzigārın mustagraak eyledi ve çok māl anuñ üzerine (10)harç eyledi ve bu kitābı dağı Hindūlar kitābın kamusun nus̄ha kıldı. Ve bir enām kişiyi(11) Nūşinrevāna viribidi ve ħāl şūreti bildürdi. Nūşinrevān yavlağ şāz oldu ve diledi kim(12) rüzigār āfetlerinden nesne er ħurutmadın tizrek ol kitābı ħazrete ire. Derhāl nāme yazdı ve mişāl(13) virdi kim ol bābda ivmek gerekğñ niyyet ve ħavi göñül birle yüz ħazrete dutmağ gerek kim(14) anuñ ulaşmağına ħātırumuz yavlağ muntazırdur. Pes nāmeyi mühürledi bir ħāşıda virdi ve ħatı(15) ısmarladı kim ulu yollardan saķıngıl kim bu nāme eline düş- (SL.6b) menüñ düşmeye. Pes kaçan nāme (1)Berzeveyh tapusına irdi ħatı ivmekile ħareket eyledi. Kaçan ħazrete irdi pes kisrī- ye(2) ħaber eylediler derhāl Berzeveyh kendü ħatına oğadı. Berzeveyh^{kulluk}şartın yirine getürdi yir öpdı(3) pes kisrīden çok nüvaziş ve sormak ve yakınlık buldı kaçan kisrī anuñ beşere- sinde renç ve ħurbet(4) eğerin müşāhade kıldı göñli yufkaldı gözi yaş tıldı ve eyitdi: Ey gerçeklik ve ihlāş birle(5) ħul- luğçı, bilgil kim senüñ(ħullıgün)^xhoşnuzlık maķāmın bulmuşdur ve anuñ ħemeresi(yavlağ)^xbelür(6)mişdür. İmdi maķāmına varğıl bir hafta temām kendüzüñi diñlendürgil andan bizüm dergāhu- muza gelgil(7) tā ol kim vācibdür mişāl virevüz ve nekim

---

ğalar: bırağurlar/çığmaya B:-/çığmaya ... Böyle:-//10 dağı: dağı//
11 Nūşinrevān: Nūşrevān/şūreti: şūretin //12 rüzigār B:-/ er: el/
tizrek: tizirek// 15 bu nāme eline düşmenüñ düşmeye pes kaçan nāme
Berzeveyh: bu nāme düşmen eline düşmesün bes nāme Berzeveye kaçan
kim irdi//6b-1 ivmegile: evmegile//2 Berzeveyh: Berzeveyi/oğadı:
oğadı/ħulluk B:-/yirine: yerine// 3 kisrīden: kisiriden/anuñ B:-//

^xSL'de bu kelimelerin yeri boş bırakılmıştır.

(B.4b) şartdur(B.4b) yirine getürevüz. Kaçan yidinci gün oldı(8) Nüşirrivân-ı Kisrî fermân virdi kim kamu c̣ālimler ve ulular hazrete hâzır geldiler ve ol ulular öfinde Berzeveyh tabîbi (9)kendü katına okıdı ve işâret eyledi kimbu kitâbı okuya (SL.7a) kim hâzırlar dahi işideler(1) Kaçan Berzeveyh tabib bu kitâbı

ol ulular öfinde okıdı kamusu hayrân kaldılar ve Berzeveyh çok(2) şenâ ve alkış virdiler ve Teñri tebâreke ve te^cālâ bu maksûdı müyesser kıldığı üzerine çok şükr kıldılar.

(3)Andan kisrî buyurdı kim hazîneler kapusın açdılar ve Berzeveyh mişâl virdi ve katı and virdi kim hiç ihtiyâtsuz hazînelere gire ve nekim murâdıdur nakdlerden ve cevherlerden (SL.7b) den götüre. Berzeveyh yüz(1) yire kadı ve eyitdi pâzişâhuñ luğfı ve şefkati beni mâldan mustağni kılmışdur ammâ çün arâda(2) and oldı şol has câme cândan bir tuhfe câme kim hüristân bizleridür melikler bâbetidür getürem.(3) Eyitdi kim eger bu kullukda nice kim zahmet ve meşakkat çok çekdüm ve korkuyıla rüzigâr geçürdüm(4) şol melikün rızâsın istemek ümizine ol baña sehel geldi. Kullar elinde hemîn doğrılık ve (5)ihlâs birle dürişmek olur amma iş bitmekligi maksûda irmek pâzişâh devleti ve anuñ(6) se^câdeti ve anuñ hışmeti birledur ve beñ kullun kamu dilegin yirine getürdi amma hâceti dahi bâkidür kim melik(7)^cinâyeti katında anuñ hiç kadri yok-

---

//4 müşâhede: müşâhide//5 kullıgun B:-/yavlak: B:-/belürmişdür: bilürmişdür//6 maqâmuna: maqâmana/bizüm:-//7 yirine: yerine/yidinci: yedinci//8 Nüşirrivân: Nüşrevân/ol ulular öfinde B:-//9 kim hâzırlar dahi işideler:-//7a-1 tabîb B:-/şenâ B:-//3 mişâl virdi:-//4 ve nekim murâdıdur: o nekim murâdlardan/nakdlerden:-/götüre: getüre//7b-1

dur. Eger ol hāceti daḥi revā olursa pāziṣāh ḥazretine(8) dūn-
yā ve āḥiret ^cazīzliḡı müyesser ola. Nūṣirrevān eyitdi: Mese-
(B.5a) lā eger ol hācet revā olursa(9) (B.5a) pāziṣāhlıḡuma artuḡlık
ise kim sen anı umarsın vireyin hācetuñi hiç meylsüz eyitgil.
(10)Berzeveyh eyitdi: Eger melik revā görürse Büzürcümihre
buyur kim bu kitāb içinde(11) bir bāb benüm aduma taṣnīf ey-
leye ve ol bāb içinde benüm ṣan^catum ve ṣıfatum ve ḥālüm ve
(12)aṣlum beyān ḡıla, andan anı melik fermānıyla bu kitāb
içinde mu^cayyen vaṣ^c eyleye(13) tā bu benüm kitābum müṣerref
olup rüzigār içinde bāḡi ḡala ve benüm ḡizmetüm pāziṣāh ḥaz-
retine lāyık olup(14) maḡbūl olduḡı ^calem içinde āṣikāre ola.
Pāziṣāh daḥi ḡaṣekīler kim ḡāzırdı bu sözi iṣidüp(15) ^cazīm
te^caccüb eylediler. Berzeveyhe'nüñ ^cālī himmetine ve kāmil
(SL.8a) ^caḡ^lına i^ctikādları berkidi. İttifak eylediler(1) kim Berze-
veyh bu mertebeye lāyıḡdur. Pāziṣāh fermānıyla Bezürcimihri
ḡāzır getürdiler. Melik buyurdu kim(2) Berzeviye'nüñ bizümile
ṣıdḡını ve iḡlāṣını ve daḡı bu zaḡmetlü iṣi kim bizüm buyru-
ḡumuzla boynına aldı(3) bilürsin. Diledi kim anuñ ^cıvāzın
dünyālıktan nicekim bizüm ^caṡāmuza lāyıḡdur māl ḡazīnelerin-
den(4) aña degüreler ammā ol hiç nesne ḡabūl eylemedi. Anuñ

---

kodı: okıdı/kılmuṣdur: eyledi//2 has B:-/getürem:getürdüm andan//3
nice kim: nicema kim//5 dūriṣmek: dūrüṣmek/bitmekligi: bitmeklik//6
ve anuñ ḡıṣmeti B:-/yirine: yerine/melik: meliḡün//8 āḡiret:-/Nūṣir-
revān: Nūṣrevān/meḡelā:-/hācet revā olursa:-//10 Büzürcümihre: Büzür-
cümher//11 ṣan^catum ve ṣıfatum: ṣıfatum ve ṣan^catum//14 āṣikāre: aṣ-
kāre/ḡaṣekīler: ḡaṣekīler//15 Berzeveyhe'nüñ: Berzeveye'nüñ/himmeti-
ne B:himmetin//8a-1 kim ... kim:-//4 dileḡi B:-//5 mu^cayyen: müte-
^cayyin//6 iriṣdürdi: iriṣdi//8 kedhuṡālar:-/ḡāzır olalar: ḡāzır gele-

dilegi buña münhaşır oldı kim anuñ adına bu kitāb(5) içinde bir bāb mu^cayyen ola ve ol bāb içinde anuñ temām ahvāli doğdığı gündən şimdiye degin(6) kim bu kitābı taşnīf eyleyüp bizüm mütalā^camuza irişdürdi mübeyyen ola. Biz dağı anuñ dilegin kabūl(7) kılup destūr virürüz kim bu kitābuñ evāyilinde ol bābı taşnīf kılasın ve çün temām(8) ola ^cālī cem^ciy-
(B.5b) yet eyleyesin, (B.5b) ulular dānişmendler begler ve kedhuzālar hāzır olalar ve ol bāb-ı ^calā melā'in(9) -nās oqınıla kim senüñ dağı fażiletüñ ve kemāl-i ^caqluñ ve rāy-ı tedbīrūñ āşikāre ola. Çün(10) melik destūr buyurdı Berzeveyh şāz olup du^cā kıldı ve ol vezīrlar ulusu Büzürcimihir ol bābı(11) şol tertībile kim pāzişāh buyurdı, düzdi, laţīf ^cibāretile bezedi, pāzişāh hāzretinde(12) ve ^cülemā ve vüzerā ve ümerā katında oqıdı, ^cazīm begendiler ve taşşīn virmekte mübalāğa eylediler. Melik çok(13) hil^catlar ve başşīşler buyurdı. Büzürcimihir bir hil^catden artuq nesne kabūl eylemedi. Berzeveyh taht ayagında(14) baş koyup du^cā kıldı. Eytıdı kim hemīşe pāzişāhun işi dōstlar dileginleyin olsun(15) ve ahiret pāzişāhlığı dağı müyesser olsun. Pāzişāh ^cadl ve sehāveti bu
(SL.8b) başşīş içinde kim(1) bu kuluñ dilegiydi yirine geldi ^cālemde dağı āşikāre oldı ve bu za^cīf kuldağı halk arasında(2) tazerūy oldı. Ve bu kitābı mütalā^ca kılanlar delim fāyide hāşıl

---

ler//9 rāy-ı tedbīrūñ:-/vezīrlar:B: vezīr/āşikāre: aşkāre//10 Büzürcimihir: Büzürcimihir//12 virmekte: kılmağda//13 Büzürcimihir: Büzürcimihir//15 pāzişāh ^cadl: bādişāhuñ ^cadlı//8b,1 dağı: dağı/āşikāre: aşkāre//3 dirileler: direleler//3 v'allahu a^clem bi'ş-şavābi B:-

ola dağı bileler kim(3) ^camelüñ eyüregi olmuş kim şöyle
dirileler kim pāzişāhlar katında mergüb ve mükerrrem olalar
ve halk arasında anuñ kadri ve hürmeti peydā ola. Ve bu
Kelīle ve Dimne kitābı on altı bābdur v'allahu a^clem bi's-
şavābi

Fihristü'l-Ebvab

1. Bāb-1 evvel der şerh-i kitāb
2. Bāb-1 düvüm der Berzeveyh tabīb
3. Bāb-1 süvüm der Kelīle ve Dimne
4. Bāb-1 çahārum rāstī kerdni şīr bā Dimne ve
helāk kerdn-i vey
5. Bāb-1 pençüm der zāg u mūş u kebüter u
seng-püşt u ahūvān
6. Bāb-1 şeşüm der zāg u bu_{man}
- (B.6a) 7. Bāb-1 heftüm der seng-püşt u buzīne
8. Bāb-1 heştüm der zāhid u Rāsu
9. Bāb-1 nühüm der gurbe vü mūş
10. Bāb-1 dehüm der melik u Fetret
11. Bāb-1 yāzdehüm der şīr u şağāl
12. Bāb-1 duvāzdehüm der şīr ü merd-i tir-endāz
13. Bāb-1 sizdehüm der zāhid ü minhām ?
14. Bāb-1 çahārdehüm der Hilār Berāhme
15. Bāb-1 panzdehüm der zerger ü buzīne vü
seyyāh ü mār (ü) peleng
- (13) 16. Bab-1 sanzdehüm der pāzişāh-zāde ve yārāneş ezān
aşl ki Hindū cem^c kerdeendeh bābest ve ançı ez
cihet-i Pārsiyan ez suhenān Büzürcümühr

cem^c kerdend in şeş bābest^x

Bāb-1 evvel der şerh-i kitāb

Bāb-1 devvum der Berzeveyh tabīb

(SL.9a) (1) Bāb-1 heştem der Zāhid u Rasū

Bāb-1 cehārdihüm der Hilār ve Berāhime

Bāb-1 panzedehüm der seyyāh ve zerger

Bāb-1 şanzedehüm der pāzişāh-zāde vü yārāneş

(3) KİTAB-I EVVEL DER ŞERH-İ KİTĀB

(4) Bu Kelīle ve Dimne kitābı Hindūstān hükemāsınuñ taşnī-
fidür müştemildür mev^cizeleri(5) dağı hikmeten dağı meşelle-
re herbir milletüñ hükümleri hemīşe cehd eylerler idi kim
deķāyık deñizine(6) talup deķāyık ^cilminde bir mecmū^c
kitāb taşnīf kılalardı(B.6b) kim ol kitāb şāmil olaydı
meşālih-i(7) dünyeviyye^{xx} ve keyfiyet-i me^cāşa tā aña degin
kim bu kitābı cem^c eylemek bunlara yüz gösterdi kim bunca(8)
laţīfe sözler çok fāyideler vuğuş ve tıyūr dilinden cem^c

//8b-13 Hindū: Hindūvān//9a-3 Kitāb-1 evvel der şerh-i kitāb: Bāb-1
der şerh-i kitāb-1 evvel//5 hikmeten: hikmete/hükümleri: hakīmleri/
eylerler idi: eylerlerdi//6 kılalardı:kılalarıdı//8 latife: latif/

^xez ān ... bābest: Bu farsca ibare 16. bābda başlığın devamı gibi
yer almış. Oysa bu ibarede, kitabın aslen Hindu dilinde on babdan
meydana geldiği, diğer altı babın Fars diline Buzurcimihir tarafın-
dan ilave edildiği bilgisi verilmektedir. Bu bilgiden hemen sonra
da bu altı bab sıralanmaktadır. TKD'deki fihristte ise bu ilave
beş bab olarak verilmekte ve ilk bab Berzeveyh Tabib ile başlamak-
tadır.(Bknz: TKD, s.38.) Türkçe yazmada ise "Şerh-i Kitab" kısmı da
bab olarak alınmış ve bu nedenle bab sayıları altıya çıkmış.
^{xx}Her iki nüshada da dünyaviyye şeklinde istinsah edilen kelime dünye-
viyye olarak alındı.

(B.6b) eylediler ve bunca fayideler bunlara dahı(9) hāşıl oldu. Biri-
si ol kim söz içinde kâdir oldılar tã her bãb kim başladılar
eyü ^cibâretle(10) temâm eylediler. Dağı bir ol kim öğüdi ve
hikmeti ve hezli birbiri içinde derç eylediler tã hâkîmler(11)
fayideyiçün müṭâla^ca kıllalar ve cãhiller hikâyeti çün ve oğ-
lancuqlara hezl içün okıyup yâd dutalar(12) ve okumaqlık bun-
lara geñez ola ve öğütleri gönüllerinde kalup ^cakılları kemâle
degicek gönül hazînesi(13) tolu fâyide bulalar. Bunların mese-
li oña benzeye kim biregü oğlanlık hâlinden geçüp ^caql ve
buluğ(14) ^câlemine girüp māl'kesbine meşğül olasın ve vaktin
bir hazîne bula kim atası anuñ içün(15) komışdı baki ^cömrünü
(SL.9b) kesb zahmetinsüz tena^{cc}umla geçüre. Ve bu kitâbı müṭâla^ca kıll-
mağ gerek kim(1) fikirle ola ta andağı me^câniler aña yüz gös-
tere. Eger fikirsüz okıyup geçerise anuñ yimişinden hiç(2)
çaşni bulmaya. Okımaqlığuñ şartı oldur kim lafzın añlayup geçe
kim lafz hâll olmayınca ma^cna rüşen olmaz.(8) Okımaqlığa kâdir
olan kişün gerek kim maqşudı fâyide ola tiz okıyup ahirina
irişmek-içün ivmeye(4) kim eger bu resme okımaz ise mişâli
aña beñzeye kim:

1 Biregü bir şahrada māl buldı kendüsile(5) danışdı kim
eger ben bundan birez götürüp eve gidersem az nesne ilet-
(B.7a) miş olam giru (B.7a) gelince zamân(6) geçerola kim afet

---

/fayideler:-//10 dağı: dahı//11 fayideyiçün: fayide içün/kıllalar:
ideler/oğlancuqlara: oğlancuqlar//12 bunlara: bulara/hazînesi: hazî-
nesin//13 oğlanlık: oğlanlığu//14 olasın: olası vaktin/ anuñiçün/
oñunçün//15 kesb:-/zahmetinsüz: zahmetsüz//9b.2 lafz: lafzı//3 kişi-
nün B:-/irişmek-içün: irişmekçün/ivmeye: olmaya//4 kendüsile: kendü-
ziye//5 iletmiş: iledmiş//6 resmde: resme/yükletdi: yükütüdi//9 has-
retile:-//11 bir altun tahta eline aldı vardı: bir tahta aldı altun-

uğraya ol yigrekdür kim giri dutam bir kezden alam gidem. Bu resmde fikir kırup(7) gölükler kiriye dutdı, mālı yükletdi kendüden öñdin evine gönderdi. Kiriciler mālı anuñ (8)evine iletmekden kendüler evine iletmegi maşlaḥat gör-diler. Ol ıraḫ sağıncılıu ḡafil evine irişecek(9) elinde ḥasretile peşimānlılıḫdan artuḫ nesne bulmadı.

Pes ḥaḫīkat bilmek gerek kim fāyide añlamakdadur(10) oḫımaḫ-da degül. Her kim fikrsüz bir işe şürü^ceyleye meşeli aña benzeye kim

2 bir cāhil dilerdi kim(11) ^carabca söylemek ögrene, bir altun tahta eline aldı vardı bir fāzıl kişiye bir kaç arabī(12) luḡatlar yazdurdı aldı evine geldi, dembedem yüzine naḫar eyler girü ḫorıdı, ḡümān(13) iletdi kim yüzine bakmaḡıla feşāḫat ḥāşıl oldu. Bir gün cem^cıyyet içinde diledi kim(14) ^carabca söyleye. Yañlış ve hezeyān söyledi. Bir kaç ^cārif kişiler tebessüm eylediler. Ol(15) cāhil eyitdi: Ben ḫaḫa nice söyleyem kim altun tahta evdedür.

(SL.10a) Herbir ādemiye vācibdür kim(1) ^cilm kesbine ve āḫiret azıḡın ḥāşıl eylemege dürişe baḫtulu ol kişidür kim edeb ḫonıyla(2) kendüzin bezeye. İşi tecribeyle işlemek ādemi cehl mehlekesinden ḫurtarur ^cilm eyü ^camellü kişide(3) cemāl dutup ḫalāyıkı daḫı müşerref eyler nitekim güneş yüzü nürdur ^cālemi daḫı münevver eyler. ^cilm ağacınuñ(4) yimişi ^camel-i

---

dan virdi//15 herbir: her//10a-3 dutup B:-/yüzi: nürı//4 şāliḫdür: şāliḫ/añunile: anuñla//5 yol ḫorḫısın bilüdururken: yolda ḫorḫu varın bilüriken//6 ya melül: melüllik/peşimānlık: beşimānlık//

(B.7b) şālih̄dür ve h̄ulq-ı ḥasendür her kimüñ ki ʿilmi ola anuñile
ʿamel eylemeye şol(B.7b) (5)beñzer kim yol qorqısın bilüdu-
rurken varur ol yolda müptelā olur. Ol kişi kim(6) yavuz işi
bilüdururken nefsin aña meşgül eyleye ya melül dağı peşimān-
lık oqınuñ umācı ola. Nitekim(7) bir kör kişiyle bir görür
kişi kuyuya düşseler her cend kim helāk olmağda ikisi müte-
sāvidür ammā(8) ʿāķiller katında körün ʿözri maķbül ola.
ʿilmüñ fāyidesi oldur kim ādeminün nefsini ʿazīz(9) eyleye.
Ol ʿālim kim ʿilmin ḥalka eyide ve kendü eyitdügi şıfatdan
ḥāriç ola şol(10) çeşmeye benzeye kim ḥalka menfāʿatı degir
kendünün ḥāşılı yok. Gerek kim kişi nesneye mālik(11) ola
andan ayruqlara işār kıla eger cāhil bu meşeli hezle ḥaml
eylerse kör aḥveli^x kınamış gibi(12) ola. ʿĀķil kişi işün
evvelinde soñrağı maķşüdü bilüp başlaya kim eger eyle ol-
mazsa ʿāķibeti(13) ḥayretle peşimānlık ola. ʿĀķillerün ḥalin
lāyık oldur kim dükeli ḥālde āḥiret ṭarafın dünyādan(14)
muḥaddem duta zīre kimüñ ki himmeti dünyāya bağlana āḥiret-
den kāşir ola dirilmek aña ḥayf ola(15) āḥiret sevābından
bī-naşīb qala. Üç nesne dükeli ādeme sevgülüdür āḥiret azı-
(SL.10b) ğın düzmek(SL.10b) (1)dağı dünyāda ḥōş dirlik dirilmek
dağı kendüye ne şanursa ḥalka anı şanmak. İşlerün öründüsi
(2)her bir ḥālde Teñriden qorqmakdur dağı ḥelāl mālıla dir-

//14 zire: zīrā//10b-1 dağı: dağı

^xmetinde "aḥveli" olması gereken kelime "ahvāli" şeklinde yazılmıştır.
TKD'de cümle "şaşıya serzenişte bulunan bir köre benzer ki" şeklinde
geçiyor ve "aḥvel" kelimesinin karşılığı olarak farsca "Kāj" kelime-
si kullanılıyor (TKD, s. 41, str. 18).

(B.8a) lik eylemekdür dağı hıç hâlde Teñrinüñ rahmetünden(3) ümiz kesmemekdür. Ammâ Teñrinüñ(B.8a) rahmetine külli i^ctikâd bağlayup anuñ tã^catın terk kılmak ^cağldan dağı(4) doğru yoldan ırâkdur kim hayr ve sa^câdet kapusu şol kişilere açıkdur kim her bir işlerde sâhib-î sabit(5) kadem olup ahiret-den yafıa cehdin terk eylemeye ve yigrek oldur kim şulehâ-ı ma tekâdem siretlerin imâm(6) idünüp kendüzin anlara uydıra kim eger her bir işde kendü cehdin mu'teber dutarısıa ^cömri telef(7) içinde geçe egerçi kim eyitmişlerdür kim her bir ziyân içinde bir zireklik ve uyanıklık vardır velîkin(8) ^câkil kişi şöyle gerekdür kim ayruklar ziyânından öğüt kesb kıilup tecribe eyleye aşşılısın hâşıl(9) eyleye eger bu yoluñ hilâfınca varursa her bir işde müstekreh nesnelere ugraya ol kişi kim bunuñ aksince(10) vara ^câkilâne dirlikden mahrûm kala fırsatı fevt eylemek hâcet vaktinde kâhıllık (11)eylemek dağı yalan ve girçek sözüñ haqıkatın bilmedin inanmağdaki hasûduñ yaldağlanduğına(12) aldanmak dağı eylüğe kulaguzlayanuñ sözün red eylemek dağı kendü nefsinüñ dilegi ardınca varmak(13) ahmaklıktan dağı şeytân işlerindendür kim âdemiye hiç kendü nefsi dileğine uymaktan ulu hağdan(14) hağā yokdur ^câkil oldur kim her bir işde müşülmânlara fâyidelüsin cehd eyleye dağı hağāsına(15) ısrâr eylemeye kim her ki egri yola çok giderise doğru yoldan ırâk kalur dağı

//10b-4 sâhib-i B:-//7 zîreklik: bir zireklik/ve B:-//8kıilup: idüp//
9 yoluñ: meselün//11 girçek: gerçek//13 hağdan:-// 14 fâyidelüsin:
fayidelüsine//15 eylemeye kim her ki: eylemeye her kim//11a.1 vakti:
vakt//13 hiç B:-//himmeti:-//2 şunun: anun//5 fârsiye: pârsiceye/
olundı: olındı//6 Bâb-ı der Berzeveyh Tabîb: Berzeveye Tabîb

(SL.11a) her nesneyi kim(1) kendüzine lâyıķ görmez(B.8b) müsülmân-
lara dağı revâ görmeye her bir işüñ cezâsını vakti(2) olıcaķ
bulıcaķdur. Pes bu kitâbı okıyanların gerek kim himmeti şü-
nuñ üzerine ola kim(3) bu kitâbuñ ma^cnîsini añlayup fâyide
hâşıl eyleye dađı bu kitâba göñül gözile nażar eyleye(4) kim
anuñ ma^cnîsi cemâli añña yüz göstere ve bu kitâbı pârş ehli
hind dilinden pehleviye tercüme(5) eylediler andan fârisîye
tercüme oldu andan türkiye tercüme olundu kim okıyanlara
rüşen(6) olup fayide dutalar anı inşâ'allahu ta^câlâ.

BÂB-I DER BERZEVEYH TABİB

Berzeveyh(7) tabîb şöyle dir kim benüm atam fârs sipâhilerin-
den idi ve anam ^culemâ hânedânından idi(8). Bî-hisâb mâlı
varıdı. Evvel ni^cmet kim Teñri te^câlâ baña in^câm kıldı ata-
muñ anamuñ muhabbeti(9) ve şefkatiyidi kim kalan oğlanların-
dan beni ^cazîz dutarlardı. Çün ^cömrüm yidi yıla irişdi(10)
beni mektebe virdiler, tıb ^cilmin kesb eylemege becid oldum.
Çün ol ^cilmden biraz nesne(11) añladum, faziletin ve şerefin
buldum, cehd eyledüm, ol ^cilme dürişdüm tâ ol şan^catıla meş-
hür(12) oldum ve şayrulara ^cilâc eylemege yaradum ve beni
dağı hekimler böliginden saydılar. Añdan(13) ben kendü nef-
sümi dört nesne arasında muhayyer kıldum: Çok mâl dağı tatlu

Atasından Anasından Doğdığıdur/Berzeveyh: Berzeveye//7 hânedânından
idi: hânedânındandı//10 oldum: dutdılar

(B.8b) dirlik dağı(14) halāyık arasında şöhret bulmak dağı sevābı bākī ve^{malūm}olakim bu tıb c ilmin dükeli c akillen(15) katında dağı dükeli diñler içinde memdūh ve mergūbdur hem tıb kitāb-
(SL.11b) ları içinde getürmişlerdür(B.9a) kim tabīblerin efđali oldur
(B.9a) kim şayrulara āhıret sevābiçün c ilāc eyleye dünyā dağı anuñ teba^cınca hāşıl olur. Nitekim biregü bir ev yapanda dereceler kosa garaızı ol olsa kim müezzın āvāzın(3) işide elbetde anuñ teba^cında güneş nūrı girüp rūşenlik dağı hāşıl olur bu resme bu halāyık(4) arasında muālece eyleridüm dağı kande kim bir şayrunun nişānın virelerdi kim, anda sıhhat ümizi(5) vardur aña hasbetenlillah c ilāc eyleridüm çün bu resme bir defān geğdi bir t̄ayifei gördüm benüm hoşdaşlarumdan(6) kim mālıla ve hürmetile benden artuk olmuşlardur nefsüm aña meyl kıldı, dünyā mertebesinüñ ārzüsü(7) hātırundan geçmege başladı, c aklum ayağı kim rahmānı kulavuz idi, sürçmege başladı kendüzüme(8) eyitdüm: Ey nefis kendü uşşınıla ziyānuñ ortasında fark eylemezsin pes nite c akl da^cvīsın kılursın(9) nesnelereñ arzūsına gönlünden yir eylersin kim zahmeti meşak-kati çok, menfā^catı ve fāyidesi(10) azdur: Eger bu dünyā işinüñ c aqibetin temām fikr idüp bu c ālem hırşından müstagnī olasın ve(11) dünyāyı terk itmekligüñ kavi sebebi oldur kim dünyāya mağrūr olmuş kişilerin müşāreketin(12) ve muşāhabetin

---

//11a-14 c ilmini: c ilmi//11b-2 garaızı ol olsa:-/āvāzın: āvāzı//4 mu^cā-
lece: mu^cālice//5 bir defan B:-/hoşdaşlarumdan: arkadaşlarumdan//8 uş-
şınıla: aşşınıla//9 gönlünden: gönlünde// 10 fikr idüp: fikr eyleye-
sin//12 gerek ... kim B:-/yoldaşlar nā-muvāfık: yoldaşlarına muvāfık//
13 çalınısar: çalunur//15 muhālif B:-/bir altundan put: altundan bir

terk idesin. Bu yaramaz endişeden geçmek gerek, ahiret şevā-
bın kesb itmege dürişmek gerek kim yol korkuludur ve yoldaş-
lar(13) nāmuvāfık, göç vaktı yakındur ve kūs-ı hareket ne
(B.9b) vakt çalınısar ma^clūm degül. Ahiret azığın(14) (B.9b) düz-
mege kâhellik eylemegil kim bünyādūñ igen za^cīfdür kim āde-
mīnūñ bünyādı dört fāsīd muhālif(15) nesnedendür ve dirlik
anuñ diregüdü. Nitekim bir altundan put yapalar kim bir mıh
(SL.12a) üzerine durudalar(1) ol mıhı çekicek dağılup harāb olur āde-
minün dağı dirliğı diregin gidericek fi'l hāl harāb(2) olur.
Ve dağı dōstlaruñ sağılıına ve şöbetlerine harīş olup gar-
ra olmağı kim düğünleri(3) şīvenlerinden eksükdür ve kaygu-
ları şāzılıklarından artuğ zīre kim vişāl nāzişünüñ(4) ardın-
ca firāk sūzişi vardur ve hem olakim kavmūñ ve kabīleñ hōş
dirilmegiçün halāldan(5) ve harāmdan māl hāşıl eylemege
dürişesin senūñ meşelūñ şol ^cūda beñzeye kim oda bıragurlar
(6) bunca halāyık anuñ kokısından hōş olurlar amma anuñ bigü-
nāh yandugından kimse āgāh(7) degül. Ol yigrekdür kim müsül-
mānlara ^cilāc eylemege meşgül olasin dağı aña iltifāt(8)
eyelemeyesin kim ādemiler tabībler kadrini bilmezler amma
şuña nażar eyle kim bir nefsi reñç ve meşakkat(9) çengelin-
den kurtarmak isteyesin. Teñrinin rahmetine lāyık olasin ol

---

büt//12a-3 şāzılıklarından: şādılıklarından//4 kabīleñ: kabiylen/diril-
megiçün: dirilmek için//7 müsülman: müsılman//8 meşekkat: müşekkat//
12 sebebiyle: sebebiyle/şihhat: şahhat/ endāzesini: endāzesin//
13 doğru: tođru//15 pāzişāh: bādişāhuñ//12b-1 Hindūsitān: Hindūstān//
3 anunıla: anunla/aslı ve emni B:-/tıbuñ: tıbbuñ//8 muḥaḥara: muḥatı-
ra//9 içinde: arasında/ te'ālayı:-/buldum B:-//10 ayruğınun: ayruğūñ
//11 inisinden ve B: inişinde/maşsūddın: maşsūddan//13a-2 görmedüm:

vaktın kim(10) ādemīlerden birisi dünyā ni^cmetinden ve ḥalāl māl ve oğul kız zevkından mahrūm kalmış ola(11) ve rençlere giriftār olmuş ola eger anuñ mu^cālecesine ḥasbetenlillah dürüşürseñ kim aña(12) senüñ mu^cāleceñ sebebiyle şıḥhat ḥāşıl ola ol (B.10a) sevābuñ endāzesini(B.10a) kim bile. Bu ṭarīkda nefsumile(13) çok cenk vehuşūmet eyledüm ta doğru yola girü geldim, tamam rağbetile girü rencūrlaruñ(14) mu^cālecesine yüz dutdum ve kendüzimi oliš içinde müstağrak eyledüm ta anuñ berekātında(15) baña rūzī (SL.12b) kapusı açıldı ve pazışāh bahşişleri ve ḥil^catleri biribiri ardınca degdi(1) ve Hindūsitān seferinden öñdin ve soñra bunca ni^cmet ve dōstlar dilegin gördüm ve mālda ve mertebede(2) yoldaşlarumdan ulu oldum. Andan bu ṭib^cilminüñ eserlerine ve fāyidelerine nazar kıldum hiç^c ilāc bulmadum(3) kim anuñıla şıḥhati aslı ve emn-i külli ḥāşıl ola çün ṭıbbuñ mizācı bu ola. ‘Ākil kişi anı nice pişvā(4) idüp şifā sebebin bile. Çün ben ṭıbbuñ ḥaḳıḳatin kemayenbağı bildüm. Ol^cilmden fāriğ olup himmetüm(5) ve cehdüm din^cilmine maşrūf eyledüm el-ḥaḳ anuñ yolın bī-pāyān ve^cazīm kōrkulu ve zaḥmetlü buldum(6) kim hiç kulavuz mu^cayyen degüldi kim anuñıla yol öñerüp ḥayret^cāleminden ḥalās bulaydum.(7) Ve ol yoluñ içinde bunca muḥtelif ṭāyifeler buldum. Birincisi pāzişāhlar kōrkı-

---

gördüm//3 görürem: görürüm/yasdanup B: yastabup/peşimānligile: beşimānligıyla//13a-5 ve şerāyitin gayetine: ve baḥş şartın yirine//6 ḥōr (خور): ḥār (حوار)//7 dermān B:-/aşikāre: aşkāre//8 geçmemiş: geçmeyüp durur/ola B:-//9 uyurısam: uyursam//10 benzeye B:-/uğruluga B: uğrulığıla//12 çağırı çağırı: çağıra çağıra/bunca: uşunca//15 eydivireyim: eydeyin//13b-1 üstādidüm: ustāddum//2 üstine: üsdine/varurdum: varurıdum//5 görebilürdi: görürüdi/bende gümānları oluridi: kim-

sından ayagın(8) muhâţara dîvârı üstüne kômîş ve birincisi kendü hürmeticün ve dünyâ hâşılıçün elin bir za^cîf(9) budaga urmîş dağı bunlarıñ içinde Teñri te^câlayı bilmeklik içinde çok ihtilâf buldum ve her birünüñ(10) fikrinde ve râyında bu kim kendü fikri şavâbdur ve ayruğınúñ fikri haţâ.

(B.10b) Hayret ^câleminde bir zamân(11) gezdüm (B.10b) ve anúñ inişinden ve yoğuşında çok yıldum ne mağsüddın yaña yol buldum ne Teñri yolından(13) bir nişân bulıbildüm.

Ş i^cr-i T ā z î^x

Leğad tuftu fi tilke'l-me^calimi küllihâ
Ve yessertu tarfî beyne tilke'l-me^calimi
Felem eraillâ vazı^can keffe hâyirin
^cAlâ zakanin evkâri^can sinne nâdimi

(SL.13a) (15)

T E R C Ü M E

Cihānuñ delim dürlü gördüm işin
Benî âdemün yatlusın hem hōşın
Velî bir kişi görmedüm kim ol
Ebed hurrem olup yücelde başın
Kimi kim görürem elin yasdanup
Peşimānlıgıla kaçadur dişin
Fe ü lün/fe ü lün/fe ü lün/fe ü l

---

^xBu şiir TKD'de yok.

Žaruretile ^Cazm kıldum kim her bir milletüñ ^Cülemāsın görem
ve bunlaruñ ^Cilminden ve dininden nesne(5) kesb eyleyem. Bu
cehdi dağı yirine getürdüm ve şerāyiñin gāyetine degürdüm
ve her řayifenüñ kim gördüm(6) kendü dinlerin ilerü dutmağ
ardınca olmuşlarıdı ve ayruđuñ milletin ve mezhebin şırlar
ve ĥör(7) şılurlarıdı. Benüm derdüme derman bulımadum ve
baña ařıkāre oldı kim bunlaruñ mađāmları dağı kendülerüñ(8)
ve nefslerinüñ ^{dileğinden}Mañaru geçmemiş ve baña hiç nesne açılmadı kim
^Cağl şatında mağbül(9) ola endişe şılup eyitdüm kim eger
uşbunca iřtilāfdan soğra uşbu şayifeye uyarısam řāhib(10)
ğaraž kiřilerüñ sözine inanurısam benüm meşelüm řol ebleh
ugrıya benzeye kim

- 3 biregünüñ damı üstine uğurluğa(11) çığdı dağı ev ıssı duy-
dı, ^Cavratın uyandurdı, arķuncađ eyitdi kim iy ^Cavrat
uğrı geldi, ben(12) uyur olayın sen çağırır ^{çağırır}eyit kim iy er
sen bunca mālı şandan cem ^Ceyledün. Şöyle söyle kim(13)
uğrı işütsün ve benüm şakıduğıma bakmağıl becid şorgıl.
^CAvrat er sözine muşi ^C olup başladı(14) eyitdi kim er
uşbunca mālı şanda bulduñ. Er eyitdi ne anı soracağ vağt-
dur şoğıl bu sözi kim(15) uyķu vağtidür. ^CAvrat becid dut-
(SL.13b) dı. Er eydür ĥün becid dutduñ bari eydivireyim. Eyitdi:
ben(1) bu mālı uğurlığdan cem ^Ceyledüm kim ol iş içinde
key üstādıdum efsünlar bilürdüm kim ay aydın(2) giceler

---

se gümān öldürıdı//6 kimseye:-//7 vara: vardı/ĥün gördi kim:-/eşeri:-/
uydılar: uydılar//8 didi: diyüp//9 elinde:-/birkaç: bir/10 ötrümi:
ötürü mi/bundan:-//11 bāri eyit: didi/virüp: virdi/kim(birinci):-//
12 senüñ B:-//13 ^Cömrüñ: ^Cömrüñi//15 ^Camele: ^Camel/mülāzemet:

olıcağ varurdum bāy kişilerün evi üstine çıkardum derece-
lerine gelürüdüm kim ay şu^clesi ev içinde(3) düşmiş olırdı
yidi kez şevlem şevlem diridüm dağı ay aydıfına yapı-
şup ev içine inerüdüm, gönüm(4) dilegince māl alup girü
yidi kez şevlem şevlem diyüp yukaru çıkarudum. Bu efsün
bereketiyle ne beni(5) kimse görebilürdi ne bende gümān-
ları olurıdı. Bu māl ol sebebden dirşürdüm ammā zinhār
(6)sen bu duāyı kimseye öğretmegil. Uğrı bunu işitdi
^cazīm şād oldu ve bir sāt(7) köydi kim ev ıssı uykuya
vara. Çün gördi kim ev içinden söz ve hareket eseri mün-
ka^c oldu, uyıldılar(8) diyüp dereceye geldi yidi kez
şevlem şevlem didi ayığın dereceden aşağı sarkıtdı, boynı
üstine(9) düşdi. Ev ıssı hāzır elinde bir ağaç dutup du-
rırdı. Revān ağacıla bir degürdi çün birkaç döğdi(10) dağı
eyitdi kim iy bedbaht ben bu māl andan ötrü mi cem^ceyle-
dümki kim sen gelesin bundan(11) zelle bağlayasın. Dağı
eyitdi kim sen kimsin bari eyit. Uğrı cevāb virüp eyitdi
kim ben şol(12) gāfilin kim senün kerem-i nefsun beni
yile virdi.

Dağı ben kendüzüme eyitdüm kim sen bu hayret ve süst(13) i^cti-
kādıla ^cömrün geçürürsen sen şol cāzuya benzeyesin kim kendü
yavuz işine meşgöl(14) olup evliyā mütāba'atıyla tamudan kur-

---

mülāzimet//14a-1 ne B:-/fuşşdan: feşşden//3 kendüzümden: kendüzüm-
den/eylemeklığı: eylemek//8 çok dağılmış kıymeti taşları ve incileri:
incüleri ve taşları çok kıymetī tağılmışdu//9 dize: dizivire/anı B:-/
getürdi: ilettdi//10 evde bir B:-/eydür: eyitdi/ev ıssı:-//11 eyitdi:
eydür/düzmekden: dizmekden//uş B:-//14 eydür B:-/bir gün:-//15 H^vāh-

tilmak umar. Eger şimden girü taleb idersen fırsat fevt olur(15) ^cömr geçer. Pes yigrek oldur kim eyü ^camele mülā- (SL.14a) zemet eylesin kim dükeli dinde memdūhtur daḥı(1) ne nesne kim ^caql katında eyüdür aña yüz dutup dükeli ḥalāyıkdan zaḥ- metümi kesdüm daḥı ḥışımdan(2) ve kibrden ḥıyānetten saklan- dum ve nefsümi dileginden yıgdum ve dilüm yalandan ve fuḥuş- dan ve(3) buhtāndan bağladum ve dükeli nesneyi kim ademilere yaramaz anı kendüzümden ırak eylemekligi vācib(4) dutdum. Ve kıyāmete ve ^cikābe ve şevāba i^ctikādum eyü kıldum. Yavuzlar- dan kesildüm, eyü işlere ulaşdum. Şalāḥiyyeti(5) yoldaş idün- düm kim hiç şalāḥiyyetden yig yoldaş yoğımış zirā kimüfı ki himmeti tevfiķa(6) bağlanursa hidāyet kapusu aña tiz açılır. Ve eger bu yoldan i^crāz eyleyüp ḥayrāt ve ḥasenāt(7) kesbin- den elin çekerise ve mālını ^cömrini dünyā murādına ḥarç ey- lerise anufı meşeli şuna benzeye(8) kim

5 bir bāzırgānuñ çok dağılmış kıymetī taşları ve incüleri varıdı. Bāzāra çıkdı biregüye(9) yüz aķçe destmüzd virdi kim gele anı iblige dize. Aldı anı evine getürdi. Eve giricek ol kişi(10) gördi kim evde bir çeng durur aña nazar eyledi. Ev ıssı ḥōca eydür: Çenge ne yavlaķ nazar kıldun, şan^catufı(11)mıdur. Eyitdi: Beli. Ḥōca eyitdi: İmdi al sāz eyle. Müzdvr daḥı eline aldı semā^cāğāz eyledi.(12) Bāzırgān semā^ca meşgöl oldı, cevāhir düzmek- den fāriğ oldı. Çün gün aḥirine girişdi(13) müzdvr aķ- çesin diledi. Bāzırgān eyitdi: Cevāhir düzülmedi nite-

---

nā-ḥ^vāh (٠١٣) : ḥōh-nā-ḥōh (٠١٣) //14b-1 Bāzırgān: Hāce/5 biri B: bir //6 bezemek: bezemege/ -: hemīşe//7 dünyāya: dünyāyı/dünyāya...terk://

kim varıdı uşdurur, akçeyi sana(14) niçün virem. Müzdvr eydür: Benüm saña bir gün hükmünde olmak borcum varıdı yirine getürdüm ne buyur(15)duñısa dutdum senüñ baña yüz akçe borcuñ var bî-fâyide söyleme tiz vir didi. Hâh-nâ- (SL.14b) hâh(1) aldı. Bâzırgân bu ahvâle mütehayyir kaldı. Rûzi-gâr zâyi^c olmuş mâl telef, cevâhir perîşân, zahmet(2) bâki.

Çün şalâhiyyetüñ eylügi benüm göñlümde karar dutdı, diledüm kim ^cibâdetle kendüzümü bezeyem(3) tâ benüm içüm daşuma mü- (B.12b) nâsib(B.12b) olup ilmü ^camelile âreste olan zirâ kim ^cibâdet ve şalâhiyyet şerri(4) def^c eylemege muhkem cevşendür ve hayrı cezb eylemek uzun kemenddür dağı takvanüñ fâyide(5)le- rinden biri budur kim dünyânıñ zevâlinden ve fenâsı korkı- sından fâriğ kılar kaçan kim(6) müttekiler bu dünyânüñ yara- maz işlerine nazır kıllalar ahiret yolın bezemek himmetlerin berkideler tâ nefis(7) arılığı bunlara hâşıl ola ve kazâya rızâ virürler kim soñra guşsa yimeyeler dünyâya talâk virür- ler(8) tâ soñra hasretin çekmeyeler dağı hasedi terk iderler kim göñüllerde sevgülü olurlar dağı cömerdlıgıla(9) bilişür- ler kim bu dünyeligüñ ayruluğına hasret yemiyeler her bir iş ^caklıla işlerler kim peşimânlikden(10) fâriğ olalar ne kadar kim perhîzgârlıguñ şerhinde eglendüm anı kesb eylemege rag- betüm artdı amma(11) korkdum kim nefis dileğinde durmak ve dünyâya sille vurmağ key şarb işdür. Eyitdüm kim olmasun(12) kim benüm meselüm şol it meseline beñzeye kim ağızında süñük

---

//9 iş:-//ldileğinde: dileginden/dünyâya sille: dünyâyı yile//12 eyütdüm: eyüttdi//13 ağızındaki: ağızındağı//14 suya düşdi, batdı: düşdi,

götürüp gideridi ^caksin su içinde(13) gördi şandı kim su içinde bir süñük dağı yatur ağzın açdı kim ol süñügi dağı ala ağzındaki(14) süñük dağı suya düşdi bağdı andan dağı mahrûm kaldı. Bu fikr baña gâlib oldu az(15) kaldı kim baña (SL.15a) püşt-ü pâ vurup dâlälet deñizine bırağa söyle kim iki cihân- da dağı mahrûm(1) kalam. Girü bu ^câlem işlerünüñ ^caķibetine fikr eyledüm, baña rüşen oldu kim bu ^câlemüñ aydıñlıđı (B.13a) (B.13a)berķ(2) şu^clesi gibüdür kim anuñ hiç sebâtı yok dağı sol ağu katılmış şekere beñzer kim ağzda dağı(3) hōş amma haķikatda helâķ eyleyicidir. Ademi dünyâ içinde sol ebrîşüm kurdı gibüdür ne kadar kim(4) artuķ şararısıa halâş bulmağı müte^cazzir olur. Kendüzüm eyitdüm kim bu hem toğrı gelmez kim dünyeden(5) âhirete kaçam, âhiretten dünyeye kaçam birü- nüñ şöbetin ihtiyâr kılam. Şi'ir:

(6) Yek dōst besende kun ki yek dil dārī
Ger mezheb-i merdümân-ı ^câķil dārī^x
Mef ū lü/mefā i lün/mefā i lün/fa

(7) Bir nesene sevgusin ķıl ihtiyār^{xx}
Kim gönül hem birdurur iy nāmdār

(8) Bir gönülde iki sevgü sığmaya
^cĀķilüñ sözi budur iy şehriyār
Fā i lā tün/ fā i lā tün/fā i lün

şuya batdı//15a-1 ^cāķibetine: ^cāķibetini/fikr: fikir//5 şöbetin: ma-
habbetin//6 yek B:-/besende TKD: besendide B, pesende SL/dil B: dili/
^xSL ve Bde ikinci mısra TKD'de birinci mısra olarak yer almış.

^{xx}Bu nüsha SL'de yok.

Āhir benüm hātırum ^cibādetē karār dutdı(9) çün tātün meşakkati boynında şevāb ve necāt vardur daķı dünyā lezzetinüñ soñında azāb(10) ve acılık vardur pes ol yigrek kim azacuk zaħmet görem ^caķıbet çün rāhat ve zevk(11) görem andan kim azacuk zevk geçürem soñra ^cazāb-ı ebedīye giriftār olam eger bire güye eyitseler(12) kim yüz yıl ^cazāb çekmek gerek kim her gün senüñ endamuñ biribirinden ayrıtlana girü(13) bayagılayın bütün ola tāt rāhat-ı tena^{cc}um-ı ebedī hāşıl ola bu ^cazābı kabül ide bu yüz yıl ol(14) bāķi tena^cum ümīzine baksa bir sāt(B.13b) gibi geçe. Ademi hōd vücūda geldüğinden āhir ^cömrine(15) degin āfetden ve zaħmetden hālī degül mādām ki kiçidür şol bişigün şeşmegi ve bağ-

(SL.15b) lamağı zaħmetinden(1) hālī degül olalıcak ^cilm ve edeb kesbi miħnetde ve bülüg hāline degicek, sefer ve hażar ve māl cem^c(2)eylemek ve oğul kız ve dünyā meşakkati ve düşmen afeti ^cazābından hālī degül, çün dünyānuñ zevki(3) ve eylügen içinde bu kadar gizlüdür meşakkat ve reñç varımış pes hiç ^caķıl kişi anı istemekde(4) ^cömr geçürmegi revā dutmaya zirā ^cazīm hayf ola beķā serāyın fenā harābına şatmak ve pāk cānı necis(5)tene fidā kılmak hāşşa şimdi ki rüzigārda kim ādemiler hayr ve ihsān kılmakdan kāşır olmışlardır(6) kim bunufı gibi ^cālimü ^cādil Nūşürvān biñ Kubād kim anda se^cādeti zātī ve

---

/merdümān B: nerdubān/(nesene): nesnene B,-SL//10 yigek: yigrekdür/
zevk görem: zevk vardur anı görem//11 biregüye: biregüviye//12 ayrıtlana: ayrıla//13 bayagılayın:-//14 sünük:-//15 şol B:-/şeşmegi:-//
15b-1 ^cilm:-/miħnetde: miħnetindedür//2 afeti ... çün:-/3 istemekde: istemek//4 ^cömr geçürmegi:-/serāyın: serāyını//9 Nūşürvān bin: Nūşu-

kemālī ʿaql ve ʿālī himmeti(7) ve ʿilm ve ʿülemā meḥabbeti ve seḥāveti ve ʿadli ḥāşıldur görürven kim bu zemānenüñ işleri(8) meyl-i müdbirlige yüz dutmışdur, âdemilerde ahlāk-ı hamīde ve ef'āl-i sūtūde maḥvolmuşdur ve doğru(9) yol bağlanmış ve ḍalālet yolu açılmış, ʿadl belüsüz zulm zāhir ʿilm metrūk, cehl maṭlūb(10) dōstlıkları zaʿīf, düşmanlıkları kavi çok işler işlenmez ḥaḳ sürükmiş bāṭıl muzaffer, nefse uymak ʿādet, şerʿīat(11) ḥükmini zāyiʿ eylemek sünnet ve ḥu olmuş. Çün benüm fikrüm bu resme dünyānuñ işlerine (B.14a) katıldı(12) bildüm kim âdemi dükeli(B.14a) ḥalāyıkun şerīfüdür daḥı zevkı dükeli mevcūdātuñ ʿazīzidür ammā ʿömrinüñ(13) kadrin bilmez ve kendü nefsinı kurtarmaḡa dūrişmez bu ḥāli ʿazīm teʿaccüb eyledüm zīrā kim bu seʿādetüñ(14) māniʿi igen ḥōr ve azacuk rāhatlıkdur kim âdemiler aña mübtela olmuşlardur kim ammā ol daḥı(15) geñezligile ele girmez ele giricek daḥı himmet aña bağlarısı aḥiret işini ḥarāb korısa (SL.16a) şuna beñze(1) kim

5

bir kişi bir esrük deveden kaçarıdı hiç sığınacak yir bulmadı kendüzin bir kuyuya bıraḳdı(2)^x ve kuyunuñ üstin-

de iki budak bitmişdi iki elinle anuñ kökine yapışdı

---

revān ibni/seʿādeti: seʿādet//7 ʿadli B: ʿadel/işleri: ısları//8 yüz:-/mahvolmuşdur B: mahvolmuş/doḡru: toḡru//9 ʿadl: ʿadli/belüsüz: bularsuz/zulm: zulmi//10 çok işler işlenmez B:-//11 ḥükmini: ḥükmin/eylemek: kılmak/sünnet B: sünnete: sünnete ve: sünnet olmuş ve/katıldı: katıldı/daḥı B:-//13 kadrin: kadrini/ʿazīm teʿaccüb: eyledüm ʿazīm//14 ḥōr:-/ammā B:-//15 genezligile: geñezlikle/işini: işin/korısa B:-//

^xB'da 3 satırlık minyatür boşluğunun sol tarafında cedvel içinde yanlamasına olarak "Bu mişāl deveden kaçub kendün kuyuya bıragan şüreti" yazılı.

ikiledin nazar eyledi(3) kim ayağın berkide gördi ayağı
altında dört yılan vardır ve dört delükden başını çıkar-
mışdur durur(4) kuyu içine bakdı gördi kim kuyunun dibin-
de bir büyük ejde_hā ağzın açıp durur müntazirdür(5)
kim ne vaktin düşe. Girü yukarı bakdı gördi kim iki sı-
çan biri ak ve biri kara gelmişlerdür yapışduğı(6) köki
kesedururlar. Bu miñnetün içinde kurtulmak endişesinde-
yiken öñinde gördi kim bir aru(7) evi var bir kesek ak
bal gümeci var bir eliyle sundı andan ağzına koydı bir-
(B.14b) az anuñ tatlılığına(8) meşğül oldu ol(B.14b) ^cazāblardan
fāriğ oldu.^x Onbir varak döndürile ve hiç ol endişe kodı
kim ayağı dört yılan(9) üstindedür bilmege yaramaz kim
ne vakt harekete geliser sıçanlar kesmekliğe meşğül ol-
(SL.22b) mışlardır kim kesilicek(1) elbette ejde_hā ağzına düşi-
serdür ol azacuk lezzet bu gaflet hicābın anuñ ^caķıl
nūrına perde eyledi(2) şol vakte degin kim sıçanlar ol
köki kesdi ol gāfil ejde_hā ağzına düşüp miñnet-i ebe-
diye(3) giriftār oldu.

Pes ben bu dünyāyı ol pür-āfet ve kōrkulu kuyuya beñzetdüm
ve ol iki ak kara sıçanı(4) giceye ve gündüze beñzettüm kim
^cömr kesilmeklik sebebi anlardır ve ol dōrd yılanı dōrd ^cun-

---

//16a-1 bir kişi bir esrük deveden SL,TDK: bir esrük kişi deveden/
bulmadı: bulumadı/ kendüzin: kendüzini//2 üstünde: kırığında/ elinle:
elile/anuñ kökine yapışdı: anı dutdı kökinden yaña//3 altunda dört B:
^xSL'de "...fāriğ oldu" cümlesinden sonra "ve eyitdi kim arslan..."
ibaresiyle üçüncü bābdaki: "Kelile ve Dimne" hikāyesinin ortalarına
atlamış. Bu bābın devamı ise S.22a-8 "onbir varak döndür ile" uyarı-
sından sonra başlıyor.

şūra(5) beñzetdüm kim âdeminüñ yaradılmaqlıgunuñ diregüdür
lezzeti azacuk ve renci ve zahmeti çokdur kim âdemiye yok
yire(6) âhîret endîşesinden yıgar ve ejde hayı ölüme beñzet-
düm kim hiç dürlü çâre kılup andan kurtılmaq(7) mümkün degül
kim temâmet-i mañlukât anuñ şerbetin dadı sardur ve melekü'l-
mevt ^caleyhi's-selâm(8) darbetin yiyiserdür andan soñra kim
aña ulaşa bu korkuları ve haşarları müşâhede kıla peşimânlık
(9)assı olmayısar girü dönicek yol baqlu ve ^cözürler maqbül
olısar degül ve anlaruñ ahvâlin Kur'ân(10) içinde Teñri
te^câla şöyle buyurdı kim: 'ya veylenâ men be^caşenâ min
merkadınâ hazâ mâ ve^cade'r-rahmanü ve şadaqa'l-mürselune'
Fi'l-cümle şol mertebeye irişdüm Teñrinüñ kazâsına râzı olup
âhîretüçün(12) dürişdüm ve kulavuz bulmaq ümîzindeyiken Hin-
(B.15a) dūsitâna sefer(B.15a) itdüm andan getürdügüm(13) kitâblarun
birisi bu(14) Kelîle ve Dimne kitâbudur va'llahu a^clem(15)
^{ÜÇÜNCÜ BİR}
(Rây-i hindî ve Berhemine . . . . . haqîm sûreti bu mişâl
üzereür) (1)Hind meliki buyurdı:(2) Hind meliki buyurdı

Berhemine haqîme kim beyân eylegil benüm için iki kişinüñ

---

altundadır/yılan vardur B: yilandur/dört B:-//4 kuyunuñ dibinde bir..:
açıp kuyu dibinde/ağzın: ağzını//22b-8 darbetin: darbını/haşarları:-/
müşâhede: müşahide//9 aşşı B: aşşıyı/olmayısar: itmeyiserdür/degül:
degüldür//11 şol B: çün//12 Hindüsitâna: Hindüstana//13 va'llahu
a^clem:- B, va'llahu te^câlâ a^clem TDK//23-a2 birbiriyle: biribirile//3
degdi: geldi//4 Berhemine: Berehmen/-: arasında ayrılık bırağa//5-:
kim//6 oğlanları: oğlanları vardı//7 elini: elin//23b-1 ata:-/anun
arasına:-//2 isteyicidür: ister//4 añunıla: anufla//6 yitdükce: yetdü-
günce//7 birisin: birisi/eksük B:-/korsa: olursa//8 dutar ol kim kişi:

megelin kim birbiriyle(3) dōstlığı varıdı ve bir hıyānet kovcu sebebiyle ol dōstlığıñ bünyādına hālel degdi ol dōstlık(4) düşmenliğa ve ayrılığa degşürildi. Benhemine hakīm eyitdi: Her vakt kim iki dōst bir yavuz kişi(5) araya girmegile müptelā olalar lācirem ol iki dōst arasına ayrulık düşe bu każīyyenüñ(6) beñdeşlerinden birisi budur ki:

HİKĀYET-İ BĀZURGĀN^x

I Meger bir çok mällu bāzırgān varıdı ve anuñ oğlanları(7) yigitlik hāline irdiler pīşeden ve każançdan yüz döndürdiler (SL.23b) telef eylemek elini ataları mālına uzatdılar(1). Pes ata bulara ögüt virmegi vācib gördi anun arasında eyitdi kim: Oğlanlarum dünyā ehli üç mertebe(2) isteyicidür ol üç mertebeye irmezler illā dört haşlet birle, amma ol üç mertebe kim (3)isterler birisi dirlik giñligidür ikincisi menzilet yüksegligi(B.15b) üçüncisi āhıret müzdine irmek(4)dür ve ol dört haşlet kim bu üç mertebeye irmege yaramaz illā anuñıla evvel ol kim halāl(5) vechden māl każanmak, ikinci ol mālı görklü saklamak, üçüncü ol maldan kendü dirliğine ve kavmları(6) hōşnutlığına ve āhıret yarağına şarf eylemekdür, dördüncü kendü nefsin āfetlerden güci yitdükce(7) saklamak. Pes her kim bu dört haşletden birisin eksük korsa rüzigār anuñ murād-

---

duta kim ol kişi/9 dirilübile: dirilibile//11 yirine: yerine/yine:--//
12 hiç: B:--/tağdan: dağdan//13 dağı: tağı/az durudur: arturudur//
^xSL'de yeni bir hikayeye başladığını gösterir bir serlevha, başlık v.b. gibi hiçbir işaret yok. B ise kırmızı, siyah, sarı boyalı bir cedvelle bir ayırım yapılmış ve sayfanın sağ kenarında cedvel içinde bu başlık verilmiş.

ları öñine(8) perde dutar ol kim kişi murādı ve dilekleri yüzün hirgiz görmeye pes her kim kazanç eylemekden yüz(9) döndüre ne kendü dirligin idine dağı ayruklar anuñ gölgesinde dirlübile, eger mālı(10) kazanup el götürüp ol mālı saklamakdan ve arturmakdan gāfil olursa ol kişi tiz yoqsul ola(11) nitekim sürmeyi az az harç eylerler kaçan ol harcuñ yirine yine sürme komayalar ol az az(12) gitmegile ol sürme dükenür yirinde hiç nesne kalmaz.

Ş^ci r^x

Bir ulu tağdan kim az az alasin
Topragından(13) ol dağı boş kılasın
Harç idersen az durudur mālunu
Tā kim her demgiñ göresin elüñi(14)

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

Pes eger ol mālı arturmağa ve saklamağa dürişmezse ve yaramaz yire harç iderse sonı peşimānlık(15) getüre ve kamu halk ta^cna dilin aña uzada. Eger viresi yire ol mālı virmez (SL.24a) ise ol kiři dağı bir yoqsul(1) menziletinde ola, pes dünyā (B.16a) zevklerinden mahrūm kala ve bu dükeliyle(B.16a) felek işleri ve rüzigār āfetleri ol(2) mālı dağıda ve anuñ elinden çıkara nitekim bir havza bir yoldan hemişe su koyulu durur olsa ol

---

//23b-15 dilin aña: aña^cna/yire: yere/virmez ise: virmezse//24a-1
ola:-//2 ve B:-/dağıda : tağıda/çıkara: ala//5 ögüdin: ögdün//

^xB'de cedvel içinde "Ş^cir" başlığı altında yine cedvel içinde dizeler yer alıyor. SL'de ise hem başlık yok hem de düz yazı halinde hikayenin devamı gibi yazılmış. Ancak herhalde sonradan bu kısmın şiir olduğu anlaşıldığından birinci dizenin ilk kelimesinin başına düz bir çizgi çekilmiş.

su(3) girdügi yol kadarınca öte çıkası yol olmasa lâcirem dört yañından çıkmağa yol ister az az sızar çıkar, ahirü'l-^cemr bir yerden ulu yol eyler bir kezden ol su çıkar gider pes ol havz gedilür anuñ(5) temâmlığı kalmaz. Bâzîrgānuñ oğlanları ata ögüdin işitmediler ve anuñ aşşısın bilmediler. Pes ol bâzîrgān(6) oğlarınınuñ ulusu yüz sefer eylemege dutdı kim vara bâzîrgānlık eyleye anuñla iki öküz varıdı birisinüñ(7) adı Şenzebe birisinüñ adı Bendebe_yidi pes yolda bir gömülgen vardı Şenzebe ol gömülgene düşdi(8) yüzbiñ h̄ileyile anı çıkardılar h̄alı tākātı yoğıdı kim yol yürüye. Pes bâzîrgān oğlı bir müzdver^x(9) dutdı kim anı ol arada tîmārlaya ve saklaya çün kuvvet duta anuñ ardınca ilede, Müzdver^x(10) bir iki gün geçincek melül oldu Şenzebeyi anda koyup gitdi vardı bâzîrgān oğlına haber(11) virdi kim Şenzebe öldi diyü. Pes yakın zamānda Şenzebenüñ h̄alı h̄oş oldu yürüdi(12) bir otlak isteyü gitdi pes bir mürğzāre ve çemene ve yazıya irdi kim dürlü otlarıla(13) bezenmişidi ve dürlü reyhān ve çiçeklerle donanmışidi şöyle kim uçmak rıdvānı(14) anuñ tāzeliğinden gayret barmagın ısırmışıdı ve gökler anuñ teferrücu-
ne hayrān(15)lık gözin açmışıdı (şenzebe şüreti bu mişāl üzeredür)

//6ulusı B:-//7 Şenzebe: Şenzebe'yidi/Benbebe'yidi B: Bendebe//vardı: varıdı//8h̄ileyile: h̄ileyile/bâzîrgānoglı B: bâzîrgān//10 koyup gitdi/bâzîrgānoglına B: bâzîrgāna//15 (Şenzebe şüreti bu mişāl üzeredür): (Şenzebe şüreti kim ol çayırda otlaridi)//25a-3 pes:-//5 Dimne idi:
^x"müzdver"kelimesi her iki nüshada da "müzdür" şeklinde yazılmış.

(SL.24b)

Ş^ci r

- (1) Serv ağaçları delim bitmişidi
Çayır u çimen yazıyı dutmuşıdı
(2) Irmağ u göller akup utmuşıdı
Kaz u ördek oynayup batmışıdı
Fa i la tün/fa i la tün/fa i lün

Şenzebe ol arayı begendi anda mülâzım oldu şöyle kim meşelde gelmişdür: iza a^cşebte fe-enzil(4) ya^cnî kaçan otlak bulsan kongıl. Pes kaçan bir zamân anda oldu. Şenzebe kuvvet dutdı semirdi(5) gövdesi ^cimâret oldu pes ol dinlenmek delüligi ve ni^cmet esrüklüğü aña yol buldı(6) temâm şâzilik ve sevinmegile bir güçlü âvâzıla ögürüp mōladı ve ol yirde bir arslan durağı(7) varıdı ve geyikler ve yırtıcı cānavarlar

(SL.25a) kamusı anuñ tapusunda durmuşıdı ve aña uymuşıdı(1) (arslan

şüreti kim cānavar aña tapu kılarılardı bu mişâl üzerinedür)

ol arslan bularuñ melikiydi hirciz öküz görmiş ve anuñ adın

(B.17a) işitmiş degüldi(B.17a). Pes kaçan Şenzebenüñ âvâzı anuñ kula-

ğına irdi yavlağ katı korğu aña yol buldı. Pes dilemedi kim

(3)ol yırtıcılar anuñ korğudığın bileler. Pes kendü maķâmında

da sâkin olup oturdı(4), hirciz çevre hareket eylemedi. Ve

anuñ kulluğçılar arasında iki şegâl varıdı(5) birisinüñ adı

Kelîle ve birisinüñ adı Dimne idi, ikisi dağı yavlağ zîrek

idi(6) ammâ Dimne harîşrakdı (Kelîle ve Dimne bu mişâl üze-

(SL.25b) rinedür)(1) ve ulu gönüllüydü. Pes Kelîle eyitdi: İşbu me-

---

Dimneydi/zîrek idi: zîrekdi//7 bu mişâl üzerinedür: şüreti//

lik işinde ne görüsin kim bir yirde karar(2) dutmuşıdı ve hiç hareketi yokdur. Kelile cevab virdi kim: Senüñ bu suâlda ne işüñ var bu söz senüñ(3) ne babetüfidür biz bu melik dergâhında diñlenürüz ve ta^câm buluruz ve ol ta'îfeden degülüz kim meliklerle(4) geleçi idüp müşerref olavuz ya bizüm sözüümüz bularuñ katında diñlene uşbu sözden geçgil kim her kişi kim kendüye lâyıkk(5) degül işe girmek isteye aña ol vâkı^ca ire kim Buzineye irdi Dimne eyitdi: Ol niteyidi eyitgil(6)

DÂSİTÂN-I BŪZİNE VE DÜRGER

- (B.17b) 6 (7)Kelile eyitdi: Getürmişlerdür(B.17b) kim bir büzine bir dürgeri gördi kim bir tahtayı ağaca geçürmiş yarar(8) iki ağaç mıñ anuñ katında kim ol tahta yarugına birisin dokır tahtayı açar kaçan yine hâcet(9) olsa ol öñdin dokuduğı mıñı çıkarur ol bir mıñı andan ilerürek dokur bunıñ arasında dürger kendü(10) hâcetine vardı. Büzine (SL.26a) geldi kim sekriyüp ol ağaca ağdı kim dürgere öykine. Kaçan tahta(1) üzerinde oturdı ve ol mıñı çıkardı pes tahta birbirine kavuşdı Büzinenüñ iki hayası tahta yarugına(2) kısıldı Büzine çağırmağa başladı hâlden gitdi yavlağ rencür oldı(3)(dürger ve Büzine şüreti bu mişâl üzerinedür)4)

Pes dürger girü geldi Büzinei dutılmış buldı bir kez urdı

//25b-2 yokdur: yok/cevab virdi: eyitdi//3 babetündür: bābundur/ta'îfeden: tayifeden//4 uşbu: işbu/her kişi kim B:-//8 yarugına: yarığına/-: kim//9 andan:-/ilerürek: ilerü/kim:-//10 tahta:-//26a-1 üzerinde: üzerine/yarugına: yarığına//2 çağırmağa: çağırmaya/yavlağ: katı//

anı helāk eyledi bundan meşel kalmışdur kim(5) eydürler
"dürgerlik Büzine işi degüldür"

Dimme eyitdi: Nekim didüñ bildüm velīkin her kim meliklere
(6)yakınlık ister ta^cām ve kuvvet için istemez kim karnı her
(B.18a) yirde her nesneyile çok olur. Meliklere (B.18a) yakınlık(7)
istemegün fāyidesi derece yüksekliği çün olur ve dōstlara
eylük eylemek ve düşmānları qahr eylemek(8) için olur azacuk
himmete kanā^cat itmek mürüvvet azlığı olur her kimüñ himmeti
yindek ta^cām ve kuvvet(9) ardınca olursa anı ılqılar böligin-
den şayarlar şol ac it bigi kim bir süñüğe kalur ve bir pāre
(SL.26b) etmege(1) hōşnūd olur. Ammā irkek arslan tavşan avlariken
bir kulan görürse tavşandan el tartar kulandan yana(2) yüz
dutar, arslan bigi ^cali himmetlü olmak gerek.

B e y t

(4) Kibr içinde arslan ol iy serfirāz
Heybeti çok korkusu savaşa az
Qalmağıl sen tavusa vü bülbüle
Anda cümle renk dūrur bunda avāz
Himmetüñi ^cāli dut toğan bigi
Kim bulasın şeh katında ^cizz ü nāz
Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

(6)ve her kim hürmete ve yüksek menzilete irdi niceme kim şol
gül gibi kısa ^cömürlü olurısa dağı ^cākillen(7) anı uzun ^cömr

---

//3 (bu mişāl üzerinedür): (kim hāyası kısıldı)//7 yüksekliğiçün: yük-
sekligçün//26a-8 himmete: himmet/itmek: itilmek/azlığı: azığı//9
olursa B: olur//26b-1 irkek: erkek/avlariken: avlarken/tartar: darter
//2 Beyt: Şi^cr//3 arslan: kablān//4 renk dūrur B: renkdür//5 toğan:

sayarlar anuñ şol görklü hulķı ve eyü adı kalduğı içün ve her kim belüsizlige(8) ve aşğa qalmağa rāzı ola şol pirnar yaprağı gibi niceme çok dolanurısa dağı fazl ve mürüvvet ehli(9) qatında anuñ qadri ve ağırlığı yoğdur. Kelile eyitdi: Ne kim beyān eyledüñ işitdüm lıkin bir kendü(10)  aqluñıla danıřđıl kim her bir t ayifenüñ bir menzileti vardur ve biz (B.18b) (B.18b)ol t ayifeden degülüz kim bu dereceye(11) irevüz ve ol dereceyi istemeğe qadem uravuz.

Ş i i' r

(12) Gölgesin sen qande olasın güneş
Kim kılasın işbu gögi yahtulı
Kendüzüñi bilüben otur bu gün
Kendü qadrin bilen olur bahtulu

Fā i la tün/fā i la tün/fā i lün

(13)Dimne eyitdi hürmet ve yükseklik mürüvvet ehli ve himmet işları arasında artuqlukdur her kimüñ(14) kim nefsi şerif ve güheri yüsekdür kendüzin aşğalık menzilinden yükseklik mertebesine(15) irürür ve kimüñ kim rāyı za if ve (SL.27a)  aqlı tar ise yüksek dereceden aşğalık menziline iner(1). Ululuk ve yükseklik derecesine irmegüñ zahmeti emegi çoğdur ammā  azizlik ve yükseklik derecesinden aşğa inmek az nesneyile hāşıl olur şöyle kim bir ağır taşı çok meşakqat

---

toqan//8 pirnar B: enar//9 ne:-/kendü:-//13 işları: işları//27a-3 indürürler: indürmek geñezdür//4 muvāfakat: muvāfıkat//5isteyene: isdeyene//27a-7 eyitgil: eyit/kendümi: kendüzümi//10 maqāmındadır: oldı//12 qatına: qatında/yāqınlık ve ululuk: ululuk ve yaqınlık//13  akıl ve bilge ola:  akıl ola ve bilge ola//14 qazanmak:-/aydıñ B: eyitdiği//

getürmeyince yirden omuza(3) ağdurmağa yaramaz ammā az nes-
neyile omuzdan yire indürürler. Pes ululuk maķāmına ağmak
zahmetlü işdür(4) pes her kim ululuk kazanmaķda yüksek him-
metlü kişiye muvāfaķat eylemezse ma^czürdür iza ^cazūme'l(5)
matlūbu ķalle'l musa^cidu ya^cnī kaķan isdenen nesne ulu ve
^cazametlü olsa ani isteyene yardımcı az(6) bulunur ve biz
lāyıkuz kim yüksek menzilet isteyevüz ve bu bilinmezlige ve
aşağılığa rāzi olmayavuz. Kelīle(7) eyitdi: Ol rāyı kim
endişe ķılduñ eyitgil nedür? Dimne eyitdi dilerven kim uşbu
fursata kendümi(8) ^carza ķılam arslan kim aña hayrānlık ve
guşsa yol bulmuşdur ve mümkündür aña benüm ögüdimile şāzılık
(9)hāşıl ola ve ben ol sebebile anuñ katında yakınlık ve
hürmet bulam. Kelīle eyitdi: Sen nite(10) bilürsin kim ar-
lan hayrānlık maķāmındadır. Eyitdi: Kendü aqlum ve zīrekli-
güm ile anuñ nişānları(11) eserin görürven kim ^cāķil kişi
kimsenüñ zāhirine bakup bātıının añlar olur. Kelīle eyitdi:
Arslan(12) katına yakınlık ve ululuk nite isteyesin kim sen
pāzişāhlar kulluğın eylemiş degülsin ve bularuñ(13) resmin
bilmezsin. Dimne eyitdi: Çün kişi ^cāķil ve bilge ola ulu iş-
lere yapışur ve ağır yük(14) götürmek anı rencür kılmaz
olur himmet işları ve aydıñ rāylu kişilere ululuk kazanmaķ
eksük(15) olmaz ve ^cāķil ve uslu kişiye yaluñızlık ve ğarīb-
lik hiç ziyān eylemez.

(SL.27b)

B e y t

(1) Hünerine çün kişi ķādir olur
Ne dilerse ķāmusı hāzır olur

Fā i la tün/fā i la tün/fā i lün

(2)Kelîle eyitdi: Pâzişâhlar hüner ve fâzîl işlarına ol kadar ragbet eylemezler, çün yiñi gelmiş olsa(3) belkim hürmeti kendü kişilerine ve kadîm kulluğçularına eyler olur kim ol mertebe bulara atalarından mîrâş(4) kalmış olur pes pâzişâhlar kendü yakıların hōş dutar olur nite kim üzüm degegi şol (B.19b) yakındağı ağaca(5) sarmaşur şol ırakdağı(B.19b) yimüşlü ağaca sarmaşmaz. Dimne eyitdi: Sultân hâsekileri ve kadîm kulluğçuları(6) ol mertebeyi ve menzili oldı ol aldan ve bir kezden bulmadılar belkim azın azın dürişmek ve ayak ayak ağmak ve cehed(7)lık kılmagıla ol dereceyi buldılar ben dahı eyle isterven ve andan ötrü bilürven.

B e y t

- (8) Kendü nefsumde durur fazîl u hüner
Geçmiş ata baña ne aşşı ider
(9) Gevherem ben nisbetüm nefsimdedür
Kül degülven ben kim ol oddan doğar

Fâ i lâ tün/fâ i lâ tün/fâ i lün

(10)ve her kim melikler dergâhına mülâzım ola ve bularuñ katı rençlerin götürmege ve acı şerbetlerin içmege(11) katlana ve hışm odinuñ tizligin halîmlik ve güç götürmek şāvı birle söyündüre ve arzular şeytânın(12) ^cağl ve ^cilm efsünün okıyup

---

//15 eylemez: itmez//27b-3 hürmeti: hürmet/4 pâzişâhlar: bâdişâh/olur:-
/6 cehedlik: cehdılık/7 Beyt: Şi^cir//10 götürmege:-//27b-11 şavı: su-
yı/söyündüre: söyündürmek bile//12 okıyup: okıya//14 tud: dut//15 e-
yitdi: eydür//28a-1 kulluğına: kulluğın//2 başlasa: başlaya//3 mübā-
laga eylemekde takrîr gösterem: takrir eylemekde mübālīga gösderem//
4 yardımum:-/şādılığın B: şālığın/işe girürse: iş görürse//5 püşmān-

şîşeye kıoya ve yol gösterici °aql üzerine şol aldayıcı hırs
gālib(13) eylemeye ve rūzigār katılıklarına uzlık ve şabr
birle karşı vara lācirem anuñ murādıaru ve maqsūdıaru görk-
lü(14) tonıla bezenüp aña karşı gelmegi vācib göre. Kelīle
eyitdi: Eyle tuğ kim melike yakın olduñ ne sebebīle(15) anuñ
gözine şīrīn gözükesin ve ne °āletile ululuk menziletine
(SL.28a) iresin. Dimne eyitdi: Eger melike(1) yakınlık bulursam anuñ
hulklarınıñ añlayam anuñ kulluğına ihlāş ve ögüt birle ilerü
dutam kaçan(2) melik bir işe başlasa kim ol iş maşlahata ya-
kın ve pāzişāhlık ögmegine muvāfık ola ol(3) iş anuñ gözine
(B.20a) ve gönline(B.20a) bezenmiş gösterem ve anuñ fāyidesin ve
aşşılardıñ mübālađa eylemekde takrīr gösterem(4) ve yardımum
ve °aqlum kuvvetīle anuñ şādılıđın arturam ve eger melik bir
işe girürse kim(5) ol işüñ °ākıbeti yavuzdur ve soñı pūşmān-
lıkdur ve ol işüñ şerri ve ziyānı ve renci anuñ milkine(6)
iresidür pes görklü °ibāretile ve yumşak dilile ve alçaq-
lığıla ol işüñ ziyānını ve fesādını aña añladam(7) ve °ākı-
betin aña bildürem şöyle kim ayruğ kulluğçılardan anuñ gibi
söz ve ögüt görmemiş ola anuñ(8) için kim şol uz dillü şol
°ākıl kişi eger dilerse hağ nesneyi bātıll tonıyla göstere
eger dilerse bātıllı(9) hağ yirine geçüre nite kim şā^cir
eytmışdür.

B e y t

(10) Bātıllı hağ kılurisem inana °ālem baña
Ger hağı bātıll kılursam kimse degül dimeye

Fā i la tün/fā i la tün/fā i la tün/fā i lün

(11)ve çāvük ulu naqqāş kalemile şüretler ve naqşlar düzede kim bakmaqda doğru gözüke velikin egri yazılmış ola(12) ve egri gözüke velikin doğru yazılmış ola, pes kaçan melik benüm hünerlerüm ve kullıgum böyle göre beni(13) hüş dutmağa ve ululığa irürmege haris ola şundan kim anuñ kulluğın eylemege harisvan.(14) Kelile eyitdi: Çün senüñ rāyun bu tedbir üzerine karar datdı ve kasduñ bu iş üzerine(15) berkidi, bāri key sakınmaq içinde olğıl kim ulu korku vardur kim ha-

(SL.28b) kimler eyitmişdür üç işe(1), girmeye meger bilmez kişiler: Evvel sultānıla şohbet kılamak ikinci gümānıla ağu içmek,

(B.20b) üçünci ^cavratlara sır(2) söylemek ve ^cālimler ulu(B.20b) pāzişāhı şol ulu tağa beñzetmişlerdür kim anda dürlü yemişler biter ve dürlü ma^cdenler(3) anda olur velikin arslanlar durağı ve yılanlar ve incidici canavarlar maqāmı hem anda olur. Pes aña varmaklık düşvār olur ol tā^bife arasında maqām dutmak korkulu olur. Dimne eyitdi:(4) Böyledür velikin her kim korkulardan kaçarısa hirgiz ululığa irmeye dağı eyitmiş-

Levlā'1 meşakkatü Sāde'n-nāsü küllühum
Elcūdu yefkīru ve'l-ıkdāmu kattālu

---

lıkdur: beşimānlıkdur//6 yumşak: datlu//7 anuñ için: anuñçün//8 şol B: -//9 Beyt: Ş^cir//11 çāvük: çabuk/yazılmış ola B: yazılmış/doğru: toğru//14 senün: -//28b-2 ulu B: -/pāzişāhı: pāzişāhları/beñzetmişlerdür B: beñzetmiş/arslanlar B: arslan//3 olur ... Dimne B: -//5 beyt: nazm//6 bitse: betse//7 girmeye: 8 girmek/yüksekligile: yüksekligiyle//12 genā eyledi B: -/geldi: -//29a-1 fülāndur fülān oğlu: falandur

B e y t

Ger meşakkat görmedin her bir kişi
İrsedi ululığa bitse işi
Halk kâmusı pāzişâhlar oladı
Dünyâ gözi görmeyedi dervîşi

Fâ i lâ tün/fâ i lâ tün/fâ i lün

ler(7)dür kim üç işe girmege yaramaz meger himmet yüksekli-
gile ve tabî^cat kuvvetiyle evvel sultân kullığı, ikinci(8)
deñiz bâzîrgânlığı, üçüncü düşmenile uğraşmak ve ^câlimler
eyitmişdür kim mürüvvet işsi kişi iki yerde makâm(9) dutın-
dugı öğilmişdür evvel devletlü ve ni^cmetlü pāzişâhlar katın-
da ikinci kanâ^catlu ve hürmetlü zâhidler(10) katında. Kelîle
eyitdi: Teñri te'âlâ hayrı ve hayrâtı ve selâmetliği ve oñ-
maklığı senüñ bu niyyetüne koşvir(11)sün niceme ben senüñ
bu işüñe muhâlifisem dağı. Pes Dimne vardı arslana selâm
virdi(12) du^câ kılup alkışlar itdi senâ eyledi (Dimne sureti

(SL.29a) kim geldi arslana tapu kıldı bu mişâl üzerine) (1)arslan
(B.21a)kendü yakınlarından şordı kim bu kimdür? Eyitdiler:
Fülândur fülân oğlu. Eyitdi: belî(2) atasın bildüm. Pes anı
oğadı ve eyitdi: Kanda olursın? Ol eyitdi: Melik dergâhında
muķim olmuşven(3) ve anı hâcetlerümüñ kıblesin ve ümizlerü-
mün Ka^cbesin idinmişven ve muntazîr oturmuşven kim eger bir
iş(4) düşerise kendü ^caqlum ve râyum birle ol işi bitürem
kim melikler dergâhında şunuñ gibi(5) iş düşerise kim anı
el altındağı kiçi kullukçılar bitürmege hâcet olur(7) ve

B e y t

(6) Şöyle kim t̄āvus uşbu dergehũn bir k̄uludur
Şol siñegũn daħı k̄ulluk işidür hem yolıdur
Fa i la tün/fa i la tün/fa i la tün/fa i lün

k̄ullukcı niceme yatlu ve kiçiyise daħı bir ziyān gidermekden ve
bir aşşı getürmekden h̄āli olmaz ve şol(8) bırağılmış k̄uru ağaç
kim hiç gerekmezdir āhir bir işe gelür kim andan bir h̄ilāl eyler-
(SL.29b) ler diş(1) arıtmak için ve canavar kim andan aşşı ve ziyān gelür
anũ aşşısından aşşılanmak maşlahatdan(2) daşradur. Çün arslan
Dimnenũn sözün işitdi yavlaķ ^cacebledi sandı kim bir ögüt(3) vi-
riser. Pes yüzün kendü muķarreblerine dutdı ve eyitdi: hünerlü
ve mürüvvetlü kişi niceme kim alçaklık(4) ve bilmezlik menzilin-
de ola ve düşmeni çok ola kendü ^caklı ve hüneri birle kendüzün
(B.21b) (B.21b)belürdür ve(5)kendü k̄urı arasında meşhūr olur nitekim şol
od yalını yukaru ağmak ister odun arasında kalmaz(6) kendüzün
aşikāre eyler. Dimne bu sözile yavlaķ şād oldı ve bildi kim arslan
kulağına afsũnı(7) eşer eyledi. Pes eyitdi:Meliklerũn kamu
kavmine ve k̄ullukçılarına vācibdür kim bularũn katında ne(8) ögüt
varısa göstereler ve kendülerün bilüsini ve fehmini pāzişāha
ma^clũm k̄ıla_lar kim pāzişāh kendü(9) kavmin ve çerisin key
bilmeyince ve her birisininün rāyın ve fikrin ve doğrılığın ve

---

falan oğlı//2 okıdı: okıdı/ol:-//4 düşerise: düşerse//5 bitürmege: bi-
türmek/hācet:-//beyt: nazm//6 k̄ulluk B:-//7 ve bir aşşı getürmekden:-//
8 k̄uru: k̄urı/eylerler B: eyler//29b-5 k̄urı: k̄ula//6 kendüzün: kendüzi-
ni/arslan kulağına afsũnı: afsũnı arslan kulağına/k̄ılalar B: k̄ıla//
9 çerisin: çerisini/key:-//10 aşşılanmaz: aşşılanmaz//

ögidin aflamayınca(10) bularuñ kullığından aşşılanumaz ve bulara lâyıqlu lâyıqınca timar ve eylük eylemege mişâl virmez. Pes kullıq(11)çı kendü hünerin ve doğrılığın bildürmek gerek anuñçün şol dâne mādām kim toprak perdesi(12) altında gizlidür hıç kimse anı bislemege ve savunmağa durişmez çün toprak nikābı anuñ(13) yüzinden götürüldi ve yir yüzün zümürüd bigi çıkup bezedi pes anda ma^clūm olur kim yirde(14) dâne var pes andan girü anı bislerler savururlar anuñ semeresinden aşşılanurlar.

B e y t

(15) Men hemçü hāk ābem tū āfitāb ü ebr
Gülhā vü lālehā dihem er terbiyet kunī

(SL.30a) (1) Benvenin topragıla su sen güneşsin bil bunı
Vireven güller çiçekler bisleriseñ sen beni
Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

(2)ra^ciyyetüñ pāzişāh üzerine haqqı oldur kim her birisini mürüvveti ve doğrılığı ve ögüdi kadarınca bir dereceye(3)

(B.22a) irüre(B.22a) ve kadarlu kadarınca hōş duta ol kişiler kim işlerden gāfildür ve hünerlerden ^cātı(4)dur şol ^cākıller ve bilgeler üzerine yiglemeye kim iki dürlü iş pāzişāhlar içinde(5) eyü degüldür: Ayak bezegin başa bağlamak baş bezegin ayağa bağlamak ve yāķütı ve incüyi kurşuna oturtmak.(6) Ni-

---

//11 perdesialtunda: perdesinde//13 yir yüzün: yir yüzini/zümürüd: zümürüd//15 er B: ez//30a-1 bislerisen: beslerisen//2 ra^ciyyetüñ pāzişāh: bādişāhuñ ra^ciyyet/birisini mürüvveti: birisin mürüvvet//

ceme kim yâkûtı kuruşuna oturtmakta yâkûda ziyân ve horlık
yokdur amma ^caklı ısları katında anı(7) işleyen ^cayblu olur.
Şol kavm ve çeri ve yardımcı kim bularuñ ^caklı ve kifâyeti
ve iş bilmekliği(8) olmaya bularuñ çokluğu çok ziyândur iş-
ler yürimekliği ve murâdlar hâşıl olmağlığı fehm ve başîret
ve rây(9) ıslarıyla olur kavm ve yardımcı çoklığıyla olmaz
şöyle kim her kimbir yâkût bile götüre hiç ağır yüklü olmaz
ve(10) cümle garâzı ol bir yâkûtıla hâşıl olur ve her kim
birkaç kuru taş kîseye koyup götürürse(11) zahmet ve reñç
görür ve hâcet vaktinde ol taşdan nesne hâşıl olmaz. Bilge
ve ^câkil kişi mürüvvet(12) ehlini h̄ör görmez niceme kim ol
mürüvvet ve hüner ehli bilinmezlik ve aşağılık menziline-
yise dağı(13). Bir ağacı dobrağ arasında götürürler andan
eyerler düzerler kim pāzişâhların binecegi olur(14) ve bir
pāre kuru ağaçdan yaylar düzerler melikler eline düşmegile
(B.22b) ol kuru ağaç ^cazîz olur. Pes(15)pāzişâhlara lāyık(B.22b) de-
güldür kim hüner ve kifâyet işlerini ataları ve kendüler
(SL.30b) bilinmez ve adı sanı(1) yokdur diyüp aşağı komak ve hüner-
süzleri ve iş görmedük kişileri ataları ma^crûfdur ve ululuk
ağalarından(2) bulara mîrâşdur diyüp ululatmak ve eyülük ey-
lemek belkim pāzişâhun kullıkçıya timâri ve eylügen(3) şol
kullıkçıdan gördüğü aşşı kadarınca gerek kim her birisinden

//5 yâkûda: yâkûta//6 ısları: ıssıları/ziyân//8 işler B:-//9 kavm:-/
h̄iç:-//12 ehlini: ehlin//30a-14 yaylar: yâlar//15işlerini: ıslarına//
30b-2 ululatmak: ulalmak/eyülük:-//3 bulur: bular//11 hareket ve B:-
//31a-2 kendüzine: kendüzüne/katı:-//8 eyitmişlerdür ^câkillikler: ^câkil-

bulur şol yakınlığı ve bile kopduğundan(4) ötrü gerekmez. Şöyle kim kişiye kendü endāmlarından yakın nesne yokdur kaçan endāmlarınun birisi(5) ağırır olsa şol otlar kim aña aşşı ider ırağ yollardan ve yad illerden getirürler. Ve şol sıçanlar(6) kim yakındur ev bir konşıdur çün incidicidür anı evden çıkarurlar ve anı helāk eylemege dürişmegi(7) vācib görürler. Ve şol toğan kim vahşi ve garīb ve kişilerden ırağdur çün andan aşşı bulurlar(8) anı temām ikrāmıla ele getirürler melikler elin aña kürsi eylerler. Çün Dimne bu sözden fāriğ oldı(9) aslanun ^caceblamağı aña dağı artdı görklü cevāplar ve eyü senālar çok buyurdı ve anuñıla yavlağ işirgendi(10). Dimne halvet vaktın diledi kaçan halvet oldı eyitdi: Kim bir müddet oldı melik kendü maķāmında(11) oturmuşdur hareket ve avlamak şāzlığın aşāga komışdur, sebep nedür? Arslan diledi kim (Dimne arslanı halvet bulup söyle-

(SL.31a) dügi bu mişāl üzerinedür)(B.23a)(1)kendünün korkmaklığı halin Dimne'den gizleye nāgāh ol hālde Şenzebe bir kez heybetile katı ögürdi(2) şöyle kim anuñ āvāzı arslanı yirinden ilettdi kendüzine buyruklık ve dilin dutmaklık dizginin(3) anuñ elinden aldı pes arslan kendü rāzın Dimneye açdı ve eyitdi: Sebeb uşbu āvāzdur(4) kim işidürsin. Bilmezven kanķı yañadındur likin gümān iltürven kim uşbu āvāz işşınun(5) kuvveti ve gövdesi uşbu āvāza lāyık ola. Eger eyleyise bize uşbu arada oturup maķam dutmaķ maşlahat(6) degüldür. Dimne

---

ler eyitmişlerdür/urmağdur: armağdur//11 verdi: vermişidi/Dilku ve

eyitdi: Uşbu āvāzdan artuķ melike hıç nesne eglenmişmidür?
(7)Eyitdi kim: Yoķ. Dimne eyitdi: Bu sebepten ötrü kendü ma-
kâmın ısuз komaķ gitmek melike lâyıķ degüldür kim(8) eyit-
mişlerdür ^cākıllar kim ^caķluñ afeti öginmekdür ve dostlıķuñ
afeti çürbek urmaķdur(9) ve za^cıf yüregüñ afeti katı āvāzdur
bir nice meşellerde daķı gelmişdür katı üne ve büyük(10)
gövdeye iltifāt eylemek gerekmez nite kim dilkü ve tavul kiş-
şasıdur. Arslan eyitdi: Eyitgil kim(11) nitedür?

DİLKÜ VE TAVUL DESTĀNI BUDUR

7 Dimne eyitdi bir dilkü bir bişeye bañlanu verdi(12) gör-
di bir tavul bir aģaç yanında yaķur (tavul ve dilkü şu-
(B.23b) retı uşbu mişāl üzerinedür kim yazıldı)(13) (B.23b) her
vaķt kim yil eserdi ol aģacun budağın ol tavula ururdi ve
korķulu(14) ve heybetlü āvāz dilkünüñ kulağına girürdi
(SL.31b) çün dilkü anuñ gövdesi yoğınlığın gördi ve āvāzı heybe-
ti(15) işitdi tama^c bağladı kim anuñ eti ve derisi daķı

āvāzına göre ola. Pes dürişdi ve ol tavul yırtıdı(1),kuru
yaķudan ve yilden ayruk nesne bulımadı. Pes emek gördiği
içün çok peşimānıdı ve eyitdi:(2) Bildüm kim her kanda
kim yoğun gövde ve heybetlü āvāz olur anuñ menfa^catı az
olurmuş.

---

tavul destānı budur: Hikāyet-i Dilku//14 gövdesi yoğınlığın gördi ve
āvāzı heybeti: āvāzın ve yoğunluğın gördi ve āvāzı heybetin//15 eti
B:-//31b-1 yilden:-/ayruk: artuķ//2kim:-/olur:-/menfa^cati: aşşısın//

Bu meşeli şununçün(3) getürdü kim tã meligüñ rāyına rüşen ola kim uşbu āvāzdan ötrü dağılmış gönüllü olmak gerekmez(4) eger melik buyururısa anuñ katına varam ve anuñ hãli niteligin ve işi haqıkatın melige ma^clüm eyleyem.(5) Pes arslana bu söz yavlaq muvāfıq geldi. Pes arslan işāretiyle Dimne vardı. Kaçan(6) arslanuñ gözinden gāyib oldu arslan endişe eyledi ve Dimne'yi viribidüğine peşimān(7) idi ve kendüzine söylendi ve eyitdi kim bu işi işledüğüm öget degüldi ve Dimne'yi aña(8)

(B24a) viribidigüm uz degüldi(B.24a) şundan ötrü kim her kişi pāzişāhlar dergāhında suçsuz yire cefā(9) çekmiş ola ve anuñ ol renci ve cefā gördüğü uzanmış ola ya daqı hemīşe ziyānda ve

(SL.32a) tār dirlikde ^cömür sürmüş ola ya daqı mālın hürmetin yile virmiş ola ya daqı bir manşıbdan ve işden(2) kim dutaradı ma^czül olmuş ola ya daqı bir şer ehli ve fesād ve fitne ıssı ola kim hayr işi az işleye(3) ya daqı bir bölük yārenleriyle bir suç işlemiş ola yārenlerinüñ suçın bağışlamışlar ve aña cezā ve ^cazāb(4) acılığın datdurmuşlar ola ya daqı kendü kurlarıyla pāzişāha kulluk eylemiş ola ve kurları pāzişāhdan(5) tīmār bulmuş olalar ol bulmuş olmaya anuñ bir düşmeni pāzişāh katında anuñ üzerine menzilet bulmuş ola(6) ol kişi düşmenden aşāga kalmış ola ya daqı dīn ve mürüvveti eksük ola kim aña inanmağa ve emānete yaramaya(7) ya daqı bir düşmene sığınmış ve anuñ katında hürmet ve kabül bulmuş ola pāzişāhlar kulluğında olan(8) bu işlerden hãli olmaz pes key sına- mayınca ve deñemeyince ivmek gerekmezidi ve düşmene yalava-

çığa virilmek(9) ve rāzları aña demek maşlahatdan ıragıdı kim bu Dimne zirek ve uşludur ve bunca zamān benüm(10) kapumda mehcūr ve rencūr geçdi bir mansīb ve hürmet bulmadı. Eger anuñ göñlinde azarlık varısa nāgāh(11) bir hiyānetlik kıla ve fitne kopara ve mümkündür kim ol düşmenüñ hālin ve (B.24b) kuvvetin benden artuğ bula ve anuñ(12) (B.24b) şöhetine ve hizmetine rağbet eyleye ve benüm sırrum kim bilüridi eyide. Arslan bu endişedeyidi(13) sergerdān olup bir durur bir otururdu ve intizār gözin yola dikmişidi (Şenberebe ve Dimne

(SL.32b) şüreti bu mişāl üzerinedür ki yazıldı) (1)Nāgāh Dimne ıraqdan görükdü. Pes kadar vaqt eglendi. Kaçan arslan katına irdi şordı kim neyledüñ?(2) Dimne eyitdi: Bir öküz gördüm kim anuñ āvāzı melik kulağına irişdi. Arslan eyitdi: Anuñ(3) kuvveti ne kadardur? Dimne eyitdi: Andan bir heybet ve eymenlik gördüm kim aña göre anuñ kuvvetin oranlıyam.(4) Ne kadar kim anuñıla söyleşdüm berāberlik sözün söyledüm hiç anuñ göñlinde ululuk tama^cın görmedüm ve kendü zamīrümde(5) andan heybet almak ve korkmak eserin bulmadum ve baña çok hürmet eyledi Arslan eyitdi: Aña(6) aldanmak gerekmez ve anı za^cif

---

//8 kişi: kim//9 renci: renc//32a-1 mansıbdan ve işden: mensıbdan ya işden//2 kim B:-/şer ehli: şerr-i ehle/fesād ve fitne ıssı ola: fesād ıssı ola ve fitne ıssı ola/az işleye: az ola//4 kurlarıyla: kularıyla//5 bulmuş ola: bulmamış//6 inanmaga ve B:-//8 denemeyince:-//9 demek:-/ve B:-//10 rencur:-/varısa: varsa//12 eyide: eyde/endişedeydi: endişeden//32b-2 irişdi: irmişdi//5 bulmadum: bilmedüm//7 yuksek^cimāretleri ve muhkem köşkləri: yuksek köşkləri ve muhkem^cimāret-

bilmek gerekmez şol seni k rkutmaduğına inanmak gerekmez
kim katı yıl şol(7) za^cif otları k palmaz şol kuvvetli
(B.25a) (B.25a) ağağları k parur ve y ksek ^cim retleri ve muhkem
k şkleri ağdarur.(8) Ve ulular ve p ziş hlar ra^ciiyetlere ve
el altındağı kişilere heybet g stermez olur ve anuñıla s y-
(SL.33a) leşmek dağı(1) anuñ h line l yik buyururlar olur anuñ i in
kim h ner ve m r vvet ehli katında kend  k run ve beraberini
g zetmek(2) mu^cteberd r.

N a z m

Ak toğan hirciz çek rge avlamaz
 rkek arslan dilk   ağal boylamaz
F  i l  t n/f  i l  t n/f  i l n

Dimne eyitdi: Melik(3) anuñ işin bunca ulu ve ağır g rmes n
eger buyurursa varam anı get rem t  melige muği^c ola arslan
bu s zden(4) yavlağ ş d oldu ve anı get rmege iş ret kıldı.
Pes Dimne kavi g n l gin endişeyile Şenzebe(5) katına vardı
pes keygirde s z ve hi  k rkusuz aña s z s yledi (Dimne  k z

(SL.16a) ve arslan ş reti bu miş l  zerined r)^x Ve eyitdi kim arslan

---

leri//8 anuñıla: anuñıla//33a-1 anuñ i in: anuñ n/kurunı: k rını//2
Nazm B:-/eyitdi: eyitdi kim//3 anı B:-//5 vardı: geldi/pes:-/ve hi :-
/s z:-//

^xSL'de minyat r boşluğundan sonra başka bir hikayenin devamı var. Sol kenarda "Bu arada okuna" ibaresi ile yapılan karışıklığa iş ret edilmiş. Hikayenin devamı SL.16a-8'den devam etmektedir.

(8)beni sana viribidi ve(9) buyurdi kim ben seni anuñ katına
(SL.16b) iledem ve mişāl virdi kim eger varmaqlığa iveriseñ tã şimdi-
ye degin(1) kim taqşırılık eyledüñ anuñ kullığına gelmedüñ
Cafı kıla eger eglenürseñ varımazsañ ben tiz girü varayın(2)
anı bildüreyin. Şenzebe eyitdi: Bu arslan kimdür? Dimne eyit-
(B.25b) di: (B.25b) Yırtıcılar melikidür. Şenzebe çün(3) arslan ve
yırtıcılar zikrin işitdi pes Dimne'ye eyitdi: Eger benüm
göñlümi kavi eylerisen ve anuñ korkısından(4) emīn eyleriseñ
senüñ ile bile varam. Pes Dimne ināmlık eyledi ve anuñ şar-
tın perkitdi pes ikisi(5) yüz arslandan yaña dutdılar, kaçan
katına irdiler arslan öküze sordı kim uşbu yöreye kaçan gel-
düñ(6) ve gelmekligün sebebi nite oldı? Öküz kışşayı ey dı-
virdi. Arslan buyurdi kim bunda maķam kılğal(7) kim bizüm
şefkatümüzden in^Cāmumuzdan naşīb bulasın. Öküz senā ve du^Cā
kıldı ve kulluk kuşağın(8) rağbet ve dilek birle kuşandı.
Pes arslan anı kendüden yaña yakın eyledi aña delīm^C izzet
(9)ve luţuflar eyledi pes anuñ hālin ve işin añlamaga yüz
dutdı anuñ ussı ve rāyı ve edebi endāzesin(10) sınamak ve
denemek birle key anladı. Pes bunca fikr eylemek ve göñül
(SL.17a) birle danışmaķdan soñra anı(1) inām idindi ve kendü sırları-
(B.26a) na mahrem idindi neķadar kim anuñ(B.26a) hulkını ve C adetini

---

//16a-8 viribidi ve: viribidi/ben B:--//9 anuñ: ana/katına:--/iledem:
eledem//16b kim:--/eyledüñ: idüp/eglenürsen: eglenüp/varımazsañ: var-
mazsañ/tiz girü: girü tiz//3 işitdi: işiticek/göñlümi B:--//4 emīn: iy-
min/senün ile: senünle/perkitdi: berkitdi//7 şefkatümüzden: şefkatu-

artuğ sınıdı anuñ(2) bilgeligine ve zırekligine ve çok anla-
mağlıgına arslanuñ inanmağı artdı ve her gün anuñ menzileti
ve hürmeti(3) artuğ oldu ve arslandan in^cām ve ihsān bulmağ-
da derecesi yükseldi ta kim cümle çeriden(4) ve kamu yakın-
lardan ve hāsekilerden geçdi. Çün Dimne gördi kim arslan
öküzi muğarreb eylemekde(5) yavlağ dürişür ve her gün aña
^cināyet ve hürmet ve merhamet arturur pes hasūdlik eli Dim-
nenüñ gözine düşmenlik(6) sürmesin darddı ve hışm yeliñ
ğayret ve günilemek odın anuñ dimağına taldurdu şöyle kim(7)
uykusı ve kararı kalmadı pes durup şikāyet kılmağa Kelīle
katına vardı ve eyitdi: İy karındaş(8) benüm ^cācizligüm ve
rāyum za^cīfligini gör kim himmetüm arslanuñ diñlenmegi için
(9)şarf (10)eyledüm dürişdüm ve kendü naşībümden gāfil oldum,
bu öküzi anuñ kulluğına getürdüm yakınlık ve hürmet(10) ve
menzilet buldı ve ben kendü yirimden ve hürmetümden düşdüm.
Kelīle cevāb virdi kim saña(11) şol hikāyet ilerü gelmişdür
kim ol bir zāhid kişiye gelmişidi. Dimne eyitdi: Ol niteyidi
(12)eydivirgil kim işidevüz.

ZĀHĪD VE UĞRI DESTĀNI

(B.26b) Kelīle eyitdi: Bir zāhid kişi varıdı rūzi(13)gāruñ (B.26b)
8 pāzişāhı aña bir kıymetlü ton ve ağır bahālu hil^cat vir-
di bir uğrı anuñ üzerinde(14) gördi yavlağ tama^c eyledi

---

muzden/ve B:--//8 kendüden: kendüzine//17a-1 anun:--//2 zırekligine:
ziyrekligine//3 çeriden: çeriyden//5 ve hürmet B:--/düşmenlik: düşmen-
lik//6yelin B: yilegi/odın: odını/kim B:--//10 saña:--//11 ol:--/gelmiş-
idi: gelmişdür//12 işidevüz: işidelüm/Zāhid ve Uğrı Destānı: Hikāyet-i

(SL.17b) pes mürīdlik vechiyle anuñ katına vardı ve eyitdi: Dilerven kim(15) senuñ sohbetünde olam ve tarīkat edebin senden öğrenem. Pes ol Zahide mürīd oldu(1) bu tarīkile anuñ katına yakışdı ve uzlıkile (ve) alçağlıgıla bir nice vakt anuñ katında kulluk eyledi (Zāhid ve Uğrı mürīd şūreti bu mişāl üzerine-

9 dür) (2)ta kim bir fırsat ve halvet buldı anuñ ol tonın uğrıladı gitdi. Çün Zāhid tonın(3) bulamadı bildi kim ol almışdur. Anı isteyü yüz şehrden yaña dutdı yolda iki geyik gördi kim birbirile(4) urışur ve boynuzları biribirin başlu eylemiş kan akar. Bir dilkü gelmiş ol ikinün kanın yalar ansuzda(5) dilküye bir boynuz urdılar kim arada helak oldu düşdi öldi(İki geyik

(SL.18a) ve dilkü şūretleri bu mişāl üzerinedür)(B.27a)(1)Zahid geçdi geçerü şehre irdi bir yır istedi kim düneye. Pes bir yavuz işlü 10 C'avrat evine konuk oldu(2) ve ol C'avratun fahişe karavaşları varıdı ol karavaşuñ birisi yavlak hūbidi şöyle kim ay anuñ(3) yüzine reşk iltürdi ve güneş anuñ yañağı önine secde kılurdı bir gönül asıcı ve ciger yiyici(4) meclis yandurucu ve cihān göyündürücüyidi (yavuz işlü C'avrat ve C'aşık yigit ve Zāhid şūreti budur)(5) şöyle kim bu terāne anuñ vaşfına gelmişdür.

Zāhid//17b-1 uzlıkile: uzlık/alçağlıgıla:-//3 birbirile: birbirini//
4 boynuzları: B. bonnuzları birle/Bir B:-/añsuzda: añsuzın//18a-3 iltürdi: iletürdi//5 Beyt: Nazm//8 yiñi:-//10 ve:-//18b-1 hīle: hiyle/

B e y t

- (6) Şol senüñ görküñ eger göke ağa
Degme bir burcında gögüñ ay doğa
(7) Ger senüñ luţfuñ yire bir kez yağa
Utana Yusuf başın kaldurmağa

FĀ i lā tūn/fā i lā tūn/fā i lūn

- (SL.18b) pes(8) bir yiñi yigit yüksek boylu ince bellü datlu dillü.
Aña fitne olmuşıdı, ayruķ herifleri anuñ(9) yöresinden
geçmege kımazdı. Pes ol C'avrat eline ol sebebden altun
girmezdi ol yigit(10) zor kuvvet ve gücile ol kıravaşı ay-
ruķlara virmezdi. Pes ol C'avrat bu zıaruretden(1) hile ey-
lemek ardınca oldu kim ol yigidi helāk eyleye ve ol gece
kim Zāhid kıonuk olmuşıdı anuñ tedbīrin eylemişidi vaķt
(B.27b) (B.27b) isterdi kim yigidi helāk kııla. Pes yigit C'avratıla
C'işrete meşgūl(2) oldu, C'avrat bulara ağır süciler ölçdi
kim ikisi daķı esriyüp yatdılar ğün ol iki uyudılar C'av-
rat biraz(3) ağuyı bir māsūra içine kıoydı ol yigidüñ aşı-
ğısına ol māsūra ucın soķladı ve bir ucın kendü ağzına(4)
kıoydı kim ol ağuyı anuñ içine ura pes ürmekden öñdin ol
yigit bir yıl (iki aşufte ve yavuz işlü C'avrat şüreti bu
mişāl üzerinedür)(5) salıvirdi ol ağı temāmet ol C'avratuñ
boğazına gitdi şoluķ sā^cat C'avrat helāk oldu(6). Güzāfden

/helāk eyleye ... Pes yigit B:-/C'avratıla: ol kıaravaşla//3 māsūra içi-
ne: māsūraya/aşığısına: burnına/māsūra ucın: māsūrayı/ol B:-/soķladı:
soķdı/kendü B:-//4 kim ol B:-//4anuñ: ol yigidüñ/bir yıl salıvirdi:

eyitmedüklerdür uşbu meşeli kim cezāü muḳabbili'l-
isti' z-zurāt ya^cnī göt öpicinüñ cezāsı(7) osruḳdur. Zā-
hid ev bucağında ot urup bu ḫāli göre dururdı. Kaçan
şubḫ-ı şādık dünyā yüzini(8) kendü nūrıyla münevver kıldı
pes Zāhid kendüzin ol ṭāyifenüñ fıskı ve fesādı kara-
ñulığından(9) ḳurtardı daḫı bir menzil istedi kim ḳonuk
(SL.19a) ola. Pes bir başmaḳcı anı ḳonuk idindi kendü evine(1)
11 iletirdi ^cavratına ısmarladı kim aña tīmār ve ikrām kıla
kendüyi bir dōst konuklığına kıḡarmışdı ol(2) dost ḳonuk-
lığına vardı. Anuñ ^cavratınuñ bir oynaşı varıdı ol ikinüñ
(B.28a) arasında varan gelen(3) bir cerrāḫ(B.28a) ^cavratıyıdı
derḫāl ol cerrāḫ ^cavratıyıla ol dōstına ḫaber viribidi
ve eyitdi kim(4) bu gice erüm ḳonuk olmağa gitdi, durḡıl
gelgil kim benüm ile senden artuḳ kimesne bilmesün. Pes
ol(5) gice olıcaḳ ol oynaşı ḫāzır geldi. Başmaḳcı daḫı
girü evine geldi, esrükdi ol eri ev ḳapusunda(6) buldı
andan ilerü daḫı gümānı varıdı pes ḫışmıla kendü evine
girdi ^cavratın key döḡdi(7) ve bir direge berküdi ve şara
ḳodı kendü uykuya vardı. (cerrāḫ ^cavratınuñ ve cenger şū-
reti budur). (8)Kaçan ḫalk ḳamu uykuya dōlendi cerrāḫ ^cav-
ratı geldi aña eyitdi: Dōstun ḳapuda müntazır(9) oturmuş-

---

bir kez aḳsurdı//5 temāmet:-//6 helāk oldı ... Zahid:-//7 bucağında:
bucagından/bu ḫāli:-//8 kendüzin: kendüzini//19a-3 ikim:-//4 benüm
ile: benümle//5 ol:-/ev:-//7 berküdi: 6 berk/ḳodı: ḳodı gitdi idi/
kendü uykuya vardi:-//8 ḫalk ḳamu: ḳamu ḫalk/dōlendi: varıcaḳ/

(SL.19b) dur eger gelürsen tizrek gelgil ya dağı eyideyin varsun
gitsün. Başmağcı C'avratı eyitdi: İy karındāş eger baña
şefkat iderisen gelgil beni uşbu direkden şeşgil ve des-
tūr virgil(2) seni uşbu direge bağlayayın varayın ol
dōstdan C'özür dileyeyin, tiz girü geleyin kim bu işde(3)
tapuñdan çok minnetdār olaven. Pes cerrāh C'avratı anı şeş-
(B.28b) di ve kendüzin anuñ yirine bağladı(B.28b) (cenger haccam

C'avratınuñ burnın kesdüğü şüretidür)(4) anı daşra herifi-
ne viribidi. Bu arada başmağcı bu hāl üzerine başmağcı
uyanugeldi, C'avratına kığırdı, cerrāh(5) C'avratı cevāb
virmedi, korkdı kim başmağcı anı āvāzından añlaya. Pes
başmağcı bir kaç kez kığırdı gördi(6) cevāp virmedi baş-
mağcınuñ hışmı dağı artdı durugeldi bıçgu eline aldı di-
rek katına(7) vardı cerrāh C'avratınun burnın bıçguyla kes-
di eline virdi, ma C'şüküña armağān viribigil(8) didi. Çün
başmağcı C'avratı girü geldi ol karındāşlaşduğı C'avratuñ
burnın kesilmiş(9) gördi yavlağ göñli tar oldu ve özürler
(SL.20a) dileti anı şeşdi kendüzin yine direge(1) bağladı cerrāh
C'avratı kendü burnın eline götürüp evine vardı. Bu düke-
lin zāhid göre durırdı(2) ve işidürdi. Kaçan başmağcı
biraz dolandı başmağcınuñ C'avratı el du C'āya götürdi münā-

/cerrāh C'avratı:--//9 gelürsen: geleceksen/ya dağı eyideyin: yahud vara-
yın//19b-2 dileyeyin: dileyem//3 çok: key/kendüzin: kendüzini/anuñ:--//
4viribidi: veribidi/başmağcı B:-/C'avratına: C'avratını/gördi B:-//7 vi-
ribigil: viribi//8 karındaşlaşduğı: kendü yirine bağladuğı/kesilmiş
gördi: kesük buldı//9 yine: yirine//20a-3 bilürsen: bülürsen//

cāt(3) kılu başladı ve eyitdi: İlähi eger bilürseñ kim işbu erüm baña zulm eyledi ve bühtān kıldı kendü(4) faẓluñıla beni esirgegil ve burnumı baña girü bağışlağıl. Başmağcı eyitdi: İy nābekār cāzu bu ne(5) işdür kim dirsin? (cenger °avratı şūreti ve cenger şūreti bu mişāl

- (B.29a) üzeredür)(6) (B.29a) °Avrat eyitdi: İy zālīm dur kim Teñrinüñ faẓlını göresin, benüm arılığım ve yazuqsuz(7)lığım zāhir idi Teñri teālā burnımı baña girü virdi beni halk arasında rüsvāy kılmadı. Er(8) durugeldi çırāğ yandurdı gördi kim °avratı sağ selāmet ve burnı bayağı gibi qararında(9) derhāl °özür dilemege meşğül oldu kendü suçın
- (SL.20b) bildi yumşaklıgıla ve luğfıla kendü °avratından(1) hālāl-lık diledi ve tövbe kıldı tā tanuğ çıkmayınca ve hüccet zāhir olmayınca anuñ gibi işe iğdām(2) eylemeye kovucı ve fitneci yavuz °avratlar söziyile kendü helālın azarlamaya ve mestür helālınüñ(3) dileğünsüz hiç iş kılmaya kim anuñ du°ası müstecāb ve mağbūldur. Pes cerrāh °avratı burnın (4)eline götürüp girü evine vardı kendü işine hayrān oldu ve hile kapusı bağlanmış gördi kim erine ve(5) komşularına ve dōstlarına ne °özür getüre, eger sorarlarsa ne cevāb vire. Peşbu hāl üzerine(6) cerrāh uyandı °avratdan °alet

---

//4 nābekār: nābikār//6 dur kim Teñrinün faẓlını göresin: göresin Teñrinün faẓlın ki/burnımı: burnum/baña:--//9yumşaklıgıla:--//20b-1 anuñ: ol//3 müstecāb: müstecābdur/mağbūldur:--//4 eline götürüp: götürüp eline/girü evine vardı: evine vardı girü/oldu B:--/hile kapusı: hiyle kapusın/gördi B:--//5 dōstlarına:--/eger:--//6 muhteşem B: muhteşim//

diledi kim anı bir muhteşem kişi kıgırmışdı. Pes ^Cavrat bir sâ^Cat(7) eğlendi yalnızcağ gereyi don içinde anuñ eli-
ne virdi cerrāh kaçadı gereyi bırağdı ^Cavrat kendüzini
bırakdı ah. burnum(8) diyüp feryād kıldı pes cerrāh mis-
kīn ve hayrān olup çaldı. (Burnı kesilmiş ^Cavrat ve hac-

(SL.21a) cām şüreti)(9)konşılar üstine dirildi her birisi cerrāhı
melāmet kıldılar. Çün şubh doğdı ve aydınlık(1) gündüz
cemālini ^Calem celve kıldı pes ^Cavratuñ hısmaları dirneş-
diler cerrāhı kaçdıya iletdiler(2). Kağdı sordı kim suçsuz
günāhsuz bu ^Cavratuñ burnın kesmegi neçün revā gördüñ?
Cerrāh(3) hayrān çaldı cevāb virmedi. Pes kaçdı kışāş bu-
yurdu bu erüñ burnın kesüñ diyü hükm eyledi. (Zāhid ve

haccām ve kaçdı şüreti bu mişāl üzeredür)(4) Zāhid duru-
geldi ve eyitdi: İy dīn ulusu şehri kaçdıısı bu bābda key
fikir eylemek gereksin(5) bilgil kim uğrı benüm tonım uğur-
lamadı ve Dilkü'yi ol iki geyik depelemedi ve ol yavuz
işlü(6) ^Cavratı ağı helāk eylemedi ve cerrāh ^Cavratınuñ
(B.30a) burnın(B.30a) kesmedi, bu cümle belāları kendüzümüze biz
(7)işledük ve kendü nefsumüzden bulduk. Bu sözi işidecek

//7 don: tonı/içinden B: içinde/avrat kendüzünü bırağdı B:-//8 olup:-
//21a-1 gündüz: aydınlık/cemālini: cemāli/^Calem: ^Cāleme/celve: cülve
//3 diyü hükm eyledi: didi//4 şehri kaçdıısı:-/eylemek: eylemeklik/tonum:
tonumı//21b-1 eyitdi ... Zāhid:-//3 ol B:-//4 boynızı: boynızınuñ//5
eylemesedi: itmesedi/kendü şirīn cānın yile virmeyedi: kendüzin helāk

(SL.21b) kâdı cerrâhdan el tartdı(1) Zâhide yüz dutdı ve eyitdi:
Uşbu nükteyi kim didüñ beyân eylegil. Zâhid eyitdi: Eger
benüm başumda(2) çok mürîd idinmek ve kavm uydurmak sev-
dâsı olmasadı uğrınıñ türrehât sözine aldanmayadun(3) hal-
vet bulup ol dağı benüm tonımı uğurlamayadı, eger ol Dil-
kü'nün katı harislığı olmasadı kan(4) içmegi elden kosadı
ol iki geyigüñ boynızı zaḥmîn yiyüp helâk olmayadı, eger
ol yavuz işlü(5) C'avrat ağıyıla bir gâfil ve uykuğağı
ademe kaşđ eylemesedi kendü şirin cânın yile virmeyedi(6),
eger cerrâh C'avratı yavuz işe ve fesâda ol C'avratı yilte-
mesedi anuñ burnı kesilüp rüsvây olmayadı:

İzâ'l mer'u lem yerde mâ emkenehu

Velem ya^Cti min emrihi ahsenehu

Fe-da^Chu fekad sâ'e tedbîruhu

Seyadḥak yevmen ve yebki senehu

Ol kişi kim terk ide eyü işi
Yavuz işiçün bilini bağlaya
Gey degüldür tedbîri koğıl anı
Bir iki gün güle biñ yıl ağlaya

Fâ i lâ tün/fâ i lâ tün/fâ i lün

(11) Kelile eyitdi: Bu meşeli anuñçün getürdüm tâ bilesin
kim bu miḥneti kendüzüne sen getürdün(12) ol işinüñ C'akıbe-
tinden gâfil olduñ. Dimne eyitdi: Eyledür ve bu işi kendü-
züme(13) ben işledüm velîkin benüm kurtılmaqlıguma tedbîr
nite bilürsin? Kelîle eyitdi: Eyledür sen(14) endîşede ne
fikir kılursın (Kelîle ve Dimne şüreti bu mişâl üzerinedür).

(SL.22a) (1)Dimne eyitdi: Ben şöyle endişe kıldum kim çāvuk h̄ileler birle bu işe girem ve dūrişem t̄a kim anı(2) arslan katından ırak eyleyem kim kendü mezhebümde usānlık ve hamıyyetsüzlik revā degüldür bu ma^cni(3) için ne kadar dūrişür isem müriv- vet ehli katında ^cayblu olmayam ve bunca garażlar vardur kim anı h̄aşıl eylemek(4) için ^cākıller ince h̄ileleri ve dūriş- megi revā dutmışlardur birisi ileriki assı istemekde dūriş- mek dağı(5) sınanmış ziyāndan saqlık idinmek dağı h̄āzır ve iletdigi assı key saklamak dağı nefsi afetden daşra(6) çıkar- mak. Bu nesneleri bitürmekçün h̄ile eylemege revā dutmışlar- dur ve ben umīz dutarvan kim girü kendü menzilüme(7) irem ve h̄ālümün h̄üsni ve cemāli t̄āze ola bunuñ tarīki oldur kim h̄ile ve uzlık birle dūrişem ve öküzi(8) helāk kılam t̄a kim yirün (SL.33a) yüzünü esenleye yir karnında (7)menzil idine kim benüm gön-

lüm ferāgat bulmak ve arslanuñ işi şalāha gelmek anuñ için- dedür kim(8) arslan anı ululamakda ve ihtiyār kılamakda yav- (B.31a) lak mübālağa eylemişdür kim kendü kavmi ve çerisi(B.31a) arasında(9) rāy za^cīflığı ve tedbīr eksükligiyle bilindi ve bilüsüzligi meşhūr oldı. Kelīle eyitdi: (10)Oranlamasvan kim (SL.33b) arslan anuñ menziletin aşığa indüre ve anı gözden bıraga.

---

eylemeyi//6 ol ^cavratı:-/anuñ B:-//11 bu B:-//13 benüm:-//14 eyle- dür B:-/endışede:-/kılursın: kıldun//22a-1 çāvuk: çābük//3dūrişir isem: dūrişürsem//4 h̄ileleri: h̄iyleler//assı:-dūrişmek:-//5 iletdi- gi: ilendiği//6 eylemege:-/dutmışlar: dutmışlardur//8 karnında B: karnından//33a-9 eksükligiyle: eksükligiyle//10 oranlamazvan: oran- lamazvan/arslan anuñ menziletin: anuñ menziletin arslan//

Dimne eyitdi: Arslan(1) anı muḳarreb idinmekde ve kendüzine yakīn eylemekde yavlak mübālaḡa eylemişdür, ayruḡ kavmleri ve öḡütçileri yiyin dutmışdur(2) şöyle kim bularuñ kulluḡından arslan fāyide bulmaz ve arslanuñ in^cāmından bular eylüklenmez olmuşdur. Nite kim(3) eyitmişlerdür kim pāziṣahuñ āfeti altı nesnedür: Evvel maḡrūm eylemek, ikinci fitne, üçüncü hevā, dördüncü rüzī(4)ḡārūn ḡilāfı, beşinci ḡū darlığı, altıncı bilmezlik. Ammā maḡrūm eylemek oldur kim eylüḡin ve devletin dileyici(5) kişileri kendüzinden maḡrūm eyleye ^caḡl ısların ve rāy ve tecrībe ehlin ḡōr eyleye, aṣaḡa ḡoya, bu sebebden(6) yaramaz savaṣlar ve fitne kopa, ḡōñüldeki işler yiñilene, muḡālif kılıçlar ḡınından dartıla, ammā hevā(7) ^cavraṡlara ve avlanmaḡa ve semā^c ve ṣerāba ve oynamaḡa meṣḡül olmaḡdur, rüzigār ḡilāfı ṣayruluk ve ḡızlık ve ḡarḡ(8) olmaḡdur. Ammā ḡōdrarlığı ḡıṣmı ḡatı eylemek ve ḡavmı yüzin kerāhiyyet ḡöstermek ve cezāyı ḡatı virmek(9) ve siyāseti oranından ḡeçürmekdür ammā bilmezlik savaṣı eyleyesi yire luṡf eylemek ve eyülük eyleyesi yire(10) ḡahr ve (B.31b) ziyān eylemekdür, bu ḡamusı pāziṣahlıḡuñ āfetidür, bu ma^cnīlerden ṣaḡınmak gerek. Kelīle(11) eyitdi: Ne kim didüñ bildüm, velīkin öküzü helāk eylemeḡe nite dürişesin kim anuñ ḡuvveti senüñ ḡuvvetüñden(12) artuḡdur yāri ve yardımıcısı

//33b-5 kendüzinden:-/ısların: ıssıların//6 ḡınından: fitneden//8 kerāhiyyet B: kere heybet/ḡöstermek: ḡörmek//10 ḡahr ve ziyān eylemekdür: ḡahr eylemek ve ziyān eylemekdür//11 dürişesin B: dürişeyin/senüñ kuvvetünden: senden//12 yāri: yarenleri/yardımcısı: yardımcıları/ma^cnīleri: ma^cnīlere//13 iş: işi/ḡile: ḡiyle//14 hirgiz: hergiz/

çokdur Dimne eyitdi: Bu ma^cnîleri bakmak gerekmez kimi işle-
rüh(13) bünyâdı gövde kuvvetüne ve yardımcı ve çeri çoklı-
ğına te^calluk dutmaz ve ol iş kim hîle ve rây ve tedbîr(14)
birle hâşıl olur hirgiz kuvvet ve zörıla müyesser olmaz.
Saña ol hikâyet irmemişdür kim bir zâğ bir yılanı(15) hîle-
yile helâk eyledi. Kelîle eyitdi: Nitedür? Eyitgil, işide-
lüm

YILAN VE ZÂĞ DESTÂNI BUDUR

(SL.34a)

12

(1)Dimne eyitdi: Getürmişlerdür kim bir zâğ varıdı tağ
içinde bir ağaç üzerinde mekâm idinmişidi(2) ve anuñ
yöresinde bir zeft yılan yirlenmişidi her vaqt kim ol
zâğ yavru eyleridi ol yılan kamûsın(3) yiridi. Çün had-
den geçti, zâğ yavlağ biçâre oldı pes vardı bir şağâla
şikâyet eyledi kim(4) ol zâğuñ döstıyıldı ve eyitdi: En-
dîşe kılurvan kim şol cân uçurucu zâlimüñ belâsından

(B.32a)

(Şağâl ve zâğ şüreti bu mişâl üzerinedür)(5)kendüzüm kur-
taram.(B.32a) Şağâl eyitdi: Bu işe ne tarikla kadem ur-
mak dilersin? Zâğ eyitdi: Bir vaqt(6) isteyem kim yılan
uyumış ola, varam anuñ ol cihân görücü gözlerin oyam ta
geleside benüm gözüm nûrları(7) ve gönülüm yimişleri anuñ
kaşdından emîn olag. Şağâl eyitdi: Bu tertib uşlular işi
ve ^câkiller(8) tedbîri degüldür kim uşlu kişi düşmene

/müyesser B: miyesser/yılanı: ılanı/işidelüm B:-//34a-2 yılan: ılan//
3 yiridi: yirdi/pes vardı:-/eyledi: verdi//5 dilersin: dilersen/anun
B:-//7 emîn: iymin//9 bigi: gibi/dürişirdi kendünüñ canın: dürişdügi-
nün ^câkıbeti cânını//10 ta:-/niteyidi B:-/Balıkcıl ve yingeç destâni:

bir vechile kaşd eylemek gerek kim anda cān korkısı ol-
maya zinhār(9) saķıngıl ta şol balıkcır bigi olmayasın
kim bir yengeci helāk eylemege dürişirdi kendünüñ cānın
(10)yile virdi. Zāğ eyitdi: Nitedür? Anı eyitgil ta bi-
lelüm niteyidi.

BALIKCIR VE YINGEÇ DESTANI

13

(SL.34b)

Şağāl eyitdi: Bir(11) balıkcır bir şu kırañında yir-
lenmişidi ve hācet kadarınca her gün balık dutarıdı.
Rūzigārını ni^cmet(12) ve giñlik içinde geçürürdi çün
za^ciflik ve kocalık irdi aña yol buldı pes avlamak-
dan kaldı(1), kendüzine eyitdi: diri_{ga} kim ^cömür dü-
kendi ve tecribeden ve iş görmekten artuğ elde nesne
kalmadı kim uşbu(2) pīrlık vaķtında elümüz dutayıdı
imdi çün kuvvetden ve avlamakdan kaldum. Pes işün
bünyādın hīle(3) üzerine komaķ gerek. Böyle söylendi
bir kaygulu gibi vardı bir şu katına oturdı. Bir yin-
geç anı ıraķdan görđi, ilerü(4) geldi ve eyitdi: Se-
ni kaygulu görürven. (Balıkcır ve yingeç şüreti bu

(B.32b)

mişāl üzerine kim yazıldı)(5) Balıkcır cevāp virdi
kim nite kaygulu olmayayın kim ben dirlik(B.32b) se-
bebin şunu idinmiş idüm kim her gün bir iki balık(6)
dutarıdum kana^catile dirlik ider idüm anuñile beñüm

Hikāyet-i Balıkcır//11 dutarıdı: dutardı/rūzigārını: rūzigārını/ni^cmet
ve ginlik: ginlik ni^cmet//12 irdi B:-//34b-2pes işün:-/bünyādın: bün-
yādım//3 katına: katında/bir kaygulu gibi B:-//5 Balıkcır B:-/

işüm gedigüm düzilürdi, balıklar dağı ol kadarile eksilmezdi.(7) Ve bugün uşbundan balıkçırlar geçerdidi biribirine eydür kim "uşbu egregde balık çokdur (8)avlamak tedb̄irin eylemek gerek" bularuñ birisi eyitdi kim "bundan ise ol fülān gölde balık çokdur (9)varalum anı avlayalum anı dükedicek bunda gele-vüz". Eger eyle iderler ise tatlu cānumuzdan göñül (10)götürmek ve ölüm acılığına boyun virmek gerek. Pes yingeç vardı balıklara haber virdi cümlesi(11) dirilüp anuñ katına geldiler ve eyitdiler:(Balıkçı-

(SL.35a)

lar ve balıklar sūreti bu mişāl üzerinedür kim yazıldı)(1)kim el-müsteşār mü^ctemenü, biz senüñ ile danışırız, bize ne bilüvirürsin ve uslular danışıkda öğüt virmek(2) şartın elden komaz olur niceme düşmen ise dağı hāşā kim senüñ bu danışıkda çok aşşın var kim ^cömrün çokluğu ve(3) dirliğinüñ bizüm dölümüz artuğ olmagundadır. İmdi bizüm işimizde ne maşlahat görürsin? Balıkçı cevāb virdi kim(B.33a)(4) avcıya karşı durmak ve savaş kılmak yaramaz ve ben size ol iş üzerine işāret kılmazven velikin uşbu(5) yakında bir göl bilürven kim anuñ duruluğı ^cāşık

(B.33a)

/idünmiş idüm: idinmişdüm//6 ider idüm: iderdüm/anuñ ile: anuñla/işüm
B:-/ gedigüm:-//7 uşbundan: uşbunda//8 ise:-/fülān: falān//9 iderler
ise: iderlerse//11 dirilüp: derilup//35a-1 ne B:-//2 düşmen ise:düş-
mense//3 artuğ olmagundadır: artuğlığındadır/görürsin: görürsen//4
karşıdurmak: kardurmak//8 senün B:-//35b-2 danışmağa irüp: idüp da-

gözinden durırakdur şāfīlīgı subh-ı şādıkdan(6) rū-
şenrakdur şöylekim anuñ dibinde dāneleri şaymağa
yarar ve balık yumurdasını görmege yarar eger ol(7)
göle daşınubilürsenüz eminlige ve rāhatlığa ve dir-
lik giñliğine düşesiz. Eyitdüler kim yavlağ görklü
(8)rāydur ve līkin senüñ yardımıñsuz daşınmazuz ve
dermān idinmezüz. Balıkçır eyitdi: Ben sizden eme-
güm dirig dutmazven ve(9) līkin sizi az az taşıyup
anda iletmekte delim vaqt geçe, avcılar irişeler
diyü korğanven. Bular çok(10) zārılık kıldılar ve
minnetler getürdiler kim buları daşıya. Pes balıkçır
her gün bir kaç balık götürürdi, ol yörede bir de-(1)
pecük varıdı anuñ üzerine oturup yirdi (Balıkçır ba-

(SL.35b)

lıqları yidügi şūreti bu mişāl üzerinedür)(2) ve
balıklar danışmağa irüp biribirinden öñürdüp her gün
balıkçır öñine gelüp dururdi ve balıkçır bularuñ gā-
fil(3)liğına ve yañıldığına cıbret göziyle bakardı
ve ögüt dilile eydürdi kim her kim düşmenüñ yalvar-
duğına aldana ve yavuz kişinün kavline(4) cezāsı bu
durur. Pes bir kaç gün bu düzen üzerine geçti. Yingeç
dağı diledi kim daşına. Pes balıkçır anı arkasına(5)

(B.33b)

şınmağa//2 önürdüp: öñ durup//3 dilile: diliyle/aldana ve yavuz kişi-
nüñ kavline B:-/dağı B:-//5 ol B:-/yiridi: yeriydi//6 anda çok yatur
B:-//36a-1 kendü:-//2 kırtarmazsa: kırtarmazsa//3 gāziler: gāzilik/
kendüzin: kendüzini//4 boğazın: boğazını/pes:-//7 cömüre: cömr//

götürdi yüz ol depecükden yaña dutdı kim baluqlarun
uykusı yiridi. (yingeç ve balıqçır şüreti)(6) çün

yingeç irakdan baluqlarun anda çok yatur süñügin gör-
di bildi kim hāl nedür. Pes endiše kırup eyitdi:

(SL.36a) "Akil kişi(7) kaçan düşmeni korqu yirinde görse ol düş-
men anuñ şirīn cānına kaşd eylemiş olsa eger düriş-
megi(1) aşağa korısa kendü kanına girmiş olur çün
dürişe ve düşmanile uğraşa eger kırtılı bilurse ad(2)
çıkara eger cān kırtarımazsa bāri anuñ erligi ve ha-
miyyeti ve uyanuqlığı halk dilinde ^cayblu olmaya urı-
şu(3) öldi diyü söyleneler şol erligi sa^cādeti birle
aña gāziler şevābın hāşıl ola. Pes kendüzin balıq(4)-
çırın boynı üzerine bırağdı ve anuñ boğazın berk kırs-
dı şöyle kim balıqçırın ussı gitdi pes hevādan(5)
aşağa düşdi cān ısmarladı. Ve yingeç selāmet kırtul-
dı yola girdi kalan balıqlar katına vardı.(6) Ol
geçmişlerçün ta^cziye kıldı kalanlar içün tehniyet ve
şāzilik kıldı andan(B.34a) hāli niteligi başlayup(7)

(B.34a)

(8) Ve inne hayāte'l-mer i ba^cde aduvvın
Ve in kāne yevmen vāhiden le keşirü

(9) Cümle halka işbu ölüm haq durur
Dōst düşmān olası mutlak durur
Düşmeninden sonra erüñ dirliği

(10) Bir günise dağı ol key çok durur
Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

bulara söyleyü virdi. Kamusı şād oldılar ve ol balık-
çır oldigini tāze ^cömüre şaydılar

(Yingeç şūreti balıklar dirilüp sevindigi)(11).

(SL.36b)

Bu meseli şundan ötrü getürdüm kim tā bilesin kim çok ki-
şiler kendünün^ñ mekri ve hīlesi birle helāk olmışdur.(1)
Likin ben saña bir vech göstereyin eger anuñ ile iş sü-
rer iseñ senün^ñ bākīliğuna ve ol(2) yılanuñ helākliğine
sebeb ola. Zāğ eyitdi: dōstlar işāretinden geçmek olmaz
ve uslular rāyına(3) hilāf eylemek key degül. Şegāl eyit-
di: Senün^ñ maşlahatuñ oldur kim hevā yüzine pervāz idesin
ve evlere(4) ve yazılara bakasın olakim bir bezek göre-
bilesin kim añı kapmak saña müyesser ola. Pes inesin anı
götüresin(5) uçasın şöyle kim ādemīler gözinden dolana-
sın kaçan ol yılan katına irseñ ol bezegi yılanuñ(6) ini
üzerine birağasın tā ol kişiler kim ol bezegi isteyü va-
ralar ol yılanı öldüreler ol andan bezegi(7) götürerler
ta kim ol yılanuñ şerrinden kurtulasın. Pes zāğ uçdı bir
avadanlığa yüz dutdı havā üzerinden(8) gördi kim bir
^cavrāt bürüncügin ev dīvārı üzerinde komış kendü taharet-
lenmağa meşgül olmuş(9) (^cAvrāt ve bürüncük ve zāğ şūre-
ti bu mişāl üzerine)(10) pes zāğ indi ol bürüncügi kapdı

/aduvvın: aduvvı TKD/le keşīru B, TKD: keşīru//8 işbu: uşbu//9 olası:
olması//11 ötrü: ötürü/kim:-//36b-1 vech: vechi/anuñ ile: anuñla/ sü-
rer isen: sürersen/bākīliğuna: bākīliğun//2 geçmek: geçmege//3 idesin:
kılasın//4 görebilesin: bulasın//5 dolanasın B: dolanmayasın/ol:-/yı-
lan: ılan/irseñ: varıcak//7 götürerler: alalar//8 bir B:-//10 zāğ indi

(SL.37a) sol tertīb üzerine kim şegāl buyurmuşıdı añul añul(1) uçtı vardı anı yılanuñ üzerine bıraқdı. Ol kişiler kim ol bürüncügi almak için ol zāga(2) uymışlardı irdiler ol yılanuñ başını dögdiler. Zāg anuñ şerrinden geñez kurtuldu.

Dimne eyitdi: Bu meşeli şundan(3) ötrü getürdüm kim ol işi kim hıleyile bitürmege yarar anı kuvvetle bitürmek mümkün degüldür. Kelile eyitdi: Öküzüñ kuvveti ve zōrı yavlaқ(4) çokdur ve cākılı ve hüneri yitidür, mekr ve hıyle birle aña nite gālib olasın? Dimne eyitdi, eyledür didi. Velikin ol

(B.35a) baña yavlaқ(B.35a) inanur ve benden imındür anı gaflete bırakmak elümden gelür(5) anuñ için kim şol aldamaқlık busüsünü iminlik yirinden açıcak yavlaқ yir eyleyici ve assılı düşüci olur(6) şöyle kim ol bir tavşan bir arslanı hıle ve

destān birle helāk eyledi. Kelile eyitdi: Ol(7) niteyidi?

Dimne eyitdi:

HİKĀYET-İ ARSLAN

14

getürmişlerdür kim bir arslan mekān dutmuşıdı bir yazıda ve çemende kim(8) anuñ gökçek koқuları uçmağı mu^caţtar kılmışıdı ve anuñ cākisi yir yüzün münevver eylemişıdi, her bir ağaç(9) budağında hezār destān ırlarıdı ve biñ yılduz doğmışıdı, çiçeklerden tazelik ayyuka ağmışıdı(10)

---

ol bürüncügi kaptı: zāg ol bürüncügi indi kapdı/anı: -/37a-1 almak: -//
2 ol B: -/başını: başın/anuñ şerrinden: andan//3 işi kim B: - işi/yarar
anı kuvvetle bitürmek B: -/zōrı: -//4 yitidür: kavıdür/mekr: -/hiyle B:
hıledür/hıyle birle aña nite gālib olasın? Dimne eyitdi: Eyledür, didi.

Ş i'r

(SL.37b)
(1) Şanayıduñ ki bulıtlar yire yağdırdı yākūtı
Bezedi sol ağaçları çiçekleri dahı otı
Havāsı hōs yiri yumşak firāvān ni^cmet anda çok
Müyesser eylemiş ol haķ bulara dirliği kutı
Me fā ī lūn/me fā ī lūn/me fā ī lūn/me fā ī lūn

(2)pes geyikler ve canavarlar kamusu anda otlak ve suvat sebebiyle giñlik ve ni^cmet içinde geçerlerdi ammā ol(3) arslan koñşulığı sebebinden ol ni^cmet bulara çāşni virmez idi ve gönül tarlığında bir gün hāli(4) olmazlardı. (Arslan ve canavarlar şūreti bu mişāl üzerinedür kim yazıldı)

(B.35b)
(5)Bir gün dirgendiler arslanūñ katına vardılar ve eyitdiler: Sen her gün çok renç ile ve(B.35b) delim meşakkat ile(6) bizlerden birimüz avlarsın ele getirürsin ve biz hemişe senūñ belāñ içinde zahmet görürüz ve(7) sen hemişe bizi avlamakda yilüp yortup katı emek dartarsın didiler. Bir nesne endişe kılduk kim anuñ ile(8) saña yilmek ve yortmak emeginden ferāğat olasın ve bize iminlik ve rāhat hāşıl olur. Eger zahmeti bizden giderür(9) señ her gün kuşlık vaktinde senūñ maṭbahūna bizlerden birümüz viribiyevüz kim ğidā eylesin(1) hiç avlamak ve aramak zahme-

---

Velikin ol bana yavlak inanur B:-/ğaflete: ğāfilete//5 açıcak ... ve aşşılı:-/assılı: aşşılı/düşüci:-//7 Hikāyet-i Arslan B:-/çemende:-/ 8 eylemişidi: idmişidi//9 destān: dāstān//37b-2 kamu:-/suvāt: sevād// 3 virmez idi: virmezdi//5 dirgendiler: dirildiler/vardılar: geldiler// 7 yilüp yortup:-/katı B:-/didiler B:-/anuñ ile: anuñla//8 saña: sen/

tin görmeyesin. Arslan bu kavle rāzı oldu. (Canavarların
şüreti budur)(2), pes bir müddet bunun üzerine geçdi. Bir
gün kur'a ve nevbet tavşana geldi kim hıvā için melike
vara. Pes(3) ol tavşan yārenlerine eyitdi: Eger beni vir-
mekde müşāmaḥa eylersenüz ve bir az vakt sehl dutarsañuz
(4)ben sizi uşbu kan yiyici cān alıcı zālimün cevrenden
kurtaram. Eyitdiler: Yavlaḫ hōş ola. Pes bir sā'at(5) eg-
lendi ta kim arslanın kuşluk hıvā vakti geçti, andan añul
añul arslana vardı. Arslanın(6) gönlin yavlaḫ tar buldı
şöyle kim açlık odı anı tizlik yiline bindürmiş(B.36a) ve
kakımak ve hışm yalını anın(7) hareketinde belürmiş şöyle
kim ağzının suyu akmış ve kav(8) sımāğa yüz dutmış. Pes
tavşanı ırakdan gördi kığardı(9) kim kandan gelürsin ve
geyiklerin hāli nedür nitedür ve neylerler? didi. (Arslan

(B.36a)

(SL.38b)

ve tavşan şüreti)(1) Tavşan eyitdi: Benüm ile bir tavşan
viribilmişlerdi yolda bir arslan gücile aldı, eyitdüm kim
"melik ğidāsın(2) almağıl, sözüm işitmedi, çok cefā ey-
ledi ve eyitdi:" bu benüm avum yiridür ve bunu almağa ben
hakluven kim(3) benüm kuvvetüm ve heybetüm artukdukdur

/yilmek ve yortmak emeginden: sen yalup emek görmekten/olasın B:--//
9 maḫbaḫūna: maḫbaḫunda//38a-1 ve aramak zahmetin görmeyesin: hācet
olmaya//2 pes bir müddet bunun üzerine geçdi: pes cānavarlar bir müd-
det eyle itdiler/geldi: degdi//7suyı akmış: suyu kurıymış//9 nedür:
nitedür/neylerler? didi B:--//38b-1 gücile: gücile//2 almağa: avlamāğa//

didi ve ben ivdüm uş geldüm melike haber itmege. Pes arslan kaçan kim ol sözi ol tavşandan işitdi duru geldi ve (4)eyitdi: Tiz gel anı baña göster. Tavşan ilerü geldi arslanuñ önüne düşdi arslanı alup bir kuyu üzerine iletdi kim tiz anuñ suyunuñ(5) durılığı gözğü bigi latîfidi şâfiyidi ve şüretler anuñ içinde rüşen göziküridi

Ş i c i r

(6) Giñü aydıñ rüşenidi ol kuyı
Ağıdı tatlıuyıdı anuñ suyu

Fā i lā tün/fā i lā tün/fa i lün

(B.36b) (7) (B.36b)pes ol tavşan ol arslana eyitdi ol arslan uşbu kuyudadur ve ben andan korkarven eger melik beni arkasına (8)alursa kim korkudan emîn olam varam ol düşmeni melige gösterem. (Arslan ve kuyu ve tavşan şüreti)(9) Pes ar-

lan anı omızına götürdi kuyu üzerine varup bakdı kendünüñ ve tavşanuñ hayālin suda(10) gördi, tavşanı arkasından (SL.39a) bırakdı sekriyüp ol suya düşdi bir kaç batdı ve çıkdı canın(1) melige ısmarladı. Tavşan selāmet kurtılıp döndi girü gildi ve geyikler hāl niteligin ve arslanuñ işi neye

---

//heybetüm B: hebetüm/didi B:-//3 geldüm: kaçdum/itmege: itmege geldüm/kaçan kim ol sözi ol tavşandan işitdi B:-//4 Tiz B:-/göster: gösterivir/arslanuñ önüne düşdi B:-/arslanı alup: alup arslanı/kuyu: su kuyusu/suyunuñ: suyu/durılığı: turulugı//5 gözğü B: göz/atîfidi B:-/anuñ içinde rüşen göziküridi: ol kuyunuñ suyına düşicek gözüdürdi//7 ol B:-/ol arslana B:-/ol: uş/kuyudadur: kuyunuñ içindedür/ben an-

(2)çıkıldığıın sordılar. Tavşan eyitdi: Arslanı bir su kuyusına bırakdum kim Kāruñ genci bigi doprağa yuduldu(3) pes geyikler kamusu anı işidüp şāzılık kıldılar imīnlik ve rāhatlık çemeninde cevlañ kıldılar, işbu beyti(4) sevinüp eyitdiler: Beyt:

(5) Vallāhi lem eşmīt bihi fe'l-küllü zehrūn lilmemāti
Lakinne min tibi'l-ḥayāti en terā mevte'l ʿudati

Vallāhi şād olmazvanın düşmen ölümüçün bayık
Ölüm acısın dadısar uslu delü esrük ayık

(6) Līkin baña dirlik ḥōşı kim ister anı her kişi
Düşmen yitebite işi ben bir görem eydam ḥōş layık

Mūs tef i lün/mūs tef i lün/mūs tef i lün/mūs tef i lün

(B.37a) (7)Kelile eyitdi: Eger öküzi şöyle helāk kılabilürsen kim anuñ renci ve zahmeti arslana degmeye ol işüñ(8) vechi vardur ve ʿaql ve us hükminde anı helāk kılduğün için söz ve hüccet bulmağa yarar eger anı helāk(9) kılmak arasında arslana ziyān ulaşası olursa zinhār ol işe el urmağıl kim ʿākil kişi kendü-nüñ rāhatlığı(10) için pāzişāhınuñ rencin ve ziyānın ihtiyar kılmaz olur. Pes söz bu keleşi üstine temām oldu ve Dimne bir

---

dan korkarven:--//39a-3 şāzılık kıldılar: şādlik merkebine suvār oldılar//5 olmazvanın: olmasvanın//6 bir B:--//7 şöyle B:-/anuñ: anuñçün/zahmeti: zahmet//8 us:--//9 ʿākil kişi: ʿaklı kişi//10 pāzişāhınuñ: bādişāhnuñ/keleşi: kelime//11 geldi B:--//39b-1 selam virdi B:-/ola:--/inşā'allah: in-şā-allahu te'ālā//3 diyesi: eydecek/Dimne B:--//4 ki B:-/

kaç gün(11) arslana gelmedi, bir halvet vakti ve bir fırsat isterdi. Kaçan vakt buldı pes kaygulu bigi olup geldi anuñ öñine vardı (Dimne şüreti kim arslan ile halvet söylerdi

(SL.39b) budur)(1)Çün içeri girdi selām virdi. Arslan eyitdi: Birkaç gündür kim seni görmedüm hayr mıdur? Dimne eyitdi hayr ola inşā allah. Pes arslan kendü hālinden irildi şordı kim nesne mi vāki^c oldu? Dimne eyitdi. Belī. Arslan eyitdi: (3)Eytgil Dimne eyitdi: Ferāgatda halvetde diyesi sözdür. Arslan eyitdi: Vaktidür, eyitgil Dimne kim işi(4) soña kalmasun kim uslu ve muqbil kişiler bu günki işini yarına bırakmaz olur. Dimne eyitdi: her söz kim anı işitmekden(5) anı işiden kişiye kerāhiyyet ve hōş(B.37b) olmamak gele ol sözi söylemege becid durmak olmaz meger ol işiden(6) kişiye ve anuñ^c aqlına ve temizine bu söylenen kişinin key ināmlığı ve berkligi ola hāssa kim ol sözüñ(7) aşşılari ve fāyideleri ol işiden için ola. Ve söyleyenün ol sözde şol anuñ eylükleri ve in^cāmı(8) hakkın ödemekden ve ögütleşmek hakkın yerine getürmekden artuk hiç fāyidesi olmaya. Böyle olıcağ şol kerāhiyyet(9) gele si sözi dimeklik revā olur ve bu sözi dimeklige baña destür sunuñ ile bulunur kim melik^c aql ve temiz ve(10) kifāyet içinde ayruk meliklerden artuktur lācirem ol sözi işitmekde

---

/işini:-/yarına B:-//7 eylükleri: eylüklerin//8 ögütleşmek: ögütleşmekden//9 baña: beñe/şunun ile: şunuñıla/bulunur: bilinür//11 şefkatdandur: çok şefekatedandur//14 pāzişāhdan: bādişāhından//15 şayrullıgun: şayrullıq//40a-1 senün:-//2 şefekatuñe ve ögüdüñe: şefekatuñ ve

pāzişāha ne añlamak ve temīz(11) eylemek araya koyasıdır. Dağı melik rāyından gizli kalmasun kim benüm sözüm açık ve şefkatdandır ve gümāndan ve(12) şübhetden sözüm yavlağ arıdır. Kamu geyiklerüñ cānavarlarüñ dirliği ve beķası meliküñ cömri dāyımlığına(13) bağlanmışdır ve uslı ve helālzāde kişiye vācibdür kim pāzişāhuñ ni^cmeti ve eylūgi haķkın ödeye ve kendü(14) eylūgin takrīr eyleye ve ögüdin pāzişāhdan gizlemeye. Anuñçün kim ulular eyitmişdür: Her kim pāzişāhdan ögüt(15) gizleye ve tabībden şayrulıgün gizleye kendüzine (SL.40a) hiyānetlik eylemiş olur. Arslan eyitdi: (1)Senüñ ināmlıgüñ yavlağ bellüdür ve anuñ eķeri senüñ hālünde yavlağ zāhirdür. Ne iş yiñilendi göstergil(2) kim bilelüm ta senüñ şefekatuña (B.38a) ve ögüdüne(B.38a) inanalum yavuz gümān ve hayāl senüñ ögüdüñ yöresine hīç yol(3) virmeyelüm. Dimne eyitdi: Şenzebe subaşılarla halvet eylemişdür ve her birisine bir dürlü istimālet ve gönül issiligin(4) virmişdür ve eyitmişdür kim "Arslanı şınadum ve anuñ kuvvetin ve zōrın ve aķlın ve hīlesin key bildüm her(5) birisinde eksüklik gördüm ve za^cīflik gördüm." Ve melik ol ni^cmet şükriñ bilmez ve melik ol ğaddara şol kadar(6) ikrām ve eylük eyledi ve hürmetde ve buyrıgın geçürmekde melik anı kendü nefsine beñdeş ve berāber eyledi(7) ve ānuñ elini almakda virmekde ve buyurmakda ve yıgmakda melik anı kendü eli bigi açuğ ve muṭlağ kıldı, tā

ögüdüñ//5 ğaddāra B: ğaddār/melik: meligüñ/bilmez ol ğaddār: ve melik ol ğaddāra//7 ve yıgmakda/fesād: fisād//11 ben B:-//12 ivmek: evmek/ere B:-//40b-1 tedbīri: tedbīr//3 Tebeyyenu TKD: Tebeyyene//

kim fitne ve fesād(8) divi anuñ gönlinde yumurdladı cāsi ol-
mak arzūsı anuñ başına yil t oldurdu. Eyitmişlerdür kim "çün
(9)pāzişāh kendü kulluqçılarında biregüyi ululıkda ve
hürmetde ve mālda ve kavmda kendüzine berāber(10) eylemiş
ola pāzişāh gerek kim tizrek ol mertebeyi anuñ elinden ala
eger eyle itmezse ol(11) pāzişāh ayakda kala". İmdi melik
bilüsine kimsenüñ bilüsi irmez. Ve ben añna bilürven kim öküz
(12)işinüñ tedbīrinde ivmek gerek andan ilerü kim elden çı-
ka ve bir araya ere kim añna tedārük ve dermān(13) eylemege
kadem urımayavuz ve eyitmişlerdür: Ādemīler iki bölikdür:
Birisi uyanuq ve hāzır ve birisi cāciz ve(14) gāfil. Uyanuğı
(B.38b) hem iki dürlüdür: Anuñ(B.38b) birisi oldur kim iş başa gel-
medin ve gözükmegin işüñ niteligüñ(15) añlamış olur ayruq-
(SL.40b) lar işüñ soñında bildügin ol öñdin bilür, anuñ tedārigiñ ve
yarağın eyler(1) ve kişiler iş olduğından soñra kılduqları
tedbīri ve fikri ol öñdin yaraqlamış olur. Anuñçün kim çün
vākı cā(2) irmiş ola ve işüñ şüreti gözikmiş ola anı añlamak-
da cākıl ve uyanuq ve cāhil ve gāfil kamusi berāber(3) olur

Ş i 'r

Tebeyyenu e cākābu'l-umūrı iza mađat

Ve yukbilü eşbāhen cāleyke şudūruhā

//5 ger B: kez//7 düdenine: düdünine/kendüzin: kendüzini/imīnlik: iy-
menlik//8 işi:-//9 eyenmege: eyenlik//10 gāfil:-//11 hayrān: hayret/

- (4) ʿĀkil oldur kim işi öñ añlaya
Bilini ol iş soñıçün bağlaya
(5) Ğāfil oldur kim işi soñra tuya
Aşşı kılmaya güle ger ağlaya

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

(6)Çün rāy işşı ʿākil kişi bu tertib üzerine kendü işin ve ahvālini gözede dükeli vaktde düşvār(7) işlerün boynı bağı anuñ taşarrufı elinde ola andan ilerü kim belā düdenine düşider kendüzin iminlik(8) yazısına bırağa. İkincisi uyanuğñ işi oldur kim çün kendü işin gözedimedi bir vākı^ca aña irdi(9) gönlin yirinden ırmaya ve eymenmege ve hayrānlığa kendüden yaña hiç yol virmeye ve ol işuñ tedbiri(10) ve maşlahatı ve anı ögermaklık aña örtülü olmaya anuñçün kim şol ʿāciz ve ğāfil kişi kim anuñ rāyı(11) ve tedbiri yokdur ve (B.39a) fikri eksükdür işler(B.39a) başına gelicek hayrān ve vākı^ca ericek sergerdān olur(12) himmetin ol işuñ öñmaklığından kısa dutar. İnlemek ve haşret içinde kalur. Bu söze muvāfık ol üç(13)^{balık} hikāyetidür: Arslan eyitdi ol hikāyet nitedür eyitgil

ÜÇ BALIK HİKĀYETİ BUDUR

15 (14)Eyitdi: getürmişlerdür kim yollardan ıraq ve yol zahmetinden imin bir gölcükde üç balık varıdı(15) ikisi şaknuğ ve uyanuğ ve birisi ğāfil ve ʿācizidi. Kažā ve kader (SL.41a) bir gün iki avcı ol aradan(1) geçeridi birbirile kavleşdi kim ağ götüreler ve ol üç balığı dutalar pes ol balıklar

/ericek: iricek//12 haşret: hasiret//15 ikisi: birisi/birisi: ikisi//

bu sözi işitdiler.(2) Ol kim uyanuk idi ve bunca kez za-
mānenüñ cefāsın görmişidi °aql ve tecrībe döşegi üzerinde
kadem(3) s̄abit idi şolok s̄at sıçradı ol göle koyulan
sunuñ yokarusına gitdi (iki şeyyād ve üç balık şūreti bu-

dur)(4) bu arada avcılar daķı irdiler gölüñ yokarusın
aşāğısın katı bağladılar ve ol bir balık kim °aql beze-
ginden(5) h̄ali degüldi ve fikr ve tecrībe zāhiresinden
naşībsüz degüldi kendüzine eyitdi ġāfillik eyledüm(6) ġā-
filler işinüñ °akıbeti böyle olur, imdi h̄ile vaktıdur ni-
cemā kim vaktısız tedbīrūñ fāyidesi eksük olur. (7)Āfet

(B.39b)

irdügi vaktın fikrūñ ve rāyñ aşşısı(B.39b) öküş olmaz bu
dükelile °akıl kişi kendünün bilüsü münfe°atlerinden nev-
miz olmaz ve düşmān şerrin def' eylemekte usañlığı(8)
maşlahat görmez. Erenlerūñ dölekligi uşlularun mekri ve
h̄ilesi vaktıdur. Pes bu fikri eyledi kendüzini(9) ölü gi-
bi kılup su üstine çıkardı. Avcılar anı götürdiler çün
şandılar kim ölmışdür, daşra bıraķdılar,(10) ol balık h̄ile

(SL.41b)

selāmet(1) kutardı. Ve ol balık kim ġāfillik anuñ ahvāli-
ne ġālibidi ve °acizlik anuñ işlerinde zāhiridi pes(2)
hayrān ve sergerdān saġa sola inişe yokuşa yügürürdi
āhirü'l-emr dūzaġa dutuldu.

//41a-1 kavleşdi: kavlı itdiler/götüreler: getüreler//balığı: balığı//
6 °akıbeti B: hakıķati/eksük B:-//7 bu dükelile ... olmaz B:-/9 kılup:
eyleyüp/anı B:-/çün:-//41b-1 işlerinde: işinde//3 işlerine: işine/

Bu meşeli anuñçün(3) getürdüm ta melige mukarrer ola kim Şenzebe işlerine ivmeklik vācibdür. Ve devletlü pāzişāh ol olur kim (4)işlerüñ tedbirin vakt geçmekden ön düzede ve mümkinen bitüre şol cevherlü kılıç zahmıyl. düşmenüñ(5) cömri edişin ve argacın pāre pāre kıla ve pāzişāhuñ uyanuklığı odınuñ şulesi düşmen hānümānınuñ(6) dütününi göge irüre. Arslan eyitdi: Ma cüm oldı lī-kin gümān iletmesün kim Şenzebe hiyānetlik(7) eyleye ve bizüm ni cmetümüz ve eyliğümüz mukābelesine küfrān ve cāsilik eylemegi nite revāgöre kim ta şimdiye degin(8) bizden aña eylükden ve keremden artuk nesne revā görilmiş degül. Dimne eyitdi: Böyledür ve likin(9) meligün ni cmeti ve ikrāmı anuñ gözini örtdi ve karkıtdı

Ş i ' i r

İzā ente ekremte' l-kerīme melektheu

Ve in ente ekremte' l-le' ime temerreda

Ve vazc'u'n-nedā fī mavdı c' 1's-seyfi bi' l-culā

Mudırru kevazc' 1's-seyfi fī mevđı c' 1'n-nedā

- (12) Kaçan ağır layasın sen kerimi
Keremler artura saña kul ola
- (13) Nekes kişiyi ger sen hoş dutasın
Yavuz hulki dağı kibri bol ola
- (14) Kılıç yarası yire eylük itmek
Ziyān kapusına ulu yol ola

Me fā ī lün/me fā ī lün/fe ū lün

/ivmeklik: evmeklik//6 dütününi: dütününi//7 eylemegi/nite B:-//8 Dimne:-/
anuñ:-/karkırtıdı:-//13 nekes: yavuz//14 Kılıç yarası: Kılıcıla yası//

(15)yavuz aşşılı nākes kişi şol umduğı menzilete irince gönül
(SL.42a) birikdürücü ve öğütci olur kaçan anı(1) melik ol menzilete irürse
öte dağı menzil ve mertebe ister olur kim anun ol mertebeye la-
yıklığı(2) yokdur aşşılısuz ve arısuz kişinün kulluğı ve öğütçi-
ligi ümiz ve korku bünyadı üzerine olur kaçan umduğı(3) men-
zilete irse ve pāzişāh korkusından iminlik bulsa hayr suyunu
bulatmağa ve şer odunu yandurmağa başlar(4) ve hakimler eyit-
mişlerdür kim "pādişāh gerekdür kim kendü kullukçılarını şefa-
katından ve eylüğinden şöyle(5) mahrüm eylemeye kim bir kez-
den ümiz keseler pāzişāhın düşmenlerine varmağa meyl ideler
ve şol kadar(6) ni^cmet ve ğanimet dağı virmeye kim yavlağ bay
olalar gözleri örtile fuzüllik hevesi bularun gönline(7) yol
bula ^casi olmak isteyeler". Pes pāzişāh gerek kim Teñri buyur-
dına edebe uya ve Kur^cānı imām edine(8)Kale'llahu teāla "ve
in min şey'in illā ^cindenā ğaza'inuhu ve mā nunezziluhu illā
bi-ğadrin ma^clūmın" Teñri te^cāla(9) eydür: "Cümle nesnenün
ğazinesi bizüm ğatumuzdadur her bir kişiye ol ğazineden ğa-
(B.40b) darlu(B.40b) ğadarınca(10) gereklü gereğince indürürüz". Pā-
zişāh dağı kullukçılarını eylūgi ve ni^cmeti endāzeyile virmek
gerek kim hemişe(11) ğorkıyıla ümiz arasında dirlik süreler
kim ne mahrümlük sebebile kaçup düşmana varalar ve ne(12)
baylık ve malluluk sebebile azalar ve pāzişāha ^cāsī olalar

//15 anı melik: melik anı//42a-1 irürse:irürse//2 bünyadı:-//3 odın:
odını//4 gerekdür: gerek/kullukçılarını: kullukçılarını//5 eylemeye:
eylemeyeler/ümiz: imidi//6 ni^cmet: ni^cmeti//7 ğanimet ... buların:-/

daki melik bilsün ki egri(13) mizâçlu kişiden hırgiz doğrlık gelmez yavuz hulklı yavuz yollu kişi gücile ve zahmetile hırgiz doğru yola(14) ve gerçeklige getürmege yaramaz.

B e y t

(15) İçi yavuz kişiden hayr ummağıl
Aşlı yavuz kişiden olğıl bizār
Bardağñ içinde neki varısa
Bellü görirsın taşına ol sızar

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

(SL.42b) (1)şöyle kim ^cakrebüñ şol egri kuyrığını doğru kılup çok sararlarısıa ve anı doğru eylemek için çok sarılı(2) ve bağıl dutarlarısıa ahır çün açalar girü aslındağı kararına varur egri olur. Ve her kim öğitçiler sözün(3) diñlemeze ve bunlaruñ katı sözinden incinürse anuñ işlerinuñ ^cakıbeti ve soñı peşimānlık olur ve delim(4) hasret içinde kalur şöyle kim şayru, tabīb işāretini yiyni dutar ve hakīm sözünü diñlemeze kendü arzūladuğı(5) şerbeti ve gıdāyı yir lācirem gününin kuvveti eksilür ve şayruluk anuñ üzerine gālib olur
(B.41a) andan girü(6) keffāret ve ^cilāc aña fāyide kılma(B.41a)

fe³şbir lidā³ike in cefevte tabībehu
Ve eḡna^c bi-cehlike zecerte muallimen

/nunezziluhu TKD: unzilehu//11 mahrūmlık B: mahrūm/düşmāna: düşmene//
13 gelmez B:-/14 Aslı: Koğıl//15 ^{bizār 8, nizār} neki: ne kim/taşına: daşına//

- (7) Tabībūñ sözini dutmazısañ sen
Ola rencūñ katı zahmet göresin
(8) Eger üstāduña zecr eyleriseñ
Cehillikde kalup mihnet göresin

Me fā ī lūn/me fā ī lūn/fe ū lūn

(9) Pāzişāh kullukçılar üzerine haqqı oldur kim kullukçılar pāzişāhuñ ni^cmeti haqqın ve şükrin ödeye ve ögüt(10) virmek kapuların pāzişāh üzerine açuq duta ve el altındağı ra^cıyyetlerūñ ve kullarūñ pāzişāhına şefekat(11) lurağı oldur kim ögüt ve naşihat degürmekde mübālağı vācib göre ve işlerūñ yigregi oldur kim anuñ(12) hātīmeti hoşnūdlu ve ^cakıbeti hayr ve sevgülü ola, du^cālarūñ ve senālarūñ yigregi oldur kim ulular ve öründüler(13) dilinden gele ve dōstlarūñ muvāfıkrağı oldur kim karşı olmakdan sakına ve muhālefetden kaçā ve hulklarūñ(14) begenilmişregi oldur kim dīn ve takva yolına çöke ve halāyıkūñ bayrağı oldur kim hırş ve ārzū(15) içinde esīr olmaya ve ādemīlerūñ tamāmırağı oldur kim ni^cmet

(SL.43a) çoklığından karkırup gözi süzilmeye ve gönül tarlığı(1) ve mihneti aña gālib olmaya kim bu iki haşlet ^cavratlar hulkindandur ve her kim oddan dōşek idine(2) ve dikenden yaştuq eyleye hergiz uyku yüzün görmeye ve uyku āsāyışlığından hergiz lezzet bulmaya. Rāy per(3)kliğinūñ ve ^cakl kuvvetluğunūñ fāyidesi oldur kim çün dōstlardan düşmenlak göre ve kulluk-

---

//42b-10 kullarūñ:-//12 senālarun:-//13 sakına B:-//14 çöke:-/bayrağı: payrağı//15 tamāmırağı: tamāmları/süzilmeye: artulmaya//43a-1 miñneti: miñnet//2 eyleye: idine/perkliğinün: berkliginün//3 göre:-//

çılardan(4) tekebbürlük müşâhede kıla derhâl gerek kim ken-
(B.41b) dünüñ işin dirşüre ve bulardan(B.41b) kendüzini çeke andan
(5) ilerü kim düşmen anuñ kaşdına kuşluk yiyesisin yimiş ola
gerek kim düşmen için şol siñmez(6) ahşam ta^câmin yaraklaya
anuñ çün kim düşmen mühlet bulıcak kuvvet dutar ve zamân ve
müddet birle yarak(7) ve ^câlet bulur.

B e y t

Senüñ düşmenlerüñ karıncalardı
Yılanlar oldu saña hamle kılar
(8) Zamân virici olma düşmenüñe
Zamânile yılanlar evren olur

Me fâ î lün/me fâ î lün/fe ü lün

(9)ve meliklerüñ ^câcizregi oldur kim işlerüñ ^câkıbetinden
ğâfil ola ve kendü pâzişâhlığınuñ işlerin(10) sehl ve hür
duta her vakt kim bir ulu vâkı^ca düşe ve bir düşvâr iş ile-
rü gele uyanıklık ve ihtiyâţ(11) yirin elden kıya çün fırsat
fevt ola ve düşman ğâlib ola kendünüñ muqarreblerin müttehim
kıla ve(12) darığa suç bulara havâle eyleye buları gözden
bırağa. Dağı pâzişâhlık hükminüñ fâriżâlarından birisi oldur
kim(13) işinüñ eksüklerin bitürmege ve gedüklerin düzmege
ivmeklig ve dürişmek göstere düşmen yol bulmakdan(14) ve ğâ-
lib olmakdan öñ tedârükin eyleye dağı tedbîrler ululuk hük-

//4 müşâhede: müşâhide/dirşüre: dirşüre//6 müddet: mühlet//7 zemân
ile: zemânıyla/olur B: oldu//9 ^câcizregi: ^câcizi/---B: ve imîn/kendü:-
//13 ivmeklik: evmeklik/dürişmek: dürişmeklik//14 öñ: öndin/tedârükin

mince buyura ve düşmānuñ münāfıklığına ve aldamağına(15) iltifāt eylemeye bakmaya ve kendünün niyyetin ve cāzmin şol (SL.43b) kavi akl ve rāy kuvvetiyle ve şol yigit(1) devlet ve bahtı yardamıyla tamāmına degüre anuñçün kim māl bezirganliksüz dolanmaz ve cilm okımaqsuz ve eyitmeksüz(2) hāşıl olmaz ve pāzişāhlık siyāsetsüz ve öldürmeksüz(B.42a) bākī ve pāyidār olmaz

B e y t

Şolu bāzū kim götürmedi kılıç ağırlığın
Pāzişāhlık bilezügin geymeyiser bilegi
(4) cAdl-ü kılıç pāzişāhlıkda gerekdür bil bayık
Bu ikiyle hāşıl olur iki cihān dilegi

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lā tün/fa i lün

(5)Arslan eyitdi: Yavlağ katı ve kuvvetlü söz sürdüñ, ögüt-
cinün sözün nice katı ise dağı döndür(6)mek gerekmez kabül
kulağı birle işitmek gerek ammā Şenzebe eger kendüzini düş-
mānlığıla belürdürse(7) neyleyiser ve andan ne fesād geliser
ve neye güci yitiser kim ol bizüm öyünümüzdür ve ta cāmumuz-
dur ve bizüm kuvvetimüz(8) andan gelür ve anuñ kuvveti ot-
dandur. Dağı bunca zamāndur kim aña aman virmişven ve kamu
çeri ve(9) ulu kiçi bilmüşdür ve mürüvvet hükminde aldamağı
ne veçhile revā dutmağa yarar kim bunca kez cemā c at arasın-
da(10) aña çok senā ve alkış eyitmişven ve anuñ aqlın ve

---

eyleye B: -/düşmanuñ: düşmenün/bakmaya: -//15 kavi B: karı//43b-1 yar-
damıyla: yardımıyla/bezirgenliksüz: bāzırgānliksüz//4 pāzişāhlıkda:
pādişāhlık/ikiyle B: ikiyile/ikile: ikiyle B: ikile//5 yavlağ katı:

diyānetin ve ināmlığın ve öğütçiliğın söylemişven eger aña
(11)hilāf eylemek revā dutarısam kendü kavlumdan dönmiş
olurven ve benüm kavlumun ve cāhdümün gönüllerde(12) hiç
kadri olmayısar Dimne eyitdi: Melik şūna aldanmak gerekmez
kim ol melüğün ta^cāmıdur anuñ ne kuvveti(13) oladır anuñçün
kim eger kendü zātı kuvveti ile berāber durup savaş kılı-
mazsa yārenler ve yardımcılar(14) idine hīle ve mekr ve fit-
ne ve şa^cbedeyile işe gire ve andan korkarven kim yırtıcılar
kamusu aña uya kim(15) añların her birisin melige düşmān ol-
(SL.44a) mağ için kandurmuşdur ve düşmen olmağı bularun göñline şirīn
(B.42b) (1)eylemişdür. Bu dükeliyle(B.42b) ol ni'met şükrin bilmez
kāfirdür bu işi ayruklara inanası degüldür kendüsi işleyesi-
dür.(2) Çün Dimnenün sözleri arslana eger eyledi, eyitdi:
İmdi bu işde maşlahat ne görürsin?(3) Dimne eyitdi: Çün diş
yinmege başladı anuñ ağrısından şifā bulmağa yaramaz, illā
ol diş koparmağlığa(4) ve ol ta^cam kim ma^cdede anı siñür-
meye göñül döndürmege başlaya anuñ derdinden kurtılmak olmaz
illā ol(5) ta^camı kusmak ve bırakmak ile ve ol düşmen kim
müdārā ve yumşaklık birle ele girmez andan kurtılmak olmaz
(6)illā anı kahr eylemek birle. Arslan eyitdi: Ben Şenzebe-
nün şohbetin ve koñsulığın yigrendüm imdi(7) aña kişi virbi-
yeyin ve eydayın kim senün göñlünde hiyānatlık düşmenlik

---

katı yavlağ/nicemā: nice//6kulağı birle: kulağıla/eger:-//7 öyünümüz-
dür B: öynümüz//8 andan gelür: andandur//10 çok şenā ve alkış: alkış
ve şenā çok//11 kavlumden: kavlimden//12 eyitdi B:-//13 berāber:-/
durup:-//14 fitne:-//44a-2 maşlahat ne: ne maslahat//3 şifā: şefā//

ağacı bitmiş imdi benüm(8) katumdan gitgil kancaru dilerseñ varğıl. Dimne bildi kim eger bu sözi Şenzebe āşikāre bile kendü ün(9) doğrulığın Şenzebe ma^clüm eyleye ve Dimnenüñ yalanı ve mekri āşikāre ola. Pes Dimne eyitdi: Bu bāb(10) uyanuklıktan ve ^cakıldan ırakdur kim anuñ hiyānetliğini bildüricek işi üzerine kāyim olur tedārük(11) ve çāre kılmak andan soñra mümkün olmaz anuñ işini aña bildürmedin anı ayırtlamak gerek. Her söz kim(12) ağız zindānından daşra çıka ve her ok kim ya kabzasından atıla ol sözi gizlemek ve ol okı girü(13) döndürmek mümkün olmaz diñsüz durmak ve heybet göstermek(B.43a) pāzişāhların kıymetli donı ve behālu(14) bezegidür ve akl ısları uyanuk pāzişāhlar āşikāre suç eylene cezāyı gizlü virmezler ve gizlü suç(15) idene āşikāre ^cukubet virmezler. Arslan eyitdi: hiyānetlik bellü olmadın gü-

(SL.44b) mānile muḳarrebleri(1) ḳomak ve buları bāṭıl eylemek için durişmek kişi kendüzini ^cazāba bırakmak ve keseri kendü ayağına urmak(2) olur. Ve pāzişāh ma^cnide dōleklik ve endīşe ve fikr kılmaklık vācibdür ḥāşā kim siyāset(3) eylemekte ve depelemekde ve ḥad urmakta key fikr ve dōleklik gerek. Dimne eyitdi: Fermān meliküñ. Ammā ol ḡaddār(4) ve mekkār ol fitne odın yandurucu gelicek key yarakda olmak gerek kim melik üzerine fırsat bulmaya. Eger(5) melik añlamayu baḳarısı anuñ

//4 ma^cdede: ma^cde//5 ḳusmak ve bırakmak: kusmak birle//6 şöḳbetin ve komşuluğın: şöḳbetini ve komşuluğunu//7 bu sözi Şenzebe āşikāre bile: Şenzebeye bu sözi aşkāre eylesise derhāl/kendüzin: kendünün//9 Dimnenüñ: kendü/bāb B: bāba//14 donı: -/cezāyı B: behāyı//15 olmadın: olmaḳ-

yüzinde şol hiyānetlik eserini ve düşmanlık şüretini müşāhede kıla kim dōstlar(6) bakışıyle düşmānlar bakışı arasında tefāvüt yavlaq bellü olur. İçi egri kişinüñ nişānı oldur kim beñzi(7) ayruksı olup gelür sağına solına bakar başını önüne ardına döndürür savaşa yaraqlanur ve urmağa(8) inanur olur. Arslan eyitdi: Maşlahatlu söz didün. Çün ol bunda gelmiş ola ve anuñ nefsinde(9) bu nişānlardan nesne görevüz şübhət ve gümān bizden götrile anuñ hiyānetliğinin bellü bilevüz. Çün(10) Dimne arslanı kındurmakdan fāriğ oldı ve bildi kim arslan

(B.43b) (B.43b)göhlünde fitne odı yeliklendi pes(11) diledi kim vara öküzi göre ve anı daqı savaşa kındura varup görmeklik arslan buyruğıla ola ta kim yavuz(12) gümāndan ırağ ola. Pes eyitdi: Varsam Şenzebeyi görsem anuñ zamīrinden yiyi dursam. Arslan (13)destūr virdi Dimne başın aşağa bırağup bir kayğulu bigi Şenzebe katına vardı. Şenzebe sevindi(14) ve eyitdi: Birkaç gündür seni görmedüm selāmetmisin Dimne eyitdi: Nite selāmet olubile şol(15) kişi kim kendü nefesine mālīk olubilmeye ay-

(SL.45a) ruğ kişiler fermānunun esiri ola hemīşe kendü cānıyçün(1) ditremekde ola korkusuz haşarsuz bir nefes ol virmeye ihtiyatsız keygirdesüz bir söz diyüp işitmeye(2). Öküz eyitdi: Bu nevmizlik sebebi nedür? Dimne eyitdi kim Teñrinüñ taqdirinde yazılmışdı (Dimne ve öküz şüreti budur)(3) ve kimdür

kim Teñri każāsına karşulıq eyleye ve bu cālemdə bu bir men-

---

dın/muqarrebleri: muqarrebler//44b-1 kendüzini: kendün//4 key: melik key//6 kim B:-//10 pes:-//14 şol: ol//15 olubilmeye: olmaya/cānıyçün:

(B.44a) zile ire ve dünyā ni^cmetinden anuñ eline(4) bir şerbet vire-
ler kim esrük olmaya ve hevā ve ārzū ardınca(B.44a) kadem
başa helāk olmaya ve ^cavratlarıyla çok(5) otura fitnelenme-
ye ve nākes kişilerden hācetin dileye hūr olmaya fitne ehli
yavuz kişilere karşı hāsetde(6) ve peşimanlıkda olmaya ve
sultānıla oturmağı ve şöbete ihtiyār kıla selāmet kurtıla.
Şenzebe eyitdi: Senüñ(7) sözüñden şol añlanur kim meger arslan-
dan saña korku ve ürkeklik irmişdür. Dimne eyitdi: Belī
velīkin(8) kendüzüm üstine degül ve sen bilürsin kim senüñ
ile ben ne kadar dōstven ve ol ^cahdler kim biz iki(9) arasın-
da olmuşdur şol zamānda kim arslan beni saña viribidi kamu-
sın bilürsin ve benüm ol(10) dōstlık üzerine durmağum ve ol
(SL.45b) hakları saklamağum saña ma^clūmdur. İmdi nekim iş yiñilenür
eyüden(1) yavuzdan saña bildürmek benüm üzerüme vācibdür.
Şenzebe eyitdi: İy müşfik dōst ve iy kerīm ahdlü(2) yār eyit-
gil nekim işitdünise. Dimne eyitdi: İşitdüm bir mu^ctemetden
kim arslan söylenmiş ve eyitmiş kim(3) "Şenzebe yavlağ se-
mirmiş anuñ etiyle kendüzümü hōş dutmak gerek". Çün bu sözi
işitdüm ve anuñ cebbārlığın(4) ve alplığın bilürdüm geldim
kim seni uyaram ve benüm ^cahdüm ve doğrulıgum ve kavlım gir-
çekliğin saña rüşen gösterdüm(5) mürüvvet ve dīn yolundan ol
kim senüñ dostlığın üzerine baña vācibdür anı yirine getürem.

B e y t

- (6) Ez ^cuhde-i ^cahd eger birün āyed merd
Ez herçe gümān bervey ferün ayed merd

(7) Ol kişi kim kendü kavlini sıya
Ādemiler anı hayvāndan şaya

Fā i lā tūn/fā i lā tūn/fā i lūn

Hāliye şevāb ve maşlahat lāyık oldur kim bir tedbīr kılasın ve bir hīle eylesin meger kim anuñ şerrin(9) def^c eylemek el vire ve andan kurtılmaklık yüz göstere. Çün Şenzebe Dimnenūñ sözün işitdi arslanuñ kavllerin ve ahdlerin hatırına getürdi ve Dimne'nin sözi dōstlığdan ve gir(10)çeklikden sandı ve eyitdi: Vācib degüldür kim arslan baña gadr eyleye ve beni helāk kılmāğa kaşd kıla(11) kim benden hiyānetlik belürmedi, līkin yalan sözle anı benüm uzarüme kindürmişlardur ve bühtān ve bātıll(12) sözile beni anuñ hışmına bırakmışlardur. Ve anuñ tapusunda bir nā-bekār tād^cife vardur kim her birisi nābekārlik(13) ve mekr içinde üstād ve imāmdur ve hiyānetlik ve el uzunluğı içinde çābük ve dilīrdür ve anları bunca kez sınımışdur(14) ve nekim ayruklar hakkında yatlusuz dirler kamusına inanur. Her āyīne kim yavuzlarıyla şöbet kılmak oturmak durmak(15) eyüler hakkına yavuz gümān getürür olur.

(SL.46a) Şol kaz hikāyeti gibi kim suiçinde yılduzlar ışığın(1)
16 gördi, sandı kim balıklardur, kaşd eyledi kim duta hiç
bulumadı. Çün birkaç kez anı sınıadı hiç hāşıl olmadı(2).

---

cānı içün//45a-1 ol virmeye: urmaya//3 ni^cmetinden: ni^cmetinde//4 Cavratlarla: Cavratla//5 hasretde: hasrete//8 degül: degüldür/senūñ ile: senūñle//9kamusın: kamusını//10 dōstluk: Cahdler//45b-4 girçek: gerçek/gösterdüm: gösterem//5 mürüvvet:-/anı:-//8 şerrin def^c eylemek: şerinden iymin olmak//9 işitdi...Dimne'nūñ sözi B:-/dōstlığdan B:

(B.45a) Pes terk eyledi andan sonra her vakt kim su içinde balık görürdi şaşurdi kim yıldız ışığıdır(B.45a) hiç kaşd⁽³⁾ eylemezdi ve dutmazıdı. Bu tecribenün semeresi ve hāşılı ol kazā ol oldı kim her gün açlığıla geçerdı.

(4)İmdi eger arslana benden nesne didilerse ve arslan inandıysa ayruqları sinamak sebebi içündür.(5) Eger böyle degülse hūd hiç sebebsüz ve suçsuz arslan baña hışım eyledüğü key degüldür anuñün kim(6) hışım bir suçdan ötrü kopa^c özr dilemek ve ol suçdan dönme ol hışımı giderür ve ol hışım(7) kim yalan sözden ve bātıll ve zerrak ve riyā ve bühtān geleçiden kopa anuñ dermānından el kısa olur(8) anuñün kim bātılluñ ve yalanuñ uci olmaz, söyleyüp hiç dükenmez. İmdi ol kim benim ile arslan arasında(9) kalmışdur hiç kendüzüme anda suç bilmezven niceme mümkün degilise kim iki kişi çün birbirile şöbet(10) eyleye ve dün gün vaktlu vaktisuz bile ola eyüde yavuzda şāzılıkda kayguda geleçi söyleşe şunuñ(11) bigi şaknuklık ve kendüzin beklemek ve uyanuklık eyleye kim bir sehve ve suç andan gelmeye anuñün kim(12) hiç kimse yañılmakdan ve bir zelletden hāli degüldür her vakt kim bir hiyānetlik kaşdı ve bir^c ahđ ve kavli(13) sımak suçı olmaya afv kılmak yolu giñdür ve ulular görkiniñ arāyişi ve bezegi kiçilerüñ

---

dōstlık//10 gadr: gaddarlık//12 nā-bekār: nā-bikār/tā'ife: tayfa//13 sinamışdur:sinamış/ve:-//14 dirler: derler/āyine:ayna//46a-3 eylemezdi: idüp/kaza:-/ol:-//4 benden:-//5 kim B:-//6 kopa: kopard//9 kalmışdur: varmışdur//13 giñdür:-/görkinün B: görkinde//14 arslan:-/hiç B:-//15 kez B:-/gerekmezdir: gerekmez/dirdüm: diridüm//46b-1 hürmetsüz-

suçın ve günāhın(14) bağışlamakdur. Eger arslan benim üzeri-
me suç sayarısā şundan artuḡ hiç bilmezven kim ve rāy ve da-
nışık(15) içinde degme kes girü anuñ maşlahatı için aña hilāf
(B.45b) eyleridüm ol(B.45b) iş eyle gerekmezdir dirdüm. Meger(1) şol
(SL.46b) sözümi edepsüzlige ve hürmetsüzlige saymış ola ve benden hiç
söz ve işāret gelmemişdür kim(2) ol sözde anuñ bir bellü fā-
yidesi ve bir eşkere aşşısı olmadı bu dükelile ben bu iş
böyle gerekmez diyü(3) cem^c içinde ve ulular katında eyitmiş
degülven benim öğütlerüm kim anuñ heybetin ol sözde saklamış-
ven ve ululamak ve ta^czīm eylemek şartını yerine getürmüşven.
(4)
İmdi nite gümān iletmege yarar kim ana degdi baña korku(5)
sebebi ola ve benim kullıklaruma ve düşmanlık sebebi ola.
Herkim danışık içinde öğitçilerden gāfil ola doğru rāy(6) ve
tedbīrin fāyidesinden girü kala ve her kim otalanmakta tabīb-
den gāfil ola saḡlık fāyidesinden(7) girü kala ve her kim
faḡihlardan gāfil ola ^cibādet fāyidesinden mahrūm kala. Ve
bu dükeli daḡı(8) yoḡısa mümkündür kim arslan şol sultānlık
esrūkligi ve meliklik melūlligi şunuñ üzerine(9) dutmış ola
kim beni helāk kıla. Ve sultānlık esrūkligidin birisi oldur
kim hiyānetleri hōşnūdlık(10) tonıyla bezenmiş dutar ve öğüt-
çileri hışm odıyla göyündürür ve ^cālimler bundan ötrü eyit-
mişdür kim "deñiz dibinede(11) kazıla suya talmak ve esrūk-
lükde yılan dudāḡın emmek yavlaḡ korkuludur bundan daḡı kor-
(B.46a) kulurak(12) sultāna yakın olmaḡdur"(B.46a)

Vemā's-sultānū illā'l baḡru ^cuzman

Ve ḡurbu'l-baḡri maḡzūru'l-^cavāḡıbı

(13) Pāzişāh ulu deñizdürü iy ata
Gemisüz deñize giren tiz bata

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

(14)ve bu dağı olmağa yarar kim benüm hünerlerüm bügüci baña yükletmege sebep oldı kim şol hünerlü ve kuvvetlü(15) atlara ol kuvvet renc ve armağ ve emek sebep olur ve şol yimişlü (SL.47a) ağaç şol yimişi şatluluğı(1) budakları sınmağına sebep olur ve şavusuñ cemāli şol yünleri kopmağına sebep olur. Ve çok hünerlü şol hünersüzlerün(2) haşedi ve günülemegi sebebile helāklik yirine düşer. Öründülerün ve ulularun düşmeni yat- lular ve girü kalmışlar olağandır(3) ve çoklığıla gālib olurlar anuñ çün kim cahiller ve girü kalmışlar ve aşılısuz kişiler yavlağ çokdur zīrā nākesler(4) kerīm kişiler yüzün- den ve cāhil kişiler cālimlerle oturmağdan aħak kişiler zīrekleri ile şohbet kılmağdan(5) melül olurlar. Ve hüner- süzler hüner ehlinün hālin zışt göstermekde şol kadar mubā- lağa gösterürler kim(6) anuñ cümle hareketlerin ve eyü işle- rin suç donına givirürler, hıyānetlik şüretile pāzişāha gös- terürler(7). Eger yavuz sanıcılar bu kaşdı eyledise ve Teñ- rinün tağdiri aña muvāfıq düşdise yavlağ düşvārdur kim(8)

---

lige:-//2 bellü:-/eşkere: aşkāre/dükelile: dükeliyle/iş: işi//5 ve düşmanlık sebebi: bu sebep/doğru B:-//6 utanmakda: utanmakdan ötürü// 7 gāfil ola: sormaya//8 esrükliğı: esrüklik/melüllüğü: melüllüğü// 13 mahzuru'l TKD: mahmudu'l//14 hünerlerüm:-/yükletmege: yükletmek/ sebep: sebebi//15 kuvvet: kuvvetler/yemişi: yemiş//47a-1 budakları: budakları/hünerlü: hünerlüler//2 sebebile: sebebiyle/ yatlılar: yad-

Teñrinüñ kazâsı şol şerze arslanı sepere koyar ve gürze yıla-
(B.46b) nı sanduq esirin kılur şol(9)(B.46b) deriñ fikrlü uşluları
hayrān kılur ve aħmak ġāfilleri ziryek ve uyanuq kılur ve
yürekli ve bahādur(10)ları korkağ kılur ve yüreksüz korkağ-
ları alp ve hamleci kılur bāy ve nımet ıssını yoqsul kılur
ve(11) yoqsul ve muhtāc kişiyiñaldār kılur. Dimne eyitdi: Ol
kim aslan sanüñçün şanur bu(12) ma^cnilerden kim söyledüñ şol
düşmānlar yavuz gösterdügi ya sultānlık esrükliginden degül-
dür lıkin(13) anuñ bi-vefālığı ve ġaddarlığı anı anuñ üzerü-
ne dutmışdur kim devletlü cebbār ve aldayıcı(14) mekkārdur.
Anuñ şohbetinüñ evveli dirlik dādı bigidür āhırı ölüm acısı
bigidür. Şenzebe eyitdi:(15) Eylük şerbetin anuñ katında çok
(SL.47b) nüş kıldum şimdi zaħm yiyesi vaqtdür. Ve haqıkat beni bu ara-
ya(1) ecel getürmişdür benüm ne işümdi kim aslanıla şohbet
kılām kim ben anuñ ta'amıvan ol baña tama^cçı.(2) Ammā felek
taqdır ve hırş ve ümizi beni uşbu helāklığa bırağdı.

(3)

Ş i'r

Ve a^clem ennī k̄ā'ilü r-re yi muhtıun

Ve lakın kazaāun lā utıķu ġılābehu^x

(4)

Ben bilürven bellü uşbu rāyı kılmişven haṭā
Çāre nedür çünki böyle oldu taqdır kazā

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

lular//3 baħiller: baħil//4 aħmak kişiler: aħmaklar//5mubālağa: mubā-

^xBu beyit TKD'ye göre düzeltilmiştir.

Ve bu gün ^cakl anuñ çāresin eylemege k̄aşırdur ve rāy ve ted-
bīr aña dermān eylemekde ^cāciz ve fātirdür(6) ve bal arusu
nilüfer çiçeği içine konar anuñ gökçek kokusına yiyisi ve
lezzetine meşgūl olur ta ol vaqt degin(7) uçmaz kim ol ni-
(B.47a) lüferüñ yaprakları biribirine kavuşır(B.47a) anuñ içinde ol
aru helāk olur. Pes(8) her kim dünyādan dirlik kadarına
k̄āni^c olmaya ve artuqluğu nesne istemek ardınca ola şol(9)
siñege beñzer kim şol görklü çemendeki reyhāne ve şīrīn çi-
çeklü ağaçlara rāzi olmaz varur şol(10) esrük pīl kulağında-
ki yiyir çirke konar ta kim kulağın bir kez depretmegile ol
siñek anda helāk olur. Ve(11) her kim kulluğu bir kişiye kıla
ve ögüdi bir kişiye vire kim ol ögüdün ve kulluğun kadarın
bilmeye şol(12) kişiye beñzeye kim taḥl getürmek ümizine toḥ-
mı çok yire saça ve ulu yile t̄anışık eyleye ve andan(13) şa-
ğır doğmuşa rāz söyleye ve su üzerine yazu yaza ve ılısudağı
yazılmış şūretile dul hevesine ^cişkbāzlık eyleye(14) Dimne
eyitdi: Bu sözden geçgil kendü işün tedbīrin eylegil. Şenze-
be eyitdi: Ne tedbīr kılubileven(15) kim ben arslanuñ hulq-
larıñ sınınamışven benüm haqqumda hayrdan ve eylükden artuq
(SL.48a) nesne dilemez velīkin(1) anuñ muḳarreblari benüm helākliğum
çün dürişürler çün böyledür ol kişi geñez olmaz kim kaçan

---

liğa/gösterürler: gösterür//6 donına: dinine//9 aḥmak:-//10 yoksul kı-
lur: yoksul//11 muḥtāci:-/ol:-//12 düşmānlar: düşmenler/söyledüñ: söy-
ledüm//15 şerbetin: şerbetini/vaḳtdür: vaḳtidür//47b-2 taḳdīr ve: taḳ-
dīr daḥı/ümizi B: ümiz//6 çiçeği içine: çiçegine/kokusına B:-//7 kim:-
/ol:-/aru: arı//9 reyhāna: reyhānlara//10 kulağın: kulağını//11 kada-
rın: ḳadrin//12 beñzeye: beñzer/ulu: delü//13 ılısudağı: ılısudağı/

mekr(2) ıssı zālimler arka birikdüreler ve bir kezden kaşd ideler tiz zafer bulalar ve helāk eyleyeler şöyle kim bir kurt(3) ve zāg ve şegāl bir deveye kaşd eylediler ve gālīb olup helāk kıldılar. Dimne eyitdi: Eydivirgil(4) anı kim niteyidi.

ARSLAN VE KURT VE ŞEGĀL VE ZĀG HİKĀYETİ

(B.47b)

17

(5)Şenzebe eyitdi: Getürmişlerdür kim bir kurt bir zāg bir şegāl arslanuñ tapusunda olurlardı(6) ve bularuñ yiri ve odası bir ulu kārṽān yolına yakīn idi. Bir bāzircānuñ bir devesi ol yörede(7) kalmışıdı pes otlak isteyü ol yörede ol bişeye vardı kim arslanuñ durağı andayıdı. Çün arslanı(8) gördi varup tapu kılmakdan ve alçaklık göstermekden artuk çāre bulmadı. Pes arslan anı hōş dutdı ve hālın sordı ve eyitdi: (9)^cAzmūñ bu hareketle nedür? Cevāp virdi kim melik ne kim buyursa oldur. Arslan eyitdi: Eger rağbetün varısa(10) eglengil kim bizüm şöhetümüzde imin olasin ve diñlenesin. Deve şād oldı bir müddet

(SL.48b)

ol(1) bişe içinde ruzigār geçürdi. Bir gün arslan av isteyü yürüdi bir esrük pīl aña dū cehār urdı(2) bularuñ arasında katı savaş oldı pes arslan başlu oldı mecrūḡ ve

---

hevesine B:-//48a-1 kişi: iş//2 birikdüreler B: birikdüre//6 ve odası: -/yakīn idi: yakındı/bir B:-//7 yörede ol B:-//8 ve alçaklık göstermekden B:-/anı B:-/dutdı: dutardı/şordı: şorardı//9 ne kim B:-/eger:-//48b-2 katı savaş oldı: savaş oldı katı//4 eşerin: eşerini/renc görürsüz: incinürsüz//7 ne: ne kim/anuñıla: anuñla//49a-1 kim B:-/

inleyü girü maqâmına geldi (Arslan ve deve şüreti bu mişâl

(B.48a)

üzerinedür kim yazıldı)(3) (B.48a)delim günler avdan kaldı. Kurt ve şegâl ve zâg yavlaq yaraqsuz ve kuvvetsüz oldılar. Arslan anuñ(4) egerin bularuñ yüzinde gördi ve eyitdi: Yavlaq renç görürsüz işbu yakında bir av isten kim ben çıkayın ve sizüñ(5) işinüzi düzivireyin kim açlıktan yavlaq renç gördüñüz. (Kurt ve zâg ve şegâl şüreti bu mi-

sâldür)(6)Pes bular bir bucağa vardılar ve birbirine eyitdiler kim uşbu devenüñ bizüm aramızda durmağda bize ne fâyide var ne(7) bizüm anuñıla işirgenmekligimiz var ve ne meligüñ anda fâyidesi var. İmdi arslanı anuñ üzerine

(SL.49a)

dutmaq(1) gerek kim anı yırtı ve kendü ta^câmdan kalmaya ve bize dahı andan nesne dege. Şegâl eyitdi: Bunı işlemege(2)

(B.48b)

yaramaz kim arslan aña aman(B.48b) virmişdür ve kendü tapusına getürmişdür. Ve her kim meligi zulm üzerine kindura (3)ve kulavuzlaya ve kavı sımak üzerine duta kendü dōstların ve yārenlerini belā mancınıkına urmış olur(4) ve āfeti kemendile kendüden yaña çekmiş olur. Zâg eyitdi: Bu söze behāne bulmağa yarar ve arslanı ol kavılden(5) çıkarmağa yarar. Siz yirinüz beklen oturuñ tā ben girü gelince. Pes zâg arslan katına vardı. Arslan(6) şordı kim hiç av ele

---

/Bunı B:-//3 kulavuzlaya: kulağuzlaya/dōstların: dōstlarını/yārenlerini:-/mancınıkına: mancınığına//4 āfeti: āfet//7 gözlerümüz: gözümüz/

girdi mi kanda seda gördiñiz mi? (Şayrı arslan ve zāğ şū-
reti bu mişāldür)(7)Cevāb virdi kim açlıktan bizüm gözle-
rümüz añlamaz olmışdur hīç av görmedük līkin bir veçh var-
dur eger(8) melik ol işi sürerise kamımız ni^cmet ve giñ
bulavuz. Arslan eyitdi: Nedür? Zāğ eyitdi: Uşbu deve(9)
bizüm aramızda yād ve andan melige hīç fāyide yokdur.
Arslan kaķıdı ve eyitdi: Uşbu senüñ işāretün(10) vefādan
ve rahmetden yavlaķ ırakdur, mürüvvet ve kereme hīç yakın-
lığı ve nisbeti yokdur ve kavlı ve ^cahd sımağı(11) ol deve
üzerine ne yönile revā dutavuz. Zāğ eyitdi: Aşnuğı ħakīm-
lerden işidilmişdür(B.49a) kim "bir kişi bir ev(1) kavmi-
çün fidā eylemek gerek kim ve bir ev kavmini oba kavmiçün
fidā eylemek gerek ve bir şehr kavmin bir pāzişāh(2) zātı
içün fidā eylemek gerek kaçan ol bādişāha bir ħaţar ve
ziyān irse" Ve kul sınmağı içün dağı bir yüz bulmağa ya-
rar kim pāzişahuñ adı yavuz olmaya(3) ve zulumden ve
^cazardan arı ola. Böyle dise arslan başın aşığa eyledi.
Pes zāğ girü vardı(4) yārenlerine eyitdi kim melik biraz
kaķıdı ve serkeşlik eyledi soñra yumşandı ve ele geldi.
İmdi(5) tedbīr oldur kim biz dükelimüz deve katına dir-
genelüm ve arslanı ve aña degen renci söyleşelüm ve eyde-
lüm(6) kim biz dükelimüz uşbu meligün devleti gölgesinde

(B.49a)

(SL.49b)

/añlamaz: görmez/līkin: velīkin//8 ni^cmet: nimeti/giñ: giñlik/yād B:-
//9 senüñ işāretün: işāretün senün//10 ve kavlı: kavlı//11 revā B:-//
49b-1 zātı...bādişāha B:-//2 dağı:-//3 ^cazardan: ħadrdan//4 kim:-//

görlü rüzigār ve eyü dirlik geçürmişüz. Uş(7)bu gün āna bunun bigi renc vaki^c olmamışdur eger varup kendümüzi āna^c arz eylemezsevüz ve cānumuz anuñ(8) zātına fidā kılmazsavuz ispāssuzlığa mensūb olmuş olavuz ve anun ni^cmeti şükürinde kalmış olavuz,(9) mürüvvet ehli katında bizüm hiç kadrümüz kalmaya. İmdi maşlahat oldur kim biz kamumuz arslanun katına varalum(10) ve anuñ bizüm üzerümüze eylügeni^cmeti şükürin söyleyelüm ve eyidelim kim bizüm nefsimüz cānumuz meligün(11) fidāsıdur. Ve her birimiz eyitsün kim bu gün melik kuşlık h^vānın benden idinsün bunıñıla döstlik(12) haqqı ve şükür-i nimet ödenmiş ola. Pes bu sözleri deveye didiler ol biçāre boynı uzun^caklı kısa(13) deve bularuñ söziyile fükā^ca girdi ve bulara ikrār virdi. Pes kamusu aslan katına vardılar.(14) Kaçan anuñ şükürin ve du^casın kılmaktan fāriğ oldılar zāğ eyitdi: Bizüm rāhatlığumuz pāzişāh(15) sağlığıyladur. İmdi melige zārüret irdi bugün melik beni yırtsun yesün. Bütün yārenleri eyitdi(1) Senden ne gele ve senün etünden ne toklık hāşıl ola? Şegāl dañi bu faşlı āgāz kıldı.(2) Melik bu gün gıda beni idinsün didi. Yārenleri eyitdi: Senün etün yiyir ve ziyānlıdur, melik yimege yaramaz(3). Kurt dañi hem bu faşlı okıdı. Eyitdiler: Senüñ etüñ boğaz agrısın getürür, depeleyici ağı yirinedür yaramaz, didiler. Ol biçāre dañi ilerü geldi ve eyitdi: Melik bu gün gıdā benden idinsün kim

---

//5 dirgenelüm: dirilelüm//7 kendümüzi: kendüzümüzi//8 kılmazsavuz: eylemezsevüz/ispāssuzlığa: isbāssuzlığa/şükürinde: şükürinden//9 İmdi

(5)pāzişāhuñ ni^cmetin çok yidüm ve gölgesinde diñlendüm, didi. Kurt ve şegāl ve zāğ eyitdi: İy(6) vallahi temām i^ctikātdan ve gāyet şefkatdan söyledüñ didiler bir kezden yapışdılar ve ol deveyi(7) pāre pāre kıldılar. (Ars-

lan ve deve ve kurt ve zāğ ve şegāl şüreti bu mişāl üzere rinedür).

(8)Bu meseli şundan ötrü getürdüm kim ta bilesin şāhib-i ğarażlaruñ mekri hāşā kim arka birikdüreler(9) hiç esersüz (B.50a) olmaz. Dimne eyitdi: Baña ne bilü virürsin?(B.50a) Nitsem (SL.50b) gerek? Eyitdi: Berāber olmağdan(1) ve savaştan yigrek hiç vech yokdur kim kişi dükeli ^cömrin sıdıklıla geçürse halāl mālını kāmusun(2) sadāka virse şol kadar şevāb bulmaz kim kişi bir sā^cat kendü nefsin düşmandan saklamak ve mālı(3) üzerine savaş kıilup ğazāda geçürmekde dürişmiş ola. Çün şol mālın beklemek üzerine dürişmekde(4) şehīdlik maqāmı ve yarlığanmak menzileti hāsıl olur. Ol yirde kim bıçak sūñige irdi ve cān korkusu(5) oldu eger dīn ve hamiyyet vechile kişi dürişürse anuñ müzdinüñ ve şevābınuñ hiç haddi ve sağışı(6) olmayısardur. Dimne eyitdi: ^cĀkil kişi savaşa ve uruşmağa ivmekligi maşlahat görmez ve korkulu işlere(7) el urmağı revā görmez ve rāy ve tedbīr ısları düşmene müdarā ve uzlık birle karşı dururlar ve anuñ şerrin(8) ve karşılığın añullık ve

---

B:-//10 eylūgi: eylūk//11 fidāsıdur: fidāsı olsun/bunuñıla: bunuñla//
12 şükr-i ni^cmet: ni^cmet şükri//13 söziyile: söziyle//14 pāzişāh: me-
lik//50a-1 elüñden ne toklık: etüñden toklık ne kadar/faşlı: fazlı//
2 gıdā beni: beni gıda//6 şefkatdan: şefekadan//8 bilesin: bilesin kim

uzluk birle def^ceylerler. Ve za^cif düşmeni h^oş dutmak gerek-
mez kim eger(9) kuvvetinden ve z^ordan kalursa hⁱle ve mekr
eylemege dürişe ve fitne kopara. Ve arslan^u kuvveti ve z^ori
ve(10) hamlesi ma'lümdur, şerh eylemek h^acet degül. Ve her-
kim düşmeni h^or göre ve anu^u savaşından(11) g^afil ola ^caki-
beti peşimānlığa sataşa nitekim deñiz vekili taytuy kuşu h^or
(B.50b) gördi ^cakibet(12) peşimanlige sataşdı. Şenzebe(B.50b) eyitdi:
Anu^u hikāyeti niteyidi eyitgil.

DEÑİZ VEKİL(13) TAYTUY HİKĀYETİ

18 Dimne eyitdi: Getürmişlerdür kim deñiz kuşlarında bir dür-
lü kuş olur(14) kim aña taytuy dirler anu^u bir çifti bir
deñiz kıra^unda yirlenmişdi. Çün yumurtlamak vaktı oldu
(15)dişi eyitdi: Bir yir istemek gerek kim yumurda bira-
(SL.51a) gavuz. Erkegi eyitdi: Bu ada h^oşdur bundan(1) gitmek maş-
lahat degüldür bunda yumurtlamak gerek. (İki taytuy ve
deñiz şüreti bu mişāl üzerinedür)(2) Dişi eyitdi: Bu fikr

yiridür kim eger deñiz meligi gelüp bizüm yavrılarımız
kaparısa ne hⁱle eyleyü bilevüz(3). Erkegi eyitdi: Deñiz
vekiline ben ol gümānı iletmezven kim bize bunuñ bigi aḡ-

//50b-1 mālını: mālın//5 kişi:-//6 ivmekliḡi: ivmeklik//8 karşulıḡın:
karşulıḡını/añullıḡ: öḡütlik//51a-2 deñiz meligi: deñiz vekili//4 eger
B:-/alubilevüz: alibilevüz//5 kuvvetün ile: kudretünle/sen:-//

vāl işleye ve bizüm(4) göñlümüz şanmaya, eger ol hürmet-
süzliğı bize eylerise biz dakı andan dādımız alubilevüz.
Dişisi eyitdi:(5) Kendüzin bilmek hōş nesnedür. Ne yara-
ğun ve ne kuvvetünile sen deñiz vekilin korçudasın(6) bu
sevdādan geçgil, yumurda bırakmağ için bir berk yir bulğıl
kim her kişi kim öğütçilerün sözün(7) diñlemeye aña ol ire
kim su bağasına irdi. İrkegi eyitdi: Ol niteyidi eyitgil

SU BAĞASI VE İKİ KAZ DĀSĪTĀNĪ

(B.51a)
19

(8)Dişi eyitdi:(B.51a) Getürmişlerdür kim bir gölcük
içinde iki kaz yirlenmişidi, Koñşılık hükmile(9) bir
su bağasıla dōstlık bağlamışlardı. Nāgāh rūzigāruñ ya-
vuz gözleri bularuñ dirliğine(10) degdi ve ol su kim
bularuñ dirliği sebebiydi, kurıdı. Ol kazlar çün anı
gördiler bağanuñ(1) katına vardılar ve eyitdiler: Esen-
lemege geldük, esen kalğıl iy ağırluklı dōst ve iy mu-
vāfık yār. Su bağası(2) derdden iñledi ve gözinden yaş
akıdup eyitdi:

(SL.51b)

Ş i ' r - i T ā z i

Levlā d-dumū^cu ve feyżuhunne le-aħraķat

(3) Arže 1 vedā^ci ħāraṛetü'l-ekbādi

//7 eyitgil:-//8 Dişi: dişisi//9 bağasıla: bağasıyla//51b-5 daşları:
taşları/ve kardeşler B:-//8 ayrılığūñ: ayruluğūñ//10 öğidin: öğütün//
11 dilersen: dilerisen//12 yolın: yolunu/kişilerūñ...uçarvuz B:-//

- (4) Böyledür uşbu zamāne işleri
Kim ayurur dōstları arkadaşları
(5) Ger dekülmissedi gözüm yaşları
Ciger ışşısı yakaydı daşları

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

(6)Andan eyitdi: İy dōstlar ve arkadaşlar ve iy yārenler
su eksildüginüñ ziyānı benüm haqqumda artuğdur kim be-
nüm(7) dirliğüm susuz hīç mümkün degüldür. İmdi mürüv-
vet ve kerem hükmi oldur kim bir veçh bulasız(8) bir
hīle eylesiz kim beni dağı bile iledesiz. Eyitdiler:
Senüñ ayrılığüñ renci bize yavlağ katıdur her kande(9)
kim varavuz anuñ ni^cmeti senüñ dīzaruñsuz hiç lezzet vi-
resi degüldür ammā sen ögitçilerüñ(10) sözün dutmayasın,
şefekatlülerüñ ögidin işitmeyesin ol kim senüñ hālüñ.
(B.51b) maşlahatıdur(11) anuñ üzerine s̄abit olmayasın(B.51b)
eger dilersenñ seni bile iledevüz şart oldur kim çün se-
ni(12) getürevüz ve hevā yüzinde uçavuz kişilerüñ naza-
rı bize düşe bizi göreler kim seni getürüp havada uçar-
vuz her birisi bir söz diye sen savaş yolın bağlağıl
elbette ağzuñ(13) açmağıl ve dilüñi söze depretmegil.
Bağa eyitdi: Eyle kılaven imdi ne kim sizüñ keremüñüz-
dür ve mürüvvetüñüzdür yirine getürüñ(14). Pes ol iki
kaz varup bir ok bigi ağaç getürdiler bağa ol ağacuñ
ortasın dişi birle(15) muhkem dutdı kazlar ağacın iki

//13 dilüñi: dilüñ/ve mürüvvetüñüzdür B:--//14 kaz: kazlar/ortasın:
ortasını/getürdiler B: getür//15 ağzları birle: ağzlarıyla/

(SL.52a)

yanın ağızları birle dutup uçdılar. Uşbu mişāl ve şū-
ret üzerine(1) (Bağa ve iki kaz bu mişāl üzerine kim

yazıldı)(2) Çün hevā yüzine irdiler. Ādemiler anı gö-
rüp dañlaşdılar yiryirin ün itdiler ve eyitdiler:
"Görüñ görüñ(3) iki kaz bir bağayı götürmiş, uçar" di-
diler. Bağa bir sâ^cat diñsüz durdı, yine katlanımadı
eyitdi:(4) Gözüñüz kör olsun. Dōstlarum beni götürüp
uçdığı çün didi. Çün bu söze ağızın açdı(5) ağızı ağaç-
dan boşandı hevādan aşağı düşdi. Şoluk sâ^cat ol kazlar
avaz virdiler(6) kim dōstlar öğidin dutmaduñ(B.52a)

(B.52a)

B e y t

Eyü sanııcı öğüt virür olur
Nıkaht oldur kim öğidi duta
Ulularuñ öğüdi devlet olur
Dut öğüdi dut öğüdi iy aṭa

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

(8)Bağa eyitdi: Bu daḡı bir sevdāyıda kim işledüñ çün
ecel irdi dürişmek fāyidesi yoḡdur.

(9) Revā degüldür ölümden sakınmaḡ

Ecel irdügi gün iy dōst muṭlaḡ

(10) Ecel çün irmedi hem fāriḡ olḡıl

Eceli irmeyenden ölüm ırak

Me fā ī lün/me fā ī lün/fe ū lün

/uş...çün:-//52a-2 dañlaşdılar: ṭañlaşdılar//3 götürmiş: götürmişler/
uçar: uçarlardı//4 uçdığı çün: uçduḡuna/açtı ağızı ağaçdan boşandı:

(11) Taytuy eyitdi: Bu meseli işitmişven velikin korkmağıl
(SL.52b) yirün bekleğil. Pes dişisi ol arada(1) yumurda bırakdı.
Kaçan deñiz vekili anuñ gelecesin işitdi tekebbürliginden
ve ra^cnālīgından taytuyı kağıdı(2) ve deñizün suyu mevce
kıldı ve anuñ yavrılarının götürdi gitdi. (İki taytuy ve
deñiz vekili şüretidür)(3) Dişisi çün ol hāli gördi yavlağ
kağılı oldu ve eyitdi: Ben bilürdüm kim suyla oyun yok-
dur.(4) Ve sen bilmezligile uş yavrılarımızı yile virdün
ve üstüme od yağdurduñ,(B.52b) imdi bir tedbīr(5) endīşe
kılğıl. İrkegi eyitdi: Hürmetile sözi hüccetile söyleğil
kim ben didigüm işleyelüm ve deñiz vekilinden(6) dādumı
alam, böyle didi. Şoluk sā^cat kalan kuşlar katına vardı
her bir dürlü kuşun ulusın okıdı(7) dirgedi ve kendü hā-
lin bulara didi, anuñ arasında dağı eyitdi: Eger kamum
uz el ele virüp(8) bu iş yarağı için arka birikdürmese-
vüz deñiz vekili bu işi ^cādet idinür, kamumuz(9) anuñ
zulmi odından göyinesivüz. Pes kuşlar kamusı sīmurğ katı-
na dirgendiler ol(10) vāqı^canuñ şüretin eyitdiler (Sīmurğ
(SL.53a) ve kuşlar şüreti bu mişāl üzerinedür kim yazıldı)(1) Ve
hāl gözgisin anuñ yüzine karşı dutdılar ve eyitdiler:

---

açup söyledi ağzından ağaç çıkdı//6 öğidin: öğüdün//10 hem fāriğ: fā-
riğ hem//11 Taytuy: taytuya/korkmağıl: korkumağıl/yirün: yirüni//
52b-1 gelecesin: gelecesin/taytuyı: taytuya//5 eyitdi B: -/sözi: -/işle-
yelüm: işleyem//6 dādumı: dādumı/böyle didi: -//7dirgedi: dirdi//

Eger uşbu k̄ini alıvermekde d̄ür̄işmeklik(2) göstermezisek ayruḡ kuşların p̄azişāhı olası deḡülsin. Pes s̄imurḡ temām nişāḡ ve gönül(3) kaviliḡı birle deñiz vek̄ilinden k̄in almaḡa kaşd kıldı. Çün deñiz vek̄ili s̄imurḡuñ kuvvetin(4) ve zahmetin bilürdi ve kuşlar daḡı aña uyduḡın bildi. Pes vardı taytuy kuşuñ yavrıların(5) getürdi girü virdi.

Bu meseli anuñçün getürdüm ta bilesin kim hiç h̄alde d̄üşmeni h̄ör dutmaḡa(6) yaramaz. Şenzebe eyitdi: Savaşa başlayası deḡüldüm vel̄ikin(B.53a) kişi kendü nefsin ve c̄anın(7) saklamak v̄acibdür. Dimne eyitdi: Çün arslan katına varasın eger uşbu nişānları arslanda(8) göririseñ kim doḡrı durmuş ola ve boy-nın yükseltmiş ve kuyruḡın yire urur ola bilgil kim(9) yavuz kaşd eylemişdür. Şenzebe eyitdi: Eger bu nişānları görürsem haḡıkat bileven kim ol beni yitürmege(10) yüz dutmışdur. Dimne şād oldu, Kel̄ile katına vardı (Kel̄ile ve Dimne şūreti)

(SL.53b) (1)Kel̄ile eyitdi: İşi neye irürdün? Eyitdi: Yavlaḡ ferāḡat ve dilek h̄aşıl olmaklık yüz dutdı(2). Pes ikisi bile arslan katına vardılar. İttifāḡ şöyle d̄üşdi kim öküz daḡı arslan katına vardı. Kaḡan (Arslan ve öküz ve Kel̄ile ve Dimne şūreti)

(3)arslan öküzü gör̄di duru geldi añradı ve kuyruḡın yire

//8 birikdürmessevüz: birikdürmezsevüz/göyinesivüz: göyünesevüz//
9 dirgendiler: derineşdiler//10 v̄aḡı^canuñ: vaki^ca//53a-1 alıvermekde:
alıvirmekde//3 kaviliḡı birle: kaviligiyle//4 bilürdi: bilüridi/ku-
şuñ: kuşunuñ//5 girü B:-/dutmaḡa: dutmaḡ//6 yaramaz: gerekmez/savaşa:
savaş/deḡüldüm: deḡülidüm//8 urur:urmuş//9 bileven: bilem//

urdu. Şenzebe bildi kim arslan yavuz(4) kasd eylemişdür. Pes kendüzine eyitdi kim sultān kullukçısının korku ve hayrānlık içinde şol(5) yılanla bir evde yatan ve arslanla bir döşekde uyuyan gibidür niceme kim ol yılan yatmış ve ol arslan (B.53b) (6)uyumışdur ahır ol(B.53b) yılan baş kaldırırsar ve ol arslan lan ağız açısardur. Bu endişeyi kılurdu(7) ve savaşa yaraklanurdu. Çün arslan anuñ yarağın gördi pes sañrıdı hamle kıldı (SL.54a) dı ikisi savaşa(1) başladılar, ikisinden kan revān oldu. Kelīle anı gördi. Yüz Dimneye dutdı ve eyitdi kim (Arslan ve

öküz ve Kelīle ve Dimne şūreti)(2) görgil iy az bililü ve za^cif rāylu ol kendü hīleleruñ ^cākibeti yatluluğın. Dimne eyitdi: Bu işde(3) ^cākibet yatluluğı kankıdur? Kelīle eyitdi: Şol arslanuñ rence ve zahmete düşdüğü ^cahd ve kavlı sıduğı(4) ve öküzün helāk olduğı ve kanı haqsuz yire döküldüğü ve ulularuñ ve çerinüñ gönli yıkıldığı(5) ve senüñ da^cviñde ^cacizliğüñ aşikāre olduğı kamusı ^cākibet yatluluğıdur kim(6) senüñ hīlenden kopdı. Kişileruñ bilüsi eksügiiregi oldur kim kendü pāzişāhın hiç hāceti(7) yoğıken savaşa bırağa. Ve usullar kudreti ve gālibliğı variken dahı savaş koparmağı revā(8) görmezler ve fitne koparmakdan korkulu işe el sunmakdan yığılınmağı vācib görürler anuñ çün kim kaçan(9) vezīr pāzişāhı

//53b-1 irürdüñ: iletdüñ//2 bile:-//4 kullukçısının: kullukçısı//5 yılanla: ılanla/evde: döşekde/döşekde: evde//7 savaşa: savaş//54a-1 ve eyitdi kim B:-//3 ^cahd B:-//5 aşikāre: aşkāre/kamusı: bu kamusı//6 eksügiiregi: eksükregi/pāzişāhın: pādişāhını/hāceti: hacet//7 yoğ-iken:

savaşa yilteye ol işde şulh ve uzlık eylemek el virürdi ol (SL.54b) işde pāzişāhı(1) savaşa kındurmak(B.54a) ol vezīrūñ aḥmaklığı (B.54a) ve bilmezligi nişānıdır ve anūñ ebleḥligine ve ḥiyānetliğine delildür.(2) Daḳı gizlü ḳalmasın kim görklü ve berk rāy ve tedbīr behādurlıḳdan ve alplıḳdan öñdür ve yigrekdür(3) anūñ için kim ḳılıç işini rāy ve tedbīr birle bitürmek olur ve rāy ve tedbīr birle elegelesi işi hirgiz(4) ḳılıcıl ele getürmek yaramaz ve baña hemīşe senūñ şol kendüzūñ görmekliğün ve kendü rāyuña aldandugūñ(5) ve bu aldayıcı dünyā ululığına fitnelendugūñ ma^clūm idi velīkin ümīz dutarıdum ve münṭazīr olurdum(6) kim gözün açasın ve ḡaflet uyḳusısından uyanasın. İmdi çün ḥadden geçdi vaktidür kim(7) senūñ bilmezliğini ve cāhillügiñi ve yüziñ berkligin ve azḡunluḡıñ saña añladam ve ol ^cayblu rāyuñ(8) ve zışt fi^clüñi sayam bir nicesin eyidem ol eyitdugūm ^cayblaruñ ḳatında deñizden(9) bir ḳatre ve ṭaḡdan bir zerre ola. Ve eyitmişlerdür kim pāzişāha bundan ulu ḳorḳu yokdur kim bir vezīr(10) ola ol vezīrūñ sözi artuḳ ve işi eksük ola pes sözden işe degin çok yol vardur(11) vezīrūñ yigregi oldur kim işleyesi işi işleye hiç söylemeye ve yatluraḡı oldur kim öḡüne ve söyleye ve(12) hiç işlemeye:

Ḳālu ve mā fe^calū ve eyne humu

Min ma^cşerin fe^calū ve māḳālū

- (13) Şimdiki kavm öginür işlemedin
Sözi çokaldur işe başlamadın
(B.54b) (14) Ol kavm kanı ki işler söylemez
Kuş sözini söylemez kuşlamadın

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

(15)ve sen bu mizāçlı kişisin ve senüñ hünerüñden ^caybuñ ar-
(SL.55a) tuğ ve çokdur ve arslan senüñ kulluğına aldanmışdur.(1) Dağı
eyitmişlerdür kim "söz ve kavlı işsüz ve ^camelsüz ola anuñ
hiç fāyidesi yokdur dağı māl zekātsuz(2) ve hayrsuz ve dōst-
lık vefāsuz ve ^cilm şalāhiyyetsüz ve şadāka niyyetsüz ve
dirlik sağlıksuz(3) hiç işe gelmez". Ve meliklerüñ bezegi ve
ārāyişi şol öründü kulluğçılar ve şol uslu ve bilülü tapucı-
lardur. Ve sen(4) dilersin kim ayruk kişinüñ arslan katında
yiri olmaya ve arslanüñ inanmaklığı ve yakınlığı yalūñuz sa-
ña ola. Ve(5) ğayet bilmezlikdür kim kişi kendünün aşşısın
ayrukların ziyañı içinde isteye ve reñç çekmedin(6) ve vefā-
dārlik göstermedin doğru dōstlar isteye ve ta^cat kılmadın
āhıret müzdin isteye ve temām(7) cāhillikdendür kim kişi diñ-
lenmek ve rāhatlık birle ^cilm görmek isteye ve yavuz kılınç
ve iri hüylle ^cavratlardan(8) ^cişğ ve sevgü arzūlaya ve bu
sözlerden saña hiç fāyide yokdur. Zīrā bilürven kim eser ide-
si(9) degüldür ve benüm meşelüm señüñile şöyledür kim bir
kişi ol kuşa eydürdi kim "emek görmegil şol kişiye(10) öğüt

---

yok-iken/kudreti ve galipligi: kuvveti ve kudreti/dağı B:--//8 kopar-
mağdan: urmağdan//9 yilteye: yiltese/virürdi: virüridi//54b-1 nişanı-
dur B: nişanı/eblehligine ve hıyanatlığına delildür: eblehliginüñ hı-
yanetliginüñ delilidür//3 olur: yarar/tebīr birle: tebīrile/ele B:--//
4 kılıçile: kılıçla/getürmeli: getürmege/şol B:--//7 yüzün: yüz//

virmeke kim ol kişi ögüdi kabül eylemez ola". Dimne eyitdi:
(B.55a) Niteyīdi(B.55a) ol eydivirgil.(11)

KUŞ VE BÜZİNELER HİKAYETİ

20 Kelīle eyitdi: Bir bölük büzineler cemā^catı bir tağda olurlardı(12) kaçan yılduzlar şāhı güneş mağrīb kırañına dolandı kendününñ cihān bezeyici görkin karañulık nikābıyla örttdi(13) şol zengi çerisi rüm leşkeri ğālib oldu, bulıtlar dirgendi, şimāl yili ese başladı ve sovuğ(14) yavlağ katı oldu. Büzineler sovuğdan yavlağ buñladılar bir sığınacak yir isterlerdi. Nāgāh şol(15) yılduz kurdı kim dünin od bigi ışılar anı bir arada gördiler şandılar kim oddur pes otun dirşürdiler(1) anuñ üzerine kodılar ve urarlardı kim od yanduralar ısınalar. Bularuñ katında bir kuş bir ağaç üzerinde oturmuşidi(2) avāz kılurdı kim od degüldür zahmet görmen. Ol meymūnlar anuñ sözine hiç bakmazlardı nāgāh bir kiři(3) ol araya irdi ve ol kuşa eyitdi kim emek (Ağaç ve kuş ve büzineler ve yol eri şüreti)(4) görmegil kim

bular senüñ söziñle ol işden durur degüldür dek hemin sen zahmet görürsin şol kişiler(5) kim ögüt dutmaz destür diñlemezdür söz söylemek ve buları(B.55b) oñarmak için düriş-

---

//8 eyidem: eydem/eyitdügüm: eyitdigim/^cayblaruñ: ^cayıblaruñ//9 bundan: şundan//11 söyleye B:-//12 ma^cşerin TKD: ma^cşire//13 ögünir:ögünür/çokaldur: çokladur//14 ki B:-//15 -: ve/hüneründen: hünerden/^caybuñ B:-/artuğ ve çokdur: artuğdur/kulluğına: kuluğna//55a-3 bezegi: bizegi//4 yakınlığı: yakınlığı//5 aşşısın: ışşısın/renc çekmedin: renc

mek şöyle olur kim(6) kılıcı daşa sına-yalar ve şekkeri su altında gizleyeler. Pes ol kuş ol kişinüñ sözün hiç diñ- lemedi(7) ağaçdan aşağı indi kim ol kurtcuğaz hālin bula- ra key ahlada pes būzineler bir kezden segirdiler ol(8) küşü pāre pāre kıldılar (Kuş ve būzineler şūreti bu mişāl

(SL.56a) üzerinedür ki yazıldı)(1) Ve senüñ işünüñ dağı bu mīzācı var- dur kim sen hirgiz ögüt kabul kılmazsın ve ögütçilerüñ sözün kulağına koymazsın.(2) Lācirem uşbu fitne ve şa^cbede soñı peşimān olasın ve soñrağı peşimānlık hiç aşşı kılmaya şöyle kim(3) ol bir zīrek kişi ol gāfil ortağına fitne ve şa^cbede eyledi hiç aşşı kılmadı. Dimne eyitdi ol(4) niteyidi?

İKİ ORTAĞ HİKĀYETİ

21 Kelīle eyitdi: Getürmişlerdür kim iki ortak varidi birisi yavlağ zīrek(5) ve bilge ve birisi bön ve gāfil idi. Pes bāzirgānlığa çıkdılar yolda gideriken bir kīse altun bul- dılar(6) ve eyitdiler kim uş buña kanā^cat eylemek gerek. Pes girü döndiler kaçan şehre yakın irdiler dilediler kim (B.56a) (7)altunı üleşeler ol kim zīreklik(B.56a) da^cvisin eyler- di eyitdi kim ne hācetdür kim üleşevüz harçlık kadarı(8)

---

tardmadın//6 müzdin isteye: müzdi uma//7 cāhillikdendür: cāhillikden ve cehāletdendür//9 senüñ-ile: senüñle//12 şāhı: ulusu/bezeyici: beze- ci/örttdi: urdı//13 şol B:-/ese başladı: esmege başladı//14 buñladılar: buñludılar/isterlerdi: isteyü dururlardı//15 dünin: dünle/ışılar: işeler/otun: odun//55b-1 urarlardı:-/ısınalar: ısınalardı/bularuñ: bunlaruñ//2 ol:-//4 dek:-/hemīn B:-//5 destūr: söz/söz:-/oñarmak: ögü- di//56a-2 peşimān olasın: beşimānlık olasıdur/kılmaya: kılası degül-

götürelüm kalanın gizleyelüm. Pes anuñ üzerine karar kıldılar biraz nakd andan getürdiler kalanın danışıgıla(9) bir ağaç dibinde gömdiler girü şehre geldiler. Ol zîrek kim uşlıyıldı yarındası vardı ol(10) altını aldı. Delim gün anuñ üzerine geçdi pes ol bön ve ğāfil kişi dağı altın hāceti(11) oldu pes ortağına geldi ve eyitdi: Gel varalum ol gizledüğümüzden nesne alalum kim yavlağ(1) muhtāc olmışven. Pes ikisi bile vardılar altını bulamadılar. Zîrek anuñ yakasına yapışdı "altını sen alduñ" didi "senden artuğ kimesne bilmezidi" didi (Ġāfil ve zîrek şüreti bu mişāl üzerinedür)(3) Ol bîçāre ğāfil and içe gördi aşşu kılmadı. Pes çeke çevirü anı kâziya iletdi ve kažiyyeyi söyledi(4) altını da^cvī eyledi. Kādı sordu kim hüccetüñ ve tanuğüñ var mıdur? kim altını bu aldı ol. Zîrek eyitdi: Ol ağaç kim altını anuñ dibinde gizledük tanuğlık vire kim altını bu insāfsuz hiyānet kişi(6) aldı ve beni mahrūm eyledi. Kāziya bu söz(B.56b) yavlağ^caceb geldi. Pes çok çekişmekden soñra bir bellü güne va^cde kodılar kim kâzi vara ol ağac dibinde otura ve ol ağac tanuğlığıyla hükm eyleye

---

dür//3 ve şa^cbede B:-//4 İki ortak hikāyeti: Hikāyet/varidi: vardı/zîrek: ziyrek//5 kīse: kiyse//6 eylemek: itmek/yakīn: yakinen//10 kişi: kişünüñ//56b-1 bulamadılar: bulmadılar/zîrek: ziyrek/bilmezidi: bilmezdi//3 çevürü: çevri//4 tanuğüñ: tanıkuñ/ol B:-//57a-1 şefkatüñ: şefekatüñ//2 kılmuşven: eyledüm/havale B:-/Atası eyitdi...hulanmışıdı:-//57b-8 kim hulanmak...yedi B:-//58a-1 hīle: hiyle/vebāl: ubāl//

(Kādı ve zīrek ve ġāfil şūreti bu mişāl üzerinedür)(1)Pes

(SL.57a)

zīrek eve vardı ve atasına eyitdi kim senüñ şefkatüñ üstadlıġuña kalmışdur ve ben saña(2) inanup şanuklıġı ağaca havāle kılmışven eger sözüm dutarsan altun bize kalur ol kadar daķı aña ödedevüz (Zīrek ve atası şūreti bu mişāl

üzerine ki yazıldı)(3) Atası eyitdi: Ol kim benüm ile bir nesnedür? Ol zīrek eyitdi: Ol ağacuñ içi kovukdur söyle(4) kim iki kişi anuñ içinde gizlenürse hiç görmeyeler. Uşbu gice varġıl ol ağacın içine girgil(5) yarın çün kādı anda vara ve otura ve şanuklık isteye ağaç içinden söylegil, eylekim resmdür(6) şanuklık virgil. Atası eyitdi: İy oġul nice hīle ve fitne ol hīle eyleyene vebāl olmuşdur kim(7) senüñ mekrüñ şol kurbaga mekri bigi ola. Sordı kim ol niteyidi?

KURBAġA VE GÖJEN VE YILAN VE DESTĀNI
BUDUR

22

(SL.57b)

(8)atası eyitdi: Meger bir kurbaga bir yılan koñşılığında yir dutmışıdı her kez kim ol kurbaga yavru eylerdi(1) ol yılan yirdi. Ol kurbagıyla bir yingecüñ dōstlugu varıdı ve eyitdi: İy dōst benümçün bir tedbīr(2) endīşe kılgıl baña bir kuvvetlü dūşmān havāle olmuşdur. (Yiñgeç ve kurbaga şūreti bu mişāl üzerinedür)(3) Ne

aña karşı durup savaş kılabilürven ne daķı bu maķālī terk idüp gidebilürven kim yavlaķ hōş(4) maķām ve tāze

yurtdur. Yiñgeç eyitdi: kuvvetlü ve ğālib düşmen mekr ve hīle eylemekden artuğ çare yoğdur.(5) İmdi fülān yirde bir güjen vardur, varğıl birkaç balığ dutğıl güjenüñ ini kapusından(6) ta yılan inine degin degme yirde bir balığ birağğıl ta ol güjen anı bir bir yiyü yılan kapusna gele yılanı(7) anda bula anı dağı depeleye yiye anuñ zahmetinden kurtulasın. Pes kurbağā bu hīleyile ol yılanı helāk(8) kıldı. Çün birkaç gün anuñ üzerine geçdi ol güjen yine cādetin istedi kim hūlanmışıdı kim hūlanmak cāşıklıktan beterdür pes ol cādet üzerine balığ isteyü vardı balığ bulımadı ol kurbağayı anda buldı pes hamle kıldı kurbağayı yavrılarıyla yedi. (Göjen ve yı-

(SL.58a)

lan ve balığ şūreti)(1)(B.57a) Bu meseli anuñçün getürdüm ta bilesin kim hīle kılmak ve dürişmek çok kişilere vebāl olmışdur. Eyitdi: İy(2) aña sözi kışa eylegil, ırak endişeyi uzatmağlığı koğıl kim bu işde az emek ve çok aşı vardı(3). Pes ol kocayı māl sevgüsü ve oğul sevgüsü harekete getürdi ta kim dīn ve mürüvvet cānibin(4) aşığa kodı ve şerīcā ve tarikat yolından çıkdı oğlı işāretile ol yatlu işe boyun dutdı,(5) vardı ol ağaç dibinde gizlendi. Yarındası kağı şehrden çıkup ol ağaç dibine vardı(6) cāzīm çok halk anda dirildi nažāra kılurlardı. Pes kağı yönin

---

//2 uzatmağlığı: uzatmağı//3 cānibin: cānibi//4 tarikat: tariykat/oğlı: oğul/yatlu: yadlu//5 dibinde: içinde/şehirden ... pes:-//7 ol:-//

ağaca dutdı ve altun hālin(7) sordı. Ağaçdan ün isitdi kim altunı ol ğāfil ortak almışdur kādı hayrān oldı(8) pes hayrān olduğundan sonra ol ağacı yörendi bildi kim hīle vardur hiç kimesne hiyānetlik aleti birle kerāmete irmez olur. Pes(9) buyurdı kim çok odun getürdiler ve ağacuñ dibine yığdılar, buyurdı kim od urdılar. Koca bir sâ^cat şabr (10)eyledi başarumadı, çün cān korkusu irdi, pes amān diletti. Buyurdı kim ol kocayı çıkardılar(11). Koca hāl nite- ligin eydivirdi. Pes kādıya ol ğāfil ve bön ortağın emāne- ti ve doğruluğı ve şalāhiyyeti(12) ma^clūm oldı. Pes doğ- ruluk ve sıdkı ve diyānet bereketiyle ol bön ortak altunı ol zīrekden(13) aldı.

Bu meseli şundan ötrü getürdüm ta bilesin kim mekrūñ cākibeti yavuzdur ve aldamağın hatīmeti(14) ve soñı yatlıdur. Ve iy Dimne za^cīf rāyunuñ ve çok hırşınuñ ve mekrinūñ ve hīlenūñ fāyidesi(15) cākibeti ol oldı kim kendü pāzişāhuñı(B.57b) uş (SL.58b) böyle ğuşşalu kıldıñ. Şonra anuñ vebāli ve yazuğı(1) seni da- kı selāmet koyası degüldür. İy Dimne sen şol gül gibi iki yüzsin dağı selāmet kimūñ kim himmet(2) saña ulaşmak ardınca ola anuñ eli senūñ dikenūñden mecrūh olur ve senūñ dōstlığın- dan berhürdār(3) olmaz ve şol yılan bigi iki dillūsin belkim yılanuñ senūñ üstine artuklığı vardur kim yılan ağusın gizlü

//8 hayrān olduğundan sonra ol B:-//9 kim B:-/dibine: dibinde/yığdı- lar:-//10 başarumadı: başarımadı//13 ötrü: ötüri//14 za^cīf: senūñ za^cīf //15 pāzişāhuñı: bādişāhuñın göñlüni//58b-1 selāmet B:-/yüzsin: yüzlü- sin/dağı selāmet:-//2 ulaşmak: ermek//3 senün:-//4 aşikāre: eşkere//

dutar(4) ve sen iki dilüñden ağuyı āşikāre dökersin ve dağı ulular eyitmişlerdür kim ırmağlar suyunuñ dēdı aña değin(5) hōşdur kim deñize ulaşmaya ve bir ev kavminüñ uñaruklıđı aña değindür kim bir şerri ışşı ve fitne ehli bulara ulaşmaya dōstliđuñ luťfı ve şarındaşlık şefkati karārında ol vaktā değindür(6) kim iki yüzlü iki dillü fitne ışşı kovucu kiři bularuñ arasına girmeye. Ve ben hemīře senüñ sözinden(7) korkıda idüm ve cālimler sözi benüm hemīře özümdedür kim eyitmişlerdür: Fiřk ve fücür ehlinden ve yatlu himmetlü(8) ve aşağa kalmış kişilerden ırağ olmağ gerek kim fāsıqlara ulaşmak ve şarışmağ ve řol yılan bisler gibidür(9) niceme kim ol yılanlı ol yılan bislemekde çok renc iledür, cākıbeti ol yılan aña bir diř zağmın(10) yidürür kim anuñ cōmrinüñ aydıñ gündüzü řarañu dün bigi olur; ākil kiřilerinüñ şohbetine mülāzım olmak(11) gerek ve cāhillere yağın olmağtan sağınmak gerek kim anuñ cāhilliđinden bile oturana dađālet ve azđunlık (B.58a) (B.58a)(12) artar. Ve sen şunlardansın kim senüñ yavuz huyuñdan ve egri řab^cuñdan biñ fersenk yir kaçmağ gerek(13) senden vefā ve kerem ümizⁱn nite ummağa yaraya kim řunuñ bigi pāziřāh kim seni ağırladı ve cāziz ve hürmetlü ve(14) ve muğtişem kıldı şöyle kim anuñ devleti gölgesinde elüñi keyvān kuşağına urdıñ ve ayadıñı āsumān(15) farkına koduñ anuñ gibi pāziřāh

---

//5 şefkati: şefekati/ve bir ev...ulaşmaya B:-//8 bisler: bislemek//
9 cākıbeti: akıbet/yidürür: urur//10 cākil: gāfil//11 gerek: gerekmez/
cāhillere...gerek:-/cāhilliđinden: cehāletinden/oturana: oturan//12
řab^cundan: řabu^cundan//13 pāziřāh: bādiřāha//14 urdıñ: urduñ/āsumān:

uş bunun mu^cameleyi reva gördün kim şimdi gussa denizine(1)
(SL.59a) batmışdur ve savaşa ve zahmete düşmüşdür. Ve dostlar meseli
senünile şol bazirgan meseli gibidür kim(2) eyitmiş "bir sı-
çan yüz batman demür yidügi yirde ne ^cacebdür eger bir dogan
on batman oğlanı kapup(3) uçarısa" Dimne eyitdi: Ol niteyidi?
eydivirgil bileven

BAZİRGAN VE BİLİŞ KİŞİ VE DEMÜRCİ HİKAYETİ

23

(4)Kelile eyitdi: Getürmişlerdür kim bir az sermayelü ba-
zirgan varıdı diledi kim sefer eyleye anun yüz(5) batman
demüri varıdı bir dost evinde emanet kodı gitti. Çün ba-
zirgan seferden geldi(6) ol dostı ol emanet demüri satmış
ve behasın harç itmişidi. Bazirgan çün emanet demüri(7)
dileyü anun katına vardı ol er eyitdi: Senün demürini ev
bucagında komışdum, ihtiyatın eyleridüm bir(8) sıçan delü-
gi varıdı ta ben duyunca ol demüri yimişidi ve düketmiş-
idi. Bazirgan cevap virdi(9) kim dogru söylersin (Bazir-

(SL.59b) gan ve demürçi sureti bu misal üzerinedür kim yazıldı)(1)
kim sıçan demüri yavlak sever olur ve anun dişi demür çiy-
(B.58a) nemege kadirdür(B.58a). Kaçan bu sözi işitdi(2) eyitdi
kim "bazirgan yumşandı ve gönlinün demürden götürdi". Pes

---

asman//15 mu^cameleyi: ma^camile//59a-1 zahmete düşmüşdür: zahmete bat-
mışdur/senün-ile: senünle//2 dogan: togan//3 uçarısa: uçarısa dimiş/
eydivirgil: eyitgil/bileven:-//4 varıdı: vardı//5 dost: demür ci dos-
tı//6 dostı: dost/itmişdi: itmişdi//7 demürini: demürün/eylerdüm: ey-
lerdüm//8 yimişdi: yemiş//59b-1 gönlinün: gönlini//4 bir oğlın daşra:

bazirgana eyitdi: Bu gün bana konuk(3) ol gıl. Bazirgan eyitdi: Bugün daşra işüm var yarın gelem, konuk olam, didi. Pes çıkıdı ol kişünün(4) bir oğlın daşra buldı aldı bir yirde gizlendi. Yarındası oğlanı istediler bulumadılar pes şehrde kığırtıldılar(5). Ol bazirgan eyitdi: Ben doganı gördüm kim bir oğlanı götürmüş giderdi. Ol kişi feryad kıldı(6) ve eyitdi muhal gelecı ve yalan sözi neçün söylesin? dogan bir oğlanı nite götürirser? Bazirgan güldi(7) ve eyitdi: Gönlünü tar dıtma, ol şehrde kim sıçan yüz batman demür çiyneye on batman oğlanı bir dogan(8) götürürse hiç ^caceb degüldür. Ol oğlan atası bildi kim hal nitedür. Eyitdi: Demüri sıçan yımedi benüm(9) katumdadur, oğlanı bana vir, demürün al.

Bu meseli anunçün getürdüm ta bilesin kim çün melike bu işi (10)işledün ayruklara senün katında vefadarlık ümizi kalmadı. (B.59a) Ve bilmek gerek kim ol kişiye eylük(B.59a) eylemek(11) zayı^c olur yile verür kim ol kişi ^cakl mezhebi içinde eylük şükrin unutmığı ve ni^cmeti hakkın(12) ödemegi reva göre daki ol kişiye ögüt virmek zayı^c olur kim ol ögüde kulagında yol komaya(13) ve gönlinde yir virmeye daki ol kişiye raz söylemek zayı^c olur kim anun dil pişası gammazlık(14) ve eli pişesi çakucılık ola. Ve bana şol güneş gibi ruşenidir kim senün yavuz hulklarun karanulığında(15) ve aldamagun afetinden sakınmak gerek kim yavuzlar. sohbet kılmak bezbahtlık ve şeka-

---

daşra bir oğlın/bulumadılar: bulımadılar//5 bir B:-/doganı: togan//6 muhal: mahal/söylersin: söylersin didi/götürüser: götüriser didi//8 degüldür: degül/hal B:-/benüm:-/oğlanı: oğlumı/vir:-/al: al sana didi//

(SL.60a) vet(1) mayesidür ve eyüleriyle oturmak nikbahtlık ve sa^cadet sermayesidür ve bellüdür kim sana bu(2) söz ağır gelür ve hak söz hemişe acı olur çün Kelile birle Dimnenün gelecisi bu araya(3) irai arslan öküzün işin ayırtlamış depelemişidi ve kana bulaşdurmuşıdı(4). Arslanun hışmı tizligi biraz sa-

kin oldı. Pes endişe eyledi ve kendüzine eyitdi kim diriga (5)Şenzebe kim bunca ^cakl ve rayı ve tedbir ve hüner kim anun varıdı bu iş kim ana kıldum ^caceb hata mı(6) işledüm ya maslahatmıdı ve ol söz kim andan bana degürdiler aceb dogrı

(B.59b) ve girçekmıdı(B.59b) ya anun(7) hakkına hiyanetlik kılup yanlış anlatdılar uş kendüzümü musibetlü eyledüm amma şimdiki hasret(8) ve inlemek hiç assı kılur degül.

Ş i' i r

(9) Fe-in ebki la aşfi l-^calile ve in eda^c
Eda^c hurkaten fi l-kalbi zate telehhübi

(10) Eger aglarısam sayru sagalmaz
Ölüm işine kimse çare kılmaz

(11) Eger aglamagı gönlümde korsam
Yüregümi yakar hiç sakin olmaz

Me fa i lün/me fa ı lün/fe u lün

//11 yile verür:-//13 gammazlık: gamazlık//14 eli: el/karanulığında: karanulığından//60a-1 eyüleriyle: ulularıyla/sermayesidür: mayesidür//4 eyledi: kıldı//5 hatamı: hata/işledüm: kıldum/-: ^caceb//6 söz: sözi/

(12)çün peşimānlık aslanda zāhir oldı ve anuñ nişānları rū-
şen belürdi pes Dimne anı(13) gördi, Kelīle sözün kesdi ve
(SL.60b) katarlayu ive ive arslan önine vardı, tapu kıldı(1) ve eyit-
di kim (arslan ve Dimne şūreti bu mişāl üzerinedür ki yazıl-

dı)(2) uşbu fikrūññ sebebi nedür? Uş bundan sevgülü vakt ve
bundan mübārek gün kanda bulına kim melik⁽³⁾ nuşret ve yiñmek
makāmında devlet döşegi üzerinde oturmuşdur ve düşmen horlık
ve mezellet birle(4) kana bulaşup yatmışdur. Arslan eyitdi:
Her vakt kim Şenzebenūñ şöbetin ve hizmetin ve bilüsin(5) ve
kifāyetin ögerven gönül yufkalığı ve şefekat baña gālib olur
ve gönül tarlığı ve(B.60a) hasret beni basar. Elhāk(6) çeri-
mūñ arkası ve yardımıydı, düşmanlar gözinde dikenidi ve dōst-
lar yüzinde bir begidi. Dimne eyitdi(7): Ol ni^cmet ve şükryn
bilmez kāfiri melik niçün esirger, bunuñ bigi zafer üzerine
kim yüz dutdı(8) ve bunuñ bigi nuşret kim el virdi şāzılığ ve
sevinmek arturmak gerek ve anı rūzigār fāyidesinden(9) saymak
gerek kim devlet ve ikbāl rūznāmesi bunuñıla bezenür ve ulı-
(SL.61a) lık ve sa^cādet kārñamesi(1) bunuñıla ārāyiş bulur. Ve ^caql
mezhebi içinde ol kişiyi esirgemek revā olmaz kim andan kişi
imin(2) olmaya ve andın yañadın cān korkusın geçürür ola. Ve

/girçekmidi:--//7 yañlış: yañlışmı//8 kıılır degül: kıılmaz/calile: gāli-
le TKD//10 kıılmaz: bulmaz//11 sakın: çāre (aynı zamanda bu kelimenin
üzerine "sakin" yazılmış)//13 Kelile: Kelile'den//60b-2 yiñmek: yiñmek-
lik/üzerinde: üstünde//3 şöbetin: şöbetini/hizmetin: hidmetini//4 el-
hāk: alçak//7 sevinmek: sevinmeklik//8 bunuñıla: bunuñıla/bezenür: ārā-
yiş//61a-1 imin: iymin//2 andın: andan/yañadın: yañadan//3 bularuñıla:

melikūñ düşmanına hiç gürdan yigreg zindān(3) yokdur ve kı-
lıçdan yigrek kamaçı yokdur. Ve uslu pāzişāhlar delim kişiler
kim bularuñıla işirgenmegi ve yakışmağı(4) yokdur hüneri ve
doğruluğı için yakın ve hāseki idinürler ve kişiler kim bula-
ruñıla karışmağı ve yakınlığı vardır(5) şol bilmezlik ve hi-
yānetlik sebeble kendülerinden ırak kılurlar şöyle kim şol
acı otları içmeklik(6) assı ve menfa^cat uçundur arzū ve zevk
ve şehvet için degül, şol barmağ kim elūñ bezegidür(7) ve
dutmaklık ve açmaklık āletidür eger anı bir ağulu yılan ısır-
sa kalan endāmi bāki kalmak için ol(8) barmağı keserler ve ol
barmağ ayrılmağınuñ ağrısını ve meşakkatini diñlenmege ve rā-
(B.60b) hata sayarlar. Hāli arslan(9) bu söz ile azginek(B.60b) do-
landı, ammā rūzigār öküzūñ dadın aldı, pes arslan Dimneyi
rūsvāy(10) kıldı ve anuñ yalancılığı arslana ma^clūm oldu,
öküzçün anı dağı depeledi (Dimne helāk olduğı şūreti budur)

(11)Her kim hulk çubuğın ne dürlü dikerise ve kavlı tohmın ne
cinsden ekerise yimişi ve dahli ol(12) dürlüden irer olur.
Meşel Men zere^cı 'ş-şevke la yahşudu^c ineben ya^cni her kim
(SL.61b) diken ekerise üzüm götürmeye.(1) Mekk ıssınuñ ve aldayıcınuñ
^cākıbeti hemīşe yavuz olur ve yavuz sanıcınuñ ve fitne ıssı-
nuñ hātimetri ve şoñı hayr(2) olmaz. Her kim yavuz için kadem

---

bularuñla//5 içmeklik: içmegün/assı: assısı/menfa^cat: menfa^cati/uçun-
dur: olduğı için/-: içerler//8 barmağı: barmağı/ayrılmağınuñ: ayrıl-
mağınuñ/hāli: hāliyā//10 öküzçün: öküzüçün//61b-2 yavuz: yavuzluk/

basa ve hıyānetliğa el uzada āhir anuñ renci ve āfeti kendü-
zine dokınur temām(3) oldu arslan ve öküz işi bi-ḥamdi'lillah
ve'l-minnehu. Dördüncü bāb.

(4) ARSLAN DIMNE'YE DOĞRULIK EYLEDÜĞİ

Hind meligi eyitdi: Berhemine hakime kim işitdüm ol kovucu ve
ḡammāz destānı(5) kim doğrılığūñ ve girçekligūñ cemālin şüb-
het ve yalanıla örttdi ta kim arslanuñ mürüvveti anuñıla(6) be-
lürsüz oldu ve °ahd ve kavlı şımaḡ °aybı aña yapışdı ve dōstlık
yirine düşmanlık geldi ve yakışmaḡlık(7) yirine üzmeḡlık karār
dudı. İmdi beyān eyle Dimneuñ °ākıbeti neye irdüḡin ve arslan
katında(8) °özrin nice diledüḡin kim arslan ol işi için
kendü °aklı birle Dimne'ye anuñ tedārükün ne dürlü(9) buyurdı
ve Dimne yalancılıḡına ve aldamaḡına nitesi vāḡıf oldu ve Dim-
(B.61a) ne(B.61a) ne söz ve ne hüccet ilerü(10) getürdi ve kurtulmaḡı
ne vechden istedi? (rāy-ı hindī ve berhemine hakīm şüreti bu

(SL.62a) mişāl üzerine)(1) Berhemine eyitdi: Tevārīḡ içinde şöyle okı-
mışvan kim çün arslan öküz işinden fāriḡ oldu ve iv(2)mekligi-
ile ol işe el urdıḡıçün yavlaḡ peşimān oldu ve melāmet barma-
ḡın çok ısırdı(3)

Saht be-renc enderem ez ḡışten

Güm şüde tedbīr-i kerde zan ḡaḡā

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

/hıyānetliğa: hıyānetliğıla/temām oldu arslan ve öküz işi: arslan-ile
öküz işi temām oldu//4 Arslan Dimneye doğruluk eylediḡi:-/ hind: hindü/

(4) Kendüzüme bellü kılmışvan cefā
İşüm ağduķ düşdi tebdīrüm ḥaṭā

Fā i lā tūn/fā i lā tūn/fā i lūn

(5)ve her vaķt eydürdi kim benüm üzerüme ḥaķlarını ve baña eyledügi ḥoşnūdlıķlarını añarvan endīşe ve gönül ṭarlıģı(6) baña ğālib olur kim yārenlerüñ aģırlıķlısı ve kavmüñ ^caziz-raģıydı pes arslan hemīşe dileridi(7) kim anuñ sözün söyleye ve anuñ sözi söylene ve anuñ ḥaberin işide yırtıcı cānavarları bir bir ḥalvete iltürdi ve anlardan(8) anuñ ḥikāyetin söylemek dileridi bir dūn ḥaplan arslan ḥatına ḥalvetin varmışıdı, ḥaçan geleşiden(9) fāriğ oldılar ḥaplan girü maķāmına (B.61b) giderken Kelīle ve Dimne odasına uğrayu geķdi. Kelīle(B.61b) yüzün(10) Dimne'ye dutmışıdı ol kim Dimnedēn öküz ḥaķķına olan işleri söyleyü dururdi. Pes ḥaplan durdi(11) söz uğurlamak için ḥulaķ urdi, Kelīlenüñ sözi buña irmişidi kim Dimneye eydürdi: Yavlaķ ulu(12) suĉ işledüñ, bu aldamaķ ve bu ḥavl sımak senüñ sebebüñile oldı ve melige ulu ḥiyānetlik revā gördüñ.(13) İmīn olmaģa yaramaz kim sā^catdan sā^cata anuñ vebāliyile dutulasın ve anuñ yazuģı seni ḥoyası(14) degüldür. Ve yırtıcı canavarlardan ḥiĉ kimesne seni ma^czūr dutası degüldür ve sen ol(15) günāhile dutılmaķ seni ḥurtarmaģa kimesne yāri ḥılası degüldür ḥamusı seni depelemek için

---

/destānı: destānın//5 girĉek: gerĉek//6 belürsüz: belisüz//7 üzmeķlik: ürmeķlik//8 ^caķlı birle: ^caķlıyla//9 yalancılıģına: yalancılıģıla/nitesi: nite//10 vech: ceħd//62a-1 ivmeķligile: evmeķligile//2 ḥoķ: yavlaķ//3 saḥt: Nik TKD/tebdīr ü ḥaṭā TKD: tebdīr ü tertīb-i ḥaṭā//

ağız birikdüresidür. Ve benüm senüñ konuşılığuna ayruk hāce-
(SL.62b) tüm(1) yokdur, imdi benden ırak olğıl ve baña ulaşmağı ve
benümile söyleşmegi elden koğıl. Dimne eyitdi:

B e y t

(2) Ger gönül senden götürüm dağı kime bağlayam
Gönlümi ayruk kişi mihriyle nite dağlayam

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

(3)Dağı geçmiş nesnenüñ tedb̄irin eylemek varmış işi ikileyin
añmak assılu olmaz, fāsıd hayālleri gönülden(4) daşra çıkar,
elüni bu işden götür yüz şāzılığa ve ferāgata dut kim düşman
düşdi ve cihān(5) murādıla bezendi ve arzū hevāsı zāhir ve
şāfī oldı sa^cādet şubhı rüşen oldı. İmdi böyle(6) gerekmez
(Kaplan ve Kelīle ve Dimne şūreti bu mişāl üzerinedür ki ya-

(B.62a) zıldı)(7)(B.62a) velīkin hırş ve hased ve günilemek beni anuñ
üzerine dutdı kim bu gerekmez işi işledüm. Çün kaplan(8) bu
faşlı temām işitdi pes arslanuñ anası katına vardı ve andan
ināmlık ve ^cahd ve and(9) istedi kim ne kim kaplan aña dirse
gizlü duta ve kimseye dimeye. Pes temām ināmlık berkidüğinden
(10)şoñra ol kim işitmişidi eydivirdi ve Kelīlenüñ öğütlerin

//5 eydürdi:-/hoşnūdlıklarını: hoşnūdlukları/ve gönül tarlığı:-//7 ha-
berin:-/bir bir: bir//8 dūn: gice//11 buña: bu araya//13 dutulasın:
dutlasısın//64b-2 dağı: gönül/gönlümi: gönlümü//4 ferāgata: ferāgat-
lığa//5 zāhir:-//63a-1 temām:-/arslanuñ anası: arslan anası//

(SL.63a) ve Dimnenüñ ol suç eyledüğine(1) ikrār kılduğın arslan ana-
sına temām takrīr eyledi. Yarındası arslanuñ anası oğlı katı-
na vardı(2) anı yavlaq kayğulu gördi. Şordı kim fikrūñ ve
kayguñ sebebi nedür? Eyitdi: Şenzebeyi añmaqlık kim(3) anı
depeledüm anuñ ol meşhūr maķāmları ve ol görklü hünerleri kim
benüm katumda belürmişidi, beni bu fikre(4) bırağur. Ne kadar
kim dürişven kim anı hātırundan ırak dutam hiç unıdılmaz ve
göñlümden çıkmaz, ne kadar kim(5) pāzişāhlık işinde endīşe
kılam ve bir şefkatlu dōst ve muvāfık öğütçi istemek fikrin
(B.62b) kılam göñlüm(6) aña(B.62b) varur anuñ görklü hulķları kamusı
benüm öñüme gelür. Arslan anası eyitdi: Hiç kimsenüñ(7) dö-
neklügi kişiye kendü nefsinden ve kendü nefsi tanuķlığınan
yigrek degüldür. İmdi meligüñ sözinden şol añlanur kim(8) me-
ligüñ göñli Şenzebenüñ suçu yoklığına danuķlık virür şöyle
kim meligüñ her vaķt anuñ içün(9) kayğusı ve hasreti arta du-
rur ve göñlinde geçer kim bu işi yavlaq bir girçek tanuķ ve
bir doğrı(10) hüccet çıkmadın işledi. Eger andan şol melige
degürdüklere sözlere melik bir fikr kılsadı(11) ve kendü rā-
yına ve cāqlına bıraksadı hālūñ haķīķati bilinedi kim dūn ka-
rañulığında(12) hiç kuļağuzun melikūñ nūrlu rayından ve açuķ
hātırundan yigrek degüldür(13) anuñçün kim pāzişāhların zīrek-
ligi ve añulmağı şol göñler göñlindeki(14) zamīrūñ cāsūsıdur
ve ğaybet sırlarınun gözcisidür (Arslan ve anası şūreti bu

(SL.63b) mişāl üzerinedür ki yazıldı)(1)Arslan eyitdi: Anuñ işinde çok

---

//7 nefsinden ve kendü B:-//9 göñlinde: göñlinden/yavlaq:-//12 kuļağuz-

fikr eyledüm ve delim sağınç kıldum anda bir suç bulam ta anı
(B.63a) (B.63a) depelemekde ben(2) ma^czür ve ^caybsuz olam. Ne kadar
kim endiše kıllurvan benim aña eyü gümānum artar ve anı helāk
eyledüğüme peşimān(3)ligüm artar. Ol biçāre daķı rāydan ve
tedbīrden ırak degüldi ve eyü hūlardan daķı birdin degüldi
(4)kim hasūdlar sözi anuñ üzerine dürüst oldı ve anuñ dimā-
ğında yatlu fikr birlendi ve benim üzerüme(5) ğālib olmağı
hātırından geçerdı. Ve daķı anuñ hakkında biz usañlık eyleme-
dük ve anı hiç hūr dutmaduk kim anuñla(6) benim aramda düş-
menlige sebep oldı. İmdi dilerven kim bu işi sürem irdeyem.
Eger sen andan(7) nesne bilürseñ ve haber işitdüñse bize bil-
dürgil. Arslanuñ anası eyitdi: İşitmişven, velīkin anı(8)
āşikāre eylemek mümkün degül kim senüñ yakınlaruñdan ve kul-
lıkçılardan birisi baña eyitdi ve ısmarladı kim(9) gizleyem
kimseye eyitmeyem. Rāzi ve sırrı āşikāre eylemek yavlak katı
(SL.64a) ^caybdur. ^cĀlimlerden rāz beklemek(1) içinde delim haberler
gelmişdür, rāzı āşikāre eylemeñ diyü ısmarlamışlardır yohsa
ol sözi saña temām(2) eydiveredüm. Arslan eyitdi: ^cĀlimler
sözinüñ te'vīli ve ma^cnisi çok olur ve delim dürlü yōni olur
(3)ve uslular ol ^cālimler sözine uymağı maşlahata lāyık ve
(B.63b) hikmete muvāfık revā görürler. Şol fesād ıssı(B.63b) yavuz
kişinüñ sırrın ve rāzın gizlemek ol yatlu işde anuñla ortak-

---

zun: kulavuz//13 añulmağı: añulmağı/göñlindeki: göñlündeki//63b-1 Arslan eyitdi:-/ve delim:-/ta B: yā//2 ve ^caybsuz //3 anuñıla: anuñla//4 göstermek: göstermeklik//5 olmağı: olmağlığı/anuñ hakkında B:-/getüren: degüren//6 kendüsin: kendüzin//7 şefkat: şefekat/ögüdüne:-//

lılık göstermek olur. Dağı böyle olmağa(5) yarar kim ol haberi saña getüren kişi ol sırrı saña āşikāre eylemegile kendüzin aradan çıkarmak(6) dileyüp kendüzin suçsuz bildürmek dilemiş ola ve seni ol suça bulaşdurmak dilemiş ola. İmdi(7) görgil ve uşbu hāle nazār kılğıl, nekim şefkatüne ve ögüdüne lāyıkdur anı işlegil. Arslanunñ anası eyitdi:(8) Uşbu didigün görklü işāretdür ve dürüst rāydur, velikin sırrı āşikāre eylemekde iki cāyb vardır(9): Evvel ol sırrını inanup ve kimseye dime diyüp i^ctimād kılanunñ düşmenliği, ikinci ol kim(10) kişiler ayruk beni mahrem idinüp rāz söylemeyeler. Arslan eyitdi: Senünñ sözünñ haqıqati ve girçekligün(11) temāmlığı benim katunda muqarrerdür ve ben dağı revā görmezsin kim uş bu haṭāyı bellü bilmek için seni dağı(12) bir haṭāya düşmege gücemleyem. İmdi eger ol kişinünñ adın eyitmek ve rāzın açmak dilemezsenñ(13) bāri bir dürlü işāret eyle kim añlayavuz. Arslan anası eyitdi: cĀlimler sözi cāfv eylemek ve eyülük(14) kılmağun müzdi içinde meşhürdür velikin şol suçlar kim anunñ fesādı kamu halka ire ve ziyānı(15) cāleme yayıla ve anunñ (SL.64b) cāyby pāzişāh zātına ulaşa ve ol suç bağışlamağıla ayruk müf- (B.64a) sidler fesāda(1) ve fitne koparmağa becid(B.64a) olalar. Anunñ bigi suçları bağışlamak ve cāfv kılmak eyü degüldür belikim anunñ bigi suç(2) işleyene ceza virmek farīzadur. Kāla ' llāhu te cālā veleküm fī'l-kışāşı hayātün. Ve uşbu

//11 görmezsin: görmezven//12 eyitmek:--//64b-3 fitne: fettān/anasına:--//10 ḥaseki: ḥaşun/komayalardı: komayalar//65a-2 uslu: ussulu//5 kıılır:

Dimne(3) kim meligi bu iş üzerine dutdı, gammāz ve kovucu ve şer ıssı ve fitne kişidür. Pes arslan anasına(4) eyitdi: Bıldüm, imdi siz varun. Çün arslanuñ anası gitdi, arslan kişiler viribidi çerisin(5) dirdi, anasına dağı haber kıldı. Pes buyurdu kim Dimneyi getürdiler. Arslan andan yüz dönderdi(6) kendüzin fikre meşgül eyledi. Çün Dimne gördi belā kapısı açılmış ve sakınmak ve yol bağlanmış(7) pes melik yakınlarından biregüye yüz dutdı ve añulcak aña eyitdi kim nesne mi vāki^c oldu kim(8) melik fikr içindedür ve siz dirildüğünüz sebebi nedür? (Arslan ve anası ve Dimne ve canavarlar şüreti)

(9)Arslanuñ anası eyitdi: Meligi böyle endişelü ve fikrlü senüñ dirligüñ kıldı. Çün senüñ(10) hiyānetligüñ zāhir oldu ve bir öğütci inām haşeki haqqında senüñ söz söyledüğün āşī- (SL.65a) kāre oldu, (1)hağ oldu kim seni bir sā^cat diri komayalardı. Dimne eyitdi: Aşnuğı ulular eyitmişlerdür kim(2) "tedbīrler kamusu Teñri taqdīri altında ^cāciz ve musahhardur ne kadar kim uslu kişi tedbīri çok eyleye ve kendü(3) nefsin sakınmak içinde mübālağa göstere belā duzağına yakınrağ düşer olur"

B e y t

(4) Her an kes ki o pīş dāred başar
Be gāh-ı kazā o būd kūr-ı ter

Fe ū lün/fe ū lün/fe ū lün/

- (5) Kim ki zīrekven diyü da'vī kıılır
Kendüzünü uslu hem gözlü kıılır
(6) Çün kazā ire gözi görmez olur
İki ayağı duzağa dutılır
Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

(7)Ve pāzişāhlara öğüt virmekte selāmetlik istemek yavuz kişilerile şöbet eylemegi sa^cādet(8) sermāyesin idinmek şöyle olur kim akar su üzerine yazı yazalar ve elenmiş şamanı şarşar yiline(9) ışmarlayalar.. Ve her kim pāzişāhla gönül bir eyleye anuñ korkusu artuk olur anuñçün kim pāzişāhuñ(10) cümle dōstları ve düşmenları aña düşmen olur. Dōstlar hasūdlikdan ve günilemekden ve ululuk(11) ve hürmet ve menzilet dartaşmakdan ötrü ve düşmenler dağı şol pāzişāha eyü öğüt virdügi(12) için ve anuñ devleti ve milki maşlahatı düzdügi çün düşmen olurlar. Bundan ötrüdür kim(13) hakikat ehli ulular arkaların iminlik ve rāhatlık dīvārına urmuşlardur, uşbu karārsuz(14) dünyadan yüz döndürmüşlerdür, anuñ lezzetlerinden ve arzularından el dartaşmışlardır(B.65a) yalūñızlığı(15) halka karışmak üzerine yigilemişler ve Hālika^c ibādet kılmagı maḥlūka kullık kılmak üzerine ihtiyār(1) kılmışlardur. Anuñçün kim Teñrinüñ hazretinde hiç yañılmak ve gaflet yokdur ve eylügün cezāsı^c azāb ve(2) ukūbet degüldür ammā halā-yıkun işi bunuñ hilāfıncadur. Şöyle kim vakt olur kim suçlu-

---

bilür//6 ire: ere/dutılır: dutulur//7 hürmet:-//12 devleti: devlet/
milki: mülk/maşlahatı: maşlahatın/düzdügiçün:-/65b-4 ve ademünüñ...ol-
mışdur B:-//7 yoğıdı: yokdı//9 ötrü: ötürü/ben:-/hasūdlik:-/ideydüm B:

lara ve hıyānetlere(3) eylük eyler, hōş dutar ve ögütçileri ve eylük dileyici dōstları ^cazāba giriftār eyler. Pes halkuñ (4)ahvāline nefis ve hevā gālib olmışdur ve ademünün işlerine yĩnilmek ve haṭā zāhir olmışdur ve ḥayr ve şer ve eyü ve yavuz bularuñ katında berāberdür. Melikler(5) hulķinuñ begenilmişregi oldur kim maşlahatlu söze rağbet eyleye ve hoşnūdu kullukçıları ^cazīz(6) duta. Ve melik bilür ve uşbu hāzır dakı ṭanuklık virmegi dirīg dutmaya kim benümile öküz arasında (7)dartışmaklık ve çekişmeklik sebeblerinden nesne yoğıdı ve kadīmden ve şonradan düşmenlik dakı(8) yoğıdı kim kīn üzerine aña yavuz şanadum. Ve öküzde dakı yavuz hulķ ve gammāzlık bilmezven(9) andan ötrü ben ḥasūdlik ve kīn ideydüm. Līkin melige bir ögüt virdüm ve baña vācib nesneyi yirine(10) getürdüm pes benüm sözlüm doğrılığın ve da^cvīm girçekligin gördi ve kendü rāyı birle bir iş işledi. Ve(11) ve çok kişiler düşmanlardan ve hıyānetlerden kim benden korku ve keygirde içindeyidi kamusı(12) ağız birikdürüp benüm katuma ṭanuklık (B.65b) viriserlerdür(B.65b) ve ittifāk idüp benüm yüzüme söz diyiserlerdür(13) hirgiz gümān itmezdüm kim benüm ögütçiligümüñ ve girçeklige kulluk kılduğumuñ semeresi bu oldu kim benüm (14)bu kapuda durmaklığım meligi böyle rencūr ve kayğulu eyledi. Çün arslan Dimne'nün sözün işitdi(15) eyitdi: Anı kādılara ısmarlamak gerek ta kim anuñ işini soralar irdeyeler (SL.66a) anuñçün kim siyāset(1) hükminde ^cādillik şartında ta bellü

---

duraydı//10 girçekligin: gerçegin/birle:-//12 ṭanuklık: ṭanuklığın//
13 girçeklige: gerçeklikile//66a-6 bilgil ben:-//10 irdemegi:-//

tanuk ve rüşen hüccet bulunmayınca depelemek ve had urmağ(2) revā degüldür. Dimne eyitdi: Kanķı kādıdur kim melikün temām^c aķlından ve doğrı^c adlinden(3) yigrek hüküm eyleye? Ne mişāl kim melik vire rüzigāruñ aña arķutmağ üzerine hiç sözi(4) olmaya ve çarķuñ anı döndürmege hirgiz mecāli kalmaya ve meligüñ ol muhkem ve berk rāyından gizlü(5) kalmasun ve kim belüsüz ve örtülü nesnelere açmağda ve añlamağlık nürin arturmağda hiç^c aķl(6) ve kifāyet ve gönül tanuķluđı bigi nesne yokdur. İmdi bilgil ben şöyle inanurvan kim eger eyligim(7) gerek sormağ irdemek olursa ben meligün hışmından imīn olurven ve benüm doğrılığum(8) ve öğütciligüm ma^clüm olur. Ammā benüm işüm irdelemekde katı mübālağa ve ceħdlik eylemek gerek kim(9) od taş yüreginden ve ağaç cigerinden daşra çıkmaz ta (B.66a) temām ceħdlik(B.66a) idüp darp urmayınca(10). Eger ben kendüzümde suç varın bilsedüm hirgiz şormağı ve katı irdemegi istemeyedüm. Līkin kendüzüme(11) inanurven kim şol katı sormağ ve irdemek birle benüm doğrılığum bellü biline güneş gibi(12) rüşen ola. Amma ümīz dutarvan kim uşbu işi ve şormağı irdemegi bir emīn kişiye havāle eyleye kim(13) řasüdlıķdan ve ğarağdan arı ola ve melik mişāl vire kim ne söz kim söylene ve ne iş kim(14) ola meligüñ kulağına degüre ta kim melik anı şol cihān gösterici rāyıyla kim feth gözgüsi ve zafer cāmıdur añlaya(15) ta kim ben gümānıla ve bāřıl şübhetile dutılmayam. (SL.66b) Anuñçün şol sebep kim öküzi depelemekligi melike řalāl(1) kıldı yine ol sebebdür beni depelemekligi aña řarām kıldı ve

ben ne sebeble bu hiyānetliđı endīse kıldum kim(2) ben ol maħalde ve menziletde degülven kim ulular mertebesine egsinem ve ulu işlere tama^c kılam ve yüksek dereceler(3) hevesin haşurumdan geçürem. Niceme kim bir kem kul-isem āħır meligün şol ^cālem bezeyici ^cadlınden baña dağı bir naşīb vardır(4) kim ol naşībden beni maħrum eylemek revā degüldür, dirliğümde dağı ölümümden şoñra benüm ümizüm andan(5) kesilesi degüldür. Hāzırlardan birisi eyitdi: Uşbu Dimne dedügi sözler meligi ululamağ vechınden degüldür(6), velıkin diler (B.66b) kim bu sözlerle kendüzinden belāyı def(B.66b) eyleye. Dimne cevāb viridi kim benüm kendüzüme(7) öğütci kendü nefsimden yigrek kim ola? Pes her kim hācet mağamında kendüzini aşāđa kıoya ve kendü(8) nefsinı sağlamağa dürişmeklik göstermeye ayruğların anda ne ümizi kıala. Ve senüñ sözüñ senüñ(9) şol fehmiñ azlığına ve bilmezliđiñ çoklığına delıldür. Sen gümān iletmegil kim senüñ yalan sözüñ(10) melik kıatında bilinmeye çün melik tefekkür kıla ve pāzişāha ne temiz eyleye senüñ rüsvāyliđiñ tiz belüre(11) ve öğütcilik düşmenlikdan fark ola biline. Arslanıñ anası eyitdi: Senüñ şol ilerüki mekrüñi ve(12) aldamađıñı şol kıadar dañlamasven kim şimdiki bu öğütlerüñi ve her bir bābda bir meşel getürdüđüñi dañlarven(13) Dimne eyitdi: Bu ara öğüt yiridür eger mağbül düşerse ve meşel vaktıdur eger ^cağlı kıulağıyla dinlenürse.(14) Arslanıñ

//8 anda B: andı/ümizi B: ümiz/kıala B: kıla/ve senüñ sözüñ:-//9 sözüñ: sözlerüñ//10 rüsvāyliđiñ: rüsvāyliđiñ//12 dañlavasven: dañlamazven/ öğütlerüñi: öğütlerüñ/getürdüđüñi: getürdüđüñ//13 kıulağıyla B: kıuvve-

anası eyitdi: İy gaddār, iy fesād ıssı daķı ümiz dutar mısın kim şol mekrũn(15) ve fitneñ ile kurtulasın. Dimne eyitdi: Eger kişi eyüyi yavuza ve ĥayrı şerre muķābile ve berāber (SL.67a) kılursa(1) ben ĥōd va^cdeyi yirine getürdüm ve ^cahdi temāmına degürdüm. Ve melik bilür kim hirgiz ĥiyānet kişi(2) anuñ öñinde söze alplıķ idemez eger benüm ĥaķķumda bunu revā dutarsa anuñ ziyānı girü melige dönesidür.(3) Ve eyitmişlerdür kim her kim işlerde ivmekilik göstere ve fikr ve endīşe kılmaq fāyidelerinden ġāfil kala(4) añna ol ire kim bir ^cavrata (B.67a) irmişidi kim ivmekligi(B.67a) revā dutup dōstıyıla ol dōstınuñ(5) kulu arasında farķeyleyümedi. Arslan sordı kim ol hikāyet niteyidi?

BĀZİRGĀN ^cAVRATI VE NAĶĶĀŞ VE KÖLE HİKĀYETİ

24

(6)Dimne eyitdi: Getürmişlerdür kim Kişmir şehrinde bir bāzırgān varıdı Ĥamīr adlu, anuñ bir ^cavratı(7) varıdı yavlaķ görklüyidi çarĥuñ gözi.anuñ gibi yüz görmüş degüldi. Anuñ yañağı şol zafer gündüzi(8) bigi ışlarıdi ve zülfi şol ayrulıķ dūni bigi karayıdı. Ve bir naķķāş üstād kim ^cālem içinde(9) şüret yazmaķda ve kalem urmaķda barmağıla göstermelüyidi. Ol bāzırgānuñ ĥonşılığında(10) ve anuñla ol bāzırgān ^cavratı arasında ^cışk düşmişidi. Bir gün ^cavrat añna eyitdi: Her (11) vakt zahmet ve reñç görür-

---

tiyle//67a-3 kılmaq: kılmaq gerek//4 dutup: dutarıdı//5 fark B: fer//7 görklüyidi B: görklü/yañağı: yañaķı//8 naķķāş üstād: üstād naķķāş//14 yılduz: ılduz//67b-2 işidü: işidi//4 ol kul B:-/ol tōni....vardı

sin ve bizüm maḳāmumuzu kendü cemālūñile bezeyüp münev-
ver kılursın biz daḳı bir(12) kez kıḡırmayınca yā bir
taş atmayınca senūñile bulışamazuz. İmdi uşbu senūñ
şan^catuñdan bize bir fāyide(13) gerek hiç bir nesne ey-
leyü bilimesin kim benüm ile senūñ arañda nişān ola? Naḳ-
ḳāş eyitdi: İki renklü(14) bir don idinem kim anuñ aḳlıḡı
sol su içindeki yıldız gibi ışılaya ve anuñ ḳaralığı sol
zengīler(15) saçı bigi yıldıraya. Çün sen anı göresin tiz-
(SL.67b) rek daşra ḳıḳasın, kendü luḡfiñıla(1) bizi birdem göresin
ve biz daḳı senūñ ile müşerref olavuz (Naḳḳāş ve ḳadır

(B.67b) şüreti bu mişāldür)(2) Ve(B.67b) naḳḳaşuñ ḳulı bu bābı iş-
üdi dururdu ve anlara bunuñ işitdüḡi ma^clüm degüldi. Çün
naḳḳāş(3) ol ḫonı idindi ve anuñ üzerine bir ḳaç gün geç-
ti, ol nişānıla iş sürdiler. Bir gün ol naḳḳāş(4) bir işe
gitdi ḡiḡ ḳaldı evine irişemedi ol ḳul vardı ol ḫonı naḳ-
ḳāşun kızından aldı, diledi geyüp ^cavrata vardı bu nişān-
ıla ol ^cavratı aldadı ḳaçan ^cavratdan(5) şehvet arzūsın
aldı girü geldi ḫonı yirinde kodi. Çün naḳḳāş kendü evine
geldi(6) ma^cşūḳ didārın arzūladı pes ol ḫonı geydi vardı
^cavrat ḳarşu geldi ve eyitdi: İy dōst(7) henüz uşbu sā^cat
ḳatundan gitdüñ ḡayr mıdur? Ne tiz geldüñ? Naḳḳāş bildi
kim aḡvāl nitedür(8) pes geldi kızını edepledi ve ol ḫonı

B:-//5 kıza ısmarladı: yirinde ḳodı//6 ^cavrat B:-/iy dōst: iy dōst-ı
münevver//7 henüz:-//8 kızını edepledi ve B:-//68a-1 görmek B:-/

evde yakdı.

Bu meşeli anuñçün getürdüm ta melik bile kim benüm işüm üze-
(SL.68a) rine(1)ivmek gerekmez ve haqı̄kat bilmek gerek ben bu sözi
Cazāb görmek qorqusından eyitmezven ve depelenmek qorqusunda
(B.68a) eyitmezven kim anuñçün eger(2) ölüm niceme(B.68a) kim bir
şavulmaz uyqudur ve bir yaramaz asāyişdür elbette ön soñ
ölüm gelesidür ve çok(3) kişiler ölüm elinde sergerdāndur el-
bette ve ölümden kaçmaqlık mümkün degüldür eger benüm biñ cā-
num olsadı ve bilsedüm(4) kim ol cānlarum dükenmeginde melige
bir fāyide vardır ve melik rāyınıñ aña meyli vardır bir sā^cat
içinde(5) dükelin terk idedüm. İki cihānuñ sa^cādetin ol cānı
terk itmek içinde biledüm. Likin uşbu(6) işün Cākı̄betine bak-
maqlık melige yavlaq farīzadur kim pāzişāhlığı ve meligi hiç
çerisüz dutmağa(7) yaramaz şol uşlu ve hünerlü kullıqçıları
yalan sözile bātı̄l eylemek pāzişāhlığa hālel getürür(8) olur.
Kul ve tapucu kim işe yarar olur her vaqt bulunmaz olur ve
ögütci ve gönümlü bir şākird her vaqt(9) ele gelmez delim yıl-
lar gerek kim şol kuru taş Cākı̄k ola Yemenden götüre baş.(10)
Arslan anası çün gördi kim Dimne sözi arslan katında rızā ku-
lağıyla işidilür pes(11) gümān düşdi ve endīşe kıldı ve eyit-
di: Uş bunuñ bu yalduzlama yalanlarına ve gönül kapıcı alda-
maqlarına(12) añsuzda aldana nite kim yavlaq ıssı sözlü ve
datlu dillüdür ve hemīşe dillülik ve feşāhat birle bezenmiş-
dür(13) pes arslana yüz dutdı ve eyitdi: Senüñ diñsüz durdu-
ğun ve anuñ hüccetine karşı söylemedüğün(14) şunuñ nişānıdur

/eyitmezven: eydürven/ve...eyitmezven B:-/anuñçün:-//8 bulunmaz: bilin-
mez//9 ele gelmez: ele girmez/getüre baş: kaldura baş//12 aldana: ina-

(B.68b) kim(B.68b) sen aña inandıñ. Böyle didi, hışmıla duru geldi gitdi. Pes arslan buyurdı(15) kim Dimneyi bağlamak gerek andan zindāna iletmek gerek ta kim kâdılar anuñ işin şoralara (SL.68b) irdeyeler(1). Andan soñra arslanuñ anası girü geldi ve arslana eyitdi kim ben hemişe uşbu Dimnenün bü'l-^caceb(2)lığın işidürdüm, uş şimdi haqıkat oldu bildüm. İmdi uş bu yalanlarla kim söyler ve uşbu niceme aldamaqlar(3) ve şirîn sözile kurtulmaq ister. Eger melik anı söze korsa bir kelimeyle ol kendüzin ölümden kurtara,anı(4) depelemekde melige ve çeriye çok rahatlık vardır kim tizrek melik gönlin andan fāriğ eylesün(5) ve aña zemān ve mühlet virmesün. Arslan eyitdi: Pāzişāhlar yakınlarınıñ ve hāşekilerinüñ işi(6) hemişe hasüdlük ve çekişmek ve birbirine yavuz sanmaq olur dūn gün birbirinüñ ardınca olurlar(7) ve her kimüñ kim hüneri artuqdur pāzişāhuñ aña inanmağı ve şıdkı artuq olur. Ol kişinüñ hasüdü⁽⁸⁾ve düşmeni çok olur. İmdi Dimnenüñ muqarreblığı ve benüm katumda yiri olduğu uşbu çerime ağır gelmişdür(9). İmdi ben dilemezven kim anuñ işinde ivmeklik gösterem ayruqlaruñ assısı çün kendüzümüñ ziyānının(10) isteyem ta anuñ işin temām sürmeyince irdemeyince ve haqıkatın bilmeyince kendüzüm anı depelemekde ma^czūr (11)bilesi degülven kim nefse uymaq ve arzūya mu^cti olmak doğru rāy ve dürüst tedbīr örter olur.(12) Eger hiyānatlık gümāniyle hüner ıslarını ve bililü kişileri depelersem ol hāldağı hışmum tizligi sākın olur(13) velikin ^cākıbet anuñ

---

na//13 söylemedüğün B: söylemedün//15 andan B:-//68b-1 bildüm B:-//6 hasüdlük ve: hasüdlük olur//7 inanmağı: inanmağı/olduğı: olduğı//12 depelersem: depelersen//15 bakdı: nazār eyledi/aqmağa başladı:

ziyānı girü baña irer ve pāzişāhlığuma ziyān ider. Çün Dimneyi zindāna urdılar(14) ve ağır bend anuñ ayağına geçürdiler pes Kelīleye qarındaşlık göynügi ve şöbeti şefkatı belürdi (15)uğurlayın Dimneyi görmege vardı. Pes kaçan Kelīle anuñ (SL.69a) yüzine bakdı gözinden yaş akmaga(1) başladı ve eyitdi: İy qarındaş seni bu miñnetde ve belāda nite göreyin, baña imden girü dirliğümde ne(2) çaşni ola?

Yüregüm kanı uş şāfi su oldu
Kadeh sağrak gözüm yaşıyla tıldı

Me fā ī lün/me fā ī lün/fe ū lün

(3) Bu gün saña hasūdlar çok güldi
Anuñ qahrından uş benzüm şoldı

(4) KELİLE VE DİMNE HİKAYETİ

çün iş bu araya irdi kim seni bu ağır bend içinde gördüm(5) eger şimdi saña sözi katı söylerisem hiç kayurmaz ve ben bu (B.69b) dükelin görürdüm ve saña öğüt virmekde(B.69b) yavlaq(6) dürişürdüm, sen hiç iltifāt kılmazduñ. Senüñ katuñda öğüt hiç maqbül degüldi. Eger ol hācet(7) vaktında ve selāmetlik de-minde saña öğüt virmekde taqsirlik eylemişsem ve gāfilliği

---

revān oldu//69a-1 dirliğümde: dirlikte//2 ola?: ola didi//5 yavlaq: katı//6 eger:-//7 gāfilliği revā tutmuş isem:-//8 tekebbürligüñ: tekebbürlik//10 Ben:-/didüklerinden: didükleri didüklerinden...ammā/andan murād B:-//11 dadı: dirlik//12 ola B:-//69b-1 şol: ol//2 ziyānın

revā dutmışmissam(8) şimdiki hāletde bunuñ bigi gün senüñile
hiyānetlikda ortak olasıdum. Līkin senüñ tekebbürligüñ ve
kendüzüñ gördügüñ senüñ(9) ʿaqluñı ʿilmüñi ʿahr eyledi. Ve
ʿālimler işāretini kim eyitmişlerdür kim "kişi kendü ecelin-
den bir sâʿat(10) öñdün ölür" ben saña dimişdüm, ol ecelden
öñdin ölür didüklerinden murād ʿömr kesilmegi degüldür ammā
andan murād(11) oldur kim rencler görür ve belālara giriftār
olur şöyle kim ol dirliğüñ hiç dadı olmaz nitekim(12) şimdi
saña vākiʿ olmuşdur. Lācirem bunuñ gibi dirlikden ölüm yig-
rek ola.

(13)

P ā r i s i

Ger zebān-ı tu rāzi dāresti

Tiğ rā ber seret çi kāresti?

(14)

Her kişi kim kendü dilin bekleye

Başını kılıçdan ol key saklaya

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

(15)Dimne eyitdi: Ol kim hākidı hemīşe sen baña dirdüñ ve
(SL.69b) ögüt şartların yirine getürdüñ(1) līkin şol nefsum hārīşlığı
ve arzum kuvveti kim ululuk istemek ardıncaydı benüm rāyum
zaʿīf(2) eyledi senüñ ögütlerüñ benüm gönüm içinde kararsuz

---

bilir ammā ol:-//8 bend içinde ve zindān renci: bend ve zindān renci//
9 töhmet B: hürmet//10 anuñçün zaḥmet B:-//11 nefsumüñ: nefsun/daḥi
ḥacillik: renci ḥacillik//12 kurtulmak: kurtulmaklık//13 ḥakkında:

eyledi, şöyle kim şol yiyesiye hariş şayru(3) yiyesinüñ zi-
(B.70a) yānın bilür ammā ol ziyānına bakmaz kendü arzūsı(B.70a) di-
legince yiyesi yir şayruluğı(4) artar. Ve dağı hiç suçsuz ve
günāhsuz dirilmek ve gönül hōşluğı ve iminlik birle rūzigār
geçürmek.(5) Ol dağı bir dürlü nesnedür. Ammā kanda kim yük-
sek himmetlü kişi vardur katı rençlerden ve göz degmekden(6)
imīn degüldür. Ve ben bilürven kim uşbu belāyı ben etmişven
her kim bir nesne eke lācirem anı getüre(7) niceme peşimān-
lık düşerise dağı. Bugün vaktidür kim kendü fi^climüñ semere-
sin ve kendü sözümüñ(8) hāsılın dirşürem. Uşbu bend içinde
ve zindān renci baña dağı ağırak olur şol keygirdeden(9)
kim benden ötrü saña dağı hayāl ileteler ve töhmet ideler
şol ilerüki şohbet ve dōstlık sebebi ile(10) kim benümle se-
nüñ arandaydı ne^cüzü billah eger saña anuñçün zahmet virür-
lerise yā ol kim benüm rāzumdan bilürsin(11) eydiviresin an-
dan iki dürlü belāya giriftār olam, bir ol kim nefsüñ rence
düşe ve dağı hacillik(12) kim benden ötrü saña gele ikinci
oldur kim ayrık baña kurtılmak ümizi kalmaz zire senüñ sözü-
nüñ girçekligi(13) ma^crūfdur, kaçan yādlar hakkında tanuklık
viresin çeri kamusı inanur ve benüm hakkumda virdügüñ(14)
tanuklığa kimüñ gümānı olasıdur. Bugün uş benüm hālümü gör-
(B.70b) düñ ve bilürsün şefekat ve rahmet vaktidür(B.70b)(15) Kelīle

---

hakına/tanuklık: tanıklık//70a-4 olursañ: olursun//13 hergün: bir
gün/iş: işi/bildüre: bildüreler/kamusı:-//70b-2 anuñ:-/şühbet: şühbe/
tozından: yüzünden//6 ^cilimsüz B:-/otlamak ahvālin anlamakda:-//

cevāb virdikim: Ne kim didūñ ma^clūm oldu. Ve ḥakīmler eyit-
(SL.70a) mişlerdür. "Hiç kimesne ^cazāba(1) şabr eyleyümez olur" ve ben
ne kim mümkündür ḥakdan ve bātıldan senden ^cazāb ırmağ için
söyleyem(2) velikin ben saña hiç şundan yigrek ḥile bilmez-
ven kim kendü günāhuña ve suçuña ikrār eylesin(3) ve işle-
düğün doğru diyesin ve āḥiret yazuğundan kendüzünü tevbeyle
ve peşimānligile kurtarasın(4) anuñçün kim lābuddur kim sen
bu günāh sebebile helāk olursın bāri dünyā ve āḥiret(5)
^cazābı birbirine ulaşmasun. 'Dimne eyitdi: Bu ma^cnide endişe
eyleyem nite kolay gelürise senün danuşıgunile(6) yirine ge-
türem. Pes Kelīle rencūr ve kaygulu girü döndi gitdi ve guş-
şayıla vardı dürüldi(7) yatdı. Bir yırtıcı cānavar kim Dimne-
yile bile zindān bucağında yatmışıdı Kelīleyile Dimne söyleş-
meginde(8) uyanmışıdı bularuñ sözün temām dinledi ve yād dut-
dı hiç nesne dimedi ve kimesneye dağı(9) dimedi. Yarındası
arslanuñ anası ol sözi tāze kıldı ve eyitdi: Yavuz kişileri
diri(10) komak ayruları depelemek bigidür, her kim bir nābe-
kārı ve fesād ıssını diri kıoya ol fesād işde(11) anuñla ortak
olur. Pes melik kādılara Dimne işin ayırtlamakda ivmek ve
ta^ccil buyurdı ve anuñ(12)ḥiyānetliğin ḥāş ve ^cām dirnegi ve
maḥfil içinde rüşen(B.71a) eylemek buyurdı ve mişāl virdi kim
(13)hergün ne söz ve ne iş kim ola bildüre. Pes kādılar dir-
gendiler ḥās u ^cām kamusı(14) ḥāzır oldılar, kādınuñ vekili
yüz ḥazırlara dutdı kığırup (Canavarlar ve kādılar ve Dimne

(SL.70b) şüreti bu mişāl üzerinedür kim yazıldı)(1) eyitdi kim melik
Dimne'nün doğrılığında ve anuñ işin istemekde ve ḥālin irde-

mekde yavlaḡ(2) ihtiyāt buyurmuşdur kim anuñ işi haḡikati gümān ve şübhət tozından arına ve ol hükmi kim anuñ üzerine(3) olırsardur c̣adl yolından ırak olmasun ve sultānlar ve melikler adına zulm ve c̣ayb yapışmasun. Ve anuñ(4) suḡı herbirünüze ne ḡadar ma^clūmısa eyitmek gerek iki fāyide için: Evvel ol kim doḡru ḡuccet(5) yardım itmek ve haḡ söylemekdin ve mürüvvet içinde yavlaḡ ulu işdür. İkinci ol kim bir ḡiyānat(6) kişinüñ ḡulaḡın burmaḡıla ḡamu fesād ve ḡalālet ehli yavuzlıḡdan yıḡılır. Çün bu söz(7) āḡirine degdi ḡāzırlar ḡamusı diñsüz durdılar hiç kimse bir söz söylemedi anuñ-

(B.71b) çün ihtiyāt iderlerdi(8) kim bularuñ söziyle(B.71b) hükmideler arada bir ḡan dökile. Çün Dimne bu sözi işitdi eyitdi:(9) Eger bende suḡ varmışadı sizüñ şol dinmeyüp durdu-

(SL.71a) ḡuñuz çün sevindüm līkin suḡsuz(1)van kimsede kim suḡ bulunmaya anuñ üzerine hirḡiz yol bulunmaya ve ol kişi kim günāhsuz ve suḡsuzdur(2) c̣aḡl ve c̣ilm ısları ḡatında ma^czūr olur. Ve elbetde her ^{bir} kişi kendü bilüsiyle benüm işümde bir söz(3) söyleye ol söz içinde doḡrılıḡ ve emānet cānibin saḡlaya zirā her bir sözüñ dünyāda daḡı āḡiretde(4) cezāsı vardur. Pes sizüñ sözüñüzle bir hükmdolasıdur yā bir nefsi diri eylemege yā bir şahşı bāḡıl⁽⁵⁾ eylemege. Pes herḡiz gümānıla işüñ haḡikatin bilmedin beni teleflik yirine getüre aña ol

---

//7 şerḡin B:-/ḡutluluḡı: ḡutluluḡı//9 Nādān ḡabīb dāsitānı: ḡikāyet-i iki ḡabīb biri cāhil biri üstād/şehirde: şehir varıdı//10 üstād B:-//11 meşhürdı ve B: meşhür//71b-3 haḡikāt B:-/aña B:-//8 yidüḡi sā^cat cān virdi: yidi. Şoluḡ sā^cat cān ısmarladı/andaḡ öldi:-//9 şoluḡ

vākı^ca ire kim ol(6) bir müdde^cī ve yalancıya irdi kim temām^c ilimsüz ve otlar bilmekte başiretsiz ve şayruluklar bilmekte ma^crifetsüz ve otlamak(7) ahvālin anlamakta rāysuz ve ten cümle endāmlar şerhin anlamakta bilüsüz ve ayak kutluluğı içinde bilüsüzlik(8) birle tabīblik da^cvīsın eyledi. Kādılar sordılar kim ol niteyidi eyitgil ta ol dāsītānı(9) bilelüm.

NĀDĀN TABĪB DĀSĪTĀNĪ

25

(B.72a)

(SL.71b)

Eyitdi: Getürmişlerdür kim şehirlerden bir şehirde bir tabīb varıdı(10) yavlağ cāhil ve bir üstād tabīb dağı varıdı şol eyü sıfatlarıyla mezkūr ve ayak kutluğında(11) meşhūrdı ve rencleri ve otları bilmekte ^cilmi şāmil ve öğüdi(B.72a) kāmil hüneri yavlağ çoğıdı ve tecribesi(12) yavlağ artuğıdı. Eli^cisi nefesi bigiidi ve demi Hızır kademı gibiyidi. Pes zamānenün^ñ nitekim ^cādetidür(13) kim virdüğün girü diler ve bağışladuğın girü alur ol üstād tabīb gözi degdi ta kim anuñ gözi(14) nūrı eksildi ve cihān görücü gözi görmez oldu. Ve ol cāhil kovıcı ve bilüsüz tabīb meydānı (15)hāli buldı ve tıb ^cilmin da^cvī eylemege başladı pes anuñ zikri halk ağzına düşdi. Ve ol(1) şehir meliginün bir kızıvarıdı kim kendü karındaşı oğlına virmişidi ol kıza oğlan doğurmak(2) hālinde bir renc belürdi. Pes ol üstād tabīb hāzır kıldılar. ^cAvrata rencinün^ñ niteligin sordı(3), ne rencidüğün hakikat bildi, pes bir dürlü ot ve dermān buyurdı kim aña zāmahrān dirler. Pes aña eyitdiler(4) kim eylemek gereksin. Ol eyitdi: Benüm gözüm za^cīfdür anlamaz

siz eyleñ. Pes ol hâlde(5) ol müdde^cî cāhil tabīb girüp geldi ve eyitdi: Benüm işümdür ve ol otuñ terkībin bilürven(6). Pes melik anı kendü katına kığırdı ve buyurdi kim hazineye gire, ol otı çıkara. Pes hazneye(7) girdi ^cilm-süz ve ma^crifetsüz işe sundı. Każā ve kader bir kise eline girdi anuñ içinde ağu(8) varıdı pes anı dağı otlara katdı ve ol kıza virdi. Yidügi sâ^cat cān virdi, andağ(9) öldi. Pes melik ol kız köynüğinden bir şerbet ol otdan tabībe içürdi şoluk sa^cat(10) ol dağı cān(B.72b) işmarladı.

Ve bu meseli şundan ötrü getürdüm kim ta bilesin cāhilligile (11)işlenen işüñ ve gümānıla eylenen ^camelüñ ^cākibeti yavuz olur. Böyle dise hāzırlardan birisi eyitdi:(12) Senüñ mekrüñ ve fitneñi ^cāmlardan şormak gerek ammā hāşlar ve ^cāmlar katında senüñ fitneñ ve mekrüñ yavlağ āşikāredür(13) kim senüñ şüretüñ zıştliğı gönündeki sīretüñ egriligünüñ(14) nişānidur. Kādı şordı kim ol nişānlar nitedür? Takrīr eylemek gereksin kim kamu(15) anı bileler. Ol eyitdi: ^cĀlimler eyitmişlerdür (SL.72a)kim "her açuğ kaşlu kim anuñ sağ gözi sol gözinden(1) gişrek ola yā dağı gözün tīz yalbızdadur ve burnı sol yanına egrı ola ve endāmında kıl yirlerinden her(2) bir yirde üç kıl bitmiş ola ve hemīşe nazarı yire bakmak ola anuñ zātı fesād ve mekr evi olur ve(3) gönli yavuzluk ve gādr bñarı olur". Bu nişānlar kamusı sende vardur. Dimne eyitdi: Teñrinün hükmlerinde(4)

---

sā^cat:-//10 ol dağı: ol dağı//15 anuñ B:-//14 nitedür: nedür//72a-2
bakmak: bakagan//6 birle B: bigi/halkı: kavmi//12 revā ola: revā olur//

meyl ve müdāhenet yokdur ve kamu hükmi şavāb ve maşlahatdur ve Teñri hükminde hiç yanılmak ve gaflet ve haṭā(5) ve zellet revā degüldür. Pes bu nişānları kim didüñ doğru ṭanuk ve °adl-ü terāzū olsadı ve anuñ birle ḥaḳḳı(6) bāṭıldan seçse- (B.73a) lerdi. Pes °ālem ḥalkı kamusı ṭanuk(B.73a) dururmakdan fāriğ oldı daḳı kişiyē(7) yavuzlık işledüğü için cezā ve °azāb olmayadı ve eylūgi için ögilmek ve sevab gelmeyedi. Zīrā(8) kim kişi ol nişānları kendüzinden giderümez, anuñçün kim bile yaradılmışdur imdi şol(9) işi kim benüm ḥaḳḳumda didiler, ne °ūzu b'illah, eger ben anı işlemiş olsam ol iş üzerine beni bu(10) nişānlar dutmuş olur ve çün ol nişānları ben kendüzünden girü dutmak mümkün degüldür(11). Pes şāyet kim ben ol işi işledüğüm için suçlu olmayam çün ol işden saklanmak(12) mümkün olmadı pes anuñ üzerine hüküm eylemek nite revā ola? Pes sen kendü cāhilligüñ(13) delīlin rüşen eyledüñ ve añlamazsüz sözile bī vech meşel getürdüñ ve olmaz vaktın araya girdün(14). Kaçan Dimne bu kamusına cevāb virdi ḥāzırlar ayruḳ dimedi ve kimesne söz(15) getürmedi. Ve kādı buyurdı kim (SL.72b) Dimneyi yine zindāna iletdiler ve Kelīlenüñ bir dōstı varıdı (1)Rūzbih adlu, pes Dimne ḳatına geldi ve Kelīle öldüğün bildürdi. Pes Dimne rencūr ve ḳaygulu(2) oldı, sergerdān ve ḥayrān oldı gönül odınuñ ocağından āh getürdi ve göz bīnarından yañak(3) üzerine delim su akıtdı ve eyitdi: Şefḳatlı dōst ve

---

//15 yine zindāna iletdiler: zindāna iledün Dimne'yi//72b-2 göz bīnarından: gözi pınarından//8 girü:-//9 ḳarındaşsın: ḳarındaşsen//

(B.73b) öğütci karındaşı idi kim kaygular(4) ve katılıklar vaktında anuñla rāhat görürdüm(B.73b) ve cümle işlerde benüm sığıncagum anuñ rāyı ve tedbiri ve(5) şefekati ve naşihatı birleyidi. İmden girü dirliğümden baña ne rāhat ve cāndan ve dünyā görmekten(6) ne fāyide? Eger anuñ muşibeti yirine senüñ sevgüñ düşmissedi kendüzüm anuñ zārılığı üzerine(7) depeleyedüm kim senün varlığın kamu fevt olanuñ ve elden çıkanuñ cıvaızıdur ve anuñ ölmekligile(8) olan gedük senüñ vücūduñ birle yapıladı. Bugün sen baña hemān şol dōst ve karındaş(9)-sın kim Kelīle idi elüñ berüsun ve beni karındaşlığa kabül eyle. Pes Rūzbih bunu işidüp(10) çok şāzılık gösterdi ve eyitdi: Uşbu karındaşlığı başladığıña yavlaq şākir ve minnetdār oldum(11). Kamu cākiler ve tecrube ısları dañi senüñ dōstliğün birle güçüklenürler ve saña(12) ulaşdukları çün sevinürler. Kāşki kim benden bir iş geledi ve bir kulluğa yarayadum(13). Pes birbirin^{üñ} elin dutdılar karındaşlık ve bī^cat şartın yirine getürdiler (Rūzbih ve Dimne şūreti bu

(B.74a) mişāl üzerinedür kim yazıldı)(1)(B.74a) Andan Dimne eyitdi:

(SL.73a) Fülān yirde benümile Kelīle'nüñ gizlencisi vardur, eger zahmet göresin(2) anı getüresin senden delim şükr ve minnet ola. Rūzbih anuñ nişānı hükmiyle vardı ve ol(3) gizlenci getürdi. Dimne kendü naşibin ayırdı Kelīle ülisin Rūzbihe virdi ve ısmarlayup(4) vaşıyyet kıldı kim hemīşe melik katında ola ve ol kim anuñ hakkında söylenür yiyisin duya ve(5) aña haber

//73a-3 ülisin: naşibin//4 duya: deye//8 arslan:-//10 şefkat: şefekat/

ide bildüre. Pes Rūzbih bu nükteyi ta Dimnenüñ ölümi günine degin sakladı. Dağı birisi(6) gün kâdıların muqaddemi bu meclisde olan mācerāyı ve Dimnenüñ cevābların arslana ilette Carz eyledi.(7) Arslan kamusun añladı ve kâdıyı girü gönderdi andan arslan ol sözleri(8) kendü anasına Carz eyledi. Kaçan arslan anası ol sözleri diñledi ve maqşūda(9) añladı yavlaq harekete geldi darlıgandı ve eyitdi: Eger katı söz söylerisem melige muvāfıq düşmez(10) eger söylemezisem şefkat ve naşihat tarafın komış olurven. Arslan eyitdi: Ögüt ve (SL.73b)(1)naşihat bābında meyl ve muhāb eylemek şart degüldür ve ögüt sözün nice katı olurısa sürmek gerek(2). Arslan anası eyitdi kim melik yalanla girçek arasında fark eylemez ve aşsın ziyānından(3) bilmez ve Dimnenüñ uşbu fırsat kim eline girdi (B.74b) bir fitne kopara kim meligüñ rāyı aña tedārük ve çāre(B.74b) (4)eylemekden Cāciz kala ve kılıç aña karşı varmağdan kāsır ola. Böyle didi hişmıla duru geldi gitdi.(5) Pes Dimneyi yine çıkardılar (Canavarlar kâdıları ve Dimne şūreti bu mişāl üzerinedür)(6) andan kâdıları yine dirgendiler ve Cām meclisinde oturdılar ve kâdınınuñ muCtemedi şol evvelki(7) gün faşlın yine şordılar ve sözleri temām didi. Çün anuñ hakkında kimse söz dimedi(8) pes kâdılarınuñ ulusu yüzün aña dutdı ve eyitdi: Nicemā kim deñsüz durmağıla hāzırlar(9) saña yārī kıllurlar amma kamusunuñ göñli senüñ hiyānetliğün üzerine qarār dutmuşdur, uşbu(10) Cāyb ve yavuz nişānlar birle imden girü

/naşihat:-//73-b4 eline girdi: bulmuşdur//6 dirgendiler: derildiler/

uşbu t̄ayife arasında dirlikden saña ne f̄ayide? Senüñ(1) h̄ālün
(SL.74a) ve ʿak̄ibetün̄ oñmağına ol l̄ayıkdur kim kendü suçña ikr̄ār ide-
sin ve tevbe ve peŝim̄ānlık(2) birle kendüzünü āh̄iret ʿaz̄ābın-
dan kurtarasın kim anuñıla saña iki dürlü faż̄ilet h̄āşıl(3)
ola ve anuñ z̄ikri ve çāvı r̄ūzigār içinde bāk̄ī kala: Evvel h̄i-
yānetliğña ve suçña ikr̄ār eylemek(4) āh̄iret ʿaz̄ābından
(B.75a) (B.75a)kurtılmağ için ve āh̄iret serāyı kim bāk̄īdür dünyā se-
rāyı üzerine kim f̄ānīdür(5) ihtiyār kılmak. İkinci, senüñ dil-
lülügün̄ kim bu suvāl ve cevāb içinde belürdi ve gönül kabül (6)
idesi ʿözürleri kim sen diledün̄, kamusunuñ çāvı işidilmek.
Pes hak̄ikat bilgil kim eyü ad birle(7) ölmek yavuz ad ve h̄i-
yānet birle dirilmekten yigrekdür Dimne eyitdi: K̄ādıya revā
degöldür kim(8) kendü gümānı birle ve h̄āş ve ʿām hayāli bir-
le bellü tanuksuz ve r̄ūŝen h̄üccetsüz h̄ükm(9) eyleye. Ve dağı
eger sizün̄ gönülñüze bu hayāl düşdise ve benüm suçluluğum
üzerine tabʿun̄uz karār(10) dutdısa āh̄ir ben kendü işümi yig-
rek bilürven. Ve kendü doğrılığımı ve yak̄inümi sizün̄ gümānı-
ñuz(11)çün örtmek suçsuz özümü suçlı kılmak ʿaql ve mürüvvet
ve takvā ve diyānet yolından ırak(12) olur. Ol gümān kim siz
baña iletmişsiz ne ʿūzubillah kim anuñ kanın dökmek üzerinde
(13)benden kaşd oldu diyü bunca söz dimek ve işitmek ve
ʿözürler getürmek anuñ üzerine(14) ilerü ilerü dutarvan ta
kim iʿtikādlar benüm doğruluğum üzerine berkiye pes eger ben

/meclisinde: meclis içinde//74a-1 idesin: kılasın//7 h̄iyānat: h̄iyānat-
lık ad//14 ilerü ilerü: ilerü//15 kendü:-//74b-3 benden: bundan//

kendü kanum(15) dökdürmek için dürişürsem ve suçum yoğıken
(SL.74b) ikrār kılırsam kendü kanuma girmiş olurvan(1) pes ol işde ne
te'vıl ve ne hüccet birle ma^czur olam kim hiç kimesne baña
kendü nefsimden hağ(2)lurağ degüldür ve kemler kişi hağkına
(B.75b) ber revā görmezven kim kanı(B.75b) dökile kendü nefsüme anı
nite revā görem?(3) Bu sözden geçgil eger ögidise bundan
yigrek gerek, eger mekr ve aldamağ ise hōd naşihat virmek-
den(4) soñra anuñ bigi işe girmek uslular vaşifesi degüldür.
Ve kādıların kavli hükm olur ol hükm(5) içinde haşadan kavlı-
dan yañılmaktan sakınmağ öğilmiş hulđdur. Ve sen hemişe doğ-
ru söyleyici(6) ve muğkem işlüydüñ ve benüm řekāvetümden ve
baştum körlüğinden uşbu vākı^ca içinde güzāf işlülige(7) el
urduñ ve ihtiyāř ve sakınmağ bābın bir yaña řodu řāhib şa-
raşlar gümanı birle ve senüñ hayālün(8) birle hükm eylemege
yüz dutduñ. Ve her kişi kim bir bilmedügi iş üzerine şanuk-
lık vire aña ol ire⁽⁹⁾kim ol bir şoğancıya irdi. Kādı eyit-
di: Ol niteyidi eyitgil kim bilelüm.

MERZÜBĀN(10) ^cAVRATI VE DOğANCI HİKĀYETİ

Dimne eyitdi: Getürmişlerdür kim bir beg varıdı, Behāryeh
adlu(11) ve anuñ bir ^cavratı vardı yavlağ odlu, yüzi ay,
kaşları yay, eñegi ağ, gümiş bürçagi gül bigiimiş(12)
görk ve cemāl içinde bī-nihāyet ve řalāh ve mestürlik
içinde řāyet řuzu çok, luşfı artuğ(13). Ve ol hācenüñ bir

//4 kādularuñ: kādılar//6 řekāvetüm: řekāvetim//10 Behāryeh: Merzubān
//11 yavlağ odlu:-//14 hingiz: hiç//75a-2 dimezin B: dilemezven//

doğancısı varıdı. Ol mestüreye anuñ nazarı düşdi kim pek çok dürişdi(14) kim ele getüre ol 'avrat hirgiz iltifāt eylemedi çün ol işden ol kul nevmiz oldı(15)^{pes} diledi kim (B.76a) anuñ haqqına(B.76a) kaşd eyleye ve anı rüsvāy kılmağa dürişe. Pes bir şayyāddan(1) iki tütī şatun aldı anuñ birisine Belh şehri dilince öğretti 'kim "kapucıyı gördüm hocanun(2) döşeginde hatunıla yatmışıdı" ve birisine daği öğretti kim "ben nesne dimezin pes yidi sekiz(3) ayda bu iki kelimeyi yād dutdılar ta kim bir gün hoca bir kavmile oturup sücü içerdı kul girüp(4) geldi aldı kuşları kafasıla ilerü kodı. Pes ol kuşlar eyitdi kim eyle kim 'ādetdür ol sözleri söyleyü(5) başladı hoca Belh dilince anuñ ma'nisin bilmezdi ammā anlarun āvāzı hōşlığından ve şavtı (6)münāsibliğinden hareket eylerdi ve başın şalardı. Pes hoca ol kuşları 'avratına(7) ısmarladı kim daği yigrek timār eyleye. Pes birkaç gün anuñ üzerine geçdi Belh kavminden bir(8) tādīfe aña konuk irdi. Kaçan handan durdılar ve şerāb içdiler (Merzübān ve konuklar ve tütī şüreti bu mişāldür)(9) hoca kuşlar kafesin diledi getürdi H'āce kuşlar(1)çün ortaya kodı pes bayağı 'ādetce ol tütīler ol (B.76b) (B.76b)kelimeleri ırlıyu ve söyleyü(10) başladılar. Konuklar anı işidüp baş aşağı bıraktılar bir sātinden sonra

---

//5 Belh dilince anuñ: ol dilincenün//8 irdi: oldı//9 getirdiler...kodı B:-/kelimeleri B: geleçileri//10 baş...uşbu:-//75b-5 anı: ol sözi//7 bilgiler: begler//9 getürdi: getürse/işi: sözi/bellü:-//

(SL.75b) birbirine bakışdılar pes(1) hocaya eyitdiler kim uşbu kuş-
lar söyledügin bilürmisin? Hoca eyitdi: Bilmezven ammā
āvāzları gönül açıcıdur(2). Ol konuqlarun birisi kim bula-
ruñ mukaddemidi ve söz söylemege lāyık idi, ol kuşlar sö-
zinüñ ma^cnisin(3) hocaya eydivirdi, andan süciden duru-
verdi ve eyitdi: Ma^czūr dutğıl kim bizüm şehrümüzde(4)
resm yokdur kim yavuz işlü ^cavrat evinde oturup nesne yi-
mek içmek. Bu söz arasında ol kul dağı(5) eyitdi kim ben
bunca kez görmişven ve danuklık virürven. Pes anı işidüp
hoca kendü hālinden irildi(6) ve nişān virdi kim anı depe-
leyeler. ^cAvrat aña kişi viribidi ve eyitdi: İvmeklik şey-
tāndandır ve tecribe ehli(7) ulular ve ^caql ısları bilge-
ler kamu işlerde endişe ve fikr eylemek ve ivmemegi vācib
gördiler hāşşa(8) kim kan dökmekde Teñrinüñ buyruğın imām
idineler kāle'l-lāhu te^cālā "yā eyyühe'l-lezīne āmenū in
ca e küm fāsikun bi-nebāin fe-tebeyyenū". Yani kaçan bir
fāsık kişi bir söz getürdi ol işi bellü bilmeyince iş iş-
lemen. Pes(10) benüm işimüñ hakikatın bilmek farīzalardan-
dur çün benüm hālüm ma^clüm ola bir sā^cat içinde gönlin
benden(11) fāriğ eyleye ve beni depelede. Ammā uşbu kadar
nesneyi dirīğ dutma ve Belh^cehlinden şor kim uşbu kuşlar
(B.77a) Belh(12) ehli dilinden uşbu iki kelimedden artuğ nesne bi-
lürler mi? Eger ayruğ söz bilmezlerse saña ma^clüm ola kim
(13)ol kelimeleri şol duz etmek hakkın bilmez kul ögret-

(SL.76a) mişdür kim çün anuñ tama^cına benden vefā bulunmadı(14) ve benüm dinüm ve ^ciffetüm benümile anun dilegi arasına dīvār oldı pes bu rengi katdı ve bu töhmeti baña(15) eyledi ve eger bu kuşlar Belh dilinden daķı ayruk söz söyleyü bilir-
lerise bellü bilgil kim ben günāhkārvan(1). Ve benüm kanum halāldur. Ol hoca ihtiyāt şartın yirine getürdi ve mu^cayyen oldı kim anuñ ^cavratı ol(2) işden beridür. Pes buyurdı kim ol doğancıyı getürdiler. Kaçan doğancı tāze yüzlülige girdi(3) ve sandı kim bir hōş kullık eylemişdür ve doğanı dahı elinde dutmışıdı (Bu mişāl üzerine kim yazıldı, Mer-

(B.77b) zubān ve ^cavratı ve doğancı kul şūreti)(4) Pes ^cavrat ana eyitdi: Sen gördünmi kim ben ol işi işledüm? Ol eyitdi: Evet gördüm. Pes ol(5) toğan kim elinde dutmışıdı şoluk sā^cat segirdi anuñ gözin burnıyla urdı çıkardı(B.77b) ^cAvrat anı görüp(6) eyitdi: Ol gözün cezāsı budur kim görmedüğini gördüm diye ve Teñrinün ^cadlinden ve zahmetinden böyle lā(7)yıkıdı kim gördün Felerubbe hāfiri hufretin vaka^ca fihā

(8) Yavuz olma koğıl yavuz pişesin
Kuyu kazma kişiyçün sen düşesin
Me fā i lün/me fā i lün/fa i lün

Bu meseli şunuñçün getürdüm kim bühtān yaymak ve töhmet(9) urmak üzerine becid olmak dünyāda ve āhiretde hayrsuzdur ve menfa^catsuzdur. Pes bu sözlerün tamamın(10) dinledi ve arslan

anasına viribidi. Kaçan arslan bu ma^cniden vākıf oldu pes
(SL.76b) eyitdi(1): Melikūñ^c ömri çok olsun kim bu işde benüm düriş-
megümün fāyidesi şundan artuğ olmadı kim yavuz adlu(2) ve
yavuz gümānlu oldum ve bugün anuñ mekri ve hīlesi beni helāk
kıldığu üzerine kurulısar ve meligūñ(3) işini tamām karışdu-
rısar ve bunuñ mazlemesi ve yazuğı şundan dağı artuğ olısar-
dur kim şol doğrı ıslu(4) ve şefkatlü vezīr haqqına işlemiş-
di. Böyle dise kendü anasına eyitdi kim baña doğrı digil kim
ol sözi(5) kimden işitdūñ ta kim Dimne'yi depelemege ol be-
hāne ola. Arslanun anası eyitdi: Baña yavlağ düşvārdur(6)
şol kişinūñ sırrın ve rāzın açmağ kim ol baña ol sırrı bekle-
mege i^ctimād kılmağ ola zīrā rāz kim(7) bir ^cazīz emānetdür
anı açmağ revā degüldür velīkin varayın ol baña diyen kişiye
(B.78a) danışayın eger(8) destūr virürse(B.78a) eyidem. Pes arslan
katından durdı, gitdi ve kaplanı okıdı (Arslan anası ve kap-
lan şūreti)(9)Ve eyitdi: Senūñ haqqında melik eyledügi dürlü
tertīb ve çok ^cizzet ve yakınlık ve kurbet kamusu(10) mu^cay-
yendür ve anuñ eserleri senūñ hālūñde bellüdür kim ulu dere-
ce ve ^cāli mertebe içindesin(11) imdi saña vācibdür kim
(SL.77a) ni^cmet haqqın ödeyesin ve danuğluğı doğrı viresin bu dürlü-
den(1) tamām bir faşl arslan anası aña eyitdi. Pes kaplan
eyitdi: Eger benüm biñ cānum olursa(2) kamusını meligūñ bir

//76b-2 yavuz gümānlı:-/kıldığu: eylemek//3 yazuğı:-//4 anasına: ana-
sı//7 danışayın: deneyin//8 durdı gitdi B:-/ve:-//77a-3 duz:-//

sā^cat ferāgati ve rāhatı ve rızāsıçün fidā kılam henüz anuñ
ni^cmetleri(3) hakkınuñ biñde birin ödememiş olam ve kendü-
zümi kulluk içinde yavlağ eksükli sayam.

B e y t

(4) Şükrini ben kul anuñ kanda diyem
Nite zikrin bu dilile söyleyem
Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

(5) Bu danukluğı virmekden sakınduğum sebebi meligüñ yavuz gümān-
lılığıdur imdi çün iş bu araya⁽⁶⁾ irdi meligüñ maşlahatın
(B.78b) aşığa komayam(B.78b) ne kim buyurursa yirine getürem. Böyle
didi, kaplan arslan(7) katına vardı, Kelile ve Dimne bir bi-
riyle söyleşdügin eyle kim işitmişidi arslan öninde eyitdi:
(8)ve ol tanukluğı kamu geyikler ve yırtıcılar meclisinde vir-
di. Çün bu söz ağızlara (Arslan ve arslanuñ anası ve kaplan
ve Dimne şüreti)(9) düşdi ve kamu cānavarlar işitdi pes ol
yırtıcı kim zindān içinde bularuñ söyleşdügin(10) işitmişidi
bir kişi viribidi kim ben dağı tanuklık virem. Pes arslan mi-
(SL.77b) sāl virdi ol(1) yırtıcı dağı hāzır geldi söyle kim zindān
içinde bunlaruñ gelecesin işitmişidi, tanuklık virüp eyitdi:
(2)Pes aña şordılar kim neçün soluk gün kim işitdün eyitme-
dün? Cevāb virdi kim bir tanuğıla hüküm(3) sābit olmazdı. Pes

---

//77b-5 açlıktan ve susuzluktan cān ısmarladı: cān ısmarladı açlıktan
//6 mekrün cākibeti ve fitnenüñ ve fesadıñ soñu: mekrün ve fitnenüñ

aşşısuz yire bir cānavara ^cazab virdürmegi revā görmedüm. Pes bu iki kişi tanuḡ(4)lığıyla Dimne üzerine hüküm ve siyāset vā-cib oldu. Arslan buyurdu kim anı muḡkem baḡladılar(5) key ihtiyātıla zindāna bıraḡdılar ve ta^cāmi ve ḡidāyı andan yıḡdı-lar tā kim zindān içinde açlıḡdan(6) ve susuzluḡdan cān ısmarladı tā ma^clūm ola kim mekrūñ ^cāḡibeti ve fitnenūñ ve fe-sāduñ soñı eyle(7) olur. Vallāhü yu ^cşimunā mine'l-ḡaḡāyā ve'z-zeleli bi-rahmetihî ve faẓlihî ve keremihî.

BEŞİNCİ BĀB:

II (8) ZĀĠ VE SIÇAN VE GÜGERCİN VE GEYİK DESTĀNIDUR

Rāy eyitdi: Berhemine ḡakīme kim diñledüm ve añladum (9)iki dōst meşelin kim bir ḡovucu sebebiyle ve bir fitnelü ḡammāz söziyle birbirinden ayrıldılar, düşmanlıḡa(10) ve depeleşmege girdiler tā kim bir maẓlūm suçsuz depelendi (Rāy-ı Hindî ve

(SL.78a) Berhemine ḡakīm şūreti)(1) ve arada helāk oldu ve āḡir rūzi-ḡār ol maẓlūmuñ dādın aldı zīrā Teñri bünyādın yıḡmak mübā-rek(2) olmaz ve anuñ ^cāḡibeti vebālden ḡālî kalmaz. Kāle'llāhu te^cālā fe-lā tusrif fī'l ḡatli inneḡ kāne mañşūren.(3) İmdi

(B.79b) müyesser olursa şol ḡöñül birikdürmiş dōstlar meşelin(B.79b) eydivirgil ve bularuñ dōstlıḡa(4) başladıḡı ve dōstlık seme-resinden birbiriyle ḡönendüḡin ve ḡirçeklik ve doḡrılıḡ ḡāşıl-lından bir(5)berḡurdār olduḡı niteyidi bildürgil. Berhemine

//78a-4 ḡönendüḡin: ḡönendüḡi//6 dōstlar: yār/kim B://78b-2 tobra:

hakīm eyitdi: ^cĀkilller katında hīç nesne girçek(6) dōstlar yirine durmaz ve bir gönüllü yāranlar berāberine gelmez kim rāhat ve devlet günlerinde görklü dirilmek(7) bulunur ve guşsa düşvārlik katında yardım doğrılık ve şefkat bulardan umılır. Bunuñ meşellerinden(8) birisi kuzgun ve sıçan ve gügercin ve bağa ve geyik hikāyetidür. Rāy sordı kim ol hikāyet niteyidi?(9) Berhemen eyitdi:

Getürmişlerdür kim Kişmīr ilinde bir hōş av yiri varıdı ve bir laṭif murgızār ve (10)çayır çemen düşmişidi, anuñ çiçekleri ^caksinden zāğ kanadı ṭāvus guyrugı bigi gözü-kürdi(11) ve anuñ^{cemāli} katında ṭāvus kuyruğı zāğ kanadına beñzerdi. Şi^c r-i türkī:

(12) Otlāğ u su ^cişkina ol çimene
Çok kuşlar hem geyik üşmişidi

(13) Lāle çiçek yüzine yağmur u çi
Kaṭre kaṭre oluban düşmişidi

(B.80a) (14) Āşıkuñ gözi yaşı gibi kim ol
Ma^cşūkuñ yüzine ulaşmışıdı
Fā^ci lā tün/fā^ci lā tün/fā^ci lün

(SL.78b) (15)Ve anuñ içinde av canavarları çokıdı ve avcılar aña yavlağ çok gelürdi. Ol yörede bir zāğ(1) bir ağac üzerinde ev yapınmışıdı. Bir gün ol yuva içinde oturup sağa sola bakarken nāgāh(2) gördi kim bir şayyād bir ağ omuzına bırakmış bir tobra arkasında bir ^caşā elinde yüz ol ağaca(3) dutmış gelür. Pes zāğ korkdı ve kendüzine eyitdi kim uşbu er bir işiçün gelür ve bilmege yaramaz kim(4)

benüm kaşduma mı gelür yā ayruklar kaşdına. Hāli ben yirüm bekleyeyin ve göreyin kim neyler. Pes şayyād(5) ilerü geldi ağ döşedi dāne bırağdı ve bir araya pusdı oturdı.

(Şayyād ve duzağ(6) ve zāğ ve Muṭavvağa ve gügercinler şüreti bu mişāl üzerine)(7) Bir sâ^catden şoñra bir bölük gügercinler irdi, bularuñ serveri bir gügercin idi kim aña(8) Muṭavvağa dirlerdi ve ol gügercinler aña uymağ ve kullıq kılmağ birle göceklenürlerdi ve anuñ tã^catinde(9) ve hizmetinde rüzigār geçürirlerdi.(B.80b) Pes kaçan dā- (SL.79a) neyi gördiler gāfil oldılar ve hıç ihtiyātsuz(1) aşağa indiler, kaması bir kezden duzağa dutıldılar. Şayyād şāzu- mān oldu. Segirdü başladı kim(2) buları ele getüre. Pes gügercinler harekete ve uçmağa başladılar, her birisi kendüzin çekerdi. Muṭavvağa(3) eyitdi: Çekinmek yiri degüldür. Şöyle kim her biriñüz işini kurtarmağı kendüzin kurtarmağdan(4) vācib bilesiz ve hāli maşlahat oldur kim yardımlaşmağ tarīkiyle bir kezden kuvvet eyleyesiz(5) tā kim duzağı yirinden koparavuz kim bizüm kurtılmağumuz andadır. Pes gügercinler anuñ fermānın(6) dutdılar ve hıle birle duzağın kopardılar götürüp kalkdılar. Şayyād bularuñ şuyınca oldu şol(7) ümiz üzerine kim ereler ve düşeler diyu. Zāğ kendüsiyle endişe kıldı kim bularuñ ardınca (8)varayın bularuñ cākıbeti n'olur göreyin zīrā bunuñ gi-

---

//4 Hāli: hāliyā//5 araya pusdı: arada pusundı//7 gügercin idi: gügercindi//8 göceklenürlerdi: gökçeklenürlerdi//79a-7 kendüsiyle: kendü-

bi vākı^cadan ben dağı ĩmĩn degũlven,(9) tecribelerden silāh idinmek zamāne āfetleriçũn vācib ve lāzımdur. Muṭavvaka çũn(10) gũrdi kim Őayyād dağı bularuñ kafasınca gelũr, yāranlarına eyitdi: Uşbu kaıı yũzlũ iş(11) ũzerine yavlağ beciddũr tā anuñ gũzinden dolanmayınca ol bizden gũñũl gũtũresi degũldũr. Ṭarĩk(12) oldur kim bir ^cimārete degũr ağaca yũz dutavuz tā anuñ nağarı bizden kesile(13) ve nevmĩz ve maħrũm girũ dũne kim uşbu yakında bir sıçan vardur benũm dũstlarumdan ben aña(14) eydeven(B.81a) tā kim uşbu duzağları kese. Pes gũgercinler anuñ işāretin imām idindiler yolu(15) dũndũrdiler, Őayyād girũ dũndi. Ve zāğ bularuñ ardınca yũrũdi tā kim bularuñ kũrtulmağı (1)ve duzağdan çıkmağı ne vechile olısar ma^clũm ola ve anı kendũ rũzigāriçũn zaħĩre eyleye. Pes(2) Muṭavvaka ol sıçan yirine irdi. Gũgercinlere eyitdi kim aşaağa inũñ. Kamusı anuñ fermānın dutup(3) aşaağa indiler ve oturdılar. Ol sıçanuñ adı Zĩrekidi, çok fikirlũ ve tamām uslu ve rũzigār ıssısın(4) ve sovuğın gũrmış ve aħvālũñ hayrın Őerrin mũşāhede kılmaşıdı ve ol arada vākı^ca gũninde kaçup (5)sığınmağũn yũz ūreni delũk idinmişıdi ve her birisinden dağı birine yol eylemişıdi. Pes(6) Muṭavvaka āvāz virũp eyitdi: Yā Zĩrek. Ol sıçan delũk içinden eyitdi kim:

---

ziyle//11 dolanmayınca B: dolunmayınca/oldur...nevmĩz ve:-//13 dũstlarumdan: dũstlarımđan//15 yũrũdi: vardı//79b-3 Zĩrek: Ziyrek/rũzigār ıssısın: rũzigāruñ ıssısın//5 birine: birisine//9 duzağı:duzağınũñ//

Kimdür? Gügercin(7) kendü adın eyitdi. Pes bildi. Şoluk sâ^cat ivmekligile daşra çıkdı. (Muṭavvaḳa(8) ve gügercin-

(B.81b)

ler ve zāğ ve sıçan şūreti)(B.81b) (9)Kaçan anı belā du-
zağı içinde giriftār gördi pes gözlerinden yaş döküp ya-
nağı üzerine ırmaqlar(10) akıtdı ve eyitdi: İy şefkatlu
dōst iy muvāfıḳ yār seni uşbu renc içine ne nesne bıraḳ-
dı?(11) Cevāb virdi kim dürlü ḫayr ve şer Teñrinüñ taḳ-
dīrine baḡludur ve her nesne kim ezeli ḫükümde(12) olmış-
dur bu günler içinde görülesidür ve andan saḳınmaḳ ve

(SL.80a)

ıraq olmaḳ mümkün degüldür. Ve ḳazā-yı(13) āsumānı beni
uşbu gömülgene bıraḳdı ve dāneyi baña ve yāranlaruma gö-
ceklendürdi ve göñlümüze(1) ve gözümüze karşı bezedi tā
kim anuñ tozu göz nūrın örttdi ve ‘āḳıllar gözi öñine bir
ḳarañu perde dutdı(2) tā kim ḳamumuz belā eline ve miḫnet
cengine düşdük. Ve kişiler kim benden ḳuvveti ve şevketi
artuḳdur(3) gök ḳazāsına karşı durmadılar bunuñ bigi vāḳı-
‘alar bularuñ ḫükminde ḫaḳḳında ḡarīb ve ‘acīb olmadı.(4)
Her vaḳt kim Teñrinüñ ḫükmi ḳazāsı ine güneş gözi ḳarañu
olur ve ay şūreti ḳara olur. Ve Teñrinüñ(5) dilegi deñizi
dibinde balığı yukaru çıkarur. Ve hevā yüzinden ḳuşı aşa-
ḡa indürür. Sıçan bu faşlı tamām(6) işitdi pes Muṭavvaḳa

//11 ḫükümde: ḫükminde//80a-1 tozu: nūrı/‘āḳıllar: ‘āḳıllarüñ//3 ḫük-
minde:-//7 sıçan:-//8 yāranlarum duzaḳdan: duzaḳdan yāranlarumı//9
tekrār ne: ne tekrār//11 bularuñ benüm üzerime: benüm üzerime bula-
ruñ//80b-1 meded: mededi//2 getürmek: getürmeklik//3 ḳala: ḳalalar//

duzağın tiz tiz kesmege başladı. (Zāğ ve Muṭavvaka ve gü-

(B.82a) gercinler ve sıçan duzak kesdügi şüreti)(7) (B.82a) Muṭav-
vaka eyitdi: Evvel dōstlarum ve yāranlarum duzağın kesgil.
Sıçan hīç anuñ sözine bakmadı(8). Muṭavvaka eyitdi: İy
şefkatlu dōst, evvel duzakdan yārenlerimi kurtarmak yig-
rekdür. Sıçan eyitdi:(9) Bu sözi baña tekrār ne kılırsın
meger kendü cānuña senüñ hācetüñ yokdur ve nefsuñuñ ken-
düzün(10) üzerine hākkı varın bilmezsin? Muṭavvaka eyit-
di: Beni bunuñ üzerine melāmet eylemek gerekmez kim ben
(11)bu gügercinlerüñ ulusıvan, ol yönden bularuñ benim

(SL.80b) üzerüme hākkı vācib olmışdur çün bular benim(1) hāklarımı
tā^cat ve kullık ve naşihat birle ödediler ve bularuñ mede-
di ve yardımını birle şayyād elinden kurtıldum(2) ben dağı
ululuk hākkın yirine getürmek vācibdür. Ve korkarvan kim
eger benim duzaklarum benden kesmekden(3) melül olasın
bir nice yārenler duzakda kala. Eger ben duzakda kalursam
niçeme kesmekden melül olursañ(4) dağı benim bendümi kes-
mekligile usañlığı revā görmeyesin ve gönlüñden benim
bendümi kesmege(5) destür bulmayasın dağı belā vaktında
ortaklık ve bilelik varıdı ve kurtılmak ve ferāgat vak-
tinde dağı bilelik olsun. Yoksa tā^cne urucılar bizüm üze-
(B.82b) rümüze(6) yol bula. Sıçan eyitdi: (B.82b)Ululuk ve kerem

---

//5 varıdı... bilelik B:-//6 bula: bulalar//11 karışmağa...ulaşmağa:-
/gösterdi: eyledi//12 kendüzine eyitdi: eyitdi//81a-3 dōstlığıñ üle-
rine: dōstlığıña//4 bağlamak B: başlamak/ve duram B:-//81b-2 dağı...

ehlinüñ c̣ādeti budur kim dırsın bu görklü haşlet(7) ve bu begenilmiş hulk ve s̄iret birle kim sendedür. Mürüvvet ehlinüñ i^ctiķādı senüñ dōstlıġuñ(8) üzerine şāfī olur ve dōstlaruñ inanmaġı senüñ c̣ahdüñ ve ķavluñ üzerine artar. Andan tamām(9) raġbet ve dūrişmek birle bularuñ ķamu duzakların(6) kesdi ve Muṭavvaka ve anuñ yārenleri ĩmīn(10) ve selāmet girü döndiler. Zāġ kaçan bu sıçanuñ bu yardımın gördi ve bendler kesdüġin müşāhede(11) ķıldı pes anuñ dōstlıġına ve ķarışmaġa ve ķardaşlıġına ve ulasmaġa yavlaķ raġbet gösterdi ve(12) kendüzine eyitdi: Şol gügercinler sataşduġı vāķı^cadan ben daġı ĩmīn degülven ve bunuñ bigi(13) işe yarar ķişinüñ dōstlıġına ġacetsüz degülven. Böyle fikr eyledi. Sıçanuñ delüġi yakınına geldi, (14)pes ķıġırdı. Sıçan şordı kim, kimdür? Eyitdi: Benven, zag. Pes gügercinlerün ve sıçanuñ(15) bularuñ ġaķķına ve fādārlıġın ve görklü c̣ahdin ve ķavlin kim görmişidi birbir eydivirdi andan(1) eyitdi: Baña çün senüñ mürüvvetüñ tamāmlıġı ve erligüñ çoķluġı ma^clüm oldu ve bildüm kim senüñ dōstlıġuñ(2) semeresi gügercinler ġaķķında nite belürdi ve senüñ ķarındaşlıġuñ bereketinden bular şunuñ gibi ķorķulu(3) gömülġenden ne vechile ķurtuldılar, pes (B. 83a) (B.83a)himmet senüñ dōstlıġuñ üzerine baġladum ve senüñ-ile ķarındaşlıķ(4) bünyādın urmaġa işümi saġladum ve

---

lāyık ve:-//5 yiyisi: ķoķusu// mu^caṭṭar B: münevver//6 Bed TKD: Yez//

geldüm kim dōstlık bağlamak şartın yirine getürem. Senüñ-
ile diyem ve isidem ve duram ve oturam.(5) (Sıçan ve zāğ

şüreti bu mişāl üzerinedür)(6) Sıçan eyitdi: Benümle se-
nüñ arañda ulaşmağlık veçhi yavlağ karañdudur ve öğütleş-
mek ve dōstlık yolu(7) bağludur ve °ākıllar bir nesneyi
istemege kağem urmağı kim ol nesnenüñ ele gelmeği düşvār
ola hiç(8) maşlahat görmemişlerdür tā kim bularuñ zātı
cāhillik °aybından arı ola ve bularuñ °aklı tecrube(9)
ehlinüñ gözine °ayblu gözükmeye. Anuñ çün her kim diler-
se kim kuruda gemi süre ve deñiz yüzinde at segirde(10)
kendüzine gülmiş olur. Zīrā kim bu işler °ākıllar sīre-
tinden ırakdur.

Meşel-i pārsī

(11) gūr kun der bađr u geştī der beyābān dāšten

(SL.81b)

(B.83b)

ve benümle senüñ arañda dōstlık ve muğabbet yolu(12) ne
sebebile olısar kim ben senüñ ta°āmuñvan ve hirgiz senüñ
tama°uñdan imīn olmasvan. Zāğ eyitdi: (1)Kendü °akluña
dōngil(B.83b) ve key endīşe kılgıl kim baña seni incit-
mege ne fāyide ve seni yimekden(2) ne doğlık ve senüñ
luťfuñdan dađı mürüvvetüñden lāyık ve revā degüldür kim
saña yakīnlik istemek yolunu(3) ardumda koyam ve sen ben-
den yüz döndüresin ve red eylemek eli birle beni gög re
kağasın kim senüñ görklü şıfatuñı ve eyü hulkuñı ve sīre-
tüñi zamāne baña gösterdi. Ve hüner hod hirgiz gizlü kal-
maz niceme göstermek(5) ardınca olmazlarsa dağı nite müşg

yyisi hiç gizlenmez niceme anı örtmek becid olalar āhir
bir yol bulur(6) pes çıkar cihānı mu^caṭṭar kılar.

B e y t

Beḍ tuvān ez halk mutvārī şuden pes ber melā
(7) Meş^cale der dest u müşk ender girībān dāştēn^x

Ve senüñ eylüklerüñe hiç lāyık degüldür kim benüm yol(8)
çeküp geldüğüm hakkın zāyi^c kılasın ve kapuñdan beni nev-
miz döndüresin ve kendü döstlüğüñ(9) sa^cādetinden mahrüm
kılasın. Sıçan eyitdi: Hiç düşmānlığıñ ol eşeri yokdur
kim iki ten(10) arasında zātı ve bile yaradılmış düşman-
lık eşeri gibi ola kim ol düşmanlık ikisinüñ zamīrinde(11)
yirlenmiş ve eskisi yiñisine ulaşmış ve öñdingüsi şoñra-
ğısına karışmış ola ol iki ten olmayınca(12) ol düşmān-
lığıñ kesilmegi mümkün olmaz ve ol düşmanlığıñ kesilmegi
(B.84a) dükenmegi ol(B.84b) iki zāt(13) dükenmegine ta^calluk du-
tar. Ol düşmanlık iki dürlüdür: Birisi pīl birle arslan
düşmanlığı gibi.(14) Bularuñ buluşmağı savaşsuz mümkün
degüldür ve bu düşmanlık olmağa yarar kim otalana ve mer-
hem kabül ide(15) zīrā yiñmeklik bir yañadın bellü degül
ve sınmaqlık bir yañaya mu^cayyen degül, vaḗt olur kim
(SL.82a) arslan(1) yiner vaḗt olur kim pīl gālib olur ve bu düş-
manlık şunuñ bigi üleşmez kim anı koparmaqlık mümkün ol-

//7 dest ü TKD: dest/dāştēn: dāšten//10 eşeri: arasında//15 yañadın:

^xTKD'den düzeltilerek alındı.

maya(2). Dağı birisi sıçanla çetük yā zāğ yā deglügic
düşmanlığı gibi kim bularuñ arasında barışmak ve dōstlık
(3)hirciz rāst gelmemişdür. Pes ol yerde kim cān kaçdı ve
nefes tama^cı bir yañadın ma^clūm(4) oldı ve bir yañadan yok.
Pes bu arada barışmaqlığı gönül ne te'vīl birle kabūl ide?
Ve hakikat(5) bilmek gerek kim bunuñ gibi düşmanlık katı
olur ve her tazelenu durur ne çarh dönmecliği anuñ taze-
ligin(6) giderür ne rüzigār geçmekliği anuñ düğünün geñ-
şedür zīrā bir yañaya ziyān ve meşakkat bellüdür ve bir
(7)yañaya aşşı ve rāhat.

Şi^cr-i tāzī tercüme

Allāhu ya^clemu ennā lānuhibbukūm
Velā nelūmennekum ellā tuhibbūnā

Tañrı bilür kim bayık biz sevmezüz hiç sizleri
(9) ^cAyb degüldür sen dağı ger sevmeyesin bizleri
Fā-i lā tün/fā-i lā tün/fā-i lā tün/fā-i lün

(B.84b) Ve ol yerde kim hakikī düşmanlık böyle düşdi(10) şulh ey-
lemek hiç ^cağla şıgmaz eger tekelluf ve zahmet üzerine
şulh dağı olursa az zamānda düzen(11) şaşar(B.84b) ve gi-
rü aşlındağı karāra varur. Ve bunuñ bigi nesneye aldanmak
^caybdan hālī olmaz. Şöyle kim(12) eger suyu bir kap içine
koysalar sunuñ dadı ve yiyisi dönse, kaçan anı od üstine

---

yañadan//82a-2 deglügic: devlügeç//3 ma^clūm ve bir:-//6 yañaya: yaña
//10 az: evvel//11 ^caybdan: ^caybından//13 kılmalı: olmak/gibidür: ki-
bi//15 sözüni: sözin/ol sözi kim hikmet: ol kim söz hikmet//

dökseler(13) ol odı söyündürmekden ^cāciz olmaz. Ve düş-
manile şöbet kılamak şol yılan götürmek gibidür, (14) hā-
şa kim yin'in yılana yuva eyleye. Ve ^cākıl kişinüñ ulu
düşmanile oturmak durmak işi degüldür. Zāğ(15) eyitdi:
(SL.82b) İşitdüm ve sözüñi añladum ol sözi kim hikmet bikrinden
doğa çok fāyidelerden(1) hālī olmaz, lākin ululığa ve mü-
rūvete ve kişilige ol lāyıkdur kim kendü luţfuñı belür-
desin(2) beni ululayasın, ulaşmak yolu bağıldur dimek
sözinden geçesin ve bilşsin kim keremüñ(3) ve ululıguñ
şarţı oldur kim her bir eylüge andan yol isteyeler. Ve
hakīmler eyitmişdür kim eyüler ve şālihler(4) arasında
dōstlık tīz berkişür giç kesilür, nitekim arı altun ava-
danlığı tīz doğru olur ve giç sınır(5) ve yavuzlar ve
müfsidler arasında dōstlık giç berkişür ve tīz kesilür
nitekim saşsı avadanlığı kim giç doğunur(6) tiz sınır ve
hırgiz ulaşmak kabül kılmaz. Ve kerīm kişi bir sā^catlık
dīzār ve bir günlük bilüşmek için(7) dürlü gönül iste-
megi ve şefkati vācib görür ve karındaşlığı luţfunuñ gā-
(B.85a) yetine irirür ve aşāğa(B.85a) kalmış(8) leīm kişi birle
niceme kim kadīm şöbet olmuşsa daķı andan luţf ve eylük
ummağa yaramaz ve andan(9) vefā tama^cın kılamak olmaz. İm-
di senüñ keremüñ eserleri zāhirdür ve ben senüñ dōstlı-
guña(10) yavlaķ muhtācvan ve uşbu kapuyı lāzım dutmuşvan

//82b-1 kişilige: kişiye//2 giç doğunur B:-//3 eyitmişdür: eytmışdür-
ler//4 sınır B: sıvur//5 saşsı: bakır//6 sā^catlık dīzār ve bir günlük
bilüşmek: bir sā^catlık ve bir günlük dīzār bilüşmek//7 şefkat: şefe-

elbette girü dönesi degülven ve hiç ta^cām(11) dadası degülven tā şol ^cazīz şöhetüñile beni ^cazīz kılmayınca. Sıçan eyitdi: Senüñ döstlüğüñi(12) cānla şatun aldum ve seni ululığa kabül kıldum ve bu kadar çekindüğüm ve seni döstlüğümdan(13) yıgduğum şundan ötrüyidi kim eger sen gönülünde benüm haqquma yavuz endişe kılmışsan ben(14) bā-ri kendü nefsum katında olayın diyu ve daқи dimeyedüñ kim anı yavlaқ dizgini süst(15) ve tīz yidilür buldum. Yoksa benüm mezhebümde hirgiz dileyici yıgmaқ ve mahrüm (SL.83a) eylemek yokdur. Hāşa kim(1) biregü döstlüğümü cānile dileye ol döstlüğı andan yıgmaқ harāmdur. Böyle didi delük kapusına çıkup durdı. (2)(Sıçan ve zāğ şüreti bu mişāl-
dür). (3)Zāğ eyitdi: Yıgıcı nedür kim Şahrāya gelesin ve benüm dīzārumıla işirgenmek isteyesin? Meger(4) kim gön-
lünde daқи gümān vardur. Sıçan eyitdi: Her vaқt dünyā eh-
li bir döst ve yār(5) isteyeler şol ^cazīz nefsleri ve cān-
ları ol şöhetde fidā kıılurlar tā ol şöhetüñ fāyideleri
bulara(6) irişe ve anuñ berekātı ve mübārekligi rūzigār
yüzinde bāқi қala pes bular birbirile haqqıla(7) döst ve
sıdқ birle қarındaş olurlar, girçek döstlik bu olur ve ol
tā'ife kim(8) döstlüğı ve қarındaşlığı birbirinden nesne
ummak ve furşat gözlemek ve dünyā maşlahatın düzmek(9)

қат//8 eyelük:--//10 ve hiç...degülven--//13 kılmışsañ: kılmışmissañ//14
dizgini: dizgin//15 yokdur: olmaz//83a-3 dīzār: dīdār//7 tā'ife: tāyi-
fe//83b-1 varmışadı: varmışıdı//5 eger:--//7 üzerimüze: aramızda/

içün bağlayalar şol şayyādlara beñzer kim dāneyi kendü
assısı içün birağur kuş doymak(10) içün degül. Ve her kim
biregünüñ dōstlığı içün cān bağışlaya andan kıymatlurak-
dur kim(11) māl bağışlaya. Ve'l-cūdu bi'n-nefsi aqşā
ğāyete'l cūdi. Ve gizlü kalmasun kim senüñ dōstlığıñ(12)
kabül kılmağda ve saña kavışmağlık yolın açmağda baña cān
(SL.83b) korkusu vardur eger benüm göñlümde(1) yatlu gümān ve saña
ulaşmağ niyyeti varmışadı hirgiz bu rağbet düşmeyedi.
Ammā senüñ(2) dōstlığıña yavlağ inanmışvan ve senüñ dog-
rılığın benümle dōstlık eylemek içinde gümān ve şubhetden
(3)geçmişdür ve bendin yañadan yüz biñ ancadur ammā senüñ
yārenleruñ vardur kim bularuñ cevheri(4) baña düşmanlık
(B.86a) eylemek(B.86a) içinde senüñ cevherüñ gibi ve bularuñ rāyı
ve tedbiri baña dōstlık eylemekde(5) senüñ rāyuñ bigi de-
güldür. Korkarvan kim eger bulardan kimsene beni görürse
kaşd eyleye. Zāğ eyitdi kim dōstlaruñ ve yāranlaruñ sev-
güsi ve girçekligi nişānı oldur kim dōstlara(7) dōst ve
düşmanlara düşman olalar ve bugün sevişmek ve şöbet kıl-
mağ bünyādı bizüm üzerümüze şöyle(8) berkişmişdür kim be-
nüm yārum ol kişidür kim seni incidmekden sakına ve senüñ
hoşnūdlığıñ(9) istemegi kendüzine vācib bile. Ve erenle-
rūñ işine lāyık oldur kim eger dilden ve gözden kim(10)
cānuñ tercümānı ve tenüñ gözcisidür bir muhālefet ve

/şöyle:-//10 tenüñ: bunuñ/muhālefet: muhālifet//11 vechden: cehtden//
14 zi tū ger TKD ki zi tu SL, B/du TKD: zu SL, tu B/ zen: kun//

dōst incidmek göreler ol gözi(11) ve dili bir işāretile
bāṭıl eyleyeler ol vecheden renc görürlerse anı ʿaynı
rāḥat sayalar.

B e y t

- (12) Şol elüm ger yavuz şanursa dōsta
Sağ elümi añā uydurmayavan
(13) Şol elümi kesem atam yabāna
Anı dōstuma hīç uydurmayavan^x
(14) ^cUzví zi tū ger dōst şevēd bā düşmen
Düşmen dū şumer tīg dū keş zaḥm dū zen^{xx}
Me fā ī lün/me fā ī lün/fe-ū lün

- (SL.84a) (15)Üstād bāḡvānuñ resmi oldur kim eger reyḥānlar arasın-
da bir yaramaz ot göre ol otı koparur(1) yabāna birağur.
Bu sözleri işidüp sıçan kavī gönüllü oldu delükden ayrıt-
lanup ilerü(2) geldi. Zāḡ ıssı gönülile sordı görüşdi pes
(B.86b) birbirinüñ(B.86b) dīzāriyle şād oldılar. Çün bir(3) kaç
gün geçdi sıçan eyitdi: Eger bunda maḡām dutasın ve ehlü-
ñi ve ʿayāllerüñi bunda getüresin(4) keremüñden hīç bedī^c
olmaya ve şol yol çeküp geldüğüñ minneti benüm üzerüme
iki anca ola. Uşbu(5) yir yavlaḡ tāze ve laṭīfdür ve gö-
ñül açıcı ve çok rāḥatludur. Zāḡ eyitdi: Nekim dirsın

//15 Baḡvā_nuñ: Bāḡıba_nuñ/koparur: koparurlar/birağur:birağurlar//

^xBu şiir Arapçadan çevrilmiş, Farsça beyit ise çevrilmeden alınmış.
Bkz. TKD., s. 168.

^{xx}TKD'den düzeltilerek alındı.

yirinedür(6) ve bu maqāmuñ hōşlıgına sözüm yokdur velī-
kin Mer^can velā ke's-sa^cdāni. Ammā fülān yirde(7) bir
murgizār ve çemen vardur kim anuñ kırañları çiçekler ve
güller birle tolmışdur ve anuñ yiri gökdeki(8) yılduzlar
bigi gülmişdür ve bir bağa benüm dōstlarumdan ol arada
yirlenmişdür ve benüm öynüm ol arada(9) yavlağ çok bulı-
nur. Ve uşbu ere kim dırsin yol kırañıdur añsuzda yol
kavminden zahmet görür(10) eger rağbet ideriseñ ol maqā-
ma varalum ve giñlik ve emīnlik içinde rüzigār geçürelüm.
Sıçan(11) eyitdi:

Ş i^cr

Senüñ yirüñden artuğ yirde hirgiz hācetüm yokdur
Ve ayruğ kişi dōstlıgına hirgiz rağbetüm yokdur
Me fā ī lün/me fā ī lün/me fā ī lün/me fā ī lün

(12)Senüñ şöbetüñe ve koñşılıgına ne ārzü berāber ola?
Eger saña muvāfağat eylemegi vācib görmeyem pes kancaru

(13)varam ve ben uşbu maqāma kendü ihtiyārum ve dilegüm-
le gelmiş degülven, benüm kışşam yavlağ uzundur(14) ve
anuñ içinde ^cacāyibler yavlağ çokdur ol vağt kim karār
dutasumuz yir mu^cayyen ola ve ol(15) maqāma irmiş olavuz

(B.87a) saña kamusun eydem. Pes zāğ(B.87a) ol sıçanuñ kuyruğın

(SL.84b) dutdı uçup ol(1) maqāma vardı. Çün ol araya irdiler bağa

---

//84a-6 mer^can TKD: mer^cī//7 Ve anuñ yiri: anuñ birle yiri//8 yılduz:
ılduz//9 yavlağ:-/añsuzda: añsuzdan//12 muvāfağat: muvāfığat//13 ih-
tiyārum:-//84b-1 ol...indürdi:-//3 tazelikler B: tizlikler/gelürsin:

buları gördi yavlaq korkdı pes segriyüp ol(2) subağası suya girdi. Pes ol zāg sıçanı añulcaq havādan aşığa indürdi (Zāg ve sıçan ve(3) bağa şüreti bu mişāl üzerine-

dür)(3)ve āvāz birle subağasın kığırdı. Subağası daşra geldi, tazelikler eyledi, şordı kim ne yirden(4) gelürsin ve hāl nedür? Zāg kendü kışşasın şol aradan kim gügercinlerüñ şuyınca varmışıdı(5) ve sıçanuñ görklü ^cahdin buları kurtarmak içinde görmişidi kamusun bir bir eydivirdi.(6) Bağa kaçan sıçanuñ hālin işitdi ve anuñ vefāsı doğruluğın ve ^caklı tamāmlığın bildi çok(7) sevinmek gösterdi ve eyitdi: Bizüm devletümüz bahtumuz seni bu maqāma getürdi ve bu maqāmı senüñ(8) görklü zātuñ ve eyü şıfatuñ birle bezedi. Fe-inne lılbikā^ci düvelen yirlerüñ dağı devleti olur.

(9) Güneş bizüm sarāyumuza doğmaz
Senüñ kutlu ayaguñ basmayınca

(10) Bizüm cānumuza rāhat ulaşmaz
Şu dōstlıguñ yili hōş esmeyince

Me fā^cı lün/me fā^cı lün/fe^cū lün

(11)Zāg bu sözi takrīr eylemekden soñra sıçana eyitdi kim
(SL.85a) eger şol baña va^cde eyledüğüñ haberlerden(1) ve hikāyet-
(B.87b) lerden eydesin tā kim bağa(B.87b) dağı işide kim anuñ
menzileti senüñ dōstlıguñ içinde(2) hemān menziletüm gi-

---

geldüñ ve қanden gelürsin//10 Güneş...basmayınca:--//85a-2 mevlidüm:

28

bidür. Pes sıçan āgāz kıllup eyitdi kim benüm mevlidüm ve yirüm Mārūt(3) şehriyidi. Bir zāhid zāviyesinde maḳām idinmişdüm. Ve ol zāhidūñ ^cavratı yoğıdı(4) ve bir mürīd evinden her gün aña bir zenbīl ta^cām getürürlerdi, bir niçesin yirdi bir niçesin gice(5) içün korıdı. Ben göze- dürdüm kaçan ol zāhid daşra giderdi varurdum ne kadar dilersem(6) yiridüm kalanın sıçanlara bırağuvirürdüm. Zā- hid yavlaḳ ^cāciz oldu ve hīleler eyledi ve zenbīli yukaru (7)asdı hīç assı kılmadı ve benüm elümi andan kısa eyle- yümedi. Tā kim bir gice bir konuḳ irdi.(8) Kaçan zāhid ol konuḳıla aḫşam ta^cāmin yidi zenbīli yine asaḳodı konu- ğa şordı kim(9) ne yirden gelürsin ve ^cazmūñ kaçancarudur? Konuḳ bir cihān-geşte kişiydi müsāfirlik anuñ(10) işiydi delim ^cacāyib görmişidi ve rūzigār ıssısın ve şovuḳın çok sürmişidi pes söze(11) girdi ve ^cālem içinde gördüğü ^cacāyibleri söylerdi. Zāhid anuñ sözün diñler sözün diñ- lerken elin birbirine(12) urup ayasın çatladurdı tā kim sıçanlar ürke. Pes konuḳ kaḳıdı ve eyitdi: Ben söz(13) söylerven sen elüñi birbirine urursın. Beni yiyni görüp maşarayamı dutarsen? Zāhid ^cözür diledi(14) ve eyitdi: Ol urduḳum sıçanlarçündür kim bir kezden gālib olmuşdur (B.88a) (B.88a)ve ne kim korisem(15) yirler. Konuḳ eyitdi: Anuñ

---

mevlüdüm/yirüm:-//4 aña B:-/getürürlerdi: gelüridi//5 varurdum: va-
rur-idim//6 yir-idüm: yirdüm/kalanın: kalanların//9 ne yirden gelür-
sin: ni yerden sen//11 gördüğü ^cacāyibleri: ^cacāyibler kim görmiş-idi
//13 yiyni: yeyini/maşarayamı dutarsen B: maşaraya dutarmısın//

(SL.85b) baysuzluğınun ve çevüklüğün sebebi vardur ve bu hikā-
yet şuña(1) beñzer kim ol birer eyitmişdi kim "uşbu ^cav-
rat kabsuz sısamı kablu sıcama berāber virür didüğünün
(2)bir sebebi vardur". Zāhid eyitdi: Niteyidi eyitgil?

(Zāhid ve konuk şūreti bu mişāl üzerine)(3) Konuk eyitdi:
Fülān şehrde bir biliş evine konuk oldum. Çün aḡşam yiyesin-
den fāriğ olduk(4) benümçün bir döşek eylediler, er durdı
evine vardı ^cavratıla söyleyü başladı, ben bunların sözün
(5)işidürdüm zīra bularunla benüm aramda bir būriyā ḡasır
perde gerilmişdi. Pes ol er ^cavratına eyitdi(6) kim yarın
bir ṡā'yife yāranlar okıyayın konaklık eyleyeyin kim bunun
bigi ^cazīz kişi irmişdür.(7) ^cAvrat eyitdi: Kişiler neyçün
okursun kim evde ^cayāllerüne yitesi nesne yokdur. Hīç(8)
yarın günü aḡmazsın ve ^cayāllerün esirgemezsın. Er eyitdi:
Dirşürmek zahīre eylemek(9) mübārek degöldür ve anuñ soñı
ögülmüş olmaz. Nitekim ol kurt hikāyetidür. ^cAvrat sordı
(SL.86a) kim(1) niteyidi eyitgil kim bilelüm?

ŞAYYĀD VE KURD VE DOŃUZ DĀSTĀNI

29

Er eyitdi: Bir şayyād ava çıkmışdı(2), bir geyik düşür-
di pes getürdi yüz evdin yaña dutup gelürdi. Yolda bir
doñuz ol avcıyü dü(3)çehār urdı ve ḡamle kıldı er ok

//15 çevüklüğünün:-//85b-1 bir:-/eyitmişdi: eyitmişdir/uşbu: ve/virür
didüğünün: virdiğünün//2 eyitgil:-//3 fülān: falān/şehirde: şehirde
geçti ve//7 ney-çün: neçün//86a-1 eyitgil kim bilelim:-//8 günü:

dartdı ol doñuzı ölesi yirde urdı ol acıyla doñuz(4) dağı bir zaħm ol avcıya urdı ikisi dağı ol arada düşüp öldi. Ve bir ac kurt ire(5) geldi kaçan eri ve geyigi ve doñuzı gördi şād oldı bu ni^cmete giñlige inanmağı artdı.(6) Kendüzine eyitdi kim fırsat gözedüp zaħıre yığmak vaqtıdur eger usañlık idersem uyanıklıqdan(7) ihtiyātdan ırak düşmek olur ve bilmezlige ve ğāfilliğe mensüb olavan. Pes(8) benüm hālūme muvāfık ol lāyık dur kim bugünkü günü uşbu yā kirüşin yimegile geçürem ve bu tāze(9) etleri bir bucağa taşıyam miħnet günleri ve meşakķat rüzigārı için hazıne eyleyem. (Şayyād(10) ve geyik ve kurt ve doñuz

(SL.86b) şūreti bu mişāl üzerinedür)(1) Pes kaçan avcınun kurulmuş yasınun kirişin yimege başladı yanun kirişi kesildi ya sıçradı. Yanun(2) iki başı kurduñ maķteline dokundi şöyle katı zaħm urdı kim şoluk sā^cat kurt dağı hem cān (3)virdi pes nekim yazılmışdı gördi.

Bu meşeli şunuñçün getürdüm tā bilesin kim dirmege zaħıre(4) yığmaya harışlık göstermek kutlu degüldür ve anun ^cākibeti yatlu olur. ^cAvrat eyitdi: er-rızķu ^calā'l lāhi. Doğru eydürsin evde biraz sısam ve biraz birinc vardur deñle yiyesiler eyleyeyüm ilet yidi kişiyē(6) yiter, kimi dilerseñ kığır. Pes ^cavrat sısamı yaş eyledi kabın çıkardı güneşe kodı kim

---

güni aña/muvāfık:-//9 meşakķat rüzigārı: rüzgār-ı meşakķat//86b-2 dokundi...şoluk:-//3 şunuñ-çün: senun için//4 dirmeķ: dirmege//6 kim... kuş B:-//7 uyķu aldı: uyķuladı//8 ^cAvratun gözi aña şiş oldu: ^cavrat

ķuriya. Erine eyitdi: Ķuř ĳoruyu(7) durĳıl tā ķuriyınca, kendü ayruķ işe meřĳül oldu. Eri uyķu aldı. Bir it geldi ol sısama(8) aĳız degürdi. ^cAvratuñ ĳözi añā şiş oldu, pes kerāhiyyet ĳördi kim andan ta^cām eyleye. (9)ĳötürdi bāzāra ilet-di ve ĳaplu sısam kilesin kileye satdı. Ve ben bāzārda ol ĳāli ĳöredurdum. (10)Bir ĳiři eyitdi kim uşbu ^cavrat ĳabı soyulmış sısamı ĳablu sısama berāber bir sebepten ötrü şatar.

Ve benüm ĳönlüme daķı böyle gelür kim uşbu sıçan bunca ĳuvveti ve yigeligi ve alblıĳı bir sebepten ötrü(12) eyler. Balta ĳetür tā kim ĳörelüm anuñ ininde zaĳıre ve yardımlanası nesne var mı kim anuñ ĳuvvetiyle bu(13) şevüklige böyle (B.89b) iķdām eyler. şoluk sā^cat balta ĳetürdiler ve ben ol(B.89b) vaķtın ayruķdelükdeydüm ve ol(14) sözleri işididurdum. Ve benüm inümde biñ ĳızıl altun varıdı ve kim ĳoduĳın bilmez-düm(15) veliķin anuñ üstine aĳnarıdum, ĳöñül řādılıĳın ve (SL.87a) cān rāĳatın ve řab^c semirtmeĳin anuñla artururdum(1) ve her vaķt kim anı añardum bir řāzılıķ baña yüz dutardı. ĳonuķ ol yiri baltayla yardı tā kim baltası(2) altuna irdi pes altunı ĳötürdi ve zāhide eyitdi: Ol sıřanuñ iriligi ve alplıĳınuñ māyesi(3) buyıdı. Zīrā kim māl rāyuñ ve bilinüñ řayķalıdur ve ĳuvvetüñ arķacısıdur. İnden ĳirü ol zaĳmeti(4) degürmege anuñ ĳüci yitesi degüldür didi. Pes bu sözleri diñler-

---

anı ĳördi//9 satdı: degşürdi//11 böyle: şöyle/yigeligi: yiglik/ alplik:-//13 şevüklige: řābuķlıĳa//87a-4 diñlerdüm: diñler-idüm//

düm. Pes za'īflık ve şınuqlık eşeri gövdemde(5) belürdi ve sergerdañlık ve aşğa kalmaklık delīlin kendü zātumda gördüm pes zarūret oldu kim ol(6) delükden daşınmak gerek. Anuñ üzerine çok zamān geçmedi kim nefis ħārılığv ve menzil alçaqlığı(7) nişānın kendü gönülümde añladum ve ħürmetüm ve ağırlıgum ve artuqlıgum kim varıdı çok eksüklük(8) kabül itdi ve işüm küstāhlık derecesinden sākınlik ve yavaşlık ħaddine irdi pes yāranlarum(9) bayağı ^cādetce ol zenbīle segri-
(B.90a) uymakdan ve(10) ardumca yörimekten yüz(B.90a) döndürdiler. Pes birbirine eyitdiler kim "bunuñ işi döndi, tīz zamānda (11)bu bizüm tīmārumuza muhtāc olasıdır". Pes kamusu beni terk eylediler ve benüm düşmanlaruma ulaşdılar ve benüm ^cayblarum(12) takrīr eylemege yüz dutdılar ve benüm nefsum eksüklüğü üzerine dāsıtānlar bağladılar şöyle kim ben bunlaruñ(13) katında yavlağ ħör oldum. Ve meşhūr meşeldür kim men kalle mālühū hāne ^calā ehlihī ya^cnī kimüñ(14) kim mālī az oldu kavmi katında ħör oldu. Pes kendüzüme eyitdüm: Her kimüñ kim mālī yokdur(15) kavmi ve qarındaşı ve yāri ve taba^cı yokdur ve dōstlık āşikāre eylemek ve rāy ve tedbīr
(SL.87b) saklamak ve fikr(1) berkitmek mālsuz mümkün degüldür ve bu muqaddimeler ħükmiyle kim eyitdün eger eli boş ve mālsuz kişi(2) dilerise kim bir iş işlemek üzerine dura yoksıllık

---

//87b-2 boş: kuru/yoksıllık: yoklık/irmekden girü kalur: irmez//
3 oñat: kolay//5 himmeti: himmet//8 dirilmiş: ol//9 guşsa:-//

girü anı aşığa oturdur ve ol dilege irmekden(3) girü kalur.

Şi^cr-i türki

Yoksul olup eli tar olan kişi
Neye şunarsa oñat gelmez işi

Fā 'i lā tün/fā 'i lā tün/fā 'i lün

(4)Şöyle kim yay yağmurları dereler içinde dükenür gider. Ne deñiz suyına irişibilür ne ırmaqlara(5) ulaşibilür. Anuñ için kim anuñ mededi yokdur kim anı himmeti nihāyetine degüre. Doğru eyitmişlerdür(6) kim "her kimüñ karındaşı yok ğarībdür ve kimüñ kim oğlı yok zikr dükenür añılmaz olur ve kimüñ kim(7) mālı olmaya ^caql ve rāy fāyidesinden naşībsüz (B.90b) kalur, dünyāda ve āhiretde(B.90b) hiç bir murāda irmez".(8) Anuñçün kim kaçan kişi yoksul ve muhtāc olsa anuñ dirilmiş dōstları Yidiger gibi dağılur dürlü(9) kaygulu ve ğuşsa Ülker bigi aña dirilür. Ve hışımlar ve kendüden kiçiler katında hōr olur.

Beyt-i türki

(10) Kardeş olmaz ol kişiler kim gele

Karñı doymakçün saña yardım kıla

(11) Göz ucıyla bakmayalar yüzüne

Çünkü sende dünyelik eksük ola

Fā 'i lā tün/fā 'i lā tün/ fā 'i lün

(12)Ve çok olur kim kendünüñ kütı ve ^cayāli nafaķası için

zarūret olur ḥarām ve cehden rūzin(13) istemek oğrılığa ve ḥarāmılığa el urur anuñ cezāsı āḥiret ni^cmetinden mahrūmlık ve anuñ(14) ḥāşılı ebed bedbaḥtlık olur. İkālallāhu ta^cālā ḥasire'd dūnyā ve'l āḥireti ve ḥaḳīkat bilgil kim(15) ol ağac kim Şūristānda biter ve her yañadan añā āfet iredurur
(SL.88a) anuñ ḥālī şol yoḳsuldan(1) yigrekdür kim kişilere muḥtāc ola anuñçün kim muḥtāc olmak ḥōrlığı yavlaḳ düşvār işdür. Meşel(2) ‘izzü'r-reculī's-tiğnā-uhū^c anīn-nāsi ve yoḳsıllık belā ehli olmaḳdur ve ḥalkı düşmanlığa kığırıcıdur ḥayāyı(3) ve mürüv-veti ũrküdücidür kuvveti ve ḥamiyyeti ırıcı, şerri ve āfeti diricidür ve her kim yoḳsıllık içinde(4) ḳala çāresüzdür kim ud perdesin aradan götürür. Çün ud perdesi yırtıldı kişiler
(B.91a) (B.91a)gözinde(5) mebgūz ve yigrenc olur ve şāzılıḳ anuñ göñli içinde solar ve ḳayḡu çoḳlıḡı anuñ^c aḳlın örter(6) zī-reklik ve añlamak ve yād dutmaḳ ve hüner ḳamusı ḳıçına döner ve ol kişi kim uşbu āfetleriyle(7) sina ve mübtelā ola ne kim işlerse ve söylerise uz düşmez ve doḡru rāy ve dōst menfa^cat-leri(8) anuñ ḥaḳḳında mażarrat ve ziyān olur ve her nesne kim añā inanasın emīn kişidürür saklaya diyesin(9) ol nesneyi telefe götürür ve dōstların eyü gümānı anuñ ḥaḳḳında ^caḳsınce olur ve ayruḳlar(10) suçı için ol dutılır. Ve her kelime ve ^cibāret kim bāy ḥaḳḳında ola medḥ ve ögmekdür ve yoḳsul ḥaḳḳında(11) ḥōrlamaḳ olur. Meşelā eger yoḳsul cüst

---

/çoḳlıḡı: çoḳluḡı//6 ḳıçına: ḳaçan//7 sina: sınana//8 saklaya diyesin: diyesin saklaya//9 ḥaḳḳında B:-//10 ^cibāret:-/ola B:-//12 telefcidür:

ve alp olursa aḥmaḳdur dirler eger cömerdlık iderse(12) telefcidür dirler eger ḥalīmlikda ve alçaḳlıkda dürişürse yumşak ve za^cıfdur dirler eger döleklık(13) ve sākinlik iderse kāheldür dirler eger dillilük ve fesāhatlerü dutarsa çok(14) sözlüdür dirler ve eger diñsüz durmaḡı ihtiyār iderse ululanur dirler.

Şi^cr-i tāzī

- (15) Metā mā yürāh-nāsu el-gına ve cāruhū
Faḳīrun yekūlu ^cācizun ve celiydü
Fe-leyse'l-ğınā ve'l fakru min ḥīleti'l-fetā
(1) Ve-lākin kilāhumā kısmetün ve cudūdu

(SL.88b) (2) Ölüm kamu ḥālde yoḡsullıḳdan ve kişilere muhtāc olmakdan
(B.91b) yigrekdür anuñçün(B.91b) kim eli yılan aḡzına soḡmaḳ(3) ve aḡu çıkarmak ve ac arslan ve kaplan elinden lokma kapmak kerīm kişiyeye geñizrekdür kim vara bir le'īm(4) ve bahīl kişiden nesne dileye.

- Rāzī oldum kim ölem ^cömrüm geçe
Dirliğüm kuşu bu gövdeden uça
(5) Şuñā rāzī degülem kim er kişi
Nākese nesne dileye el aça

Fā 'i lā tün/fā i lā tün/fā 'i lün

(6) Daḡı eyitmişlerdür kim eger kişi şayruluk ve za^cıflıkda

---

telef idicidür//88b-2 yoḡsullıḳdan: yoḡsulluḳdan/eli yılan: eli ilan
//4 bahīl:-//9 suāle:-//10 Faḳīren TKD:-//13 yigrek: yigrekdür//

kala şöyle kim hiç sağlık ümîzi olmaya ya bir(7) ayrulıktan miskîn olmuş ola kim ulaşmak çāresi bulunmaya ya bir garîb kim ne maķāmına dönmek(8) ümîzi berkişmiş ne anda yirlenmek sebebi kurulmuş ola bu kamusu kerîm kişiye geñizrekdür şundan(9) kim şol suvāle ve dilemege muhtāc ola ve her kim dilemege muhtāc ola haķikat içinde anuñ dirligi ölümdür ve ölüm(10) cāynı rāhatdur.

Ş i^cr

Felel mevtü hayrün lilfetā min ku^cūdihi
Faķiren ve min mevlā teddubu cāķāribuhū

- (11)Ve çok olur kim ud ve mürüvvet cācizlik ve muhtāclık belürtmegi yıgar ve zarūret katılığı kişi(12) hiyānete ve yatlu işe kındurur tā kim kişilerin mālına el uzadur niceme kim kamu cōmrinde ol anuñ(13) gibi işden sakınmış ise daķı. Ve
- (B92a) cālimler eyitmişlerdür(B.92a) kim "dilsüzlik cāybi yalancılıktan yigrek(14) ve dil çöngeligi herze sözleri revān söylemekden yigrek, yoķsullık hōrlığı şol harām mällu(15) bāy cāzizliğından yigrek". Pes kaçan altunı ol delükden aldılar
- (SL.89a) zāhid ve konuķ üleşdiler pes(1) zāhid kendü naşibin bir kīseye koydı ve bir yaştuķ içine bıraķdı.(2)(Zāhid ve konuķ sūreti bu mişāl üzerinedür)(3)Ben anı görüvirdüm pes tama^c

---

//89a-3 eyledüm: bağladum/dōstlar: dōstlaruñ gözi/ve karındaşlar:-/

eyledüm kim andan nesne girü ele getürem meger kim ol sebeb-
ile benüm kuvvetüm(4) girü kararına gele ve döstlar ve karın-
daşlar girü benüm şöhetüme meyl ideler. Pes kaçan zāhid uy-
dı(5) ben anı almağa kaşd eyledüm. Ve konuk uyanuğdı pes bir
ağac zārbın baña urdı. Anuñ rencinden(6) ayağum süriyü girü
döndüm karnum üzerine sürinü delüğe girdüm bir sā^cat durdum
tā kim agrısı sākin(7) oldu. Hırş beni yine kındurdı yine
delükden çıkdum. Konuk öne dururmuş bir ağac depemde urdı
(B.92b) (B.92b)(8)tā kim düşdüm biñöd oldum. Pes çok hilet eyledüm
tā kim sürinü girü delüğe girübildüm.

Beyt-i(9) türki

(SL.89b) (1) Harış olan ululuk istemege
Delim yirler gezer işe dürişür
Ölümi rızkı kişinüñ cezāsuz
Gerek yatsun gerek dursun irişür
Me fā^ci lün/me fā^ci lün/fe^cü lün

(2)Pes haqıkat ol zaımlaruñ agrısı ol mālı baña datsuz ey-
ledi ve benüm nefsum za^cıflığı ve(3) gönüm tarlığı şol ara-
ya irdi kim anuñ yükünü çevrilü duran çarh-ı felek üzerine
kosalar tağ gibi(4) dölen_{di}. Eger anuñ göynügi dağ üzerine
düşeydi çarh-ı felek gibi çevrüledi. Pes baña ma^clüm oldu
(5)kim kamu belālaruñ pişrevi ve cümle cefālaruñ öñürdücişi
tama^cdur ve kamu ^cālem ehlinüñ renci şoldur(6) kim hırş
bularuñ dizginin dutmuşdur gezdürür. Nitekim şol dişi arvanı

/girü:-//5 anı:-//8 hilet: hile//89b-1 kişünüñ cezāsuz: cezāsuz kişi-
nüñ//4 dölenedi B: dölendi/düşeydi B: düşdi//6 şol: ol/arvani: arvā-

bir kiçi oğlan yider kıncaru(7) dilerse iledür. Pes tecri-
beyile bilmege yarar kim Teñri kızāsına rızā virmek ve kı-
nā^cati ihtiyār kılmak(8) baylığũ aşlı ve ululuğũ diregi-
dür.

B e y t

Eger rāhat gerekise kınā^cat yazısına var
Ne kim istersin(9) anda çok ne kim dilersin anda var

Me fā ĩ lün/me fā ĩ lün/me fā ĩ lün/me fā ĩ lün

Ve kımīmler eyitmişlerdür kım "doğru tedbīr gibi hīç ĩlm
yoğdur ve kıarām(10) kızancıdan girü durmak bigi hīç saknuğ-
lık yoğdur ve görklü hulğ gibi hīç bāylık aşlı ve neseb yoğ-
dur(11). Kınā^cat gibi hiç bāylık yoğdur". Ve dağı eyitmiş-
(B.93a) lerdür "eylüklerũ ulurağı(B.93a) rahmet ve şefkatedür ve
dōstlığũ sermāyesi yāranlarıla(12) hōş dirilmekdür ve ĩak-
luñ aşlı olası nesneyi olmayasından bilmek ve ayırtlamakdır".
Ve benüm işüm(13) az az bir dereceye irdi kim kınā^c oldum
ve gök kızāsına rızā virdüm.

Tercüme-i Pārsī

(14) Yili başũndan kıkarğılı tā ki göñlüñ cem^c ola
Yıl dirilmiş toprağı kımaz ki bir yirde kıala

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

(15)Pes çāresüz oldum ve zāhidũ evinden daşınup bir yazıya
(SL.90a) kııkđum. Ve anda bir gügercinũ benümile(1) dōstlığı varıdı

---

neyi//10 bāylık:-//11 kınā^cat yoğdur B:-//14 göñlüñ: ĩakluñ/yili: yıl
/yir: yıl//90a-1 kıonşuluğına: dōstluğına//2 baña:-/yiyisi: kıoqusı//

ve anuñ dōstlığı zāg̃ koñsulugına kulağuz oldu andan zāg̃ se-
nūñ(2) luṭfuñ ve mürüvvetüñi baña eydivirdi ve senüñ görklü
hulkuñıyiyisi anuñ kelecisi büstānından(3) baña irdi ve se-
nūñ ululıgıñ deñizi beni senüñ dōstlıgıñ üzerine yavlağ
kındurdu kim kişinüñ(4) şıfatın hikāyet eylemek birle şol
dōstlık hāşıl olur kim anuñ şüretin müşāhede kılmış(5)
olalar.

Yā kavmi uzni li-ba^czi l-hayyi ^caşıkā tün
Ve'l-uznu ta^cşıkū kable'l ^cayni ahyānā

- (6) İy kav m uşbu kulağum^caşık oldu bir boya
Kulağun ^cişki katıdur görmege kanda döye
(7) Vaşfını işitmegile ^caşık oldu görmedin
Pes kulak ^cişki şu gözden öñdin olur cümleye

(8)Ve uşbu vaqt içinde kim ol senüñ katuña geldi dilerdüm
kim muvāfaqat gösterem(9) tā saña қоşmaqlık sa^cādetinden
işirgenem ve ğarīblik vahşılığından kırtılam kim yaluñuz(10)-
(B.93b) lık(B.93b) yavlağ katı işdür ve dünyā içinde dōstlarıyla
oturmak ve şöbet kılmakdan yigrek(11) hiç şāzılık yokdur
ve yoldaşlar ayrılığından ve karındaşlar yavukulmakdan ulu
kaygu yokdur(12) ve firāk renci yavlağ ağır yükdür her bir
nefsün anı götürmege tākati olmaz ve ulaşmaqlık zevki(13)
bir siñürici şerbetdür kim degme kişi ansuz katlanamaz.

//6 döye B: küye//7 öñdin: öñdün//8 muvāfaqat: muvāfıqat//9 sa^cāde-
tinden B: sebebinden//10 katı: sarb//13 siñürici: siñirici//

Ş i^cr

- (14) Günlerüñ sevgülüsi hem ıatlısı
Dünlerüñ ni^cmetlüsi rāhatlısı
- (15) Oldurur kim oturasın yārıla
Ol zamānuñ eyü olur yatlısı

Fā ği lā tün/fā ği lā tün/fā ği lün

(SL.90b) (1)Pes bu tecribeler hükmiyle rüşen ve bellü olur kim ^cākıl kişi bu cihānuñ ni^cmetinden şol yitesi(2) kadarıncaya kanā -
‘at göstermek gerek ve şol kadar nesneye kim ten hāceti
aşağa kalmaya kani^c olmak gerek(3) anuñ çün kim eger dünyā-
yı kamusun bir kişiye bağışlasalar fāyidesi bu kadardur kim
anuñ(4) hāceti yirine gelmiş olur ve hāşılı bir yimekten bir
geymekten artuğ nesne degüldür çün andan geçe(5) dürlü
ni^cmet ve bezenmek olur pes gönül ārzüsü ve göz lezzeti dağı
yirince olur çün ārzüsü(6) dükenmez ol şöyle olur kim bu
dunyā ni^cmeti aña hiç virilmedi. Ve benüm başumdan geçen iş-
ler budur(7) kim didim imdi uş senüñ konşılığuña geldüm ve
senüñ dōstliğüñ ve kardaşılığuña(8) göceklenürven ve imdi
(B.94a) şöyle dutarvan kim menziletüm senüñ gönlüñ içinde(B.94a)
umduğumlayın ola.(9) Kaçan sıçan bu faşlı okımağdan fāriğ
oldı pes bağı aña laţif cevāblar virdi ve anuñ yādlığın(10)
bilişlige degşürdi ve anuñ vahşīliğın işirgenmege bedel
kıldı ve eyitdi:

//90b-4 andan B:-//5 yirince: bir nice//9 sıçan:-/bağı B:-//11 dur-
gurur: dururur//13 sözüñü: sözüñ//14 ve eylülülüğünüñ B:-/nişānı:-/

B e y t

- (11) Rūzigāruñ işleri vardur atı
Uğrayıca durgurur yūgrūk atı
(12) Eyüler göñline ol au durur
Yatlulara arturur ol asreti

Fā'ı lā tūn/fā'ı lā tūn/fā'ı lūn

(13)Ve eyitdi kim sözüñi işitdüm nekim didüñ görklü ve ārās-
teyidi uşbu işāretile senüñ(14) erligüñüñ ve mürüvvetüñüñ ve
eyülülügüñüñ nişānı ve bürhānı rüşen oldı. Velīkin seni uşbu
ğarīblik(15) sebebiyle aygulu gibi görürven zinhār aña göñ-
(SL.91a) lūñde yir virmegil kim eyü söz ol(1) vatın cemāl gösterür
kim görklü ula ulaşmış ola ve şayru açan kim otalanmaq
vechin(2) bile eger anı işe iletmezise ilm fāyidesinden na-
şībsüz ala pes kişi kendü ilmin işe sürmek(3) gerek ve
al şemeresinden fāyide dutmaq gerek ve māl azlığına aygū-
lu olmak eyü degül.

alīlü'l-mālī tuşliu fe-yebā

Velā yebā'l keşīrū mea'l fesādi

Ş ir

- (5) Şalāile malüñ azı az olmaz
Fesādile şu ok māl bāı almaz

Me fā'ı lūn/me fā'ı lūn/feū lūn

Ve mürüvvet ıssı niceme az sermayelü olursa dağı hemīşe(6) ^cazīzlık ve ağırlik birle rüzigār geçürür nitekim arslan (B.94b) kim cümle vaqtlardan anuñ heybeti(B.94b) eksülmez nice kim bir şanduk içinde bağı olursa dağı ol bāy kim himmeti kısa ve(8) eksükdür hemīşe hōr gözükür olur. Nitekim it her yirde hōr olur niceme kim anuñ boynında muraşşaf tavk ve ayağında(9) altun halhāl olursa dağı. Bu ğarībliğı kendüde göñlüñde ol kadar ağır görme kim(10) ^caķil kişi her kıanda varurısa kendü ^caķlı birle yardımıu olur. Ve şükr eylemek cümle bāb(11) içinde vācibdür ve miñnet ve meşakķat günlerinde hiç şabr donından yigrek bezek yokdur.

(12) Ķāle'n-nebiyyü'aleyhi's-selām "ħayrū mā u^cııye'l-insānu lisānun şākirün ve bedenun şābirun ve ĳalbun zākirun"

(13) Peyğāber ^caleyhi'sselām eyitdi: ādemīlere virilen nesnelerüñ yigregi üçdür: Şükrlü dil, şabrlu ten,(14) zikrlü göñül. Pes şabr eylemek gerek ve nefis tīmārı için dürişmek gerek, her vaķt kim(15) bu bābı yirine getürmiş olasıñ ĳayr (SL.91b) ve sa^cādet tamāmlığı saña yüz duta ve sevinmek(1) ve şāzılık leşkeri ĳarşuña dura. Nitekim şol şu buñdı şuya ulaşmak ister dürlü eylük(2)ler kim vardur dürişmek ve başīret ıslarınuñ naşībidür hirgiz kāhel ve iki göñüllü kişiye(3) yüz dutmaz ve andan şöyle kaçır kim bir kıvanmış yigit ^cavrat bir za^cīf ĳoca erden nite kaçırısı.(4) Ve ĳayğulu olmağıl (B.95a) şuña kim eydürsin mālum varıdı ĳağıldı(B.95a) elüm ĳar oldı

//8 nitekim...olur B:--//13 peyğāber ^caleyhi's-selām eyitdi: peyğāber eyitdi. ^cAleyhi'sselāmu//91b-4 şuña:--//92a-7 lāyıkrağı: lāyıkregi/

kim(5) māl ve dünyā matā^cı kaması sebātsuzdur döleklik hir-
giz yokdur nite şol top kim yukaru(6) havāya atalar ne yuğa-
ru ağduğı için kadri var ne aşığa indügi için maḥalli var
pes māl(7) dağı şöyledür. ^cĀlimler eyitmişlerdür kim "birkaç
nesnenüñ sebātı ve beḳası yokdur: Bulıt gölge(8)sinüñ ve ya-
vuzlar döstliḡınıñ ve ^cavrat ^cişkinüñ ve yalan ögmegüñ ve
çok māluñ hiç(9) beḳası ve dölenmegi yokdur". Ve ^cākıllere
lāyık degüldür kim māl çoklıḡı için sevine ve māl azlıḡı
için kayḡu yiye ve māl(10) şol nesneyi samak gerek kim anuñ-
la hüner ele gele ve eyü hulkılar ḥāşıl ola anuñçün kim(11)
eyü hulkı ve hüneri kimseden hiç almağa yaramaz rüzigār iş-
leri ve çarḡ dönmeḡi hergiz ol(12) her ikiye āfet degürmez
dağı āḫiret azıḡın yaraqlamak vāciblerdendür kim ölüm aḡsu-
zın gelür(13) ve hiç kimsenüñ mühleti ve müddeti anuñ içinde
ma^clüm degüldür.

B e y t

(14) Ayaguñ dünyāya basma nām u neng için bugün
Uzad elüñ āḫirete kim bulasın yüz düḡün

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lā tün/ fā' i lün

(15)Ve gizlü olmasun kim sen benim öḡüdüme ḥācetsüzsün ve
(SL.92a) kendü aşşılardı ziyānlardan(1) bilürsün līkin bu sözlerden
dileḡüm oldur kim diledüm kim şol öḡülmüş ^cādetler ve beḡe-
nilmiş(2) hulkılar üzerine saña yardım virmegi vācib görem ve

---

/anuñ:-//12 sürçse: sürcise//13 ayruḡ B: artuḡ//14 kişi B:-//

(B.95b) dōstlık ve yol(B.95b) çeküp gelmek haqqın anuñıla(3) ödeyem. Bugün sen benüm dōstum ve karındaşumsın ne eylük ve ne muvā-fakat kim mümkindür kamu yoldan(4) saña eyleyeven. Kaçan zāg ol şubağasınuñ sıçan haqqında ol laṭīf sözlerin işitdi(5) pes ter ü tāze durugeldi ve eyitdi: Beni yavlaḳ sevindürdüñ ve hemīşe senüñ hulkuñdan bu nesnelere(6) umılurdu. İmdi sen kendü ululuḡuñ üzerine nāzlangıl ve şād ve ḡurrem oturup yigil(7) kim kişilerüñ şāzılıḡına ve tena^cuma lāyıkraḡı ol-dur kim anuñ eylügi dōstlar için hemīşe(8) döşenmiş ola ve her vaktde karındaşlar cemā^cati anuñ şefkati ve ḡimāyeti ve tīmārı altında rūzigār(9) geçürürler ve ol ululuk ve eylük kapusın bulara açuḳ duta ve bularuñ dileḡin yirine getürmegi ve ḡācetin(10) revā kıılmaḡı vācib göre anuñçün kim peyḡamber dili bu ma^cnī ^cibāret buyurmuşdur. Kālennebiyyü ^caleyhi's-selām ḡıyārukum aḡsenukum ḡuluḡan.(11) Ya^cnī sizüñ üründüle-rüñüz anlardur kim ḡulḡı görklü ola(12) ve kişilerini kendüzi-ne yaḡışdura ve kendü daḡı bulara yaḡışa. Ve kerīm kişi ka-çan sürçse anuñ elini dutıcı(13) girü kerīmler olur nitekim eger bir pīl gömülgende ḡalursa anı girü pīllerden ayruḡ nesne çıkarmaz.(14) Ve ^cāḡil kişi hemīşe ululuk ve ḡürmet (B.96a) ḡazanmaḡa dürişür kendünüñ(B.96a) adın cihānda bāḡī kıılır (15)ve ḡalāyıklar ḡünüleyeceḡi ol kişi olur kim anuñ ḡatın-(SL.92b) da sığınıcılar ḡoḡ ola ve anuñ kapusunda şükrü(1) dileyici-ler delim ola. er kimüñ kim ni^cmetinde muḡtāclaruñ artuḡ-

lığı olmaya ol kişi hirgiz bāylar bölüğinden(2) sayılmaya ve her kim dirligin yavuz adluluk ve halka düşman olmak birle geçüre ol kişinüñ adı(3) zīrekler defterinde yazılmaya. Zāğ bu söz içindeyidi kim irakdan bir geyik kaçageldi duru- vardı. Şöyle(4) gümān iletdiler kim anuñ bir kovucusı var. Pes bağa segridi şuya düşdi ve zāğ uçup ağac(5) başına kon- dı ve sıçan delüğe girdi. Ol geyik sunuñ kıyına geldi azgi- nek su içdi korkulu(6) gibi durdı. (Geyik ve zāğ ve bağa ve

sıçan şüreti bu mişāl üzerinedür)(7) Zāğ kaçan ol hāli mü- şāhede eyledi uçup havāya çıkdı anuñ suynca kimse var mı diyu(8) çevre bakdı hiç kimesne görmedi. Pes bağaya kığırdı kim sudan taşra çıkdı ve sıçan dañi(9) hāzır geldi. Kaçan

(B.96b) sıçan ve bağa ol geyigüñ korkusun gördi ve(B.96b) anı kim (SL.93a) suya bakardı(1) ve içmezdi gördi ve müşāhede kıldı pes eyit- di: Eger susuz iseñ içgil hiç kayurmağıl kim korku(2) yokdur. Pes geyik ilerürek geldi. Bağa aña ikrām eyledi ve sevinmek gösterdi ve şordı(3) kim hāl nedür? Kandan gelürsin? Geyik eyitdi: Ben sahrālarda olurum her vaqt avcılar ve oğçılar (4)beni yirden yire kovup sürerlerdi. Ve bugün bir kocayı gördüm şöyle tasavvur eyledim kim avcıdur(5) pes kaçup uşbu araya geldüm. Bağa eyitdi kim korkma kim uşbu maķāmuñ yāre- sine hirgiz avcı(6) gelmiş degüldür ve biz kendü dōstliġu- muza saña virdük ve otlakdaķı bize yavlak yakındur. Pes

---

//2 eyledi: kıldı//93b-1 nigerān: zegirān//3 ağup: ucup//6 iş: nesne//

böyle(7) dise geyik bularuñ şöbetine yavlağ rağbet gösterdi ol çemende mağām dutup eglendi. Ol(8) arada bir sâz var idi kim bular çamusı anda olurlardı ve oynarlardı ve sergüzeşt(9) eydürlerdi. Bir gün zāğ ve bağa ve sıçan ol araya (SL.93b) dirildiler. (Zāğ ve bağa ve sıçan şüreti)(1) Bir sâ^cat ge-

yige muntazır oldılar geyik gelmedi. Pes gönülleri nigerān (B.97a) oldu ve şöyle kim(B.97a) müştāklar(2) ^cādetidür hâtırları perākende oldu endişelü oldılar. Pes subağası zāğa eyitdi: Pes bir dem(3) zahmet ve emek gör ağup çevremize bağ kim geyigüñ hiç eserini göre misin? Pes zāğ uçup bulıda(4) ağdı. Bağdı gördi kim geyik belā duzağına dutulmuş. Şoluk sâ^cat girü indi ve yāranlarına bildürdi.(5) Pes zāğ ve bağa sıçana eyitdiler kim bunuñ bigi vāqı^cada senden ayruğ kişiye ümīd dutmağa yaramaz(6) kim bizüm elümüzden hiç iş gelmez.

Bugün iş elüñdedür sen işlegil
Şol ^cazīz yāruñ duzağın dişlegil
(7) Gün ola senden dağı hem iş geçe
Şol kafesden kuvvetüñ kuşu uça
Fā^ci lā tün/fā^ci lā tün/fā^ci lün

(8)Pes sıçan ve bağa ve zāğ geyik çatına geldiler sıçan eyitdi kim iy şefkatlu çarındağ şol çadar(9) ^cağl ve zīrelik ve bilmek ve añlamaklık birle kim sendedür uşbu belā çamurına nite düşdüñ? Geyik cevāb virdi kim gök tağdīri berā-

berinde kim ine ne gözile görmege yarar ne dağı hileyile
anuñ(11) vaktın bilmege yarar zırekligüñ ne aşşısı var. Bu
arada bağa dağı geyigüñ hâlin ve göñlin şordı(12) geyik
eyitdi: İy müşfik karındaş senüñ uşbu araya geldüğüñüñ be-
nüm uşbu vâkı^c amdan(13) dağı düşvârrağdur kim eger şimdi
avcı bize irerise sıçan benüm bendlerüm kesmiş ola(14) ben
(B.97b) (B.97b) kaçam cān kurtaram, zāğ uça gide, sıçan delüğe gire,
sende ne savaş eli var kim(15) mukābil olasın ve ne kaçak
(SL.94a) ayağı var kim kurtulasın? Uşbu zahmeti neçün kendüzüñe re-
vā(1) gördüñ? Bağa eyitdi: İy karındaş nite gelmeyeydüm ve
anda durmağlığa ne te'vīl birle revā dutadum ve ol(2) dir-
likden kim dōstlar ayrulıgında geçe ne lezzet bulunur? Ve
kankı^c akıldür kim ol dirligin bile(3) ve anı^c ömrden şaya?
Yardım ve nefis dölendürmekden birisi belā vaktında karındaş-
ları görmek ve bularuñ(4) göñlin şormakdur kim kaçan kişi
ayruluk köyünmegine uğraya anuñ göñli korusı kaygular otla-
ğı olur(5) ve şazılık şohbeti aña harām olur ve anuñ añlama-
ğı ve başireti eksilmege yüz dutar ve anuñ rāyı tedbiri(6)
ve fikri menfa^c atsüz olur. İmdi bu kamusıyla endişeli olma
kim uşbu sâ^c at kurtulasın ve bu(7) bendlerüñ şeşile ve kamu
hâlde şükr eylemek vācibdür eger zahm irüp cāna ziyān degse
anuñ(8) dermānı hiç^c ağıl meydānına sıgmayadı ve anuñ çāresi
us ve bilü nigārḥānesinde hirgiz şüret(9) bağlamayadı.

B e y t

Lā tubel bi'l-ḥuṭūbi mā dumte ḥayyen

Küllü ḥaṭbin sivā'l-meniyyeti sehlun

- (10) Kaygulu olma katı işler için
Katıya yumşaga âdem ehldür
(11) Çün dirisin hiç kaygu yimegil
Ölümden artuq kamu iş sehldür

Fā'ī lā tün/fā'ī lā tün/fā'ī lün

- (B.98a) (B.98a)(12) Henüz bağa bu söz içindeyidi kim şayyād ırakdan
gözükdi. Ve sıçan duzaqları kesmekden tamām fāriğ(13) olmuş-
dı. Pes geyik segridi bir yaña çıkdı ve zāğ uçdı ve sıçan
delüğe girdi. Avcı(14) geldi geyik ayağınıñ bendin kesilmiş
buldı pes hayrān oldı. Sağlu sollu baqdı pes(15) nazarı ol
bağaya dokundı şoluk sā^cat anı dutdı tobraya bırağdı muhkem
(SL.94b) bağladı girü(1) uğradı. Şoluk sā^cat anuñ yāranları geldiler
ve bağanuñ hālin sorışdılar tā ma^clūm oldı kim(2) belā duza-
ğına düşmişdür. (Geyik ve zāğ ve sıçan şüreti bu mişāl üze-
rinedür)(3) Pes sıçan kendü rāyından ve endişesinden eyitdi
kim:

B e y t

- (4) Zamāne kaygusu basdı beni uş
Zamāne kıldı çok köşki evi boş
(5) Zamānenüñ eli kurısun, olsun
Şu dōstlar hāli her dem tāze ve hōş
Me fā'ī lün/me fā'ī lün/fe'ū lün

(6)Hergiz ola mı kim uyımış devlet uyana ve uyanmış fitne

//4 köyünmegine: köyünmeginden nesneye//5 eksilmege: kesilmege//6
olam: olma//9 tubel TKD: tubli/dumte: dumtu//10 yumuşaga: yumuşağ//

sākin ola? Ve ol ḥakīm doğru(7) eyitmişdür kim "kişi hemīşe
(B.98b) eyü ḥāllüdür tā aña degin kim anuñ ayağı(B.98b) bir kez ta-
şa dokına(8) çün bir gez rence düşdi ve belā daşı anuñ se-
ñegin sıdı pes her sâ^cat āfet seyli(9) anuñ üstine kavīrak
(SL.95a) ve miḥnet mevci korkulurak olur ve her vaqt(1) kim bir dōst
elin bir budaga vura ve yapışa daḥı bir gez ol budak anuñ
elinden çıkar." İmdi kanķı muşībet dōstlar ayrulığına(2)
berāber eylemege yarar kim ayrulık köynügi eger deñiz dibi-
ne bir zerre od ururısa anuñ doprağın yukaru götüre?(3)
Eger bir pāre dütün göge degürürse kendünün ak yañağı kara
ve bu uyımış baht yire oturmadı(4) tā kim elümi girü döndür-
meyince ve niceme kim bu yavuz tāli^c benümle kavm ve oğul
kız ayrulık(5) bırakmışdı bir dōst daķı kim şöḥbet kuvve-
tile anuñla dirilürdüm benden kapdı.

B e y t

- (6) Zamāne ben diledüğümi kılmaz
Benümile biraz vaqt demsāz olmaz
(7) Dilerven kayğı yükin yiyni kılam
Daḥı ağır kılar hirgiz kayurmaz

Me fā^ci lün/me fā^ci lün/fe^cü lün

(8)Eger ol degülmisedi kim benüm tenüm bu renclerile işir-
genmişdür ve zamāne kayğusı çekmege(9) ḥūlanmışdur bu vā-
kı^calarda baña dirlik nite mümkün oldu ve ne kuvvetile bu
zahmetlere muķābil(10) durubiledüm? Vāy bu şahşa kim belā

//11 iş: işler//13 delüğe: delüğine//94b-2 düşmişdür: dutulmuş//
9 kim bir B:-/vura ve B:-//8 kayğusı: katılıkların//12 degirse:

çengāli içinde zamāne dönmeğiniñ esiri olmışdur ve āfetler
(11)anuñ üzerine dirgenmiş ve ḥasretler aña cem^c olmuşdur
(B.99a) pes anuñ(B.99a) kayğusu ve hicrānı şol zahma(12) beñzer kim
kaçan oñulmağa yüz duta dağı bir zahm aña degirse bir ikisin
birikdürür belāsın(13) bile çeker ve dünyānuñ rencleri dōst-
lar dīdāri birle hīç belürmez olur. Ol kişi dōstlardan(14)
ıraq düşe ne tarīkile gönül ḥōşlığın isteye ve kankı müfer-
riḥ birle otalana. Zāğ ve geyik(15) eyitdi: Niceme kim sö-
zümüz faşih ve oñat ve uzdur. Bağaya hīç aşşısı yokdur. And
(SL.95b) (1)ve kavlı görklüliline ol lāyıkdur kim bir hīle endīşe kı-
lur kim anuñ kurtulmağına sebep ola nite(2) kim eyitmişler-
dür: "Alp ve bahadur savaş güninde sīnanur ve emīn kişi vir-
mek ve almak vaktında(3) ve ^cavrat ve oğul kız ḥācet güninde
ve dōst ve kardaş katılık ve buñ yirinde sīnanur".(4) Sıçan
geyige eyitdi: Hīle oldurki sen şayyāduñ öñinden geçesin
kendüziñi aña başlu gibi(5) gösteresin zāğ dağı gele senüñ
üzerüñe kona, saña kaşd eyler bigi ola. Şöyle kim şayyāduñ
gözi(6) saña doğuna pes gönlin saña bağlaya ve bağayı tob-
rası birle bir yirde koyu yüz kovmağa duta(7). Her vakt kim
saña yaklaşa sen aқsayu biraz ilerü kaçğıl ammā yavlaқ uza-
du gitmegil kim(8) ṭama^cını senden kesmesün pes bir sā^cat
ol hevese yile. Ve ben anuñ suyınca varam ümīz(9) şöyledür
kim henüz siz yilmekde olasız kim ben bağanuñ bendin kes-

---

irerse//13 olur:-//15 uzdur:-//95b-2 -: sīnanur//4 oldur: oldur kim
//6 tobrası birle: tobrasıyla//7 yavlaқ:-//8 ṭama^cını: ṭama^cın//
9 kesmekden ayırılanmış: kesmiş//96a-1 istemekde ardı: dutamadı//

mekden ayrıtlanmış olam(10) ve anı kurtarmış olam. Pes böyle işlediler kim danışdılar. (Şayyād ve bendi kesilmiş tob-

(SL.96a) ra şūreti)(B.99b)(1)Şayyād daħı ol geyigi istemekde ardı, girü döndi geldi baġayı göremedi ve tobranuñ bendlerin(2) kesilmiş buldı. Ėayrān oldu ve tefekkür eyledi evvel geyik kendüzin sır eyledüġin bir sā^cat(3) durup diñlenüp ve bir sā^cat yildüġin ve zāġ anuñ üzerine konup saġrısın dūrtdüġin ve baġanuñ(4) bendi kesildüġin. Pes şayyād korkdı ve korkudan teni içinde kanı baġam ağacı şāhına(5) döndi ve anuñ derisi za^cferān yapraġına beñzedi. Pes endiġe kıldı kim meger bu yir cāzūlar(6) ve perīler yiridür. Tīz bundan gitmek gerek ayru nesne istemek gerek. Ve kendüzine eyitdi:

B e y t

- (7) Eger bundan selāmet gider iseñ
Ėanīmet yarsıdur ger ideriseñ
(8) Kişinüñ nefsi çün ola selāmet
Ėanīmatlık-durur ol bī-melāmet

Me fā^cī lün/me fā^cī lün/fe^cū lün

(9)Pes zāġ ve sıçan ve geyik ve baġa bir yire dirildiler, (B.100a) diñlenmek ve iminlik birle(B.100a) maġāmlarına vardılar andan soñra ne(10) belā eli bularuñ etegin dutdı dōstlıġı eġerin dutdı ve ne yavuz göz bularuñ ferāġatı yañanın şaru eyledi.(11) Pes muvāfaġatlık bereketiyle bularuñ dirliġin her

---

//4 teni içinde:--//10 soñra ne B:--//11 şāzılıġla: şādliġ-ile/bir:--//

gün şâzılıkla geçdi ve ahvâlleri her bir sâ^catde(12) dağı yigrek düzüldi.

Tercüme-i şî^cr-i tâzî

- (13) Dünleri oldı bularuñ gün bigi
Rüşen u ayduñ delim ni^cmet bile
Günleri dağı tümen dünler bigi
(14) Uyumak hem rahmetü rāhat bile

Fā ği lā tün/fā ği lā tün/fā^ci lün

Budur dōstlar muvāfakatınuñ dāsıtānı ve karındaşlar(15) yardımlaşduğınuñ meşeli ve bularuñ katılığda ve yumşaklığda (SL.96b) düşvārılığda ve geñezlikde(1) arka birükdürdüğü ve kāyim durmağlığı kim her birisi zamāne katılığında ve rüzigār düşvārılığında(2) kim yirine getürdiler. Tā kim bularuñ ol gönül birikdürmegi ve girçek dōstlığı ve yardımlaşmağı(3) sebebinden niçe korkulu çamurdan kurtıldılar ve niçe āfet beliklerin artlarında kodılar. Ve uslu kişi(4) gerek kim bu hikāyetde ^cakl nūrı birle key lāyık tefekkür eyleye kim za^cif cānavarlar dōstlığında(5) kim çün gönülleri şāfī eylediler ve işler bitürmekde el biribirine virdiler, bunca eyü semere zāhir oldı(6) ve delim murād hāşıl oldı, eger ^cakiller tayıfesi bu dürlü dōstlık bünyādın öreler ve ol dōstlığı(7) bu luğfile gāyetine irüreler anuñ fāyidesi kamulara ulaşa ve aşşısı cümle dōstlara irişe. Teñri ta^cālā kamu mü'minīn ve (B.100b) mü'mināt ve(8) müslimīn(B.100b) ve müslimāt üzerine uşbu

---

//14 muvāfātınuñ: muvāfıkātınuñ//15 düşvārılığda ve geñezlikde:-//

sa^cādet tevfiķin ruzi kılsun ve ^cilm ve hikmet kapuların
aķivir(9)sun. Bimennihi ve luḫfihi ve cudihi ve keremihı.

ALTINCI BĀB:

III Zāğlar ve üğüler dāsıtānın(10) ve hikāyetin bildürür kim
(SL.97a) niteyidi: (Rāy-1 Hindī ve Berhemine ḫakīm şūreti). (1)Rāy-1

Hindī, Berhemene eyitdi kim işitdüm añladum ol muvāfık dōst-
lar dāsıtānın ve arķa birikdürmiş(2) ḫarındaşlar meşelin,
imdi eger el virürse eyitgil benümçün şol düşman meşelin
kim añna aldanmaķ(3) gerekmez niceme kim ol düşmān yumşaklık
ve zārılık ve yakışmaķ ve alçaķlık gösterürse daḫı ve zāhi-
rin(4) bāḫınınuñ ḫilāfınca gösterüp kişi ğāfil ve usañ ey-
lerise. Berhemene eyitdi: Uşlu kişi düşmān sözine(5) iltifāt
eylemeye ve anuñ rızķına ve dağallıķına aldanmaya ne ḫadar
kim bilge düşmān ve fikrlüyağı(6) luḫf ve dōstlık artuķ gös-
(B.101b) tere ^cāķil kişi gerek kim kendüzin saklamağı ve ihtiyātı ar-
tura zāra(7) eger ğāfil ve usañ olurısa ve zaḫm yirin ḫorısa
lācirem düşmanuñ kemini açıla ve pususu boşana(8) andan şoñ-
ra peşimānlık assı kılmaya ve añna ol vāķi^ca ire kim zāğlar-
dan üğülere irdi. Rāy(9) sordı kim ol niteyidi? Eyitdi:

Getürmişlerdür kim bir yüksek dağda bir ulu(10) ḫaba ağac
varıdı anuñ budakları gür ve yaprakları çoğıdı. Ve anuñ

//96b-1 ruzigār düşvārılığında:--//3 ḫodılar B: ḫurdılar//7 irüreler B:
irürdiler/ulaşā...dōstlara B:--//8 üzerine:--//9 ve cudihi ve keremihı

içinde bin zāğ yuvası varıdı ve ol zāğlaruñ bir meliki varıdı kamusı anuñ fermānında idi ve anuñ(12) t̄ā^catinde ve kulluğında rūzigār geçürürleridi. Bir gice, ügüler meliki ol düşmanlık(13) sebebinden kim ügüyle zāğ arasında varıdı ügüleri uydurdı çıkıdı,(14) (Zāğlar ve ügü-

(SL.97b) ler şūreti bu mişāl üzerine(15)dür kim yazıldı) (1)zāğlar şebīhūn kıldı tamām murād sürdi, nuşret ve zafer ve şāzılık birle girü döndi. Dağı(2) birisi gün zāğlar meliki çerisin cem^c eyledi ve eyitdi: Gördüñüz ügüleruñ savaşın ve alplığın(3) kim bize irdi? Ve bugün sizüñ arañzda bunca ölmüş ve bunca başlu ve bunca kanadı sınımış ve yüñi(4) yolınmış var. Bundan düşvār oldur kim bular bizüm yirümüzi yurdumuzu gördiler şek degüldür(5) kim tizirek girü geleler ve size ikinci kez şol evvelki hūr-lığı göstereler ve şol öñdüngi şerbetden(6) yine daduralar bu işde endişe eyleñ ve maşlahat vechini gösterüñ.

(SL.98a) Ve bularuñ içinde biş(1) zāğ varıdı rāy artuqlığı ve ^caqlı yitütligi içinde mezkūr elin kutluluğı ve tedbīr oñatlı-ğı(2) içinde meşhūrıdı ve ol kamu zāğlar işlerde anlaruñ işāretine ve buyruğına i^ctimād kılurlardı(3) vākı^calar vaktı işler olsa anlara dönüp anlaruñ sözün dutarlardı

B:-//97a-3 düşman:-//4 kişi: kişi oldur kim//5 dağallığına: dağalgı-
na//6 ihtiyātı:-//7 kemīni: kemiyni/ boşana: şaşıla//8 añdan soñra:
soñrağı//9 ulu:-/gür: çoğıdı/yapraqları:-//12 t̄ā^catinde:-//97b-4 yur-
dumuzu:-//5 size:-/ikinci: ikinc//98a-1 elin: ayak//2 meşhūrıdı: meş-

zāğlaruñ meliki daķı(4) anlaruñ rāyın mübārek dutardı ve maşlahatlar bābında bularuñ sözinden hiç çıkmazdı. (Zāğ-

lar(5) meliki beş zāğ şūreti) (6)Pes melik ol beş zāğı cem^c eyledi bularuñ birisine şordı kim: Sen bu bābda ve bu(7) vāķı^cada ne maşlahat görürsin? Eyitdi: Tedbīr ol-
dur kim bizden ilerü ^cālimler vardı buyurmuşlar(8)dur kim "çün kişi düşmana karşı durmağa ve muķābil olmağa ^cāciz ola ehli ve mālı(9) ve ^cayāli ve yiri suyu terk itmek gerek kim savaş eylemek ulu korkudur hāşa kim bir sinamaķdan(10) soñra ve her kim fikrsüz ve endīşesüz

(B.102a)

anuñ bigi işe kadem ura(B.102a) seyl uğurında yataķ(11) idinmiş ola anuñçün kim kendü kuvvetine tekeye urmaķ ve

(SL.98b)

kendüzinüñ gücine ve alplıķına(1) aldanmaķ uyanuķlıķdan ırakdur kim kılıcınuñ iki yüzi vardur ve bu çarķ kişileri key bilmez ve bularuñ(2) kadrin añlamaz ve anuñ dönmeķliğine i^ctimād eylemegine yaramaz.

B e y t

(3) İy ki uşbu çarķa inanup yatan
Tekye suya eylemişsin tīz uyan"

Fā 'i lā tün/fā 'i lā tün/fā 'i lün

(4)Melik yüz daķı birisine dutdı ve eyitdi: Sen ne endīşe eyledüñ? Eyitdi: Ol sözler ol(5) işāretler kim ol ey-

---

hurdu//3 düşüp: dönüp//4 çıkmadı: çıkmazdı//7 vardı: varıdı//98b-3 eylemişsin: eylemişsen//4 sen: sen ne//9 dīvin: dīvini/Hāl-i maşla-

ledi kaçmak ve yir su isuz komak ben anı hirgiz dimezven ve ^cakl içinde(6) nite lāyık ola kim evvel uğraşmada ve bir hamlede bu hōrlığı kendüzine götürüp yiri(7) yurdu esenlemek? Pes maşlahata ol yakındur kim yöreyi degreyi direvüz ve iş için yarak(8)lanavuz ve yüz savaşa dutavuz zīrā devletlü pāzişāh ol ulu kim anuñ himmeti burakı Keyvān(9) yüceliginde segirde ve anuñ hamlesi yılduzu fitne dīvin köyündüre. Hāl-i maşlahat anuñ içinde(10)dür kim gözçiler koyavuz gözedeler ve her kanda kim deriñ ve çukur yir var kendüzümüz anda dirilüp(11) diñleyelüm.

Eger gelüp kaşd iderlerse yaraklanmış bulinalum ilerü varalum katı savaş eyleyelüm(12) ve çok zamān ol muķā-billıkda geçürelüm ya yiñmek ve zafer yüz göstere ya daķı ma^czūr olup(13) girü dönevüz kim pāzişāha şöyle gerekdür

(B.102b)

kim savaş ve cenk(B.102b) ve nāmūs ve neng güninde işle-rüñ(14) ^cākibetine iltifāt eylemeye bakmaya ve savaş ve uğraşmak vaktında hāzır ve gelesi maşlahatları kader(15)-

(SL.99a)

bu işde senüñ rāyuñ nedür?(1) Cevāb virdi kim ben bil-mezven kim bular ne didiler? Līkin ol görklürekdür kim çāşutlar ve haberciler(2) ulaşduru viribiyevüz kim düş-man hāl niteliginüñ hakikatın bilevüz ve ma^clüm kılavuz kim bizümle şulh ve illik(3) eylemege meyli var mı ve

---

hat: hāliyā//99a-1 çāşutlar: cāsūsar//2 ulaşduru:-/bizümle: bizüm ile//3 eyü:-/itmekligile: itmegile//4 karar: kararın//5 oñat: öğüt//

bizden harāc almağa hoşnūd olalar mı ve bizüm eyü kelecimüz kabül itmekligile(4) karşı geleler mi? Eger bu bāb müyesser olursa gücümüz yitdügince harāca boyun dutalum ve illik karar(5) eyleyelüm tā bu zahmetden imān olalum ve dölenelüm kim pāzişāhların oñat rāyından ve maşlahatlu (6)tedbīrinden birisi budur kim kaçan düşman çoklık ve artuklık birle gālib ola ve anuñ kuvveti(7) ve yigligi zāhir olsa ve anuñ korkusu olsa kim ile fesād yayıla ve ra^ciyyet teleflige(8) ve helāklige yüz duta pes düşmanuñ ka^cbeteyni luḫfile girü yıgarlar ve mālī pāzişāhlığa ve ile (9)ir yede kalkān eylerler kim müşeddedde ve av virmek ve mülk nerdin korkaklığıla uyanmak^c aklıdan(10) ve tecribeden ve kifāyetden yavlaḫ irakdur.

B e y t

(11) Çün zamāne saña uymaz iy dede
Sen zamāneye uyagör gör nide

Fā 'i lā tün/fā 'i lā tün/fā 'i lün

(B.103a) Melik dördünci zāğa eyitdi kim sen daḫı bir işāret(12) eylegil ol kim(B.103a) göñlüñdedür göstergil. Cevāb virdi kim yiri suyu esenlemek benüm(13) katunda yigrekdür şundan kim aşıl kök oḫul kız bulınavirmekten ve bir düşmana kim(14) hemīşe bizden alu ve eksükidi alçaklık göstermekden anuñ çün kim eger tekellüfler eylersevüz(15)

//6 çokluk:-//9 müşeddedde: müşeşded//11 dördünci: dördüne//13 kız:-
//14 alu: uluydı/alçaklık göstermekden: alçaqlıktan/eylersevüz: ey-

(SL.99b) ve bularuñ harcın ve zahmetin yüklenürsevüz aña rāzī ol-
mayalar ve bizi koparmak ve āvāre eylemek(1) için düri-
şeler. Ve eyitmişlerdür kim "düşmana yakınlık şol kadar
istemek gerek kim kendü hācetüñ(2) bulasın ve aña yakınlık
istemegi orandan geçürmek gerekmez kim nefsüñ hōr
olur ve düşmanuñ(3) artuqlığı ve alplığı iki anca olur
anuñ meşeli bir süñü ağacına beñzer kim güneşe berāber
dike(4) koyalar eger anı az giñek egerlerse gölgesi yav-
lak uzanur eger çok egerlerse gölgesi kısalur(5) dibine
yığılur". Hergiz bular az harāca kanā^cat idesi degüldür
benüm rāyum oldur kim katlanavuz ve(6) savaş idevüz ni-
ceme kim ^cālimler savaş eylemekden sakınmağı yigrek gör-
mişlerdür ammā savaştan(7) şol vaktin sakınmak gerek kim
ölüm anuñ mukābilinde ola. Biḥamdillāhi biz ol kadar alu
(8)degülüz kim savaştan girü duravuz. Melik bişinci zāga
eyitdi kim savaş mı yigrek(9) ya şulḥ ya daḳı yiri yurdu
esenlemek mi maşlahat görürsüñ? Eyitdi: Benüm tedbīrüm
oldur kim ügüyile savaşmağı(10) ihtiyār eylemeyevüz
(B.103b) (B.103b)ve bularuñ işin ayruksı tarīķile isteyevüz zīrā
kim bular bizümile savaşmağa(11) yavlak becid olmuşlar-
dur yaraqları ve kuvvetleri sizden artuḳdur. ^cĀkil kişi
düşmanı hiç za^cif(12) saymaya kim aldanmak maḳāmına düşe
ve her kim aldanursa helāk olur. Ve bu vāḳı^cadan(13) öñ
bularuñ korkusından endīşe kılandırḳ ve bu gördüğümüz iş-

---

lersüz//15 koparmak:-/99b-9 mi...görürsüñ? B:-//11yavlak:-//13 öñ:

(SL.100a) den korkarduk niceme kim(14) bular ardumuzca degildi pes uyanuk kişi hiç hâlde düşmandan imin olmaz eger ya- kinsa(15) ańsuzda baskundan endiše kılur ve eger ırağısa düşmanlıktan ve eger sınırısıa(1) pusudan ve eger yaluñuz ise mekrden ihtiyāt kılur. Halkuñ uslurağı oldur kim sa- vaşdan(2) sakına kaçan savaşa hāceti olmasa zīrā kim sa- vaşdan harc ve nafaka nefsdan ve cāndan(3)dur, ayruk iş- llerde māldan ve kumāşdandır. Yaramaz kim melik ol kavmi- le savaşmağa kaşd(4) eyleye kim bularuñ yarağı ve yardı- mı artuğdur zīrā her kim pīl birle güreş duta tīz akda- rılır(5). Melik eyitdi: Eger savaş eylemeyevüz ve sen savaşı kerāhiyyet görürsin pes bu işde nitmek(6) gerek ve neñ varısa ilerü gel. Eyitdi: Bu işde endiše ve fikr eylemek gerek anuñ sağına(7) solına inişine yokušına key bakmak gerek kim pāzişāhlar öğütçiler rāyı birle şol maqşūd ve(8) ğaraż hāşıl olur kim katı yarağıla ve çok (B.104a) (B.104a)çeriyile ol ğaraż hiç hāşıl olmaz(9). Meligüñ rāyı vezīrleri ile danışmak birle artuk nūr dutar nite- kim deñize ırmağ suyu birle(10) meded hāşıl olur. Ve uşlu kişilere düşmanuñ rūzi ve kuvveti ve anuñ mekri hiç gizlü olmaz(11) ve düşman işinde yardımcılar ve öğüt- çiler ve ināmlar birle danışur. Anuñ için kim her kim (12)şol sözi maqbül hüneri tamām öğütçilerden yardım ve tedbīr istemeye tīz ola şol(13) baht ve sa^cadet yoldaş-

(SL.100b) lıgından kim aña irmişdür dağıla ve zāyi^c ola. Anuñ içün(14 dürlü hayrları aşılnuñ ve cemāl ve görk sebebile bulmağa yaramaz līkin us ve ^caql ve(15) tecrube ıslarınunñ ögüdin işitmegile ele gelür. Ve her kim ^caql nūrından naşīblü oldı(1) ve ögütçiler sözin işitmegi hū idindi anuñ devleti ve iqbāli şol koyu gölgesi bigi dāyim ola(2) ve Merrīh eli hemīşe anuñ nuşreti silāhına şaykal ura ve ^cUṭāridüñ kalemı anuñ devleti menşūrına(3) yükseklik nişānın basa. Ve melik ^caql tamāmlığı birle bezenmişdür.

B e y t

- (4) ^cAql eger tāzī binüp yarış kıla
Çok dürişe melike iremeye
(5) Düni güneulaşdurup yiler ise
Māliküñ tozını ol göremeye
Fā ^ci lā tün/fā ^ci lā tün/fā ^ci lün

(B.104b) (6)Ve melik beni bu işi danışmağı ile ^cazīz dutdı. İmdi dilerven kim bir niçe cevāb halk(7) içinde ve bir niçe cevāb halvetde eyidem ammā savaş kılmağı ben dilemezven (B.104b)ve alçaklık ve hōr(8)lık ve harāc virmek dağı ulu. ^cārdur kim zamāne eskir ve anuñ gibi hōrlık zıkr tāze(9) kalur. Halk dilinde söylenür.

//11 dirliğı: dirlik//12 olursa: olurise//101a-3 diyesüm: deyeceğum//

B e y t

- (10) Düşmana hırgiz aşaklık kılmayam
Gök yüzinde idinürse ol maķām
Serçeye tapu kıla mı ak toğan
- (11) Dilkiye arşlan vire mi hōş selām
Fā 'i lā tün/fā 'i lā tün/fā 'i lün

Ve kerīm kişi dirliği artuğlağın eyü ad ve görklü(12) eğer kılmak için diler. Eğer bir hōrlik ve murād bulmamak vāki^c olursa ve bir ^cārlanası iş başına(13) gelürse ^cömr kısalığın andan yigrek görür nitekim eyitmişlerdür: (14)"Men tezellele fī'd-dünyā mine'l cehli fe'lmevtü evlābihī mine'l hayāti". Ya^cnī her kim cāhillik sebebinden: bir hōrliđa satasşa(15) dirlikden aña ölüm yigrekdür. Ve melige hiç maşlahat görmezven kim ululığın belürde(1) ve ^cācizlik āşikāre kıla zīrā kim ol helāklik nişānı ve mülki ve nefis ve ^caql yavukulınmađuñ(2) sebebیدür ve her kim göñlini aña virürse hayrlar kapısı aña bağlanır ve hile eylemek tarīkında(3) kuvvetlü ümīdler vardır ve kalan diyesüm sözlere halvet gerekdür. Tā meliđuñ rāyına añladam(4) ^carz eyleyem kim devletüñ ve nuşretüñ sermāyesi^{ve} muķbilliđuñ ve sa^cadetüñ direği(5) uyanuķlıđdur ve bu danışığı kim melik eyledi ve kullıķçıları bu işde maħrem ve rāzdār eyledi(6) pes meliđuñ uyanuķlıđı nişānı ve ^caqlı ve kifāyeti burhānı yavlaķ

- (B.105a) āşikāre oldı(B.105a) ve gizlü kalmasun(7) kim sırları āşikāre eyleyüp işitdürmek pāzişāhdan mümkün olmaz zīrā kendü(8) sırrın pāzişāh nite āşikāre kıla ve ol sırrı ve danışığı açmak ya danışıkçılardan olur(9) veya peyklerden ve elçilerden ya ol kişilerden kim hıyānatlık arıncadur diñcilik eyler ne(10) kim bularuñ kulağına girürse ağızdan ağıza bırağurlar. Pes her kim bu işlerden sakına rüzigāruñ(11) aña gözi degmeye ve çarhuñ eli aña irmeye. Ve sırrı gizlemekde iki āşikāre fāyide var:(12) Bir ol kim eger ol danışık ol sır dilegince olup yirine gelürse hācet revālığı(13) hāşıl olur eger taqdīr yārī kılmayup ol dilek yirine gelmezse ^caybdan ve eksüklükden(14) arınmak olur. Ve pāzişāhlara elbette bir doğru danışıkçı ve inam vezīr gereklüdür kim pāzişāh(15) sırlar hazīnesin ve rāzlar gencin anuñ öñine açā ve işe
- (SL.101b) kaşd eylemek vaktında andan(1) yardım isteye anuñçün kim pāzişāh niceme kim kendü vezīrinden rāy ve tedbīr içinden(2) artuğısa ve kamu bābda kifāyeti andan yigise dağı ol vezīr işāretinden çok fāyide görür. Nite(3)kim çırāğ nūrı yağı sebebi od yalıñı ve odun mededi birle artar ve Teñri ta^cālā Peygāmbere(4) ^caleyhi'sselām işlerde kavmüñle danışıklı diyu buyurduğı andan ötrü degüldi kim anuñ kavmi(5) danışığından(B.105b) anuñ rāyına meded hāşıl olaydı zīrā kim Teñrinüñ ilhāmı ve ulaşduru vahy(6) inmek ve Cebrayil hemīşe gelmek birle mededlenürdi ammā danışıklı diyu buyurduğı danışmağūñ(7)
- (B.105b)

fāyideleri çokluğun beyān kılmak için idi tā kim cālim-
ler bu görklü haşletlerle bezeneler ve her(8) bir işde
danışalar. "ve lehu'l-ḥamdü ḥamde'ş-şākirīne" Ve kullık-
çılara vācibdür kim kaçan pāzişāh bir(9) tedbīr endīşe
kılsa eger maşlahata ulaşırsa añā muvāfaqat eyleyeler
eger anuñ tedbīrinde ḥaṭā(10) görürlerse anuñ fesādın
ve uz degülligin yumşak dil ve laṭīf sözile takrīr eyle-
yüp(11) añladalar. Andan soñra dürlü fikr yirine getü-
reler tā tamām doğru tedbīr bulara zāhir belüre vezīr
ve pādişāh(12) cānibinden tanışık ve tedbīr birike. Ve
her vezīr ve müşīr kim pāzişāh cānibin bu dürlü(13) kul-
luğıla ululamaya ve anuñ işāretinde emānet ve ināmlık
ḥakkın ödemeye anı düşmān sanmaq(14) gerek ve anuñ bigi
kişi birle rāy ve danışık kılmak şuña beñzer kim bir ki-
şi efsün(15) okurıdı tā kim dīv dire çün kim key okımadı
(SL.102a) ve anuñ şartın yirine getürümedi(1) dīv döndi anı dutdı.
Melik anuñ bigi türrehāt sözleri işitmekden müstagnīdür
kim uyanıklık(2) tamāmlığı ve rāy uzlağı içinde kamu me-
liklerüñ gözine toprak koymışdur cādillik ve zālīm ḳahr
eylemekde(3) kendü ili ve milki içinde uyanık pāsvān ve
(B.106a) irakdan(B.106a) görücü gözedici ḳomışdur şöyle kim(4)
anuñ heybetinden ḳorkular ve iminlik gölgesinde sığına-
cak istemişdür ve fitneler uyku sığındusunda(5) dölen-

---

andan: andan kifāyeti//3 odun: od//4 buyurđığı B: buyurdı//5 Teñri-
nün: Teñri te^cālānuñ//7 ḥaşletlerle: ḥaşiletler birle//9 maşlahata:

mişdür. Pes kaçan kim pāzişāh kendü sırların bu tertīb üzerine °azīz ve gizlü dutdı(6) ve bir °ākıl ve yitüt uşlu vezīri ihtiyār kıldı kim ol vezīr °ālem halkınuñ göñlinde heybetlü ola(7) ve pāzişāh daķı eylük idene °ivaż vire kullıkçılaruñ tīmārın vācib sayabile ve zālimleri(8) zecr eylemegi ve kullıkda taķşīrlık kılanuñ kulağın burmağı lāzım bile lāyıkdur kim anuñ pādi(9)şāh-lığı arta ve pāyidār ola ve āfetler eli anuñ milkin kapmaya ve melikler sırrınuñ menzili tefāvütle(10) olur bir niçesi oldur kim iki kişiyē bildüreler bir niçesin çok cemā^cate bildüreler. Ve bu sır(11) şunlardandır kim dört kulağ iki başdan artuğa bildürmege yaramaz.

B e y t

- (12) Sır iki kişi arasında gerek
Üç kişi bildügi sır tiz yayılır
(13) Eydigör rāzuñı üç kişiyē
Rāzın açan delülerden şayılır

Fā °i lā tün/fā °i lā tün/fā °i lün

(14) Pes melik bir araya vardı anuñla ħalvet oturdı (Zāğ- lar meliki(15) ve biş zāğlaruñ birisi şūreti bu mişāl

(SL.102b) üzerine ki yazıldı)(B.106b) (1)evvel şordı kim uşbu düş-

---

maşlahat/muvāfaķat eyleyeler: muvāfıķat eylerler//10 uz degülligin:-
//11 fikr: tebdīr/belüre: ola//15 dīv: dīvler/dire: dirşüre//102a-4
uyku sığındusunda: uyķusunda//6 uşlu:-//7 sayabile: saya/zālimleri:
zālimplere//8 kulağ: kulaķ//13 eydigör: eydegör//102b-2 bizlerden:

manlık sebebi ve muhâliflik mücibi bizümle bularuñ arasında(2) neden imiş? Eyitdi: Bir sözden imiş kim bizlerden bir zāguñ diline yörümüş. Melik eyitdi:(3) Ol niteyidi? Zāg eyitdi:

ĤİKĀYET-İ KUŞLAR

- 30 Getürmişlerdür kim bir cemā^cat kuşlar bir araya dirgendiler, (4)şunuñ üzerine ittifāk eylediler kim ügüyi beg idineler. Bu danışığa girüp söyleşü dururken(5) ırakdan bir zāg gördiler. Ol kuşlaruñ birisi eyitdi: Biraz eglanelüm tā kim ol zāg daķı irişsün ve bu iş içinde andan danışık dileyelüm kim ol daķı bizdendür anuñ için kim her bir cins(7) kuşdan birisile olup tanışık birikdürmeyince tamām ittifāk hāşıl (SL.103a) olmaz. (Kuşlar cemā^ca'ti ve zāg şüreti budur) (1)Pes kaçan (B.107a) zāg bulara ulaşdı,(B.107a) hāl niteligin aña eyitdiler ve ol işde andan işāret(2) istediler. Zāg cevāb virdi kim eger şol adlu şanlı kuşlar kamusı helāk olmuşmıssa ve(3) doğan ve tāvūs ve tezerv, daķı kuşlar mukaddimesi kamusı yavukulunmuşmıssa vācib oldı(4) meliksüz rüzigār geçürelerdi ügüyi melik idinüp tapu kılmayalardı zīrā yüzi zişt ^caķlı az seferi(5) çok, hışmı gālib, rahmeti eksük, bu dūkelile ^cālemi aydıñ eyleyen gündüz cemālinden(6) gizlü ve cihān bezeyici güneş nūrından mahrūm bu kamusından düşvārırak ol

---

bizden//3 Ĥikāyet-i kuşlar B:-/araya dirgendiler: yire dirneşdi//5 irişsün: gele//7 birisile: birisi bile//103a-3 tezer: tezzuv//

kim hulk tarlığı(7) anuñ üzerine gālib ve yavuzlık ve yarasıksuzluk anuñ işinde zāhir. Bu maşlahatsuz(8) endīşeden geçün ve işleri kendü rāyuñuz ve ^caķluñuz birle düzün. Her biregünün tedārükün(9) maşlahat üzerine vācib dutuñ nitekim (B.107b) ol bir tavşan kendüzünü ay kulağuzı(B.107b) eyledi,(10) pīller zahmetinden kurtuldu. Kuşlar şordılar kim ol(11) niteydi bize eydivirgil?

PİLLER HİKĀYETİ

(SL.103b) (1)Zāg eyitdi: Getürmişlerdür kim pīller ilinden bir ilde su eksükligi vāki^coldı şöyle kim çeşmeler(2) kaması kurudı, pes yaz günleri irdi ve pīller susuzlıktan incinüp kendü meliki katına vardılar(3) ve çok iñlediler. Melik mişāl virdi kim dört yaña su isteyü vardılar. Pes bir biñar buldılar kim aña(4) Kamerī dirlerdi, anuñ gözi yavlaķ kuvvetlü ve suyu bī-pāyāmdı. Pes pīller meliki kamu pīller ve hadem(5) ve haşem birle şuyı görmek ve içmek için ol biñardan yaña vardılar. Ol yir tavşanlar yiriyidi(6) ve tavşanlar elbette pīller ayağından zahmet degir olur, fi'l-cümle çok tavşan ol pīller ayağı altında(7) öldiler pes dirgenüp kaması kendü melikleri katına vardılar. Ve eyitdiler kim melik bilür bizüm hālümüzi kim(8) pīller rencinden ve zahmetinden ne tartaruz imdi bize bir tedārük buyursun yoksa uşbu sâ^cat(9) yine ge-

---

//8 biregünün: biriñüzün/tedārükün:-/maşlahat: maşlahatı//9 kulağuzı: kulavuzı//103b-4 Kamerī B: Kamrı//5 birle:-//8 pīller:-/ve zahmetin-

lürler kalanumuza dağı ayak altında uşadurlar. Melik eyitdi: Sizlerden kankıñuz kim zirekligi(10) ve fikri artuğasa gerek hāzır ola kim bir danışık kılavuz kim danışık eylemedin bir iş sürmek(11) muğbiller ve Cākıller hulkindan ırakdur. Pes bularun arasından birisi key zirekidi ve adı Pīrūz idi, ilerü geldi. (Tavşanlar meliki

(SL.104a)

ve tavşanlar cema^cati sureti) (B.108a)(1) ve melik anuñ Cākılı tamāmlığın ve rāyı ve fikri yitütülgün bilürdi, pes Pīrūz eyitdi: Eger melik(2) buyurursa beni yalavaclığa viribisün ve bir emīn kişi baña koşsun tā ne kim ben anda söyleyem ve işleyem(3) aña ma^clum ola. Melik eyitdi: Senüñ emīnligünde ve diyānetünde ve doğrılığunda hīç şübhet(4) ve gümān yokdur. Ve biz senüñ sözüñ doğru dutaruz ve işüni geçürürüz, kutlulığıla varmak gerek(5) ve ol kim hāle lāyık ve dağı vaqt maşlahatına muvāfıkdur yirine getürmek gerek ve bilgil kim(6) yalavac meligün dili ve anuñ gönlinüñ tercümānidur eger yalavacdan bir edeb ve bir hıred zāhir(7) olsa ve bir hōşnudlu eşer ve iş gelse anuñla ol pāzişāhuñ ihtiyāri görklülügi ve uz bilmek(8)ligi añlanur ve eger yalavacdan bir yañılmak ve gaflet görürlerse Cāyblayıcılarıñ dili açılır ve(9) düşmanlar aña yol bulur. Ve hakīmler bu bābda katı işmarlamağı vaşiyet bu vechden eylemişlerdür.

(B.108b)

---

den:-//10 fikri:-//11 muğbil:-/Pīrūz: Bīrūz//104a-1 rāyı:-//4 sözüñ: fikrün//6 tercümānidur: tercimānidur//104b-2 ola:-//5 gönderidi: gön-

(10) B e y t

Kaçan ilçî yalavaç viribiseñ
Viribigil şāhib-rāy u tedbîr

(11) Yalavacdan bilinür şāh hulķı
Eger eyü eger yavuz nekim dir

Me fā'ī lün/me fā'ī lün/fe'ū lün

(12)Uzlıgıla ve eyü dil ve luţf ve yumşaklık birle el işe urgıl kim yalavac söz luţfile sarmaşmış(13) işi . açar eger ortaya irilik ve katılaşmak götürürse garaşından girü kalur ve açılmış işler(14) bağlanur. Daķı yalavaclık edebinden ve resüllik resmlerinden oldur kim kıllıç tizligi bigi süre(15) ve kendü pāzişāhınıñ c izzetin ve nahvetin söyleye. Ve her sözi kim anuñ başlamağında tizlik(1) ve katılık düşmiş ola anuñ tamāmin ve soñunu luţf ve yumşaklık birle kese eger sözüñ soñı(2) irilik ve katılık birle kesilmiş olursa ola bir söz ve bir hikmet daķı eyle kim anuñla gönül yumşanmak(3) hāşıl ola tā kim pāzişāhlık nāmūsı saqlana hem daķı düşmen aldamak ve murāda irmek hāşıl(4) ola. Pes Pīrüz dün içinde şol vaķtın kim ay kendü çehresi nūrın cāleme yaymışıdı(5) gönderdi. Pes kaçan pīller yirine irdi endişe kıldı kim pīllerüñ katına varmak helāklikden(6) hālī degüldür niceme kim bularuñ yavuzlığa kaşdı yogısa daķı anuñ için her kim yılanı kendü(7) elinde duta niceme kim ol anı

(SL.104b)

- (B.109a) ısırmazısa(B.109a) dağı azacuk yarıla kim anuñ ağızından aña irer(8) helāk eyler. Hāli benüm maşlahatum oldur kim bir yüksecük yire çıkam ve haberi degürem ırakdan(9) söyleşem pes eyle işledi ve pīller melikine ol yüksek tağ üstinden ırakdan kığırdı.^x (Tavşanlar(10) yalavacı
- (SL.105a) ve pīller meliki şüreti budur) (1)Ve eyitdi kim ben ay yalavacıvan ve yalavaca nekim dirse ve haberi katı yumşak degürürse(2) hiç suç yokdur ve anuñ sözi niceme kim iri ve katı olurısa dağı diñlenür. Pīl sordı kim haberün nedür? Eyitdi(3) kim ay eydür: "Her kim kendünün kuvvetin ve artuqlığın görüp(4) tekebbürlik kıla ve kuvvetine aldana ve ayruqları helāk eylemek isteye lācirem(5) anuñ kuvveti ve şevketi girü anuñ rüsvāy olup telef olmağınuñ nişanıdır. Ve sen(6) şundan ötrü kim kendüzünü ayruq cavarlardan artuq bilürsin yavlaq(7) aldanmışsın. Ve iş şuña irdi kim bir biñara kaşd eyledün kim ol benüm(8) aduma mensübdur ve çeriyi anda iletüdün ve anuñ suyını bulatdun. İmdi uşbu haberle(9) uş uyardum. Eger kendüzüne gelüp bu işden durursañ durdun(10) yoksa varavan gözle-rünü çıkaravan, zārılığa seni depeleyeven. Eger bu(11) habere gümānuñ varısa gelgil kim ben çeşmede hāzırvan tā kim(12) göresin." Pīller meliki bu sözden yavlaq 'acaba geldi pes ol biñar(13) üzerine vardı ve ayuñ şüretin su içinde gördi.(14) (Çeşme-i kameri ve pīller ve tavşanlar

---

^xB'de bu kısımdan sonra atlama var? Bkz. SL. 112b-1'e kadar olan kısım eksiktir.

yalavacı şūreti(15) bu mişāl üzerinedür ki yazıldı)

(SL.105b) (1)Pīrūz añā eyitdi: Hortūmuñıla biraz su getür yüzüñ bu aya secde kııl. Kaçan hortūm zahmı suya(2) dokundı su harekete geldi ve pīle şöyle gözükdi kim ay deprenür. Pes yavlağ korğdı(3) ve eyitdi: Meger kim ay şol suçumuz için hışm eyledi. Pīrūz eyitdi: Evet, tīz secde(4) eyle. Pīl secde eyledi ve boyun dutdı kim ayrık ol araya gelmeye ve pīlleri dağı(5) getürmeye.

Ve bu meşeli şundan ötrü getürdüm kim tā bilesiz sizlerden her biriñüz zīrekligi(6) nicedür bilmiş olasız tā kim bir işe giribilesiz ve düşmanı def^c eylemekde dürişesiz. Ve ügünüñ(7) mekri ve aldamağı bu yaramaz işlerle kim yād

(SL.106a) kılduğ. Yavlağ çokdur ve pādişāhlarıñ aldamağı(1) ve kavlısuzlığı bigi katı ^cayb yokdur kim bular Teñri gölgesidür. Yir yüzinde ve^cālem(2) bularuñ ^cadli güneşisinsüz nūr virmez ve her kim bir aldayıcı pāzişāh ve mekr ıssı meligüñ eli(3) altında ola oña ol vākı^ca ire kim keklige ve tavşana irdi ol oruc dutucu çetüğüñ(4) āzādsuzluğından ve şālihliğinden. Kuşlar şordılar kim ol niteyidi?

RŪZEDĀR ÇETŪK(5) VE TAVŞAN VE KEKLİK DĀSTĀNI

32

Eyitdi: Bir keklik benümile koñsılığı varıdı koñsılık hükmile(6) bizüm aramızda dōstlık bünyādı berkimişdi. Bu arada ol keklik gāyib oldı ve(7) seferi yavlağ uzandı. Gümān şöyle iletdüm ol helāk oldı. Pes çok zamāndan(8) soñra bir tavşan geldi, anuñ yirinde karar dutdı, yir-

lendi ve ben dağı sehl dutdum anuñla(9) savaşmadum. Pes bir zamāndan soñra keklik geldi, şavşanı kendü evinde gördi,(10) rencür oldu ve eyitdi: Yir benümdür evüm kıotar. şavşan cevāb virdi kim ben kabż ıssı(11)van ve ev benüm elümdedür. Eger senüñ hađkuñ varısa gābit eyle. Eyitdi: Yir benümdür ve hüccetlerüm(12) vardur. şavşan eyitdi: Pes bir Cādil kāzī gerek kim ikimüzüñ sözün işide ve inřāf(13) vechile daCvīyi āhirine irüre. Keklik eyitdi: Uřbu yakında bir su kıyında bir zāhid ve oruc(14)dutucu şetük var, dünin namāz kıılır hirgiz řan dökmez ve canavarlar incitmegi revā görmez,(15) anuñ oruc sımağı suyıla otıladur, hiç andan Cādil kāzī bulmayavuz, anuñ kıatına varalum(1) tā biz iki arasındadığı işi ayrıtlaya. İkiisi dağı aña rāzī olalar ve ben temāřā ve teferriç için(2) bularuñ suynca gitdüm tā oruc dutucu şetüği gördüm bu hükm içinde nice Cādillıđ eyler. Pes kıaçan(3) oruc dutucu şetük buları gördi, sađ ayağı üzerine durdı mihrāb içinde yönün kıbleye(4) dutdı, namāza durdı.

(SL.106b)

(Rūzedār şetük ve şavşan ve keklik řūreti budur)(5) Ve şavşan anı yavlağ Cācabladı.Pes durdılar tā kim namāzdan fāriđ oldu. Alçaıklığ birle bulara(6) selām virdi ve dileği kim bularuñ arasında hükm eyleye Buyurdı kim hāl nitedür ve bunda gelmek(7) sebebi nedür? Ahvāli eyle kim vākıC idi söylediler. şetük eyitdi: Kıocalığ baña eđer kıılmışdur ve kıulağ(1) ve göz kıuvveti eksilmişdur ve řarh

(SL.107a)

dönmeğünün pişesi budur yigitleri koca eyler ve kocaları
gör(2) nice eyler.

B e y t

Rūzigāruñ işi budur bellü bil
Koca eyler yigidi her yılda yıl
(3) Kocalara gör ki neler ider ol
Dükedür Cömrini hiç kılmaz meyil

Fā'ī lā tün/fā'ī lā tün/fā'ī lün

(4)ilerürek gelün ve sözüñüz katırak söyleñ da^cvīyi bir
kez dağı taze kılun tā sözüñüzi key(5) añlayavan andan
ilerü kim hükm eyleyem size birkaç öğüt viriserven. Eger
göñül kulağı birle diñler(6)señüz anuñ fāyidesi dīniñüz
ve dünyāñuz içinde gözüñüz görk aydıñı ola eger ayruksı
añlarsañuz(7) bāri ben kendü dīnüm ve mürüvvetüm katında
ma^czūr olam. İmdi maşlahat oldur kim ikiñüz(8) dağı haq
isteyesiz ve dünyā ehline bu cihānuñ mālından metā^cından
ve dōstlarından hiç(9) nesne melik olmaz meger şol eyü
Camel ve görklü hulq kim āhiret için zahire eyleye. Ve
Cākıl kişi(10) gerek kim himmetin dünyā çirkin kazanmağa
bağlamaya ve göñlin hayr istemek üzerine duta ve uşbu
zamānenüñ(11) Cömrin ve ululığın kim ādemīlere degmişdür
yay günü buldı ve gülistān bezegi gibi şebātsuz(12) ve
karārsuz saya.

B e y t

Şol gülistān kim içinde kalmayırsarsın ebed
Bir-durur Cömrüñ eger on yıl ola ya şadhezār
Fā'ī lā tün/fā'ī lā tün/fā'ī lā tün/fā'ī lün

(13)Ve uslu kişinüñ gönlinde māl menzili şol uşak taş derecesinden geçmeye zīrā eger mālı(14) harc iderise dükenür gider eger zahīre eyleyüp dutarısı anuñla taş ve saşsı arasında hiç(15) tefāvüt belürmez ve ^cavratlar şöbetin şol ef^cī yılana yakīn olmağ bigi añlaya ve anlardan(1) hiç imin olmağ ve anlaruñ vefāsına hiç kīse dikmek gerekmez ve ^cālemüñ hāşın ve ^cāmin ve ırağın(2) yakīnın şol kendü ^cazīz nefsi bigi bile ve her nesne kim kendü haqqında begenmeye ol nesneyi ayruqlara(3) ulaşdurmaya. Uşbu tertīb üzerine oruc dutucı çetük birkaç dememe bulara okudı tā kim añā(4) yakışdılar ve imin ve fāriğ ve kōrkusuz ve ihtiyātsuz olup ilerü geldiler. Pes bir hamleyile ikisin(5) bile dutdı derhāl depeledi. (Rūzedār çetük ve tavşan ve keklik şūreti

budur) (6)Oruc dutucı çetüğüñ zāhidliği ve şālihliği eşeri bu elden olur. Şol mekr issı ve aldayıcı ügünüñ(7) münāfıklığı dahı bu mizācdadır anuñ ^caybları yavlağ çok ve bīni-hāyetdür. Ve bu kadar kim(8) takrīr eylendi deñizden bir (SL.108a) kaşredür ve tamudan bir şu^cledür. İmdi olmaya kim sizüñ(1) danışıguñuz bunufı üzerine karār duta kim ügüyi melik idinesiz. Anuñ için her vaqt kim(2) pāzişāhlik tācı anuñ ol zişt ve çirkīn hulķı birle mülevves ve çepel ola. Ayıla güneş ol(3) tāc üzerine gökden taş yağdura. Pes böyle dise kuşlar bir kezden ol işden durdılar ve ügüye(4) uymağlık ^cazmin bozdılar. Ügü kayğulu ve hayrān oldı. Pes zāğa eyitdi: Beni āzārlanmış ve kīnlü(5) eyledüñ ve benümle senüñ

aranda şunuñ bigi düşmanlık tazelendi kim hirciz ruzigār
anı eskitmeye.(6) Ve bilgil kim eger bir ağac keseler āhir
anun kökünden bir şāh çıkar ve uzanur aşlindağı kararına(7)
varur eger bir kılıc zahmı kimseye ire hem otalanur, eti
biter kavışur ammā söz zahmı hirciz otalanmaz(8) ve her ok
kim dil kirişinden boşana ve gönül nişānesine dokına ayruk
anı çıkarmak mümkün(9) degül anun derdi ebede'd-āehr bākī
kalur. Rubbe kavlin eşeddü min şavlin meşeli meşhürdur.(10)
Ve dakı her bir köynüğün otı ve °ilācı vardır. Oduñ dermānı
şudur, ağunun tiryāk kayğunun(11) şabr, °ışkuñ firāk ve ay-
rılmak ammā kın odunun issiligi bī-nihāyetdür, eger deñizler
anun üzerinden(12) geçerse söyünmez. Ve benümle senun kav-
mün arasında düşmanlık ağacı şöyle bitdi kim anun(13) köki
tahte'g-serāya irdi ve budadı Süreyyā yılduzdan yukaru ağ-
dı. Pes ügü bu faşlı tamām(14) eyitdi: Āzārlanmış ve nev-
mīd olup gitdi. Zāg dakı kendü sözine peşimān oldu ve(15)
endīşe kıldı kim bilmezlik eyledüm ve kendü kavmüm için

(SL.108b) katı düşmān kazandım, benden(1) artuklığı var. Kuşlar bu
ğuşsayı yimediler, ügü melikliginden zahmet görevüz dime-
diler ve ügünün(2) °aybların key bilürken dakı kuşlar ben
virdüğüm ögüdi virmediler. Bu kamusından düşvārırak(3) ol-
dur kim ben yüze yüz söyledüm ve anun kınin artuk eyledüm
ve uslu oldur kim kendü(4) gücine kuvvetine inanursa dakı
düşmanile çekişmegi revā dutmaya kendü yarağına yardımına
tekye eylemeye.(5) Ve her kim tiryāki ve ayruk dürlü otları
ele getüre āna inanup āgu içmege yōnenmeye. Pes yavlak se-

fih(6)lık ve delülik eyledüm kim ol sözi bularuñ arasında söyledüm. Eger ^caqlum varmışadı evvel(7) bir kişiyle tanışdum pes fikri işe iletmekden soñra remz ve işāretile ve ihtiyātıla ol sözi(8) didüm kim ^caybdan münezzeħ oldum kim bunuñ bigi ulu işe añsuzda girmek ^caqlıdan ve uşlulıkdan(9) ve zıreklikden yavlağ ırakdur. Ve her kim ögütçiler işāretinsüz ve ^cākıller danışıgınsuz işlere(10) şürü^c eyleye yavuzlar bölüğinden şayıla ve cāhillige ve bilmezlige mensüb ola. Pes bu(11) ^citābları kendüzine eyledi uçdı gitdi. Pes bizümle ügü arasındağı düşmanlıgıñ ilki ve sebebi(12) buyıdı kim takrır oldı.

Melik eyitdi: Ma^clüm oldı ve bunu bilmeklikde çok fāyide varıdı.(13) İmdi uşbu kim bizüm öñümüzde duranuñ sözin başla ve bir tedbır endīşe kıl kim(14) bizüm hātırımız ferāğat olmağına ve çeri ve ra^cıyyet diñlenmegine sebep ola. Eyitdi: Savaşı(15) komağ gerek diyu ve harāc virmek (SL.109a) eyü degül diyu ve yirden yurddan āvāre olmağ maşlahat(1)-dan ırakdur diyu bir bir añlatdum. Velīkin ümīdüm vardur kim bir dürlü hıleyile bize ferec ire kim(2) çok kişiler kendü tedbırleri uzlıgıla işi oñat ve hācetleri tamām olmışdur kim bularuñ bigiler(3) zor ve kuvvet ve yardım birle aña irmediler nitekim ol bir tã'ife kavm bir koyunu bir zāhid(4) elinden mekr ve hıle birle aldılar. Melik eyitdi: Ol niteyidi eydivirgil?

ZĀHİD VE KOYUN(5) HİKĀYETİ

33

Eyitdi: Getürmişlerdür kim bir zāhid kurbāniçün bir semüz koyun şatun(6) aldı giderdi. Yolda bir bölük anı

gördiler pes t̄ama^c eylediler ve birbirile kar̄ar baġla-
dılar kim(7) anı aldayalar koyunu alalar. Pes bularuñ
elinde birisi karşudan geldi ve eyitdi: Şeyh avlamaġa mı
çıkdı(8) kim elinde it dutmuşdur yider? Daġı birisi gel-
di ve eyitdi: İy şeyh uşbu iti ne yirden(9) getürürsin?
Üçünci daġı bulara ulaşdı ve eyitdi: Uşbu kişi şalāḥ eh-
li t̄onındadır ammā hīç(10) zāhide beñzemez kim zāhidüñ
hirciz itile şoḡbeti olmaz elini ve t̄onını itden saġla-
maġı vācib(11) görür. Bu tertīb üzerine her birisi bir
nesne didi tā kim anuñ göñline şek(12) düşdi ve eyitdi:
Mümkindür kim bunu baña şatan cāzüydı ve göz(13) baġın
eyledi iti koyun gösterdi. Fi'lcümle koyunu salıvirdi
gitdi ve ol(14) cemā^cat bu ḥileyile ol koyunu yidiler.
(Zāhid ve koyun ve t̄arrār(15) şüreti kim bu mişāl üzerine

(SL.109b) yazıldı) (1)Bu meşeli şundan ötrü getürdüm kim tā biline
kim biz gerek kim ḥile birle el işe uravuz(2) lācirem kim
nuşret yüz göstere ve maşlahat şöyle göreven kim melik ba-
ña çeri ve ra^ciyet(3) göredururken ḥışm eyleye ve buyura
kim beni uralar ve yüñümi yolalar ve kana bulaşdurup çıkar-
ralar bu(4) ağaç dibine biraġalar ve melik tamām çeriyle
vara fülān yirde dura ve benüm gelmegüme muntazır ola(5)
tā ben kendü mekrüm ve ḥilem birle bir iş idem ve girü ge-
lem. Pes melik ne kim ol didi(6) buyurdı kim aña işlediler

(SL.110a) ve kendü tamām çerisiyle ol bellü maḳāma varup durdılar.(1)
Ve ol gice ügüler yine zāġlar üzerine şebīḥün kıldılar zāġ-
ları melikiyle anda bulumadılar. Ve(2) ol zāġ daġı kim ken-

düzine ol dükeli rencleri eylemişdi hem görmediler. Pes(3) ol zāğ korkdı kim ügüler girü döneler ve anuñ dürişmegi bā-
tıll ola hile eyleyümeğe pes yumşak yumşak(4) ifledi. Bir
üğü anuñ āvāzın işitdi melige haber eyledi. Melik birkaç
üğüyle anuñ üzerine(5) vardı kim haberleşe. (Ügüler ve çā-

sūs zāğ ve ağac şūreti) (6)Kaçan anı gördi buyurdi kim: Sen
kimsin ve zāğlar kandanur? Pes ol zağmlı zāğ kendü(7) adın
ve atası adın eydivirdi ve cevāb virdi kim zāğlar kandanur
diyu sorduğūnuza(8) benüm hālüm delīldür kim ben bularuñ
sırrı yiri degülven. Melik eyitdi: Bu zāğlar(9) meligünüñ
vezīridür ve anuñ sırrı ve rāzı ıssıdur. İmdi bilmek gerek
kim bu hamle ve bu zağm(10) ve renc ne sebebden buña irdi?

(SL.110b) Zāğ eyitdi: Mağdūmum gönline yavuz gūmān düşdi.(1) Şordı
kim ne sebebden? Zāğ eyitdi: Ol gice ol şebīhūn kim bizüm
üstümüze kılduñuz melik beni(2) kığırdı ve eyitdi: Uşbu vā-
kı^cada maşlahat ne görürsin? Ben eyitdüm kim bizüm üğü çeri-
sine tākatumuz(3) yokdur kim karşı duravuz kim bularuñ sa-
vaşda alplığı ve kıyıklığı artuğdur. Doğru rāy oldur kim(4)
yalavac viribiyelüm eger bizümle sulh ve illik eylerlerise
eyleyelüm eger şulha rāzī olmazlarısa şehrlere(5) dağıla-
lum kim bularuñ hāliline savaş lāyığdur bizüm hālümüze şulh.
Pes alçaqlık göstermek gerek(6) kim kavī hālülü eli üstün
düşmanları alçaqlık ve luğfdan artuğ nesneyile yığmağa yara-
maz.(7) Görmez misin şol yaş otı katı yilden nice selāmet
kurtılur? Şol müdārā eylemek ve yıl(8) kancaru eserse boyun

virüp añaru egilmek sebebinden. Böyle disem zāğlar kakıdı-
lar beni müttehem eylediler(9) ve eyitdiler: "Senüñ ügüden
yaña meylün". Baña bunun bigi ^cazāb buyurdu kim işlediler.
Ve bularun(10) gönlin şöyle añladum kim sizüñile savaş ya-
ragın eylediler. Ügüler meligi çün zāğün sözün(11) işitdi
kendü vezīrllerinden birisine sordı kim uşbu zāğün işinde ne
añlarsın?(12) Eyitdi: Anuñ işine hiç fikr ve endīşe hācet de-
gül, tizirek yir yüzün anuñ ol çirkin(13) niyyetinden arıt-
mak gerek ve anuñ içinde bize ^cazīm rāhat vardur ta kim
anuñ mekrinden ve(14) aldamağından kurtılavuz ve zāğlar bu-
nuñ ölmegin ulu gedük ve çok eksilmekten sayarlar. Ve eyit-
mişlerdür kim(15) "her kim kolay ve fırsatı fevt eyleye ay-
(SL.111a) ruķ hirgiz aña ırmeye ve peşimenlik hiç aşsı kılmaya(1) ve
ol kim düşmanı za^cīf ve yaluñuz göre ve eli boş yoksul bu-
la ve kendüzin andan kurtarmaya(2) ayruk anuñ bigi vakt bu-
lumaya ve hirgiz ol fırsata ırmeye ve düşmançün ol gömül-
genden(3) segriye pes kuvvet duta ve yarak eyleye her bir
hālde fırsat isteye vakt gözede ve bir belā degüre".(4)
Zinhār melik anuñ sözine bakmasun ve anuñ efsünına kulakda
yir virmesün anuñ için kim(5) sınınamaduk dōstlara i^ctimād
eylemek uyanuklıktan ırakdur mekkār ve aldayıcı düşmanlara
hōd(6) ne dege. Dakı bir vezīre sordı kim sen ne dırsın?
Eyitdi: Ben anı depelemege işaret eylesen(7) kim za^cīf
ve yaraqsuz ve yoksul düşman eylük ve esirgemek mahalli
olur. Ve ^cākiller eyitmişlerdür:(8) "Elin dutası kişinüñ
elin dut gücün yitmezise ayak barmağıla dutgıl ve sığınu

gelmiş miskīne(9) amān virmek gerek". Ve bir nice işler vardur kim kişi anı düşman göñline sevgülü eyler.(10) Nitekim ol bāzīrgān °avratını bir uğru erine sevgülü eyledi ve anuñ üzerine ditreddi(11) niceme ol erin sevmek dilegi anda yoğıdı. Melik eyitdi: Ol niteyidi eydivirgil?

BĀZĪRGĀN(12) VE °AVRATI VE UĞRI DĀSĪTĀNI

34

(SL.111b)

Eyitdi: Getürmişlerdür kim birçok mällu bāzīrgān(13) varıdı ammā yavlaq zışt yüzlü ve ağır cānluyıdı. Ve anuñ bir yigit °avratı varıdı(14) yüzi şol zāhidler hāşılı bigi ağıdı ve zülfi^{şol} yazuqlu bitisi bigi qarayıdı. Eri (15)aña yavlaq °āşık ve şīfte ve ol erinden yavlaq melül idi ve kaçardı şöyle kim bir sā°at(1) murādı içinde olmazdı ve bir dem kendüzin aña virmezdi ve eri her gün dağı biter °āşık ve fitnelü(2) olurdı tā kim bir dün bir uğrı bularuñ evine girdi. Bāzīrgān uyku dayıdı. °Avratı uyanuq.(3) Pes °avratı uğrıdan korkdı erin muhkem kuçdı. Bāzīrgān uyandı ve eyitdi: Bu ne şefkat(4)dür ve kankı kullığıla bu ni°mete lāyık oldum? Kaçan uğrıyı gördi ve eyitdi: İy ayağı kutlu şīr-i(5) merd ne kadar kim diler-sin māl götürgil helāl olsun kim senüñ kademüñ kutluluğı bereketinde(6) bu °avrat baña mihrübān oldı. (Bāzīrgān

ve °avratı ve uğrı şüreti)(7) Melik üçünci vezīre sordı kim uşbunuñ işinde ne görürsin? Eyitdi: Benüm katumda ol yigrek (8)kim anı diri koyalar ve aña in°ām ve ihsān buyuralar kim

(SL.112a) ol melik tapusunda ögütçilik(1) ihlās bābın yirine getüre ve ^cākıl kişi düşman biribirinden ayrıldığın zaferden(2) ve düşman yinilmeginden şayar ve düşmanlar arasına iki bölüklik bırakmak ferāgat(3) ve iş düzilmek sebebi olur. Nitekim uğrı ve dīv ve zāhid arasında muhālefet(4) ve iki bölük olmak düşdi ol sebebden zāhidüñ nefsi ve mālı selāmet kurtuldu.(5) Melik eyitdi: Ol niteyidi?

ZĀHĪD VE UĞRI VE DĪV DĀSĪTĀNĪ

35

(6)Eyitdi: Getürmişlerdür kim bir zāhidüñ bir sağılur inegi varıdı sürüp(7) anı maqāmına getürürken bir uğrı anı gördi. Pes ardınca oldı(8)linegi uğurlaya. Dīv dağı ādem şūretine girüp aña yoldaş(9) oldı. Uğrı aña şordı kim sen kimsin? Eyitdi: Dīvven. Şol(10) zāhidüñ ardınca varurvan kim kolay bulam depeleyem. Dīv eyitdi: Sen dağı hālūñi(11) baña eydivirgil. Cevāb virdi kim ben bir ^cayyār pīşelūven kim(12) varurvan ol zāhidüñ inegin uğurlayam pes ikisi bile muvāfaqat(13) zāhidüñ zāviyesine vardılar. Aḡşam vaqtında irdiler. Zāhid evine vardı.(14) (İnek ve uğrı ve dīv şūreti kim bu mişāl(15) üzerine ya-

(SL.112b)

zıldı)(1) ^xve(B.109a) zāhidüñ evine vardılar. Zāhid inegi baqladı ^calaf virdi tīmār eyledi gelüp evine rāhatlandı. (2)Uğrı endīşe kıldı: Eger dīv inegi almağumdan öñ zāhidi depelemege el uzadursa ola kim(3) zāhid uyana ve ça-

---

//112b-1 zāhid:-/rāhatlandı: rāhat oldı//2 öñ: öñdin//3 uğrı...pes:-//^xB'da bu hikāye SL.104b-10'da "Piller kralı ve tavşan"dan sonra geli-

ğıra kişiler geleler inegi almak mümkün olmaya. Ve dīv eyitdi: Uğrı inegi daşra çıkara(4) zāhid uykudan uyana anı depelemek mümkün olmaya. Pes uğrıya eyitdi: Mühlet virgil tā kim(5) ben zāhidi depeleyem andan inegi uğurlayasın. Cevāb virdi kim mühlet virmege sen(6) yigreksin Ben inegi çıkarayın andan sen zāhidi helāk eylesin. Bu dartışık bularuñ(7) arasında ulaldı savaşa başladılar.

(B.109b) Böyle olsa uğrı zāhide çığırdı kim uşbunda dīv (B.109b) vardur(8) seni depelemek ister dīv dağı çığırdı kim ol (SL.113a) kişi uğrıdur inegi uğurlamak ister. Pes(1) zāhid uyandı ve konuşlar üşe geldiler ol ikisi kaçdılar. (Zāhid ve

inek ve uğrı galebe eyledigi şūreti)(2) Ve zāhidüñ nefsi ve mālı bularuñ muhālifeti sebebinden ve birbirile düzilmemekden ötürü selāmet kurtuldı.

Kaçan üçünci vezīr(3) bu sözi āhirine degürdi evvelki vezīr eyitdi: Ben şöyle bilürven kim zāğ sözi kendü(4) mekri ve efsūnı [ile] aldadı imdi diler kim sizüñ ihtiyātuñuz ve uyanıklığüñuz yirin zāyi^c(5) eyleye. İmdi uş size dirven kim gaflet uykusından uyanuñ ve kulağıñuzdan pamuğı çıkaruñ(6) ve bu işüñ ^cākābetine key bakuñ kim ^cākāiller kendü işinüñ bünyādın ve düşman işinüñ dağı(7) maşlahatı üzerine

---

//5 ben:-//7 vardur: var//113a-2 bularuñ...kurtuldı B: selāmet kurtuldı bularuñ muhālifeti sebebinden/ve birbirile...ötürü B:-//3 degürdi: degin ilettdi/sizi B: sözi/kendi...efsūnı:-//5 kulağıñuzdan çıkaruñ:-//6 key bakuñ: ne kim//7 urur olur: ururlar//113b-2 doğru:-/cavrat: yor, aradaki kısım atlanmış.

urur olur ve düşmanuñ sözün temiz kulağıla işidür olur ve şol sırtlan(8) bigi yalan söze aldanmaya ve arslan gibi (SL.113b) uyanuğ ve alp ola ve düşmanuñ yalanına inanmaya(1) ve gön- (B.110a) lin dōstlığa(B.110a) tīz döndürmeye. Ve ^caceb budur kim Başra'nuñ tarrarı sizūñ gözünüze Bağdād'(2)uñ turfesi gö- zükdi. Ve siz doğru şol dürgere beñzedüñüz kim ol yavuz iş- lü ^cavrat sözine(3) aldandı. Melik şordı kim ol niteyidi eydivirgil bilelüm?

DÜRGER VE ANUÑ YAVUZ İŞLÜ(4) ^cAVRATI HİKĀYETİ

36

Eyitdi: Getürmişlerdür kim Serendīb şehrinde bir dürger varıdı ve anuñ(5) bir ^cavratı varıdı. Va^cdede oyuna vi- rici dilkü ve ^cişğda avlayıcı arslanıdı. Yüzi kāfir(6) göñlünde islām tōhmeti gibi ve zülfi mü'min göñlünde şirk hayāli gibi idi.

Ş i^cr

- (7) Anuñ bürçükleri yañağ üzerine
Duzaklar bigi halka olmışıdı
(8) Anuñ yüzi denesi üzresine
Niçe ^caşık aña dutunmışıdı

Me fā^ci lün/me fā^ci lün/fe^cū lün

(9)Ve eri aña yavlağ ^caşık ve şifte ve meftūnıdı bir sâ^cat anuñ dīzārınsuz şabr(10) idemezdi. Bir konşınūñ

---

^cavratuñ//3 eydivirgil bilelüm:-//4 Serendīb: Serendībi//5 oyuna: oyuna/va^cdede: va^cde//5 ^cişğda: ^cişvede/yüzi...idi:-//7 bürçükleri: bürcekleri//8 danesi: ve nāzı//9 meftūnıdı:-//11 eydivirdiler: eyidi-

aña nazarı düşdi ve bir müddet anuñ üzerine geçdi. Konşılardan(11) bir niçesi anı añladılar kim ^cavratıla ^cişğ oynar. Pes dürgere eydivirdiler, virdiler ammā dürger(12) diledi kim ol işüñ haqıqatın bile andan anuñ tedārükün eyleye pes ^cavratına(13) eyitdi: Ben taşra köye giderven bir kaç gün anda dururvan azıq idivirgil. (14)Şolux sā^cat azıq yaraqladı. Pes dürger anı esenledi

(SL.114a)

ve eyitdi: Ev kapuların(15) ihtiyātıla bağlağıl ve kumāş endişesin key eylegil tā kim ben gāyib(1) olmağundan halel vāqı^c olmasun. Kaçan dürger gitdi ^cavratı ma^cşūka(B.110b) haber itdi(2) ve dürgerüñ kaç günde gelsin bildürdi. Bular zevke meşğülidi dürger girüp geldi.(3) ^cAvratını ma^cşūkiyle anda gördi. Bir sā^cat eğlendi. Tā kim döşege girdiler bîçāre(4) dürger taht altına girdi tā kim bularuñ tamām halvetin müşāhede kıla. Bu hāl içinde (Dürger(5) ve ^cavratı ve anuñ ma^cşūkı ve

(B.110b)

dürger taht altında uyuduğı şüreti)(6) dürgeri uyku kapdı ve uyku içinde ayagın taht altından daşra kösüldi. Nāgāh(7) ^cavratuñ gözi anuñ ayagına şiş oldı. Bildi kim girü gelmişdür pes diñsüzcek ma^cşūka eyitdi: Yüce yüce āvāzıla eyitgil ve benden sorgıl kim "beni yigrek mi seversin yoħsa(9) erüñi?" Çün ma^cşūk böyle sordı ^cavrat

---

virdiler/virdiler B:-//13 Ben:-//114a-1 vāqı^c olmasun: gelmesün/^cAvratı: ^cAvrat//6 dürgeri: dürgere//7 oldı: geldi/diñsüzcek: añılcağ/
ma^cşūka eyitdi B:-//114b-2 soñılcı: soñra/uşbu...geçürdi:-//4 iş: işi//

(SL.114b) cevāb virdi kim: Bu suāli niçün(1) şorasın? Ve bu sormağda hıç senüñ hācetüñi bilmesven. Pes ma^cşük becid dutdı(2) şorardı.Ve ^cavrat hıç cevāb virmezdi. Şoñıcı ^cavrat eyitdi: Uşbu suālden(3) geçgil. Kaçan ma^cşük bu sormağı hādden geçürdi. ^cAvrat eyitdi kim ^cavratlar(4) yañılmağdan ve ğafletden(B.111a) ya dağı ārzūdan ve şehvetden bunuñ bigi iş işler olur ve her(5) bir cinsden dōst dutınur ol dōstuñ kökine bakmaz ve yaramaz hulķını (6)yirmez kaçan nefis hāceti ve şehvet kuvveti eksilür ol dōst ve ma^cşük bir yād gibi(7) olur. Ammā ^cavratuñ helāli ata menziline ve qarındaş yirinde oğul kız maħallinde olur hirgiz(8) berhūrdār olmasun ol ^cavrat kim erin kendü ^cazīz cānından biñ gez ağırlıķlı şaymaya(9) ve cānın ve dirliğin anuñ ferāgatlığı ve rāhatlığıçün dilemeye. (Dürger şūreti kim ^cavrat(10) aldamağına şād olurdı

(SL.115a) budur)(1) Kaçan dūrger bu faşlı tamām işitdi yufķalık ve rahmet anuñ göñli içinde belürdi ve kendüzine(2) eyitdi: Yazuklu oldum ve anuñ haķķına yavuz endīşe kıldum. Ol miskīn hōd benüm ğuşşamdan(3) bīkarār ve baña ^cāşık-ı zārımış eger göñül bir haţā işlese anı ol kadar becid dutmağ gerekmez kim(4) her bir yaradılmış yañılmağdan ve haţādan hālī degüldür. Ve ben kendüzümi vebāle (B.111b) bırağdum hālī(5) bularuñ(B.111b) ^cişretini datsuz eyle-

---

//5 dutınur: dutunur olur/ol...yirmez:-//7 menziline: menzilinden/maħallinde olur: menzilinden daħi sevgürek yigrek olur/biñ gez ağırlıķlı şaymaya: yeg sevmeye//9 cānın ve dirliğin: cānın dirliğin/

mek gerekmez ve ol er katında bunuñ yüzi suyn dökme
gerekmez.(6) Pes bu endişeleri kıldı taht altında yatur-
dı tā kim dün karañusunuñ cālemi nügüsār oldu.

(7) Şabāh oldu karañulık seçildi
Felekden yire aķ kāfūr saçıldı

(8) Sanasın ma^cşūķı ol gök şa^crın
Sıyırdı biline degin açıldı

Me fā^ci lün/me fā^ci lün/fe^cū lün

(9) Ve yād er çıķdı giđdi ve dūrger añul tahta ađdı
oturdı. cAvrat(10) kendüzin uyura urdı. Dūrger anı key
hürmet ve ađırlamaķ birle uyardı ve eyitdi: Eger saña
hürmet(11) itmek baña hicāb olmasadı ben ol eri rencūr
eyleridüm ayruķ yavuzlara cıbret gösterürdüm ammā çün
benüm(12) haķkumda senüñ sevgüñi bilürven ve benüm aħ-
vālūme senüñ şefkatüñi eklerven(13) ve bellüdür kim sen
dirliği benüm ferāğatumçün istersin ve gözleri benüm
dīzāruma bakmaķ(14) içün dilersin bu hāl üzerine bir
yatlu iş işlemek endişe kılursañ ol yañılmaķdan ve(15)
haţadan ola kaşden degül ve göñülden olmaya. Senüñ gö-
(SL.115b) ñülüñ saķlamaķ ve hürmetüñ beklemeķ(1) baña lāzımdur ve
baña helāl eyle kim senüñçün yavuz endişeler eylemişdüm
çok dürlü yavuz gümān iletmişdüm. cAvrat daķı(2) nekim
varıdı araya getürdi ve suçın diledi iki yañadan hışm
götrüldi şafālık oldu.

/rāhatlıđı içün:-//115a-2 kıldum: eyledüm//5 eylemek gerekmez: eyle-
meyeyüm/katında:-//7 şabāh: şabā//9 añul añul: añıl añıl//10 uyura:
uyrura/ađırlamaķ:-/birle: ile//12 sevgüñi bilürven: şefekatüñi añ-

(3)Ve bu meşeli şundan ötrü getürdüm tã siz daķı ol dürger
(B.112a) bigi aldanmayasız(B.112a) ve kendü mu^câyene(4) ve âşikâre-
ñüzi anuñ aldamağı ve şa^cbedesi birle aşığa komayasız. Ve
her düşman kim yol ıraklığı(5) sebebinden kaçd eyleyümeşe
ve iş idemese lâcirem bir tarîkile yakınlık ister ve gelür
kendüzin(6) ögütçilerden eyler yakınlık ve sevişmek ve mü-
nâfıklık ve luţuf birle kendüzin rãzdâr ve mahrem(7) eyler
çün dükeli, sırlara vâkıf olur vaktı ve fırsatı ve kolayı
görür ittifâķ ve añlamak birle el(8) işe urur ve her zaħm
kim degürür şol yıldırım bigi öte geçer ve şol kazâ bigi
haţasuz varur.(9) Ve ben zãđları sına mış degüldüm ve bula-
ruñ fikri ve zîrekligi endâzesin ve râyı tedbîri(10) nite-
ligin bilmez düm tã kim uşbu mel^cûnı gördüm ve sözün işit-
düm. Bularuñ râyı tedbîri rüşenliğı(11) ve bilüsi deriñliđi
ma^clüm ve muķarrer oldı. Ügüler meliki anuñ işâretine baķ-
madı buyurdı kim(12) ol zãđı ^cazîz dutalar ve hürmet ideler
mişâl virdi kim anı hõş dutmakda mübâlağa göstereler.(13)
Ve hemân ol vezîr kim anı depelemege meyli varıdı eyitdi:
Eger bu zãđı depelemeşeñüz bâri(14) bunuñıla düşman bigi
dirlik sürüñ bir göz yumup açınca bunuñ ğadrından mekrinden
(15)imin olmañ ki anuñ bunda gelmekliği bizüm işimüz fesâda
(SL.116a) virmekden ve kendüler işin(1) oñarmakdan artuķ nesneyiçün
degüldür. Melik ol ögüdi işitmekden yığlındı ve ol bî(2)na-
zîr vezîrüñ sözün hõr dutdı. Ve zãđ(B.112b) anuñ tapusunda
tamâm hürmetile dirilürdi kullık(3) resmlerinden ve tã^cat

---

larven/ve benüm...eklerven:--//13 istersin: dilersin/ve gözleri...i-
çün:--//15 ve ğöñülden olmaya:--//115b-1 çok...iletmiş düm B:--//5 eyle-

edeblerinden hiç eksük kıomazdı. Yāranları ve kendü kıurları birle(4) uzlık ve luř birle dirilürdi ve her birisinin hürmetin hāline göre iş endāzesince(5) saklarıdı ve her gün anuñ mertebesi ve ^cizzeti melik ve çeri göñlinde yigrek ve artuķ olurdı ve(6) derecesi ululuk içinde yükselürdi ve pā-zişāhuñ ve ra^cıyyetüñ aña inanmağı her gün artardı (7)ve melik her bir ma^cnide anı rāzdār bilürdi dürlü işlerde ve kamu maşlahatlarda anuñla(8) danışurdı. Bir gün ^cām ve hāş meclisinde eyitdi kim: Zāğlar meliki beni hiç sebebsüz(9) āzārladı ve hiç günāhsuz baña ^cukūbet eyledi benim nite uy-ķum gelsün ve aşum(10) siñsün tā kendü kīnūmi andan çıkar-mayınca ve anı hōr ve maķhūr görmeyince baña hiç rāhat(11) yokdur. İmdi bu arzuya irmeklige ve ol işi sürmeklige çok endīşe eyledüm ve çok zamān(12) bu tefekkürde geçürdüm. Pes hakikat bildüm kim ben uşbu kendü şüretümdeyiken ol murāda (13)irmezven ve dilegüm görmezven. ^cilm ehlinden işitmiş-ven kim kaçan bir mażlüm bir cevr(14) ıssı kişiden ya bir zālīm sultāndan şöyle güç görse kim göñlin ölüme virse eger kendüzin(15) oda köyündürürse Teñri katında ol kabül olmuş (SL.116b) kıurbān olurmuş ve her du^cā kim ol vaktin(1) kııla(B.113a) müstecāb olurmuş. İmdi eger melik buyurursa beni oda köyün-dürsünler ol sā^catde od benim(2) gevde me ire Teñriden dile-

---

yümese: idüp/ve:-/idemese: idimese//6 luşuf:-//7 ve kıolayı:-/görür: gözler/ittifāķ:-//8 ve şol kıazā...varur:-//10 bilmezdüm B:-//11 mu-ķarrer:-//12 hürmet ideler:-//116a-3 tāt edeblerinden: edep resim-lerinden//5 ^cizzeti:-/yigrek:-/artuķ olurdı: artardı//6 ululuk için-

yeyin kim beni ügü eyleye bu sebebile ol zālime el irüreyin anuñla bu(3) köyünmiş cigerüm şifā hāşıl ola. Ve bu dirnekden ol ügü kim anı depeletmek isterdi, bileydi(4) pes eyitdi:

Ş i^cr

(5) Eger lāle bigi nergis bigisen
Kara gönüllü vü çābük degülseñ
İki yüzlü vü on dillü sen olma
Gülü sūsen bigi nāzük degülseñ

Me fā^ci lün/me fa^ci lün/fe^cū lün

(6) (Çāsūs zāğ ve ügüler şüreti bu mişāldür) (7) Dosdoğru senüñ mizācuñ iy mekkār, daşuñ görklü ve içün zıştlığı içinde şol(8) süciye beñzer kim rengi görklü yiyisi hōş kim aña (zehr)katmışlar olalar. Eger senüñ şol ğaddār zātuñı(9) ve çirkīn gevdeñi bunca gez köyündürürlerse ve yile virürlerse senüñ ol arısuz güherüñ(10) ve yavuz hulkuñ bayağı karārında bir zerre dönmeye ve senüñ içün habīşlığı ve i^ctiķāduñ egriligi(11) ne suyıla arı olur ne odıla köyner (B.113b) ne dürlü olursañ senüñ cevherüñle bile olur(B.113b) ve ne (12)şüret görürseñ senüñ zātuñdan ayrılmaz. Eger senüñ ol

---

de:-/ve pāzişāhuñ...artardı:-//7 kamu maşlahatlarda:-//12 şüretümdeyiken: şüretümde iken//13 dilegüm görmezven:-//116b-2 dileyeyim: dileyeyüm//3 irüreyin: irüryen/cigerüm: cigerme/bu dirnekden:-/bileydi:-//7 senüñ:-/ziştlığı: zıştlik//8 yiyisi hōş: yiyisi zışt/katmışlar olalar:-//8 görklü: hōş/hōş: zışt/aña katmışlar olalar:-//9 güherüñ:

ḥasīs ve ḥabīs zātuñ sīmurğ ve(13) tāvus olursa daḳı senüñ meylüñ zāğlar şoḥbetinden ve bularuñ sevgüsinden ayrılır (SL.117a) degül(1) nitekim ol sıçan kim güneşi ve buludı ve yili ve tağı aña ^carż eylediler red eliyle dükelin gögsire(2) urdı ve sovuḳ suyuyla ḳamusın yüzire urdı ve bir sıçan kim kendü cinsiyidi erlige begendi.(3) Melik şordı kim ol niteyidi eydivirgil?

ZĀHĪD VE SİÇAN DĀSĪTĀNĪ

37

Eyitdi: Getürmişlerdür(4) kim bir du^cāsı müstecāb zāhid varıdı bir ırmaḳ ḳatında oturmuşıdı bir deglügeç bir sıçan(5) enügin yoḳarudan boşandurdı gelüp zāhidüñ öñine düşdi. Zāhidüñ aña şefḳati geldi bir(6) yapraḡa şardı evine iletđi endīşe ḳıldı kim ev ehline andan renc ve ziyān dege du^cā ḳıldı(7) kim Teñri ta^cālā anı bir ḳız eyledi. Şūreti tamām endāmları uz.

Ziyān eyleridi ay aydıñına(8)
Ḳaçan ay töluban ilerü gelse
Güneşüñ yirine ol tūruridi
Ḳaçan güneş tölünup ḡāyib olsa

Me fa 'ī lün/me fa 'ī lün/fe 'ū lün

(9)Andan anı bir mürīdine iletđi ve buyurdı kendü ^cazīz oḡlanları bigi bisleye. Ol kişi pīr işāretin saḳladı(10)

---

gevherüñ//11 ne...senüñ:-//12 görürseñ: görür-iseñ//117a-1 tağı: tağ/
aña: aña er olmaḳ içün/dükelin:-//2 urdı...urdı:-/begendi: ḳabül ey-
ledi//4 müstecāb: müstecāb olmış/deglügeç: devlügeç//5 boşandurdı:
düşürdi/gelüp:-/zāhidüñ aña şefḳati geldi: zāhid anı esirgedi//7 ay
aydıñına: aydıñına ol//9 ol kişi...gösterdi:-//10 oḡlanlık:-/bāliḡa

ol kıızı bislemekde luṭf gösterdi. Çün kıız kol kanad tamām uzatdı ve genclik ve oğlanlık günleri(11) geçdi bā-
liğa oldı. (Zāhid ve kıız şüreti kim sıçanıdı bu mişāl

(SL.117b)

üzerine)(1) Zāhid eyitdi: İy kıız büyük olduñ saña er
gerekdür ādemilerden perilerden kimi dilerseñ(2) ihti-
yār eyle tā seni aña virem. Kıız eyitdi: Bir güçlü kuv-
vetlü er dilerven kim dürlü kuvvet ve heybet(3) anda
ola. Zāhid eyitdi: Megər güneşi dilersin. Kıız eyitdi:
Evet. Zāhid güneşe vardı eyitdi: (4)Uşbu kıız görklü şü-
retlü maḳbül şekillüdür. Dilerven kim senüñ hükümüde
ola kim benden güçlü(5) ve kuvvetlü er diledi. (Zāhid

ve güneş şüreti budur) (6)Güneş cevāb virdi kim: Ben
saña benden güçlülük nişānın vireyin kim gelür benüm(7)
nürümü örter ^cālemleri benüm cemālümden girü yağar. Ol
bulıtdur. Zāhid bulıt katına vardı. (Zāhid bulıt şüreti

(SL.118a)

bu mişāl üzerine yazıldı)(1) Bulıt eyitdi: Yil benden
güçlülükdür kuvvetluraḳdur kim beni ḳancaru dilerse sü-
rer ve ben(2) anuñ elinde bir mühreven. Bül-^caceb zāhid
yil katına vardı ve geçmiş faşlları aña eyitdi. (3)(Zā-

(SL.118b)

hid ve yil şüreti bu mişāldür)(B.114b)(1) Yil eyitdi:

---

oldı B: -//117b-1 er: -//2 virem: vireyin/güçlü: -//4 senüñ B: -//6 ni-
şānın vireyim: -//7 girü B: -//118a-1 kuvvetluraḳdur: -//dilerse: gerek
ise//118b-5 idinür: eyler//119a-1 Pes...oldı: -//senüñ...mizāçludur: -//

Tamām kuvvet tağda vardur kim baña yiyni başlu ve dop-
rak ölçici diyu ad komışdur ve benüm(2) aña egerüm şol
sağır kişi kulağına bir yumşaq āvāzdan daķı eksükdür ve
ol sākin ve sābit(3) karar dutmış kuvvetlü isteriseñ aña
var. Zāhid tağa vardı bu şāzılığı ve ğamı aña eyitdi.(4)

(Zāhid ve tağ şūreti)(5) Tağ cevāb virdi kim sıçan ben-
den güşlürekdür kim gövdemi deler ve yüregüm içinde ev
idinür ve ben anı(6) yığamazvan. Kız eyitdi: Benüm erüm
oldur. Pes zāhid kıızı sıçana ^carż eyledi. Sıçan eyitdi:
(7)Benüm cinsüm benden olasıdur. Andan kız eyitdi: Ol
du^cā kılsun ben girü sıçan olayın andan(8) seni erlenem.
Zāhid du^cā kıldı ol kız girü sıçan oldu. (Zāhid ve sı-

(SL.119a) çan şūreti)(1) Pes du^cāsı müstecāb oldu aña girü sıçana
(B.115a) (B.115a) virdi.

Ve senüñ meşelüñ bunuñ gibidir ve senüñ(2) işüñ ğaddār bu
mizācludur.

B e y t

Be-mār māhī mānī ne ĩn temām u ne ān
Münāfikī çı kunī mār bāş yā māhī

- (3) Yılan balığa beñzersin ne balıksın ne hō yılan
İki yüzlülüğü koğıl yılan olğıl ya hō balıķ
(4) Eyü endīşeale diril gönül pāsın katı sil
İçüñi taşuñı bir kııl münāfık olma münāfık

Me fā ^ci lün/me fā ^ci lün/me fā ^ci lün/me fā ^ci lün

(5)Ügüler meliki eyle kim devletsüzler resmidür bu ögütleri diñlemedi anuñ ^cākibetin añlayumadı. Ve ol(6) zāğ her gün bulara bir gönül açıcı hikāyet eydivirdi ğarīb meşeller ve ^cacīb hikāyetler getirürdi(7) ve kendünüñ içkimegin ve yakınlığın anuñla her gün artururdi tā kim delim sırlar ve bāṭın haberler(8) anda çok añladı. Pes bir gün añsuzda yildi zāğlar katına vardı. Melik çün anı görđi haber sordı (Zāğlar meliki ve zāğlar şüreti bu mişāl üzerinedür)(1) kim

(SL.119b) nitdüñ ne kıldıñ ve girüñden haber nitedür? Cevāb virdi:

B e y t

(2) Muştıllarvan ben saña kim ṭāli^cüñ oldu yüce
Devletüñ yürüdi yavlağ ertedür dünü gice

(3) Senüñ işüñe zamāne dutıvirdi boynını
Ne dilersen endişesüz işlegil sen iy hocā

Fā ‘i lā tün/fā ‘i lā tün/fā ‘i lā tün/fā ‘i lün

(B.115b) (4)Melik devletinde ol kim gerekidi ve şöyle kim yararidi yarağladum iş üstine olmak gerek. Eyitdi: (5)Senüñ işāretüñden geçmek yokdur ne kim maşlahat şüretidür göstergil. Eyitdi: Ügüler(6) kaması fülān dağdadur ve delim gün anda bir mağāra vardur anuñ içinde eglenürler. Ve ol yakında kuru odun çokdur.(7) Melik Zāğlara buyursun kim odunu ma-

---

//6 ^cacīb:-//119b-1 girüñden: gerekden//2 dün: gün//4 idi ve şöyle... yararadı:-//6 vardur anuñ B:-//8 vireler: eyleyeler//120a-3 anuñ arasında:-//4 bereketi: berekātı//5 yiñmeklik nişānların: nişānların yiñmekligin bildüm kim//6 kaşd: yavuz iş//10 ve her vakt:-//

ğāra k̄apusına daşısunlar. Ve ol tağda çopanlar(8) od ya-
karlar ben varam biraz getürem ve oduna bırağam. Ve melik
buyura kim Zāğlar k̄anatları birle hareket vireler(9) tā
anuñ yili birle od dutısa. Bu tertīb üzerine kim ol maş-
lahat gördi k̄amusı(10) ol iş üzerine oldılar bu h̄ile birle
ol k̄amu ügüleri köyündürüp helāk kıldılar. (Zāğlar şūreti

(SL.120a) kim ügüleri köyündürdi bu mişāl üzerine) (1)Pes zāğlar ulu
feth eylediler k̄amusı sevinmek ve şazılık birle girü dön-
diler. Melik ve çeri k̄amusı ol zāğlaruñ(2) görklü düriş-
mekleri ve hoşnūdlu hūnerleriyçün çok şükr eylediler. Ve
melik aña görklü senā(3) eyledi ve anuñ arasında eyitdi kim
(B.116a) uşbu feth senūñ(B.116a) rāyuñ kutluluğı birle elvirdi. Me-
lik(4) alkışından sonra zāğ eyitdi: Ne kim bu ma^cnīden el
virür melik devletinūñ bereketi birle(5) olur. Ve ben za-
fer ve yīnmeklik nişānların ol gün gördüm kim ol müdbirler
bize şunuñ bigi(6) kaşd eylediler. Pes melik bir gün aña
şordı kim çok zamān anda durduñ nite şabr eyleyübildüñ(7)
bularuñ şöhetinde kim eyüler, yavuzlar şöhetine az kat-
lanur ve kerīm kişi le'īm kişiden kaçağan(8) olur. Eyitdi:
Nekim melik buyurur eyledür līkin ^cākıllar kendü pāzişāhı-
nuñ(9) rızāsı ve ferāğatı için katılıklardan yüz döndermez
ve her miñnet kim gele anı şol göñül(10) isteyici yār gibi
ve ay yüzlü ma^cşūk gibi tamām sevinmek ve rağbetile kucar.

//120b-1 ügülerūñ: bularuñ/zīrekliginden:-//3 gördiler: sayarlardı//
6 kendü: kendüler/^cakılları birle:-//9 selāmet kurtıla: selāmet kala/

Ve her vakt(11) kim bir ulu ve nāzük iş vāki^c ola ve ol iş içinde nefis ve māl ve melik ve il ve ra^cıyyet(12) korkısı ola pes anuñ ilkinde muhālifi def^c eylemek ve düşmanı şımak için alçaklık göstermek(13) ve hōrlik yüklenmek hīç^c ayb olmaz çün anuñ soñında feth ve yiglemeklik yüz gösteriserdür nite(14)kim sāhib-i şerī^cat şallā^c-llāhü^c aleyhi ve sellem buyurdu kim milākü'l^c ameli havātimumhū. Ve uşbu beyt (15)daki hem bu ma^cnīye lāyıkdur.

B e y t

Meşakkat tozu kim bugün dimāguñı acı kıldı
Yarın feth ü zafer şekerile toldura ağzuñ

Me fā^cı lün/me fā^cı lün/me fā^cı lün/fe^cū lün

- (SL.120b) (1)Melik eyitdi: Getürmişlerdür kim ügülerüñ bilüsinden ve zırekliginden ne gördüñ eydivirgil?(2) Eyitdi: Bularuñ arasında hīç zırek görmedüm illā anı kim beni öldürmege işāret
(B.116b) eyleridi ve bular(3) anuñ rāyın za^cıf gördiler(B.116b) ve anuñ naşihatlerin kabül kulağıla diñlemezlerdi ve bu kadar fikr(4) idemediler kim bularuñ arasında garībüm ve kendü kavmüm içinde menziletüm uluydı ve rāy ve tedbīr(5) içinde hem elüm varıdı nāgāh bir mekr endīşe kılam ve bir aldamak fırsatı bulam. Bu ma^cnīyi ne(6) kendü ca^cakılları birle añlayubildiler ve ne daki öğütçilerden öğüt kabül eylediler ve ne daki kendü(7) sırların benden gizleyubildiler. Ve eyitmişlerdür kim "hırgiz olmamışdur kim kimse^c avratlarla şohbet(8) eyleye rüsvāy olmaya ve ta^cāmı artuğ yiye şayru olmaya ve yatlu rāylu vezīrlere inanmaklık artura

(9)selāmet kurtıla." Melik eyitdi: Kātı zahmet ve meşakkat çekdüñ ve düşmanlara çok alçaklık(10) ve hōrlık eyledüñ. Eyitdi: Her kim bir renc ve zahmet çeke kim andan aşsı ve fāyide uma evvel(11) olmaz hamıyyeti ve vaqtsuz tekebbür- ligi kendüzinden ırağ eylemek gerek anuñ içün kim tamām (12)er aña diyeler kim çün bir işi sürmeye anuñ kaşdı ber- kiye gerek kim evvel kendü(13) cānından el yuya ve başın- dan göñül getüre andan erenler meydānına ire. Yavuz ura Me- lik kulağına ırmış(14) ola mı kim bir yılan kurbaga kullı- ğına rāzī oldı çün hālinüñ ve işinüñ oñmağı anuñ içinde(15) idi? Melik şordı kim ol niteyidi, eydivirgil tā bilevüz?

(SL.121a)

ZA^CİF YILAN(1) VE KURBAĞA HİKĀYETİ

38

Eyitdi: Getürmişlerdür kim hocalık bir yılana eser ey- ledi ve za^Cİflık yavlağ(2) yol buldı şöyle kim av avlamak- dan kaldı ve kendünüñ işinde sergerdān kaldı ne kuvvet- süz(3) dirlik eyleyübildi ve ne kuvvetsüz av avlayubi- lürdi. Pes endīşe kıldı ve(B.117a) eyitdi kim(4) yigit- ligi girü getürmege yaramaz kāşke kim kocalık bāri dölek ve pāyidār oladı zamāndan vefā tama^Cın(5) eylemek ve fe- legüñ kavlinüñ keremine ümīz dutmağ bir hevesdür kim hiç ^Cākıl hātırını aña(6) meşğül kılmaya kim sudan kurılık istemek ve oddan yaşlık istemek bir sevdādur kim(7) anuñ hāşılı köyünmiş şafra olur. Geçmiş girü getürmek olmaz

(B.117a)

/kātı: yavlağ kātı/meşakkat:-//11 tamām...gerek kim:-//13 ire: ine// 121a-2 kaldı: oldı/kaldı...pes endīşe:-//4 kāşke B:-//5 felegüñ: fe-

ve gelesinüñ tedbîrin eylemek(8) vâciblerdendür ve geçmiş yigitlik ^civażı oldur kim bir dürlü tecribeyle kalan azacık ^cömr(9) içinde dirlik eyleyem. İmdi başdan fuzüllüğü çıkarmak gerek ve āzārı ve incitmegi(10) ek-sük kılmak gerek eger bu yılda bir hōrlık gelürise götürmek gerek kim(11) dünyā ahvāli rāhat ve zaḥmet arasındadır. Andan bir revān bīnar kırañında(12) kim anda kurbagalar yavlaq çokıdı ve bir melikleri daḥı varıdı kim(13) kamusı anuñ hükmindeyidi. Pes ol yılan daḥı kendüzin bir kaygulu(14) gibi eyleyüp ol bīnaruñ bir kırañına bıraktı. (Za^cif yılan(15) ve kurbaga şüreti bu

(SL.121b)

mişāl üzerinedür kim yazıldı)(B.117b) (1)Bir kurbaga şordı kim: Seni kaygulu gibi görürven sebep nedür? Eyitdi: Kaygu yimege benden lāyıgraq(2) kim ola kim benüm dirliğüm sebebi kurbaga avlamakdı ve bugün baña bir vākı^ca geldi kim kurbagalar(3) baña ḥarām oldı ve şol ḥadde pīrven za^cif olmışvan kim eger bir kurbaga dutarsam saklayumazvan(4) girü boşanur. Pes ol kurbaga vardı kendü meligine bu beşāreti degürdi. Melik ol yılana(5) şordı kim: Uşbu belā saña ne sebebden indi? Eyitdi: Bir kurbagaya kaşd eyledüm dutmağa(6) öñümden kaçdı bir zāhid evine düşdi. Ben ardınca girdüm ev karañuyıdı ve

---

lek//7 olmaz:yaramaz//9 eyleyem: idem/çıkarmak: gidermek//121b-4 boşanur: kurtulur/beşāret: bişāret//5 dutmağa: dutam//6 öñümden:-//

zāhidüñ(7) oğlanuğı hāzırımış pes başum ol oğlanuñ aya-
ğı barmasına degdi şandum kim(8) kurbagağur hem ol issi-
ligile bir diş zahmın aña urdum şol sâ^cat cān virdi.(9)
Ol sebebden böyle mübtelā ve rencūr düşdüm. (Zāhid ve

(SL.122a) anuñ oğlı ve yılan şüreti) (1)Zāhid oğlan köynüğinden

benüm ardumca segirdürdi ve la^cnet okurdi ve eydürdi kim

(B.118a) (B.118a)Bār-Hüzā(2) dilerven kim anı hōr ve zelīl kıla-

sın ve kurbagalar meligünün binüsü ve merkebi ola ve

hirgiz kurbaga yimeye(3) meger kim bularuñ meligi şadaka

eyleye. İmdi ol hāl baña degdi zarūretten uş(4) bunda

geldüm tā kim melik boynuma bine kancaru dilerse vara

kim ezel hükmine ve gök taqdīrine(5) rāzī oldum. Bu bāb

kurbagalar meligine yavlaķ muvāfıķ geldi ve anuñ içinde

kendüzine ululıķ ve(6) hüner ve ^cizzet ve nāzlanmaķ ve

mufāharet taşavvur kıldı. Pes anuñ üzerine binürdi ve

anuñla(7) göceklenürdi. Çün birkaç gün geçdi. Yılan

eyitdi: Meligün ^cömri öküş olsun. Baña dirlik(8) ve

ta^cām gerek kim anuñla diri kalam ve kuvvetüm ola tā kim

meligün kullıgın eyle kim gerekdür başa iletem. Melik(9)

eyitdi: Böyledür ve dirlik sebebi daħı gerekdür. (Za^cif

(SL.122b) yılan ve kurbaga şüreti)(1) Pes günde iki kurbaga vazīfe

eyledi kim ol yılan yirdi anuñla rüzigār geçürürdi. Şun-

//8 şol: şoluķ//9 ve rencūr:-/düşdüm: oldum//122a-1 köynüğinden: acı-
sından/Bār-Hüzā: Bār-Hudāya//2 binüsü ve B:-//3 degdi: geldi//

dan(2) ötrü kim bu alçaklık içinde assı ve menfa^cat bulurdu pes alçaklık itdügün hõrlik şaymazdı(3) ve ^cār dutmazdı.

Ve ol kim ben şabr eyledüm ve ügülere alçaklık kıldum bu mizācidi kim yılan(4) eyledi. Ve benüm şabrum düşman helākliğine ve kendü kavmümüz dirliğine sebebidi dağı(5) düşmanı uzlık ve añullık birle dibinden koparmak tizirek olur savaşıla ve doğuşıla koparmakdan.(6) Bundan ötrü eyitmişlerdür kim "katı erlikden, ve ^cazīm alplıktan ^caql ve fikr yigrekdür" zīrā bir(7) kişi niceme alp ve bahadur olursa kaçan kalbe gire on tenden ya yigirmi tenden artuk depeleyemez.(8) Ammā uslu ve fikretlü ve key endişelü bilge bir fikrile bir meligi perīşān kılur ve ağır çeriyi(9) ve ^cimāret ili biribirine urur zīr ü zeber eyler. Nitelim od şol kuvveti ve tizligi birle(10) eger bir ağaca düşerise şol kadar yandurur kim yirūñ yüzindedür ammā kökini yandurmaz.

(SL.123a) (1)Ve su kim bunca luḡfı ve yumşaklığı birle şol ağacı kim andan ulu ağaç olmaya dibiyle şöyle koparur kim(2) ayruk hiç karar dutmaz. Ve dört nesnenüñ azını çok bilmek gerek: Od ve şayruluk ve düşman ve(3) borc. Ve bu iş dağı meligün rāyı doğrılığı ve devleti ve sa^cādeti birle düzildi. Ve eyitmişler(4)dür kim "eger iki kişi bir iş istemek üstine dursalar gālib ve nuşretlü ol kişi yig olur(5) kim mürüv-

---

//122b-7 bahadur: kuvvetlü//123a-4 dursalar: olsalar//5 olursa...berāber:-//8 ve hakimler eyitmişdür:-/bilge:-//9 hileyile kendüzine:

(B. 119a) veti(B.119a) ve fażīleti artuđ ola ve eger mürüvvetde berā-ber olursa ol kiři kim niyyeti(6) ^cazmi üzerine dūrüst ve sābit ola eger anda dađı berāber olsalar ol kim yāri yar-dımı(7) çođ ola eger anda dađı tefāvütleri olmasa ol kim sa^cādeti artuđ ve bađtı kuvvetlü ola.(8) Ve ĥakīmler eyit-miřdūr kim "her kim bir bilge pāziřāhıla kim ĥorđu ziyānın-dan imindūr ve(9) ĥařd eylemek eyememeginden fāriđdūr savař eylemek dileye ölümi ĥıleyile kendüzine ĥıđırmıř(10) ola ve dirliđi ürkütmegile kendüden sürmiř ola ĥāřřa ol kiři kim meligüñ ince(11) ve deriñ iřleri aña gizlü olmaya ve erilik ve yumřaklıđ ve ĥıřm ve ĥořnüdliđ ve ivmek(12) eg-lenmek yiri ol iřler içinde aña örtilü olmaya bugün ve ya-rın mařlahatların ve(13) gelmiř ve gelesi düzeni iřlerüñ ilkinde añlaya anuñ çāresi ve tedārüđi bunların göre." Ve (14)bugünki gün ĥiç pāziřāhda yol düzmekde ve memleket sađ-lamađda ol eger yođdur kim(15) bugün melige müyesser olmiř-dur ve ĥullıđcılaruñ tedbīrin düzmekde ve kiřilere ve çeri-

(SL.123b) ye eylük(1) eylemekde bunca luđflar ve řefkatler göstermiř-dūr řöyle kim nefsin ve řirīn cānın ĥullara fidā(2) eyle-miřdūr, key erenleri ĥamular kendü dirliđiyçün ister ĥanı ol kiři ki dirliđin erençün isteye.(3) Melik eyitdi: Bu iřüñ kifāyeti ve dūřmanlaruñ ĥahrolmađı senüñ rāyuñ bereketinden ve iřāretüñ(4) ĥutluliđından ve girçekliđile öđüdüñden ol-dı. Ve her iřde kim anı sürmek ve bitürmek(5) içün saña

---

kendüzine ĥıleyile//13 tedārüđi:-//123b-3 Bu: uşbu/bereket: berekāt //4 bitürmek:-//5 i^ctimād eyledüm:-/oñat: öğüt//6 burunduğın: burun-

inandum ve i^ctimād eyledüm kamusı uz ve oñat düşmişdür. Ve
(B.119b) her kim işleri ve maşlahatları(6)(B.119b) burunduğın bir
öğütçi vezīr eline ısmarlaya hirgiz murādsuzlık anuñ ikbā-
li etegine irmeye daķı(7) rūzigār katılıklarınıñ ayağı anuñ
sa^cādeti miyān serāyına basmaya. Ve senüñ ^caķluñdan(8)
^cacāyib oldı kim bir niçe müddet düşmān evinde durduñ ve
dürlü hōrlıķ anda gördüñ ne(9) senüñ dilegüñ hilāfınca
senden nesne işitdiler ve ne senüñ dilüñe bir kelime yöri-
di kim(10) anı ^cayb dutalardı ve anuñıla senden ürkeler ve
yavuz gümān iltelerdi. Eyitdi: Benüm dükeli(11) bābda uy-
maķlıgum meligüñ görklü hulķına ve eyü ^cādetlerine olmış-
dur ve ^caķlum bilüsince meligüñ(12) yüce haşletlerinden
nesne öğrenmişdüm ve meligüñ pāzişāha ne hūnerlerin dükeli
vaķtlarda(13) imām ve kıble idinmişdüm bu sebebden ^cayblu
oldum ol kamusı melik devletinden(14) idi. Melik eyitdi:
Dergāh kullıķçularından seni buldum kim sözlerüñ luţfı ve
eyü hulķuñuñ(15) cemāli birle koşulmuşdur ve niyyetüñ dö-
lekligi ve gözüñ uyanuķlıđı birle bunuñ bigi ulu iş bitür-
(SL.124a) düñ(1) tā kim Teñri ta^cālā senüñ ayağüñ kutluluğı ^cazīme-
tüñ mübārekligi birle bize nuşret(2) virdi kim ol ğuşşa
içinde ne ta^cāmuñ ve şarābuñ dadını bulurıduķ ne uyķunuñ
(3)rāhatın ve lezzetin görüridük anuñ içün her kim bir ğā-
lib ve kāhir düşmana mübtelā ola tā(4) andan kurtılmayınca
güni dünden ve ayağı başdan ve çaruğı tāçdan bilmez olur.

---

durğın/ısmarlaya:--//14 kulluķlarında: kulluķçularından//15 birle...
kutluluğı:--//124a-3 görüridük: görürdük//5 bulmaz: almaz/ve ğammāl:

Ve hakimler(5) böyle demişdür kim "tâ şayruya tamâm sağlık gelmeyince yiyesiden çâşni bulmaz ve hammâl ağır yük(6) (B.120a) arkasından yire urmayınca diñlenmez ve korkak kişi(B.120a) düşmandan imin olmayınca yüregi(7) issiligi dölenmez." İmdi ikileyin eyitmek gereksin kim bularuñ meliginuñ sîreti ve hulķı ve(8) sırrı bezm vaktında ve savaş güninde niteyidi? Eyitdi: Anuñ işi bünyādın kendüzin(9) görmek ve tekebbürlik ve burunluk^{ly} üzerine yapılmış gördüm ammâ yirile degül zîrâ kim câcizlik(10) zâhir ve za'iflik gâlib doğru râydan mahrûm ve fikrden bî-naşib. Ve kamu çeri(11) kullıkçı bu elden ele bir ten kim beni depelemege işâret eyleyirdi. Melik şordı kim(12) Ne haşletile ol senüñ gözüñe yigrek geldi ve anuñ caklı nişānları saña rüşen(13) oldu? Eyitdi: Evvel ol kim beni depelemege işâret kılurdu daķı bir ol(14) kim hiç bir ögüdi meliginden gizlemezdi niceme bilürdi kim ol ögüt anuñ gönline(15) muvâfık gelesi degüldi belkim kaçımak sebebi olasıdı pes anuñ içinde kullıkçılık(1) edebin saklardı ve iri sözi revâ görmezdi ve yumşak sözler ve muvâfık hadîşler söylerdi(2) ve maḥdümün ululamak cānibin şöyle kim lâyıkdur saklarıdı. Ve eger meliginuñ işinde bir(3) haṭâ ve ağduk bir görklü c'ibāretile ve bir tatlu kelecile anı uyarurdu kim hirgiz kaçımak(4) ve hışm eylemek kapusı açılmazdı zîrâ kim anuñ sözleri başdan başa görklü meşeller ve(5) şîrîn hikāyetler birle bezenmişidi

---

ḥammāla/arkasından yire:-//9 burunluk:-//11 ele: ol//15 degildi: degüldür//124b-3 kaçımak:-//4 anuñ sözleri: anuñ meşelleri ve sözleri//

dağı hikāyet arasında ayruklar ^caybın takrīr eyleridi(6) ve melik dağı kendüzinüñ ^caybın ve yañlışın anuñıla añlarıdı (B.120b) ve bahāne(B.120b) bulumazdı kim anı duta(7) ve ^cukūbet eyleye. Ve bir gün işitdüm kim meligine eydürdi kim: Cihāndārlik ulu menzilet ve(8) yüksek derecedür ve aña dūrişmek ve ārzū birle irmege yaramaz görklü ittifāk ve sa^cādet(9) yārī kılmaktan ayruğ nişāneyile ele gelmez. Ve hāli maşlahata ol lāyıkdur kim işlerdi. Gāfil(10) olmayalar ve işi hōr dutmayalar kim mülküñ kalmaklığı ve devletüñ durmaklığı tamām uyanukluk(11) ve görklü ^cazm ve doğru rāy ve tīz kılıc birle mümkün olur. Velīkin anuñ sözine iltifāt(12) olmazdı ve ögüdi maqbūl düşmezdi tā kim melik zīr ü zeber oldı ve sağıu sollu(13) il harāb oldı. Ve anlara ol ügünüñ ^caqlından ve zīrekligiden hiç fāyide hāşıl(14) olmadı ve ne ol dağı kendü ^caqlı ve kifāyeti birle ol belādan kurtılubildi.(15) Budur düşmana aldanmağdan sakınmak dāsītānı (SL.125a) niceme zārılık ve hōrlük ve alçaklık göstermekde(1) mübālağa eylerise dağı kim yaluñuz bir zāğ kendü ^cācizlik ve za^cifliği(2) birle şunuñ bigi kuvvetlü ve gālib düşmanı uvdı ve uşatdı ol dükeli anlaruñ rāyı(3) süstliğinden ve fehmi azlığından idi yoğsa ol murāda hirgiz irilmeyedi(4) ve ol zafer hirgiz düşde görülmeyedi. Ve uslu kişi gerek kim(5) bu ma^cnilere ^cibret gözile bağa ve bu işāreti^caqlı kulağıla işide ve haqīkat bile kim(6) düşmana i^ctimād eylemek gerek-

---

//6 duta ve:-/eyleye: ide//7 meligine: melige/menzilet ve yüksek:-//
10 mülküñ: meligüñ//15 düşmana aldanmağdan sakınmak: düşmandan sakın-
lınmak/hōrlük:-//125a-1 za^cifliği: za^ciflik//2 uvdı ve uşatdı: oda

(B.121a) mez ve düşmanı az ve h̄ör görmek(7) gerekmez niceme(B.121a) kendüzin za^cif gösterürise dağı. Ve üründü(8) dōstlar ve lāyık yardımcılar ele getürmek gerek kim zahirelerüñ(9) fāyidelüsin ve bezirgānligüñ assılusı oldur. Eger kişi(10) (iki) tarafı dağı saklayubile hem dōstları ^caziz ve reylü duta ve hem düşmanlardan(11) sakına, murāduñ tamāmına ve ārzularuñ nihāyetine ire ve iki cihān sa^cādeti(12) aña h̄aşıl(13) ola.(14)vallāhü veliyyü't-tevfiki

(15)YEDİNCİ BĀB

(SL.125b) (1)Rāy eyitdi Berhemine hakīme kim: Düşmān aldanmağdan sakınmak dāstānın ve düşmandan(2) ırak olmak ve ihtiyāt cānibin beklemek vācibliğın işitdüm. İmdi beyān eylegil şol(3) kişinüñ meşelin kim nesneyi kazanmağa key durişür ve kazanc eline girdükden sonra gāfillik(4) kıılır tā kim ol kazandığı zāyi^c olur. Berhemen eyitdi: Kazanmak geñezirekdür ol kazancı(5) saklayubilmekden anuñ için kim bir eyü ittifākıla ve (SL.126a) rüzigār yardımıla hiç durişmek(1)süz ve emeksüz māl ve kazanc h̄aşıl olur, ammā anı saklamak rüşen rāysuz ve uz tedbirsüz(2) mümkün olmaz. Ve her kim us meydānında yaya ola ve uyanıklıktan hālī ola anuñ kazancı tiz dağıla(3) elinde hasret ve peşimānlik bākī kala nite ol subağası hiç durişmeksüz bir maymunuñ(4) nesenesin : duzağa çekdi ve gāflet

---

yağdı//5 ^cakıl B:-//10 reylü: rāylu//12 aña B: saña//125b-1 hakīme: hakīm//3 gāfillik kıılır: gāfil olur//4 olur:-/geñezirekdür: geñezrekdür/ol kazancı: kazanç//126a-1 emeksüz:-/kazanc:-//3 ve peşimānlik:

ve us eksükliginden girü yile virdi. Rāy(5) sordı kim ol niteyidi? Eyitdi:

IV

Getürmişlerdür kim bir cezīrede maymunlar yavlaķ çoğıdı (6)ve Kārdānā adlu bularuñ bir meligi varıdı heybeti çok ve siyāseti artuķ buyruğı kāmil(7) ve °ādilligi şāmil idi. Çün yigitlik günleri geçdi ve pīrlık za°ıflığı ğālib(8) oldu ve kocalık kendü eşerin anuñ zātı kuvvetinde koda ve gözleri nūrında āşikāre(9) ve °ayān kıldı (Maymunlar meligi şüreti bu mişāl üzerine kim yazıldı)

(SL.126b)

(10)cefā ıssı zamānenüñ ve aldayıcı felegüñ hōz °ādeti böyledür kim yigitlik tazeligini(1)(B.122a) kocalık salmağına degşürür ve bāylık °azīzlıđın yoķsullık hōrlıđına mübeddel kıılır. Ve rūzigār(2) kendüzini şol gelinler libāsiyla °ālemlere gösterür ve ol yalan bezegi ve ārāyişi bularuñ cānına(3) gönline °arż eyler şol zāhir bezegi °akılsuzlaruñ aldanmağına meded eylemişdür ve şol(4) aşılısuz hayālleri harīşlerüñ hırşına sermāye eylemişdür.

Ş i°r

- (5) Zamāneye gümān iltme ki kimseye vefāası var
Berüsine ne bakarsın gör añaru ki nesi var
- (6) Güneş yüzlü delim yigidi ol toprağa komişdur
Ve kendü bezenür her gün ne kayđu ne ğusası var
Me fā°ı lün/me fa°ı lün/me fa°ı lün/me fa°ı lün

---

bī peşimānlık//5 cezīrede: ceziyrede//8 koda B:--//9 ve °ayān:--//10
hōz: hōr//126b-2 kendüzini: kendüzin/cānına:--//6 delim B: delim dil-

(7)tā kim kāmular duzağına dutılır ve anuñ murādinuñ esīri olur. Anuñ bāṭını çirkinliginden(8) gāfil ve anuñ cāhdi süstliğinden biḥaber olmuşlardur ve zamānenüñ naqşına kalmışlardur.

Ş i^cr

(9) Gürze yılan bigidür uşbu zamāne devleti
Teni yumşak rengi gökçek içi ağudur katı

(10) Aña aldanmak içinde bāy u yoksul kāmusu
Şāzılıkla ḥōş geçer hīç yok sanasın ḥasreti

Fā'ı lā tün/fā'ı lā tün/fā'ı lā tün/fā'ı lün

(11)Ve cākıl kişi bu ma^cnīlere iltifāt eylemeye ve gön-
lin uşbu dünyānuñ fānī ululığına bağlamaya ve āḥiretüñ

(12)bākī kazancına yüz duta zīrā kim dünyenüñ cömri ve
ululığı dölek degüldür eger māldan nesne(13) ele girür-

se hem ol dağı bākī ve dölek olmaz pes anı komağ gerek

tā kim itler diş bileyüp(14) aña düşeler ve "ḥelāl mī-
rāşdur" diyu üşeler. Fi'lcümle maymunlar meligi Kārdā

nuñ kocalığı ve(15) za^cıflığı zikri āşikāre oldu pāzi-
şāhlik(B.122b) ḥışmeti ve nefsi heybeti eksildi ve anuñ

(1)ḥışmlarından bir tāze yigit irmişidi kim sa^cādet ni-
şānı anuñ alnında zāhir(2) ve devlet ve ikbāl cālāmeti

anuñ deprenişinde yavlağ āşikāreyidi ve anuñ pāzişāhlik
(3)mertebesine ve cihāndārlik menziletine lāyıklığı

(B.122b)

---

ber//9 gürze: göze//eylemeye: idüp//11 gönlin: gönül//13 itler: kişi-
ler//127a-1 alnında: elinde//3 menziletine: mertebesine ve menzileti-
ne/lāyıklığı:-/ince B: anca//4 kendüzine ısındırmak:-/oldı B:-//

ma^clūmıdı pes ince h̄ileler birle çerinüñ göñlin(4) almak
kendüzine ısındırmak ve ra^cıyyet yakışdurmak ardınca oldu
tā kim anuñ dōstlığı(5) göñüllerde karar dutdı ve külli
göñül kamusı anuñ t̄a^catine ve aña uymağa dōlendiler. Pes
(6)Fertüt ve p̄ir maymunı işden akladı çıkardılar ve p̄azi-
şāhlık burundurugın ol yigide işmarladılar. (7)(Maymunlar

(SL.127b)

meligi şūreti bu mişāl üzerine kim yazıldı) (8)Bīçāre ko-
ca maymun ol aradan zārūret oldu kim taşına pes rahtın
sāhile(1) taşıdı kim anda gür bīşe ve çok yimiş varıdı.

(B.123a)

Ve bir su katında bir encīr ağacın makām(2) dutdı ve anuñ
yimişinden h̄aşıl olan k̄ūta kanā^cat oldu ve āhīret yolu
azıgın tevbe(3) ve inābet birle yaraqladı ve āhīret matā
‘ın t̄a^cat ve ‘ibādet birle h̄aşıl eyledi(B.123a) ve ol(4)
ağacuñ dibinde bir bağa varıdı ol su kıyında otururdı ve
ol ağacuñ gölgesinde diñlenürdi.(5) Bir gün ol būzīne in-
cīr direrdi ağac başından bir incīr suya düşdi. Ol suya
(6)düşmekde sudan çıkan āvāz būzīneye h̄ōş geldi anuñıla
şāzılılık ve tarab(7) h̄aşıl oldu. Pes her s̄a^catde bir encīr
ol suya birağurdı anuñıla lezzet bulurdı. Bağa(8) ol bı-
rağduğı incīri yirdi ve şöyle taşavvur eylerdi kim ol
incīrlər şefkatden(9) birağıvirür. Pes bağa endīşe kıldı
kim h̄iç bilişlik yoğiken böyle kerem ve şefkat(10) gös-
terür eger dōstlık ve bilişmek aña ulaşursa bellüdür kim

//5 külli B:-//6 Fertüt: Ferdüt/çıkardılar: akladı//8 rahtın: rahtını
//127b-1 bīşe: mişe varıdı/encīr: incīr//3 t̄a^cat:-//4 su B:-//5 ağaç

çok ikrām ve izzet buyurırsardur.(11) Pes bűzīneye āvāz
virdi ve kendű űűbetin aña ʿarza kıldı. Bűzīneden gűrklű
lű cevāb(12) iűitdi ve çok sevinmek gűrdi pes ol ikinűn
birbirine meyli ve űefkati dűűdi(13) megelā iki ten
içinde bir cān, iki gűgűz içinde bir gűnűl bigi olup bir-
birine karıűdılar. Hem(14) gārib vaűűeti bűzīne zamīrin-
den ıkđı ve hem dađı bađa anuñ űűbeti ve muĥabbeti bir-
le(15) yardımlu oldu ve her gűn bularuñ arasında seviűmek
(SL.128a) revnađı ve tāzeligi artardı ve dűstlik(1) berkiűűrdi űűy-
le kim bűzīne műlki ve ili añmaz oldu bađa dađı ehlini ve
evini terk eyledi.(2) Kaçan bir zamān bunuñ űzerine geçdi
ve bađanuñ evinden gāyib olduğu uzandı pes ol(3) bađanuñ
(B.123b) cifti gűűűaya batdı(B.123b) ĥayrān oldu ve kendű űikāye-
tin bir yārına eydivirdi.(4) (İki subađası űűreti bu mi-
sāl űzerine kim yazıldı)(5) Cevāb virdi kim eger ʿaybla-
mazsañ ben saña anuñ ĥālin bildűreyin. Eyitdi: İ karın-
daűum(6) senűn sűzűnde ne gűmān ve űűbhet olasıdı ve se-
nűn iűāretűne kim ĥilāf idesidi?(7) Eyitdi: İűitdűm kim
ol bir bűzīneyile yavlađ ıssı ĥıűmlık ve katı dűstlik
eylemiű gűnlini(8) ve cānını anuñ űűbetine vađf koñıű ve
anuñ sevgűsin saña ulaűmađdan ʿivaz eylemiű(9) ve senden
ayrılmađ odını aña ulaűmađ suyu birle sākin eylemiű. İm-

---

baűından: ađaçdan/pl suya:-//7 Pes...anuñıla:-/lezzet: kűtdan lezzet//
9 bırađıvirűr: bırađur/bűyle: pűyle/ve űefkat:-/gűsterűr: ider//10
dűstlik: dűstliđ/ne biliűmek aña:-//11 ʿarza: ʿarz/gűrklű: ĥűű//14 ĥa-

di guşsa yimegil(10) fāyidesi yokdur bir tedbīr endīşe
kılğıl kim ferāgat hāşıl ola. Pes ikisi danışık(11) bi-
rikdürdiler hīç bularuñ tedbīri andan yigrek bulunmadı
(SL.128b) kim ol büzīneyi helāk(1) kılalar. Pes ol bağa ol qarın-
daş okuşmış işāretile kendüzin şayru gibi eyledi ve ol
(2)ciftine kendünüñ za^cıflığın haberin viribidi bildür-
di. Pes bağa büzīneden destūr diledi kim evine vara ehle
ve ^cayāle kavışmaklık ^cahdin tāze kıla. Pes kaçan evine
(B.124a) vardı ^cavratı(4) şayru buldı. Luţf göstermek(B.124a) ve
göñül istemege başladı ve çok yaldanmak gösterdi. Elbet-
te ol(5) hīç iltifāt eylemedi ve hīç dudagın depretmedi
ve cevāb virmedi. (İki bağa şūreti(6) bu mişāl üzerine
kim yazıldı)(7) Pes anı tīmārlayanlardan şordı kim bu
āvāzuñ ve söz söylememegüñ sebebi nedür? Ol(8) qarındaş
okuşmış eyitdi: Ol şayru kim otlardan nevmiz ola ve ota-
layıcıdan mahrūm ola anuñ dili nite(9) söyleye? Çün bağa
bu bābı tamām işitdi zārılıklar eyledi rencūr ve kaygulu
oldı ve eyitdi:(10) Ne ot ola kim uşbu deñizde bulunmaya
ve dürişmek birle ele gelmeye. Tizirek eydüñ kim(11) anı
istemekde ırağa yakına yilem eger cān ve göñül virmegile
(SL.129a) dağı ele gelürise dirīg dutmayam.(1) Cevāb virdi kim bu
dürlü renc ki rahmda olur anı otalamak ^cavratlar işidür

---

rīb: garīblik/bağa anuñ: bağanuñ//15 yardımolu: yardımolu/tāzeligi:--//
128a-1 mülki: mülkini/añmaz: añamaz//3 batdı: düşdi//6 ve senüñ...ide-
sidi?:--//7 ıssı:--//8 vakf komsı: vakf eylemiş//11 danışık birikdürdi-
ler: danışıldar//128b-2 za^cıflığın: za^cıflığı/haberin B:--//3 ^cayāle:

ve anuñ maymunlar(2) yüreginden artuğ dermānı olmaz. Ba-
ğa eyitdi: Maymun göñli kanda bulına? Eyitdiler: Hāli
şöyledür(3) ve seni anuñçün kığırduğ kim tā dīzārı kıyā-
mete kalmaya. Pes kaçan bağanuñ intizārı(4) hadden geçdi
yavlağ kayğulu oldu ne kadar kim çāre ve dermān vechin
(B.124b) istedi bulmadı.(5) Pes zārūret birle(B.124b) tama^cın
kendü dōstına bağladı ve kendüzine eyitdi: Eger anı alda-
rısam(6) ve bunca dōstlığı ve birliği zāyi^c kılursam er-
likden ve mürüvvetden daşra çıkmış olam(7) eger kendü
kavlüm ve anuñıla ^cahdum yolında sābit olurısam ve kendü-
zümi ^caybdan(8) mekr eylemekden sakınursam ^cavrat kim dī-
nüñ diregi ve dünyānuñ bezegi ve evüñ ābādān(9)lığı ve
ehlüñ düzenliği ve dīrligüñ sābitliği kamusı aña ta^cal-
luğdur korku deñizinde(10) kalmışdur anı nideyin? Bu dür-
lü birkaç fikr eyledi bir sā^cat bu endīşede hayrān oldu
(11) āhir ^cavrat ^cişvesi gālib oldu ve tedbīr aña karar
duttı kim kendü dōstı(12) büzīneden ol maqşūdı ele getü-
re. Pes göñlinde eyitdi ve bildi(13) kim tā büzīneyi bir
cezīreye bırakmayınca kim anda aclık birle öle, ol garaž
(14)hāşıl olmaz ve ol maqşūd ele gelmez ve zārūretde bu-
nuñ bigi iş kayurmaz.(15) (Büzīne ve bağa şūreti bu mi-

(SL.129b) sāl üzerinedür kim yazıldı)(1) Bu kaşd üzerine büzīne ka-

---

^cayyāline//5 eylemedi: itmedi/depretmedi: debredüp//8 karındaş B:--//
9 kayğulu:--//11 yilem: yelem/virmeg-ile: birle//129a-1 dürlü renc B:
derd-i renc/anuñ...olmaz: anuñ dermānı maymunlar yüreginden artuğ ol-
maz//2 göñli: yüregi/hāli: hāliyā//5 tama^cın: tama^c//6 birliği:--//

tına girü geldi. Ve anuñ müştaklığı bağa dīzārına yavlak
gālib(2) olmuşıdı. Pes kaçan bağa biraz sākin oldı may-
mun şordı ve ehli ve oğlanları niteligin(3) irdedi. Ce-
vāb virdi kim: Senden ayrılmak renci baña şöyle gālib ol-
dı kim bulara ulaşmaklık(4) lezzeti hīç belürmedi ve her
(B.125a) sā^cat senden ayru(B.125a) olduğum sebebiyle şol senüñ pā-
dişāh(5)likdan ve ilden günden ve kavmden kabīleden ay-
rıldığum añardum, dirliğüm datsuz(6) olurdı ve imdi umar-
van kim beni ağırlayasın eve gelesin evi ve oğlanları
kendü(7) dīzaruñla bezeyesin ve şād kılasın tā senüñ ka-
tuñda benüm menziletüm varlığı kamuya ma^clüm(8) ola ve
konşılar ve hışmlar anuñla mufāharet eyleye ve ol ta^cām
kim eylemişlerdür öñüne(9) getüreler meger kim bu sebeb-
ile ve eylükler kim bize eylemişsin bir niçesinüñ hākķı
ödene. Būzīne(10) eyitdi: Bu harc ve zahmet muhtāc degül-
dür kim mürüvvet ehlinüñ dōstliğından(11) şafā ve i^cti-
kād ve sevişmek mu^cteberdür andan ayruğınuñ ya^cnī yimek
(SL.130a) ve içmek gibi(1) ol kadar vezni ve i^ctibārı yokdur kim
dürlü kuşlar ve cānavarlar hīç bilişsüzlik ta^cāmda(2) ve
suda ittifāk düşer kim bile yirler içerler ammā ol ara-
dan dağılıcak birbirinden fāriğ(3) olur hergiz birbirin
añmaz. Ammā girçek dōstlaruñ arasında bu^cde'l-maşrıkeyn

//7 kendü kavlım ve anuñ-ile ^cahdum: anuñ-ile kendü ^cahdüm//10 nide-
yin: nedeyin//12 vi bildi:-//14 ele gelmez: ola gelmez/zarūretde: za-
rūretten/bunuñ: bu/biggi iş:-//129b-9 bize:-//10 dōstliğından: dōstlı-
ğına//11 ya^cnī:-//130a-2 düşer kim: şöyle düşdi kim//3 hergiz B:-/bir-

kadarı ırak olursa(4) dağı birbirin unıtmaz ve her birisininüñ rāhatı birbirin anmağıla olur ve her birisininüñ uykusı(5) birbirininüñ hayāli ve düşde görmegi için olur. Bu dükeliyle eger dilersem kim senüñ ehlüñi(6) ve oğlanlaruñı görmege varam ammā deñizden geçmeklik düşvārdur kim senüñ evüñ deñiz içindeki(7) cezārededür. Su bağıası

(B.125b)

eyitdi: Ben seni(B.125b) arkama götürem göçürem kim ol cezārede(8) hem iminlik ve rāhat ve hem giñlik ve ni^cmet vardır. Fi'lcümle birkaç efsün kulağına(9) okudu kim büzine tosunlığı kodı ve kendü ihtiyārı dizginin aña işmarladı. Pes bağı(10) anı arkasına götürdi yüz evdin yaña urup gitdi. (Büzine şüreti kim(11) bağıaya binüp gider bu

(SL.130b)

misāl üzerine)(1) Kaçan bağı su ortasına irdi biraz endişe eyledi mekr ve hilenüñ soñı eyü düşmedügi için yine(2) endişe kıldı ve kendüzine eyitdi: Uslular key sakınmağı nesnenüñ lāyıkrağı şol gaddārlik ve aldayıcılık(3) adın adanmağdur hāşa ^cavratlardan ötrü kim bulardan hirgiz ve fā bulunmaz. Ve eyitmişlerdür kim "altunuñ(4) ^cayāarı tamāmlığı kuyumcı ve od birle bilinür ve devenüñ kuvveti ağır yükile bilinür ve hirgiz ^cavratlar işine(5) ve bularuñ yavuz ^cahdine ^cilm irmiş ve iresi degüldür." Pes ortasında durdı bu dürlü danışığı(6) gönliyle çok kıldı pes

---

birini:-//6 deñiz B:-//8 günlük:-//10 evdin: eve/yaña urup:-//130b-3
bulardan:-//5 danışığı B: dartsışık//6 ikircinlik:-/gümān gönline: gönline gümān/fikrünüñ ve durmağunuñ: fikrünüñ ve durmağunuñ/sebebi B: fikri//

ikircinlik ve gümān göñline düşdi. Būzīne sordı kim fikrūñ ve(7) durmağūñ sebebi nedür? Meger kim beni götürmek saña düşvār geldi andan ötrü endişelü olduñ?(8) Bağa eyitdi: (B.126a)Kandan söylersin ve anuñ nişānlarından bende ne gördüñ? Eyitdi: Şol(9) nefsile savaşıduğūñ ve uşbu ^cazmūñ içinde rāyuñ sergerdān olduğı aña nişāndur. Bağa(10) cevāb virdi kim: Doğru söylersin. Bu endişeye düşmişven uş evvelki gündür sen(11) böyle dırsın ve benüm ciftüm dağı şayrudur ve kōrkudan dağı imīn olmağa yaramaz ve eyle kim(12) konuklamak ve ağırlamak şartıdur: yirine getürmeyevüz fikrüm budur. Būzīne eyitdi: Çün senüñ i^cti-kāduñ(13) bize doğrudur ve bizi istemege rağbetüñ artukdur eger tekellüf olmazısa dōstlığa lāyıkrağ(14)dur göñlüñi fāriğ dut ve olmaz endişeler hātıruñdan çıkar. Böyle dise bağa biraz dağı gitdi(15) yine duruvardı. Evvelki yine yiñiledi. Pes būzīne gümāna düşdi ve hayāli(1) artdı ve kendüzine eyitdi kim çün kişinüñ göñline bir dōstdan yavuz gümān düşe(2) gerek kim tizirek göz açalar ve anuñ tedārügin eyleyeler andan bağaya eyitdi: Fikrūñ sebebi(3) nedür kim her lahza endişe meydānında segirdürsin ve hayrānlık deñizine batarsın? Eyitdi: (4)Avraduñ za^cıflığı ve anuñ aḥvāli yatluluğı beni böyle fikrlü eyler. Būzīne eyitdi: Dōstlık(5) vechinden bu fikrūñ sebe-

---

//9 savaşıduğūñ: savaşıduğūñdan/işbu bu ^cazmūñ:-//13 ve bizi...artukdur:-//14 göñlüni:-/dut: ol//13la-5 fikrūñ: fikrünüñ//7 gerek imiş: gerek//10 kimse:-/şöyle kim ol cezāre: eger ceziyre ye//11 eger göñlü-

bin baña bildürdün imdi görmek gerek kim ol ne rencdür
(6)ve anı otalamak tarîkı nitedür? Bağa eyitdi: Tabîbler
bir ot buyurdılar kim aña hirgiz elümüz irmez.(7) Şordı
(B.126b) kim âhir ne ot ben dağı bileyin? Bağa eyitdi kim(B.126b)
büzîne yüregi gereğimiş kim(8) ol rencden kurtıla. Pes
su ortasında büzîne başından tütün çıkdı ve gözleri(9)
karañu oldı ve kendüzine eyitdi kim nefis ârzüsü ve hırş
kuvveti beni uşbu kerkulu(10) çamura bırakdı imdi hîle
ve mekrden artuk benüm elüm dutucu kimse yokdur şöyle kim
(11)ol cezîreye varıcağ eger gönlümü virmezisem ol cezî-
rede kalurvan ve açlıkdan(12) ölürven eger kaçup kendü-
zümi suya bırağursam cânı yile virürven, dünyâ ve âhîret
(13)ziyânı baña hâşıl olur andan bağaya eyitdi: Ol mestü-
renün otalanmağı vechin bildüm,(14) yavlağ geñezdür. Ve
°alimler eyitmişlerdür kim "zâhidler kim âhîret azığı ve
sevâb zahîre(15) eylemek için kişiden nesne dileyeler
anı yağmak eyü degüldür ya dağı pâzişâhlardan halk(1) dir-
(SL.131b) ligi için °adl ve hayrât isteyeler anı dağı yağmak eyü
degüldür ya dağı döstlar bir nesne(2) dileseler kim ol
nesneyile ol dōsta ferâğat ve sağık gele anı dağı yağ-
mak eyü degüldür"(3) imdi ben ol renci bilürven ve bizüm
°avratlarımızda dağı ol renc çok olur ve gönül(4)lerü-
müzi bile virürüz tâ kim şifâ hâşıl ola. Ammâ bu haberi
yirinde diseñ gönlümü bile getürürdüm.(5) Bağa eyitdi.

---

mi: yüregüm/ol cezîrede: anda/açlıkdan: aç//12 verürven: virürin//
131b-1 ya dağı döstlar: ya döstlar döstlardan//3 gönüllerümüzi: yü-

(B.127a) Göñlüñ bile degül mi? Büzine eyitdi: Maķāmda ķodum git-
düm. Baĝa eyitdi:(6) Neĝün bile getürmedüñ? Eyitdi: Büzī-
nelerüñ ^cādeti oldur kaçan bir dōst(B.127a) evine(7) var-
salar ve dileseler kim günü şādılıĝıla geĝüreler ve yimek
içmegile şöyle kim kayĝu eli bularuñ etegine irmeye(8)
göñli bile iletmezüz zīrā kim göñül miħnet yiridür ve
kayĝu ve meşakķat bīñarīdur şöyle kim bir sā^cat içinde
(9)bir kayĝu gelür anı başar şol şāfī dirligin bulanuķ
eyler ve şol tatlu ^cōmrin tatsuz eyler.(10) Ğün ben senüñ
evüñe varurdum kim senüñ oĝlanlaruñıla işirgenmek ve on-
laruñ ^cazīz dīzārın(11) görmek hiĝ kayĝusuz baña tamām
ola pes göñli koyup geldüm daķı eger ben göñüli bile
iletmezisem(12) sen hōd ma^czūr dutarsın ammā ol t̄ayife
kim ol mestürenüñ dōstları(13) ve kōñşıları ĝümān ilete-
ler ve eydeler kim "bunca dōstlık ve sevişmek arasında
şol kadar(14) nesneyi dirīĝ dutdı ve göñlin bile getür-
mediler" diyeler, ^cayblayalar. İmdi eger ĝirü dönerisem
(15)kim varavuz yaraķlanavuz ve göñli bile getürem ve ol
(SL.132a) mestüreden utlu olmayam. Böyle dise ol(1) baĝa fi³lhāl
ĝirü döndi ve anuñ sözine inandı pes büzineyi ol ağac
dibindeki(2) su kıyına çıkardı. Büzine segriyüp ağaca ağ-
dı. Baĝa bir sā^cat muntazır oldu. Andan(3) kıĝırdı gel
diyu. Büzine ĝüldi ve eyitdi:

---

reklerimüzi//4 ola: olur/diseñ: demişmiseñ//7 günü: ĝünün//10 varurdum
B: varuvirdüm//14 getürmediler: getürmedi//132a-1 fi³lhāl: derhāl//

- İ̄ ki dōstlık gösterūben dūşman olan eşkere
(4) Kav̄l şarṭuñ böyle midi bizūmile ī serā

Fā ʿi lā tūn/fā ʿi lā tūn/fā ʿi lā tūn/fā ʿi lūn

(Būzīne ve baḡa şūreti bu mişāl üzerine)

- (B.127b) (5) Tīz ola kim sen elūñden ne çıkardın bilesin
Çünkü perde götrile gizlüler ola eşkere
(6) Kılduḡuñı añlayasın assı mıdur yā ziyān
Fikr idūben tiz bilesin çün baḡasın deftere

Fā ʿi lā tūn/fā ʿi lā tūn/fā ʿi lā tūn/fā ʿi lūn

- (7) Kim ben ʿōmrimi pāzişāhlıḡıla geçürmişven ve rūzigā-
ruñ ıssısın şovuḡın dadmışvan(8) ve hayr ve şer çok aḡ-
vāl gözūmile görmişven bugünkü gün uş zamāne virdüḡin gi-
rū diledi(9) ve çarḡ-ı felek baḡışladuḡın girū aldı şim-
(SL.132b) di müflisler bölüḡinden olmuşvan. Ben bu(1) muḡaddimeler
hükmile ne iş olurisa benden gizlü kalmar muvāfıklık ve
münāfıklık kim iderler key(2) bilürven. İmdi bu sözden
geçgil ayruḡ erenler meclisinde oturmaḡıl ve kav̄l bütün-
ligi(3) üzerine lāf urmaḡıl ve öḡünmegil. Anuñ için kim
her kim hünermendven diyu da^cvī(4) kıla kişiligūm ve mü-
rūvvetūm çokdur diyu öḡine çün sakınmaḡ vaktı gele lāci-
rem sınaḡ mehekkine(5) çalıcak şaru yüzlü ola daḡı kan-
kı aḡacı kim rengile bezeyeler ve dürlü ārāyiş aña kıla-
(B.128a) lar(6) pes(B.128a) yaḡmaḡa ol aḡac ^cuddan yigrek ve ar-

//5 elūñden ne çıkardın bilesin B: añasın şol elūñden çıkarduñ/götri-
le: götürüle//6 bilesin: bulasın//132b-4 mürūvvetūm:--//6 yaḡmaḡa: ya-

tuğırak gözükür ammā çün od inşāfı(7) araya gele ^Cudı
dütüzmek için şuffe şadrına geçüreler ve ol ağacı ılısu
^Calafın(8) eylerler dağı gümān iletmegil ben şöyleven kim
ol eşek için dilkü eyitmişdi(9) kim "ol eşegün göñli ve
kulağı yogıdı." Pes bağa şordı kim ol niteyidi?

ARSLAN(10) VE DİLKÜ VE EŞEK DĀSĪTĀNĪ

39

Eyitdi: Getürmişlerdür kim bir arslan varıdı kim(11)
aña uyuz gālib olmuşıdı şöyle kim anuñ kuvveti sākıt
olmuşıdı kim(12) hareketden küllī kalmışıdı ve dağı av
sāzılığı terk olmuşıdı. Ve anuñ(13) kullığında bir
dilkü varıdı kim anuñ ta^Cāmı üstine dururdı ve aña(14)
kullık iderdi. (Arslan ve dilkü şüreti(15) bu mişāl

(SL.133a)

üzerine kim yazıldı)(1) Bir gün dilkü eyitdi kim: Me-
lik uşbu rence hiç ^Cilāc ve dermān eylemeyiser mi?
Arslan(2) eyitdi: Ben dağı ol fikrdeven kim yavlağ hōr
olmuşvan eger otlar ele girsedi hiç şoña(3) komadın
otalalanadum. Ve eydürler kim eşegün göñli ve kulağı
gerek andan ayruğ hiç nesne(4) aşşı kılmaz ve anı bul-
maqlık dağı geñez degül. Dilkü eyitdi: Eger melik ni-
şān virürse(B.128b) ben anı(5) bulmağı hiç şoña koma-
yam şol şālih devesi bigi taşdan çıkaram getürem. Ve
meligün tüsi(6) dökülmişdür ve görki ve cemāli ve

(B.128b)

---

kımlığa//7 ılısu: hammām/^Calafın: ^Calafı//133a-3 ayruğ:-//4 nişān: mi-
şāl//133b-1 görürven: olduñ//2 ^Calef ve yim gūssāsın yimez: ^Calaf vir-

heybeti eksilmiştir ol sebebden pışeden taşra çıkmaz
(7)oldı. Ve uşbu yakında bir çeşme vardır ve bir gā-
zūr anda ton yur ve anuñ yükin tartan(8) eşek ol çe-
mende otlar ben anı aldayam alam gelem melik nezr ey-
lesün kim anuñ kulağın(9) ve yüregın yidükden sonra
kalan gövdesin şadağa kıla. Arslan ol şartı yirine
(10)getürdi. Pes dilkü eşegün katına geldi luţf ve
(SL.133b) yumşaklık birle kelecı kapusın açdı ve andan şordı
kim: Ne sebebdür aruğ ve rencūr görürven? Eyitdi: Uş-
bu gāzūr beni eksük(2)süz işe dutar ve hiç tımār eyle-
mez ve hırgız ^calef ve yim guşşasın yimez azdan öküş-
den diñlenmegüm(3) hiç maşlahat görmez. Dilkü eyitdi:
Kurtılmağ ve kaçmağ hāzır ne zārüretden bu miñneti
ihtiyār(4) eylemişsin? Eyitdi: Ben meşhūr ve bellüven
ne yire varursam bu meşakğatden kurtılmaz ve yaluñuz
(5) bu belāya ben dutulmuş degülven niçe benüm bigi-
ler bu renc içinde giriftārdur. Dilkü eyitdi: Eger(6)
buyurursañ seni bir çemene ve mergızāra ileteyin kim
anuñ yiri güher-fürüş dükānı gibi(7) dürlü cevherile
bezenmiştir ve anuñ hevāsı ^caţţār evi gibi müşğ ve
^canber yiyisile tolmışdur(8) ve bundan ilerü dağı bir
eşege bu öğüdi virmişdüm şimdi ferāğat yazısında gö-
(B.129a) ceklenür(9) ve iminlik ve rāhat çemeninde(B.129a) ot-

---

mez/azdan öküşden: az öküş//3 miñneti: zahmeti//4 kurtulmaz: kurtul-
mazvan//7 yiyisi ile: koğusıyla//9 eşek:-/hām:-//10 odından: odundan//

lar. Kaçan eşek bu faşlları işitdi hām tāmā^clık aña
(10)eşer eyledi tā kim dilkünün etmegi bişdi ve acılık
odından kurtuldı. Pes eşek eyitdi: Senün(11) işāretün-
den geçmek yokdur zīrā bilürven kim bu şefkati ve bu
keremi kendü luţfuñdan idersin. Pes(12) dilkü öñine
düşdi tā kim anı arslan katına iletđi. (Arslan ve dil-

(SL.134a)

kü ve eşek şüreti bu mişāl üzerine kim yazıldı)(1)Ars-
lan kaçđ eyledi bir zaħm urđı za^ciflik kuvvetsüzlik
sebebinden ol zaħm(2) eşer eylemedi pes eşek kaçđı.
Dilkü arslanun za^cifliğin yavlağ dañladı ve eyitdi(3)
kim çün zaħmun bu eldenidi kim bir aruğ eşegi ağdarı-
madun ya bir hayvāna ^cazāb(4) eylemekde fāyide neden-
idi? Pes bu söz arslana yavlağ katı geldi pes endīşe
(5)kıldı ve gönlinde eyitdi kim: eger eydüvirsem kim
sehl dutdum kendüzümü hayrānlığa ve usañlığa(6) men-
süb kılmış olam eger kuvvet eksükligine ikrār eyler-
sem kendü ^cācizliğümü bildürmiş(7) olam pes bu endī-

(B.129b)

şeyi kıldı. Āħir eyitdi kim nekim pāzişāhlar(B.129b)
işler şart degül kim(8) ra^cıyyetün andan haberi ola
ya anı bilmek isteye kim pāzişāhlar rāyı gördüğine her
bir(9) kişinün hātırı irmez. İmdi suālden geçgil ve
eşegi kığırğıl kim girü gelsün tā senün girçek(10)li-

//11 yokdur: olmaz/keremi:-//134a-3 ağdarımadun: ağdaramadun//4 neden
idi: neyidi//5 ve gönlinde:-/eydüvirsem: eydürisem//6 bilmiş: bildür-
miş//8 gördüğine: gördüğün//9 girü:-//11 diküye:-/ nireye: ne yire//

güñ anuñla rüşen ola dağı kendü kullaruñdan ^cināyet ve mertebet içinde artuğ olasin.(11) Pes dilkü girü vardı. Eşek dilküye ^citāb eyledi ve eyitdi kim beni nireye iletdüñ? Dilkü(12) eyitdi: Henüz senüñ rencüñ ve miñnetüñ müddeti dükenmemişdür ve sen gönüñni yirinden(13) ırmamak gerekdüñ kim ol eşek saña el doğru kıldığı senüñile bilişmek ve senüñ şöbetüñe(14) ulaşmakdan ötürüyidi. Eger biraz tevakkuf eyleseñ dürlü luğf ve alçaqlık görüridüñ. Böyle(15) dise eşek ol arslanı dağı eşek sandı kim andan ilerü hergiz eşek görmiş degüldi.(1) Pes bu mizāc üzerine efsün okudı kim eşegi şübheteye bıraktı şöyle kim arslanı bellü eşek (2)şandı. Pes dönüp arslan katına geldi. Arslan aña ülfet ve işirgenmek ve yakınlık gösterdi(3) tā kim eşek dağı yakın geldi ve yakışdı pes arslan segridi bir hamlede anı akdardı(4)(B.130a) ve dilküye eyitdi kim: Ben varayın gısl eyleyeyin andan gelem kulağını ve gönüñni yiyem kim bu(5) rencüñ ^cilācı eyle tamām olur. Pes arslan gısl eylemege vardı ve dilkü anuñ yüregi(6) ve kulağın temāmet yidi düketdi. Arslan girü geldi ve sordı kim: Göñül ve kulağ kanı?(7) Dilkü eyitdi: Meligüñ ^cömri bāķi olsun kim eger anuñ gönüli ve kulağı varmışadı kim ^caql(8) ve işitmek ma^cdenidür

(SL.134b)

(B.130a)

//12 senüñ:-//14 ulaşmakdan ötürüyidi: ulaşmağa evimekten ötürüyidi//
134b-1 şübheteye: şübheteye//135a-1 işitmeye midı: işitmeyedi//3 hağkuma:

senüñ katuña mı geleydi (Dilkü ve eşek şüreti)(9) kim

(SL.135a)

senüñ hamleñi görmişiken ve zahmuñı yimişiken, eger
kulağı varmışsa benüm aldamağımı ve yalanımı(1) işit-
meye midi ve gönli varmışsa benüm mekrüme dutulmayadı
ve kendü ayağıyla gür kapusına gele midi?

(2)Ve bu meşeli şundan ötrü getürdüm tā bilesin kim ben ku-
lakşuz ve gönülsüz degülven. Ve seni(3) şol ince fikrlerden
ve dürlü mekr ve aldamağdan hiç nesne komaduñ kim benüm haq-
kuma eylemedüñ(4) ve ben kendü rāyum ve ʿaklum birle añladım
ve çok dürişmişven tā kim karañu olmuş ve düşvār(5) olmuş iş
geñez oldu. Henüz senden şol tevaḳku^c var mı kim ben girü
katuña varam? Muḥāl(6) endişe kılmak şart degüldür.

Şi^cr-i türki

- (7) Eger sen ay olursañ göge bakmayavan hirgiz
Eger sen devlet olursañ saña yakmayavan hirgiz
Eger imden girü saña ben aldanur olursam
(8) Buyur başımı dögsünler sözüñ yıkmayavan hirgiz
Me fā^ci lün/me fā^ci lün/me fā^ci lün/me fā^ci lün

(B.130b) Bağa eyitdi: Doğru söylersin bugünkü gün(9) inandüğüm inan-
madüğüm birdurur ve senüñ(B.130b) gönlüñe benden bir cirāhat
düşdi kim meger çarḥ(10) luḫfı ve rüzigār uzlığı birle mer-
hemlene ve yavuz hülulık ve ad yavuzlığı daḫı benüm alñuma
şöyle(11) basıldı kim anuñ yuyulmağı ʿaḫla ve imkāna gelmez
kayğu ve ḫasret ve peşimānlik aşşı kılmaz pes(12) gönli ay-

ḫakkımda//5 senden:-/sen devlet: devlet sen//8 sözüñ yıkmayavan: yüzü-

rulık şerbetin nüş kıılmağa virmek gerek ve teni firāk ve iştiyāk deñizine bırakmaq(13) gerek.

Şi^cr-i türki

Qatı pişmānvan işüme yañıldum key haṭā kııldum
Senüñ ayrulıgūñdan ben ğuşa deñizine ṭaldum
(14) ^cAcab ne kulluq ideven kim olasin yine ḥōşnūd
Eger olmazısañ ḥōşnūd zihī ḥayrān ki ben kııldum

Me fā^cī lün/me fā^cī lün/me fā^cī lün/me fā^cī lün

(15)Bu faşlı tamām taqdīr eyledi maḥrūm ve ziyānlı girü dön-
(SL.135b) di gitdi. Budur ol dāsitan(1) kim kişi bir dōst ya māl ele
getüre cehdilikla ya cehdilikşuz andan ğaflet ve cāhillik
(2)sebebiyle anı yile vire tā kim ebed pūşmenlik içinde ser-
gerdān kıala. Pes rāy ve tecribe ehli(3) gerek kim bu bābda
key fikr ve endīşe kıla kendünüñ ^caqlına ve fehmine birağa
ve ḥaḳīkat bile kim(4) dōstı ve mālı kim kıazanur ^cazīz dut-
maq gerek zāyi^c olası yirden ve olmaz yirden māl virmekden
saḳınmaq gerek zīrā her nesne kim elden çıkar ārzūyıla(5)
girü ele gelmez olur ḥayrānlıq ve kıayğu yimek ve ğōñli ṭar
dutmāq ve ḥasretlik ḥiç aşşı kıılmaz olur.(6) Teñri ta^cālā
(B.131a) (B.131a)hidāyet ve sa^cādet rüzī kılsun, doğrı yola girmek
mededlerüñ bizüm(7) sözlerümüze ve kıavlümüze ve fi^clümüze
kıoşıvirsün kendü luṭfı ve keremi birle āmīn yā rabbe'l-
^cālemīn.

ne baḳmayavan//11 ^caqla:--//13 Qatı pişmānvan: beşimānvan/işüme: işüme
kim/ben B:--//14 ^cAceb ne kulluq ideven: ^cAceb nite kılam kulluq//135b-
1 cehdilikla: cehdilikle//2 pūşmenlik: beşimānlıq/kıala: ola//4 zāyi^c..

(8)

SEKİZİNCİ BĀB

ZĀHĪD VE GÖJEN İÇİNDE

Rāy Berhemene eyitdi: (9)İşitdüm ol kişinüñ dāsıtānın kim kendü murādına kâdir ola andan anı saklamakda(10) usañlık eyleye tã kim peşimānlik odi içine düşe. İmdi beyān eylegil (11)şol kişinüñ meşelin kim işler ve niyyetler sürmekde ta^ccıl eyleye tefekkür(12) ve tedebbür fāyidelerinden gāfil ola tã kim anuñ işinüñ şoñı ve ^cākibeti(13) ol ivmeklik sebebinden neye ire anı bildürgil? (Berhemen(14) ve Rāy-ı

- (SL.136a) Hindī şūreti bu mişāl(15) üzerine kim yazıldı)(1)Berhemine hakīm eyitdi: Her kim işinüñ bünyādın ^caql ve kifāyet uyanıklık ve döleklik ve(2) ağır başluluk üzerine urmaya anuñ işinüñ ^cākibeti melāmetlik ve hōrlik olur. Ve öğülmüş(3) hulk ve haşlet kim Teñri ta^cāla ādemileri anuñıla bezedi halimlik ve döleklik ve ivmemek(4)dür. Nitekim peygāber^caley-
- (B.131b) hi's-şalātüve's-selām eyitdi: (B.131b)"inneküm len tes'āvu'n-nāse bi-emvāliküm fe-se^cavhā bi-aḥlāküküm" (5)Eger kişi dürlü eylik ve kerem ve ihsān eylemek kapusın aç ve(6) kendü kırlarından ol ma^cniler içinde öñürde ve ilerü gele çün hulk çirkinligi(7) ve yüz bütümlüğü aña ulaşa anuñ kamu hü-

---

..gerek B:-//6 sa^cādet:-//7 luḫfı:-/āmin yā rabbe'l-^cālemīn: inşā'āl-lāhu te^cālā//12 ^cākibeti:-//13 bildürgil: eyitgil bilelüm//136a-5 ihsān:-//7 ulaşa anuñ B:-/^caybını:-//136b-8 ve dölleri kesile:-//9 āzārsuzluk:-//10 kişiler...olalar:-//11 eyitdi: buyurdı//13 lāyık:-//

nerlerini ve ^caybını örter lācirem kişilerün ^{tab}cı andan
(SL.136b) ürker ve aña(1) kimsene yakışmaz olur ķavluhū te^cālā velev
ķunte feżzan ğalīza'l-ķalbi lā yanfażzū min ħavlike daķı
İbrāhīm(2) ^caleyhi's-selām şıfatında gelmişdür kim inne
İbrāhīme evvāhun ħalīm anuñ iķün kim ħalīm kişi(3) sev-
ğülü olur ve ħaşların ^camlarun ğoñülleri aña meyl ider olur.
Hemīşe Mu^cāviye dilinde bu söz(4) yürüridi kim "Hāşimīler
cömerd gerek ve benī Ümeyye ķavmi ħalīm gerek ve Maķ.ūm ķa-
bīlesi tekebbür(5) gerek ve Zübeyr ķavmi alıp gerek." Bu söz
emīrū'lmū'minīn Ḥasan rażıya'llāhū 'anhū ķulağına irdi(6) pes
eyitdi: Mu^cāviye diler kim Hāşimīler cömerdlik eyleyeler tā
kim yoķsul olalar ve(7) Maķ.ūm ķavmi tekebbürlik ķılalar tā
kim ħalk bulardan ürke ve ādemīler buları düşmen duta ve
Zübeyr(8) ķavmi alplık ve bahādırlık birle kendülerin ķatı
savaşa bırağalar tā kim depeleneler ve dölleri(9) kesile ve
benī Ümeyye ķavmi kim Mu^cāviye_nuñ ħışmlarıdur ħalīmlık ve
āzārsuzlık birle ħalk(10) ağzına düşeler ve kişiler ğoñlin-
de sevgülü olalar ve ħalkun bularun döstliğına meyli ola."
Ve ħalīmlık(11) kişiyeye döleklik ve sākinlik birle ħaşıl olur
(B.132a) ğün(B.132a) peyğamber ^caleyhi's-selām eyitdi: (12)Lā ħalīme
illā zū sebātin. Zīrā işlerde ivmeklik beğenilmiş degüldür
ve uslular ħulkına lāyık(13) degüldür fe-inne'l-^cacelete
mine'ş-şeytāni.

//14 ivmegile:-/elini: elin/yirde: yire//137a-5 ķılayıdı: ķıla//7 anı
...olam:-/dutmaya:-//10 n'oldı: ne oldı/oğul: oğlan u oğlan: er//

Ve bu söze lāyık ol Zāhid hikāyeti muvāfıkdur kim(14) añla-
lamakşuz ve fikrsüz ivmegile işe girdi tā kim elini haşsuz
yirde kana buladı ve bir(15) bīçāre günāhsuz göjeni depele-
di. Rāy şordı kim ol niteyidi? Eyitdi:

(SL.137a) Getürmişlerdür kim(1) bir Zāhidüñ bir etegi arı °avratı
V varıdı kim anuñ yañağınuñ °aksi şubḥ soranlara māye virür-
di(2) ve zülfinüñ rengi aḥşam karañulığına meded kııurdı.
Ve Zāhid yavlaḥ ḥarīşidi kim andan bir oḡlan(3) vücūda gele.
Çün bir zemān geçdi oḡlan ittifāk düşmedi. Zāhid nevmiz ol-
dı pes(4) nevmizlikden soñra Teñri ta°ālā rahmet kııldı ol
°avrat °ayāle kaldı. Pes pīr Zāhid(5) şād oldu ve diledi kim
her gün anuñ zikrin tāze kııayıldı. Pes bir gün °avratına
eyitdi: (6)Tiz ola kim senüñ oḡluñ doḡa aña görklü ad virem
ve ṭarīkat edebin ve şerī°at ḥükmin(7) öğredem anı öğretme-
ge becid olam söyle kim az zamānda dünyā mansıbların dutmaḡa
lāyık ve kerāmet(8) eyitmege muvāfık ola ve bizüm zikrümüz
anuñla bākī kala ve anuñ daḡı döli ve oḡlanları ola ve(9)
bize anlarıñla ḡöñül şāzılıḡı ve ḡöz aydınlığı ḥāşıl ola.

(B.132b) °Avrat(B.132b) eyitdi: (10)N'oldı saña ve kandan bilürsin
kim ben oḡul doḡuram? Ve mümkindür kim oḡlanum olmaya eger
olurısa daḡı er oḡlan olmaya.(11) (Zāhid ve °avrat şūreti)

(SL.137b) (1)Eger ittifāk düşüp Teñri ta°ālā bu ni°meti bize rüzī kı-
lursa şāyed ki °ömr yārī kıılmaya. Bu iş(2) yavlaḥ ırakdur.

ve sen bilmezligile söylersin ve ārzū atına binüp lāf urmak yazısında(3) göceklenürsin. Ve bu söz dosdoğru şol Zāhid sözine beñzer kim  aqlsuzlık birle balı(4) ve yağı kendünün yüzine ve saçına saķalına döküp bulaşdurdı. Zāhid şordı kim ol niteyidi(5) bildürgil ve beyān kılğıl.

ZĀHĪD KİŞİ DĀSĪTĀNĪ

40

Eyitdi: Getürmişlerdür kim(6) bir zāhid kişi varıdı ve bir bāzırgān kim bal ve yağ satıcıyıdı aña konşıyıdı ve her(7) gün bal ve yağ ol Zāhıde küt için virbirdi zāhid anuñ birazın yiridi birazını bir küpecüğe koyup ev (8)bucağında asa komışdı. Pes az az gün öküşile ol küpecük tıoldı. Bir gün zāhid ol(9) küpecüğe bakardı pes endişe kıldı kim: Eger şol yağı balı on(B.133a) aķçaya şatabilürsem biş(10) baş koyun anuñıla şatun alam biş ayda her birisi kuzılaya ve anuñ dölinden süriler(11) ola ve bizüm anuñıla kuvvetümüz arta ve kendü dirliğüm sebeblerin anuñıla tāze kılam ve bir ulu(12) hānedan ehlinden kız alam tā şek anı alıcaķ oğlum doğa aña görklü ad virem(13)  ilm ve edeb ögredem kaķan böyicek ola eger boyun virmeyüp benüm buyruğumdan çıķarsa  aşāyıla(14) anı edepleyem. Bu fikri şöyle kavī kıldı kim ve bu hırş şöyle gālib oldı kim nāgāh(15)  aşāyı götürdi ve bī-hödlikdan ol küpecügi şöyle urdı kim pāre pāre oldı bal yağ(1) kamusa yüzine döküldi. (Zāhid şūreti bu mişāl üzerine

(B.133a)

(SL.138a)

kim yazıldı)

(2)Ve bu meşeli şundan ötrü getürdüm tā bilesin sözüñ kim tamām bilmeksüz ve doğru añlamaksüz(3) ola hirgiz ^caybdan hālī olmaz anuñ soñı peşimānlige ulaşur. Pes zāhid bu işā-ret(4) ve bu ögüdile uyanuqlık buldı ayruķ anuñ zıkrin ey-lemedi tā kim ^cavratuñ ayı günü yitdi.(5) Bir zībā şüretlü görklü şıfatlu oğlan vücūda geldi. Pes çok sevindiler ve (B.133b) nezrleri^x(6) yirine(B.133b) getürdiler. Kaçan ^cavrat erindi diledi kim ılısuya vara pes oğlanı atasına(7) işmarladı git-di. Bir sâ^catden şonra pāzişāhuñ mu^ctemidi zāhidi kığıru geldi(8) şöyle kim eglenmek olmazdı ve zāhidüñ bir göjeni varıdı kim evinde bile olurdı(9) evin canavardan korurdı.

(SL.138b) Pes zāhid oğlanı aña kōdı ve pāzişāh katına gitdi. Ol(1) ğāyib olıcaķ bir yılan yüz bişige dutdı tā kim oğlanı helāk kıla. Ol göjen yılanı depeledi ve oğlanı(2) kurtardı. Biraz vaktıdan şonra zāhid girü geldi göjeni kana bulaşmış kendüye karşı geldi.(3) Zāhid şandı kim oğlanı kanıdur. (Zāhid ve oğlan ve göjen ve yılan şüreti) (4)pes bī-hōdliğıla işi bilmedin ve hālī añlamadın ^caşāyıla ol göjeni şöyle urdı kim başı(5) pāre pāre oldu kaçan evine girdi oğlanı selā-met buldı ve yılan pāre pāre olmuş(6) yatur görđi. Pes eli birle gögsin döğüp hayrān ve bī-hōd olup arķasın dīvāra(7) virdi oturdı yüzün ve gögsin yırtdı.

/yiridi B:-//11 anuñıla kuvvetümüz: kuvvetümüz anuñla//12 doğa: ola//
13 boyun virmeyüp:-//14 kıldı: oldu/ve bu...götürdi:-//15 şöyle:-//
^x"nedr" yazılmış "nezr" olması lāzım (Bkz. TKD., 263).

B e y t

- (B.134a) Dirligüm şöyle acı oldu benüm
(8) Zehr-i kâtil beñzemez hırgız aña
Günlerüm şöyle karañu oldu kim
(9) Zift-i senbil beñzemez hırgız aña
Fā 'i lā tün/fā 'i lā tün/fā 'i lün

(SL.139a) Kāşki hırgız bu oğlan doğmayadı ve benüm(1) aña bu şefkatüm
karılmayadı tā kim anuñ sebebiyle uşbu haşsuz kan benüm
elümden gelmeyedi. Kanķı(2), muşibet bundan artuķ ola kim
kendü konşumı ve bekçimi hıç sebebsüz helāk eyledüm ve hıç
(3) yunsuz teleflik tonın aña geyirdüm.

B e y t

- Lāle çiçek teni bigi kalmadı bende kuvvet
(4) Yapracağı çok gül bigi kaygular oldu kat kat
Fā 'i lā tün/fā 'i lā tün/fā 'i lā tün/fā 'i lün

Teñri ni^cmetinüñ şükri kim za^cıflık ve pır(5)lik vaktında
bir ^cayāl bağışladı buyıdı kim benüm elümden geldi. Bir ca-
navarı haşsuz yire depeledüm(6) pes her kim Teñrinüñ ni^cmeti
şükriñ ödemekde ve anuñ eylükleri kadrin bilmekde gāfil ola
lā(7)cirem anuñ adı ^cāşiler defterinde yazıla ve anuñ zikri
şükrlüler defterinden yuyıla. Pes zāhid(8) bu fikr içinde
kalup kaygudan iñlerdi ^cavratı girü geldi ve bu tarlığın gö-

---

//138a-5 şüretli...şıfatlı:-//6 ılısuya: hammāma//8 bile:-//9 evin:
evini//138b-1 olıcaķ B:-/kıla: ide//6 yatur:-//139a-1 hırgız:-/anuñ:-//
2 bundan artuķ ola: ola bundan ulu katurak//6 eylükleri: eylüklerin//

rüp muvāfakat eyledi.(9) (Zāhid ve ^cavrat şūreti) (10)Pes

bir sā^cat bu bābda söyleşdiler. Āhir zāhid aña eyitdi kim
uşbu meşeli ögüñde(11) dutğıl kim her kim işlerde ivmeklik
(SL.139b) eyleye sākinlik ve döleklik fāyidelerinden naşībsüz(1) ka-
lur pes bu hikāyetile aña uyanıklık hāşıl oldu.

Budur ol dāsītān kim bir işe gönül tamām(2) karar dutmadın
el uralar. Uslu kişi tecribeleri kendüzine imām idine ve
kendünün rāyı ve(3) tedbiri gözgüsin hakīmler ve ^cākıller
işāreti birle açā ve şaykal ura dükeli vaktlarda fikr ve dö-
leklik(4) ve añlamağı işe ilede ivmeklikden ve yiynilikden
ve ta^ccılden key sakına tā kim mukbilik ve devlet(5) yala-
vacları anuñ dergāhı öñine añsuz gelidura ve hayr ve rāhat
mededleri andın yaña yile segirdü gele.

(6)

DOKUZUNCU BĀB

ÇETÜK VE SIÇAN İÇİNDE

(7)Rāy Berhemene eyitdi: İşitdüm ol kişinün meşelin kim endī-
şelersüz ve fikrsüz ivmekligile(8) kendüzin hasret ve peşī-
mānlik deñizine bırağdı pes kendüzin nedāmet ve ğarāmet du-
zağına(9) dutulmuş kıldı. İmdi eyitgil şol çok düşmanlar ve
kuvvetlü muhālifler dāsītānın kim sağdan(10) soldan ve öñ-
den artdan geleler kaşd eyleyeler şöyle kim kişi belā çen-
gāline dutıla ve teleflik(11) feyzine düşe pes kendüzinün
kurtulmağınuñ ol düşmānlaruñ birisile düzmekde ve dōstlaş-
mağda(12) göre pes aña ulaşa ve kendüyile anuñ arasında

hâli laṭîf eyleye tâ kim selâmet kurtıla. Ve eger(13) bu bâb müyesser olmayup dürişmek el virmezise ne ṭarîkıla şulh eyleye ve ne dürlü uzluğıla barışmağ(14) ardınca ola? Bu dâsitâni şöyle kim gerekdür beyân kılğıl kim işidüp fâyide (15)dutalum. (Rây-ı Hindî ve Berhemine ḥakîm şüreti bu mi-

(SL.140a) ḡâl üzerine kim yazıldı)(1) Berhemen eyitdi: Ğâlib oldur kim dōstlık ve düşmanlık dâyim ve ḡâbit olmaz belkim dōnedurur. (2)Anuñ mişâli şol yaz buludına beñzer kem bir dem yağdurur. ve bir sâ^cat açılır anuñ devâmı ve(3) dōlekligi öküş olmaz. ^cAvratlaruñ muvâfıqlığı ve sultānuñ yakīnlığı ve delünüñ öğüt kelecisi(4) ve emred oğlanuñ görki kamusu bu mizâcdur tîz ırılır anuñ beḡāsına ḡöñül bağlamak gerekmez. Çok dōst (5)vardur kim luṭf ve birliği kemâline irürmişdür nâḡâh bir çeşm zahmı irmek birle ol(6) dōstlığı düşmenlige deḡsürür muḡâlefet ardınca olur. Dağı niçe ḡadîm düşmanlık ve eski muḡâliflik(7) bir gökçek kelecî bir uz sözile yok olur gider dōstlık bünyâdı ve muḡabbet erkānı arada berkişür(8) ve muḡkem olur. Pes ^câkil kişi bu iki bâbda gerek kim işin pey-

(SL.140b) ḡâmber buyruğı üzerine süre(1) Kâle 'n - nebiyyü 'aleyhi's- selâm aḡbib ḡabîbeke hevnen mâ ^casâ en yekûne maḡîzake yev-
men Ya^cnî(2) dōstuñı şol ḡadar sevgil ,ola kim anuñla bir gün düşman olasın ve düşmanuñı şol ḡadar düşman(3) dut- ğıl,ola kim bir gün yine dōst olasın. Pes düşmanuñ ḡöñlin ele getürmegi terk eylemeye(4) bir gezden dōstlık ṭama^cın

//140a-8 süre: işleye//140b-1 mâ TKD:-//2 bir gün:-/düşman dutğıl:

andan kesmegi revā görmeye dağı her bir dōst bir gezden gö-
nül(5) virmeye ve anuñ vefāsına bir gezden inanmaya ve rūzi-
gāruñ mekrinden ve çarhuñ gadrından emīn(6) olmaya kim niçe
dōstları düşman ve düşmanları dōst eyler. Bu dūkelile cākı-
betin endīşe(7) kılıcı cākıl kişi düşmanla şulh eylemegi
ganīmet bile, kaçan düşmandan bir fāyide gelesin ya düşma-
nuñ(8) ziyān görmegi def^c olasın bile. Pes her kim bu ma^cnī-
leri öginde dutdı ve maşlahat yolların(9) vaktile gördi di-
lekleri hāşıl ve murādları tamām olmağa yakīn otura ve devlet
kapusu aña açıla(10) ve sa^cadet şubhı anuñ üzerine doğa. Bu-
nuñ bendeşlerinden birisi sıçanla çetük hikāyetidür kim(11)
olmuşıdı. Rāy şordı kim ol niteyidi? Berhemen eyitdi:

VI

Getürmüşlerdür kim fülān yirde bir(12) ağac varıdı ve ol
ağacuñ dibinde bir sıçan delügi varıdı ve anuñ yakīnında bir
(B.136a) çetük(13) yirlenmişıdı ve avcılar ol araya çok(B.136a) ge-
lürlerdi. Pes bir gice bir avcı duzak kemişdi ol(14) çetük
duzağa düşdi. Pes sıçan loğma isteyü ininden taşra çıkıdı.
İhtiyātiçün çevre(15) bakdı nāgāh anuñ nazarı ol çetüğe do-
(SL.141a) kundı. Çün çetügi duzakda bağıu gördi şād(1) olup sevindi.
Bu hālde durmuşiken döndi girüsine bakdı gördi bir göjen
busu eylemiş anı(2) öñer, pes ağaca bakdı bir üğüyi gördi
kim aña kaşdı eylemiş. Bu üç düşman arasında kendüzin(3) gör-
di, yavlağ korkıdı ve endīşe kıldı kim: Eger girü dönerisem
göjen baña yapışa, eger yirümde durursam(4) üğü ine getüre
gide, eger ilerü varursam hōd uş çetük yoldadur. (Göjen ve
sıçan ve üğü şūreti)(5) Pes hayrān oldı ve kendüzine eyitdi

kim: Belālar kapısı açıkdur ve dürlü āfetler beni(6) kapla-
mışdur ve çevremi dutmuşdur ve kaçmak yolu korkulu bu düke-
liyle gönül kendüzümden kesmek(7) gerekmez ve hīç sığınacak
şimdi baña ^cakl gölgesinden yigrek yokdur ve hīç destigār
şabrdan(8) ve fikrden yigrek degüldür. Kavī gönüllü kişiye
(B.136b) hīç hālde(B.136b) geygirdemek ve eymenmek yol(9) bulmaz olur
ve hayrānlık anuñ yöresine yörelmez olur ve kavī gönüllü
(SL.141b) ^cākıllarūñ bāşını mişāli(1) şol deñiz dibi gibidür kim anuñ
ğavrın bulmağa yaramaz ve anuñ deriñligi endāzesin bilmege
yaramaz ve nekim(2) aña bırağıla hirgiz gözükmez ve belür-
mez ve anuñ kursağına sığar ve bulanıklık eşeri dağı zāhir
olmaz. Ve baña(3) çetüğe şulh eylemekden hīç muvāfıkrak
ve yigrek nesne yokdur kim şimdi belā içinde kalmışdur ve
benüm(4) yardımimsız andan hīç kurtılır degüldür ola kim sö-
zimi diñleye ve ^cākılāne temiz añlaya ve benüm(5) sözüm doğ-
ruluğun bile ve añlaya kim benüm sözüm yalandan ve hīleden
ve mekrden irakdur, pes(6) yardım tama^cına benümle şulh ey-
lemegi kabül kıla ve ikimüz dağı doğruluk ve muvāfaqat ve
vefā bereketinden(7) kurtılmak ve halāş bulavuz. Pes çetüğe
yakın geldi ve şordı kim hāl nedür? (Duzāğa dutulmuş(8) çe-
tük ve sıçan şüreti)(9) Cevāb virdi kim senüñ şāzılığūña
muvāfıkdur: Sıçan eyitdi: İşit benden doğru(10) söz kim ben

---

dutgil//12 ve ol ağacuñ:-//14 taşra:-//141a-1 girüsine: girü//5 hay-
rān oldı: ve katı hayrān//6 kaplamışdur: gelmişdür/yolu:-//8 hīç: şol
//9 hayrānlık...olur;-//9 ^cākıllarūñ: kişilerūñ//141b-1 şol: endāz/

hemîşe senüñ kaygulu olmağında şād olurdum ve senüñ murād
(SL.142a) bulduğünü(1) kendüzüme ğanîmet görüridüm ve himmetümi saña
(B.137a) ziyān ulaşturmak üzere bağlardum ammā(B.137a) bugün(2) se-
nünile belā içinde artuqvan ve kendüzümüñ kurtılmağın seni
kurtarmak içinde añlarvan ol(3) sebebden ötrü saña mihrübān
oldum. ^cAkl ve uslulığa hiç gizlü kalmaya kim ben doğru söy-
lerven ve benden hirgiz yavuz şanu yoqdur. Ve göjen kim be-
nüm suyumcadur ve ügü kim uş ağac başında(5) görürsin ikisi
dağı baña kaşd eylemişdür ve benüm düşmanlarumdur çün ben
saña yaqın geldüm(6) bularuñ tama^cı benden kesildi.

Senüñ ^cömrüñ öküşlügi delim cānlara rāhatdur
(7) Senüñ dīzāruña bakmak şu şayrulara şihhatdür

Me fā ī lün/me fā ī lün/me fā ī lün/me fā ī lün

Eger emīn kılursañ beni ve dōstlık kavlin ber(8)kidürseñ tā
kim ben saña ulaşam ve benüm ğarazum hāşıl ola senüñ dağı
bendlerüñi keseven(9) `tā kim kurtulasın. Uşbu sözi kabül it-
gil ve inangil ve benüm sīretüm görklüliligine ve sırrum(10)
arılığına gönül dölendürgil kim kendü ^cahdumı ve kavlümi yi-
rine getüreven ve eydürven.

B e y t

(11) Eger birlik getirürseñ gönüli bir kılam saña
Senüñ ^cişkuñdan artuq hiç gerekmez nesene baña
Me fā ī lün/me fā ī lün/me fā ī lün/me fā ī lün

/endāzesin: kursazasın//2 kursağına sığar:-//3 ve yigrek:-//4 andan:
anda/kurtılur degüldür: kurtulmaz/diñleye: duta//5 hīleden:-//9 doğrı

(12) Bu sözleri kabûl it ve bu işi soña koma kim cākiller işlerde eglenmegi ve tedbīrlerde iki(13) gönüllülügi revā dutmadılar. Ve gönli benüm bākī olmağuma dut kim ben senüñ dirliginçün(14) yavlağ şādvan ve anuñ içün kim bizüm kurtılmağumuz birbirümüze bağludur, nitekim gemi, gemici dürişme-giyle(15) su kırañına çıkar ve gemici dağı ol gemi sebebiyle (SL.142b) deñiz mevcinüñ korkusından kurtılır. Ve benüm(1) girçekligüm (B.137b) sinamağıla ma^clüm olasıdur. Kağan çetük(B.137b) bu sözi işit-di ve doğrılık cemālin anuñ(2) yüzinde gördi pes şād oldı ve sıçana eyitdi kim: Senüñ sözün hağa beñzer ve ben bu şulhı (3) kabûl iderven ve ümiz dutarvan kim ikimüz dağı doğrılık sebebinden uşbu belādan kurtılavuz ve ben dağı(4) anuñ civa- zın yirine getürmegi kendüzüme vācib kılam ve çok minnetdār olam. Sıçan eyitdi: (5) Çün ben saña ulaşam gerek kim key se- vinmek ve tamām ağırlamak buyurasın tā benüm düşmanlarum(6) kim baña kaşd eylemişlerdür, anı görüp bizüm tamām dōstlığū- muza ve birliğe ve sevişmek muhkem(7) olduğına vākıf olalar mahrūm ve ziyānlu olup girü döneler ve ben ferāğat ve şāzı- lık birle senüñ(8) bendlerüñi tamām kesem. Çetük eyitdi: . Böyle işleyem kim buyurursın. Andan sıçan ilerü geldi ve çe- tük(9) gönlin sordı, pes göjen ve ügü nevmiz olup gitdiler,

---

söz kim: doğrısın görürdüm//10 bulduğunu: bulmağın dilemege/kendüzüme ...görüridüm:-//142a-3 saña:-/mihribān: mihribān//5 ikisi:-//7 dīzā- ruña B:-//12 Bu sözleri: ve sözleri//142b-3 sebebinden: berkişdürüp duravuz//4 yirine getürmegi: yerine getürem/kendüzüme...olam:-//7 zi- yānlu:-//8 işleyem: idem//143a-3 tedbiri kuvvetini: tedbirine ve

pes sıçan añul añul bendleri kesmege başladı.(10) (Sıçan

çetüğüñ bendin kesdügi şüreti)(11) Pes çetük sıçanuñ kesme-
ginde kähellik añladı ve eyitdi: Tīz melül olduñ benüm i^cti-

(SL.143a) kādum(1) senüñ keremüñe ve ^cahduña bundan ayruksıyıldı çün

kendü hācetüñ revā oldu ve kōrkudan(2) kurtıldıñ meger niy-
yetüñi degşürdüñ ve va^cdeyi yirine getürmekde usañlık endī-

(B.138a) şesin(B.138a) kılarısın(3) Bilgil kim her bir kişinüñ rāy-ı

tedbīri kuvvetini ve kavli ve kaşdı berkligini belā ve miñ-
net vaktında(4) sizeler zīrā ki zamāne katılıkları kişinüñ

mehekkidür. İmdi uşbu usañlık ve sehl dutmaqlık kerīmler(5)
hulkına ve ulular ^cādetine hiç nisbet dutmaz ve benüm dōst-

lıgumuñ fāyidelerin ve yakīnlığımuñ(6) assıların uş bugün
naqd bulduñ, şol düşmanlaruñ tama^cı senüñ cānuñdan kesildi

(7)imdi mürüvvete ol lāyıkdur anuñ ^civazın eylemek lāzım sa-
yasın ve tizirek bendlerümi(8) kesesin ve ilerüki ürkmegi ve

düşmanlığı unıdasın. Kim uşbu dōstlık ve muvāfaqat bizüm
aramuzda(9) tāze oldu biħamdi'llāh kim ilerüki düşmanlığı

aradan götürdi. Ve senüñ ^caqluñdan ve rāyuñdan(10) gizlü
kalmasun kim ğaddārlik ^caybı ve mekkārlik ^cözri yavlaq zışt

nişāndur kim kerīm kişi(11) kendünüñ hūnerleri hālını ve ey-
lükleri gözgüsini ol ğadr ve mekr nişānı birle nāķış(12) ve

^cayblu eylemez. Ve her kimüñ kim erlige meyli var kavlden

---

kavl-ı kuvvetine/ve kaşdı berkligini:-//miñnet:-//4 katılıkları kişinüñ B: katılıklarınuñ/sehl dutmaqlık:-//5 ulular ^cādetine:-//yakīnlığınuñ assıların:-//6 düşmanlaruñ: ğālib düşmanlaruñ//7 lāzım şayasın:

şoñra gerek(13) dōstlara zāhirin ve bātının berāber duta. Daķı eger dilerseñ egri ka^cbeteyni araya getüresin hem anı (14)daķı dutmaĝa yarar ve anuñ ^caybları hirgiz örtülü kal- maz. Ve hūb haşletlü ve görkli sīretlü(15) kiři yaluñuz bir sevişmegile kademi girçeklik meydānına başar ve dōstlık

(SL.143b) bünyādın Keyvān(1) yılduzu yüceligine irür, kişilik ve mü- rüvvet şāhın suya kanmış ve bezenmiş eyler, eger zamīrinde

(B.138b) şol(2) ilerüki vahşet ve düşmanlıķdan nesne(B.138b) görürse tizcek anı yuyar ve anı ulu ğanīmet ve aşşılı ticāret(3) sayar, hāsa kim araya gelmiş ola ve muĝallaza andlarıla ber- kinmiş ola. Ve bilmek gerek kim aldayıcılarıñ(4) ^cukūbeti ve cezāsı tiz gelür ve yalan and, ^cömrüñ bünyādını ve dir- ligüñ esāsını bātıll kılur(5) Peyĝāmer ^caleyhi's-salātü ve's-selām bu ma^cnī üzerine buyurur kim el-yemīnü'l-ĝamūsu tede^cu'd-diyāre belāķi^ca. Ve ol kiři kim alçaklık ve halīm- lık birle kişiler incitmegi ve āzār kılmaĝı aşāĝaya(7) ko- maya, suç baĝıřlamak ve ^cafv eylemek öĝretmeye ad eyüligi bezeginden anuñ zātı boş ola(8) ve erlik öĝicek başı aşāĝa ola. Sıçan eyitdi:

Her kişi kim dōstlıĝuñda kendü andını sıya

(9) Dutmuş iken devletüñ etegini elden kıya

Rūzigār āfetleri uğrap bilin sısun anuñ

(10) Tā ki bunuñ biteri lāyıkdurur ol kişiye

Fā^ci lā tün/fā^ci lā tün/fā^ci lā tün/fā^ci lün

---

idesin//8 ürkmegi:-//9 rāyuñdan:-//10 ğaddārlik ^caybı ve mekkārlik: ğaddārlik ve mekr ^caybı//11 ve eylükleri gözgüsiñi:-/nāķıř:-//14 hūb

Ve bilgil kim dōstlar iki dūrlūdūr. Evvel ol(11) kim göñül doğrulıgından dilegi ve raġbeti birle dōstlık eyler ikinci ol kim bir buñdan(12) ve žarūretten ötrü dōst olur Őohbet kılur. Bu iki cins elbette aŝı istemekden ve(13) ziyāndan sakınmağdan ġāfil olmazlar, ammā ol kim göñül ŝıdķ birle hiġ korkusuz(14) kendünün i^ctiķādı ŝāfīlīgıla dōstlık baŝlaya aña dūkeli hālde inanmağ olur ve dūkeli vaķtda(15) andan (B.139a) imīn dirilmege yarar ammā ol(B.139a) kim bir buñdan ve žarū- (SL.144a) retten gelüp kiŝinün dōstlıġı(1) ġölgesine sıġına bularun arasında hāller ayruķsı olur. Vaķt karıŝmaķlık ve küstāhlık olur, vaķt(2) kendūzin çekmek ve ıraķ olmağ olur. İmdi ben nekim boynuma aldum anı tamām eylerven ve kendü nefsümi(3) daķı senden saklamaġı lāzım sayarvan, zīrā benüm senden korķum yavlaķ çoķdur ve saña karıŝduġum(4) ŝol vechdendūr kim ol iki t̄āyife dūŝmandan senün tīmāruñla ķurtıldum ve senünle(5) barıŝmaġı bularun hāmlesin red eylemek için kabūl itdüm ve ol ŝözler ve uzlıklar kim senünçün(6) araya geldi vaķt maŝlahatı için ve ziyānı def^c eylemek için idi kim her bir iŝün(7) hīlesi var. Ve ben senün ķamu bendlerünı keserven ve fırsat vaķtın sakların, bir baġuñı(8) kendü cānum girevi için ķorvan, anı ol vaķt keserven kim saña benüm ķayım ķalmaya ve baña(9) ķaŝd eylemekden farīžarak iŝ baŝuña

---

haŝletli:-//15 ķademi: ayaġın//143b-1 irūr: irūrūr//4 ^cömrün: ^cömr//5 tede^cu d- TKD: ted^cu d//6 incitmegi: incitmek/āzār ķılmayı:-//7 zā-tı boŝ: vücūdı ısuз//8 öġicek: öġilecek yirde//11 kim...göñül: kim bir buñdan ve žarūretten göñüli//14 ŝāfīlīgıla: dōstluġıla//144a-1 ayruķsı: ayruķ/küstāhlık olur B: küstāhlık//5 uzlıklar: uzlıġlar//8 cānum

gele. Pes bunuñ üzerine kim takrîr oldı sıçan(10) kamu bend-
leri kesdi, bir bendi kararınca kodı, ol dün bile döndiler.
Kaçan sehergâh simurğı(11) maşrıķ kırañında pervâz eyledi ve
ol nūr döşeyici kanadını ^câlem kırañlarına yaydı pes avcı
(12)ıraqdan göründi. Sıçan eyitdi: Vaķtıdur kim kalan kullu-
ğı yirine getürem. Pes ol bir bendi daķı(13) becid kesdi ve
(B.139b) çetük kendü helâkligine avcıdan şöyle(B.139b) gönül bağla-
mışıdı ve korkudan şöyle(14) bihōd olmışıdı, sıçanı hiç añ-
madı. Pes segriyüp ağaca ağdı, sıçan daķı delüğe(15) girdi.
Avcı geldi bozulmuş ve bātıll olmuş ağı götürdi, mahrüm ve
nevmiz girü döndi. (Şayyād ve(16) çetük ve sıçan şüreti bu
(SL.144b) mişāl üzerine kim yazıldı)(1) Daķı birisi gün sıçan evinden
daşra çıkdı ve çetüğü ıraqdan gördi, kerāhiyyet gördi kim(2)
anuñ katına vara. Çetük kığırdı kim: Neçün saķınmaķlık gös-
terürsin kim bu fırsat içinde key kısmetlü(3) zaķire ele
getürdüñ. Kendüzin ve oğlanlaruñ ve kavmuñ için bir işe gel-
miş eyü dōst kazandı.(4) İlerü gel tā kim kendü mürüvvetü-
ñüñ saña lāyık ^civażın göresin. Sıçan saķındı, ilerü(5) gel-
medi. Pes çetük eyitdi: Kendü mübārek dizāruñı benden dirig
dutma dōstlığı ve kardeşlığı zāyi^c(6) eyleme. Zirā her kim
şol çok cehdliğıla ele gelmiş dōstlığı hiç sebepsüz elden
bırağa, pes(7) dōstlık semeresinden mahrüm kala, kalan dōst-
lar daķı anda nevmiz ola.

---

girevi için: cānum-çün girev//farīzarak: farīza//12 bir bendi...kes-
di:-//144b-3 kendüzin B:-//5 ve kardeşlığı B:-//145a-2 fırsatım...ya-

Şi'r-i türkî

- (B.140a) (8) Ol kişi kim dōst dutınmaya sen anı bil yavuz
Dağı yavuz oldurur kim dōst duta girü kıya
(9) Dōst eger yüz kez dönerise bile dönmeğ gerek
Akıl oldur kim kamu hâlinde dōstına uya

Fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lā tün/fā i lün

- (10)Ve senün benüm üzerüme cân ni^cmeti ve dirlik minneti
(SL.145a) vardur ve anuñ bigi tevfiğ kim ol(1) ma^cnide saña yardım
gösterdi ve hiç kişiye müyesser olmuş degül ve mādām kim be-
nüm ^cömrüm bākīdür senün(2) haklarıñ unıtmayam saña anuñ
^civağın eylemeği fırsatını ve anuñ yanudın virmeğ vaqtını
istemekte(3) hiç gāfil olmayam ne kadar kim mümkündür düri-
şem. Pes andlar içdi ve çok yalvardı tā kim(4) ıraklık per-
desi aradan götrüle ve ulaşmağlık yolu açıla, elbette hiç
aşşı kılmadı. (Çetük sıçan şüreti)(5) Ve sıçan cevāb virdi

- kim: Çün zāhir hāli düşmanlık ve ^cadāvet üzerine göreduravuz
eger karışmağ(6)lık ve yakışmağlık olmazısa hiç ^cayb olmaya
ve ihtiyāğ ve sakınmağlığı elden komağ eyü degül kim anuñ
ziyānı(7) çokdur ve ^cākıbeti gāyet yatlu olur. Ve doğru şol
hāle beñzer kim bireğü bir pīl dişinde otura andan(8) uyku
(B.140b) nişātın ve diñlenmek(B.140b) rāhatın isteye lācirem serni-
gün pīl ayağı altına düşe ve azacuk(9) hareketile helāk ola.

ñudın:-//5 ^cadāvet: ^cadāvetlik/göreduravuz: gördi kim/eger:-//6 olma-
ya: degül//7 gāyet B:-//9 assılanmağ: assı//11 hāşıl:-/olmasa: olmaz/

Ve ^cālem ehlinüñ dōstlara meyli olduğı, assılanmaq içündür ve düşmanlardan(10) sakınmaq, ziyāna irmemek içündür. Ammā ^cākil kişi eger bir rence düşerise kim andan(11) kurtılmak düşmān tīmārınsuz hāşıl olmasa ve ol belā çengālinden düşman yardımınsuz(12) çıkmak ümiz olmasa eger anuñla dōstlık bağlayup sevişmek gösterürse hiç ^cayb olmaya, (13)eger andan kendüzin irak eyleye ve düşmanı eşkere kıla. Ve hayvān-
(SL.145b) laruñ döli anası ardınca(1) dükeli südiçün yiler, çün utuğdı ve südden fāriğ oldu hiç araya vahşet düşmedi bilişligi (2)aşağa korlar anaya bakmazlar, hiç bir ^cākil anı düşmanlığa saymaz ve anasına düşman oldu dimez.(3) Ammā çün fāyide kesildi, ulaşmağı terk itmek maşlahata yakınrakdur ve ^cākil kişi cümle(4) işlerde rüzigār mizācı üzerine varur ve kürki yağmurdan devürür ve her bir işde hāle lāyık(5) ve vakte muvāfık tedbır eyler ve dōstlarıyla ve düşmanlarıyla giñlikde ve tarlıkda rızāda ve hışmda(6) alçaqlıkda ve tekebbürde şöyle kim maşlahata muvāfıkdur dirlik sürer. Bilgil kim bizüm yaradılmağumuzuñ(7) bünyādı ve aşlı düşmanlık üzerine urulmuşdur, çok rüzigār geçmegile ol düşmanlık māye dutmuşdur(8) kendü tab^cumuzda yirlenmişdür, pes bu dōstlığa kim bir hācetiçün yigilenmişdür ol kadar tekye(9)
(B.141a) eylemek gerekmez(B.141a) ve aña öküş i^ctibār kılmak gerekmez kim kaçan ol sebeb kim ve dōstlık(10) anuñla bağlandı aradan götürüldi lācirem girü düşmanlık kararına döner ni-

---

/ve ol...eger:-//12 gösterürse:-//13 ve düşmanı...kıla:-//145b-1 dükeli B:-/düşmedi: düşmedin//2 ve anasına...dimez:-//4 kürki...devi-

tekim su mādām od(11) üzerindedür ıssı olur, çün odı altın-
dan gidereler şu girü aşlına ve mizācına döner. Ve(12) baña
hıç senden ziyānlurak düşman yokdur, ikimüz daķı bu şulha
ve bu dōstlığa zarūret(13) hāli ve hācetlü olmak getürdi.
Bugün kim sebeb aradan götürüldi ve zarūret iki(14) yañadın
zāyil oldı hıç gümānsuz yine düşmanlık tāze oldı. Ve za^cıf
haşm kavī(15) düşmana ulaşmakda hıç hayr yokdur ve senüñ ba-
(SL.146a) ña müştāklıgıñ yimek içündür ve ben saña(1) aldanur degülven
ve senüñ dōstlıgıña inanur degülven. Pes selāmete ol yakın-
durki güçsüz(2) kişi güçlü şöbetinden sakına ve ^cāciz kişi
kavī düşmandan perhiz eyleye, eger böyle itmezise şol(3) gā-
filler gibi bir ağır zahm yimek gerek ve her kim gaflet ve
aldanmak sebebiyle hayrānlık(4) deñizine düşse degme vaķt gi-
rü kalkmaz. Ve uslu kişi çün dilek ve ihtiyār dizginin ele
(5) getürdi ve zarūretleri zāyil eyledi pes düşmandan ayrıl-
mağa ivmegi vācib bile ve andan ırak(6) olmağı ihtiyār eyle-
ye. Selāmete ve uyanıklığa ol lāyıķdur kim ben senden korku-
(B.141b) lu olam ve sen(7) avcıdan.(B.141b) Pes sözi bunuñ üzerine
kısa kılmak gerek benümile senüñ arañda ulaşmak mümkün degül.
(8) Çetük yavlaķ çabaladı ve gāyet zārılık ve inlemek zāhir
eyledi ve eyitdi:

Şi^cr-i türki

- (9) Benüm gönlüm tanuķlık virüridi
Ki bir gün ayrulık araya düşe
(10) Nekim gönül tanuķlık virürise
Hakikatdür gelürmiş bellü başa
Me fā^ci lün/me fā^ci lün/fe^cü lün

(11)Pes bu kelime üzerine birbirile esenleşdiler ve dağıldılar. Budur şol rüşen rāylu uşlu(12) kişinüñ meseli kim düşmanıla şulh eylemek fırsatın hācet vaktında fevt eylemeye ve maķşüdi(13) hāşıl olduğından soñra ihtiyāt ve uyanuklık cānibin saklamakdan ğāfil olmaya. Subhānēllāh(14) bir sıçan kendü ^cācizlığı ve za^cıflığıla kim āfetler anı kapladı ve ğālib düşmanlar(15) anı çevre aldı ve ol göñlin yirinden ır-
(SL.146b) madı, aldaşmak tarıķıyla ol düşmanlaruñ(1) birin muvāfaķat duzağına dutdı tā kim ol sebebile miñnet seyli geldi geğdi aña ziyān(2) degürmedi ve düşman kavlinüñ daķı ^cuhdesinden vaktıyla çıķdı. Ve ārzūsına ve dileğine(3) irdüğinden soñra kendü zātın saklamakda uyanuklık bābların yirine getürdi. Ve eger ^cakl ve fikr(4) ve zıreklik ısları bu tecribeleri kendü işlerine nüsha idine ve işler sürmekde bu işāreti(5) imām idine hıç gümānsuz bularuñ işlerinüñ ilki ve ^cāķibeti
(B.142a) şāzılık arıtmağına(B.142a) maķrūn ola(6) ve dünyā ve āhiret sa^cādetleri rüzigārına ulaşa. Vāllāhü'l-muvaffıķu.

(7)

ONUNCI BĀB

MELİK VE FETRE İÇİNDE

(8)Rāy eyitdi Berhemine ħakīme: İşitdüm ol kişinüñ meselin kim ğālib düşmanlar ve kāhır(9) muĥālifler anı çevre ala ve sığınası kaçası yir dükeli yañadan el virmeye ve ol kişi di-

---

rir:-//6 yaradulmađumuzüñ: yārenlerümüzüñ//9 öķüş:-/sebeb: olan sebeb //10 düşmanlık karārına: düşmanlığa döner//146a-2 eyleye: ide//3 ğāfi-let//4 kākız: kalmaz//5 düşmandan B:-/vācib: vāciblerden/ve andan... eyleye:-/Vāllāhü'l-muvaffıķu: vāllāhu a^clem//8 kāhır muĥālifler:-//

lerise(10) dilemezise bularuñ birisinden arka isteye ve anuñla şulh eyleye tā kim kalanınuñ şerrinden kurtıla,(11) haşardan ve korkudan imin ola ve kendünuñ ol düşmanına eyledügi ^cahdi tamāmına degüre ve maqşüdi(12) hāşıl olduğından soñra kendü nefsin düşmandan sakınmaķda ^caķl yolınca vara(13) şol uyanuķlık bereketinden düşman kaşdından selāmet ola. İmdi eydivirgil(14) düşmanlık ve kın dutmaķ dāsi-tānın kim bulardan sakınmaķ ve ırak olmaķ mı yigre^kdür(15) ya bulara karışmaķ ve yaķınlık eylemek mi görklürekdür ve (SL.147a) eger ol t̄ayifeden birisi gönül(1) issiligin virürse aña iltifāt eylemek gerek mi ve aña gönülde yir virmek gerek mi gerekmez mi? Anı beyān eylegil bilelüm.(2)(Rāy-ı Hindī ve (B.144b) Berhemine ĥakīm şüreti)(B.144b) Berhemem eyitdi: Her kim rüh-ı ĥuds medediyle arķalu yardımlu ola ve ^caķl-ı kül sebebiyle(4) kuvvetlü ola, kamu işlerde ihtiyātı vācib görür ve ĥayr ve şer ve assı ve ziyān yirlerini ol(5) işler içinde añlar ve anuñ ^caķlından ve temyizinden örtülü kalmaz kim incinmiş döstdan(6) ve āzārlanmış işden sakınmaķ yigrekdür ve anuñ mekri ve aldamaģı busularından ırak olmaķ(7) uzı-raqdur ĥāşa kim anuñ bāṭını ve gönli ayruķsıduģın ve i^cti-

---

//10 arka: yardım/haşardan...ola:-//11 eylediģi: itdüģi/tamāmına degüre: yerine getüre//15 görklürekdür: yigrekdür//147a-1 eylemek gerek mi: itmek var mı/gerekmez mi: gerekmez mi, anı beyān eylegil bilelüm //3 ĥuds: ĥudsi/medediyle B: sebebiyle//4 vācib: vācibin//5 temyizinden:-//6 āzārlanmış işden:-/mekri:-//7 ayruķsıduģın: ayruķsıduģu//

kādı döndüğün ^caql gözi(8) birle göre ve anuñ göñli cerāhatin ve zamīri incindüğün başiret nazarıyla müşāhede kıla(9) pes anı düşmanlık sebeblerin bile zīrā eger anuñ tatlu diline ve dostlık gösterdüğine(10) aldanursa saknuklık ve uyanıklık cānibin elden korısa lācirem kim kendü cānını ecel (SL.147b) okına umac(1) eylemiş ola ve belā kılcın cehdilik mıkñatīsı birle kendüzine çekmiş ola.

Şi^cr-i tāzī

(2) Lā te'menen kavmen zalemtehum
Ve bede'tehum bi'ş-şetmi ve'r-rağmi

(3) İmīn olma şol kavimden kim aña zulm eyledüñ
Ya dağı sögdüñ ya urduñ ya katı söz söyledüñ
Fā'ī lā tün/fā'ī lā tün/fā'ī lā tün/fā'ī lün

(4)Bu sözüñ beñdeşlerinden birisi ol kuş hikāyetidür kim Rāy şordı Berhemene kim ol niteyidi? (5)Eyitdi:

VII

Getürmişlerdür kim bir melik varıdı aña Bermedīn dirlerdi, anuñ bir kuşu varıdı(6) Fetre adlu ol kuşuñ hissi varıdı ve añlamağı çoğıdı ve āvāzı ve sözi göñül(B.143a) açardı pes(7) meligüñ köşkinde yumurda bıraktı ve yavrı çıkardı. Melik buyurdı kim anı hāş sarāya ilettiler(8) ve andağı ^cazīzlere ısmarladılar, melik buyurdı kim aña ve yavrısına tīmār eyle-

---

//10 aldanursa: inanup/saknuklık: sakınmaklık/cānını: cānın/ecel B:-
//147b-3 imin: iymin//4 birisi:-/ol kuş: ol pīr kuş//6 varıdı:-//7 anı

mekde mübālağa eylediler. Pes(9) meligüñ bir oğlı doğdı kim doğru yolluluk ve ululuk nūrı anuñ yüzinde balkırdı, muķbil-lik ve(10) sa^cadet aydıñı anuñ yüzinde yaldırdı, fi'lcüm- le pāzişāh-zādenüñ ol kuşa yavlaķ(11) sevgüsü düşdi işir- gendi ve hemīşe anuñıla oynardı ve her gün Fetre tağa varur- dı(12) ve tağ yimişlerinden kim hīç kimesne anuñ adın bil- mezdi iki yimiş getürürdi birin melik oğlına(13) ve birin kendü yavrısına virürdi ve ol oğlan anuñ dadından lezzet bulurdi ve(14) sevinmek ve rağbetile yirdi anuñ assısı kuv- vetlendurmak ve büyümek içinde belürürdi pes az zamān(15) içinde oğlan ve yavru büyüdiler ve Fetre_{nüñ} ol kullıķdan (SL.148a) ötrü menzileti ve yakınlığı artardı.(1) Pes bir zamān geçdi bir gün Fetre ğāyib oldı anuñ yavrısı melik oğlınuñ ayrusı- na(2) segridi dürlü incitmegile anı incitdi. Pes hışm oda melikzāde gönlinde yalıñlandı tā kim(3) adamlık ve mürüvvet gözine dopraķ doldurdi ve kadīm şöbeti ve bilişligi yile virdi pes yavrınuñ(4) ayağın aldı yire vurdi (Pāzişāh-zāde (B.143b) ve kuş yavrısı şūreti)(B.143b)(5) şolluk sā^cat helāk oldı. Pes Fetre girü geldi yavrısını depelenmiş görđi, kaygulu(6) ve rencūr oldı hasrete ve inlemege düşdi nefīri ve zārılığı göge irürdi ve eyitdi: Bīçāre kişi kim(7) cebbārlar şöbe- tine mübtelā ola kim bularuñ ^cahdi ve kavli düğünleri tīz

---

...aña:-//8 eylediler: gösterdiler//9 yüzünde: elinde//10 yaldırdı: ıldardı//12 kimesne anuñ adın: anuñ adın kimse/birin: birisin// 148a-1 Fetre B:-//2 melikzāde B: melik/gönlinde: içinde//3 bilişligi:

geñşer ne dođrılığũ ve öđütçiligũ(8) bularũ katında kıymeti var ve ne kullıgũ ve bilişligũ kadri vardur doğrı kullukçınũ kullıgın az añlar ve az añarlar bir yañılup suçlu olanũ suçın hiç unıtmazlar kendülerũ ulu yazuklarını uşak ve haķır(10) şayarlar ve ayruķlarũ uşak yazuğın ve (SL.148b) suçın ulu ve ^cazım bilürler. Pes ben bāri öc almak(1) fırsatını fevt eylemeyeyin ve kendü yavrumũ kınin ol rahmet-süzden alayın kim kendünũ(2) hemrāzını ve sevgüsini depeledi, bile oturup bile yatduğın helāk kıldı, pes añsuzda melik-(3)zādenũ yüzine segridi ve cihān görici iki gözün kopardı

(B.144a) (Pāzişāh-zāde ve Fetre şūreti)(B.144a)(4) pes pervāz eyledi uçdı bir yüksek tađa ađup bir şarb yirde oturdı. Şoluk sā^cat (5)haber melige ulaşdı, melik oğlı gözi için çok ağladı ve nāliš kıldı ve diledi kim(6) hīle birle ol kuşu ele getüre mekr ve aldamak duzağıyla Fetre'yi belā ve miñnet kafesine (7)bırağa andan anũ cezāsın vire. Pes atına bindi revān oldı ve ol tađa ağdı.(8) Pes Fetre'ye kığırdı kim imānlik birle aşaağa gel. Fetre ibā kıldı gelmedi.(9) Pes eyitdi kim:

(Pāzişāh ve Fetre şūreti(10) kim bu mişāl üzerine kim yazıl-(SL.149a) mışıdı)(1) Melik fermānına boyun virmek benüm üzerüme farī-

---

ıssılığı ve eyligi/yavrunũ: anũ//7 geñşer: gevşer//8 kullukçınũ: kullukçılarũ/anlar ve az B:-//9 haķır:-//148b-1 kendü:-//2 sevgüsini depeledi:-//4 eyledi: urdı//7 andan: anũ/revān oldı:-/ağdı: vardı//8 gel: ine/ibā kıldı: gelmedi//149a-3 ^cumdesi: ^cuhdesi//5 işigünũ:

(B.144b) zadır ve meligüñ ayrılığı bâdiyesi(B.144b) şeksüz(2) uzak ve bi-nihāyet olısardur kim dükeli ^cömrüm içinde benüm devletüm ka^cbesi anuñ dergāhı(3) olmuşıdı ve sa^câdetümün ^cumdesi anuñ ^cināyeti ^cumresin bilmişidüm, eger tatlu cānuma bir(4) ^civaż bileydüm lebbeyk lebbeyk diyu anuñ hażretine varmağa ihrām bağlanadum ve şol Mekke(5) gügercinleri gibi iminlik ve diñlenmek birle diriledüm anuñ ol kutlu işigünün şafā ve Merve'si(6) yokuşında pervāz uradum lîkin oğlumun kanın şol cināyet kurbānları bigi anuñ ol(7) iminlik evi sarāyı içinde helāl gördiler imdi ben girü nite yakışayın kim haberde(8) gelmişdür: Lā yuldağı'l-mü'minü min cuhrin

(SL.149b) merreteyn. Ya^cnî, mü'min bir yılan ininden iki gez ışmarlamaya.(1) Ve benüm ^cömrüm bekālıgına muvāfık tedbîr oldur kim bu fermāna boyun virmeyem, anda kim meligüñ rahmeti(2)dür ümîz dutarvan kim beni ma^czür duta ve daķı meligüñ rāyına ma^clūmdur kim suçlu kiři hirgiz(3) emîn dirilmez eger dünyāda gelesi cezā saña kalurısa āhîret ^cazābı elbette görisedür, pes ne(4) kadar kim rüzigār çok geçe ol kîne māyesi artar olur ve ol meligüñ oğlı benüm yavruma(5) ğadr eyledi ben daķı anuñ köyündüğinden aña cezāsın eyledüm ve bugün saña inanmaķlıgum(6) yokdur ve senün aldamaķlıgün ipiyle kuyuya iner degülven. Melik eyitdi: İki yañdan cezā üleşmek

(B.145a) (B.145a)olmuşdur, benüm oğlum senün yavrını öldürdi ve sen

---

inişinün//8 ininden: ilinden//149b-2 meligüñ rāyına: melige ma^clūmdur //5 saña: benim saña//6 üleşmek: ulaşmak//9 hirgiz...görmesven:-//12 incinmiş: incinmiş kiři//13 eyitdi:-//14 yirinde: yirine/^cavratı...du-

benüm oğlumun gözün çıkardun, arada(8) ayruk nesne kalmadı,
benüm sözüme inanıl, şol cân eridici ayrılığı ihtiyâr kılmagıl.
Ve bilgil(9) kim ben kın dartmağı ve oc almağı erenler
rüzigârınun c ayblarından sayarvan ve hirciz(10) ol iş
üzerine mübalağayı revâ görmesven. Fetre eyitdi: Benüm girü
gelmekligüm hirciz(11) mümkün degüldür c akilller şol ürkmüş
yâra yakın olmakdan yıgmişlardur. Ve eyitmişlerdür kim(12)
incinmiş ve âzarlanmış yâr ne kadar kim luğf ve gönül istemek
artura andan ürkmegi ve ihtiyâğ eylemegi(13) arturmak gerek.
Hakimler eyitdi: Atayı anayı dostlar menziline bilürler
ve karındaş(14) yoldaş yirinde dutarlar ve c avratı işirgenmeklerden
sayarlar ve kızları düşmanlardan dutarlar. (15)Ve oğlı zıkr ve ad baki kalmak için isterler ve kendü
(SL.150a) nefsinin kamusından c aziz dutarlar(1) zire her vaqt kim bir
katı iş ire her birisi bir yaña gider. Ve kendüzin dağı birisi için
ortaya(2) komaz ve aña hirciz bakmaz.

Terceme-i Pârsî

- 41
- (3) Varıdı ol bir kocanın bir kıızı
Mehseti adlu aya beñzer yüzi
- (4) Serv ağacı günilerdi boyını
Bilmezidi kimse anın köyini
- (5) Göz zahmı irdi bir gün ol kıza
Şayru oldı beñizi döndi bize
- (6) Atası inceldi yini ay bigi
Anası kayğudan oldı yay bigi
- (B.145b) (7) Atasının kurıdı ağız yeri
Anasının biryan oldı cigeri

tarlar:-//15 kamusından: kamudan//150a-3 kocanın: hacenu//5 bize:

- (8) Varıdı ol ocanuñ bir oküzi
Mabaa girdi isterdi rüzi
- (9) Bir ulu ömlege sodı baını
Kim yiyedi cümle anuñ aını
- (10) ömlegi baıyla götürdi gider
ıkarumadı zıre gör ne ider
- (11) Ugradı bir div gibi oca dapa
orkudan oca döğündi yir öpe^X
- (12) Sandı oca Azrayıldür bu gelen
öyle ki cümle ālemüñ cānın alan
- (13) İ melek-i mevt Mehseti ben degülem
Mehseti ben degülem ben bir ulam
- (14) Mehseti gerek ise bu dem saña
Var canın al bini oğıl sen baña
- (15) ayru oldur ben degülven bil bayık
ağı ayrudan nite bilmez ayık
- (SL.150b) (16) Tā bilesin arlık içinde kii
Kendü cānın dilemekdür ii
- (17) Tā belā irince severdi kıza
ün belā irdi vü döndürdi yüzi
- Fā 'i lā tün/fā 'i lā tün/fā 'i lün

(3)ve ben bu gün dükeli ulaıklardan birdin olmuşvan ve dükeli halāyıkdan kesilmişven ve senüñ apuñda ol(4) kadar acı azık getürmişven kim benüm binidüm ağır yüklü olmuşdur ve ankı cānavaruñ anı götürmege ākatı(5) ola kim cigerüm köşesin ve gönüm yimişin ve gözüm aydıñın ve cānum rāhatın senüñ ohbetünde(6) uyandum ve atı meşakatlar çekdüm.

---

sebze//12 öyle ki: ol kim/ālemüñ: ādemüñ//13 melek-i mevt: melekü'l-mevt/ben:-/ben degülem: ayruk durur//14 bini: beni//150b-2 irince:

^XB'de bu beyit yok.

Şi^cr-i türki

Delim düşman baña güldi ve dōstlar çok ağladı
(7) Şu düşmanlar sevindügi bu yüregümi tağladı

(B.146a) Bu dükelile henüz cânuma emîn degülven ve uşbu(8) yalvarma-
ğa aldanmak ^cağldan ve zîreklikden yavlağ ırakdur benim ted-
bîrüm ayrılmak ve şabr eylemekdür.(9) Melik eyitdi: Eger ya-
vuz iş öñdin sen işlemisseñ benden sakınmaklık saña vâcibdi
ammâ kışâş(10) vechile iş işledüñ, ^cadl ve barâbarlık yirine
geldi. Bu bize inanmaduğñ ve bizden ürkdüğüñ(11) ne ma^cnî-
dendür? Fetre eyitdi: Göñüller görmegi key ^cādil ve doğru
tanuğdur kim bir birine delîl(12) kılar ve ben senüñ göñlüñi
yavlağ bilürven ve hîç vaktde senüñ korkuñdan ĩmîn olmasvan.
(13)Ve melik eyitdi: Dōstlar ve bilişler arasında düşmanlık
ve kîn düşegen olur anuñçün kim cihân(14) ehli kamusı āzār-
lık ve hasūdlik ve düşmanlık kapusun bağlamağa ^cācizdür ve
her kim ^cağl(15) nûrı birle bezenmişdür ve fehm donın donan-
(SL.151a) mışdur ol düşmanlık ve hasūdlik odın söyündürmege(1) harîş
olur. Fetre eyitdi: Ben rüzigāruñ ıssısın sovuğın çok dad-
mışvan ve ^cömrüm uşbu(2) çarhuñ mühre oynaduğı teferrücinde
ucına çıkarmışvan, çok kıymetlü nesnelere uşbu bü'l-^caceb(3)
zamānuñ hoşkasından yile virmişven, iş görmek ve tecrube

---

inince/irdi: indi//3 ben bu gün: bu gün ben/birdin olmuşvan:-/tapuñda:
tapuñdan//4 götürmüşven: götürmüşven//6 şi^cir-i türki//8 ve zîreklik-
den yavlağ:-/ayrılmak ve: ayrılup/yavuz iş öñdin sen: sen yavuz iş öñ-
din//10 ve berâberlik:-/ve bizden ürkdüğüñ:-//11 göñüller: göñülleri/

zahirelerinden delim yardım hâşıl(4) eylemişven, imdi beni
aldamak kişi kendü rüzigârın žāyi^c eylemek olur ve bu sözler
kim(5) sizün mübârek lafzunuzdan gelür kamusı ^cayn-ı şavâb-
dur ve şāfî doğrılıkdur ^cammā ^caql(6) mezhebinde kīnlü

(B.146b) (B.146b)kişilerün ^cözrin kabul itmek harâmdur ve düşmanlık
işlerinden şulh(7) istemek kerâhiyyetdür zīrā kim anuñ için-
de ulu korku ve katı cānbāzlık vardır ve dağı(8) mümkün de-
güldür kim düşman şol ürkmek ve kīnlü olmak sebeplerin unı-
da ve anuñ cezāsın(9) virmek için vakt ve fırsat gözetmek-
den yüz döndüre. Ve çok düşmanlar vardır kim kuvvet(10) ve
zör birle ele getürmege yaramaz ammā mekr ve hīyle birle anı
kudret kabzına ve miñnet çengeline düşürmege yarar nitekim
vaşşī(11) pīli el pīlin işirgendürmek birle duzağa düşürür-
ler. Ve ben hiç vaktde ve hiç hâlde meligün(12) kīnin dart-
mağından ĩmīn olamazvan ve anuñ tapusunda bir gün olmak bir
yıldan katırakdur zīrā(13) benüm ža^cıflıgum dağı hayrānlı-
gum zāhirdür ve meligün heybeti ve ^cazameti gālib. Melik
eyitdi: (14)Kerīm kişi işirgenmiş dōstın ayrulık odına bı-
rakmaya ve olmaz gümānıla dostlık ve karındaşlık(15) kesil-
megi revā görmeye ve kadīm ma^crifet ve müstaķīm şöbeti bir
(SL.151b) beñzemez gümānıla yile virmeye.(1) Fetre eyitdi: Kīn ve āzār
korkulu nesnedür, hāşşa ol kīn kim melikler göñlinde yirlen-

/^cādil: ^cadlı//12 bilürven: sınımışvan/olmasvan: olmazvan//13 dōstlar
ve bilişler: dōstluk arasına/ve kīn...hasüdlük:--//151a-4 sözler: söz
//5 doğrılıkdur: doğrulukdur//7 ulu:--/katı cānbāzlık:--//8 ürkmek: ür-
kek//9 ele...birle B:--//10 zör:--//11 hiç hâlde:--//13 dağı hayrānlı-
gum:--/ve ^cazameti:--//15 ma^crifet:--//151b-1 āzār:--//2 yirlenmiş ola:

miş(2) ola kim pāzişāh kīn dartmağ içinde yavlağ katı olur, cezā virmek fırsatın bir bellü farīza(3) bilürler ve hıyā- (B.147a) netlerüñ hakkında gelmegi ve yiñilenlerüñ(B.147a) ^cuhdesin- den çıkmağı ulu fahr ve assılu(4) zaḥīre bilürler, gönüller içindeki kīnüñ meşeli mādām kim koparıcısı olmaya şol od içindeki(5) kömür gibidür niceme kim fi'l hāl eşeri belür- mez çün sebep bulıcağ yalıñ yukaru ağar ve ^cālemi(6) göyün- dürür niçe yaş dimāğları anuñ dütni kurıdur ve niçe kuru gözleri yaş eyler ve ol odı(7) hergiz māl ve tatlu söz ve suçlunuñ zārılık itdügi ve öğütçinüñ doğru öğüdi söyündür- mez(8) ve müttehem kişinüñ nekadard kim nefsi bākīdür ol kīn andan eksilür degül şöylekim odun(9) kararında olduğınca hir- giz od söyünmez. Ve dükelile eger suçlulardan biregüye müm- kīn(10) olursa kim cānib saklamakda bir luḥf göstere ve dōstlaruñ hoşnūdlığın isteye ve gönlin(11) ele getüre müm- kīndür kim ol vahşet ve ürkmeklik aradan götrile ve ol bu- lanmış(12) i^ctikād şāfī ola ve ol suçlunuñ korḫulu gönli emīn ola. İmdi ben bir za^cīfden(13) ve şunlardan degülven kim bu kapuları açam ve bu kullığı yirine getürem eger girü gelürisem(14) hemīşe korḫu ve ihtiyāḫ içinde olasıvan ve her bir günde, belkim her sā^catde yiñi(15) yiñi ölüm müşāhede kılasıvan. Bu girü gelmekde hirgiz fāyide yokdur kim kendü- (SL.152a) zūmi kılıç(1) fedāsın eylemek ^caql yolından ırakdur. Melik

---

yirlenmişdür//3 yiñilenlerüñ: yeñilenlerüñ/fahr ve: fahr görürler/ve assılu bilürler:-//4 gönüller içindeki: gönüllerde//5 fi'l-hāl eşeri: eşeri fi'l-hāl/yalıñ:-/ağar: çıkar//9 od: odı/suçlulardan:-//12 bir:-

(B.147b) eyitdi: Hiç biregü kimseye aşşı degürmekde(B.147b)(2) yâ ziyânın men^c eylemekde Teñri dileginsüz güç yitmez ve anuñ azı öküşi ulusu kiçisi Teñrinüñ(3) taqđirine ve hükmine bağludur ve şöyle kim mañlûkuñ eli diri kılmakdan ve vücûda getürmekden(4) kısadur anda yok helâk eylemek ve yitürmek dağı anuñ elinde degül. Ve benüm oğlumüñ bu(5) incitmege ilk başlamağı ve sen dağı gök kazâsı birle kîn çıkarduşuñ ve Teñrinüñ dilegi(6) kâmusı yirine geldi ve sen beni Teñri taqđirinden ötrü iñen katı dutma ve döstlik kâpusın(7) bağlayup ırakdan bakma. Fetre eyitdi: Böyledür kim dirsin durlü hayr ve şerr ve assı ve ziyân(8) kâmusı Teñrinüñ dilegi birle hâşıl olur ve halkuñ güci yitmez kim anı bir az öñdin getüre yâ bir az(9) soña koya bunu böyle bilürken dağı hiç ulu dimedükdür? Kim uyanuklık ve ihtiyâţ cānibin elden koyalar(10) ve nefsi nāhōş nesnelere saklamağı soña koyalar. Ve senüñ sözüñle kim dirsin işüñ arasında delim yol(11) var ve sen dilersin kim beni depelemegile kendü gönlüñe şifā viresin ve hîle birle beni(12) belā duzağına birağasın ve benüm nefsum ölmege hiç boyun virmez ve elhak hiç cānavar kendü dilegile(13) bu şerbeti içmeye ve mādām kim dilek dizgini elde ola, ölümden sakınmağı şavāb görürler. Ve(14) eyitmişlerdür kim: Kaygu belādur ve el tarlığı belādur ve düşmene yakınlık kılmak belādur ve dōstdan(15) ayrılmak

---

//152a-1 fedāsın: fidāsın//2 men^c eylemekde: māni^c eylemekden/güç: gücü//4 yitürmek dağı: -/bu: -//6 kâmusı: -//8 hâşıl B: -/yâ B: -/öñdin: ilerü//9 dimedükdür: demedükdür/uyanuklık: -//15 yokşullık: -//152b-2 gözi

(B.148a) (B.148a)belādur ve yoksullık belādur ve korku belādur ve ka-
(SL.152b) mu belālaruñ ulusu ölümdür(1) ve şofiler ölüme āfet-i kebīr
dirler. Ve bugünkü gün ben kendü göñlümden delīl dutarvan
ve kıyās(2) kılurvan ve meligüñ temām hasretin ve göñli tar-
lığın ^cakl gözi birle görürven ve benüm ağımağum(3) ve kay-
ğum ve hasretüm melik hālinüñ gözgüsidür. Dağı haqıkat bi-
lürven kim her vaqt kim melik(4) kendü oğlınuñ gözin aña ve
ben kendü yavrumı aņavan elbette göñüller ayruksımağı belü-
risedür.(5) Ve bilmege yaramaz kim andan ne nesne kopa. Pes
bu şöhetde hiç rāhat yokdur ve ayrılık yigrekdür.(6) Melik
eyitdi: Ne hayr var ol kişide kim dōstlaruñ yañılduğın ge-
çürmeye, kīn ve āzārlık(7) kim dōstdan gördi ^cafv kılmaya ve
yāranlaruñ ^cözrin ve istiğfārın maqbūl dutmaya ve ben(8) bā-
rī kendü zamīrümü şāfī görürven ve bu nesnelereñ kim didük
kendü hātırında hiç eşerin(9) bulmazvan ve hemīşe ^cafv kılmaya
cānibin kavmüm üzerine dōşenmişdür ve eylügüm ve ihsā-
nüm(10) hizmetkārılara dokunmuşdur. Fetre eyitdi: Ben bilür-
ven, kim suçluvan, eger öñdin başlayan ben(11) degülisem da-
ğı ne var velīkin günāhkārvan ve her kimüñ kim tabanında bir
baş çıkmış(12) ola eger ^cazmi dōleklik ve tab^c kuvveti birle
anı esermeye ve iri taşlar üzerine yürimegi revā duta(13)

(B.148b) çāre degüldür(B.148b) ol zaħmi tāzelemeyince ve yeñilenüp
ol ayağı işden komayınca şöylekim yumşak(14) toprak üstinde

---

birle: gözi-ile//3 kayğum:-//4 belürisedür: başlar//6 kīn:-/azarlık:
azar//8 nesnelereñ: nesnelere//9 bulmazvan: bulmaz/dōşenmişdür: dōşen-
miş görürven//10 öñdin: aña öñdin//11 dağı: dağı/tabanında: tabanın-
dan//12 ^cazmi: sözüm/yürimegi: yūriye/revā duta:-//13 ve yenilüp...

yürimek dağı el virmeye şol gözi ağrır kişi, şol rencile şi-
mâlden yaña(15) yönense ķarañulık seferine pes kendüzin göz-
(SL.153a) süzlige virmiş olur. Suçlu kişi kīn ıssına(1) yakīn varmak
ve ulaşmak bu mizācı dutar pes andan sakınmak şer^c yönince
ve resm ķānūnınca ķatı(2) farīzadur. velā tulķū bi-eydīkūm
ile't-tehlūketi. Ve her kim ta^cāmuñ ve şarābuñ miķdārın bil-
meye(3) ve şol kadar yiye kim ma^cde anı siñirmekten ^cāciz
ķala yā dağı loķmaı ağı endāzesinden(4) artuķ götüre tā kim
boğazına dura ol kişi kendü cānına düşmen saymak gerek ve
her kim düşmen(5) sözine aldana ve şol kişinüñ kim andan
iminlik gelmeye ķavline inana ^cakl ısları ve zīrekler(6)
ķatında ol kişi merdūd ola, maķbūl olmaya ve aħmaķlar ve
cāhiller böliginden sayıla. Ve hīç(7) kimse bilümez kim Teñ-
rinüñ taķdīri anuñ haķķında nite inmişdür çūn bilmez pes
nīķbahtlık(8) uma rūzigār geçürmek gerek yāhūz bezbahtlık
uma dirilmek gerek līkin ķamulara vācibdür(9) kim rāy ve
tedbīr hūkmince varalar ve uyanuķlık cānibin saklamağı vācib
görelere ve ārzūlar(10) meydānında dizgin çekeler ve dōst ve
düşmenile hayr eylemekte öğretmek isteyeler tā kim(11) hemī-
(B.149a) şe devlet ve ikbāl(B.149a) ķapuları aчуқ ola ve haķīkat zā-
lim diyü ol kişiye(12) eydeler kim cānavarlar incitmekten ve
bulara zulm eylemekden sakınmaya mādām kim ķorku yolu anuñ

ķomayınca: -//15 yönense...kendüzin: -//153a-1 yakīn varmak: varmak ya-
ķīn/ķarañulık...pes: -//5 iminlik gelmeye: iminligi olmaya//6 aħmaķ-
lar: -//11 ikbāl: ikpāl//12 eydeler: diyeler//ve bulara...eylemekden: -
/sakınmaya B: -//15 ķanımı: ķanum//153b-2 kişi: kim//4 yoldaşlardan:

öñinde(13) açuğ ola ol kişi keykirdeli mağamda dolanmaya ve andan sağınmağı sehl dutmaya. Ve ben kağacak(14) yire yağınvan ve sığınası yirüm yavlağ çoğdur ve baña harāmdur kim bu hayrānlıkda ve kórđu(15) mağamında eglenem kim meligüñ hiş- (SL.153b) mı hiç şeksüz benüm kanımı helāl dutar ve ol diyānet(1) ve mürüvvet vechinden anı işlemek harāmdur benüm üzerüme mübāh görür. Ve ümiz şöyle dutarvan(2) kim kanda varursam benüm dirliğüm sebepleri hāzır ve yarağlanmış ola anuñ için her kişi kim(3) biş haşleti yol yarağın ve °ömür sermāyesin idine her kancaru yüz dutarısıa dilekleri aña(4) karđu gele ve yoldaşlardan berhürdār ola ve ğarīblik ve yaluñuzlığı işirgenmege değşürile: Bir yavuzlığdan(5) ve yavuz hulđdan girü durmağ ikinci mertebeden ve ululığdan kendüzin boşaltmağ ve üçünci(6) dükeli hālde eyü hulđı pişe idinmek, dördünci kendünüñ için taşın āzārsuzlıđ(7) ve eyü işlülük birle bezemek beşinci görklü edeb dükeli vağtlarda sağlamağ. Ve °ākil kişi çün(8) doğduğı kopduğı arada kavmi kablesi arasında cān kórđusından emin olmaya yirinüñ ve(9) ehlinüñ ve oğlanlarının ve ulaşığlarının ayrulığına göñül virür zira bu kamusunüñ (B.149b) °ivağı bulunur.(10)(B.149b) ammā nefsüñ ve zātuñ hiç °ivağı bulunmaz. Ve bilmek gerek kim mällaruñ zāyi°rağı oldur kim (11)andan hiç assılanmağ olmaya °avratlerüñ işe gelmezregi oldur kim eriyle düzülmeye oğulların(12) yavuzrağı oldur kim

---

yoldaşdan/bir yavuzlığdan: evvelā yavuzlığdan//5 yavuz hulđdan:-/mertebeden ve ululığdan:-/boşaltmağ: kırtarmağ//6 için: içini//7 edeb: edebi//8 kablesi: kabiylesi//9 bu:-//12 ata ana: ata ve ana //13 hā-

ata ana t̄ā^catına boyun virmeye ve himmetini atasın anasın azarlamak(13) üzerine duta dōstlaruñ girü kalmıŝrağı oldur kim katılık ve düŝvârlık hâlinde dōstlığı(14) aşağa koya ve melikleruñ gâfilrağı oldur kim suçsuz kişiler andan korkulu ola ve il gün(15) ra^ciyyet saklamakda ve ra^ciyyet düzmekde (SL.154a) usañ ve sehl ola ve ŝehrleruñ öreniregi oldur kim andan(1) iminlik ve ucuzlık eksük ola. Niceme kim melik ağırlamak ve kerâmet buyurur ve dürlü eylük ve(2) gönül kuvvetlandurmak va^cdesin virür ve anı ^cahd ve kavlı ve and berkidür ammâ benüm anuñ(3) katında hiç diñlenmegüm yokdur ve anuñ kullı-ğında ve koñşılığında imin dirilümezven zîrâ kim(4) rüzigâr bizüm aramıza ŝunuñ bigi ayrılık bıraktı kim ayruğ ulaşmaklık mümkün degül ve(5) her vaqt kim geleside pâzişâh yüzine iŝtiyâk gâlib ola şehir yilinden meligüñ(6) sa^câdeti sürüp anuñla rüzigâr geçüremiven

şi^cir-i tâzî

(7) Ve izâ's-ŝabâ habbet fe-inne nesîmehâ

Yehdî ileyke tahîyyetî ve selametî

(8) İy ŝubhdem yili bir kez bize uğra güzer eyle

şol ay yüzlüye bizüm hâlümüzden haber eyle

(9) Digil aña kim katlanamaz ayrılığıña

Yâ depelegil anı yâhüd keremüñden timâr eyle

---

linde: içinde//14 aşağa koya:-//15 ra^ciyyet...usañ:-//154a-1 ve dürlü ...ve anı:-/^cahd ve kavlı: kavlı ve ^cahd//2 and:-/berkidür: anda berki-
dür//3 kullığında:-//4 degül: degüldür//5 geleside:-//6 sa^câdeti:

(10)pes bu kelime üzerine sözi āhırına degürdi ve meligi
(B.150a) esenledi, pes uçdı gitdi. Budur(11) gālib(B.150a) olmuş düş-
manuñ aldamağından sakınmak dāsitānı ve kuvvetlü muhālifüñ
mekrinden ve yalvar(12)mağından ihtiyāṭ eylemek hikāyeti. Ve
cākil kişiye gizlü kalmaya bu mişāli beyān eylemekden(13)
maḳşūd oldur kim uslular bunuñ her birisini rüzigār işlerin-
de imām idine ve işlerüñ(14) ve maşlahatlaruñ bünyādın anuñ
üzerine ura Teñri te^cālā cümle mü'minleri dünyā ve āhret
(15)maşlahatların bilicilerden kılsun ve dīn ve dünyā düzen-
lerin görür kılsun bi-mennihi ve keremihi.

(SL.154b) (1)

ONBİRİNCİ BAB

(2)Rāy eyitdi: İşitdüm şol azarlanmış düşmenüñ meşelin kim
göñül anuñ luṭf ve alçaklık(3) gösterdüğine dölenmez olur.
İmdi eydivirgil şol pāzişāhlar dāsitānın kim bularuñıla(4)
muḳarrebler ve kullıkçılar arasında bir iş düşer tā kim pā-
zişāh aña cefā ve cūkūbet eylemekden(5) soñra ve anuñ daḳı
suçı āşikāre olmakdan soñra pāzişāh anı girü hōş dutmaq ve
aña(6) i^ctimād eyleyüp inanmağı tāze eylemek pāzişāhuñ uya-
nuḳlığına yakīn olur? (Berhemen-i ḫakīm ve rāy-ı Hindī şū-

(B.150b) reti bu mişāl üzerine)(7)(B.150b) Berhemen cevāb virdi kim:
Eger pāzişāhlar suç bağışlamak ve gördüğün görmeze urmaq ka-

---

sa^cādetin/anuñla:-//7 yuhdī TKD: yehdī SL., yuhdā B/selāmī B: selāmetī
SL., genā'ī TKD//10 pes:-//13 her birisini: her birisin/ıssıllarında:
işlerinde//15 ...keremihī: inşallāhu te^cālā//154b-2 rāy: rāy Berhemen
/luṭf:-//4 cūkūbet:-//5 olmakdan soñra: olmakdan//9 dükeli:-/yarlığı-

pusun(8) bağlayalar ve kimden kim azacuk hıyānet görseler ol
kişiye ayruk inanmayalar ve anı incitmege mişāl(9) vireler
pes pāzişāhların işi dükeli mühmel ve bitmesüz ola ve °afv
kılmak ve yarlıgamak ve minnet(10) komak lezzetinden bī-na-
sīb kalalar ve Me'mūn-ı halīfe rahmatu'l-lahi °aleyh eydür:

(SL.155a) Eger suçlular(1) bilse idi kim suç bağışlamakda ne kadar
lezzet bulurvan, baña yakınlık istemeyelerdi illā suçlar(2)
işlemegile olalardı. Erenlerün işi tamāmlığına ve hāli görk-
lü olmağa hiç °afv kılup suç bağışlamakdan yigrek(3) bezek
yokdur ve gördüğün görmeze urmağdan rüşen ve bellü delil
yokdur. Ve meliklerün yigregi(4) ve begenilmişi hulki oldur
kim işler vāki° olduğu vaktin kendü °aqlın hakem idine ve
kendü(5) hulkların laṭif ve iri ve katı eyleye, şunuñ bigi
laṭif degül kim za°ıflığı(6) irüre ve şunuñ bigi iri degül
kim zulme ulaşdura tā kim iş korku ile ümiz arasında(7) ola
ne doğru kullukçılar nevmiz ola ne daḳı °aşiler küstāh ola.
Ṭarīkat meşāyihinden(8) bir uluya sordılar bu āyet ma°nīsini-
den kim: ve'l kāzimīne'l-ğayza ve'l-°āfīne °ani'n-nāsi(9)
cevāb virdi kim şerī°at imāmları bu āyete düşen ma°nī eyit-
mişlerdür andan geçmek gerekmez(10) ammā ṭarīkat pīrleri

(B.151a) eyitmişler: Hışm yutmak(B.151a) oldur kim °ukūbet ve cezā
virmekde mübālağa eylemeye(11) ve °afv kılmak oldur kim gön-
linde hiç kīn eşerin komaya ve ihsān kılmak oldur kim girü

---

mak: yarlağamak//3 görmeze: göremez/rüşen: yigrek//4 begenilmişi: be-
genilmiş//5 laṭif:--//kim...kim:--//6 zulme: zulm//14 yār:--//155b-1 mu-
vāfakat: muvāfakat//3 halkmıssadı: halkımasıyidi//5 lāyıkdur: gerek-

döstlik(12) ve muhabbet bünyādın berkide. Dağı bilmek gerek kim Teñri te^cālā kendü kullarına eyü hulkıları öğretmişdür (13)ve öğülmüş ^cādet ve hōšnūdlu hulk üzere kındurmak buyurmuşdur pes kimekim aşl-ı sa^cādet(14) ve ezel-i ^cināyet yār ve yardımcı oldu anuñ cānınuñ ka^cbesi ve gönlinüñ kible-si Kurān buyruğı(15) olur, pes bu haberüñ siyākatinden ma^c- (SL.155b) lüm olur kim işlerüñ bünyāzını luṭf ve uzluk üzere(1) urmak gerek ve dükeli bābda müdārā ve muvāfaḳat kılmağı mu^cteber bilmek gerek. Ḳāle'n-nébiyyü ^caleyhi's-selām inne'r-rifka lev kāne halkān lemā raā'n-nāsu halkān aḥsene minhu l hadīs. (3)Ya^cnī eger uzlık ve güç götürmek halkmıssadı hirgiz ādemīler andan görklü halk görmeyedi ve eger(4) cāhillik ve aḥmaklık halkmıssadı hirgiz ādemīler andan zışt halk görmeyedi çün kişi bu(5) sözlere söylekim lāyıkdur fikr eyleye ve suç bağışlamak ve ^cafv ve iḥsān kılmağı fażlı anuñ gönlinde(6) muḳarrer ola, pes anuñ himmeti ol hulk üzere mülāzım olmağı ardınca ola. Ve gizlü degüldür kim(7) ādem oğlanı yañılmak ḡafletden ve suçdan ve zilletden hālī degüldür pes eger bu ma^cnīler muḳābilinde(8) bular hirgiz cezā ve ^cukūbet (B.151b) eylemegi(B.151b) revā dutmayalar anuñ ziyānı cümle işlere ulaşa.

---

dür/fażlı:-//7 eger:-/muḳābilinde: maḳābilinde//8 ^cukūbet:-/dutmayalar B: dutalar//9 evvelinde: evvelinden/kaşd: kaşıd//10 kapmaz: kabmaz//14 şol: bir/girçekligiñ ve öğüdiñ: girçek öğidiñ//156a-6 zātı:-/saknuklık:-//8 ^caklı: ^caklı/sır: sırlar//9 ola: olur/kişiler: kişi//

Şi'r-i türki

- (9) İşbu cālem evveline tā kim oldı pāzişāh
Ululardan cāfv gelmişdür kiçilerden günāh
(10) Hāşa şāhuñ günlerinde kim anuñ cādliyle
Kehrübā kapmaz samanı kılmaz aña bir nigāh
(11) Benki düşmen tedbīrinden yimişidüm kaşd okın
Ölmedüm kaldum diri ben çün cināyet kıldı şāh
(12) Cānı baña ol bağışladı kulıvan ben anuñ
cAdli nūrından utanur çeşme-i hürşid ü māh
(13) Ol melikler kim bağışlar tāc u taht altun gümüş
Cān bağışlamağı öğretsün melik Behrām Şāh

Fā'ci lā tün/fā'ci lā tün/fā'ci lā tün/fā'ci lün

- (14)fi'l-cümle şöyle gerekdür kim pāzişāh şol kişinüñ kim
bir töhmete ve bühtāna şataşdı girçekligin(15) ve ögüdin ve
hünerin ve kifāyetin key bile eger maşlahatlar içinde andan
(SL.156a) yardım gelesiye(1) ve anuñ tedbir ve emāneti birle bir iş
bitesise aña ictimād kılmagağı tāze eylemege ve gönlin ele(2)
götürmege ive ve anuñ gönli kuvvetin kim bühtāndan ötrü
za'if olmuşdı istimālet ve tatlu söz(3) birle girü bayağı
karārına getüre ve bu haberi kendüzine imām eyleye: Kāle'n-
nebiyyü'aleyhi's-selām(4) akılū zevī'l-hefevāti cāserātihim
anuñ için pāzişāhlığı ve ili günü zabt eylemek yardımcılar-
suz(5) ve vezīrsüz mümkün olmaz ve vezīrlerden ve yardımcılardan
menfa'at dutmağ ol vaqt(6) bilinür kim bularuñ zātı

//10 muqarreblerinüñ ve kullukçılarınıñ: muqarreblerüñ ve kullukçılarınıñ/eylüklerini ve zıstliklerini: eylüklerin ve zıstliklerin//12 göre: lāyık//156b-1 kişinüñ:-/işe: işine//5 azdan: azdan okuşten//6 kim

- (B.152a) ^çaklı ve hüner ve sakınuklık ve şalāhiyyet birle(B.152a) bezenmiş ola ve gönli haq(7) ödemek ve naşihat ve sevgi birle düzülmiş ola ve dağı pāzişāhlık işi bī-nihāyet olur.(8) ve pāzişāhlar dağı ^çaklı yitüt öğütçiler kim sır saklamaga lāyık ola ve işler sürmege yarar(9) ola yavlaq muhtāc ola ve ol kişiler kim doğru yol ve emānet ve takvī ve diyānet birle(10) bezenmiş ola yavlaq azdur. Pes doğru yol oldur kim pāzişāh kendü muqarreblerinüñ ve kullıqçılarınıñ(11) ayluklerini ve zıstlıklarını bile ve her birisinden ne iş gelür ve ne işe yarar añlaya(12) pes her birisine hünerine ve ehliyyetine lāyık ve rāyı ve alplığı endāzesine göre ve ^çaklı ve kifāyeti(13) kadarınca iş buyura ve eger ol hüner ıssınıñ ve alplık ve rāy ve tedbīr ehlinüñ bir ^çaybı olursa(14) anı sehl duta kim maḥlūk hirgiz ^çaybsuz olmaz. Bu ma^çnīde ihtiyāṭ şol hadde(15) degin vācibdür kim eger bir ulu kişi bir
- (SL.156b) iş üstinde ve bir mansıbdā olsa ve pāzişāh(1) añlasa kim anuñ gāfilliğinden ötrü ol işe bir ḥalel gelür anı ol iş üstinden ırak eyleye(2) ve ol işi azmağdan saklaya ve ol kişiniñ ululığına iltifāt eylemeye: Bu mübālağayı anuñ içün(3) getürdük kim çün hüner ehli uluyı iş başarmadığından ötrü terk eylerler pes cāhil ve(4) gāfil kişiden mansıb girü almak ve anı terk eylemek maşlahata yakīnraqdur. Pes pāzişāha
- (B.152b) (5)farzdur kim işleri ve(B.152b) ^çamelleri kim biregünüñ kifāyetine koymış ısmarlamış ola, şora irdeye şöyle kim azdan (6)kim hiç nesnenüñ ḥāli andan örtülü ve gizlü olmaya kim

eger doğru kullıkçılar sa^câdet(7) yârı kılup bir lâyıķ kullık iderlerse yâ daķı hıyânetler kullıkda taķşirlik yolın virürse(8) ikisinün daķı kâdrin bile ve doğrulara kullığı semeresin eylük eyleye ve hıyânetlerün suķı kadarınca(9) ku- lağın bura ve uyara kim eger bu iki taraıdan birisin sehel dutarsa doğrular kâhel ve usañ(10) olalar ve müfsidler kay- gusuz ve baysuzlar olalar, pes işler kaçasa ve ^cameller mühmel ola(11) ve anı girü oñarmaķ degme kez el virmeye. Arslan ve şağāl dāsitanı buña lâyıķdur. Rāy(12) şordı kim ol nite idi? Eyitdi:

VIII

Getürmişlerdür kim Hind yirinde bir şağāl varıdı,(13) dünyeden yüz döndermişidi, kendü cinsi arasında olurdı ammā kan dökmekden ve et(14) yimekten canavar incitmekden şakinurdı. Pes yāranları anuñla savaşmağı ele aldılar ve eyitdiler:(15) (Zāhid şağāl şüreti ve bir kaç şağāllar

(SL.157a)

kim anuñla savaşdılar)(1) Biz senün uşbu ^câdetüne rāzī

(B.153a)

degülüz ve senün rāyuñı uşbu işi ihtiyār kılmakdan(B.153a) haţālu(2) bilürüz ve çün birbirimiz şoşbetinden yüz dön- dürmezüz pes hulķ ve ^câdet içinde dahı(3) senden muvāfa- kat umaruz daķı uşbu datlu ^cömri zahıre ve açlığıla geçür- mekten fāyide ne(4) bağlayasın hiç añlayamazuz şöyle kim gelür günü ve rüzigārı şāzılığıla sürmek gerek(5) ve dünyā çāşnılarından naşīb almak gerek. Kavluhū te^cālā ve lā tense naşībeke mine'd-dünyā(6) ve haķıķat bilmek gerek

dünki günü girü getürmege yaramaz ve yarına dağı irmeklik ma^clüm degüldür(7) tercüme:

(8) Gözüñi açğıl uyanğıl kim ^cömür
Ol durur kim zevk idesin her nefes
Kaygu yime yarını çün sen bugün
Irte sözün söylemek olur heves

(10) Geçeni sen ^cömre şaymağıl gelesin dağı
^cÖmr oldur kim içindesin ve pes

Fā 'i lā tün/fā 'i lā tün/ fā 'i lün

(SL.157b) (1)ve bugünkü günü zāyi^c eylemek ve gönenüp berhūdār ol-
mağdan gāfil olmağın ne ma^cnisi var?(2) Şağāl cevāb vir-
di kim: İy dōstlar ve iy karındaşlar uşbu türrehāt söz-
lerden geçün(3) çün bilürsüz kim dünki gün geçdi ve yarı-
na irmek bellü degül, pes haķıķat bugünkü gündenden(4) zaķi-
re idinün kim yol azığı gerekdür kim uşbu aldayıcı dünyā
başdan başa ^caybdur, hüneri(5) hemin budur kim āhiret
ekininün yiridür pes bunda tohm bırakmağa yarar kim anuñ
(B.153b) deħli ve hāşılı(6) āhiretde yarak ve hāzır ola(B.153b)
himmetünñi müzdler dirmek hayrāt işlemek üzerine maşrūf(7)
dutuñ. Ve uşbu aldayıcı cihāna tekye urmak ve gönli ebed
kalası yire bağlamak gerek, kendü sağılığınuz(8) ve dir-
ligünuz ve yigitligünuz semeresinden bī-naşib kalmañ

/rāyuñı: rāyuñ/ķılmağdan: ķılmağda//2 birbirimiz: biribirimiz//3 mu-
vāfaķat: muvāfıķat/zaķir: zecr//4 bağlayasın: bağlayasen/añlayamazuz:
añlayamazuz didiler/rūzigārı: -//157b-1 eylemek: eylemegün/ve gönenüp
...olmağın: -/ola: -//3 irmek: ermek/degül: degüldür//4 zaķire: zaķiyre
//6 āhiretde: āhirete/yarak: -/himmetünñi: himmetünñizi//7 tekye: tekiyye

ḳāle'n-nebiyyü'aleyhi's-selām ḥuz min şihhatike li- seḳa-
mike ve min şebābıke li-heremike ḥadīşü kim dünyānuñ lez-
zeti şol(10) şümşek aydıñlıđı ve ḳarañulıđı gibi şebātsuz
ve ḳarārsuz olur. Fi'l-cümle göñüli uşbu(11) renc ve zah-
met bāzārı dōstlıđına vaḳf eylemek ve teni uşbu fenā sa-
rāyınunñ yolında sebīl(12) eylemek himmeti yüksekliğinden
ve ^cakl tamāmlıđından yavlaḳ ıraḳdur. Ve ^cakıl kişi uşbu
(13)cihān ni^cmetinden bir eyü ad ve bir eylügile añılmaḳ-
dan artuḳ nesne istemez, kim bu dünyānuñ(14) ḥōşlıđı ve
rāḫatı ve şāzılıđı ve ni^cmeti ḳamusı yüz zevāle ve fenāya
dutmuşdur.(15) Eger iki cihān sa^cādetin dilerseñüz uşbu
(SL.158a) sözi ḳulađuñuzda dutuñ ve bir loḳma ta^cām(1) için kim
anuñ dadı ve ḫalāveti boğaza degindür bir canavarı bāḫıl
eylemegi revā dutmañ(2) ve ol ḳadar ḳāni^c oluñ kim ḫiç
cānavar incitmekden ele gelür zīrā ol ḳadar nesne kim(3)
anuñla gövde bāḳı ve nefis ḳāyim olur ḫiç kişiyeye eksük ol-
maz. Ḳāle'n- nebiyyü'aleyhi's-selām inne nefsen len temüte
(B.154a) ḫattā yestevfiye rızḳahā(B.154a) elā fa^cmilü fī't-talebi
bu öğütleri ^cakl ḳulađıla(4) işidüñ ve benden şol ^cakl
ḳabül itmeyesi nesnelerde muvāfaḳat ummañ kim ben sizün-
le(5) şoḫbet ḳılduđum size vebāl sebebi degöldür ammā

/göñli: göñlü/gerek:-/sađlıđıñuz: sađluđuñuz//9 el-ḫa^cāīşü:-//10 ḳarār-
suz olur: ḳarārsuzdur/göñüli: göñli//11 bāzārı:-//12 yüksekliğinden:
yükseklikden//14 ḥōşlıđı ve rāḫatı ve şāzılıđı ve ni^cmeti: ni^cmeti ve
rāḫatı/yüz: yüzün//158a-1 ḫalāveti:-/boğaza: buğza//2 incitmekden: in-
citmedin//3 anuñla gövde bāḳı ve nefis ḳāyim olur: gövde anuñ-ile ḳāyim

yaramaz işlerde size muvāfaqat itdügüm ^cazāb(6) ve ^cukūbet sebebیدür, zīrā kim el ve gönül ikisi dağı günāh āletidür, gönül yaramaz fikrler(7) yiridür ve el yatlu ve yavuz işler çeşmesidür, eger yirün eylük kılmakda ve yavuzluk irürmekte eşeri(8) varmışadı pes her kim mescid içinde ādem depelese yazuklu olmayadı ve ol kim(9) kāfir çerisinde bir kişi diri koyadı yazuklu oladı. İmdi ben tenle sizün şöbetünüzdeven(10) ve gönüllüle sizden kaçaran. Pes yāranları anı ma^czūr dutdılar kim işinde oldı (11)şalāhiyyet ve zāhidlik içinde anuñ kademi zāhir oldı ve anuñ zikri ve çāvi ^cālem(12) içinde yüridi, yakīn zamānda mücāhede ve diyānet içinde menzilete irdi kim(13) himmet nazarı hirgiz aña irmeye. Ve ol yörede bir murgizār varıdı kim reng katıcı ay(14) anuñ şahını görkinde nakkāşlık öğrenürdi ve müşk eleyici zühre anuñ hevāsı kokusından(15) meded isterdi ve ol murgizārda yırtıcı canavarlar yavlağ çoğıdı ve bularuñ meligi bir arslanıdı(1) kim kamusı anuñ ta^cātinde ve aña uymışlardı(B.154b) ve anuñ hizmetinde olurlardı dün gün(2) hizmet iderlerdi

(SL.158b)

(B.154b)

(Arslan ve sağāllar şūreti bu mişāl üzerine kim yazıldı)

---

olur/kāle'n-...talebi B:-/kulağıla: kulağıyla//4 sizünle: sizünile/
muvāfaqat: muvāfıqat//5 size B (ikincisi):-//7 el yatlu:-/yavuz: ol
yavuz//8 pes:-//9 tenle: tenile//10 gönüllüle: gönüllile//11 şalāhiyyet:-
//12 mücāhade: mücāhide/menzilete: bir menzile//13 canavar: cānavar//
15 yavlağ:-//158b-1 tā^cātinde: tā^cātinde idi/uymışlardı: uymışidi/hiz-

(3)ve anuñ ululuğı sıgındusunda ve saklamağı haremide rüzigār geçürürlerdi. Şöyle kim ol zāhid(4) şağāluñ şūret-i hālin işitdi pes kığırdı gördi ve her dürlüyle sınağı, pes bir(5) kaç gün anuñla halvet oturdı ve eyitdi: Benüm pāzişāhlıgum giñdür ve işler ve ^cameller(6) yavlağ çokdur öğütçilere ve yarıcılara muhtāc oluruz ve bizüm kulağumuza degürdiler kim sen dindārlık(7) mezhebinde menzilet bulmışsın, çün seni gördüm nazār haberden artuğ geldi.(8) Ve işitmek ^cayāndan eksük oldı, imdi saña i^ctimād kılısarvan ve inam idiniserven tā kim(9) anuñla senüñ derecātuñ yüксеle ve bizüm hāşakilerümüz ve muğarreblerümüz bölüğine katılasın(10) Şağāl cevāb virdi kim: Pāzişāhlar lāyıkdur aña kim işler dönmeğ için yarar kişiler(1) ve eyü yarıcılar ihtiyār kılalar(B.155a) ve bu dükeliyile bulara vācibdür kim hıç kimseyi bir iş ve (2)kullıq dutmağ için gücemlemeyeler zirā bir işi gücile kişinüñ boynına saralar ol işi düzmek(3) ve źabı eylemek aña müyesser olmaz ve anuñ ^cuhdesinden eylekim vācibdür çıkmaz. Pāzişāhuñ(4) ^cömri uzun olsun, ben sultān işin dutmağı yigrenürven ve anda tecribem ve bilmegüm yokdur ve sen(5) bir muhteşem pāzişāhsın ve tapuñda yarıcılar

(SL.159a)

---

metinde...ve anuñ:-//3 sıgındusunda: sıkındusunda//4 dürlüyle: dürlü tecribeyile//5 anuñla: anuñıla//6 muhtāç: yavlağ muhtāç//7 bulmışsın: bulmışsañ//9 derecātuñ: merteben/muğarreblerimüz B: murakğablarımız/ bölüğine: bölüğine//10 lāyıkdur aña: aña lāyıkdur//159a-2 işi: iş kim/ kişinüñ: bir kişinüñ//3 ve źabı eylemek:-/olmaz...pāzişāhuñ:-//4 ve bilmegüm B:-//5 işde kulluğ dutmağ yavlağ haris: iş dutmağ haris//

yavlağ çokdur kim kuvveti ve kifāyeti var ve işde kul-
lık(6) dutmağa yavlağ harīşdür. Eger bu eylügi bulara
buyurasın ve mansıb merhamet eyleyesin senüñ(7) göñlüni
fāriğ eyleyeler ve iş ucından kim eylük ve dirlik bula-
lar anuñıla şādumān ve arçalu(8) olalar. Arslan eyitdi:
Uşbu def^c eylemegüñ ne fāyidesi var kim elbette ben seni
mu^cāf(9) kılar degülven. Şağāl cevāb virdi kim: Sultān
iş i ki kişinüñ bābetidür: Bir kendüzini(10) iş arasına
bırağıcı mekr issı kim kendü dileğini anuñıla hāşıl eyle-
ye ve mekr ve fitnesiyle selāmet(11) kala, bir dağı gā-
fil za^cif kişi kim hōrlık çekmegi hu idine, hiç nazarda
ve hürmetde olmaya(12) kim hasedden ve düşmenlü olmağ-
dan imin ola. Ve ben bu iki tabağdan degülven ne ārzüm
(13) ve hırsum gālib kim hıyanatlık eyleyem ne dağı nef-
süm hasısdür kim(14) hōrlık çekem ve her kim dilerise
pāzişāhlar kullıgınuñ bünyāzın öğüt ve emānet ve sağanuğ-
lık ve diyānet birle berkide(15) ve ol kullıgıñ tarafla-
rını riyādan ve gümāndan ve hıyanatlıktan saklaya ol ki-
(SL.159b) şinüñ(1) işi doğru(B.155b) gelmez olur ve dutduğı işün
sebātı olmaz. Pes şāhuñ doğru dōstları anı(2) künilemek-
den ötrü düşmanlık kalkanın yüzlerine dutarlar ve düş-

//6 harīş: harīşdür/ve bu...eyleyesin:-//7 eylük:-/şādumān: şādmān/
arçalu:-//8 arslan:-/fāyidesi: ma^cnīsi/mu^cāf B: ma^cāf//9 kılar: kor/
kendüzini: kendüzin/iş: işi//10 dileğini: dilegin/meler:-/fitnesile:
fitnesiyle//12 tabağdan: tayıfeden//14 sağanuğlık: sağnuğlık//159b-2
ötrü: ötürü/düşmanları: düşmanlar//3 virdüğü: virdiğiçün/farkı üzeri-

manları gönül birikdürüp öğüt(3) virdügi için anuñla karşı olurlar pes her vakt kim dōst ve düşman birike ve bireginüñ(4) ardınca ola ol kiři elbette im̄in dirilmez, eger ayağın keyvān yıldızı farkı üzerine(5) komış ise dağı başın selāmet kurtarmaz. Hıyānet kiři bārī pāzişāhuñ düşmanlarından(6) im̄in ve fāriğdur niceme pādişāhuñ dōstlarından korkarısa. Arslan eyitdi kim: (7)Mukarreblerüñ kaşdından hiç endişe yimegil çün bizüm hoşnūdlıgumuz saña hāşıl(8) oldu kendüzüñi vehmile sayru eyleme kim bizüm görklü rāyumuz düşmanlar yavuz sanduğına(9) perde yiter bir kulak burmağıla bularuñ mekri yolın bağlayam ve seni himmetüñ nihāyetine ve ārzüñ gāyetine(10) irürem. Şağāl eyitdi: Eger meligüñ garaızı uşbu yakīn eylemekden ve terbiyetinden ve tertībinden(11) olsa kim benüm haqqumda eylük ve ihsān buyura pes şefkate ve rahmete ve ^cadle(12) ve inşāfa ol lāyıkdur beni kıya tā uşbu şahrāda im̄in ve fāriğ gezem dünyā ni^cmetlerinden(13) otıla suya kāni^c olam ve cümle ^cālem ehlinüñ düşmenliginden fāriğ olam. Ve ma^clūmdur kim azacuk ^cōmr kim iminlik ve ferāgatıla ola (14)şol çok ^cōmrden kim korku ve ihtiyāt iledür delim yigrek. Arslan eyitdi: Bu faşl ma^clūm(15) oldu ammā sen

---

ne: farkına//6 fāriğdur: fāriğ yorur//9 yiter: yeter/himmetüñ nihāyetine:-//10 ve terbiyetinden ve tertībinden:-//11 şefkate: şefekati/rahmete: rahmet//12 ve fāriğ gezem: yüriyem//13 ve cümle...olam B:-/kim...arslan: ferāgat-ile olan ^cōmr şol çok ^cōmrden yigrekdür kim korku ve ihtiyāt-ile ola//15 eylegil: eyle//160a-1 kim:-/virnek gereksin:

- (B.156a) içünden korkuyu ırak(B.156a) eylegil kim elbette bize ya-
(SL.160a) kın olırsarsın.(1) Şağāl cevāb virdi kim: Çün hāl böyledür
baña aman virmek gereksin şol vaktin(2) kim yāranlar baña
bir kaşd ideler ve bir yalan söz diyeler melik ihtiyāt
şartın yirine(3) getürsün, dölek olsun ve fikr eylesün,
ivmekligi revā dutmasun. Pes arslan anuñıla(4) Cāhd ve
kavl berkitdi ne kim māl ve hazīneler varıdı kamusun aña
ısmarladı(5) ve cümle çeriden anuñ menziletin yüksek ey-
ledi ve danışık ve rāy ve tedbīr kapuları(6) kamu dürlü
işlerde aña açuk kodı ve arslanuñ anı dañlamağı her gün
artarıdı. Pes(7) anuñ muqarrablığı ve menzileti yüksekli-
gi arslan hāşakilerine ağır geldi, pes anuñıla(8) düşman
olmak için birikdiler delim günler ol tedbīr üzerine ol-
dılar. Pes biregüyi ilerü(9) dutdılar kim bir az et kim
arslanuñ kuşluk h'ānı için komışlardı uğruladı götürüp
(10)şağaluñ hücreesinde gizledi. Yarındası kim kuşluk vak-
ti oldı arslan geldi ol(11) eti diledi kim yiye kim bil-
mezüz eyitdiler: Şağāl gāyibidi, düşmanlar ve hasūdlar
kamusu hāzırdı (Arslan ve şağāllar şüreti bu mişāl üzeri-
(SL.160b) ne)(1)çün gördiler kim açlık odı ve hışm odı bir birine
(B.156b) ulaşdı ve tenurı kızgun buldılar(B.156b) pes(2) hamırsuzı
yapışduru başladılar. Bularuñ birisi eyitdi: Elbette me-

---

virgil//2 baña:-/ve bir:-//3 ivmekligi revā dutmasun: ivmesün/pes:-//
4 Cāhd:-/kamusın:-//5 yüksek eyledi: yükseldi/kapuları: kapularıñ//6
kamu...işlerde:-/açuk:-/arslanuñ anı dañlamağı: arslan anuñ añlamağı

lige bildürmek gerek ne kim(3) assı ziyān işidevüz ve bi-
levüz. Ve baña şöyle degürdiler kim şağāl ol eti kendü
vişākına ilettdi.(4) Dağı birisi eyitdi kim: Ben aña inan-
mazvan ihtiyāt eylemek gerek kim halāyık bilmeklik yavlağ
düşvārdur.(5) Dağı birisi eyitdi: Eyledür halkuñ sırrını
ve zamīrini kimse bilmez līkin eger ol et şağāl(6) hücre-
sinde bulunursa kim anuñ hıyānatlığı kim ağızlarā söyle-
nürdi kamusı girçekdür.(7) Dağı birisi eyitdi: Cakl bilü-
sine aldanmak gerek kim gaddār kişi hirgiz selāmet kur-
tılmaz ve(8) hıyānatlık gizlü kalmaz. Dağı birisi eyitdi:
Bir emīn dōst nekim andan görürse baña(9) degürürdi ben
aña key inanimazdum tā kim bu faşlı sizden işitdüm anuñ
hıyānatlığına gönüm(10) dōlendi. Dağı birisi eyitdi:
Anuñ mekri hıyānatı dükeli hālde baña ma^clūmıdı evvel(11)
görmekte anuñ işi soñın bilmişidüm ve fulānı tanuk dutdum-
di kim uşbu zāhidüñ(12) Cakibeti rusvāylik olasıdur ve
andan ulu ulu haşalar ve Cazīm suçlar gelesidür. Dağı(13)
birisi eyitdi; kim uşbu zāhid ve muttakī kim pāzişāh işin
dutmağı belā ve muşibet(14) şayardı eger bu hıyānatlığı
işledise yavlağ Cacebdür. Dağı birisi eyitdi: Siz kamuñuz
(15)emānet ve doğrılık ehlişiz ve size inanmak Cakl ve

//7 ve menzileti yüksekliği:-/ arslan: arslanuñ//8 delim...oldılar:-
//9 h'ānı B:-/uğruladı: uğruladılar//10 gizledi: gizlediler/geldi:-//
11 kamusı:-/kim yiye B:-/kim bilmezüz B: bulamazlar//16Ob-2 hamīrsuzı
yapışduru: hamīrsuz yapışdurdılar/gerek: gerekdür//5 eyitdi: eyitdi
kim/eyledür:-/zamīrini:-//6 kim: nekim/hıyānatlığı kim: hıyānatlığı-
çün/kamusı:-/girçekdür: gerçekdür//7 aldanmak: inanmak//8 emīn: iymin//

- (SL.161a) hıred resminden yavlaq ırakdur lıkin(1) eger uşbu sâ^cat melik buyurursa kim ol eti anuñ menziline isteyeler
- (B.157a) (B.157a)bu sözlerüñ(2) doğruluğı zāhir ola ve hāşuñ ^cāmuñ gümānı götrile. Dağı birisi eyitdi: Eger(3) ihtiyāţ ider-señüz varup aramağa ivmek gerek kim anuñ çāsūsuları her yanadın(4) bizi gözderler. Dağı birisi eyitdi: Uşbu irdemekde ve bilmekde ne fāyide var kim ol kendü(5) bü'l-^cacablığı ve fitnesi birle melik hāzretine anı bildürmeye ve gizleye. Pes bu tertīb(6) üzerine arslanuñ hışmı hālinde eyitdiler tā kim azmaklık arslanuñ göñline(7) yol buldı pes şağālı getürmege mişāl virdi getürdiler ve aña şordı kim: Eti nitdüñ? Eyitdi: maţbaħa(8) degürdüm tā kuşlık vaktinde melik öñine getüreler. Maţbaħa dutan dahı ol kavullaşanlardan(9) idi pes münkir oldu eyitdi: Benüm andan hiç haberüm yokdur ve baña hiç nesne(10) virmedi. Pes arslan emınlerden bir bölük kişi virbidi kim şağāl odasında(11) istediler eti bulup arslan katına getürdiler. Pes bir kurt kim tā şimdiye degin söyle(12)memiş idi ve kendüzin doğrı tanuklardan gösterürdi ilerü geldi eyitdi: Çün(13) bu nā-bekār müdbirüñ hıyāneti ve suçı rüşen oldu tizrek bunu siyāsete degürmek(14) gerek eger bu bābı me-

---

//9 degürürdi: eydüridi/aña: anı/inanumazdum: onamazdum//10 evvel: ol
//11 bilmişidüm: bildümidü//12 ulu ulu: ulu/^cażım suçlar:-//13 ve:-/
belā:-/işledise: itdise//15 ehlişiz: ehlişüz/yavlaq:-//16la-2 doğru-
lığı: doğruluğı/götrile: gide//3 varup: yort/yanadın: yanadan//4 göz-
derler: gözlerler/irdemekde: istemekde/bilmekde:-//5 bü'l-^cacablığı
ve fitnesi birle: bü'l-^cacablığıla ve fitnesiyle/pes:-//6 eyitdiler:

lik usan dutarsa imden girü suç idenler hiç rusvâylik-
dan(15) korkmaya. Pes arslan buyurdu kim şağalı dutdılar
(SL.161b) ayagina bend urup zindāna bırağdılar.(1) Andan hāzırle-
ruñ birisi eyitdi: Ben meligün ol rüşen rāyinden ^cacep
(B.157b) görürven kim(2) uşbu ğaddāruñ işi nite gizlü(B.157b) ol-
dı ve anuñ içi zıştlığından ve zamiri yavuzlığından(3)
melik nite ğāfil oldu. Dağı birisi eyitdi: Andan ^cacab-
rak budur kim uşbu hıyānetuñ işini(4) soña ve fikr eyle-
mege kodı fi'lhāl depelemedi. Andan arslan şağala haber
virbidi ve eyitdi: Eger(5) yañılmağda ^cözrüñ varısa gös-
tergil. Pes haber iden dağı düşmanlardan idi şağala var-
madı(6) biraz vağtden girü geldi, şağal ağzından katı
cevāblar ve iri sözler arslana(7) degürdi tā kim arslanuñ
hışmı odı yalıñlandı ve anuñ dütünü arslanuñ aqlını(8)
örtüdi tā kim kavli ve ^cahdi kim şağal birle eylemişdi
ayağ altına bırağdı ve düşmanlarıñ(9) elini şağalı depe-
lemek üzerine uzun kıldı. Pes haberi arslanuñ anasına de-
gürdiler şoluk(10) sâ^cat bildi kim arslan iveceklik eyle-
di pes endişe kıldı eyitdi: Tizrek(11) varayın kendü oğ-
lanımı dīv vesvesesinden kurtarayın zīrā her vağt kim

---

didiler/tā:-//7 getürdiler B:-/aña:-//8 tā:-/kavullaşanlardan idi:
kavl//13 hıyāneti:-/oldı: bilindi//14 dutarsa: dutarısa/imden: andan/
rusvâylikdan:-//161b-2 zıştlığından: zıştliginden//3 ğāfil oldu: ğāfil
idi//4 arslan B:-/virbidi: viribidi/eger: eger işbu//5 göstergil:
eyitgil/iden dağı: iden-dağı//7 ^caqlını: ^caqlın//9 elini: eline//10
endişe kıldı B: endişe kıldı kim ve//11 vağt: vağti/kakımağ: kakımağ-
lık/pāzişāhlar üzerine: pādşāhlara//14 kendüzi: kendüsi//15 hāli: hāl

kaķımaq pāzişāhlar(12) üzerine ġālib ola şeytān daķı aña musallat olur. Kāle'n-nebiyyü °aleyhi's-selām izā isteşā-
ta's-sultānu tesallata's-şeytānu(13) pes öñdin ol tāyife-
ye kim şaġālı öldürmek(14) içün arslan mişāl virmişidi
haber viribidi "tevaķķuf eyleñ, öldürmeñ" diyü, kendüzi
(15)arslan katına vardı şaġaluñ suçın şordı. Arslan hāli
(SL.162a) eydivirdi.(1) (Arslan ve anası sūreti bu mişāl üzerine)

(B.158a) Eyitdi: İy oġul, kendüzüni hasrete ve hayrete ve büşmen-
lige bırakmaġıl ve °afv ve ihsān şevābından(2) kendüzüni
bī-naşīb kılmaġıl ve pāzişāhlar hiġ döleklikden ve ivme-
mekden görklürek(3) bezek yokdur. Ve daķı gizli kalmasun
kim °avratuñ hürmeti erine baġludur ve oġluñ °izzeti(4)
atasına ve şākirdüñ üstāza ve çerinüñ kuvveti subaşıya
ve zāhidüñ kerāmeti dīnine ve(5) ra°iyyetüñ iminligi pā-
zişāha ve pāzişāhuñ işi oñmak °ādillığa ve takvīye baġ-
ludur(6) ve uyanuklıġuñ nişānı çeri ve kullukçıları bil-
mek ve añlamakdur ve her birisini yirlü yirinde(7) dut-
mak ve her birisine hüneri ve kifāyeti kadarınca eylük
eylemekdür ve bularuñ biri biri hakkında(8) pāzişāha ġam-
māzladuġuñ yavuz söz añlatduġın işitmek hem uyanuklık
nişānıdır zīrā eger bu anı ġammāz(9)laduġın ve ol bunu

---

niteligin//162a-1 büşmenlige: beşimānlığa//3 gizlü kalmasın B: kīn
kalmasun/hürmeti: °izzeti//4 subaşıya: subaşlarına//162b-1 töhmete:
töhmet//2 gücükendüre: güçekendüre/yavuzlık: yavuzluklar//5 aşıġa:
girü/dürüşmegini ve doġruluġını: düşüşmegin ve doġruluġın//11 görmegi:

(SL.162b) gammāzladuğın girçek dutalar pes yavuzlar dilerise bir doğru ve emīn(1) kullukçı töhmete birağa, bühtān eyleye ve bir hıyāneti doğrılık ve ināmlık tōnı içinde pāzişāha (2)gücüklendüre ve pāzişāhuñ dağı eylüklerini yavuzluk ve zıstlık sıfatile kişilere göstere pes(3) hasūd kişi bir fāzıl kişiyi rencūr eyleye ve bir hıyānet bir emīn kullukçıyı müttehem kıla(4) ve bir gammāz bir yazuksuzı belā düdenine birağa, pes böyle olıcak çeri kamusı gü- mānlu ola, hāzırlar(5) kulluk ve iş kabül itmekden girü duralar ve gāyıblar kulluk itmekden aşığa oturalar

(B.158b) (B.158b)pes pāzişā(6)huñ buyruğı geçmek soña kala. Pes gerekmez kim pāzişāh kendünün ināmlarına anlaruñ(7) suçını hakikat bilmedin kaş çata ve mizācın ayruksıda, lī- kin gerek kim anuñ halīmlığı(8) meydānında ve ^cilmi giñ- liginde kamu nesne şıgar ola ve kullukçılarıuñ ilerüki kulluklarını(9) gözi öninde duta ve bularuñ dürişmegini ve doğrulığını cān şahīfesinde yaza ve anlaruñ(10) kul- lığını zāyi^c eylemeye ve semeresüz komaya ve bularuñ cāni- bini usañ dutmağı ve menziletin hōr(11) görmegi revā dut- maya. Ve her suç kim niyyetile ve kaşdila olmaya ve doğ- ruluk ve ināmlık zātın(12) mecrūh kılmaya anuñ cezāsın virmege^{mübālağa} eylemeye. Ve şol sınanmaduk hüner sözleruñ(13)

---

eylemegi//13 ve meşhūr menzilete:--//163a-1 ve geleci:--//2 gülüşmegin- de: gülüşmeginden//3 lāyık: muvāfık//5 katında:--//6 dindārlığın:--//7 arzū:--//8 yimiş degüldür: yimedī/soña:--//9 tahmīn:--//10 kılar: ider/ karañuda şol: şol karañuda/ışalayan: ışlayan//12 ve anı sevmeyenler:--//

(SL.163a) yavuz sözünü şol kifāyetlü hüner ısları hakkında iste-
meye ve kendü ^çaklını ve rāyını(14) dükeli ma^çnīlerde
bir ^çādil hakem ve bir doğru işaretci bile. Ve sağāl
senüñ devletüñde(15) yüce ma^çkāma ve meşhūr menzilete
(B.159a) irmişidi. Ve il içinde sen aña alkışlar iderdüñ(1) ve
halvetlerde anuñla danışık ve gelece eylemegi erzānī
buyururduñ. Pes şimdi saña lāzım(2)dur kim anı helāk
eylemek ^çazmini bozasın ve düşmanlar gülişmeginde ve
ğammāzlar sevin(3)meginden anı saklamağı vācib göresin
tā kim senüñ ağırlığıña ve dükeliğüñe lāyık anuñ(4)
suçın ve hālın şormakda ve irdemekde ihtiyāt şartını
yirine getüresin pes kendü(5) ^çakluñ katında(B.159a) ve
kamu çeri ve ra^çıyyet katında ma^çzūr olasın kim uşbu
aña yapdukları(6) töhmet şundan hōrırakdur kim anuñ
gibi doğru kul kendü ināmlığın ve dindārlığın(7) anuñla
^çayblu kıla tā kim bir kesek et için hırş ve ārzü anuñ
^çaklını örte. Ve sen(8) bilürsin kim sağāl senüñ kullu-
ğıña girelden hiç et yimiş degüldür, ivmeklik soña koğıl
(9)tā bu sözüñ girçekligi saña rüşen ola kim göz ve ku-
lak gümān ve tahmīn birle(10) çok hükmlerde ha^çtā kılar
nite kim kişi karañuda şol ısalayan nesneyi kim görür
od sanur çün(11) eli birle dutar ma^çlūm olur kim yıl
ölcmişdür ve hakikat bilmekten ön hük mde ıveceklik(12)

//13 ve mekrinden:--//14 içinde:--//15 sarıcılar kaşdından: sarıcılar-
dan/şol:--/kuş: kuşlar/avı: şikārı//163b-1 anuñla...olurlar:--//2 kı-
lurlar: iderler/menziletleri: menzilet//3 eksik: az/artuğ: artuğdar/

kılmışdır. Göñül añlamasına gālib oldur kim ol eti hasūd-
lar ve anı sevmeyenler şağāluñ(13) menziline gizlemiştir
bu kadar nesne düşmanlarıñ hūbsinden ve mekrinden ve
hasūdlarıñ fitnesinden(14) hīç ^caceb degüldür. Kuşlar
şol hevā yüzinde ve balık deñiz dibinde ve geyikler yazı
içinde(15) hīç yavuz sanıcılar kaşdıñdan ĩmīn degüldür
(SL.163b) ve kuşlar kim uşakdur şol ulu kuş urduğı avı(1) güçleri
yitdüginde çekişürler ve anuñıla savaşmak ardınca olurlar
ve itler dağı bir pāre(2) süñük için bunuñ bigi mu^c-
āmele kılurlar ve senüñ kullukçılarıñ kim menziletleri
içinde şağāldan(3) eksük mertebelüdür hasūdlığı revā görürler
eger şağāl mertebesine kim kamusından artuğ eyledüñ(4) hased
eyledilerse hiç bedī^c degüldür. Bu işde teemmül ve fikr eylemek
gerek ve şağāluñ tedārügin(5) bir dürlüden endişe eylegil
kim senüñ ululuğıña lāyık (B.158b) ola kim kaçan işüñ haqıkatı
(B.158b)(6) temām biline anı depelemek senüñ katıñda hiç düşvār
degüldür. Pes arslan anasıñuñ sözün(7) görklü diñledi ve ^caqlına bıraktı
pes şağāl katına kığırıp eyitdi: (Arslan ve zāhid şağāl şū-
reti bu mişāl üzerine)(8) şol ilerügi sinamak veçhile bizüm
meylümüz senüñ ^cözrüñ kabül itmege şol düşmanlar saña(10)
havāle eyledügi söze inanmaqdan artuğırakdur.

/eyledüñ:-//4 teemmül:-/eylemek gerek: eylegil//5 eylegil: kılğıl//
8 veçhile: hukmiyle/senüñ:-//10 ben:-//164a-1 hīle: hiyle//2 ne...
kim:-//3 haşam ve hadam: hadam ve haşam/zāhir ola: biline//4 birin bi-

(SL.164a)

Şağāl eyitdi: Bu töhmetden ben temām arınmasvan(1) tā melik bir h̄ile eylemeyince kim doğrılık ve dürüstligi anuñla bile niceme kim ben kendü doğrılığımı(2) ve ol töhmetden ıraklıgımı haqıkat bilürven ammā ne kadar kim melik ihtiyātı artuq eyleye(3) doğrılık ve ögütçilik içinde benüm artuqlıgım dükeli haşam ve hadam üzerine zāhir ola.

Ş i^cr

- (4) Eger kullıkcıların diresin
Birin birin kamasın sınavasın
(5) Benüm bigi inam kul görmeyesin
Benüm bigi sınanmış bulmayasın

Me fā ʿi lün/me fā ʿi lün/fe ʿü lün

(B.160a)

(6)Arslan eyitdi: Bunu irdemek veçhi nitedür? Şağāl eyitdi: Ol cemā^cat kim bu(7) töhmeti baña yaptı hāzır getüreler ve soralar kim bu işi baña yapmakda ve ol kişiler kim(8) her(B.160a) gün uğruluğıla et yirler añları örtmekde ma^cnī nedür kim bu bābuñ rüşenliğı bunsuz(9) mümkün degüldür ve ümiz oldur kim eger melik bunu buyura ve bular istizelik iderse melik(10) bir kez añraya ve katı heybet göstere, kaçan bular hāl niteligin bildüreler ve suçlarına ikrār(11) ideler pes melik bularuñ suçını ^{melik}afv kıla lācirem ol yalancılık gümānınuñ nikābı

---

rin: biri birin//8 anları: -/örtmekde: irdemekde/rüşenliğı: rüşen olmaklığı/bunsuz: bensuz//9 istizelik: sitiyzelik/iderse: ider ise//12 götrile: götürile//164b-2 ol işüñ niteligin: -/bulara: -//7 ol şol-

doğruluk yüzünden(12) götrile ve benüm arılığum muḳarrer
ola. Arslan buyurdu kim: Ol kişinüñ suçını nite(13) °afv
kılmağa yarar kim benüm üzerüme ve benüm ināmum üzerine
kaşd ve ḥased kılduğına ikrār(14) eyleye? Şağāl eyitdi:
Ol °afv kim ulu suç üzerine kılına başdan başa hüner
(SL.164b) olur(15) ḥāşa şol kişiler ḥaḳkında kim günāhına tevbe
kıla ve girü kulluğa gele. Çün arslan(1) anuñ sözün
işitdi, şıdk ve şavāb eşerin zāhir gördi ol ṭāyifeyi
kim bu fitneyi(2) koparmışlardı ayru ayru kığardı ve ol
işüñ niteligin şordı ve bulara aman virdi kim eger(3)
doğru söylerlerse pāzişāhuñ °afvına müsteḥaḳ olalar. Pes
bir nicesi ikrār eyledi, bir nicesi daḳı(4) ol zārüret-
den añlara uydu ve şağāluñ doğruluğı zāhir oldu. Çün
arslanuñ anası şağāluñ(5) doğruluğın temām añladı pes
durup arslanuñ ḳatına geldi eyitdi: (Arslan ve anası şū-
(B.160b) reti bu mişāl üzerine kim yazıldı)(6) ve eyitdi:(B.160b)
Melik bu cemā°ate aman virmişdür ve andan dönmeḳlik eyü
degüldür ammā bu vāḳı°ada(7) melige bir ulu tecribe ḥā-
şıldur ol şoldur kim ḥıyānet kişinüñ ḡammāzlığını diñ-
lemeye meger(8) kim doğru ṭanuk ve ḳavī delīl göre ve
daḳı şol sāḥib ḡarażlaruñ türrehāt(9) sözlerini kim mu-
ḳarreblerüñ ve mahremelerüñ °aybın diyeler, işitmeye ni-
(SL.165a) ceme anlaruñ sözi muḥtaşar(1) ve azacuk olur-ise daḳı

---

dur kim: kim/ḡammāzlığını: ḡammāzlığın//9 mahremelerüñ:-/aybın: °aybın
//165a-1 muḥtaşar ve azacuk olur-ise: muḥtaşar olurise ve azacuk

zîrâ ol muhtaşar söz az az mâya dutar çoğalur ve bir araya irer kim(2) anuñ tedârügi mümkün olmaz ve otları dirşürürler andan urgânlar düzerler kim pîl anı üzmeğe (3)^câciz kalur. Fi'l-cümle uludan kiçiden, azdan öküşden kim pâzişâh kulağına degüreler(4) aña te'vîl istemek gerek ve haķikat bilmek gerek daķı sekiz kişiyeye yaķın olmağdan saķınmağ(5) gerek ve vâcibdür: Evvel ol kim ni^cmet viricileruñ şükrin ve ni^cmetin yiyni duta ve si-pâs(6) eylemeye. İkinci oldur kim hîç sebepsüz hışm eyleye ve kaķıya. Üçüncü ol kim uzun ^cömre(7) aldanmış ola. Dördüncü ol kim aldamaķlık yolu aña açuķ ve geñez ola. Beşinci ol kim(8) kendünuñ zâtı bünyâdın düşmanlık üzerine ura, doğrılık ve diyânet üzerine urmaya. Altıncı (9)ol kim şehvet ve ârzü bâblarında ipin uzun duta ve ârzüleri gönül kıblesin(10) idine. Yidinci ol kim sebepsüz kişilere yavuz gümân ilede ve bir rüşen delîlsüz(11) inâm kişileri müttehim eyleye. Sekizinci ol kim yüz suyu ve od azlığına ma^crûf(B.161a) ola(12) ve kaķtı yüzlülikle meşhûr ola. Ve sekiz kişiyeye yüz dutmağ farzdur: Evvel ol kim(13) eylük ve ni^cmet şükrin vâcib bile. İkinci ol kim anuñ ^cahdi ve kavli buñ güninde(14) süst olmaya. Üçüncü ol kim bisleyen ve terbiyet eyleyen kişinuñ haķların ululamağı(15) vâcib göre. Dördüncü ol kim aldamağdan ve

---

olurise/zîrâ: zîrâ kim/çoğalar: çoğlar/irer:-//2 düzerler: eylerler/üzmeğe: üzmeğden//5 evvel: bir/viricüleruñ: viricinüñ//165b-2 saķnuklık: saķınuklık//5 bereketinden: bereketinde//6 aydın: âsân//7 ol-

(SL.165b) yavuzlıktan sakına. Bişinci ol kim(1) hışm ve kaçımak vaktinde kendüzine kâdir ola. Altıncı ol kim ta^cam vaktinde cūmartlık eyleye.(2) Yidinci ol kim od ve şalāh ve saknuklık etegine yapışmış ola. Sekizinci ol kim fışk ve fesād(3) ehli birle oturmakdan yığlına. Kaçan arslan ol vākı^ca içinde anasınun şefkatın gördi(4) pes aña şükr eylemegi vācib gördi ve kendü ^cözrin diledi ve eyitdi: Senün işāretün(5) ve doğru yol göstermegün bereketinden karañu olmuş yol ve düşvār olmuş iş rüşen(6) ve aydıñ oldu ve bir yardımcı ināmuñ ve iş bilür dōstuñ arılığı ve doğrılığı bellü oldu.(7) Pes inanmaklık şağālun emānetine ve doğrılığına dağı artuk oldu ve ağırlamak ve yakın olmak ve(8) ^cözr dilemek ve luţuflar göstermek birle anı müşerref kıldı ve kendü katına kığırdı. (Ars-

(B.161b) lan ve zāhid şağāl şūreti)(9) Ve eyitdi: (B.161b) Bu töhmeti kim saña yaptılar ināmlık artmağı ve doğruluk berkimegi sebebin bilmek gerek(1)sin ve ol işlerün tīmārın kim saña ısmarlanmışdı bayağı ^cādet üzerine dutmak gereksin.(2) Şağāl eyitdi: Ol iş rast gelmez kim melik şol ilerüki ^cahdleri aşğa kodı ve düşmanlar(3) sözine kendü gönli içinde yir virdi ve benüm gibi doğru kula yalan söz birle ^citāb(4) eyledi.

---

mak: eylemek//8^cözür dilemek:-//166a-1 artmağı: artıdı/berkimegi: berkidi/sebebin: sen dağı şöyle/ol:-/işlerün: işler/tīmārın:-/^cādet üzerine: ^cādetce//3 doğru:-//4 şefkati: şefekati//5 bini: beni/henüz

B e y t

Sen olsun kim gümānıla çıkarduñ
Vefāyı şefkati göñlüñ içinden
(5) Meger bini henüz bilimedüñ sen
Baña kıldıñ ^citāb ayruk suçından

Me fā^cı lün/me fā^cı lün/fe^cū lün

(6)Arslan eyitdi: Bu ma^cnīlerden nesne hātıra getürmek
gerekmez kim ne senüñ kullıgūnda(7) ve ögütçilügüñde
taşırılık varıdı ve ne bizüm ^cināyetümüzde ve saña tī-
mārumuzda eksüklik(8) varıdı, göñlüñi kavī eyle ve yüz
kullığa dut. Şagāl eyitdi: Bu kezde kurtıldum ammā ci-
hān(9) hasūddan ve gammāzdan hālī olısar degüldür ve ne
kadar kim meligüñ eyü nazarı benüm(10) üzerümde ola yā-
ranlaruñ hasūdlığı gönilemek kararında olasıdur ve uşbu
kez kim hasūduñ(11) ve gammāzuñ sözün diñledi meligi uy-
sal ve aldanıcı bildiler pes her gün bir tāze kov degü-
reler(12) ve her sā^cat bir yiñi gümān araya getüreler.
Ve her pādīşāh kim şol fitne koparıcı gammāzuñ(13) cür-
begini ve sözünü kulağa koya ve anuñ zerrākılıgına ve
şu^cbedesine şāh çelevi gibi iltifāt eyleye ol(14) pādī-
şāha kullık itmek cānbāzlık olur ve andan sakınmak ve
(B.162a) (B.162a)ırak olmak farīzadur. Dağı(15) bir söz diyiser-

---

bilimedüñ: bilimedüñ henüz//6 getürmek gerekmez: getürmege yaramaz//
7 saña: -//9 gammāzdan: -//11 sözün: sözünü/aldanıcı: -//12 her...ve: -/
gammāzuñ: gammāzlaruñ//13 şāh...gibi B: -/eyleye: ide//14 itmek: id-
mek/sakınmak: -//166b-1 ādemīlerüñ: ādemīlerüñ/lāyıkırağı: lāyıkırağı//

(SL.166b) ven eger melik anı işitmegi maşlahat görürise kim: Hüc-
cet kabül itmege(1) ve mazlûm gilesin diñlemege âdemî-
lerüñ lâyıķırağı pâdişâhlar ve hâkimlerdür. Melik bu
vâkı^cada(2) baña rahmet eyledi ve inanmaķlığı tâze kı-
ldı ammâ şol ivmeklikden ötrü kim beni tiz tîz(3) öldür-
mege buyurdu meligüñ eylügine gümânlu oldum ve şefka-
tinden ve mihrinden nevmîd oldum kim(4) kendü şol ile-
rügi eylüklerin ve beni bisledüklerin ve benüm şol lâyıķ
ķullıķlarımı ķamusın(5) zâyi^c eyledi bir kemter töhmet-
ile kim baña yaptılar eger şâbit daķı olsaydı anuñ ol
ķadar haķarı(6) ve ķorkusu olmayadı. Ve pâdişâh şöyle
gerek kim anuñ göñli giñligi şol nihâyetsüz(7) deñiz gi-
bi ola ve anuñ halîmliğı şol tağ gibi dölek ve sâkin ola
ne işitmeklik anı(8) mevce getüre ve ne hışm ve ķaķımaq
bunu harekete getüre. Arslan eyitdi: Senüñ sözün yavlaķ
(9)görklü ve doğrudur ammâ yavlaķ ķuvvetlü ve ķatı söz-
lüdür. Şağâl cevâb virdi kim: Melik bâtı(10) işlemekde
ķoyıraķ ve ķatıraķdur şol benüm sözümde kim haķ söyler-
ven ğün yalan ve(11) bühtân sözi diñledi vâcib oldur
şıdķ ve ihlâş ve şavâb söz ağır gelmeye zinhâr(12) ol-
maya kim bu iri sözlerüm yüzşüzlige ve hürmetsüzlige yo-
ra kim bunuñ içinde iki dürlü(13) maşlahat vardur: Evvel

//2 tiz tiz: tiz//3 mihrinden:-//4 ķulluķlarımı: ķulluķlarım//5 eyle-
di: oldı/ol ķadar: bu ķadar//7 dölek:-//9 sözlüdür: sözlerdür//11 sö-
zi: söze/dinledi: inandı, dinledi/ihlâş :-//13 maşlahat: fâyide/evvel
ol: bir oldur//14 göñlümde var: göñlümedür//15 ğayıblığım:-//

ol kim maẓlūmlar ve güc görenler haqqın almağa k̄āni^c
(B.162b) (B.162b)olalar, pes(14) yigrek oldur kim ne kim göñlüm-
de var ẓamusın āşikāre eyleyem tā benüm hāzırlıgum(15)
(SL.167a) ve ğāyıblıgum melik ẓatında berāber ola ve şol ẓāyife-
den olmayam kim bularuñ içi ẓaşına(1) muhālifdür, ikin-
ci oldur kim diledüm uşbu vākı^canuñ hāli meligüñ ol yol
gösterici ^caklı ve(2) bezeyici rāyı öñinde ola ve maẓ-
lūmuñ sözün diñlemekden soñra hükm buyura. Arslan eyit-
di: Böyledür. Pes biz senüñ işüñde dölekligi yirine ge-
türmedük ammā seni ol ğark olmağdan(4) ẓurtarmağa ^cinā-
yet buyurduk. Şağāl cevāb viridi kim: Eger ölümden ẓur-
tarmağ meligüñ mihrinden(5) ve ^cināyetinden geldise him
tiz tiz tepelemege işāret kılmak daği melik fermānıla
oldı. Arslan(6) eyitdi: Sen bilürsin kim öldürmege ẓaşd
eylemekden soñra şol helāklik(7) ẓamurından ẓıķarmağ
ni^cmetlerüñ yigregi ve minnetlerüñ ulurağıdur. Şağāl
eyitdi: Böyledür(8) ve ben uzun ^cömrile meligüñ mihrle-
ri şükrin ödeyümeyem ve uşbu ^cazāb ve ^cuķūbet(9) va^cde-
sinden soñra ^cafv kılp rahmet eyledügi ẓamu ni^cmetler-
den artuğdur ve ben dağı ẓamu(10) vaķtde melige muṭi^c
ve öğütci ve bir göñüllü muḥliş ẓulıdum ve gözi ve cānı
anuñ hoşnūdlıgı(11) fermānına fidā kılmışdum ve benüm

//167a-2 bezeyici rāyı:--//5 kılmak:--/dağı B:--/fermānıla: fermānıyla
//7 yigregi: yigregidür/Böyledür B:--/ve...ulurağıdur:--//8 ^cuķūbet:--
//10 gözi ve cānı: cān-1 gözü//13 eyleyem: idem/ve eksüklük:--/ve hā-
yinlerüñ B:--//167b-1 var B: var ve/hasedi:--//2 yavuz: yavuzlıklar/

gönlüm bir lahza anuñ hoşnūdlığın saklamakdan fāriğ de-
güldi(12) ve bu sözler kim dirven andan ötrü degüldür
(B.163a) kim bu vākı^cada meligüñ(B.163a) haṭāsını ḡābit(13) ey-
leyem tā kim bir ^cayb ve eksüklik anuñ cānibine mensüb
kılam, ammā cāhillerüñ ve ḡāyinlerüñ ḡasedi(14) ve ba-
ḡillığı hüner ve kifāyet ısları ḡaḡında resm ve ^cādet
olmuşdur ve ol ḡasūdlik(15) ve künilemek yolını baḡla-
(SL.167b) maḡ yavlaḡ düşvārdur ammā ne fāyidesi var ḡasūdligüñ
kim(1) ol bī ḡāreler yāranlar dutınurlar ve ḡörlıklar
çekerler ve fitneler endiḡe kıılurlar ve pāziḡāḡ ḡaḡına
(2)yavuz ḡanurlar ve iligüni ḡarāb eylemege düriḡürler
dört yaña ḡavmi yalan va^cdeyle ele getüreler,(3) ḡāḡıl-
ları ḡasretten ve peḡimānlikdan artuḡ nesne degül. Zīrā
kim ḡaḡ hemiḡe mansūr ve (4)yardımlu olur ve bāṭıl he-
miḡe maḡhūr ve sınıḡlu olur ḡaḡ te^cālā ^cākibeti ḡayr
olmaḡını ve ḡātimet hoşnūdlu olmaḡını(5) ḡalāḡ ve diyā-
net ve doḡru yol ve emānet ıslarına erzānī kıılmışdur.
ḡavluḡu te^cālā ve ye'ba'llahu illā en yutimme nūrehū ve
lev kerihē'l-müşrikūne(6) Bu dükelile ḡorḡarvan kim
düşmanlar benümle melik(7) arasına bir dürlü yol bulalar
yine yavuz ḡöstereler yoksa ben meligüñ bir ḡuliyidum
yine ḡulıvan henüz.(8) Arslan ḡordı kim: Ne sebeb ola

/iliginü: ilgün//4 ve sınıḡlu:-/ḡātimet...olmaḡını B:-//6 dükelile:
dükeliyle/düşmanlar:-/ḡuliyidum: ḡuluydum//8 diyeler: dilerven//9 vah-
ḡet ve ürkmeklik: ürkmek ve vahḡet//10 aña eyledük: eyledük aña//
11 eylemege: eylemeklige/^cukūbet:-//12 veyā: yā/ma^czūllıḡa...yā:-//

kim benümle senüñ araña girübileler? Şağāl eyitdi: Dile-
yeler(9) kim kuluñ şağāluñ göñli içinde vahşet ve ürk-
meklik şābit oldı ve şol(10) ^citāb sebebinden kim aña
(B.163b) eyledük bu gün ol incinmişdür(B.163b) pes bu işler pāzi-
şāhı(11) yavuz gümānlu eylemege sebebdür hāşa kim ol ki-
şiler pāzişāhdan cefā ve ^cukūbet(12) görmiş olalar veyā
kendü menziletinden düşmiş ola yā ma^czüllığa mübtelā(13)
olmuş ola ya bir düşmanı kim mertebede eksük iken pāzi-
şāh anı ilerü getürmiş ve anuñ üzerine(14) yiglemiş ola
bu işler vāki ^colduğı kişiye pāzişāh gümānlu olur niçe
kim bu gümān hırgız(15) melikde olası degüldür. Zīrā kim
(SL.168a) bunuñ bigi vāki^cadan soñra iki yañadan hātırlar(1) şāfī-
rak olur eger pāzişāhuñ zamirinde bir takşīrlık ve suç
sebebinden kim(2) bir kullukçı işlemiş ola kerāhiyyet ve
çirk kalmış ola çün pāzişāh kendü hışmın aña(3) süre ve
suçına lāyık kulağın bura hiç gümānsuz pāzişāhuñ göñlin-
den anuñ eşeri(4) gider, azdan öküşden hiç nesne kalmaz
ve ol kişinüñ dağı hüneri ve kifāyeti dağı yigrek(5) añ-
lanur zīrā kim kul kāfī ve doğru olmayınca hased ve düş-
manlık yirine düşmez ve dağı çün(6) bir kullukçınuñ göñ-
linde korku ve hayāl olsa kaçan pāzişāhdan bir kulak
burmak yā edeplemek(7) bulsa ol korkudan imin olur ve ol

//13 düşmanı: düşman/mertebede: mertebeden//14 nice: nicema/hırgız
melikde: melikde hergız//15 hātırlar:-//168a-2 hışmın: hışmını//6 yā
edeplenmek:-/bulsa: olsa//9 elhaq:-//10 sözleridi: sözler didüñ/gel
B:-/kendü:-/üzerine B:-//12 söz:-//168b-4 degülven: degülüz//8 ve mu-

belāya muntazır olmađan fāriġ olur. Bu dūkelile(8) ūmīz dutarvan kim melik beni ma^czūr buyura, ikileyin āfet duzagına çekmeye ve beni kıoya kim(9) iminlik yazısında gezem diñlenem. Arslan eyitdi: Bu faşllar temām oldı ve elħaķ ārāste(10) ve ma^cķūl sözleridi, imdi gel göñli ķavī dut girü kendü üzerine ķullıġuñ(B.164a) ol zīrā sen (11)şol ķullardan degūlsin kim bunuñ gibi tōhmet senūñ ħaķķuñda işideler ve eger imden girü(12) senūñ ħaķķuña yavuz söz diyeler hirgiz maķbūl ve mesmū^c olası degūldür kim biz seni bellü(13) bilmişüz ve ħaķıķat añlamışuz kim cefālarda şabrlusın ve ni^cmetlere şükrlüsın imdi bizüm (14)ķulluġumızı ^cakl ħükminde ve iħlāş şerī^catı içinde farīza bilesin ve ol ķullıķdan(15) dönmeķligi ħizmetin mezhebinde ve dīn ve fütüvvet yolında muṭlaķ ħarām bilesin ve her(1) nesne kim mürüvvet ve diyānet ve doġruluk ve emānet vechinūñ ħilāfınca ola anı bir yatlu(2) resm ve ırak yol bilesin. Kendüzüñi ħiç sebebsüz ķorkulu ve fikrlü eyleme ve bizüm saklamagumuza(3) ve ^cināyetümize ināmlıķ artur kim bizüm senūñ doġrulıġuñ ve elūñ kısalıġına gümānsuz ħaķıķate(4) döndi ve senūñ doġrulıġuñ ħiç şekkümüz ķalmadı ve muħālifler sözün hirgiz işidesi degūlven.(5) Fi'l-cümle şaġāla kerem eyleyi, yine iş üstine virbidi ve her gün aġırlamaġın ve yakīn(6) eyleme-

---

rād bu mesellerden:--//11 üzerine duta:--//12 arslan...içinde:--/Berhemmen-i ħakīm: Berhemmen ħakīm kim//15 dura: dutar//169a-2 eylemegi: eylemek//6 düşerise: düşerse//7 fitneyile:--//169b-1 yaramaz işler:

gin arturdu ve anuñ şalāhı ve doğruluğı her sâ^cat arslan
katında muhkem ve(7) berk olurdu. Budur pāzişāhlar des-
tānı kim bularuñıla kullukçılar arasında olur.(8) Ve
Cākıl kişiye örtülü degüldür kim ğaraż bu hikāyetlerden
ve murād bu mesellerden ne nesnedür(9) ve her kim gök
(B.164b) yardımına mahşüş oldu ve ol cihānuñ sa^cādetiyile(B.164b)
kuvvatlu oldu(10)himmetin hakimler işāretin añlamak üzeri-
ne duta ve ārzūsın Cālimler rivāyetin bilmek üzerine du-
ta(11) V'allāhü'l-hādī, ila sevāi's-sebīli.

ONİKİNCİ BĀB

(12) ARSLAN VE TİZ-ENDĀZ İÇİNDE

Rāy eyitdi Berhemen-i hakīme: İşitdüm şol melikler(13) me-
selin şunuñ içinde kim bularuñıla hizmetkārlar arasında vā-
ki^c olur. İmdi beyān eylegil(14) benüm için şol kişinüñ
dāstānın kim kendünüñ cānın saklamak ve zātın beklemek için
(15)ayruqları incitmekden ve cānavarlara ziyān degürmekden
(SL.169a) girü dura ve uslularuñ ögüdin(1) kulağında duta tā kim ol
incinenler gibi olmaya (Rāy-ı Hindī ve Berhemen-i Hakīm şū-
reti)(2) Berhemen cevāb virdi kim: Hayvānlara Cāzāb eyleme-
gi revā dutmaya meger ol cāhiller kim hayr ve şer(3) ve aş-

---

yaramazlık//2 er B:-/Rāy B:-//4 bīşeden daşra:-/derisin: derilerin//
5 bırağı: bırağı/şol: ol/yire urulmuş gördi: buldı//6 nağrını: nağrın
eyledi, üni/koça B:-//7 iñlemegin:-/pes:-//170a-2 mümkün degüldür:
olmaz//6 zārılığı:-//7 ve:-//8 ayruqlarına B:-/zārı:-//9 kılmış ola-

şı ziyān arasında fark eyelemeye ve kendü aḥmaklığı ḥükmiyle işlerüñ cākibetinden(4) gāfil ola. Ve uslu kişi her nesneyi kim kendüzine yaramaz ve kendü gibi biregü ḥaḳḳında (B.165a) (B.165a)(5) hirgiz anı revā dutmaya. Ve bilmek gerek kim her yavuz işüñ cezāsı var elbette görisedür(6) eger ol cezā biraz soña düşerise aña aldanmaḳ gerekmez kim gelesi nesne yavlaḳ yakındur.(7) Eger kişi dilerse kim kendünün yavuz işin ve çirkīn ḥulḳın yalanıla ve fitneyile örte ve(8) zerk ve şa^cbede birle kendüzin eyüler libāsı içinde gücükündür (SL.169b) söyle kim kişiler(1) aña senā kılalar ve anuñ zikri ve cāvı az zamānda yūriye bu sebeblerle ol yaramaz işler andan(2) gitmez. Bu sözüñ beñdeşi arslanıla ol bir oḳçı er meşeli- dür. Rāy şordı kim ol nite idi? Eyitdi:

IX

Getürmişlerdür(3) kim bir dişi arslan iki enügile bir yazıda yirlenmişidi, pes bir gün arslan(4) av isteyü bīşeden daşra çıkdı pes bir oḳçı anuñ iki enügin depeledi ve derisin şoydı(5) bırağı ḳodı. Ḳaçan arslan girü geldi ve enüklerin şol ḥāl üzerine yire urulmuş(6) gördi feryād ve nağrını göge çıkardı. Ve anuñ ḳonşulığında bir ḳoca şaḡāl vardı (Ḳoca arslan ve enükleri ve ḳoca şaḡāl şūreti)(7) çün

anuñ zārılığın ve iñlemegin işitdi pes anuñ ḳatına vardı ve eyitdi: Göñlüñ(8) ḫarlığınuñ sebebi nedür? Arslan ḥāl nite- (SL.170a) ligin eydivirdi. Şaḡāl eyitdi: Her(1) nesnenüñ soñı var ve

---

lar: ḳılmışlardı/yine:-/eylemiş olalar: eylemişleridi/sen daḫı B:-/ degürdügi: etdügi//10 ayruḳlar sen degürdüğüñ rence şabr eylediler: sen itdügüne ayruḳlar şabr iderdi//13 ḥulḳlarıñı: ḥulḳı/ḳılasısañ:

(B.165b) her vakt kim(B.165b) ^cömr müddeti dükene ve ecel vakti ire ol(2) hâlde bir lahza mühlet mümkün degüldür (Qavluhü te^cālā(3) fe-izā cāe ecelühüm lā yeste'hirüne sā^caten velā yestaqdimüne) Ve daqı uşbu fānī ^cālemüñ işleri bünyādı bunüñ üzerine urulmuşdur(4) ve her kaygunuñ soñı şazılık olur ve her düğünüñ soñında yas ve ta^cziye olur pes(5) dükeli hâlde gök kazāsına rāzī olmak gerek kim ^cākıl kişilerüñ katılık günlerinde(6) ulu bezegi şabrdur. İñlamağı ve zārılığı koğıl, kendü tenüñden inşāf virgil meşelde(7) gelmişdür kim "yedāke evkete vefūke nefaha" ya^cnī iki elüñ ölçerdi ve ağzuñ ürdi.(8) Ol kim okçı saña eyledi yüz anca ayruqlarına eylemişdüñ ve anlar daqı fāyidesüz feryād ve zārī(9) kılmış olalar soñra yine şabr eylemiş olalar. İmdi sen dağı ayruqlar saña degürdüğü rence şabr(10) eylegil nitekim ayruqlar sen degürdüğüñ rence şabr eylediler. "Kemā tedīnütudān"?(11)Ve her eyelük ve yavuzluk kim vardur anuñ ^civa-zına ve cezāsına göz duta durmaq(12) gerek zīrā her kim bir tohm saçar hiç şeksüz anuñ dahlin götürür. Eger sen uşbu (13)yavuz hulkılarını üzerine mülāzemet kılasısañ bunuñ gibi çok nesnelere göresin,(14) pes kendü hulkılarını uzlık ve āzārsuzluk birle bezegil ve ayruqları korkıtmağıl(15) tā kim imin dirilesin. Arslan eyitdi: Sözi hiç geygirdesüz (SL.170b) söyle ve anı hüccet(1) ve bürhānıla berk eyle. Şağāl eyitdi: Senüñ ^cömrüñ nicedür? Cevāb virdi kim yüz yıl. Eyitdi:

---

kılursan//14 āzārsuzluk birle: āzārsuzluğu//170b-1 yüzyıl: yüz yıldur//2 etinden: etinden idi/şağāl eyitdi B:--//3 canavarların: cana-

Uşbu(2) uzun  ömr içinde kuvvetüñ ve dirliğüñ neden idi?

Eyitdi: Canavarlar etinden ve avcı yigitler etinden.(3)

(B.166a) Şağāl eyitdi: Pes ol(B.166a) canavarların kim bunca yıl sen onların etinden gıdā idindüñ ataları anaları yok mıdı (4)ve  azizler buların ayruluğı için hiç nāliš ve zārī kılmadılar mı? Eger ol günlerde sen bu(5) işüñ  akibetinden görmişmisseñ ve kan dökmekten sakınmışmıssañ bu katı işi öñüñe gelmeyedi.(6) Kaçan arslan bu sözi işitdi ve anuñ hakikatın añladı kim ol guşsa ve ol belā(7) aña bilmezlikden geldi, pes yaramaz işleri terk eyledi ve et yimekten girü durdı ve yemişler(8) yimege kanā at eyledi. Çün şağāl arslanın yemişlere yüz dutduğın gördi kim ol şağāluñ kütı (9)andan idi pes rencūr oldu ve aña eyitdi kim: Bu nicedür kim ayruk canavarlar rızkından(10) kendü kütüñi idindüñ. Bu yemiş ağaçları hod senüñ kütüña yitmez. Vay yemişler ağacına(11) vay ol kişilere kim buların dirliği yemişlerdendür bular tiz helāk olırsarlardur kim buların(12) rızkına senüñ gibi ulu düşman ortak oldu. Senüñ zulmüñ eseri cānlarda belüriser ve senüñ(13) bu zāhidliğüñ semeresi tenlerde zāhir olırsar. Fi'l cümle hiç  ālem ehline senüñ cevruñden kurtılmağ(14) mümkin degülmiş, gerekise yırtıcılık ve fesād hālinde gerekise zāhidlik ve şalāh hālinde. (15)Kaçan arslan bu faşlı temām işitdi yemişler yimekten

---

varlar/anların B:--//4 zārī:--/kılmadılar mı?: itmediler mi?//5  akibetinden:  akibetin/görmüşmissen: görmüş bilesin/sakınmış mıssañ: sakınsañ/iş B: işi//8 yemişlere: yemişler yaña/dutduğın gördi kim B:

(SL.171a) dahı yüz dönderdi ve kendü(1) rüzigārını ʿibādete meşgūl eyledi. Budur ol yavuz hulklu fesād işinün dāsitanı kim(2) cihān ehlini incidür ʿazāb içinde dutar ve ʿākıbet ve āhıret endişesin yimeye tā kim ol(3) kılduğı ʿazāba(B.166b) kendü dahı mübtelā ola, pes andan soñra maşlahat yönin ve doğru yol añlaya(4), nite arslan kim kan içicilikden anuñ gönli götrülmedi tā kendüzinüñ iki ciger köşesin(5) derisi yüzülmüş kara doprak üzerinde koşā koşā yatur görmeyince, pes çün ol tecribe(6) hāşıl oldu uşbu aldayıcı ʿālemden yüz döndürdi, ayruk aşılısuz ve yaramaz nesnelere iltifāt(7) eylemedi. Ve uslulara lāyık oldur kim bu işāreti fehmi eyleye ve bu tecribeleri ʿaqlına ve tabʿına(8) imām eyleye dünyā ve dīn işlerinin bünyādın bu kažiyye üzerine ura ve her nesneyi kim kendü(9) hakkında ve oğlancuqlar hakkında lāyık görmeye ayruqlar hakkında dahı anı revā dutmaya tā bu-laruñ işlerinin ilki ve ʿākıbeti(10) eyü adlulıgıla ve görklü zikrile ārāste ola dünyede ve āhıretde yavuz hūluluk günāhından(11) müselleme kala vallāhü yehdī men yeşā'u ilā sırātin mustakīm.

ON ÜÇÜNCİ BĀB

(12)

ZĀHİD VE KONUK İÇİNDE

Rāy Berhemene eyitdi: İşitdüm ve añladum yavuz hulklu kişinüñ dāsitanın kim ādem ve canavarlar(13) incitmek pīşe

---

dutdı/andan idi: yimişden idi//10 Bu B:--/yemişler ağacına: yemiş ağaçlarına//11 vāy ol: dahı ol/dirligi: katı/yemişlerdendir: yemiş-

idine. Çün anuñ °ākibetini añlaya ve sınaya tevbeye gele ve dünyeden(14) yüz döndüre. İmdi eyitgil şol kişi dāsītānın kim kendü pīşesin koya dağı bir pīşe(15) ihtiyār eyleye ve ol pīşeyi başarmakdan °āciz olıcağ girü bayağı pīşe- (SL.171b) sine dönmek dağı müyesser(1) olmaya, pes kayğulu ve sergerdān ola otura (Rāy-ı Hindī ve Berhemen-i Hakīm şūreti)

(B.167a) (2)(B.167a) Berhemen cevāb virdi kim: Liküllü °amelin ricālün, her bir işüñ bir erenleri var pes her kim(3) mürüvet resminden ve kazanılmış hünerden yüz döndüre ve kendüzünü bir işe bırağa kim hāline(4) lāyık ve aslına muvāfık olmaya lācirem hayrānlık ve sergerdānlık makāmına düşe ve gūşşa ve hasret(5) ve peşīmānlık aña hiç assı kılmaya girü bayağı pīşesine dönmek dağı müyesser olmaya. Kişi gerek kim(6) kendü işi ve pīşesi üzerine şābit kadem ola, degme bir ārzü için elini bir tāze budaga(7) urmaya anuñ çiçeği ve tāzeligi görgine aldanmaya çün anuñ yimişi halāvetine ve kutluğ^ı °ākibetine(8) inanumaya kāle'n-nebiyyü °aleyhi's-selām °aleyhi men ruzika bi-şey'in fe'lyel zemhu ya°nī her (SL.172a) kim(1) bir nesneden rızqlansa ol nesneye berk yapışsun. Bu mukaddimenüñ bendeşlerinden birisi ol(2) zāhid hikāyetidür. Rāy şordı kim ol niteyidi? Eyitdi:

---

denidi/bular B:-/olesarlardur: olısdardur//12 ulu B:-/belüriser: belüriserdür//13 bu B:-/olusar: olusardur/senüñ B:-//171a-2 incidür B:-/°ākibet ve āhıret: āhıret ve °ākibet/yimeye: yimez/kim: şuña degin kim//3 kıldığı B:-/dağı:-//4 nite arslan kim: nitekim arslan/tā: tā kim/kendüzinüñ: kendünüñ//5 kara...yatur:-//6 yaramaz: yavuz//

X Getürmişlerdür kim Kürih ilinde(3) bir şālih ve şaknuḵ ki-
şi vardı, dīn içinde temām dürişmekligi ve tāt^cat ve ^cibā-
deti(4) üzerine çok çaltılıḡı vardı, himmetini ḡakīmler
ve ^cālimler resmini diri eylemege dutmışıdı(5) ve rūzigā-
(B.167b) rını(B167b) ḡayrāt eylemek üzerine müstaḡrak kılmışıdı,
dünyā sevmekden ve ḡarām ḡazanmaḡdan(6) el kısa dutmışıdı
riyādan ve münāfıklıḡdan yavlaḡ ırakdı.

Anuñ ^cıḡkı şu göñül arasında(7)

Cihānı kop ḡaḡa yüz dutmışıdı

Çalap ^cıḡkına söyle batmışıdı

Ki cümle ^cālemi unutmışıdı

Me fā^cī lün/me fā^cī lün/fe ū lün

(8)Pes bir gün bir müsāfir anuñ zāviyesine konuḡ oldu. Pes

(SL.172b) zāhid (Zāhid ve konuḡ şūreti)(1) sevinmeklik ve şādılık
birle anuñ ḡatına vardı. ḡaçan konuḡ başmaḡ çıkardı oturdı
zāhid şordı(2) kim: Ne yirden gelürsin ve ḡaşduñ ne yire
varmaḡdur? Konuḡ cevāb virdi kim: ḡirçek(3) ^cāşıklaruñ ḡā-
lini göñül ^cayānı olmayınca zāhir işitmegile bilmege yara-
maz. Ve her kim göñlin yavu ḡılup(4) ayāḡını ^cıḡḡ yolına
basdısa anuñ maḡşūdı dōst rāzīllıḡı olur pes ne şek añā(5)
firāḡ bādiyesinde sergerdān yiler ve dürlü maḡāmları ar-
dında ḡor tā kim naḡarını ol göñül(6) ḡiblesine biraḡa,

//7 fehm eyleye: fehm ide/ve bu tecribeleri:-//9 ve oḡlancuḡlar ḡaḡ-
ḡında B:-/lāyık: revā//ḡulūlık: ḡulḡluluk//11 ḡala: ola//12 Zāhid...
içinde:-/ve añladum:-/dāsītānın kim ādem ve canavarlar incitmek B:

(B.168a) eger şöyle kim bu sa^cādeti(B.168a) bulurısa cānını kurbān için ortaya koya eger cāndan(7) ^cazīzrak dağı cānları varısa hem firākıla (8)kavlühü te^cālā hikāyeten ^can ibrahim ^caleyhi's-selām yā būneyye innī erā fi'l-menāmi ennī ezbe-
huke filcümle benüm kışsam uzundur ve seferümün ilki(9)
ve şoñı bellü degüldür.

Ş i^cr

- Senün ^cāşıqlaruñ baña senün elṭāfuñı çağdı
(10) Şu luṭfuña ulaşmak çün gözünden çok yaş ağdı
Senün ^cışkuñdur uş bini ki ilden ile bırağdı .
(11) Anuñla dağı komadı gelüp yüregümi yağdı.

Me fā^cı lün/me fā^cı lün/me fā^cı lün/me fā^cı lün

çün bu gelecilerden fāriğ oldılar zāhid(12) buyurđı kim biraz ḥürmā getürdiler ikisi bile ol ḥurmāyı yirlerdi. Ko-
nuğ eyitdi: Zihī(13) tatlu yimişdür, niceme kim saķıldur
ve ādeminün nefesine muvāfiķ degüldür eger bizüm ilde var-
mıssa(14) hem ḥōşıdı. Ve ol ilde dürlü yimişler yavlaķ çok-
dur ve her birisi ḥurmādan yigrekdür.(15) Zāhid eyitdi: Her
nesne kim kaṭuñda bulunur bulunmaz nesnelerden yigrekdür,
(SL.173a) senün şehrüñdeki(1) yimişler şimdi saña ne lezzet vire. Bu
cinsden ^cibrī dilince zāhid söylerdi ve ol konuğı(2) añ-

---

^cākibetine kim incitmegi//13 sınaya:-//15 eyleye: ide/pīşesine dön-
mek dağı: pīşesi dağı//171b-1 kayğulu ve sergerdān: kayğulu serger-
dān//2 erenleri B: ^cameli//7 tazeligi B: tizligi//172a-3 saķnuķ:-/
ṭā^cat...varıdı:-//4 himmetini: himmetin/ḥakīmler:-/diri eylemege:
eylemek üzerine//5 eylemek üzerine: eylemege//6 el: elini/münāfiķ-

lardı. Pes anuñ dili ve feşāhatı konuğa yavlaķ hōs geldi ve diledi kim ol luġati ögrene.(3) Pes evvel zāhide senā kıldı ve andan eyitdi kim: Yavuz göz senden ırak olsun kim (4)ne bundan yigrek feşāhat işitdüm ve ne bundan yigrek şī-rin ^cibāret gördüm ve senüñ(5) dilüñle sözüñe ^caşık oldum. İmdi umarvan kim bu dili baña öğredesin ve şöyle(6) kim senüñ mürüvvetüñe lāyıkdur bu dilegi yirine getüresin, zīrā (B.168b) hīç bilişlik(B.168b) yoġ iken benüm(7) kademüm irdügin aġırladuñ ve dürlü luţflar gösterdüñ ve beni konuķlamakda tekellüf kapuların(8) kamasın açduñ bu gün kim dostlık sebebi ve şohbet hakkı āşikāre oldu eger(9) şefkat buyurasın benüm dilegümi yirine getüresin hīç bedī^c olmaya.

Şi^cr-i müreccem

- (10) Eger ni^cmātı ni^cmāta katasın
Kerem idüp üzerüme atasın
(11) Beni kuluñ yirine ger dutasın
Bu oyunda delim minnet utasın

Me fā ī lün/me fā ī lün/fe ū lün

(12)Zāhid eyitdi: Ne kim dirseñ dutarvan, eger bu niyyete minnete raġbetüñ doġrıysa(13) ve bu işi sürmege ^cazmüñ berkise ne kim ögüt şartıdur yirine getürem ve öğretmek üzerine(14) becid olam. Pes konuķ ol dili öğrenmege yüz

---

lıkdan: nifāķdan/ırakdı: ıradı//8 anuñ:-/oldı: düşdi/pes:-//172b-1
sevinmeklik ve şādılık: sevinmek//2 konuķ:-//4 rāzīlığı: rızāsı//
5 makāmları: makāmlar/^cişkuñdur: ^cişkuñ durur kim/bini: beni/ki:-/
bırakdı: ilter//11 bu B:-//12 anuñla: anuñla/komadı: komaz//13 nef-
sine: mizācına/varmıssa: varmıssa//14 dürlü:-/çokdur: çok//173a-1 yi-
mişler:-//2 yavlaķ:-//3 evvel: ol/andan:-//4 feşāhat: ^cibādet/işit-

dutdı, çok zamān anuñ üzerine kendü(15) nefesine riyāzat ve (SL.173b) zahmet virdi. Āhir bir gün zāhid aña eyitdi: Yavlağ düşvār (1)iş başladıñ ve ^cazīm renc dutduñ, her kim kendü dilini koya ve geçmiş atalaruñ luğatın ve pīşesin(2) terk eyleye hergiz anuñ işi rāst gelmeye. Konuk cevāb virdi kim: Geçmiş atalara cāhillik ve(3) azgunlık pīşesine uymak bilmezlik ve ahmaqlıkdur ammā hüner kazanmak ve dil öğrenmek ^caql ve edeb(4) nişānidur. Zāhid eyitdi: Ben öğüt şartın yerine getürdüm ammā korkarvan kim uşbu dirüşmegüñ(5) ^cākıbeti peşimānlık ola şöyle kim ol bir zāğ, keklik yürüişin öğrenürdi. Konuk sordı kim ol(6) niteyidi? Eyitdi:

ZĀĞ VE KEKLIK DĀSĪTĀNI

42 Getürmişlerdür meger bir çemen üzerine bir güzel keklik sebe sebe(7) yürürdi. Anuñ yürüişine bir zāğ ^cāşık oldu, pes heves anuñ yürüişin öğrenmege kıldı,(8) ol ārzūya delim (B.169a) yıl keklik ardınca yıldı, (Zāğ ve keklik sūreti)(9)(B.169a)

anuñ yürüişin öğrenümedi ve kendü yürüişin daħı unutdı şöyle kim kendü yürüişine(10) dönmeκ mümkün olmadı.

Bu meşeli şundan ötrü getürdüm tā bilesin kim bir bāḫıl

---

düm: istidüm/^cibāret gördüm: yimiş yidüm//5 dilüñle: dilüñe/sözüñe:-
/ve şöyle kim: şöylekim//7 kapuların: kapusın//9 şefkat: şefekat/
bedī^c olmaya: bedī^c ve garīb degüldür//15 zahmet:-/yavlağ:-//173b-1
başladıñ:-/ve...dutduñ:-//2 eyleye: ide//3 bilmezlik ve ahmaqlıkdur:
bilürdi/dil öğrenmek:-//4 ben:-/dirüşmegüñ: işüñ//6 getürmişlerdür:-/
sebe sebe: seke seke//7 yürüişine: hareketi görklülüğine/^cāşık oldu:

rence yapışduñ(11) ve bir fāyidesüz dürişmege el urduñ ve (SL.174a) geçmiş atalar dilin dağı koduñ ^cibrī dilin(1) dağı öğrenenesi degülsin. Ve eyitmişlerdür: Halāyıkūñ cāhilregi oldur kim kendüzünü bir işe bırağa kim(2) kendü pīşesine lāyık ve aşlına muvāfık olmaya. Bu bāb kim zıkr olundu öküş pāzişāh-(3)laruñ ihtiyātına ve uyanuklıklığına ta^calluk dutar. Pes her beg kim anuñ il düzmege ve ra^ciyyet(4) diñlendürmege ve dōstlar bisle mege ve düşmanlar sımağa meyli ola bu ma^cnī-lerde saknuıklığı ve uyanuklığı(5) lāzım saya ve komaya kim her birine . ehl ve yavuz güherlü aşı̄l kişileruñ ve hüner ıslarınuñ korına gele(6) zīrā eger korlarısa kim şol aşığa mertebelü kişiler orta mertebelüye berāber gele ve orta mertebelüler şol(7) ^cālī menziletlü ululara muķābil ola pes pāzişāhlığıñ heybeti ve hışmeti ve cihāndārılığıñ(8) ^cazameti yirinde kalmaya ol sebebden ötrü milke ve ile güne çok halel hāşıl vāki^c ola(9). Rūzigār ulularınuñ himmeti bunuñ (B.169b) bigi(B.169b) kapuyı bağlamak üzere olmışdur.

Şi^cr-i türki

- (10) Nüşirevān kim ^cadli çok kılurıdı
Eyüyi yatlıyı ol bilürıdı
(11) Yatlıları komazıdı bir kadem
Kim ululara karıla iy dedem

Fā^ci lā tün/fā^ci lā tün/fā^ci lün

---

nazarı dokındı/heves anuñ yürüyişin öğrenmege: yürüyişin öğrenmege heves//8 yıl: zamān//11 atalar dilin: ataları/dilin dağı: dilini// 174a-1 öğrenesi degülsin: öğrenesin degülsün/cāhilregi: cāhiliiregi// 3 pes:--//5 aşı B: aşı̄l//7 menziletlü: mertebelüler ve/hışmeti:--//

(12) Budur ol kişinüñ dāsıtānı kim kendü pīşesin aşığa koya ve bir iş isteye kim(13) atadan mīrās kalmamış ola. Ve ^cakıl kişi gerek kim bu bābları añlamak için okıya tefer-rüç ve yemişlenmek için okımaya(14) tã kim anuñ fāyidele-rinden assılana ve kendünüñ hulklarını ve ^cādetlerini cã-hillik ve(15) ğaflet ^cayblarından saklaya vallāhu veliyyü't-tevfīk lenā fī umūrı'l-meāşī ve'l-meādi bimerrıhi ve rahme-tihi.

(SL.174b) (1)

ON DÖRDÜNCİ BĀB

HİLĀR VE BARĀHEMİLER İÇİNDE

Rāy Berhemene eyitdi:(2) İşitdüm ol kişinüñ meşelin kim atalar dedeler pīşesin aşığa koya ve dimāğına kibr doldura (3) pes ol istedüğine dağı ırmeye ve girü aşlına ve pīşesine dönme hem girü mümkün olmaya.(4) İmdi eyitgil pāzişāhlar haşletin kim kankısı yigrek ve maşlahat ve devlet bākī ol-mağa(5) ve gönüller ele getürmege kankısı yakırmakdur halīm-lık yã cömardlık yã alplık? Bu üç(6) haşletüñ pāzişāhlar kankısı yigrekdür beyān kılğıl. (Berhemēn-i Hakīm ve Rāy-ı

Hindī şūreti bu mişāl üzerine)(7) Berhemēn cevāb virdi kim:

//8 milke: melige/vāki^c:--//9 rūzigār:--//174b-1 Hilār...içinde:--//2 koya: koyalar/dimāğına: dimāğ/doldura: tolduralar//3 istedüğine: istedüklerine/ırmeye: ırmeyeler/pīşesine: pīşe/hem girü: dağı//4 yigrek: yigrekdür/ve maşlahat...kılğıl:--//7 üründüregi: üründüsi/pādişāhlara B: pādişahlar/gerek tã B:--//8 çeri ve ra^cıyyet: ra^cıyyet ve çeri//9 gelür: gelürdi, didi//175a-1 ve sa^cādet B:--//4 dağı: dağı//

Siretlerin yigregi ve haşletlerin üründüregi pāzişāhlara
(B.170a) (8)(B.170a) gerek tā kim anuñla bularuñ nefsi heybetlü ve
(SL.175a) ağırlıklı ve hem çeri ve ra^ciyyet hoşnūd ola(1) ve hem pā-
zişāhlık ve devlet ve sa^cādet berk ve pāyidār ola halīmlik
ve güç götürmekdür. Velew künthe fazzen ğalıza'l-kalbi le'n-
fazzü min havlike(2) daķı Tengri resüli eyitdi: min se^cā-
deti'l-mer'i(3) hüsni ahîhi ya^cnî gönü hulkü ve halim
neflü olmak kişinüñ sa^cādeti nişānıdır, zīrā(4) kim cö-
mardlık fāyidelerine bir t̄ayife maḥşūş olur ve alplık daķı
ömrlerde bir vakt işe(5) gelür ammā halīmliğe ulu kiçi
muhtācdur ve anuñ ıssıları hāşa ^cāma ve çeriye ve ra^ciyye-
te(6) şāmıldür. Mu^cāviye sözlerinde getürmişlerdür kim:
Levkāne beynî ve beye'n-nāsi sa^craten mākaṭa^cūhā(7) ma^cnīsi
budur kim: Eger benümle ādemiler bir kıl çekişürmissedi
hergiz üzölmeyedi anuñ çün(8) eger bular geñşedivirseler
ben çekeydüm eger bular çekseler ben geñşedivireydüm, ya^cnî
benüm halim(9)lığum bu haddendür kim kamu ^cālem ehliyile
dürişmek ve hōş çıkmak elümden gelür.(10) Lācirem şunuñ gi-
bi rüzigār içinde kim ulu şahābelerden çok cemā^cat diriye-
di(11) ümmetüñ begligini ele getürdi şöyle düzdi kim yir
yüzinüñ pāzişāhlığı aña müsellemler oldı.(12) Pes kimüñ kim
himmeti bunuñ üzerine ola gerek kim bu bābları gönül kıb-
lesin ve cān(13) ka^cbesin idine tā kim pāzişāhlar bu haş-

//5 muhtācdur: müştākdur/hāşa ve ^cāma: ^cāma ve hāşa//8 geñşedi vire-
düm: geñşediyedüm//11 müsellemler: müyesser//14 milki ve mālī: mālī ve
milki//175b-3 ve dağılır:--//4 kişilerle: kişiler-ile/doğru:--//5 şef-

letler bezeklerüñ görklüsi ve ārayişlerüñ(14) yigregidür
anuñ için kim pāzişāhlaruñ buyruğı ve fermānı cihān ehli-
nüñ milki ve mālı ve kanı ve ferağı(15) üzerine revāndur
(B.170b) çün bularuñ(B.170b) hükmi ve fermānı mutlakdur hiç kimse
(SL.175b) pāzişāh(1) hükminden taşra olmaz pes eger pāzişāh kendü
hulķını halīmlik ve diyānet birle ārāste(2) kılmazsa pes
bir iri hulķıla cihānı rencūr kılar ve hulķ andan āzārla-
nur ve ürker, pes nice(3) cānlar ve māllar telefe verür ve
dağılar. Ammā halīmliğıñ aşı ^cakl ıssı yitüt uşlu tecrube
(4)ehli iş görmiş kişilerle meşveret ve danışık kılmakdur
ve bir doğru ve muhlis hakīm(5) ve şefkatlü ^cākıl kişiyile
oturmakdur ve gāfil hıyānet kişiden ve incidici cāhilden(6)
sakınmakdur kim kişiye eyle kim hemnişin ve bile oturanlar
eşer eyledüğü gibi hiç nesne(7) eşer eyleyümez nitekim
Tengri resūli şallāllāhü ^caleyhi vesellem eyitdi: Eyü ve
şālih yoldaşuñ(8) ve hemnişinüñ meşeli şol ^caṭṭāra beñzer
kim dükkānında oturasın eger andan nesne almazsañ(9) daķı
anuñ görklü koķularından saña nesne yapışur ve yavuz hem-
nişinüñ meşeli şol demürkiye(10) beñzer kim eger niceme
kim odiyıla seni göyündürmezse daķı şol çirkın yiyilerile
seni incidür(11) şadaka resūlu llāh

B e y t

Sakıñıl olmağıl yavuz kişile
Harif ü hemnişin ü yārü yoldaş
(12) Yavuz kişi eyüyi yavuz eyler
Yavuz ādem degül dek bir kuru baş
Me fā ^ci lün/me fā ^ci lün/fe ^cü lün

eger bir pāzişāh(13) comardlıgıla cihān toldurursa yā alplıgıla on şaf çeri şırsa çün halīmlikden(14) bī-naşīb ola pes bir ^carbedeyle kamusun bātıll kıla, cümle çeri ve ra^ciyyet andan(15) ürke, eger ol iki hulkdan kim comardlık ve (SL.176a) alplikdur nesne eksük olurısa uzlık(1) ve halīmlik birle cihān kamusun hoşnūd ve şākir eylemege yarar ve bir görklü (B.171a) rāyıla(B.171a) ve hoşnūdlu(2) hulķıla düşmanı urmağa yarar ammā halīmlik daķı dōlekliksüz ve güci yitmegini zāhir eylemeksüz(3) ^caybdan ve ziyāndan hālī degüldür, kim eger çok harclar itmiş ve gücler götürmiş olsa(4) soñra kim nesneden ötrü ol hulķı terk eyleye ol halīmlik zāyi^c ve şemeresüz olur. Pes(5) dilegin yirine getürmege güc yitdügin belürde andan halīmlik eyleye zīrā güci yitdügin belürdeyüp(6) dükeli hālde halīmlik eylerse hām tama^ca yol bulalar ve el uzadalar pes pāzişāhuñ dirligi(7) bünyādın harāb eyleyeler ve her pāzişāh kim kamu memleket āletın düzmiş ola şöyle kim(8) ^cafv kılup halīmlik idesi yirde hevāya ve ārzūya uymağı revā dutmaya ve hışm ve ^cukūbet(9) vaktinde şeytāna uymağı maşlahat görmeye ve anuñ buyruķları ve yıgırakları bünyādı meşveret ve fikr(10) ve danışık üzerine dōlenmiş ola hemişe anuñ pāzişāhlıđı ve milki düşman gālib

---

ķatlu: şefekātlu//6 hemnişin ve bile oturanlar: hemnişinler//7 şal-lallāhu ^caleyhi vesellem:-/eyitdi: buyurur kim//8 ve hemnişinüñ:-/ eger:-//10 eger:-/yiyilerile: kōķularıla//12 dek: tek//13 cihān: cihānı/şırsa: şırsısa//14 çeri ve ra^ciyyet: halk//15 iki:-/comardlık: comardlıkdur//176a-1 eylemege: kılmağa//2 yitmedigini: yitmegin//

olmağından(11) saklına ve düşman musallat olmağından selā-
met ola, zīrā eger ol hulk ve sīret üzerine(12) mülāzım
olmakdan gāfil olurısa ol naşīb kim rūzigār yardımından
bulmuşıdı azacuk(13) herze ve hışm sebebile dağıla ve anuñ
cākıbeti helāklikden ve peşimānlıkdan hālī olmaya.(14) Ve
ma^clūmdur kim kamu sa^cādetleruñ sermāyesi haqđandur ammā
(SL.176b) ol devletüñ bākī(15) olmağı ve artmağı şol halīm ve cālim
ve rāy ıssı pāzişāhuñ cākılına ve kifāyetine bağıludur, dağı
şol yitüt(1) uslu temām hiredlü hakīm ve halīm vezīre ta^c-
alluk dutar kim hemīşe ināmlık ve doğrılık birle ol(2)
vezīr mezkūr ola ve tecrube ve iş görmek ve eyü kullık ve
(B.171b) şefkat(B.171b) içinde meşhūr ola(3) ve dükeli işlerde mu-
zaffer ve manşūr ola ve her kancaru kim ol pāzişāh yönene
feth ve nuşret ve ikbāl(4) ve devlet anuñ cālemi öñince gi-
de ve düşmanları maqhūr ve sınıkmış ola ve aña ışmarlaya
kim eger ol(5) pāzişāh kendü ārzūsı dilegince bir iş buyu-
ra kim anda maşlahat yōni olmaya ol(6) iş dağı şol eyü ve-
zīrleruñ rāyıla ve bularuñ luţfıla oñraq ola ve anuñ tedā-
rūgi hiç düşvār(7) olmaya nite kim Hind pāzişāhınuñ kendü
kavmıla savaşduğı hikāyeti bigi. Rāy şordı kim ol(8) nite-
yidi? Eyitdi:

XI Getürmişlerdür kim Hind ilinde Hilār adlu bir pāzişāh va-
rıdı. Bir dün(9) içinde yidi kez yidi korkulu düş gördi.

//4 eyleye: eylese/žāyi^c ve semeresüz olur: žāyi^c olur ve semeresüz
olur//5 yirine:-/belürdmeyüp: belürtmeyüp//6 tama^ca: tama^clar//7 düz-
miş: dirmiş//10 anuñ B:-/milki: mülki//13 ve peşimānlıkdan B:-//
15 ve artmağı şol B:-//176b-1 ta^calluk dutar: ta^callukdur//4 ola ve

Kaçan uykudan uyandı yavlağ korkdı ol dün(10) dulpı güşşadan inledi ve şol kıyruğı kesilmiş yılan gibi ve yılan sok- (SL.177a) mış âdem gibi çabaladı. (Hilâr melik şüreti bu mişâl üze-

(B.172a) rine)(1) Pes kaçan karañlık niğâbı şol cihân bezeyici şubh cemâlinden götrüldi ve yılduzlar şâhı(2) güneş(B.172a) şol yiñi gelin bigi maşrıq yirinden çıkup gücükledi pes pāzi- şâh duru geldi(3) cümle barāhime kavmin okudu ve ne kim yidi kezde düşler görmişidi ol yidi düşi kelime kelime bulara(4) eydivirdi. Kaçan barāhime her birisi Hind pāzişâhı Hilârdan ol düşi işitdiler ve korku egerin(5) anda gördiler eyitdiler: (Melik ve barāhime şüreti)(6) Yavlağ düşvâr

işler ve korkulu işlerdür hirgiz bundan korkulu düşler kimse niğân virmemişdür(7) eger destür vire pāzişâhıla bir (SL.177b) sâ^cat halvet oturalum ve kitâblara nazâr kılup dürişelüm (1)andan ittifâkıla anuñ ta^cbirin eyledüm ve anuñ şerrin def^ceylemege bir veçh endişe kılalum. Melik(2) eyitdi: Revâ ola. Pes melik katından gitdiler bir halvet yirde oturdılar ve bir birine eyitdiler(3) kim: Yakîn zamânda bizden (B.172b) iki biñ kişi öldürmişdür kim bu gün bunuñ sırrına(B.172b) yol bulduğ(4) ve urğanı ucu elümüze girdi kim anuñla künü-

---

B:-/kim B:-//9 dün: gice//10 dulpı güşşadan:-/yılan: ılan//177a-1 şubh cemâlinden: şubh yüzinden ve cemâlinden//2 maşrıq:-/gücükledi pes: güceklendi ve bu kez//3 kezde: kez//4 eydivirdi: didi/ol düşi B:-//5 anda gördüler: añladılar// düşvâr işler: düşvâr düşler//6 düşler: düş//7 vire: ola/halvet B:-//177b-1 kılalum: kılalum didiler//

müz almağa yarar. Ve bilüñ kim bu düşde bir(5) zarüretden ötrü mahrem ve rāzdār idindi kim eger kamu ili ve milki içinde bir(6) mu^cabbir bulaydı hirgiz bize i^ctimād eylemeyedi ve bu i^ctimād kim şimdi bize eyledi çāresüzliğindan-(7)dur ve bu çāresüzlikda kim buña uğradı dağı düşmanlık eşeri bunda zāhirdür ve hasūdlik(8) nişānları hīç şeksüz yüzinde bellüdür, pes bu işde yavlağ idüñ kim fırsat tiz geçer(9) olur fe-inne'l-furasa temürrü merre's-s hāb. Pes tarīk oldur kim bu bābda sözi yavlağ katı(10) ve iri ve meylsüz soralum ve anı şöyle korkıdalum kim her ne işāret kim biz kılavuz andan(11) geçmeye. Pes eydelüm ol kan kim senüñ gövdeñi döşekde boyamışdı anuñ şerri şunuñla(12) götürülür kim buyurasın kendü yakınlaruñdan bir t̄ayife kavmi şol hāş kılıcıla depeleyeler, eger(13) ol t̄ayifenüñ adlarını şorarısa eydelüm, birisi oğluñdur birisi oğluñ anası Īrān(14) Duht, dağı birisi vezīrūñ Bilārdur ve Kemāl-i Dibīr ve aq pīl kim hāş merkebdür(15) ve ol iki pīl kim همیشه anuñ hātıra aña nigārāndur, ve ol Buhtı Piserek kim bir dün (SL.178a) içinde(1) yilmekile bir iklīm keser eydelüm, tā bu kamusun kılıçdan geçüreler ve ol kılıcı dağı sıyalar ve ol gödeler-ile(2) bile doprağa gömeler ve anlaruñ kanın bir havza koyalar ve melik bir sâ^cat ol havza girüp ol(3) kan içine

---

//3 bu gün:-//5 mahrem: mahrem içinde/kim:-//6 bulaydı: bulsa/hirgiz bize: bize hergiz/bize:-/çāresüzliğindandur: çāresüzlikdandur//7 zāhirdür: zāhiridi/ve hasūdlik...bellüdür:-//biz kılavuz: idevüz//11 eydelüm: eyidelüm//14 Duht: Duhtdur/Dibīr: Dubir//178a-1 keser:

bata otura girü çıka dört kişi bizlerden gelüp anuñ dört yanında durup(4) efsün okıyavu ve ürevüz ve ol kandan bir kez dağı sol yağrına dürtevüz andan sonra(5) anuñ gövdesin yuyavuz arıdavuz ve yağlar dürtevüz ve eydevüz. Eger bu (B.173a) işlere şabr(B.173a) eyleriseñ ve(6) gönüñi ol cemā^catden götürürseñ bu düşün şerri senden götrilür ve eger bu işleri kılmazsañ(7) bir ulu belāya muntazır olmak gereksin ol belāya şabr itmemek ya pāzişāhlık zevāli ya ^cömr dükenmeklikdür.(8) Pes eger bizüm işāretümüzi yirine getirürse üçümüzi yitüri almış olavuz, çün yaluñuz kala(9) ^cāciz ve za^cif ve āletsüz ola şöyle kim bize gerekdür anuñ işini bitirevüz. Pes bu mekr ve gadrı düzdiler ittifākıla şāh katına vardılar ve eyitdiler: (Melik ve barāhime şūreti kim ta^cbīr vec-

(SL.178b) hin ^carż kılurlar)(1) Eger melik bizüm maşlahat gördüğümüz üzerine mişāl virürse ol düşlerüñ şerrin ve ziyānın def^c (2)eylemek için bir rüşen veche endīşe kılduğ. Pes melik halvet buyurdu ve bularuñ sözün(3) diñledi, pes yirinden irildi ve eyitdi: Hiç bundan yavuzrak tedbīr ola mı kim siz dirsiz?(4) Çün bu t̄āyifeyi kim nefsümüñ ^cadili ve berāberidür kamusın depeleyem baña dirlikden ne fāyide ola?(5) Ve dünyāda bellü bākī kalası degülven lā-cirem ādem oğlanı

---

geçer//2 gömeler: bırağalar/kanın bir havza koyalar: kaniyla havuz toldurular/ol havza girüp:-//3 girü: kaçan/yanında durup: yanından//4 efsün: efsünler//6 götrilür: götrüle//7 şabr itmek B:-/zevāli:-//9 ^cāciz:-//178b-1 maşlahat gördüğümüz: maşlahatumuz//4 nefsümüñ: nef-

işinüñ soñı ölümdür ve pāzişāhlık(6) dağı zevālsüz ve inti-
kālsüz hīç olmuş degüldür. Bundan yigrek hīle eylemek gerek-
siz(7) kim ^cazīz sevgülülerden ayrılmāğa ölüm arasında hīç
fark yokdur hāşa kim bu t̄āyifenüñ(8) kim siz dirsiz fāyi-
desi ve menfa^catı yavlağ çokdur bularuñ ^cömri çok olmağda
delim dürlü(9) assılar vardır. Eyitdiler: Meligüñ ^cömri
uzun olsun ehūke men şadağake ya^cnī(10) kardeşuñ oldur kim
(B.173b) saña doğru söyleye, kişi ayruqları(B.173b) kendü nefsine
nite berāber duta ve cānını ve(11) pāzişāhlığıñı ayruqlar
içün nite fidā kıla? Şefkat ıslarınuñ ögüdin dutmağ gerek
ve anı(12) yavlağ mu^cteber bilmek gerek. Şāh gerek kim ken-
dü nefsini ve pāzişāhlığıñı kamu fevt olanlaruñ(13) ^civaızın-
dan şaya ve bu işin kim anda ulu ümīz ve temām ferāh vardır
hīç ikircinliksüz(14) ve fikrsüz sürmek gerek. Ve bilmek
gerek kim ādemi kamu nesneyi kendü nefsi içün(15) diler ve
kişi çok renc ve dürişmegile beglik derecesine irer ve pā-
(SL.179a) zişāhlık çün dürişmegile(1) ele girür pes ^cömrüñ ve pāzi-
şāhlığıñı terkin urmağ uslulıktan ve himmet yüksekliğinden
(2)yavlağ ırakdur ve bir vaktin püşmenlik getirür kim ol
vakt efsūslanmağ ve hasret yimek hīç aşşı kılmaz.(3) Ve çün
meligüñ zātı bākīdür oğul kız ve ^cavrat eksük olmaz ve çün
pāzişāhlık karārda(4) ola kulluğçı ve giyesi ve binesi düş-

---

süñ//5 bellü: bellüdür kim/soñı: ^cākībeti//7 ayrılmāğa: ayrılmāğıla/
bu B:-//8 menfa^catı:-//9 assılar: fāyideler//10 cānını ve B:-//11 ve
anı...gerek:-//14 ve bilmek gerek:-//15 beglik...çün:-//179a-2 vağ-
tin: katı/ol vakt B:-/püşmenlik: beşīmanlık//3 bākīdür: bākī ola//

vār degül. Pes kaçan melik bu faşlı işitdi ve bularuñ bu(5) sözleri sürmekte cüstliğin gördi ol sebebden ^cazīm rencūr oldı, bularuñ arasından durdı, varup(6) beytü'l-ahzāna girdi yüzün doprağa urdı (Meligi Hılār şüreti kim secde kılur)

(B.174a) (7)(B.174a) ve göz bınarından Ceyhün ırmağın ağıtdı şol kurya düşmiş balık gibi talbırdı(8) ve kendüzine eydürdi kim: Eger şol ^cazīzleri eksük dutarsam pāzişāhlık fāyidesinden (SL.179b) (1)ve ^cömr rāhatından bī-naşīb olurvan ve bellüdür kim ne kadar diri olam ve ādeminüñ ^cākibeti(2) ölümdür ve pāzişāhlık dakı pāyidār olası degüldür. Şol göz aydıñı ve gönül yimişi ogulsuz(3) pāzişāhlığum ne işe gelür? Hāşa şunuñ bigi ogul kim doğru yol ve ürüdülik(4) nişānları çehresinde yıldırayı yorur ve ikbāl ve sa^cādet delilleri yüzinde gözügü durur(5) ve aşnuğı kerīm pāzişāhlara uymaqlığı zāhir. Ve Īrān Duhtuñ şol cān arturucu dīzārınsuz(6) ve cihān bezeyici cemālinsüz kim güneş gözinüñ suyu anuñ enegi çukurındandır ve(7) iki heftelik ayuñ nūrı bigi anuñ kulağı dozinüñ ^caksindendür ve anuñ kızıl yañağı şol(8) devlet günleri gibi hurrem ve tāze ve anuñ pürcegi ve zülfi şol kaygu donları gibi kara(9) ve karışıkdur şalāhiyyeti kāmil ve mestūralığı şāmil meclisi gönül kapıcı ve sözleri bezm arturıcı

//4 degül: degüldür//5 ol sebebden B:-/varup: vardı//179b-4 yıldırayı yorur: yıldırayı durur//5 zāhir: zāhirdür//6 enegi:-//7 bigi:-/dozinuñ: tozu//8 tāze: tāzedür//10 cüft: cift//12 zıregi: zıregidür/gönli rāzından: gönliinden//13 ferāseti: firāseti/çevrilici: çevrü-

(10)harekâtı laîf ve hulıkları şerîf, pes bunuñ gibi halâl
cüft vücûdinsuz(11) dirlikden nekadâr berhürdâr olam? Ve
şol Bîlâr-ı vezîrsüz kim cālem uslularınıñ(12) soñı ve âdem
oğlanınıñ zîregi ve ögüdidür anuñ cākılı uşbu aldayıcı zamā-
nenüñ gönli(13) rāzından haber virür ve anuñ ferāseti ve
zîrekligi uşbu çevrilici çarh sırrından nesne(14) añladur
anuñ ferāsetinsüz ili günü saklamak ve işleri düzmek ve
mālları hāşıl eylemek ve harclar bitürmek(15) ve hazîneleri
cīmāret nite el vire? Ve şol Kemāl-i Dibîrüñ kaleminsüz kim
(SL.180a) felegüñ naqşı(1) bendi anuñ barmakları şākirdidür ve gök
(B.174b) (B.174b)yazıcısı anuñ cībāreti ve beyānı cāşıkdur lafzı şol
dizilmiş cevher gibi ve haţtı şol(2) saçılmış incü bigi ta-
raflaruñ maşlahatı ve illerüñ işi güci nite maclüm ola ve
düşmanlar ahvālini(3) ve hasūdlar kaşdını anuñ kaleminsüz
nite añlayavuz? Pes her vaqt kim bu iki kāfî kul ve bu iki
(4)bilge ögütci kim her birisi dutar el ve görür göz yirin-
dedür bāţıl olalar ve bularuñ ögüdi(5) fāyideleri ve kifā-
yeti eserleri benüm milkümden kesile işlerüñ bitmegi ve
maşlahatlaruñ düzülmegi(6) nite hāşıl ola? Ve şol aq pîl-
süz kim anuñ kālıbı şol ay gövdesi gibi tāze ve(7) yıldıra-
yu durur ve çarh şüreti gibi ārāste ve bezenmişdür hem bir
berk kalcadur ve hem(8) bir şarb sığınacaqdur düşman önine
nite varam? Ve şol iki pîlsüz kim yil şüretlü(9) ve yıldı-

---

lücü/çarh: çarhuñ/nesne añladur: haber virür/anuñ ferāsetinsüz:-/ili
B: iki/mālları: illeri//15 felegüñ naqşı: felek naqşı//180a-1 bendi:
bende//2 dizilmiş B:-/düşmanlar: düşman//4 ögüdi: ögütleri//5 fāyide-

rim heybetlüdür bularuñ hortūmı şol ejdehā gibi kim tağdan
aşağa asılmış(10) ve şol neheng gibidür kim deñiz mevci
arasından gözü e hamle kılmakda şol kasurğa gibi(11) kişi
kapar savaş güninde şol seyl gibi düşman basar pes bu iki
pilsüz düşmanı(12) nite sıyam? Ve şol Buhtī Pīsereksüz kim
şimāli yili anuñ ayağı tozına irmez haberler(13) nite bilem?

Ş i^cr

(14) Az yimlü çok segirdici/ka^caları egirdici
Düşmanları çağırdıcı/kükremegü āvāzıla
Yazılar keser geçer/kim şanasın kuşdur uçar
Anı görüp düşman kaçar/oturmuşiken nāzıla

(15)Ve beşāret bitilerin uçlara ve taraflara nite ulaşdu-
(SL.180b) ram? Ve şol hāş kılıcsuz kim su şekillüdür(1) fitne odı
anuñ heybetinden söyünmişdür ve od zahmludur kim pāzişāhlı-
guñ yüzi suyu(2) anuñladur -ne^cūzu billāh ol su renglü od
fi^cllü zahmından- pes bu kılıcsuz eğer nite gösterem?(3)
(B.175a) Pes her vakt kim(B.175a) bu sebeblerden bī-naşīb olam ve
^cazīzleri bātı^cıl kılam pāzişāhlıkdan(4) ve dirlikden ne lez-
zet bulam kim ^cazīzlerden ayrılmak düşvār iş ve siñmez şer-
betdür(5) ve işleri düzmek ve maşlahatları sürmek yārsuz ve
kullıkcısuz yavlağ düşvārdur. Fi'l-cümle(6) meligūñ fikri

---

leri:-/kifāyeti: kifāyetleri/kesile: eksile//7 gibi B:-/ārāste ve be-
zenmişdür: ārāste durur/hem bir: her biri/ka^ca durur//8 sığınacağdur:
sığınacağ durur//11 düşman: düşmam//12 şimāli: şimāl//13 ka^caları:
ka^calar/düşmanları: düşmanlar/yazılar: yazıları//180b-2 su renglü:

ve endîşesi ^cazîm çok oldu. Pes Bîlâr-ı vezîr fikr eyledi ve eyitdi:(7) Eger meligüñ bu endîşesin şormakda sözi baş-larısam kullık resminden daşra çıkmış(8) olurın eger usañ dutarısam anuñ sebebin bilmezisem doğrılık ve ihlâş yolın terk itmiş olurvan. Pes Īrân Doht katına vardı ve eyitdi (SL.181a) kim: (Bîlar vezîr ve Īrân Doht şüreti)(1) Bir hâl düşmişdür

şol günden berü kim ben melik kullığındavan tâ şimdiye de-
gin(2) benden hiç nesneyi gizlemedi ulu ve uşak işlere hiç
benüm danışığımsuz girmegi revâ dutmadı(3) iki üç kez barâ-
hamileri istedi ve bularuñla söyleşdi şimdi halvet eylemiş-
dür yavlağ(4) rencür ve endîşelü oturur bu günki gün sen
(B.175b) (B.175b)rüzigāruñ melikesisin çerinüñ ve ra^cıyyetüñ(5) sı-
ğıncağı meligile sensin ve şundan korkarvan kim ol tarrār-
lar anı bir iş üzerine(6) kındurmuş olalar kim anuñ ahiri
hasret ve büşmenlik ola. Pes melik katına varup sen(7) vâ-
kı^ca şüretin bilmek gereksin ve baña dağı bildüresin tâ
kim bir tedbîr eyleyem.(8) Īrân Doht cevâb virdi kim: Be-
nümle melik arasında bir ^citâb ve küsü(9) vâkı^c olmuşdur.
Bîlâr eyitdi: Gizlü kalmasun kim çün melik bir fikirde(10)
ola kullukçılar küstâhlık idemez olur senden artuk kimsenüñ
işî degüldür.(11) Ve ben çok kez melikden işitmişven kim

şüretlü/kılıçsuz: kılıç//3 sebab en: sebeblerden/^cazîzleri: ^cazîz
yardımcıları/bâtil kılam: bâtil idem//4 siñmez B: diñmez//7 sözi: söz
//8 ihlâş:-//181a-1 ben:-//2 nesneyi:-//3 şimdi:-//5 sığıncağı: sığı-
nacağı//6 kındurmuş olalar: kınduralar/hasret:-/büşmenlik: peşîmanlık
/melik:-/sen B:-//7 sorayın: soranın//10 idemez olur: olmaz//

her vakt kim Īrān Doht katuma(12) gele niçe kayguda isem şāzman olurvan. Tizirek bu işi añlağıl kamu(13) hadem ve haşem üzerine ulu minnet koğıl. Pes Īrān Doht melik katına vardı ve kullık(14)çılık şartın yirine getürdi (Īrān Doht

melik katına geldügi(15) şüreti bu mişāl üzerine kim yazıl-
(SL.181b) dı)(1)(B.176a) ve şordı kim: Fikriñüñ sebebi nedür? Ve ol
mel^cün barāhimedem ne işitdün kullara bildür tā biz kullar
(2)dağı muvāfaqat idelüm kim kullık şartlarınınuñ birisi ol-
dur kim dükeli ma^cnilerde bilelik(3) isteyeler. Melik eyit-
di: Şol nesneden şormak gerekmez kim anı bilmekde kayğu hā-
şıl ola.(4) Īrān Doht eyitdi kim: Gerekmez kim melik böyle
ğuşsa ve çabalamak içinde ola el-^ciyāzü billāh eger bir(5)
kayğu vakti işi dağı irerse key erenlerüñ döleklik sīretin
ve şabr şüretin(6) yirine getürmişlerdür ve meligüñ rāyına
ma^clūmdur kim iñlemek ve çabalamak renci arturur(7) el-mu-
şebetü li'ş-şābiri vāhidün ve li'l-cāzi^ci işnāni. Dağı şol
kadar imkān ve güc yetmeklik(8) vardur kim ol kayguyı gi-
dermege yarar. Ve biḥamdi^c llāh kim her iş ve şugul kim
(SL.182a) düşe(1) anuñ cümle āleti yaraqlanmış ve hāzırdur ve tevfiķ-
lu pāzişāh oldur kim çün bir iş yiglene(2) anuñ tedārügi ve
çāresi veçhi andan gizlü qalmaya ve anuñ dermānı ve oñmağı

//181b-3 şol...şormak:-//4 eyitdi kim B:-/gerekmez kim:-//5 erenle-
rüñ: erenler//182a-1 yaraqlanmış: yaraqlanmışdur/ve hāzırdur:-//
2 tedārügi:-/oñmağı:-//3 fikrinden:-//4 ol işāreti:-//5 yüzi qarara
B: yüzi qarara ve bütüm ola/irdemeklige: sormaklığa/ıssıdur: işidür-

anuñ rāyından(3) ve fikrinden örtülü olmaya. Melik eyitdi:
Ol kim barāhamiler işāreti eyledi eger anı tağa(4) diyeler
ya ol işāreti rūzigār kulağına degürelər tağūñ tarafları
yirinden ayrıla ve rūzigāruñ(5) yüzi qarara. Ve sen anı ir-
delemeklige becid olma kim eger işidürseñ rencür(6) olasın.
Ol mel^cūnlar böyle şavāb gördiler kim seni ve senūñ oğluñı
ve dükeli doğru(7) kulları ve aq pīl ve ol çeri sıyırıcı
iki pīli ve Buhti Piseregi kamusın depelemek gerek tā ol(8)
gördüğūñ düşlerūñ şerri senūñ başuñdan ırıla didiler çūn
Īrān Doht bu faşlı temām işitdi(9) anda kim dururıdı hirgiz
kendüzünü yirinden ırmadı ve eyitdi: Bu iş(10) için melik
hiç kaygulu olmasun kim kullaruñ cānları pāzişāhuñ maşlaḥa-
(B.176b) tı için fedā(11) olsun. Mādām kim meligūñ ulu zātı(B.176b)
bākīdür ^cavrat oğlan eksük olmaya ve ne kadar kim(12) me-
lik ve devlet s̄abitdür kullukçı ve tavar eksükligile hiç
aşāğa kalmaya. Ammā kaçan bu düşün(13) şerri götrüle ve pā-
zişāhuñ ḥāṭırı bu fikrlerden fāriğ ola ol barāhamilere
i^ctimād(14) eylemek ve inanmak gerekmez, ḥāşa kim bunca ca-
navar bāṭıl olırsardur, zīrā kim kan dökme(15)lik yavlaq
düşvārdur ve tizlikle soñın sanmadın anı işlemeğūñ ^cākibeti
(SL.182b) ḥasret(1) ve büşmenlik olur zīrā geçmişi girü getürmek ol-
maz ve ölmüşü diri kılmak ādemiye mümkīn degül. Ve bunı(2)

---

sen//6 doğru kulları: doğruları//7 kamusın:-//8 senūñ başuñdan: sen-
den/didiler B:-//9 dururıdı B: anuñ ululıgıydı/kendüzünü yirinden:-
/ırmadı: ırılmadı//10 maşlaḥatı için: maşlaḥatına//11 meligūñ: melik
/ulu zātı:-//12 hiç: iş//13 i^ctimād eylemek: ol kavme inanmak...//

dağı melik öginde dutmak gerek kim barāhime meligūñ dōstı degüldür, niceme kim ^cilm ehli(3) ululardur illā ol sebeble hirgiz inamlığa ve emānete lāyık olmazlar ve meşverete muvāfık düşesi(4) degüldür kim yavuz güherli yatlu kişi hīç dürlü bezegile görk dutmaz ve ^cilm ve māl(5) anı hirgiz kerem ve vefā bezegile ārāste kalmaz

- (6) Kişinüñ kim güheri yavuz ola
Aşlı yatlu kendü hünersüz ola
(7) ^cĀlemüñ ^cilmin bilürse ol kişi
Doprag u dün ü haķır ü toz ola

Fā ^ci lā tün/fā ^ci lā tün/fā ^ci lün

eger anı bezemeklige dürişürlerse şöyle ola kim it(8) boynına murassa^c tavk dakalar kāle'n-nebiyyü ^caleyhi's-selām
(9) vāzı ^cu'l-^cilmi fīğayri ehlihī ke-mualliki'l-cevahiri ^calā a^cnākı'l-hanāzīri ya^cnī ^cilm aşlusuz ve baħıl kişiye öğretmek doñuz boynına(10) cevher ve incü asmaq gibidür. Ve ol mel^cünların garaži bu ta^cbīri eylemekde oldur kim(11) fırsat fevt olmaya ve bu işāretile kim melige didiler bularuñ derdlerine kim melik siyāsetinden(12) irmişidi şifā bulalar ve evvel oğul kim meligūñ nefis-i nazīri ve zāt-ı ^civażıdur helāk(13) eyleyeler şunuñ bigi oğul kim ^caql ve üründülük ve doğru yol ve zīreklik birle ārāste(14)dür andan soñra

---

//15 işlemegüñ: işlemek//182b-1 büşmenlik: peşimanlık/geçmiş: geçmişleri/getürmek olmaz: getürmege yaramaz//3 illā B:-/hirgiz:-/emānete:-//5 kerem...bezegile:-/kalmaz: kılmaz//7 bezemeklige: bezemege//8 kāle'n-...gibidür:-//10 bu...eylemekde:-//11 fevt: fevk//12 ev-

şol müşfik ve doğru kulları kim meligüñ kamu işi bularuñ
kifâyetine(15) bağludur bätıl kılalar ve dağı cihândârlık
(SL.183a) sebeblerin pîllerden ve deveden ve silâhdan(1) kamusun zâ-
yi^c kılalar ve ben kuluñ hōd ne mahalli var ve benüm gibi-
(B.177a) ler de tapuda yavlağ çokdur. Pes(B.177a) çün melik(2) yalu-
ñuz kala ve berâhimenüñ gâliblığı pâzişâh ve il ra^ciyyet
üzerine muğarrar ola pes temâm dilek süreler.(3) Zîrâ bula-
ruñ şimdiye degin sâkin olduğı ^câcizlikdan ve zarüretden
idi kim melik kullukçılaruñ(4) gönül birikdürüp yardımlaşup
hâzırlığın görürleridi zehreleri yoğıdı kim baş kaldurup(5)
bakalar kim eger ol işde azdan öküşden eksüklik görürlerdi
ve melik kullarınuñ zamîrinde(6) ve i^ctiğādında âzârlık ve
incinmek sizelerdi çok olayıdı kim meligi aradan götürmiş
olalardı(7) zîrâ düşman gâlib olmağına ve kavî durmağına
bundan yigrek sebep yokdur kim biregünüñ doğru(8) kulları
ve inamları kendüzinden ürkmış ola, dağı çerinüñ ve ra^ciy-
yetüñ sözi ve danışığı(9) dağıla, geçmişler haberi bu bâbun
zikrin çok getürmişlerdür ve geçmişlerüñ târihi bu tafşil
(10)birle toludur. Fi'l-cümle eger ol kim maşlahat görmiş-
lerdür anuñ içinde ol şerden(11) kurtılmaqlık varısa ol işi
soña komayup tizrek sürmek gerek, eger tevakkuf eylemek va-
rısa(12) hōz bir ihtiyâğ dağı vardur anı melik buyruğıla

---

vel:-/oğul: oğluñ/nazîri: nazîridur/zât-ı ^civażıdur:-//13 eyleyeler:
ideler/şunuñ...ârâstedür:-/soñra: girü//183a-1 ben kuluñ: benüm/ma-
halli: mahallim/gibilerde: gibiler/tapuda B:-//2 gâliblığı: gâliblığı-
la eli ire/pâzişâh...ola:-//3 ^câcizlikdan:-//4 yardımlaşup:-//

eyitmege yarar. Pes melik mişāl virdi kim eyitmek(13) gerek kim işidile ve maqbül düşe. Eyitdi: Ketārīdūn-i Ḥakīm diridür ve yerincedür niceme kim(14) anuñ daḥı aşlı barāhimeye yakındur ammā dīn ve diyānet ve doğrılık içinde bulardan artuqdur(15) ve ʿālem işlerini artuq ve eyrek bilür ve gör- (SL.183b) mişdür ve ʿilm ve ḥalīmlik ikisi daḥı anuñ(1) göñlinde cem^cdür, bu iki fażilet yirine kankı hüner durur? kālen' nebiyyü ʿaleyhi's-selām(2) mācumīfa şey'un ilā şey'in efza- le min ʿilmin ilā ḥilmin Eger melik anı bu işde mahremiy- yet ve rāzdārlik(3) birle ağırlarısa ve barāhime yorduḡın kim nitedür aña bildürürse ol düşlerüñ ta^cbīri(4) ḥakīkatın melige añlada, eger şöyle kim bular didügi mizāc üzerine yorarısa ḥöd gümān ve şübhēt(5) götrile ve ol işleri sürmek lāzım gele ve eger bular yorduḡınuñ ḥilāfınca eydürise ḥöd (6)meligüñ görklü rāyı ḥakqıla bāṭıl arasında fark eyleye naşihat ve ḥıyānet kankı ise(7) bellü bile. Melige bu söz (B.177b) muvāfık düşdi derḥāl(B.177b) buyurdı bir yidek ayarladılar binüp Penhānı(8) Ketārīdūn ḥakīm katına vardı. Çün aña ulaşdı yavlaq tevāzu^c eyledi, ḥakīm daḥı ululamak şartın (SL.184a) yirine getürdi (Melik ve Ketārīdūn-i Ḥakīm şüreti)(1) ve eyitdi: Kutlu rikāb ve zahmet görüp geldüginüñ sebebi ne- dür? Eger buyruk irsedi ben kul(2) dergāha varurıdum ve

---

//5 kim...görürlerdi ve:-//6 ve i^ctikādında:-/āzārlik ve incinmek: yaramazlık/sizelerdi B: sizlerdi/olaydı: oladı//7 ve kavī durmaḡı- na:-/sebeb: nesne//9 getürmişlerdür: getürmişdür//11 kurtulmaḡlık: kurtılmak/tizrek sürmek: işlemek//12 anı...kim:-/eyitmek gerek kim

maşlahat dağı ol lāyıkdur kim hādimler maḥdūm tapusına va-
ralar(3)

Ş i^cr

(4) Sen incinme kapuñdan taşra çıkma
Kalem bigi başum üzre varam ben
İşāret eyle bu kemter kuluña
Ne kim buyurasın bir bir görem ben

Me fā^cī lün/me fā^cī lün/fe^cū lün

(5)ve dağı teğayyür ve guşsa eşeri meligüñ kütlu dīzārında
belürmişdür ve kayğu nişanı ol(6) mübārek cehresinde gözü-
kü durur, sebep nedür? Melik eyitdi: Bir gice düşüm içinde
yidi korkulu(7) āvāz işitdüm şöyle kim her birisinde uyañu
geldüm anuñ soñınca kim uyıdum yidi korkulu düş(8) gördüm,
degme bir düş soñınca uyanurdum yine uyku gālib olup uyur-
dum yine bir düş gördüm(9). Pes berāhimedden bir cemā^cat
kığırdum düşleri eyitdüm, yavlağ korkulu ta^cbīr kıldılar
uşbu kaygumuñ(10) sebebi oldur. Pes ḥakīm düşlerüñ niteli-
gin sordı kaçan temām işitdi bildi, eyitdi kim melige(11)
(B.178a) düşmiş bu sır ol t̄āyifeye eyidesi nesne(B.178a) degüldi,
meligüñ rāyına ma^clūm olsun kim(12) ol mel^cūnlar bu emānete
lāyık degüldi. Ve melik bu düşler üzerine gerek kim şāzılık

---

işidile: melik eyitdi: eyitgil işidelüm//13 ve maḥbūl düşe:--//14. dağı
B:--/diyānet ve doğruluk:--//15 cālem: cālim/eyrek:--/ve görmışdür:--//
183b-1 kālēn...ḥilmin:--//3 kim nitedür:--/bildürürse: añladurısa//4
yorarısa B:--/şübhet: şübhe//5 gele: ola//6 meligüñ: melik/görklü rā-
yı:--/eyleye: ide/naşihat...bile:--//7 melige bu söz: bu söz melige//
184a-1 geldüginüñ: pādişāh geldiginüñ//2 ve maşlahat...varalar:--//

(13)artura ve şadakalar buyura kim bu düşlerde başdan başa sa^cadet nişānları ve devlet eşeri(14) gözügü durur. Ve ben uşbu sâ^cat anlaruñ ta^cbīrin temām eyidem ve ol t̄āyifenüñ yavuz yormağı(15) öñine bir muhkem sed bağlayam lā-şek kim (SL.184b) gircek düşler ve doğru kullıkçılar bunuñ(1) gibi iş için olur kim düşman kaçdın yıgmaya ve muhālif mekrin yuymağa dūrişeler.

Şi^cr-i türki

(2) Senüñ düşmanlaruñ ger od olursa

Su oluban söyündürem ben anı

(3) Eger kuş olup uçarsa hevāya

Duzaguña tiz indürem ben anı

Me fā^cī lün/me fā^cī lün/fe^cū lün

(4)Ve ol düşmanlaruñ ta^cbīribudur ol iki kızıl balık kim kuyrukları üzerinde od(5) varıdı bir yalavac ola kim Şāh-ı Hümāyundan melige gele ve iki pīl getüre(6) ol iki pīlüñ yüki dört yüz batman yākūt ola kim melik bārgāhına armağan getirüp dururlar (Yākūt yüklü pīller şūreti kim melik bār-

gāhına geldi)(7) ve ol iki kaz kim meligüñ ardınca durmuş iken öñine geldi iki at ola kim Şāh-ı Balanħır'dan(8) he-

---

//3 taşra: daşra//5 ve dağı: ve hem/tağayyür:-/ve kayğu...gözükü durur:-//7 uyanu geldüm: uyandum//8 bir düş: düşüñ/yine...gördüm:-//9 cemā^cat: cemā^cati/düşleri eyitdüm: düşlerümi didüm/yavlağ:-/uşbu:-//10 kaçan...işitdi:-/bildi B:-/melige düşmiş bu sır: melik sehv eyledi bu sırrı//11 meligüñ...kim:-//13 şadakalar: şadaka/ve devlet

diyye getüreler (Tāzīler ve türk kulları şūreti kim hedi-

(SL.185a) ye hükmince gelmişdür)(1)(B.178b) ve ol yılan kim meligün
ayağı üzerinde yürürdi bir kılıç ola kim Şāh-ı Hemcīrden
(SL.185b) tuhfe gele (Melik ve kul şūreti kim kılıç getürdi)(1) ve

ol kan kim meligün tenine bulaşmışdı bir deste ergāvānī biz
ile dürlü cevherile bezenmiş(2)(Kāzurvān ilinden tapu getü-

reler kul ve fāhir tonlar şūreti kim melige getürdiler)(3)

(B.179a) (B.179a)ve ol ak deve kim melik anuñ üzerine binmişidi bir
ak pīl ola kim Şāh-ı Keydün tuhfe virbiye (Ak pīl şūreti

(SL.186a) kim hediye ve çehneçe gelmişdür)(1) ve ol kim meligün mü-
bārek başı üzerinde od gibi yıldırardı bir tāk ola kim
Şāh-ı Cāvniş tapu virbiye (Melik ve kul sureti kim tac ge-

(B.179b) türdi hediye ve çehneçe)(2)(B.179b) ve ol kuş kim gül bu-
dağıla meligün başını ururdi bunda mekr ve guşsa ta^cbīri
vardurur illā ol(3) kadar eseri ve ziyānı yokdur ammā guş-
sa şol kadar gözikür kim melik bir sevdiği ^cazīzden yüz

---

eseri:-/gözügü durur: vardur//14 anlaruñ: anuñ//15 öñine: üzerine//
184b-3 uçarsa: uçarise/tiz:-//8 türk kulları: türkī kullar/gelmişdür:
gelmiş idi//185a-1 Hemcirden B: Hemcir/tuhfe: huffe//185b-2 getürdi-
ler: getürdi//3 Şāh-ı:-/virbiye: viribiye//186a-1 od gibi B:-/Şāh-ı
Çavnış: Şāh-ı Çavnışin//2 bunda: bundan sonra/mekr:-/illā B:-//

döndüre..(İrān Doht ve melik şūreti kim andan yüz döndürdi)

(SL.186b) (1)Budur meligūñ düşleri ta^cbīri ve ol kim yidi kezde görmişidi ol ola kim tā yidi güne degin yalavaclar(2) armağanlarıyla dergāha ireler gerek kim melik bu ni^cmetler hāşıl olmağı ve pāzişāhlık s̄abit olmağı(3) için ve ^cömr dāyim olmağı için şāz ve hurrem ola kim bu düşlerde hirgiz korku ve mekr yokdur

B e y t

(4) Saña yavuz şananlaruñ başı dağı gözi her dem Kesilsün birisi tizcek birisi dağı kör olsun

Me fā^ci lün/me fā^ci lün/me fā^ci lün/me fā^ci lün

(5)pāzişāhlar şöyle gerek kim yaramaz kişileri sırra maḥrem eylemeye ta^cbīr sinanmış uslu kişi(6) olmayınca işlerde danışık eylemeye ve yavuz güherli lāvübāli kişiden sakınmağı farīza bile. Melik(7) çūn bu bābı işitdi ter ü tāze duru geldi ve derḥāl maḥāmına varup şükr secdesin kıldı

(SL.187a) (Melik şūreti kim şükr secdesin eylerdi)(1) ve ḥakīmden ^cözrler diledi ve çok ağırlamak ve ululamak erzānī buyurdi

---

//3 amme guşsa:-/sevdügi ^cazīzden: sevdüğinden//186b-2 olmağı...dāyim:-//3 mekr:-//5 yaramaz kişileri: yaramazları/sırra:-/ta^cbīr: ta^cbīr//6 işlerde...eylemeye:-/lāvübālī:-//7 derḥāl:-/şükr secdesin kıldı: soñra secdesin yirine getürdi//187a-1 sevini:-//2 döndi...gün:-/ulaşmağına ve hediyeler:-/irmegine: gelmegine//3 işāret eylemişidi: buyurmuşıdı/ve hediyeleri tamām:-/getürmişlerdi: geldi// 4 iş-

ve şāzumān ve(2) sevinü girü döndi. Ve yidi gün temām ya-
(B.180a) lavaclar ulaşmağına ve hediyeler irmegine(B.180a) munta-
zır(3) oldu ve yidinci gün kaçan temām oldu şöyle kim ha-
kīm işāret eylemişidi ve hediyeleri temām getürmişlerdi

(Melik ve hediyeler şūreti kim getürdiler)(4) çūn melik
anı gördi ve eyitdi: Haṭā eylemişven şol işde düşümi düş-
manlara yordurdum(5) eger gök rahmeti bularuñ beni aldama-
ğına hicāb olmasadı ve Īrān Dohtuñ ögüdi ve şefkati(6) aña
ulaşmasadı ol mel^cūnlar işaretinüñ ^cākıbeti benüm ve cümle
^cazīzlerüñ ve kavmümüñ(7) helāklığına sebep olırsadı. Her
kime kim ezeli sa^cādet yār ola dođrılaruñ ve müşfiklerüñ
(8)naşihatini ^cazīz duta ve işleri öñine soñına baқа işle-
ye ve ihtiyāt yirini zāyi^c eylemeye lā-şek kim anuñ işi
ona. Andan yüzün(9) oğlına ve vezīre ve Dibīre döndi ve
eyitdi: Görklü olmaya kim bu armağanları benüm hazīneme
(SL.187b) iledele(B.180b)(1) yigrek oldur kim sizlere üleşdürmek bu-
yuram kim kamuñuz yavlağ ulu qorquya düşmişdüñüz hāşa(2)
Īrān Doht kim bu işüñ oñmaqlığında ve bu vākı^canuñ çāresin-
de temām dürişmek ve şefkat(3) gösterdi. Bīlār eyitdi kim:
Kullar anuñ için olur vākı^calarda kendüleri belāya kağan
eyleyeler ve(4) anı ^cömr fāyidesin ve devlet semeresin sa-
yalar niceme kim iş yürimegi mađdümlaruñ devletine(5)

---

de: işde kim//5 eger:-/ bularuñ: bular//6 aña ulaşmasadı:-//7 olı-
sardı: olısar idi//8 lā şekk...oña B:-//9 bu B:-//187b-2 bu: iş bu//

ta^calluk dutar ve kullaruñ ol tākātı yokdur kim maḥdūm him-
metinsüz bir iş bitürmege el uralar(6) ammā şart oldur kim
eger katılık güninde fidā olmak makbūl olurise cānı ortaya
koyalar.

Şi'r-i tazi

(7) Nefsī fidā'üke lā-likadrī fe-innemā

Cuñle ş-şa^cirü vikāyete'l-kāfūri

(8) Canum saña fidā olsun sen olgıl dāimā diri

Nitekim arpa içinde dutarlar şol kāfūri

Me fā^ci lün/me fā^ci lün/me fā^ci lün/me fā^ci lün

(9)eger kimseye devlet yārī kıla ve ol hulka mülāzim olmak
ve ol sünneti diri dutmak el(10) vire anuñ çün hirgiz ögül-
mek ve hil^cat ummak gerekmez, ammā melige zamānuñ bu işde
(11)ulu eşeri varıdı tāc ve ergavānī bizler ol sarāy kul-
lukçılarınıñ bābetidür ayruş kullara yaramaz. Melik(12)
aña buyurdu kim ikisin dağı sarāya iletgil pes durdı sarā-
ya vardı. Īrān Doht ve anuñ(13) muķābili sarāy ehli ḥāzır
geldiler. Melik vezīre buyurdı kim ikisin dağı Īrān Doht
(14)öñinde koğıl tā birisin ihtiyār kılsun. Tāc anuñ gözine
yigrek geldi, Bīlāra bağıdı tā kim(15) anuñ maşlahat görme-
giyile ola, ol bizi almağa işāret kıldı (Melik ve Bīlār ve

(SL.188a) Īrān Doht şūreti)(1) melik bulardan yaña bağıdı. Çün ol mes-

kalқан B: kendülerin belā kalқанın//4 sayalar:-//7 lā-likadrī fe-in-
nemā: lā'l-ķadrü innemā//8 sen:-//9 eger kimseye devlet: eger devlet
kimseye/ve ol...dutmak:-//10 zamānuñ: zamānenüñ//11 sarāy kullukçı-

türe bildi kim melik bularuñ işāretini añladı(2) pes tācı aldı tā kim melik bularuñ arasında gözile işāret olduğını bilmeye. Ve Bīlār(3) daķı gözün şöyle egri dutardı tā kim ol gümān ḥakīkate ulaşmaya. Ve melik bir gice Īrān(4) Doht katında düneridi bir gice daķı bir kavmile dünerdi. Bir gice kim Īrān Doht(5) hücre sinuñ nevbetiyidi pes va^cde hükmince anda geldi ve mestüre ol(6) tācı başına urup ilerü geldi ve bir altun tabaķ turunc elinde dutup melik öñinde(7) durdı, melik el turuncdan yirdi ve anuñ keleciiyle işir ge-

(SL.188b) nürdi ve anuñ cemāli(1) birle gözünü rüşen kııurdu Kāle'n-nebiyyü şallā' llāhu ^caleyhi veſelleme: en-nażaru ilā'l-mer'ati'l-hüsnā'i yezīdu fī'l-başari(2) ya^cnī görklü ^cavretüñ yüzine bakmaķ göz nürün arturur. Bu arada Īlāğ(3) kim meligüñ nażarı düşeceđi idi ol aradan geđdi ve el ergavānī donlardan geymişidi (Īlāğ şüreti kim meligüñ nażarı atacı-

ğıdı)(4) kaçan melik anı gördi ḥayrān oldu ve elini ta^cāmdan tartdı evvel añā senā(5) ve āferīn kıııdı andan Īrān Doht(a) eyitdi: Şol tāc(1) kabül kıııduđuñ ḥōş degüldi.(6) Çün mestüre meligüñ Īlāğ cemāline bakup ḥayrān olduğın gördi günilemek ğālib oldu(7) tā kim turunclu tabaķı meligüñ başına aķdardı tā kim yüzine ve saçına dokınu, kamosu aşāđa

---

larınuñ: sarāya kulluķçıñuzuñ /ayruķ kullara: ayruķlara//12
yaramaz: yaramaz, didi/sarāya...olduğın:-//188b-6 gördi:-//7 kamosı:-
//189a-1 Bīlārı B:-//3 anı:-//4 kādri: kādarı//5 fāyidesinden B: fāyidesiyedin/vezīr: vezīrān//189b-1 ve melik:-//3 anı:-//6 sevinmek-

(SL.189a) döküldi (Melik ve Īrān Doht sūreti)(1)(B.181a) ve ol ta^cbīr kim ḥakīm eylemişidi muḥakkak oldı. Pes melik Bīlārı okudı ve eyitdi: Baḡıl(2) uşbu bilmez ve cāhil ^cavrata kim vaqt pādīşāhını nice yiyni dutdı, imdi(3) anı al bir yana ilet, boynın ur tā bileler kim anuñ ve anuñ gibilerüñ(4) ol kadri yokdur kim bunuñ gibi boysuzlığa ikdām eyleye ve ben anı bilmeze uram(5) ve sehl dutam kim ben anuñ fāyidesinden durdum. Pes vezīr anı aldı(6) çıkdı (Bīlār vezīr ve Īrān

(SL.189b) Doht sūreti(7) bu mişāl üzerine kim(8) yazıldı)(1) ve endīşe kıldı kim: İvmeklik şart degüldür kim bu ^cavrat bī-na-
(B.181b) zīrdür ve melik buña katlanası(2) degüldür ve bunuñ(B.181b) nefesi bereketinden ve rāyı kutluluğından bunca ten helāklik çamurından(3) kurtuldı, tevakkuf eylemek gerek tā kim meligüñ göñli karar duta eger peşimān olurısa hōd(4) ^cavrat yirinde ola ve baña ögülmeklik hāsıl ola, eger becid dutup öldürdürse hōd(5) anı öldürmek düşvār degüldür. Ve bu iş soña komakda baña üç menfa^cat vardur:(6) Evvel bir cānavar bākī eylemegüñ müzdi ve berekātı, ikinci meligüñ sevinmekligi anuñ bākīliğün(7), üçünci kamu memleket ehli üzerine minnet komış olam kim anuñ bigi melike-i bākī(8) koyam kim anuñ ḥayrātı kamu ^cālem üzerine şāmıldür. Pes

---

ligi: sevinmegi/anuñ bākīliğün:-//8 bir...kim:-//9 kulluqçılarıdı: kulluqçılarıyla//190a-2 boyadı: buladı/fikirli:-/katına geldi: katında//190b-2 olmuşıdı: oldıyıdı//3 düştı: oldı/eger: egeri/belürde: bildüre//4 ikileyin: ikiledin/iş: işi//5 bilür bilmeze: bilürlere/

anı bir t̄ayife kavmile kim(9) meligũ sarāy kullıkçılarıyı-
(SL.190a) dı kendü evine iletđi ve buyurđı kim temām ihtiyāt birle(1)
saklañ ve anı ağırlamak ve ululamak ve kullık kılmağı ken-
düzüñüze vācib görüñ. (Īrān Doht ve Bīlār adı şüreti)(2)

Ve kılıcı kana boyadı bir kaygulu ve fikrlü gibi olup melik
katına geldi, zemīn bus kılup oturđı (Melik ve Bīlār şüreti

(SL.190b) kim kılıc kana bulayup getürđi)(1)(B.182a) ve eyitdi kim:

Meligũ fermānın yirine getürdüm. Fi'l-hāl kim bu söz anuñ
kulağına irdi ve hışmı(2) sākın olmışıdı, pes anuñ edebi ve
cemāli ve ^caklı ve şalāhı öñine düşdi yavlaq rencür(3) düş-
di ve utandı kim anuñ eser kılduğın belürde, ammā vezīrũñ
hilmīni ve fikrini yavlaq bilürdi kim(4) el iş soña komış
ola ve ikileyin haberleşmedin iş sürmemiş ola kim ol işũñ
nāzūklığı(5) her bilür bilmeze gizlü degüldür. Çün vezīr
püşmenlik nişānın melik müşāhedesinde görđi(6) eyitdi: Kay-
gulu olmak gerekmez kim geçmişi bulmağa yaramaz ve gitmişi
girü getürmek olmaz ve(7) kaygu yimeklik seni aruk eyler
ve anuñ hāşılı dōstlar rencür olmak ve düşmanlar rāhat ol-
mağdan(8) artuq nesne degüldür eger fermān ola bir meşel
kim bu hāle muvāfıkdur eyideven. Melik mişāl(9) virdi eyit-

/melik müşāhedesinde: meligin müşāhedesinden//6 girü getürmek olmaz:
getürmege yaramaz//7 dōstlar rencür olmak: rencürlikdan/ve düşmanlar
...olmağdan:-//8 nesne degüldür: yokdur/eyideven: eydem/mişāl virdi:

gil tā bileven.

ERKEK VE DIŞİ GÖGERCİN DĀSİTĀNĪ

43 Getürmişlerdür kim(10) bir çift gögercin dāne dirmişlerdi ve ev yapmışlardı tā kim yumurtlayalardı (iki çift gögercin

(SL.191a) süreti)(1)(B.182b) irkegi eyitdi: Yay günleridür ve yazıda ^calef çokdur, bu dāneleri saklayalum tā kışa degin kim(2) şahrālarda nesne bulmayavuz anuñla rüzigār geçürevüz. Dişisi dağı böyle ittifāk kıldı ve ikisinüñ(3) dağı rāyı bunuñ üzerine karar dutdı. Pes durdılar dāneleri bir kaba koydılar dāne yaşadı ol(4) kabı doldurdı, çün yay günü geçdi havā issiligi dānelere eşer eyledi, pes kurudı ol(5) kab koğuz oldu ve irkegi gāyibidi, kaçan kim girü geldi dāneleri azıraq gördi(6) eyitdi: Bu kış azığı için idi neçün yidüñ? Dişisi eyitdi: Yimedüm ne kadar kim söyledi fāyide(7) kılmadı, pes dişiyi urdı, öldürdi. (irkek ve dişî gögercin sü-

reti kim seveşürlerdi)(8) Çün kış faşlı irişdi ve yağmur ulaşdı dāneler girü nem dutdı ve bayığı kararına(9) vardı ve kabı girü doldı. Pes irkek bildi kim dāne eksilmeginüñ sebebi ne imiş pes(10) çok zārılık kıldı iñledi ve büşmān

---

eyitdi//10 dirmişler: dirmişlerdi/ve ev yapmışlardı:--//191a-2 nesne B:-/bulmayavuz: bulımayavuz/ve ikisinin...dutdı:--//7 dişiyi: ol irkek anı//8 ulaşdı: olmuş idi//9 doldı:)toldurdı/eksilmeginüñ:--/ne imiş: iniçinmiş//10 iñledi...oldı:--/büşmenlik aña:--//11 ivmekligi: ivmek//191b-1 fāyidesi: fāyidesin/^cakıbeti: ^cakıbetini//3 ^cakıbetin-

oldı ammā büşmenlik aña hīç assı kılmadı.

(SL.191b) Ve hākīm(11) ve °ākıl kişi gerek kim °azāb virmekte ve
(B.183a) öldürmekte ivmekligi revā görmeye tā ol(1) gögercin
(B.183a) bigi ayrulık köynüğine mübtelā olmaya. Zīrekli-
güñ fāyidesi oldur kim işlerüñ °ākıbeti(2) añlaya ve
dünyā ve āhıret maşlahatında ğaflet yolına girmeye ve
tevkīflu pāzişāh oldur kim(3) anuñ endīşesi işlerüñ
°ākıbetinden kısa olmaya ve himmeti āzārsuzlık ve eylük
ve comardlık(4) üzerine duta ve ögütçi kullaruñ sözün
diñleye

Ş i °r

(5) Her kim ögüt vire işitmek gerek
Ulularuñ öğüdin gütmek gerek
Eylügi comardlığı pīşe dutup
Yavuz işi añaru yitmek gerek

Fā°i lā tün/fā°i lā tün/fā°i lün

(6)Ma°lūmdur kim melik doğru rāyile ve uz fikrile bezen-
mişdür ve bu türrehāt sözleri işitmege(7) hāceti yokdur,
ammā bu sözleri haddeden geçürmek anuñ içündür kim melik
bir °avratdan(8) ötrü kim terk itdi bunca çok endīşeye
ol mübārek zamīrine yol virmeye kim on iki biñ kim sarāy
(9)kullığındadır zevkinden ve rāhatından girü kıla. Çün

---

den B: °ākıbetinde/himmeti: himmetin//4 duta B:-/ögütçi kullaruñ sö-
zün diñleye: ögüt diñleye//7 haddeden: hadden/bir B:-//8 terk itdi
B:-/kim: serāy ehli kim//9 çün:-//10 yavlaq:-/baña...oldı:-/ve bir...
yapışduñ: aḡşam vaktinde bir söz kim söyledüm//11 bī-naẓır B: naẓır//

melik bu faşlı işitdi ^cavrat(10) helāk olmağından yavlaq
korkdı ve eyitdi: Bir yañılmağıla kim baña vāki^c oldı ve
bir söze(11) kim hışm halinde söyledüm tiz yapışduñ bir
bī-naẓır cānı bāṭıl eyledüñ ve ol buyruq içinde eyle(12)
kim ögütçiler resmidür fikr eylemegi yirine getürmedüñ.
Ve bu ^citāb arasında melik eyitdi: Īrān(13) Doht helāk
olduğı için yavlaq kaygulu oldum. Vezīr eyitdi: İki ten
hemīşe kaygu esīri(14) ve ğuşsa dutsağı olur: Bir ol kim
rāyını yavuzlık üzerine şarf eyleye, daqı bir ol kim(15)
güci yiterken eylük eylemegi farz saymaya tā kim devlet
(SL.192a) artmağı ve ni^cmete gönenmek bulara dünyāda(1) az el vire
ve kaygu ve ḥasret āḥiretde çok ola. Melik eyitdi: Senden
(B.183b) ıraq olmak yigrekdür.(2) Vezīr eyitdi: İki tenden(B.183b)
ıraq olmağı ihtiyār kılmışlardır. Bir ol kim eylügeni yavuz-
lığı berāber(3) kıla ve āḥiretüñ sevābına ve ^cikābına mün-
kir ola, daqı bir ol kim gözüñi ḥarāmdan ve kulağın(4)
fuḥş ve ğaybet diñlemekden ve fercin yaramazdan ve göñlin
ḥarām endīşe ve ḥaseḍden(5) yıgamaya. Melik eyitdi kim:
Yavlaq ḥāzır cevāb kişisin. Vezīr eyitdi: Üç ten ḥāzır(6)
cevāb olmaz: Bir pāzişāh kim zaḥīreler üzerine çeriye ve
ra^cıyyete el vire ve bir ^cavrat kim(7) kendü çüfti rāyına
yaraklanmış ve ḥāzır ola ve bir ^camel ıssı kim anuñ ^camel-

//13 kaygu esīri: kaygunuñ esīridür//14 ve ğuşsa olur:-//15 dünyāda:-
//192a-1 ḥasret: ḥasreti//2 kıla: duta//3 ḥarāmdan: ḥarām nazardan//
14 fuḥş: fuḥşdan/fercin yaramazdan: fercini ḥarāmdan/göñlin: göñli-
ni/ḥarām endīşe: yaramaz ḥarām endīşeden//7 kim anuñ:-/^camelleri:

leri tevfīk(8) birle bezenmiş ola. Melik eyitdi: Senüñ fi^c-
lüñ beni rencūr kıldı. Vezīr eyitdi: Rencūrlik(9) şıfatı
iki ten üzerine dürüst gelür. Bir şol zişt yüzlü ve zişt
sözlü er kim bir görklü ^cavratile(10) ola kim aña tīmār ey-
lemege güci yitmeye ve hemīşe ol ^cavratdan yaramaz söz işi-
de. Melik eyitdi:(11) Haksuz yire Īrān Dohtı helāk eyledüñ
ve sa^cyüñi ve dürişmegüñi zāyi^c kılduñ. Vezīr(12) eyitdi:
Üç kişinüñ emegi hemīşe işi zāyi^c olur: Bir ol kim aq ton
geye şişecilik(13) eyleye ve bir gezür kim hemīşe kıymetlü
tonlar geye irteden giceye degin su içinde işleye ve(14)
bir bāzırgān kim görklü kul karavaş şatun ala ve ^cömrin se-
ferde geçüre. Melik eyitdi:(15) Lāyıksın kim saña ^cazāb vir-
mekde mübālağa kıllalar. Vezīr eyitdi: İki ten bu mu^cāmeleye
(SL.192b) (1)lāyık olmağa yarar kim: Sucsuz kişiye ^cukūbet eyleye,
dağı ol kim kişilerden nesne dilemege becid(2) dura eger
^cözr getüreler hiç diñlemeye. Melik eyitdi: ^cAkılsuzluk şı-
fatı sende dürüstdür ve yüzüzlük(3) şıfatı sende bellüdür:
(B.184a) Vezīr eyitdi: Üç ten bu(B.184a) nişānuñ bābeti olur: Bir
dürger kim(4) ağacı yonar yonkayı ev içinde yığar tā kim
ev aña tar olur ve bir baş yolu yıcı kim kendü işinde(5)
üstād olmaya ve kişilerüñ başını mecrūh kıla ve giriden
mahrūm kala ve bir bāy kişi kim evinden(6) ayru bir ğarīb-

---

^camel//8 melik: beg/fi^clüñ: kullıgüñ//9 gelür B:-/zişt yüzlü:-//10
eylemege: itmege//11 dürişmegüñi: dürişmegüñ//12 emegi B:-/iş:-//13
irteden giceye degin: dāyim/işleye: ola//15 kıllalar: göstereler//
192b-1 olmaya yarar kim: lāyıkdur/dağı: bir//3 şıfatı: nişānı:-//

lıkda maḳām duta eglene tē kim anuñ mālı düşmen eline düşe
ehline ve oğlanlarına(7) degmeye. Melik eyitdi: Baña Īrān
Dohtuñ dīzārı ārzūsı gālib oldı. Vezīr eyitdi(8): Üç ten
nesneyi çok ārzūlayalar illā bulumayalar: Bir müfsid kim
şālih sevābın ārzūlaya ve baḥīl(9) kim cömerdlere ögölme-
gin uma ve cāhil kim şehveti ve hırşı ve hışmı terk itmeye,
andan(10) şunu ārzūlaya kim āḫiretde anuñ cānı eyüler cānı-
la cem^c ola. Melik eyitdi: Uşbu renci(11) kendüzüme ben bı-
rakdum: Vezīr eyitdi: Üç ten kendüzünü hemīşe rencde dutar.
Bir ol kim(12) savaş güninde kendüzin saḳlamaya tē kim bir
ağır zahm yiye ve bir ḫariş bāzircān kim(13) anın mīrās
alıcısı olmaya ve ḫarām vechden māl dirmiş ola nāgāh bir
ḫasūd ḳaşdıyla helāk(14) ola vebāl bāḳī ḳala ve māl zāyi^c
ola ve bir ḳoca kişi kim bir yüzsüz yigit^c avret ala(15)
her gün andan bir serd söz işide ol söz göynüğinden himme-
(SL.193a) tin ölüm ārzūlamāga maşrūf(1) eyleye. Melik eyitdi: Ben se-
nūñ gözünde yavlaḳ ḫör görürven kim söz sürmeklikde bu yüz-
süzlüğü(2) revā görürsin. Vezīr eyitdi: Maḫdūmlar üç ṭāyi-
fenūñ gözinde yiyni gözüdür olur: Bir selme sözlü(3) ḳul
kim pādişāhıla söyleşmek edebin bilmeye ve ḳutlu ve ḳutsiz
oturmakda durmakda irtede(4) gicede maḫdūmlar berāber ola
ve bir alaycı ve herzeci(B.184b) maḫdūm kim menzilet yük-

//4 yıḡar tē kim ev aña: tē şuña degin yıḡar kim ev içi/kendü işinde:
ol işde//5 ḳıla: eyleye//6 maḳām duta: ola/oğlanlarına:--//8 nesneyi
çok ārzūlayalar: nesne ārzū ideler/bulumayalar: bulmayalar//10 āḫi-
retde:--/renci kendüzüme: rence kendüzümü//11 ben:--//12 kendüzin: ken-

sekliginden(5) ve ululuk mertebesinden bî-haber ola ve bir hıyānet kul kim maḥdūm mālı üzerine gālib ola(6) şöyle kim az zamānda anuñ mālı maḥdūmı mālından geçe ve kendüzin artuḡ bile ve bir kul kim(7) inamlığa lāyık degülükten maḥdūmdan inamlık bula ve bulara karışmağıla sırlara vākıf ola(8) ve aña aldana. Melik eyitdi: Ben seni yiyeni başlu telefci buldum, iy Bîlār. Vezîr eyitdi: Üç ten bu ayblarıla(9) mevşūf olur: Ol kim bir ^caklsuz cāhili doğru yola okıya ve ^cilm istemege kındura(10) kaçan ol cāhil ezginek nesne añlaya andan çok herze işide ve büşmenlik assı kılmaya ve ol kim(11) bir edepsüz ve ^cakıbetsüz aḥmakı yiri degülken kendüzine yaşıdura şöyle kim kendüzine gālib(12) eyleye ve sırlarını aña bildüre, pes her sâ^cat andan bir yalan söz rivāyet kıla ve bir yaramaz(13) işi aña havāle kıla ve barmaḡ ısırmaḡ aşı kılmaya ve ol rāzını bir kişiye eyide kim rāz(14) gizlemekde kendüzinden yigrek olmaya. Melik eyitdi: Bu iş senüñ müfsidliğüñe delîldür(15) ve yiyenliğüñe ve cā-

(SL.193b) hilligüne nişāndur. Vezîr eyitdi: Üç tenüñ cāhilligi(1) ve yiyenligi kendü hareketile añlanur: Ol kim kendü mālını yād kişi katında emānet kıya ve(2) bilmedügi kişi kendüyle da^cvici arasında ḡakem eyleye ve ol kim bahādurlıḡdan ve şabr ve(3) kazanc ve dōstlar göñlin ele getürmek ve işler

---

düzini//15 hergün: her an/maşrūf eyleye: şurūf ide//193a-1 görürven: gözlerven//2 gözinde: gözinden//4 maḥdūmlar: maḥdūmlara/kengelci: kencelci//5 maḥdūm mālı: maḥdūmunuñ//7 degülükten: degül iken//8 iy Bîlār:-/eyitdi B:-//10 herze: herzeler/kılmaya: inmeye//13 kıla: ide/

düzmek da^cvīsin eyleye ve aña savaş(4) güninde ve belā vaktinde ve bāylar arasında ve düşmenler kahr eylemek vaktinde kaçan bir pāzişāha(5) düşmen gālib olsa burhān ve hücet göstermeye ve bir ol kim eyide "ben cismānī ārzūlardan(6) fāriğvan ve benüm ārzūm rūhānī lezzetler üzerinedür" kamu (B.185a) (B.185a)ahvālde hevāsına uyar ve hükümlerde(7) haşem ve şehveti gönül kıblesin idinür. Melik eyitdi: Haksuz yire Īrān Dohtı helāk(8) eyledüñ. Vezīr eyitdi: Üç ten işlere haksuz girür olur: Ol kim çok öginür sözini ve fi^clini(9) hakīkata irürmez ve cāhil kim hışmı üzerine kadir olmaya ve pāzişāh kim her bir kişiyi(10) kendü niyyetlerine eli irmeye hāsa kim ulu işlerde yaramaz muṭṭali^c ve haberdār eyleye. Melik eyitdi biz senden(11) korkuluvuz iy Bīlār ve-zīr eyitdi: Korku hiç sebepsüz dört tenden olağandır: Ol (12)küccük kuş kim karañu kuyı içinde oturmuş ola ve korkar kim gök anuñ üstine yıkıla anı(13) def^c eylemek için arkasın yire koyup iki ayağın yukarı ve hevāya dutar ve turna kim kendünüñ(14) gövdesi ağırlığı korkusından iki ayağın yire komaz ve bir kurtcuğaz kim anuñ gıdāsı toprakdur(15) hemişe korkudadur ve eydür kim uşbu toprak düken- (SL.194a) mesedi ve yarasa kim gündüzün taşra(1) çıkmaz tā kim kişiler anuñ görkine imrenmeyeler ve ayruk kuşlar gibi ol dağı

/kılmaya: itmeye//15 yiyniligüñe: yiyligiñe/cāhilligi ve yiyniligi: cāhillik ve yiynilik//193b-1 ol: bir ol//2 bahādurlıktan: bahādurlık //3 güninde: vaktinde//4 bāylar arasında:-/kaçan:-//5 ol: bir ol//6 ahvālde B: ahvāller//7 şehveti B: şehvet/üzerinedür: üzerinedür diye/idinür: idine//9 her bir kişi:-//10 haberdār:-/biz...iy Bīlār: iy

duzak dutsağı ve kafaş(2) esiri olmaya. Melik eyitdi: Göñül rāhatını ve dirlik dādını esenledügi İrān Dohtı yavu kulmağı-
la.(3) Vezir eyitdi: İki ten hemise şazılıktan bi-naşib olur: ^cĀkil kim cāhiller naşihatı(4) mübtelā ola ve yavuz hūlu kim kendünün yavuz hulkindan kim kendü katında begenilmişdür hiç(5) kurtulmaya. Melik eyitdi: Müzdi yazukdan eyelügi yavuzlıktan bilmezsın. Vezir eyitdi: Dört(6) kişinün fikri bu ma^cnīye irmeye. Ol kim hemise şayruluk ve korkulu renc birle mübtelā ola(7) ayruk endişeye ferāgatı olmaya ve bir suçlu hāş kul kim dutup hişmlu mahdüm öñine getüreler(8) ve ol kim bir alp düşmenile savaş düşe ve anuñ göñli ol hālde dükeli işlerden(9) kesilür ve bir kayğusuz zālīm kim kendüden kavīrak bir zālīm elinde kala bir ulu belāya(10) muntazır(B.185b) olup otura. Melik eyitdi: Dükeli eyelüklerin yavu kılduñ iy Bīlār. Vezir eyitdi: Bu vaşf(11) dört kişiye zībā gözikür: Ol kim cevri ve zulmi ululuk ve fazilet saya ve ol(12) kim kendü rāyını şavāb göre ve tekebbür kıla ve ol kim uğruyla işirgene ve ol kim(13) tiz kağıya ve giş sākin ola. Melik eyitdi: Saña inamlık lāyık degül. Vezir eyitdi:(14) Uşlularuñ inanmağı dört kişiye muhkem olmaz: Aşufte yılan ve aç uğrı ve rahmetsüz(15) pāzişāh ve diyā-

---

Bīlār biz senden korkuluvuz//11 ol: bir ol//12 küccük: küçük/anuñ üstine B:-//13 yukaru B:-/dutar: duta/turna kim: turfa budur kim//15 korkudadur: korkar/toprak:-//194a-1 imrenmeyeler: imreneler diyü/ol dağı://2 olmaya: ola diyü/esenledün B: esenledügi/kulmağıla: kulmağı//3 naşihatıle: naşihatiyle//5 bilmesin: bilmezsın//8 savaş

netsüz hâkim. Melik eyitdi: Senüñ bize qarışmağũ harâm ol-
(SL.194b) dı.(1) Vezîr eyitdi: Dört nesnenüñ dört nesneye qarışmağı
yavlaq düşvârdur: Muşlih ve müfsid(2) ve hayr ve şer ve nür
ve karañulık ve dün ve gün: Melik eyitdi: Benüm rencüm şu-
nuñ için(3) bî-nihâyetdür kim ayruk derdlerümüñ dermânı
Îrân Doht dîzârı idi ve anuñ derdine(4) hîç şifâ bulmasven.
Vezîr eyitdi: Biş dürlü nesne olduğı ^cavrat için kayğu yi-
mek(5) halâldur. Ol kim aşlı kerîm ve zâtı şerîf ve cemâli
yitüt ve mestûralığı meşhûr(6) ola ve ol kim ^câkil ve halîm
ve doğru ve bir göñüllü ola ve ol kim dükeli bâbda(7) öğüt-
ci ola ve ciftinüñ hâzırlığın ve gâyıblığın berâber göre ve
ol kim eyüde yavuzda ve hayrda(8) ve şerde erine muvâfaqat
ide ve muṭî^c ola ve ol kim anuñ erine assısı harcından ar-
tuğ(9) ola ve ayak kutluluğı ile meşhûr ola. Melik eyitdi:
Her kim Îrân Dohtı baña ulaşdura(10) ârzüsından artuğ aña
mâl buyuravan. Vezîr eyitdi: Biş kişi katında mâl cândan(11)
^cazîzrakdur: Ol kimle mâliçün kâfirle savaş eyleye ve ol
kim dîvârlar(12) altında mâl bulam diyü otura ve ol bâzir-
gân kim deñiz seferin eyleye ve ol kim fermân(13) ıslarına
ve güc yiter kişilere renc degürmegi(B.186a) bularuñ düşman-
ların kindurmağıla revâ göre.(14) Melik eyitdi: Bizüm göñlü-
müze senden düşmanlık düşdi kim çarhuñ azlığıla ve rüzigâ-

---

düşe: savaş ide//10 eylüklerin: eylükleri/iy Bîlâr:-/eyitdi B:-/vaşf:
şıfat//11 ve:-/ululuk ve fażîlet: ululuğa ve fażîlete saya/ol: bir ol
//13 degül: degüldür//194b-2 şunuñ: senüñ//4 bulmasven: bilmezven//6
ol kim:-/^câkil ve halîm: ^câkile ve halîme//7 yavuzda ve hayrda ve şer-
de: yavuzda hayrda şerde//10 buyuravan: buyuram//11 ^cazîzrakdur:

ruñ(15) luḡfiyıla merhemlenmeye. Vezīr eyitdi: Dört ten (SL.195a) arasında düşmanlık böyle olur: Kurt ve koyun(1) ve sıçan ve çetük ve doğan ve durrāc ve ügü ve kızgun. Melik eyitdi: Bu yavuz işile kim(2) işledüñ dükeli °ömründe eyledüğüñ kul- lığı fesāda virdüñ. Vezīr eyitdi: Yidi ten bu °aybıla(3) meşhūr olur: Ol kim eyledügi eylügeni ve mürüvveti minnet ur- mak ve incitmek birle bāḡıl(4) eyleye ve pāzişāh kim bir yalancı ve bir kāhel kuli yalavacılığa buyura ve bir ulu kim yavuz hūlu ola anuñ(5) °ukūbeti bahşışından ve °aḡāsından artuğ ola ve bir şefkatlü inam kim şol anasın(6) atasın āzārlayıcı oğlu bislemege mübālağa eyleye ve bir comard eyü kişi kim bir yavuz °amellü mekr(7) ıssına kendünüñ emānetin inana ve ol kim zāhid kişiyi i°tikād birle ululamağı lāzım bilmeye.(8) Melik eyitdi: Īrān Doḡtuñ cemālin bāḡıl eyledük anı depelemekile. Vezīr eyitdi: Biş(9) nesne ögülmüş şıfat- ları bāḡıl eyler: Hışm ve busu kişinüñ ḡalīmlığını bāḡıl ey- ler ve anuñ(10) °ilmini cāhillik şıfatıla gösterür ve kay- gu °aklı örter ve teni aruğ eyler ve hemīşe savaş(11) eyle- mek nefsi fenāya ısmarlar ve aclık ve susuzlık cānavarları yok eyler. Melik eyitdi:(12) İmden girü senüñle bizüm işi- müz ḡalmadı iy Bīlār. Vezīr eyitdi: Uslu kişilerüñ altı(13)

°azīzdür/ol kim: bir ol kim/māl için kāfirle B: kāfirle āḡiret için/ eyleye: ide//15 ten B:-//195a-3 ve mürüvveti...urmak:-//4 eyleye: ide /ulu: ol//6 āzārlayıcı: incidici āzārlayıcı/eyleye: ide/°amellü: °ahd- lü//7 i°tikād birle: i°tikādıla/ululamağı lāzım bilmeye: ululamaya// 9 hışm: ḡaşm/busu:-/ḡalīmlığını: ḡalīmligin//10 (örter): artar SL, B/

kişiyile hîç bilişlik olmaz: Ol kim tanışığı bir kişiyile eyler kim ^cilm bezeginden mahrūmdur(14) ve bir kursağı tar kişi kim işler ve sözler aña şıgmaz ve yalancı kişi kim kendüzin göre ve harîş kişi kim mülki ve mālı kendü nefsi üzerine yigleye ve za^cif kişi kim ırak sefere çıkmağı(15) ihtiyār kıla ve bir kendüzin görici kişi kim üstād ve ulu anuñ (SL.195b) hulķını ve sīretini(B.186b) sevmeye.(1) Melik eyitdi: Sen sınanmış kişi degüldüñ iy Bīlār. Vezīr eyitdi: On kişiyi sınamak gerekdür:(2) Alp kişi savaşıla, ikinci tohm saçmağıla, maħdūm ve ulu kişiyi göñül tarlığı birle, bāzırgānı(3) hīsāb vaktinde, dōstı hācet güninde, helāl cüft belā irmek vaktinde(4), zāhidi sevāb saklamakda, yoksullığa sataşmışı dōstlıkda ve kişinüñ ^cazmi ve kaşdı dürüstligin(5) ^cavratları ve mālı terk eylemekde. Çün söz bu araya irdi ve meligüñ yüzinde teğayyür ve kerāhet(6) eşeri zāhir oldu ve belürdi (Bīlar,vezīr ve melik şūreti)(7) pes Bīlār ayruk söylemedi ve endīşe kıldı ve eyitdi vaktidür kim bu sā^catde meligüñ göñlini Īrān Doht dīzārile şāzumān kılam kim müştāklık kemā- (SL.196a) line(1) irmişdür ve daķı melik yavlaķ katlandı kim jaj ve sefāhat vakti sözler kim getürdüm. Andan eyitdi:(2) Meligüñ ^cömri öküş olsun. Hirgiz yir yüzinde meligüñ nazīrin görmez-

---

/cāhillik: cāhil//12 senüñle bizüm işimüz: bizümle senüñ işüñ/iy Bīlār:-/vezīr eyitdi: Bīlār eyitdi//13 ^cilm: ^cilim//14 kendüzin...za^cif kişi kim B:-/sefere çıkmağı ihtiyār kıla: sefer ide//15 görici kişi kim üstād ve ulu: görıcilikden üstād ve ulular//195b-1 degüldüñ: kişi degüldüñ/iy Bīlār:-//2 kişi: kişiyi/ekinci: ekinciye/maħdūm birle:-//

ven ve tārīhlerde daķı kimse(3) nişān virmemişdür ve ^cāle-
müñ ^cömri āhirine deġin hem melik gibi gelesi degüldür, ben
(B.187a) ķul uşbu(4) ķadrüm hōrlıġı ve menziletüm eksüklıġı(B.187a)
birle bunuñ gibi ġiñ ve selmā sözler sordum ve ķademümi(5)
kendü endāzemden yukāru başdum, elbette meligüñ hışmı baña
ġālib olmadı. Ol ulu(6) zātını şöyle halīmlik ve sākinlik
cemāli birle ārāste ve şabr ve dōleklik birle bezenmiş(7)
dudı, anuñ ġilmi çoķlıġı ve ^cilmi ġiñlıġı bī-nihāyetdür ve
suç baġışlamaġı ve görmeze urmaġı(8) ķullar içün dōşenmiş-
dür ve ġayrātı cümle kişilere şāmil ve āzārsuzlıġı ve mihri
(9)ķamuları ķaplamışdur. Eger çarġ dönmeġinden bir belā
inerise ve zamāna taşarrufından bir vāķı^ca(10) gelürse kim
bir nice ni^cmetleri dadsuz eyleye anuñ içün meligi hīç kime-
se ġuşşalu görmeye(11) ve anuñ zātı iñlemek ve ġöñül tarlı-
ġı ^caybından münezzeħ ola. Anuñ ^cafv ķılmaġı ve suçları gör-
meze(12) urmaġı doġru ķullar ġaķķında bu eldendür ve kişi
kim suçlu ola şöyle kim melige(13) boyun virmemek belürde
anuñ ķulaġın burmaķda şol-ķadar mübālaġa ġösterür kim melik-
lik(14) ^cizzeti ve pāzişāhlık heybeti taķāza ķılur pes çe-
rinüñ ve ra^cıyyetüñ ġāşı ve ^cāmı(15) bilür kim ol kişi
(SL.196b) ^cācizdür pes çün anı şöyle görürler ķamusı pāzişāha(1) mu-

---

//3 cüft: cüfti//4 yoķsullıġa sataşmışı: yoķsulı//5 söz B:-//7 ġöñ-
lini: ġöñlin//196a-1 daķı melik: melik daġı/jaj B: jaz/sözler kim ge-
türdüm: ve sefāhat araya getürdüm dedi//3 virmemişdür: virmez//4 hōr-
lıġı: eksüklıġı/şordum: didüm//7 görmeze: ġörüp görmeze//10 ni^cmetle-
ri: ni^cmetlerin/eyleye: ide/ķimese: kimse//11 iñlemek:-//12 şöyle

tî^c ve münkād olurlar. Pes bu güc yitmek ve ululığıla kim didüm ol muhābāsuz sözleri kim(2) ben kuluñ lafzından geldi maḥdūmum anı bir bir diñlemek buyurdu kankı kul bu eylügüñ şükrin ödeyü(3) bile? Yürügen kılıc hāzır ve suçlu kul küstāhlik makāmında durmuş pes depelemek ve siyāset(4) resmin yirine getürmege meligüñ ḥalīmlığı ve keremi hicāb oldu. Ve ben kul kendü(5) suçuma ikrār kılurvan eger melik^c ukūbet buyurursa ḥakludur kim ḥaṭā eyledüm ve meligüñ(6) buyruğın soña kodum ve añladurvan kim melike-i cihān Īrān Doht

(B.187b) (B.187b)yirinedür. Çün anı(7) işitdi şāzılık ve sevinmek yavlaḡ gālib oldu ve ferāḡ nişānı anuñ mübārek alnında zāhir oldu ve eyitdi: (Melik şūreti)

(8) Benven ol kim maḡşūdın buldı temām
^cAyş u hurrem dirliği ḡōş şāz u kām
Fā'ī lā tün/fā'ī lā tün/fā'ī lün

(SL.197a) (1)Pes buyurdu kim beni saña ḡısm kılmaḡdan ve depelemekden yıḡan olidi kim senüñ doḡrılıḡuñı ve(2) öḡütçiligüñi bilürdüm ve bilürdüm kim ol buyruḡı sürmekde tevakkuf eylemek yigregidi ve(3) ikileyin ḡaberleşüp key añlayup ol işe girmek uzıraḡıdı, Īrān Doht yañılmaḡı niceme kim(4) uluydı ammā^c azāb bu ḡadden gerekmezdi kim ben buyurdum. Andan eyitdi kim: İy Bīlār(5) uşbu sözler söyleşmekde ve baña ḡattı gelecı virmekde senüñ üstüne ḡiç^c ayb ve ḡarāmet(6) yok-

kim:-//196b-1 muhābāsuz: bī-muhābāsuz//2 maḥdūmum anı B:-/ödeyü bile:

dur. Anuñ için kim dileridün bizüm ol ğaraž üstine niyyetü-
müz berkmidür ya(7) süstmidür bileydüñ haķikatin bilmekden
soñra iş süreyidüñ, pes bu uyanuķlıķıla(8) senüñ  akluñ te-
māmlıķı ve zireklügi yavlaķ sınıandı ve senüñ doĝru(9) kul-
lıķuña inanmaķlık artdı ve senüñ kullıķuñ bu arada yavlaķ
(B.188a) görklü düşdi anuñ(B.188a) semeresin(10) ve fāyidesin biz da-
ķı saña yavlaķ görklü erzānī dutavuz. Pes kullıķcı gerek kim
aĝırlıķ(11) ve dölek ve uyanuķlık bezekiyile bezenmiş ola
tā anuñ kullıķıla çok fāyide hāşıl(12) ola. İmdi uşbu sâ at
varmaķ gerek bizüm sormaķlıĝumuzu çok müştāķlık ile(13) Īrān
Dohta degürmek gerek ve  özrümüzü dilemek gerek ve ivmek ge-
rek kim(14) tiz bunda gele ve bizüm zibāligümüzü ve şāzılı-
ĝumuzu kim anuñ dirliĝin işitmegile tāze(15) oldu arturmak
gerek

Ş i r

(SL.197b) (1) Kutlu dīzāruñsuz iy cān uşbu  işret meclisi
Göge beñzer kim ayı ĝünü çoĝacı olmaya
Kankı meclisden ki sinüñ kāmētüñ hālī ola
(2) Bosdana beñzer kim anda serv aĝacı bitmeye

Fā  i lā tün/fā  i lā tün/fā  i lā tün/fā  i lün

yirine getüre//3 durmuş: durmuşdur//5 melik  ukūbet buyurursa: meli-
ĝüñ  afvı olmayup  ukūbet buyurursa//7 ve sevinmek:-/yavlaķ:-//8 maķ-
şūdın buldı: maķşūdum buldum/ Ays u hurrem:  ays-ı hurrem//197a-1 kim
beni saña hişm kılmaķdan ve depelemekten: seni depelemekten beni oldu
/oldı: şoldı//2 bilürdüm: ve daķı bilürdüm/sürmekde: sürmekden/yigreg-
idi: yigrekdür//3 Dohta: Dohtuñ//5 sözler B:-//7 uyanuķlıķıla:-/zirek-
lügi: zireklüĝüñ//10 erzānī:-//11 dölek:-//12 sormaķlıĝumuzu: sormaķ-
lıĝımız//14 tiz: tizrek/zibāligümüzü:-//197b-1 sinüñ: senüñ//2 bosdā-

ve biz dağı ayrılık hücrelerinden ulaşılmak tahtına varalum ve(3) mişāl virelüm kim bezm meclisin ārāste kılalar. Bīlār eyitdi: Maşlahat budur ve bu şart(4) yitürmekde ikircinlik eyü degüldür. Pes daşra çıkdı Bīlār vezīr, Īrān Doht(5) katına vardı ve eyitdi: (Bīlār vezīr ve Īrān Doht şüreti)

Ş i^cr

- (6) Kutlu gün doğdı bu gün uş dilegüñ oldı temām
Çok ikbāl ü sa^cādet yüz dutup geldi temām
(7) Kaygu devri geçdi hem hasret odı olaradı
Ayuñ on dört gicesi bigi yüzüñ tıoldı temām
Fā^{ci} lā tün/fā^{ci} lā tün/fā^{ci} lā tün/fā^{ci} lün

(SL.198a) (1)(B.188b) ve kurtılmaklık beşāretin eyitdi ve haberi degürdi ve pāzişāh katına hāzır olmak mişālın eline virdi. Pes ol mestüre(2) derhāl kulluk için yaraklandı ve düzündi ve ikisi bile melik katına vardılar. Pes Īrān Doht(3) zemīn bus kıldı ve pādişāhuñ elin öpdi eyitdi: Bu rahmet (Melik ve Bīlār ve Īrān Doht şüreti ki zemīn bus kıılır)(4) kim melik buyurdı anuñ şükrini nite ödeyübilem? Eger Bīlār vezīr temām halīmlik ve şefkat(5) ve çok kerem ve rahmet üzerine

---

na: bostāna/bitmeye: olmaya/ulaşmaklık B: ulaşılmak//4 daşra çıkdı Bīlār vezīr: Bīlār vezīr daşra çıkdı//6 doğdı: oldı/temām: müdām//198a-1 eyitdi ve haberi B: -//2 derhāl: -//3 pādişāhuñ elin öpdi B: -/bus: -//7 döndi: ulaşdı/göñlüñ: göñlüñi//198b-1 hall ü ^cakdde B: hāl-de ^cakde//2 arkurı durası B: arkurdası//3 melik B: -/hemişeligi B:

inamlığı muhkem degülmissedi hirgiz ol endişeyi ve fikri
(B.189a) (B.189a)kılıası (6)degüldi. Melik Bīlāra eyitdi kim: Baña
ulu minnet yükletdün ve ben hemişe senün öğüdüñe(7) inanur-
dum ammā bu gün gümān ḥakīkate ulaşdı ve şek yakīne döndi.
(SL.198b) Göñlüñ kavī(1) dut kim senün elün bizüm buyruğumuz altında-
ğılara geçmişdür ḥall ü^cakdde, döndürmekde(2) getürmekde
senün maşlahat gördüğüñe hīç kimse arķurıdurası degüldür.
Bīlār eyitdi: Meligün(3) devleti melik giñligi ve kudreti
hemişeligi içinde dāyim olsun. Kullar üzerine vācibdür(4)
kim kulluk şartların yirine getürmek ve tāt^cat farīzaların
ödemek eger tevfiķ bulmuş olurlarıs(5) ol kulluk için hīç
öğülmek ve minnet ummayalar, zīrā pāzişāhuñ andan ilerügi
(6)keremleri ve eylükleri anuñ üzerine artuğdur ve eger biñ
yıl^cömri olup kamusı pāzişāh(7) ḥoşnūdlığı ve kulluk için-
de geçürürise biñde birinün şükürin ödeyümeye. Ammā ben ku-
luñ(8) pāzişāhuñ kereminden ḥāceti oldur kim imden girü iş-
lerde ivmeklik buyurmaya(9) tāt işlerinün^cākibetinün şāfīlı-
ğı pūşmenlik ve kayğū ve ḥasret çirkinden müselleḥ kala.
Melik(10) eyitdi: Bu öğüdüñi kabül kulağıla işitdük ve ge-
leside danışık ve fikrsüz hīç bir(11) iş üzerine mişāl vir-
meyevüz. Pes Īrān Doḥta ve Bīlāra ağır ḥıl^catler erzānī(12)

---

hemeşligi/üzerine: üzerinde//4 getürmek: getüre/ödemek: ödeye//7 ḥoş-
nūdlığı:-/kulluk: kullığı//9 işlerinün: işler/pūşmenlik: beşīmānlık/
kayğū ve ḥasret: ḥasret ve kayğū//10 kulağıla işitdük: itdük/ve gele-
side danışık: daḥı danışınsız//11 üzerine mişāl:-/virmeyevüz: işleme-
yüz//12 uluları: uluların//14 getürdiler: getürdi/ḥil^cat: ni^cmet//

buyurdu. Ve ol Barāhime uluları kim düşi hilāfınca ta^cbīr
kılmışlardı mişāl virdi(13) bir niçesin asdılar ve bir ni-
çesin kılıçdan geçürdiler. Ve Ketārīdūn Hākīmi daķı hāzır
(14)getürdiler çok bahşış ve delim hıl^cat buyurdu (Ketārī-
(SL.199a) dūn Hākīm(15) ve Melik-i Hīlār ve Bīlār vezīr şūreti)(1)

(B.189b) (B.189b)ve eyitdi kim: Hıyānetlerūñ cezāsı ve aldayıcılarūñ
lāyıkı budur kim barāhime ulularına işledüm.(2) Pes Ketārī-
dūn-ı Hākīm yüzün pāzişāha döndi çok alkışlar kıldı ve bu
beyti eyitdi:

B e y t

(3) Şubhdan artuķ kimseye komaduñ çün kim aça rāz
Müşkden artuķ kim cihānda komaduñ hirgiz ğamāz
Fā^ci lā tūn/fā^ci lā tūn/fā^ci lā tūn/fā^ci lūn

(4)ve gitdi. Melik Bīlāra eyitdi: İmdi varğıl āsāyiş kılğıl
tā biz daķı işirgenmek(5) meclisinde oturalum kim iş uşbula
rāst gelmez

B e y t

(6) atumuzda şahid biz böyle fāriğ
adeh cur^ca olu biz böyle hüşyār
Bugünden girü dutdum dōst etegin
(7) ulağuma geçürsün halka ol yār

Me fā^ci lūn/me fā^ci lūn/fe^cū lūn

//199a-1 aldayıcılarūñ:-/kıldı: virdi//3 kimseye B: kimese/çün B:-/
kim B:-//4 ve gitti: andan//5 şehid: eşhedu//7 yār: yār minnet//

(SL.199b) budur halımlık ve döleklik yigrekliginün dāsitanı(1) ve me-
likler hulkinuñ üzerine anuñ ortaklığı hikāyeti ve °ākille-
re gizlü kalmasun kim uşbu(2) meşelleri beyān kılmagunñ fā-
yidesi okıyıcılara °ibret dutmak ve işidicilere uyanuk ol-
(B.190a) mak içündür. Ve(3) her kim ezeli° ināyete(B.190a) mahşūs
oldı anuñ işlerininñ örneği ve nüshası geçmiş °ākıllaruñ(4)
işi ve tecribesi ve hakımlerunñ işāreti ola işlerininñ bünyā-
zını ve bugünunñ yarınunñ maşlahatlarını(5) hikmet resmi ve
°aql remzi üzerine koya Vallāhu'l-muvaffıku limā yenfa°u
fi'l-°ācili ve'l-ācili.

ON BEŞİNCİ BĀB

KUYUMCI VE SEYYĀH VE KAPLAN VE BÜZİNE VE

(7)

YILAN İÇİNDE

Rāy Berhemene eyitdi kim: İşitdüm halımlıgıñ meşelin ve pā-
zişāhlar eyluginün(8) ve cihāndārlar hünerinün yigregi ol-
duğın bildüm. İmdi eydivirgil(9) pāzişāhlar dāsitanın kim
kulluğcılara eylük eylemek için tā biline kim kankı(10) tā-
yife tertīb ve eylük kadrin yigrek bilür ve añā lāyık şük-
rin(11) öder ve kankı tāyife eylük hakkın bilmez. Berhemen
cevāb virdi kim: Bu ma°nī(12) (Rāy-ı Hindī ve Berhemen-i

(13)Hakīm şūreti(14) kim bu mişāl(15) üzerine yazıldı)

//199b-2 dutmak ve işidicilere: dutup işidiciler/olmak içündür: olmağ-
çündür//4 hakımlerunñ işāreti ola: ve halımlıgi üzerine ola//8 cihān-
dārlar hünerinün:-/yigregi olduğın: yigrekdür//10 kadrin:-/şüktrin

- (SL.200a) (1) içinde erkânların kuvvetlurağı oldur kim kullukçı pāzişāhuñ eylüklerin bile anuñ için(2) kim pāzişāh kendü eylüklerin dürlü sınağıyla mehekke(B.190b) çekeler ve hem kullukçınuñ rāyını ve fikrini(3) ve doğrılığını ve öğütçiligini anuñla bilür ve kulluklarınınuñ yigregın saknuklık ve şalāh ve doğruluk(4) ve perhīzgārlik içinde olmağı dutar kim meliklere kulluk itmegüñ sermāyesi doğrulukdur(5) ve doğrılığüñ diregi Teñ riden korkmaqdur ve dindārlikdur ve ādeminüñ bundan yüksekregi hīç(6) fażlı yokdur. Pes her kullukçınuñ kim zātı bu hünerile ve şıfatı bu eylüklerle ārāste(7) ola anun sa^cadete haklu olmağı ve bislemegi ve hoş dutmaga layık olmağı yavlağ rüşen ola(8) ve eger bu şartlarda anuñ gümānı olursa ve bu hüner anda olmazısa anı mahrem idinmek gerek-
- (SL.200b) mez ve sırları andan(1) gizlemek gerek zīrā eger sırları bilürise andan helāl hāşıl olur ve anuñ ziyānı yavlağ tīz belürür ve anuñ(2) gibiden hergiz fāyide gelmez. Pes gerek kullukçı doğrılığı sözde ve fi^clde key saklaya kim(3) yalancılık^c aybı yavlağ ulu^c aybdur ve pāzişāhuñ muqarreblerine andan sakınmaq farīza ve lāzımdur(4) ve pāzişāhlara dağı lāzım oldur kim kullukçılaruñ eylüğine ve doğrulığına nazār bırağā donına(5) ve yardımına ve çok mällulığına nazār bırakmaya, zīrā pāzişāh kullukçısınuñ^c aklı ve zīrekligi(6) ve

---

öder: şükrin kıllur ve öder//11 haqqın:-//12 Rāy-ı Hindī:-//200a-2 pāzişāh: pādişāhlar/eylüklerin: eylüklerini/hem: her bir//3 doğrılığını ve öğütçiligini: doğrılığın ve öğütçiligini/bilür: bilürür/şalāh:-//4 olmağı: olmaq/sermāyesi doğrulukdur: sermāyesidür//5 yüksekregi:

Cilmi ve kifāyetidür Kavluhū ta^Cālā: ve 'llezīne ūtū'l-

Cilme derecātin zāhir sebeplerüñ kim(7) māl ve tavardur şol
başiret ehlinüñ gözinde ve nażar ehlinüñ göñlinde hergiz(8)
vezni ve kadri yokdur. Pes kaçan kullukçı bu begenilmiş şı-
fatlarıyla ārāste ola ve hāliš ola ve sınamaklık(9) butasın-
dan bu tertīb üzerine kim takrīr oldı sızırulurmuş ve hāliš
çıkılmış(10) ola pāzişāha vācibdür kim anı terbiyet eyleye ve
hōş duta az az ve eglü eglü(11) anı yakınlık mertebesine
çeke ve ululuk derecesine ulaşā tā kim gözlere gire ve az
müddet(12) içinde anuñ hürmeti göñüllerde yirlene. Ve gizlü

(B.191a) kalmasun kim kaçan tabīb(B.191a) evvel nażarıla(13) sayru-
ya ot buyura tizcek ol şayrunuñ gövdesi boşalur telef olur
ammā üstād tabīb(14) oldur kim sayrunuñ hālinden şormağı ve
ne şayrulukdur bilmegi ve i^Ctidāl müddetini anlamağı vācib
göre ve kol(15) tamarın dutmağı key saklaya ve delīl isteye
(SL.201a) ve sayruluğūñ küllin ve cüzvin temām añlaya(1) andan soñra
otalamağı başlaya tā kim kademi kutlu ola sağılık ve şifā yüz
duta. Pes pāzişāhlara(2) farīzadur kim kullukçılarıñ hālın
sora irdeye ve doğruluğın ve ^Caqlın kifāyetin temām añlaya
(3)tā kim añsuzın bir kişiye inanup iş buyurmaya kim soñı
hasret ve büşmenlik ola. Ve(4) bu hikāyeti uzatmak şol ku-

---

yüksekrek//6 āreste:-/bislemegi:-//8 sırları...bilürise:-//200b-2 ge-
rek kullukçı: kullukçı gerek kim//3 yavlak: key/fariza ve lazımdur:
farizadur//6 kifāyetidür: nicedür anı bile//7 māl ve tavardur: maldur
/şol:-/nażar:-/hergiz: hiç//8 vezni:-/begenilmiş:-/ve hāliš ola B:-/
ve sınamaklık...çıkılmış ola:-//10 terbiyet eyleye:-/eglü eglü:-//

yumcı hikāyetine beñzer kim aña vāki^c olmışdı. Rāy sordı
(5)kim ol niteyidi? Berhemem eyitdi:

XII

Getürmişlerdür kim avcılardan bir cemā^cat bir yazıda(6)
yırtıcılar dutmak için bir kuyu kazmışlardı, bir bebr ve
bir büzine ve bir yılan ol kuyuya(7) düşdi, bularuñ so-
ñınca bir kuyumcı dañı düşdi. (Kuyu ve kuyumcı ve büzine

(SL.201b) ve bebr ve yılan şüreti)(8) Ve ol canavarlar kendü başı
(B.191b) kayısından ol eri incitmege meşgül olmadı. Delim günler
geçdi(1) tā kim bir gün(B.191b) bir seyyāh andan geçerdi
pes bu hāli müşāhede kıldı ve kendüzin eyitdi: (2)Ol ki-
şiyi uşbu miñnetden kurtarayın anuñ sevābın kendü cānum
içün zahire kılayın. Pes(3) urğan sarkıtdı büzine derhāl
yapışdı daşra geldi ol belādan kurtuldı, (Seyyāh anları
kuyudan çıkardığı şüreti)(4) ikinci kezde yılan sarmaşdı,
üçüncide bebr yapışdı, pes üçevlisi kuyudan yazıya çıkdı-
lar kurtıldılar (Seyyāh ve büzine ve bebr ve yılan şüre-

(SL.202a) ti)(1) andan seyyāha eyitdiler: Senüñ her birimüz üstine
ulu ni^cmetüñ ve çok minnetüñ vardır. Şimdiki hālde(2)
anuñ ^civazın eylemek müyesser degüldür. Büzine eyitdi:

//11 mertebesine: mertebecege/çeke:-/ulaşa: ulaşıra/tā kim...gire:-
//12 gönüllerde yirlene: arta//13 boşalur:-//14 hālinden: hālini/vā-
cib göre B:-//201a-1 otalamağa: ^cilāca/sağlık...duta:-//3 añsuzun: añ-
suzda/kişiy:-/inanup iş buyurmaya: iş inanup buyurmaya/büşmenlik:-//

Benüm yirüm tağdadur kim(3) ol tağ şehre ulaşadur. Bebr eyitdi: Ol yörede bir mişe vardur ben anda olurvan.(4) Yılan eyitdi: Benüm evüm ol şehr ucundadur eger tevfiķ yārī kılup bizlere uğrarsañ(5) elümüzden gelen imkān ka-darınca şol sen eylük eyledüğün(6) ihsānı ^cözrin dileye-vüz ammā uşbu hālde saña bir ögüdümüz vardur(7) kim: Şol eri ol kuyudan çıkarmağıl kim ādeminün kavli ve ^cahdi ol-maz olur(8) eylük yavuzlık ^civażın bilmez olur sen anuñ zāhir cemāline aldanmağıl kim anuñ(9) bātıını ziştliğı zāhirinden(B.192a) artuğdur. Hāsa bu er kim bunca günler (10)bile olduķ anuñ yavuz hulķın bildük andan vefā gele-si degüldür(11) eger anı çıkarursañ soñra peşimān olasin bilgil didiler. Seyyāh bularuñ(12) sözine inanmadı ve ol ögüdi kabül kulağıla işitmedi urğan sarkıtdı(13) kuyum-cıyı kuyu kırañına çıkardı kurtardı (Seyyāh ve kuyumcı

(B.192a)

(SL.202b)

ve kuyı şüreti kim bu mişāl üzerine yazıldı)(1) pes sey-yāhdan ^cözrler dileği ve eyü va^cdeler eyledi ve anuñ da-ķı evi hem ol şehrdeyidi(2) evini salıvirdi ve kōnşıla-rınuñ nişānın virdi ve eyitdi kim gelesin bizi isteyesin (3)tā kim saña kullık eyleyem ve eylük ^civażın yirine

---

//4 kim...olmışıdı:-//5 Berhemen B:-/avulardan: avalarda//7 daħı B:-/düşdi: düşdiler//8 kendü B:-/başı: başları/ķayısından: ķayusından/ incitmege meşğül olmadı: incitmediler//201b-2 anuñ şevābın...kılayın: sevāba gireyin dedi//3 daşra geldi: çıkdı/ol...kurtuldı:-//4 ikinci kezde: ikincide/üçevlisi: üçi daħı/ķurtuldılar:-//202a-1 senün...üs-

getürem. Pes bu luḡfıla bir birile esenleşdiler(4) ve her birisi bir yaña gitdi. Seyyāḥ bir gün ol sehre uğradı. Būzīneyi şehir(5) yakīnında gördi pes būzīne ilerü geldi çok yaldalandı ve tevāzu^c gösterdi ve eyitdi:(6) Benden ne kullık gele kim saña lāyık ola, ammā kerem bir sâ^cat eglenü dur tā ben(7) girü gelince kim biraz yemiş getürem yiyesin. Pes būzīne gitdi bir sâ^catden(8) soñra çok yemiş getürdi (Seyyāḥ ve būzīne şüreti kim aña yemiş

(SL.203a) getirivirdi)(1)(B.192b) Seyyāḥ ḥācet kadarınca andan yidi ve ol aradan gitdi, giderken ırakdan bebrı gördi yavlaḡ(2) korkdı diledi kim gizlene. Bebr eyitdi: İmīn ol-ḡıl hīç korkmaḡıl

B e y t

Ḳullık idesümüzi biz ger sen unutduñısa
Eylügin ḥakları bizüm ögümüzdedür henüz

Fā^ci lā tün/fā^ci lā tün/fā^ci lā tün/fā^ci lün

(4)pes bebr ilerü geldi ve anuñ şükrlerin takrīr eyledi ve ^cözr dilemekde mübālaḡa gösterdi (Seyyāḥ ve bebr şü-

(SL.203b) reti)(1) ve eyitdi: Bir sâ^cat benüm gelmegüme muntazır

---

tine: her birimüz üstine senüñ/ulu ni^cmetüñ:-/çok: ulu//3 ol yörede
...olurvan: benüm yirüm ol yörede bir mişededür//5 kadarınca: kadarı
/eylük:-//6 iḡsānı: iḡsānuñ/uşbu: şol/vardur: budur//7 ādeminüñ: ādem-
oḡlanınuñ/olmaz olur: bütün olmaz//8 yavuzlık ^civażın:-//9 ḥāşa: ḥāşa-
kim/er kim: er ile//10 bildük: key bildük/gelesi: geliser//11 olasın:

olğıl. Pes seyyāh bir sâ^cat andan eglendi ve bebr(2) bir bāğa vardı şehir beginüñ kızını anda depeledi anuñ bilezüklerin alup seyyāha getürdi(3) luṭflar gösterdi ve ^cözrler diledi. Pes seyyāh şehre yüz dutdı giderken öñine ne kuyumcı düşdi(4) pes gönünden geçürdi kim(B.193a) hayvān canavarlarda bunuñ gibi kavlı görklülüğü bulındı ve bularuñ(5) bilişliginden bunca semere hāşıl oldu eger kuyumcı benüm geldüğümi duyarısa benüm kademümi(6) ^cazīz dutası ve dürlü luṭf ve eylük gösteresidür ve anuñ sebebi ve kulağuzluğuyla bu bilezükleri(7) ağır bahāya şatavuz kim anuñ başāreti bunu şatmak içinde artuḡdur. Fi'l-cümle şehre(8) irdi ve anı istemeğe başladı. Kaçan bir birine ulaşıdılar pes kuyumcı delim sevinmek ve anı çok (9)^cizzet ve ağırlamak birle kondurdu yavlaḡ hoş dutdı

(SL.204a) (Kuyumcı ve seyyāh şūreti)(1) bir sâ^cat ġam u şādī söylediler ve her birisininüñ hāli niteliğın sorışdılar. Pes bu gelecı(2) arasında seyyāh bilezükler zıkrın eyledi ve anı satıvirmekte kim andan yardım umardı eydi(3)virdi ve ol cinsi çıkarup aña ısmarladı. Pes kuyumcı tāzelik ey-

---

olasın dediler/bilgil:-//12 ve ol...sarkıtdı:-//13 kurtardı:-//202b-2 virdi: eyitdi//3 eyleyem: idevüz/getürem: getürevüz//4 gitdi: gitdiler//5 yaldalandı:-/gösterdi: itdi//6 benden...lāyık ola:-//7 getürem: getüreyin dedi/yiyesin:-/bir...soñra:-//8 yimiş: yimişler//203a-1 ol...gitdi:-/giderken: andan gideriken//3 eylüğüñ B: eylük/bizüm:-//203b-1 bir...olğıl: bir sâ^catdür kim ben gelem/bir...anda:-//3 öñine kuyumcı: kuyumcı öñüne//4 canavarlarda: canavarlardan/

ledi ve eyitdi: Benüm(4) işümdür bir laḥza içinde[satıvirem], senüñ göñlüñi andan fāriḡ eyleyem. Pes ol mürüvvet-süz(5) ol kız kullıḡında olurdı bilezüḡi bildi ve kendü-zine eyitdi: Zihī ulu furṣat buldum eger(6) sehel dutar-sam ve anı zāyi^c eylerisem uyanuḡlık ve zīreklik ve ^caḡl fāyidelerinden bī-naṣīb(7) olmuş olaven. Pes ^cazmin ol ḡarār üzerine berkitdi durı geldi dergāha vardı(8) ve ḡaber eyledi kim: Bilezik bulındı (Şahne ve ḡuyumcı ve bā-

(SL.204b) rigāh şūreti)(1) ve kızı depeleyeni buldum ve temām ihtiyātıla saḡlamışvan. Pes mu^ctemidler anuñla bile geldiler ve seyyāhı(2) bilezüklerle bile dergāha ḡāzır eylediler.

(B.193b) (B.193b)ḡaçan seyyāḡ mizācı bildi pes ḡuyumcıya eyitdi:

Ş i^cr

- (3) Dōstlıḡıla depeledüñ sen beni
Zār u ḡasret birle dōkdüñ uş ḡanı
(4) Anı kim sen işledüñ dōstlıḡıla
Kimse dūşmanlıḡda işlemez anı

Fā^ci lā tün/fā^ci lā tün/fā^ci lün

(5)pes melik şöyle ḡümān ilettdi kim ol suçludur, buyurdı kim şehri temām gezdüreler andan(6) asaḡoyalar. Pes bu

---

/görklülüḡi:-//6 dürlü:-/eylük:-/sebebi:-/bilezükleri: bilezüḡi//7 satavuz: satam//8 ḡaçan...ulaşdılar:-//9 aḡırlamak:-//204a-1 ḡam u şādı:-/ve her...pes:-//2 bilezükler: bilezüḡi/zikrūñ: zıkr/anı: seyyāḡ kim anı/kim:-//3 ve ol cinsi:-/ısmarladı: ḡösterdi/tāzelik:-//4 bir ...içinde:-/senüñ...eyleyem:-//6 zīreklik:-//7 pes ^cazmin...berkitdi:-

hāl arasında yılan seyyāhı gördi bildi pes katına geldi aḥvāli(7) şordı çün vākı^ca şüretin işitdi yavlaḳ rencür oldı ve eyitdi: Saña dimişdüm(8) kim "ādem oḡlanı vefā-suz olur, hāşa ol kişi kim yavuz güherlü ola eylük(9) yavuzluk^c ivażın bilmez olur." Kāle'n-nebiyyu^c aleyhi's-selām:"ittaki şerre men aḥsente ileyhi" yañı(10) eylük eyledüḡñ kişinüñ şerrinden saḳıñıl ve aşılsuz kişiler katında eylügüñ^c ivażı(11) yavuzlukdur. Bu miñnete ben dermān fikr itdüm begüñ oḡlına bir zaḥm urmuşvan şehrüñ (12)ḳamusı anuñ dermānında^c āciz ḳalmışdur. Uşbu otı alḡıl saḳlaḡıl, eger senüñ hālüñi(13) şorarlarısa anuñ niteligin takrīr eyledüḡñden bu otı aña virgil kim yiye şoluk(14) sā^cat şifā bula, meger bu sebebile(B.194a) ḥalāş bulasın ve ḳurtılasın. Seyyāḥ^c özrler diledi(15) ve eyitdi: Ḥaḫā ḳılmışvan ve yañılmışvan kim kendü rāzuma ol ḥarāmzādeyi mahrem eyledüm.(1) Yılan cevāb virdi kim: Bu^c özri dilemekden geḡgil kim senüñ eylüklerin bize delim ulaşmışdur.(2) Andan yılan bir yüksecüğe aḡdı āvāz kıldı şöyle kim begüñ köşki ehli ḳamusı(3) işitdi ammā kimse anı görmedi ve eyitdi kim: Yılan soḳmış dermānı

//204b-1 buldum: dutdum//4 düşmanlıkda: düşmenlikde//9 olur:-//10 ve asılsuz...yavuzlukdur:-//11 ben dermān: dermān ben//12^c āciz ḳalmışdur: ^cācizdür//eger:-//13 virgil: urgil/kim yiye:-//14 ḳurtılasın:-//15 yañılmışvan:-/kendü rāzuma: kendüzüme/eyledüm: diñdüm//205a-3 işitdi: işitdiler/kimse anı görmedi: kendü gözükmedi//4 seyyāhı: anı/zindāndan:-//5 iletdiler: getürdiler/beg oḡlını: begüñ oḡlın/sā^cat: dem//

şol zindandağı(4) seyyāh elindedür, varuñ anı çıkaruñ.
Çün vardılar seyyāhı zindāndan beg katına(5) iletdiler.
Pes kendü hālin añlatdı andan beg oğlını otalamağa başla-
dı şolux sā^cat(6) sağık ve şifā buldı (Şahne ve oğlı şū-

reti kim yılan sokmuşıdı ve seyyāh ʿilāc eyledügi)(7) ve
seyyāhuñ doğrılığı pāzişāha ma^clūm oldı. Pes buyurdı kim
ağır hil^cat virdiler ve mişāl(8) virdi kim kuyumcıyı anuñ
(B.194b) yirine aşa kodılar(B.194b) ol zamānda (Ġammāz kuyumcı şū-

(SL.205b) reti)(1) yalan söylemegüñ haddi olıdı kim eger bir kovı-
cı bühtānıla biregüyi bir belā bıraksa kaçan anuñ(2) ya-
lanı bellü bilinse ol cezāyı kim ol mazlūm ve suçsuza vi-
resilerdi, ol bühtān(3) iden yalancıya virürleridi.

Pes ʿākil kişi gerek kim incitmekden ve zulm eylemekden(4)
key sakına dünyā maķāmlarınuñ sebeblerini ve āhıret yolınuñ
azıgını sālihlikdan ve āzārsuzlıkdan(5) eyleye. Budur pāzi-
şāhlar meseli kim eylügeni kime eylemek gerek içinde ve kul-
lıkçılar(6) ahvālin şormak ve bilmek içinde ve kullıkçılar
ahvālin şormak ve bilmek içinde ve daķı(7) añsuzın biregüye
inanup iş buyurmaķdan saķınmak içinde kim andan ziyān ve

(SL.206a) halel(1) doğar. Vāllāhu a^clem bi'ş-şavāb.

//6 sağık ve şifā buldı: hōş oldı//7 hil^cat:-//205b-1 yalan söyleme-
güñ: her kim yalan söylese/bir belā bıraksa: belāya salsa//2 bilinse:
olsa/mazlūm:-/viresilerdi: ederlerdi//3 iden yalancıya: eyleyene/gerek
kim: kim gerek/incitmekden:-//4 dünyā...eyleye:-//6 ve bilmek:-/ina-

ON ALTINCI BĀB

PĀZİŞĀH-ZĀDE(2) VE YĀRANLAR İÇİNDE

Rāy Berhemene eyitdi kim: İſitdüm meliklerüñ eyelük kime eylemek gerekligi(3) meşelin ve ihtiyāt kim ol işde vācibdür anı añlatmağı tā kim [cāhil kişiler ġālib olmaya kim] bular hirgiz terbiyet kadrin(4) bilmez olur ve eyelük ſükryn ödemez olur. İmdi eyitgil ol meşeli kim bir kerīm ^cakıl(5) ve zīrek kişi belā duzağına düşüp beste olur ve renc zahmından hasta olur. Ve bir keremsüz(6) ġāfil ve ebleh ve cāhil hemīşe ni^c-met gölgesinde ve rāhat maķāmında rüzigār geçürür, (7) ne anı ol ^caklı ve kifāyeti elin dutup yukaru kaldurur ne bunı ol cāhilligi ve ġafleti(8) ayagın alup aşığa bırağur. Pes assı kendüye çekmek ve ziyānı ırak eylemek için(9) hīle vechi ne-
(B.195a) dür, beyān eylegil. (B.195a) Berhemen cevāb virdi kim: ^cAkl sa^cadetüñ diregidür (Berhemen-i hakīm ve Rāy-ı Hindī ſüre-
(SL.206b) ti)(1) ve devletüñ kilidi dilidür ve her kim ^caklı birle be-
zendi halīmlik ve döleklik cemālin(2) aña ulaşırdı pes dev-
lete lāyık ve ^cizzete muvāfık oldı. Ammā anuñ semeresi Teñ-
ri taķdīrine(3) ta^calluk dutar. Ve bir pāzişāh-zāde Mısr

---

nup: -/sakınmak içinde: sakınmak kim//7 halal: -//206a-2 meliklerüñ...
meşelin: ol meliklerüñ sözün kim eyelük kime eylemek gerek//3 añlatma-
ğı: añlamağı/cāhil...kim B: ,//4 bilmez olur: bilmezler/ödemez olur:
bilmez olurlar//5 olur B: -//6 geçürür: -//7 ol: -/^caklı ve kifāyeti:
^caklı ve kifāyet/kaldurur: geçürür/cāhilligi ve ġafleti: cāhillik (ve)
ġaflet/ayagın: ayagına//9 beyān eylegil: eyitgil//206b-1 döleklik: -//

şehrinüñ kapısı öñinde yazmışıdı kim "dükeli(4) sa^câdetlerüñ
aşlı Teñri taqdîridür ve kamu sebepler ve bahâneler zâyî^c-
dür." Rây sordı(5) kim ol niteyidi? Eyitdi:

XIII

Getürmişlerdür kim dört kişi yoldaş olmuşıdı: Birisi(6) pā-
zişāh-zādeyidi kim aşlı arılığı ve ululuk eseri anuñ hare-
ketinde ve sâkinliğinde(7) zāhirdi ve ikbāl ^calâmeti ve
devlet nişānı anuñ işinde ve hulkında rüşen(8) idi pāzişāh-
lık menziletine anuñ lāyıklığı ve sultānlık mertebesine mu-
vâfıklığı ma^clûmıdı.(9) İkinçisi bir bāy kişi oğlıdı yiñi
haṭlu kim uçmaq hürisi anuñ cemāline(10) secde kılurdı ve
esed yılduz kim gök binitlüdür anuñ yañağı katında yayan
olurdı(11)

Ben kullıvan ol yiñi haṭtuñ diyesin kim qarınca
Müşk bulaşmış ayağın basdı gümüş tahtaya^x

(B.195b) (12)(B.195b) üçüncisi bir bāzırgān oğlıyıdı zîrek ve ^cākıl
ve uyanıklığı kāmil ve fikri ve rāyı(13) temām. Dördüncisi
bir ekinci oğlıyıdı kuvvet ve zor ıssı ve ekincilik bābında
başāreti şāmil(14) ve düzen düzmekde tedbîri kāmil ve ^cimā-
ret eylemekde ol şol neysan yağmuru gibi(15) mübârek ve iş
(SL.207a) üstine durmakta kademi şol Tühlān tağı bigi şābit idi. Bu

---

//2 taqdîrine: taqdîrinde//4 aşlı:-//6 pādişāh-zādeyidi: pādişā-zāde-
yidi//7 işinde:-/sultānlık mertebesine:-//9 yiñi haṭlu: nev-cuvān idi/
cemāline...binitlüdür:-//10 yayan: yayaq//11 kullıvan: kullıyam//bir
B:-//14 düzen düzmekde tedbîri: düzenüñ tedbîrinde/ol:-//207a-3 ceh-
^xBu beytin vezni bozuk; ikinci mısradada eksiklik ya da birincisinde
fazlalık var.

kamusu(1) gurbet ve kaygu ve el•tarlıđı ve ruzigār miħneti içinde kalmıřlardı (Pāziřāh ođlı ve bāzırgān ođlı ve tūvān-ger ođlı ve ikinci ođlı řureti)(2) Bir gūn melik-zādenūn lafzından bir sōz geldi kim dūnyānuñ iřleri Teñrinūn tađdı-rine(3) bađludur ādemīnūn dūriřmegi ve cehdi birle artuđ nesne hāřıl olmaz, pes ol yigrekdūr(4) kim ^cāķil kiři dūnyālik istemege hāriř olmaya ve ulu nefsi ve ^cazīz ^cōmri ol (5)ķekiřikçisi murdāra fidā kılmaya

şi^cr-i tāzī

Ve māhiye illā cīfetūn müstehīletūn

‘Aleyhā kilābūn hemmuhūnne ictizābuhā

(6)ve ādemūn hāriřliđıla rızķı hirgiz artmaz ve eksilmez (B.196a) pes yilmegūn burtnađuñ hāřılı(B.196a) rencden(7) artuđ nesne olmaz. řerīf-zāde eyitdi kim: ^cAzīm görklüyidi görki sa - ‘ādete irmek ve ^cizzet(8) bulmađ ve ni^cmete irmek. Bāzırgān (SL.207b) ođlı eyitdi: Dođru rāyuñ isları(1) ve dūrūst tedbīrūn menfa^catleri dūkeli sebeblerden ōñürtmiřdūr ve kiřiye himmet ğāyetine ve ārzū(2) nihāyetine ^caķıl ve uslulıķ irūrūr. İkin-

---

di:-//5 murdār: çoķ murdār//8 ni^cmete irmek B: ni^cmete deđinmek içinde ulu řartdūr//207b-3 getūrūr: iledūr//7 řehrin gördiler: řehrine irdiler//8 biz B: pes//208a-1 yarın: yarına deđin//3 odun: odunuñ/^cizzetlūdūr: ^cizzeti vardur/key:-//4 pes:-/arı:-//5 emegūn:-//6kim:-// //7 el bořlıđı birle: el ķurulıđıla//8 rencūr ve kaygulu: kaygulu

ci oğlu eyitdi: Ve'llezîne cāhedū fīnā lenehdiyennehum ve subulenā(3) kazanç bereketleri ve dürişmeklik kütülüğü kişiyi tazelik ve sevinmek yirine getürür(4) ve şazılık ve zībālık libāsı birle ārāste kılur ve her kim ārzūsın bir iş üzerine(5) dutdı ve niyyetin bir nesne istemek üzerine berkitdi lācirem kim ol maqşūda cehdlik(6) ve dürişmek birle irişür (Pāzişāh-zāde ve tūvānger oğlu ve bāzīrgān oğlu ve

ekinci oğlu şūreti)(7) Çün Mısr şehrin gördiler kapuya yakın^{bir} tarafda diñlenmek için tevakkuf kıldılar ekinci oğluna (8)eyitdiler: Biz dūkelimüz işden kalmışuz ve senūñ düriş-

(SL.208a) mekden ve kazancuñdan naşīb umaruz kim(1) bize kuvvet ve ta^cām getüresin tā kim yarın armaqlıgumuz eksile biz dağı

(B.196b) (B.196b)nevetlü nevetümüz(2) sürevüz. İkinci oğlu derhāl şehriñ kaşabasına vardı biregüden şordı kim şehirde(3) ne iş yigrekdür? Eyitdi: Odun yavlağ ^cizzetlüdür. Derhāl tağa vardı bir key arka(4) yüki odun şehre getürdi pes şatdı arı ta^cāmlar alup iletđi ve şehir kapusunda yazdı kim (Ekinci oğ-

lı şūreti kim şehre odun getürdi)(5) "bir günlük emegüñ ve dürişmegüñ şemeresi dört kişinüñ kütıdur." Dağı birisi gün şerīf(6)zādeye eyitdiler kim: Bu kez kendü görküñ ve cemālūñ birle bir kazanc eyle kim bize ferāgat(7) ola. Endīşe

---

olup/virüp: urup//209a-1 taḥiyyat:-//3 eyledi: buldı//4 bahşis:-//5 cemāl: cemālūñ behāsı//209b-1 ^caqlūñ ve kifāyetūñ konıgıvuz: ^caqlūña ve kifāyetūñe konuğuz//2 bezirgānzāde: bezirgān oğlu/bir gemi tolu

- kıldı kim: Benden hiç iş gelmez eger el boşluğu birle ge-
lürsem yāranlar(8) zāyī^c kala. Pes bu fikrile şehre vardı
(B.197a) rencūr ve kaygulu arkasın bir ağaca virüp oturdu(B.197a)
(SL.208b) (1)Nāgāh bir bāy ^cavrat geçerdı anı gördi ve eyitdi Mā hāzā
be şeren in hāzā illā melekun kerīmun ya^cnī bu ādem(2) oğ-
lanı degüldür meger bir kerīm firıştedür. Ve karavaşa eyit-
di kim anuñla bileydi "bir tedbīr eyle(3) kim anı eve getü-
resin." Derhāl karavaş vardı (Tüvānger oğlu ve karavaş şüre-
(SL.209a) ti kim anı kığırur bu mişāl üzerine)(1) ve eyitdi: Kezbānu
selām ve taḥiyyat degürür ve eydür: Eger bu sâ^cat kendü ce-
mālūñle bizi(2) konuklayasın hiç saña ziyān olmaya. Eyitdi:
Nekim buyura dutıçıvan ve hīç ^cözr getürmeyem(3) Fi'l-cümle
anuñ evine vardı çok tena um eyledi ve zevke meşgūl oldu
(B.197b) (^cAvrat ve tüvānger oğlu şüreti)(4)(B.197b) ^cavrat kullık
şartların yirine getürdi ve girü dönmeçlik vaktinde biş yüz
akçe bahşış(5) virdi, şerīfzāde yāranlarınuñ yarağın temām
düzdi ve şehir kapusunda yazdı kim "bir günlük cemāl biş yüz
(SL.209b) akçedür" (Şehr şüreti bu mişāl üzerinedür ki yazıldı)(1)Da-
kı birisi gün bāzırgān oğlına eyitdiler: Bugün senüñ ^caķluñ

---

metā^c: tolu metā^clu gemi/ve kıymetlü birle:-//3 ehli: kavmi/metā^c:-//
4 Şerīfzāde ol gemiye vardı B:-//5 yine: girü/içinde:-/götürdü: itdi/
esbābın:-//210a-1 temām:-/kıyāfetüñ:-//2 olasısa: irse//4 ölmişidi:
öldi/kamu:-/^cām...kiçi:-/meşgūl olmuşlardı: meşgūl-idi//210b-2 itmedi:

ve kifāyetūñ konıgıvuz. Pes(2) bāzırgānzāde diledi kim şeh-
re vara, ol yakında bir gemi tolu metā^c ve kıymetlü birle(3)
su kırañına irmişidi ammā şehir ehli anı satun almağa tevak-
kuf kılmışıdı kim metā^c kesād(4) olsun ve bize ucuz şatsun
diyü Şerīfzāde ol gemiye vardı (Gemici ve bāzırgān oğlu şū-

(B.198a) reti)(5)(B.198a) pez anuñ temāmin şatun aldı ve yine ol gün
içinde nakde şatdı yüz biñ akçe assı götürdi. Pes yāranları-

(SL.210a) nuñ esbābın ve yarağın şöyle kim lāyıkdur düzdi(1) temām ve
şehir kapusına yazdı kim "bir günlük ^cakluñ ve kifāyetūñ hā-
şılı yüz biñ akçedür". (Şehr şūreti)(2) Dağı birisi gün pā-

zişāhzādeye eyitdiler kim: Eger senūñ tevekküllüğüñ semere-
si olasısa bugünkü gün(3) tīmārın sen eylemek gereksin. Ol
dağı bu fikrile yüz şehre dutdı. Kazā ve kader ol şehrūñ(4)
begi ol gün ölmüşidi ve kamu şehir ehli ^cām hāş ulu kiçi anuñ

(SL.210b) ta^cziyesine meşğül olmuşlardı (Melik şūreti)(B.198b)(1) Me-

lik-zāde teferrüc için ol begūñ köşkine vardı girüp bir ta-
rafta oturdu (Pāzişāh-zāde ve kuyumcı şūreti)(2) Çün ağla-

mağda ve inlemekde ayruqlara muvāfaqat itmedi, kapucu aña
cefā eyledi, sürdi çıkardı(3). Çün cenāzeyi çıkardılar,

---

eylemedi/gözi dokundu: gözi geldi/çok...eyledi:-/yapışup: yapışdı//
211a-1 a^cyānı ve uluları dirgendiler: a^cyānları dirildiler/beglik işi-
ni: begligi/oğlu ve ayruk hışmı: ayruk oğlu ve hışmı/gelüp bulara: gi-

köşk halvet kaldı ol bayağı yirinde durdı bile gitmedi. Yi-
ne(4) kapucınıñ gözi dokundı pes geldi çok sefâhet eyledi
yakasına yapışup iletdi zindāna koydı (Pāzişāh-zāde ve kapu-

(SL.211a) cı şūreti)(1) Yarındası şehriñ a^cyānı ve uluları dirgendiler
tanışık kıldılar tā kim beglik işini biregüye(2) muqarrer
kılup vireler zīrā ol meligüñ oğlu ve ayruk hısmı yoğıdı.

(B.199a) Pes bu söze girmişlerdi kapucı(3) gelüp bulara(B.199a) eyit-
di kim: Bu işi gizlü dutuñ kim ben bir cāsūs dutmuşvan tā
sizüñ[çekişmegiñizi] duymaya. Pes melik(4)zādenüñ hikāyetin
kim gelüp köşke ağdı ve kendü aña cefālar kılduğın birin bi-
rin eydivirdi. Kim işitdiler (Kapucı ve şehir kethuzāları şū-

reti kim pāzişāh-zāde zikrin kılurlardı)(5) maşlahat gördi-
ler kim anı okıyalar ve haberin alalar. Pes bir kişi vardı
melikzādeyi(6) zindāndan çıkardı. Pes şordılar kim: Mevlidüñ
şehriñ ne yirdür ve ne sebebden bunda(7) geldüñ? Pes görklü
cevāb virdi ve kendü aşlını ve nesebini bildürdi ve eyitdi

(SL.211b) kim: (1)Kaçan atamız dünyā milkinden āhret sarāyına naql
eyledi ve karındaşum mülk ve māl ve il(2) ra^cıyyet üzerine
ğālib oldı ben kendü zātımı saklamak için vaṭanı ve maḳāmı
terk eyledüm ve(3) fāyidesüz çekişden kaçmağı kendüzüme vā-
cib gördüm. Pes bir ṭāyife bāzırgānlar anı bildiler(4) ve

---

rüp geldi//3 dutuñ: söyleñ/çekişmegüñizi B:-/hikāyetin kim:-//4 ağdı:
ağdığın/birin birin: hep//5 pes:-/vardı: vardılar//211b-1 dünyā...
naql eyledi: dünyeden gitdi/karındaşum: karındaşum/il ve ra^cıyyet:-//

anun hānedānı ululıgın ve atalarınun dedelerinin pāzişāhlı-
(B.199b) gın(B.199b) kamasın eyitdiler. Pes(5) şehr a^cyānın anun gel-
mekligi yavlaq muvāfıq düşdi kaması eyitdiler: Bu şehrun
begligine(6) lāyıkdur zirā zātı şerif ve aslı kerīmdür ve
hiç şeksüz ^cadl ve şefkat bābında geçmiş(7) atalarına uya
ve bularun öğülmüş resmlerin ve begenilmiş eserlerin tāze
ve diri duta. Derhāl el(8) dutuşup bey^cat eylediler beglik
şöyle geñezligile anun eline düşdi, (Şehr hocaları ve pāzi-

(SL.212a) şāh şūreti kim mülki aña virdiler)(1)ve anun tevekküline
key ulu şemere hāşıl oldı. Ve her kim tevekkül maķāmına ka-
dem ura ve anı(2) niyyet doğrılıgıla ārāste kıla anun seme-
resi dīn ve dünyā içinde aña hāzır gele. Ve ol şehride(3)
resm eyleyidi kim pāzişāh olan kişiyi evvelki gün pīl arka-
sına köşk urup şehri gezdürürleridi.(4) Pes ol daķı ol res-
mi sakladı pīl üzerine taht urup şehri gezdi (Pāzişāh-zāde

(SL.212b) pīl ü erine taht urup şehri gezdügi şūreti)(1)(B.200a) ka-
ğan şehri kapisına irdi ol kelimeleri kim yāranları yazmışı-
dı kapu üzerinde gördi pes(2) buyurdi kim yazdılar (Şehr ve
pāzişāh-zāde şūreti kim bu mişāl üzerine yazıldı)(3) "dü-
rişmek ve cemāl ve ^c aql ol vaķt assiludur kim Teñri takdī-

//3 çekışden: çekışmekden//5 şehri a^cyānın: şehrun a^cyānlarına//7 be-
genilmiş eserlerin:--//8 beglik: begligi/şöyle:--/anun...düşdi: aña vir-
diler ve tahta geçürdiler//212a-3 köşk: taht/gezdürürleridi B: gezer-

ri aña muvāfık ola ve cihān ehline(4) benüm uşbu bir günki hālüm ^cibret yiter." Pes girü köşke geldi ve taht üzerinde oturdu.(5) Ve yāranları kığırdı, ol kim ^caql ıssıydı anı vezīrlere ile ortak eyledi (Vezīrlar ve bāzırgān oğlu şūreti)

(SL.213a) (1)(B.200b) ve ol kim dürişmek ve kazanc ehliyidi anı ^cāmilere ve ^cimāret ıslarına koşdı, ve görk(2) ıssına ulu bahşış virdi (Şerīf-zāde şūreti kim pāzişāh-zāde aña bahşış

viribidi)(3) ve ağır hıl^cat geydürdi ve buyurdu kim: Çıksun bu şehrden gitsün tā kim ^cavratlar aña(4) meftūn olmaya ve andan şer ve fesād kıpmaya. Andan ^cālimleri ve uluları hāzır eyledi(5) ve eyitdi: Sizūñ arañuzda çok kişi vardur kim ^caql ve hüner ve zīreklik ve alplık(6) içinde benden artuğdur ammā pāzişāhlık virmek(B.201a) ol ezeli ^cināyete ta'alluk dutarmış(7) benüm yoldaşlarum her birisi kazançün dürişdiler ve her birisinūñ eline nesne hāsıl(8) oldu ve ben ne kendü bilüme inanurdum ve ne kuvvetüme dayanurdum ve ne kimseden yardım(9) ve arka umardum. Ve ol tārīhden berü kim

(SL.213b) karındaşum beni atadan mīrās kalan(1) pāzişāhlıktan sürdü çıkardı hirgiz ummazdum kim bu dereceye irem ve bunuñ bigi mertebe(2) bulam. Pes hāzırlar arasında bir iller gezmiş seyyāh kişi duru geldi (Seyyāh ve pāzişāh şūreti bu mişāl

üzerine)(3) ve eyitdi: Ol sözler kim meligūñ lafzından geldi kamusı ^caql ve tecribet ve zīreklik(4) terāzüsile dartıl-

mişdur ve pāzişāhlığıla hākluluğı ve lāyıklığı şol günes bigi zāhirdür. Ve bu(5) şehr kavminüñ sa^cādeti ve devleti seni bunda getürdi ve senüñ ^caķluñ nürin ve şefkatüñ(6) gölgesin bularuñ üzerine düşdi. Çün ol fāriğ oldı daķı bi- (SL.214a) regü durı geldi (Pāzişāh-zāde şüreti)(1)(B.201b) ve eyitdi:

Senüñ fażluñı ve ululuğüñı uşbu beytile añladup ihtişār kı-
lurvan.

B e y t

- (2) ^cĀlemüñ içinde birsin nite eydem vaşfuñı
Ot ağaç kalem olup yazmaya biñde birin
(3) Su hemān sudur susuzlar kandurur
Ger dögerlerse havānda yüz kezinx

(4)Ve eyitdi: Eger fermān olursa bir sergüzeşt eydivireyin.
Melik mişāl virdi kim getür, neñ(5) var? Eyitdi kim: Ben
ululardan bir ulu tapusunda olurum. Çün dünyānuñ bī-vefā-
lığın bildim^{xx} ve añladum kim(6) bir karı gelin çok yigit
pāzişāhları yidi ve niçe ^caşıqları ayğa bıraķdı pes kendü-
züme eyitdim:(7) İy ebleh, göñli bir kişiyе bağlarsın kim
red eylemek eli birle biñ biñ devletlü pāzişāhı göksire(8)

---

di//4 pes...gezdi:-//212b-1 kelimeleri: yazılmışlar/ķapu üzerinde:-//
5 yāranları: yāranların/vezīrleri: vezīrlere//213a-1 kazanç:-/^cāmil-
^xŞiirin iki beytinin hece sayısı farklı, vezin bozuktur.
^{xx}SL'de "buldum" (B'de yok) olarak harekelenmiş olan bu kelime "bil-
dim" olmalı; TKD'de "bi-şināhten ve be-dānistem"(S.416) olarak ge-
çiyor.

44 kağdı, kendüzünü añlağıl kim vakt tãrdur ve ^cömr kısa ve yol uzakdur. Pes nefsum bu öğüdile uyandı(9) temãm rağbet ve sevinmek birle yüz āhıret işine dutdum ve ^cibādete meş-
ğül oldum. Bir gün bāzār içinde(10) bir şayyād hūdhūd gez-
dürürdi kim şata bahāsın taşarruf kıla (Seyyāh ve şayyād ve

(SL.214b) hūdhūdler şūreti)(1)(B.202a) diledüm kim āhıret ^cazābından kurtılmak için buları ol bendden boşanduram. Şayyād iki akçe bahā(2) diledi benüm dağı iki akçeden artuk nesnem yoğıdı. Pes iki gönüllü oldum ^cayāle nafaka alayın ya dağı(3) bu kuşu bendden kurtarayın diyü fikr eyledüm, āhıru'l-emr tevekkül eyledüm iki akçayı virdüm iki hūdhūdi(4) şatun aldum şehrden daşra çıkdum bir tağ içine varup bir bīşe içinde ikisin dağı salıvirdüm. Gitdiler (Seyyāh ve iki hūdhūd ve ağaç şūreti)(5) varup bir ağac üzerine kondılar ve eyitdiler kim: Bizüm elümüz ayruk nesneye irmez kim senüñ(6) eylügüne ^civaż eyleyevüz ammā uşbu ağacuñ dibinde genc vardur kağıl mālı alğıl. Eyitdüm:(7) ^cAceb işdür kim yir kar-

---

lere:-/^cimāret: ^cimāretler//2 bahşış: hıl^catlar ve bahşışler//3 aña meftün: anı görüp meftün/olmaya:-//5 zıreklik:-//7 kağançün: kağanç için//9 ve arka:-/kaşıdaşun: kaşaşun/kaalan:-//213b-1 ummazdum: ummazıdum/ve bunuñ...bulam:-//2 hāzırlar arasında: anda//3 sözler: söz/tecribet ve zıreklik:-//4 terāzūsile dartılmışdur: terāzūsiledür didi /ve pāzişāhlıgıla hağlulıgı ve lāyıklıgı: pādişāhlıga hağlulıguñ//6 dağı:-//214a-2 eydem: eydüm/ot: oğ//4 eydivireyin: eyideyin/getür neñ var: eyit//5 eyitdi kim: eyitdi/buldum:-//6 gelin: gelindür/yigit

nında genc görebilürs n yir yüzinde şayyād duzağın göremez-
(SL.215a) siz kim(1) belā ipine dutulduñuz. Hüdhüd cevāb virdi kim:
Kağan każā insānı hīle birle def^c eylemege(2) yaramaz,
^cākıl kişinüñ başāretin ve añlamağın kaşar ve gözölü kişi-
nüñ başāretin ve görmegin alur. Pes(3) varup ol yiri kaşdum
ve genc kim dimişlerdi buldum alup gitdüm. (Seyyāh şūreti

kim yir kaşar ve māl alur bu mişāl üzerine)(4) Eytidi: imdi
(B.202b) (B.202b)uş añladurvan eger melik mişāl buyurursa varsunlar
anı hażāineye getürsünler.(5) Melik eyitdi: Eylük toħmın ek-
düñ ve anuñ daħlin götürdüñ zaħmet virmek şart degüldür.

(SL.215b) (1)Kağan Berhemen bu faşldan fāriğ oldı Rāy ayruş dinmedi
ve suʿāl sormadı. Berhemen(2) eyitdi: Ol kim mümkinidi me-
lik suʿālinüñ cevābın eyitdüm ve kendü kullıgum şartın(3)
yirine getürdüm ve bu kitābıla meligüñ rāyı ve fikri artuķ-
lığı geçmiş pāzişāhlar üzerine zāhir(4) oldı ve anuñ ^caklı
temāmlığı ve bilüsi çoklığı cihān eline ma^clüm oldı ve me-
ligüñ zikri(5) ve devleti rüzigār içinde bākī kaşdı ve ^cāle-
müñ iklīmlerine çavı irdi. Ve daķı(6) eyitdi: Eyle kim bu
kitābı tercümeyle ben luşfa getürdüm ve çāşnī ve haķāvetin

---

pāzişāhları: yigitler ve pādişāhlar//7 eli birle: eliyile//8 kendüzi-
ni: kendüzün/vaķt: vaķit//10 bahāsın...kıla:-//214b-1 bendden boşan-
duram: bend elinden alam//2 aķçeden: aķçemden/ya daķı: yaħōd//3 bu
kuşı bendden: bunları bundan/eyledüm: itdüm//4 satun:-daşra:-/bir...
varup:-/bişe içinde: bişe içine varup/ikisin daķı:-/gitdiler:-/varup:
vardılar//5 ağac üzerine: ağaca//6 eylügine:-/eyleyevüz: idevüz/māl:-
//7 yir kaşında: yir altında/yir yüzinde: yir üstinde//215a-1 belā...

(7)ben arturdum eger Bîdpây-ı Berhemeni bileyidi kim anuñ taşnîfi bu ululuk buldı bu kitâbıla(8) delim nâz gösterüp gücükledi ve anuñ ârzüsında rûzigâr geçüreydi kim bu kitâba(9) ireydi ve bunuñ fâyidelerin hâşıl kılaydı bihamdillâh kim bu devletüñ yükseligi zikri(10) ʿâlem içinde âşikâredür ve anuñ görklü adı cihâna yayılmışdur hâşa kim Ebül-Fazlı (B.203a) (11)Beyhaķî raḥmetullâh ʿaleyhi(B.203a) bir begenilmiş kulluk eyleyüp bir kıymetlü kitâb yâdigâr eyleyüp taşnîf(12) kılmış ve faķîh Ebū'l-Kâsım-ı Nîşâbüri Şâhuñ nevbeti târîhin yazup bir görklü(13) taşnîf eylemiş ve kendü añlamağı ve cevlanı kadarınca şâhı medḥ eylemiş ve kalan kullar(14) daķı imkân kadarınca naẓm ve neşr birle nesne yazmışlardur ve her birisi ol kitâblar taşnîf(15) eylemek içinde kendü doğrılığın ve girçekliğin bildürmek içün mübâlağa göstermiş- (SL.216a) dür(1) ammâ ol kitâbları şol doğru dōstlar ve girçek kullar okurlar ve bu mecmū^c kim eyledüm(2) dōst ve düşmen müsülmân ve müşrik ve kamu halk katında maķböldür ve bu görklü libâsı(3) kim bu kul kitâba geyürdi şunuñ bigi görk ve cemâl dutdı kim ʿâlemîler kamusu aña(4) heves kırup ve meftûn oldu ve az zamân içinde yir yüzi iklîmlerine temâm yayıldı. Bu işâret(5) kim dirven ögünmek şıfatın dutar ammâ çün fikr

---

dutulduñuz:--//2 görmegin:--//3 kim dimişlerdi:--/alup gitdüm//4 Eyitdi B:--/anı B:--/buyurursa: virürse/varsunlar:--//5 anuñ:--//215b-1 su^aâl:--//2 su^aâlinüñ cevâbın: suvâline cevâb/kendü:--//3 râyı:--//4 ve bilüsi çoķlığı:--//5 ve devleti:--/rûzigâr içinde: cihânda/^câlemüñ iklîmlerine: iklîmlere/çavı irdi: çav oldu//6 çâşni: çâşnisin//7 Bîdpây-ı Berhemeni: Bîdpây Berhemen//8 gösterüp B: gösterüt//9 zikri:--//10 âşikâ-

ideler ve kalan kitāblar kim rūzigār(6) uluları eylemişdür mukābele kılalar hakikat biline kim bu tercüme ne luḫfıla düzülmüş ve söz(7) içinde ne kadar kudreti varmış. Fi'l-cümle bu kullığıla ben kula ulu şeref hāşıl oldu ve bunuñ(8) zikri rūzigār yüzinde bākī kaldı ve ben kuluñ girçek kullığı ve doğrılığı cihān içinde rüşen(9) kıldı. Teñri Te^cālā şāhı dīn ve dünyā içinde himmetine ve niyyetine irürsin ve temāmet maşrıḫ(10) ve mağrıb illerini anuñ ol mansūr ^cālemi gölgesinde diñlendürsün(11) ve ümizsüzlerini kim cihān içinde anuñ ihsānına(12) muntazırdur ve şefkatine göz dutmuşdur anuñ(13) ^cadli cāmından ve ^cināyet kadehinden(14) kandursun (15)innehu'l-kādiru ^caleyhi's-selām.

---

redür: zāhirdür//11 eyleyüp: idüp/yādigār eyleyüp:-//12 bir görklü: görklü//13 eylemiş: itmiş//14 yazmışlardır: bezemişlerdür//216a-1 ve girçek...okurlar:-//2 libāsı:libās//3 kul:-/geyürdi: geyürdüñ/şunuñ ...gölk:-/ālemiler kamusu:-/zamān içinde: zamānda/ yir yüzi:-/iḫlīm-lerine: iḫlīm-lerere//5 dirven: didüm/kalan kitāblar: pārisī kitāblar// 8 rūzigār yüzinde: yir yüzünde/ve doğrılığı:-/rüşen kıldı: rüşen oldu//9niyyetine B: zīnetine/illerini: illerin//11 ümizsüzlerini: ümizsüzlerin//12 ^cināyet: ^cināyeti//216b-3 bu: biz//4 görklü ^cibāretile:-/ nazm eylemiş: nazm itmiş/yavlaḫ çabuk ve zīrekimiş: çabuk-imiş//5 ve

(SL.216b)

VE HĀZĀ ZEYLUN ZEYYELEHŪBĪHĪ ĞAYRUHŪ

BĪ'SMĪ'LLĀHĪ'R-RAHMĀNĪ'RRAHĪM

(B.203b) (2)

(3)(B.203b) Ğaznĭn ŧehri

fāzĭllarından biregü bu Kelĭle ve Dimne kitābın kim tolu em-sāl ve hikmetdür(4) görklü ^cibāretile nazm eylemiş. Ve ol kiŧi ^carabiyyet içinde yavlaħ ħābük ve zĭrekimiŧ(5) ve nazm ve neŧr düzmekde kademî dölek ve söz beyān eylemekde ṭab^cı bāyımıŧ ve lafz ve ma^cnĭ cem^c(6) eylemekde ḥāṭırĭ yavlaħ tĭzimiŧ. Ve söz sürmeginden ve kelecĭ bezemeginden bilmege yarar kim(7) ol kiŧi fazl içinde ulu aŧılluyımıŧ ve söz dizginine mālĭk ve dillük meydānında(8) ŧehsuvārimiŧ hikmet gelinlerini kendünün ŧol bĭkr fikrinün rāzĭ bigi bezeyüp ḥāṭır(9)ḥücesinden çıkarup ŧol mütemeyyiz dileycilere^carz kı-lurmiŧ ve çok ma^cnĭler bir kelime(10) içinde gizlerimiŧ ve her hikmet altında bir hikmet ve her nokta bir nükte(11) ve her ḥarf altında bir turfe ma^cni baħlarmıŧ.

Ve Ğaznĭn ŧehrinün fāzĭlları cihān(12) içinde barmaĭla göstermelüdüdür ve söz döŧemekde ḳamu ŧan^catun ŧarrāflarıdır ve söz döŧemekde(13) ḳamu ŧan^catun ŧarrāflarıdır bularun ṭab^cı leṭāyif getürmek içinde havāya beñzer ve durılık(14) içinde

---

söz beyān eylemekde: -/lafz ve ma^cnĭ: lafz-ı ma^cnĭ//6 gelecĭ bezemeginden: -//7 ulu aŧılluyımıŧ: ulu kiŧi imiŧ//8 ḥāṭır: ḥāṭır/ḳılurmiŧ... ve her hikmet: -//10 her nokta bir nükte: her nokta altında bir kelime //11 turfe ma^cnĭ B: turf fayide/baħlar: baħlarmıŧ//13 durılık içinde: ŧāfĭlikde//14 ve deriñ nazarı: -//15 ve bularun: -/destānlu: -//217a-1 ne: -/ŧekker: ŧeker//3 ḳıŧınun: -/doḳunmiŧlar: doḳunmiŧlardur//6 bolsun:

suya beñzer ve bularuñ şol tiz görüci hâtırı ve deriñ nazarı
rı katı esen yile beñzer(15) ve bularuñ sözinden bellüdür
kim ne hōş āvāzlu kuşlardur ve ne laṭif destānlu bülbüller-
(SL.217a) dür(1) ve ne görklü gücüklenici ṭāvuslardur ve ne şekker
yiyici ṭūṭilerdür ittefeḳa yerdün mu'eyyidü'd-dīn fāḫir ibn
Abdu'l-vāḫid(2) İbni 'Abdü'l-vāḫid meclisinde kim ululuk ve
fażāyil çeşmesi ve fāzıllaruñ otlağı yiri ve āfāk(3) ehli-
nūñ maḳşadı ve Ḳuhistān ve İraḳ ḳavminūñ ḳiblesidür ve
yoksullıḳ ḳışınuñ sovuğı doḳunmuşlar(4) ḳaçan ol cihān ey-
digi ḳılıcı güneşe(B.204a) sığınalar rāḫata düşerler ve renc
yayınuñ semūm yili doḳunmuşlar(5) ḳaçan anuñ ol mübārek göl-
gesinde oturalar miḫnetden ḳurtılurlar. Pes ol ulu meclisde
kim(6) ululuğı dāim bolsun Kelīle ve Dimne nüṣḫasın ^carż ey-
lediler ve pīl ve çekük destānın kim ol nüṣḫanuñ(7) evvelin-
de artuḳ yazmışlar kim bu nüṣḫada ve ayruḳ nüṣḫalarda yoğıdı
pes meclis ḫāzırlarından(8) biregüye işāret ḳıldı kim bu
turvanda hem ol ağçdandur ve bu gül hem ol(9) gülistāndan-
dur ve bu incü hem ol dizidendür bu dürri girü ol iplige
dizmek gerek.(10) Pes ol buyruğı yirine getürmegi vācibler-
den şaydı ol ulu bu kelimeleri tertīb eyledi(11). Girü maḳ-
şūda gelelüm ^cAliyyi'bni-Şāḫ eydür kim feylesōf ḫakīm Hind
meligi Dābeşlīm(12) içün Kelīle ve Dimne kitābın düzdüginüñ

---

olsun/nüṣḫasın B:-/kim B:-/destānın: dāsitānın//10 buyruğı...saydı:-
//12 kitābın: kitābını//13 tertībın B:-//14 ḫuṭbe:-//15 ve ḳollara:-
//217b-1 dizgini: dizgin/dönderdi: döndi//2 milkini: mülkin//3 ve
^cazīz...ağırladı:-//4 milkin B: milk/eylerdi: iderdi//7 toynağı: aya-

sebebi olıdı kim: Çün İskender-i Rūmī(13) pāzişāhlık tertī-
bin düzmekden ve ol illerūñ meliklerin yirince koyup tapu
kıldurmağdan(14) fāriğ oldı ve huṭbe ve sikke minber anuñ
adına düzüldi ve pāzişāhlık döşegi(15) döşendi ve anuñ hük-
leri ve buyrukları boyunlara tavk ve kulaklara ve kollara
(SL.217b) halka ve billere(1) kuşak oldı. Ve kamu melikler boyun vir-
diler ve ^cahd ve kavlı kıldılar bes dizgini şarkdan yaña(2)
dönderdi tā kim maşriğ milkini ele getüre ve ^cadl ve inşāf
döşegin döşeye ve serkeşleri tā^cata(3) getüre. Pes her kim
boyun virürdi pāzişāhlığı girü aña ısmarlardı ve ^caziz dutup
ağırlardı(4) ve her kim ^cāşılık eylerdi anı ma^czül kılup
milkin dağı biregüye virür. Çün Fārs(5) ili işinden ve ol
(B.204b) sınırlardan fāriğ oldı bes(B.204b) Çin u Māçin iline yüz dut-
dı şol kadar(6) çeriyile kim yıldız sayıcı anı saymağdan
^cāciz olaydı sanaduñ kim Kāfdan Kāfa şol deñiz(7) gibi çeri
harekete geldi at toynağı tozından sanaduñ kim hevā ruhbān
ṭaylasānın(8) geydi ve ol yıl ayaklu ṭāzilar na^clinūñ tozın-
dan güneşi göz ağrısı dutdı. Ve İskenderūñ(9) yolında bir
melik varıdı anuñ adı Fūrek bin Fūrıdı. İskender diledi kim
anı dağı(10) tā^cata getüre ve kendü hükmi altında kıla ol
kısa nazarlu muṭaşar bakışlu uyumiş bahtlu şavāb(11) yolın-
dan çıkdı ve hevā dizginini yavuz aşşılı dīv eline virdi ve

ğı/ṭaylasānın: ṭonın//9 Fūrek bin Fūrıdı: Fūrek ibni Fūrıdı//10 ve
kendü...kıla:-/muṭt bakışlu:-//12 yavru çıkardı: yavrıladı//
//218a-2 getürmekden B: götürmekden//3 virbidi:
viribidi/ol sevdā: ve ol sevdā kim/yalıñlanmışıdı: yeñilenmişıdı//

berāber olup savaşmak ārzūsı(12) göñlinde deprendi ve çekişmek ve düşmanlık kuşu anuñ başında yumurtladı yavru çıkardı(13). Pes en lā ğayrī dedi ya^cnī benden artuk kim var da^cvīsinüñ çadırı tanablaruñ kendüzin görmek(14) derecesinde dokudu ve eyitdi: Bizüm ne eksügümüz var yarağ bizde, çeri bizde, güc ve kuvvet(15) bizde zaḥīre ve ḥazīne bizde bu ^cārı hiç götürmeyevüz ve atamuzdan mīrās kalmış mülki

(SL.218a) (1)bir yiñi kopmışa neçün virevüz ve başumuzu anuñ fermānına neçün dutıvirevüz? Meşeldür kim: en-nārü evlā'l -^cār(2) ya^cnī oda düşmek ^cār getürmekden yigrekdür. Pes öñdin İskender aña yalavac virbidi(3) ve görklü va^cdeler viridi. Ol sevdā odı Fūrek göñlinde yalıñlanmışıdı eyle degüldi kim(4) eylük va^cdelerinüñ suyu birle söyine ve ol ārzū ağacı kim anuñ göñlinde şāḥ urmuşıdı(5) eyle degüldi kim anuñ köki selām ve cevāb birle yirinden kopa. Pes Fūrek cevāb viridi

(B.205a) (6)kim: Nāme ve yalavac ve ḥaber ne olur: (B.205a) İskender suyu ğalbırla ölçer ve yili duzağa dutmak ister(7) çokdur kim bularuñ kanı kaynamışdur iminlik ve rāḥatlık esrüklik içinde baş diñlenmek(8) yaştuğına kemişdur bu aradan şöyle gideler ev yolu kancarudur bilmeyeler bular bir avdur kim kendü ayağıla(9) duzağa geldi ve kendü dilegile maḥbaha ir-

---

//6 suyu: şuyı//7 rāḥatluk:-//9 kergesleri: kesleri//10 ārāyiş kıllar: bezeyeler//11 intizār gözedürlerdi: intizārdadur gözedürler//12 zengārlu:-/nigārlu :-//13 artuk:-/tanābların B: tanaf^xların/selā^xBu kelimenin aslı "tināb" olmakla birlikte B nüshasında "üstünle" harekelenmiş olduğu için düzeltilmeden olduğu gibi alındı, SL'de ise "tanaf" şeklinde yazılmış.

di bizüm ilimüz kergesleri muntazırdur kim(10) bularuñ sü-
ñüklerini hõnlar idineler ve bularuñ eti derisi birle hõnı
ārāyış kılalar. Kuzgunlar(11) ve kargalar intizār gözin
açup gözedürlerdi kim bularuñ gözlerini tu^cme ve loqma idi-
neler. Bunda(12) kılıclar paslu ve zengārlu degül ve eller
kinalu ve nigārlu degül eger ayagın kendü haddinden(13) ar-
tuk uzadursa işe sataşa kim selāmetliğıla baş kurtarmaya.
Böyle didi savaş rāst(14) kıldı ve yaraq ve çeri kim varıdı
arż eyledi ve pīller kim ol iş için yaraqlamışdı(15) hāzır
kıldı ve kılıçlar kim sürengülü od fi^cillü kim kını mübāriz-
(SL.218b) ler yüregidür ve süñüler kim(1) yıldırım şeküllüdür kim anuñ
demürleri^x gördiler cigeriyle suvarılmışdur ve zirih deli-
ci oqlar kim(2) yolu cānlar derecesine karşıdur kamusun ter-
tib eyledi ve ol yıl ayaklu od doynaqlu(3) şabā yili yörtiş-
lü kasurğa çevrülüşlü atlara kolañ dartdı özegü çaldı (Fū-
rek bin Fūr şūreti kim bu mişāl üzerine)(4). Çün İskender
işitdi eri aldanmaq dīvi yoldan ilettdi ve halīl ve sevü Ku-
şı dimāğında(5) yumurda bırağdı yavrıladı ve savaşmağa kaşd
eyler pes aña eyitdi: Ol bī-çārenüñ(6) cömri sağışı meger
fenālige irmişdür ve cānı, teni şöhetinden toymışdur bizi

---

metliğıla: selāmet//15 kılıçlar: kulluqçılar/kını: kını kim//218b-1
yıldırım: yıldırım/demürleri:-//220a-5 ve birbirine...pīl: od ve nefit
^xB'de 32 satırlık bir atlama var; SL 220a-5 "od bırağdıılar..."a kadar
olan kısım yok.

kılıccla mı(7) k rkudur ve bilmez kim biz dem ri diŒile  ey-
(SL.219a) ner z ve bizi kılı  s diyile aŒetmiŒlerd r ve s n  ve ok(1)
birle beslemiŒlerd r. Pes uyanu lı yla iŒ buyurdu ve Œol
arada k ndi ma am eyledi anda kim(2) anu  t z nazarı ve
 akıbet sanıcılı ı ve iŒ bil rligiyidi buyurdu kim  erin n
y resine(3) h dek  azdılar t  kim  eri hiŒarda ola ve d n
bususından ve mekrinden iymin(4) ola. Pes kend zine halvet
eyledi ve tefekk r ve endiŒe  apusın h atırına a ıvirdi(5)
ve takd rden kim tedb r yirine get r r b t l eyler, yardım
diledi ve tevfi den muv fa at(6) istedi t  kim d Œmeni  an-
kı elile yirinden g t re ve anu la nice u raŒa. Pes m nec-
cimlere(7) buyurdu kim g n i tiy r n kıldılar ve t ali  dut-
dılar ve ol Œehre kim irmiŒlerdi(8) buyurdu t  kim uz ell 
Œani leri  ıgırdılar ve miŒ l virdi kim bakırdan atlar eyle-
diler(9)  zerinde Œ retler ba ladılar  dem Œekline Œ yle
kim bir kezde depred p(10)  ev ricek yıl gibi segird rler-
di ve anlaru  i ine neft ve k k rt(11) birle doldurdılar ve
 erin n Œaffı  n ne dutdılar   n Œaflar ba ladılar(12) mey-
mene ve meysere  alb ve cen h d zdiler,(13) (F r o lıla iŒ-
kender savaŒ(14) itd gi Œ reti bu miŒ l(15)  zerine yazıl-
dı)^x (4)bir ya adın p ller harekete geldi ve ol ya adın Œ -

---

^xSL.219b'deki minyat r boŒlu undan sonra gelen "yak n hi ..." diye baŒlayan ve SL.220a-3'e kadar devam eden kısım manayı takiben SL. 220b-11'den sonraya alındı (B. n shasında da bu sayfalarda atlamalar var).

(B.205a) retler deprendi. (B.205a-11) Pes neftile(5) kükürd içine od^x bırağdılar çün harekete geldiler ve bir birine uğradılar od ve neft(6) ^camel eylemişidi, p̄l hortūm açdı t̄a kim atluı ve atı yirinden götüre. Pes anuñ yalıñı(7) ve ıssılığı p̄l- lūñ hortūmına dokundı ve göyündürdi; p̄ller sindi ve yüz (SL.220b) kaçmağa dutdı(1) ve anları kim p̄lūñ arkasındaydı şol ağac- dan yaprak döker gibi yire dökdiler(2) ve ayakları altında z̄ir ü zeber kıldılar. Pes şol düzene çeri içine uğradılar, b̄i-höd olup(3) segirdürdi kimi görürse düşürürdi ve bir bi- rine ururdu ve sınığdururdu. Çün Fūrek(4) çerisi anı gördi- (B.205b) ler bildiler(B.205b) kim devlet arkasın bulara döndürmiş ve nuşret ve(5) zafer kendülerden yüz döndürmiş pes sindiler ve perākende oldılar ve İskender çerisi şali^c yigligi(6) birle c̄an uçurucu kılıçlar dartup kan ırmağların akıtdılar. Pes İskender kığırdı kim(7): İy Fūrek bunca ma^cnīsüz da^cvī- le ve şunca öğünmegile çeriı kılıc yimin eylemek ve kendü- zin(8) sağınmak erenler işi degüldür. Bahādurlık resmi ve leşkerkeşlik erk̄anı ve p̄zişāhlık hulķı böyle(9) olur kim kendüzin kamu çeriden düşmana yak̄ın duta ve kamudan öñdin hamle kıla(10) nite kim em̄ire'l-mü'min̄^{xx} ^cAliyyi 'bni-Eb̄i

---

^camel eylemişidi, çün biribirile uğraşdılar p̄l//6 yirinden:-/Bes: Pes //7 ıssılığı:-/p̄lūñ:-//221a-1 anları: anlar/arkasındaydı: üstünde- yidi/dökdiler: dökdüldi//2 kıldılar: oldılar//3 düşürürdi:-//4 arka- ^xHer iki nüshada da "em̄ire'l-mü'min̄" şeklinde harekelenmiş.

^{xx}B'deki atlama burada bitiyor. SL.220a-3'e kadar olan kısım bu kısım.

Tālib Kerremāllāhu vechehū eyitdi: Savaş katı(11) olsa düş-
(SL.219b) mana^x Teñri resūlinden(1) yakīn hiç kimse olmazdı. Alplığı
ol iki cihān hocasından öğrenmek gerek(2) kim her vakt kim
savaş odı yana ve ecel toğanı pervāza geleyidi kendūzin yā-
ranlara(3) ve şahābelere kalkān eylerdi imdi iş saña ve ba-
ña düşdi kim sen yaluñuz meydāna(4) gelesin ve ben yaluñuz,
uğraşavuz ve bir birümüzi sınaıavuz ve hünermendlik terāzü-
sine(5) dartavuz ve çeri iki yañadan nezāre kıla ve kader
kenāre kıla tā kim görevüz(6) baht kime yārī kıılır ve sa -
(SL.220a) cādet kime yardım ider. Fūrek çūn bu sözi işitdi(1) kendü
kuvvetine ve şevketine ve gücine ve heybetine kim inanurdu
bu söz muvāfık geldi, pes(2) yıl ayaklu tağ şūretlü atları
budı altına çekdi gücüklenüp hezār kerrü ferile meydāna(3)
girdi, pes ikisi tīg dartup uğraşdılar ve delim savaş ve
(B.206a) ceng kıldılar (İskender ve Fūrek şūreti)(B.206a) pes bular
savaşdayıdı, nāgāh Fūrek çerisinden bir āvāz kopdı(12) Fū-
rek şandı kim yine bir mekr eylediler ya dağı busu açdılar
pes dönüp girüsine bakdı(13) İskender fırsat buldı şolak
sā^cat sürdi Fūrek'ün girü dönüp bakduğı hemānıdı(14) ve ba-
şın virdüğü hemānıdı. Pes nuşret ve devlet segirdügelde İs-
kenderün dizginin(15) dutdı ve feth ve zafer el anuñ fitrā-

---

sın: arka/döndürmiş: döndürmişdür//5 zafer:-/kendülerden B:-/döndür-
miş: döndürmişdür//7 bunca: şunca/eylemek:-//8 erkānı B:-//10 eyitdi:
eyitdi kim//219b-2 savaş: savaşlar//3 iş B:-//4 gelesin: giresin/ben
^xAtlanılan kısım yani SL.219b ve buraya alındı. B'de düzenlidir.

(SL.221a) kine urdı ve .iḥbāl ve sa^cādet rikāb^cārılık(1) idüp gāşiy omuzına bıraḫdı, çün Fūrek çerisi ol işi ol şekl üzerine(2) gördiler bir kezden kendülerin İskender çerisine urdılar ve bu yañadın İskender çerisi(3) daḫı segirdim eyledi savaş kılup bir birine düşdiler (İskender ve Fūrek savaşı)(4)

(B.206b) şöyle kim koyun sürüsü kurt heybetinden dağılur yād keklik şāhinden kaçar Fūrek(5) çerisi şöyle oldu her birisi yüz bir yaña dutdı. Pes İskender ol cemā^cata(6) gereklü va^cde-ler virdi ve şefkat delim gösterdi ve bir kaç gün anda mu-

(SL.221b) kım oldu(1) kamosını dürlü kerāmet ve ağırlamak ve baḫşış birle ḥōş dutdı. Ve kendü kulluḫcılarında(2) biregüyi kim dürlü hünerile mevşūf ve meşhūrıdı bularuñ üzerine beg ko-
dı. Pes(3) feth ve zafer birle kendü maḫāmından yaña yüz dutdı. Çün ol ilden çıḫdı fitne(4) dīvi ol cemā^cati yoldan çıkardı mekr ve aldanmaḫ yili bularuñ dimāḡına tıldı ve kavl(5) sımaḫ bulara iñen sehl gözükdı. Pes eyitdiler: Ni-
çün yād kişinüñ fermānı altında olavuz?(6) Bizüm içümüzde melikzādeler vardur kim bu işe lāyıkdur ve tācı tahtı ge-
miş atalardan(7) mīrās dutarlar. Pes ittifāḫ kıldılar melik oḡlanlarından bir melikzādeyi kim anuñ adı Dābeḡlīm(8) idi

---

yalnuz: ben yalunuz meydana varavuz/bir birümüzü: biribirümüzü//5 ka-
zā ve kader: kazā üzre//6 çün:-/bu sözi: bunı//220a-1 kuvvetine ve
şevketine: şevketine ve kuvvetine/gücüne:-//2 çekdi B: çaldı/gücükle-
nüp:-//5 yüz bir yaña: bir yaña yüz//6 ve:-/muḫīm oldu: durdı//221b-1
kamosını: kamosın/ağırlamak:-//2 mevşūf ve meşhūrıdı: mevşūfıdı//

pāzişāh idindiler kamosı kullık kuşagın kuşanup karşusına durdılar. Kaçan iş ve mülk(9) karar dutdı iller ve taraflar dölendi hiç çekişür kişi kalmadı pes cāhillik damarı anuñ teninde(10) deprendi azmaklık yili anuñ başında ev idindi. Dört yaña segirdürdi ve melikleri kahr(11) eylerdi ve kan- caru yönenürse mansūr ve muzaffer murādıla girü dönerdi, tā iş şuña degin irdi kim(12) elin düşmanlık birle açdı ve aya- ğın pāzişāhlık haddinden ve leşkerkeşlik resminden(13) taş- ra basdı va^cad yolından daşra çıkdı yavuz resmler ve yatlı kânünler kodı. Gün(14) geldügince azmaklığı ve zulmi artuk oldı tā kim ra^cıyyet belā duzağına giriftār oldı ve miñnet (15)ayağı altında hurd oldı. Ol zamānda Barāhimedden bir er (SL.222a) varıdı anuñ adı Bīlpāy-ı Hakīmidi(1) dürlü fazl ve hikmet (B.207a) ve ^cilm içinde ma^crūf ve meşhūrıdı(B.207a). Çün gördi kim ol zālim(2) sevāb yolın kodı ve hak işden döndi ve fitne odın yandurdı ve zulm seylin ra^cıyyet(3) üzerine revān kıl- dı bir gün şäkirdleri ile oturdı ve eyitdi: Benüm hātıruma bir nesne gelmişdür(4) ve gönümde bir endişe vardur ve bir iş degüldür kim yaluñuzın başa iletmege yaraya ve ve sāvir- hum fi'l-emri şartdur, ya^cnī işlerde danışgıl. İmdi sizüñle danışurvan uşbu zālim ^cāmī işinde(6) şundan soñra kim eyü işlü meliklerüñ sünnetin dutmışıdı ve pāzişāhlık resmin

---

//3 feth...birle:-/makāmından yaña:-//4 mekr:-//6 tācı tahtı: tāc ve taht bulara/geçmiş atalardan:-//7 mīrās dutarlar: mīrās_{dur}/melik oğ- lanlarından: melikzādelerden/bir melikzādeyi: birini//9 iller...kal- madı:-//10 azmaklık...ev B: azmaklık anuñ başında yil evin//11 mansūr

ve ^Cadel(7) bābın açmışıdı görkin devürdi şimdi iminlik ve ^Cādillik kapusun bağıladı. İmdi varalum(8) emr ma^Crūf eyleyelüm kendüzümüzi ayruklar için kalkan kılalum zīrā Muhammed-i Muştafā(9) buyurmuş kim efdalü'l-cihādi kelimetü haqqin ^Cinde sultānin cābirin ya^Cnī ğazālaruñ yigregi(10) bir zālīm pāzişāh katında doğru söz söylemekdür. Ve bizden hirgiz hōş degül kim bizüm(11) karındaşlarımız ^Cazābda ola ve ejdehā ağzında ^Cömr geçüre ve biz ırakdan bakavuz kendü selāmetliğumuza(12) kānī^C olavuz. Ve daħi yaramaz kim yiri yurdu koyup ayruq yire daşnavuz kim bu zālīm(13) halī^Cu'l-^Cizār ne dilerse işler ve eger biz emr ma^Crūf eylemeyevüz ve anuñ elin yavuz işden(14) bağlamayavuz bu fitnenüñ āfeti bize daķı ire ve iş oñmaķdan ve tedārükden k̄ala. İmdi(15) bāri ben varayın ve diyesi sözi diyeyin tā kim halkı bu be- (SL.222b) lādan kurtaram yāhōd(1) ben daħi mübtelā olam. ^CĀķil kişi oldur kim işüñ ilkinden soñın añlaya ve andan ilerü kim(2) belā şeş deresine düşe çıkmaķlık yolın gözede. Ve ben bu (B.207b) danışığı(B.207b) sizüñle anuñçün eylerven kim(3) tā kendü rāyuma hoşnūd olmuş olmaya ve hem danışık bereketinden mah-rüm kalmayam ve kendü(4) bilüme tekye kılmış olmayam ve çok iş vardur kim görklü tedbīrler ve laṭīf hīleler birle(5)

---

ve mużaffer:-/degin B:-//12 ve leşkerkeşlik resminden:-//13 taşra basdı: taşlaşdı/va^Cad: ^Cadel//15 hürd B:-//222a-4 ve göñlümde...vardur:-//6 şundan: senden/^Cadel B: ^Cazāb//7 görkin devürdi:-/şimdi B:-/iminlik:-//8 kılalum: eyleyelüm/Muħammed-i Muştafā: Muħammed-i Muştafā şallāllāhu ^Caleyhi vessellem//11 ve ejdehā ...geçüre:-//12 daħi...

ilerü varur kim anı çok yarak ve uzun zamān birle kimse
ilerü ile dimez nitekim ol pīl ve çekük destānidur. (Bīd-

pāy-ı Hakīm ve şākirdleri şūreti)(6) Şākirdler eyitdiler:
Dilerüz bu fāyideden mahrūm kalmayavuz, bu kıssa niteyidi
bildürgil. Eyitdi:(7)

45

(SL.223a) Getürmişlerdür kim bir pīl varıdı yavlaḵ hevl ve heybet-
lü ve anuñ ḵoñsılığında bir çekük [varıdı](8) yir üzerinde
yuva yapmış ve ol emānet yüki kim ḵarnında götürürdi ol
yuvaya ḵoñışdı(1) ve ciger köynügi birle bislemiştir. Ve
pīl her gün kim suda varurdı aña uğrardı ve yaḵīn(2) ol-
muşıdı kim ol yavrılar zindānı dele ve çadırı şahrāda
ura ve anasın atasın göre. Bir gün(3) pīl ol aradan ge-
çerdi eli ol yuvaya şeş geldi yuvayı ve yumurdayı ḵarāb
kıldı ve yavrıları(4) helāk eyledi. Ve ra^cıyyet ḵaçan
(B.208a) zālīm sultān ḵoñsılığında ev idine(B.208a) böyle olur ve
keklik(5) ḵaçan toğan ḵoñsılığında ev dutına ecelden öñ
ölmek dilemiş ola. Pes çūn ol ḵāli(6) eyle görđi ol çe-
kük uçdı gözleri giryān ve cigeri biryān ol pīlün başı
üzerine ḵondı (Çekük ve pīl şūreti)(7) ve eyitdi: İy

melik-i taḡī ve bāḡī, cevr pīşelü zulm endīşelü, ne Teñ-

---

kim:-//13 ḵalī^cül-^cizār:-//14 baḡlamayavuz: yıḡamayuz/teđārükden:-//
222b-2 şeş:-/çıkmaḵlık: çıkmaḵ/yolın: yönin/olmuş olmaya: olmaz olma-
yam//4 ḵılmış: urmuş/görklü...ilerü:-//6 mahrūm:-//7 hevl:-/ḵoñsı-
lığında: ḵatında/varıdı B:-//8 yir üzerinde: yirde/yapmış: yapmışıdı

(SL.223b) riden utanursın ne(8) halkdan eyemenürsün, benüm ol ciger köşelerümi günāhsuz niçün depeledüñ ol(9) cihān görmeden zindān ehlini ayak altında niçün helāk eyledüñ, meger andan(1) ötrüyidi kim senüñ ol tekebbürligüñ gözinde benüm hiç kadrüm yokdur? Pīl eyitdi: Ne bīhūde(2) söz söylersin kim benüm ayagum altında ölmüş ve elümle depelenmiş ben çok görmişven ve anuñ(3) bigi benüm boynumda yav-
(B.208b) lak çokdur, uşbu boynı uşbu yoğunlīgıla senüñ yavrıların kanıla ağır yüklü(4) olası degül. Bīçāre çekük çün zālīmlīgın ve cebbārīgın gördi nevmīd olup saç kesüp ton (5)yırtup toprak başına koyup kuşlar katına vardı ve mazlūmlık nāmesin bulara arz eyledi(6) ve gūşşası kışşasın eydivirdi ve şikāyeti hikāyetin āgāz kıldı. Pīl anuñ yavrılarına(7) eyledügi zulmden ötrü çok inledi hasret kat-
relerin yañakları şafhası üzerine(B.208b) akıtdı(8) ve göz bīnarından meşkler tolu eşkler revān kıldı ve eyitdi:

B e y t

(9) Baña yārī kılun bu gün kim oldum hasret ü zārı
Bunuñ bigi katılıkda ululardan gelür yārī

Me fā'ī lün/me fā'ī lün/me fā'ī lün/me fā'ī lün

/ve ol...komişdı: yavri çıkarmışdı//223a-1 bislemiştir: anı bislemiştir/
di/suda: suya//3 eli B:-/şeş geldi: şiş geldi/yumurdayı:-//4 yavrıların
helāk eyledi: yavrılar helāk oldu/sultān:-/ve keklik...ola:-//
223b-1 gözinde: gözinden//2 elümle depelenmiş:-//4 degül: degüldür/
cebbārīgın:-/saç kesüp:-//5 toprak başına: başına toprak//6 gūşşası:
gūşşasın/şikāyeti...kıldı:-//7 şafhası: şafhasın//9 bigi: gibi/katı-

(Çekük ve kuşlar şüreti)(10) Kuşlar eyitdi: Bu iñlemegüñ

(SL.224a)

yirinedür ve kimse seni bu ağlamak ve iñlemek için me-
lāmet(1) kılumaya ammā bizüm pīl birle çekişmegümüz ve
eli anuñ kuşağına urmağumuz hīç maşlahat degüldür kim(2)
tağ hirgiz yil esmegile uşanmaz şüret şöyle ^cazīm, gevde
şöyle yoğun boyun şöyle(3) kürtül ve kālīb şöyle ābādān
ve göñül şöyle kāfir aña neyleyübilevüz? Çün ol kuşlar
kamusı aña ^cācizlik(4) nāmesin okudılar ol bīçāreyi nev-
mīd eylediler pes sağısğan ilerü geldi (Çekük ve sağıs-

ğan şüreti)(5) ve eyitdi: Bu ^cācizlik nişānın neçün ken-
dümüze uravuz ve bu işi neçün yirde(6) koyavuz? Bu zulm
degmiş bīçārenüñ dādın virmek gerek ve bu miskīnüñ kinin
almak(7) gerek, anuñ ol şüreti ve gövdesi ^cimāretine al-
danmak gerekmez kim zulm niçe ^cimāretleri harāb(8) eyle-
mişdür ve sehergāh okı mazlūmlar yasından çıkup zālimle-
rüñ cānı nişānesine çok(9) dokunmuşdur.

B e y t

^cİsī yol üzerinde gördi bir ölü yatur
Barmağın ısırup hayrān oluban kaldı
(10) Didi öldürdüñ ve sen de öldüñ uş
Seni depeleyenüñ yarın eceli geldi^x

lıkda: katılıkdan//10 seni: sene//224a-1 ve eli...urmağumuz:-/maşla-
hat: hōş//2 esmegile: esdüginden/gevde: gövde//3 kürtül: kürtel/ābā-

^xBu şiir ne hece ne de aruz kalıplarına uyuyor.

(SL.224b) (B.200a)(1) İy qarındaşlar duruñ muvāfakat idelüm, uşbu güc görmişüñ ve cevr irmişüñ dādını ol(2) zālinden alalum, bizüm cinsimüz kuşlar degülmidi kim Ka^cbe-i mu^caz-zam kapusunda pīlleri sengsār eyledi, (3)kamuñuz eli ittifāk yiñine soķuñ ve yardımlaşmaq etegine el uruñ kim eger pīl kuvvet ve siñir ıssıdur(4) biz kol ve kanat ıssıvuz, hirgiz siñir ıssı kanat ıssına irmiş degüldür, görmezmisiz kim ol(5) pīl şol ^cazamet ve şevket birle şol za^cif üyezden ^cāciz olmışdur ve her gün anuñ elinden (6)kendü başına doprak koyar ve anuñ cevrinden yılvan feryādname yazar. İmdi duruñ bir kezden(7) türkitāz kılalum ve hamıyyet ve cinsiyyet için pervāz kılalum ve kendüzümüz ol zālime uralum(8) şöyle kim bu bīçārenüñ yavrıların helāk kıldı biz daķı anuñ gözi aydıñın alalum e**lbādī ezlemu**. Pes bir kezden kopdılar yüz pīl evinden yaña dutdılar şol [elmas] bigi minķārları birle anuñ(10) gözün oymağa başladılar. Ol pīl bularuñ elinden ^cāciz ve mütehayyir oldu (Pīl ve çekükler şüreti bu mişāl üzeri-

(SL.225a) ne)(1) Kaçan ol hortūmın depredürdi bular uçup havāya

---

dān:-/şöyle kāfir: şöyle kāfir ve kalbi kāfir/aña neyleyübilevüz B:-/aña ^cācizlik...: aña oķıdılar//5 neçün kendümüze uravuz: kendüzümüze urmaķ niçündür//6 bu zulm degmiş:-/ve bu...gerek:-//7 şüreti:-/^cimāretine: ^cimāretliğına//9 yol üzerinde: yolda/ısrup: ısrırdı/oluban: oldı//10 Didi...uş B: Didi kim öldürdüñ kim sen daķı öldüñ uş/depeleyenüñ: öldürenüñ//224b-2 ol zālinden:-/pīlleri B:-/eyledi: eylediler //3 etegine:-//5 şevket:-/üyezden: üvezden/^cāciz olmışdur: ^cācizdür/

ağardı yine inüp segirdim kılurlardı(2) minķār birle iş sürerlerdi tā kim anuñ gözlerin oydılar. İy bīçāre pīl gördüñ mi zulmüñ ^cākıbeti(3) nice yatlu olur ne añduñdı anı(B.209b) götürdüñ ve ne kim virdüñdi anı alduñ ve ne kim işledüñdi bulduñ, (4)Kemā/teğinü/tüdān benüm gözüm aydıñlarını doprağa koyduñ kendüzüñi yile virdüñ ğam ve ğuşsa(5) odın benüm üstüme şaçduñ ve kendü yüzüñ suyn herze yire dökdüñ. Hemān şol şem^c(6) kışşasıdur kim kelebek anuñ nūrı ^cışkına tavāf eylerdi nāġāh şem^c odı anuñ kanadın(7) göyündürüp anı şem^cdan üzerine biraġur şoluk sā^cat ferrāş daķı gelür ol şem^cüñ(8) başın keser kelebek üstine biraġur kim el-curūhu kışās. Bu dūkelile yir üzerinde oturası(9) degülven tā seni ölü görmeyince kim benüm yavrırlarım doprak içinde ve sen diri yürıyesin (10)benüm derdüme ķanda şifā olısar. Pes her sā^cat yavrırlar ħasreti anı bī-ķarār kılurdı ve şevķ(11) odın başına koyardı bir ġün zārı kılı pervāz kılurdı bir gölcüğe irdi kim ķurbaġalar yavlaķ(12) çoġıdı, eyitdi: El-ġarīķu yete^calleķu bi-küllı ħaşışın Ya^cnī ġarķ olmış kişi her bir ota(13) yapışur olur, bir taş biraķmış olayın göreyin ne cevāb gelür ve bir ķur^ca(14) ķevüreyin göre-

---

/ve herġün:--//6 kendü:--/feryād nāme yazar feryād ider//7 türkitāz...
iķün:--//9 elmas B:--/minķārları birle: minķārlarıla//10 ol...oldı:--//
225a-1 ol:--/segirdim kılurlardı:--//3 nice B:--/ne añladuñdı: ve kim
añduñ/anı B:--/virdüñdi: virdüñ/ve ne kim işlerdüñdi bulduñ:--//4 ay-
dıñlarını: aydıñların/kendüzünü: kendü gözüñe//6 eylerdi: eyler//

yi ne fāl çıkar. Pes su kıyına geldi ve selām virdi ve eyitdi: (15)(Kırbaga ve çekük şūreti bu mişāl üzerine)

- (SL.225b) (1)Hiç bir iş eri olamı kim benüm elüm duta kim rūzigār zahmın yimiş kişiven ve yavuz hūlu zālim(2) konşı elinden āvāre olmuşvan ve cihān görmedük yavrılar ayrılığın-
dan cigeri köyünmiş(3) şahşavan. Bes kendü hālin ve
- (B.210a) (B.210a)kışşasın bulara eyitdi..Anı işidüp ^{yavlaq} kaygurdılar
(4)ve eyitdiler: Ol kuşlaruñ savaş için çengāli ve minķarı varıdı bizüm ne ceng için(5) çengālümüz var ne tabānca urmaq için pencemüz var. Çekük eyitdi: Pence ve tabānçe(6) hācet degüldür, anuñ döneği yöresinde bir handağ vardır siz anda gelün bir kezden āvāz(7) kılun, ol şana kim anda şu var, bes ol handağa kaşd eyleye şoluk sā^cat düşe helāk(8) ola ve benüm derdüme dermān ve şifā ola. Eyitdiler: Eger bunuñıla işün biterse uşbu(9) sā^cat anda varavuz. Pes derhāl ol handağa dirgendiler ve destān düzmege(10) başladılar, her birisi zīr ve bam rāst
- (SL.226a) kılup nūvāhat eylediler. Pīl anı işitdi su(1) canavarları üni gelür elbette bu handağda su vardır, miskīn sandı

//10 kanda şifā olısar: şifā olmaz/her sā^cat:-/yavrılar: yavrıları/kılurdu: eylerdi/ve şevk...koyardı:-//11 bir gün zārı kılı: bir gün karārı kılur/kılurdu: eylerdi/yavlaq:-//14 fāl çıkar: fāldur//225b-1 zahmın B:-//2 yavrılar: yavrıların//3 kendü hālin:-/kaygurdılar: yavlaq kaygurdılar//4 ceng için:-//5 var:-/ne tabānca urmaq için:-//6 degüldür: degüldür dedi//7 kaşd eyleye: gele/şoluk sā^cat:-//8 şifā:-/eyitdiler B: eyitdi/işün: iş//9 anda:-/dirgendiler: vardılar/düzmege:-//10 herbirisi:-/rāst kılup:-/nūvāhat: nūvāht//226a-1 su canavar-

kim ābdur bilmedi(2) kim siñmez sarābdur kim yüz biñ
anuñ bigi susuzlaruñ kanın dökmişdür. Pes kendüzün ol(3)
handaka tartdı kim su içe pes ayak basduğı hemānıdı ve
sernigün handakda düşdügi hemānıdı (Çekük ve pıl şüreti)

(4)Pes kurbagalar ev yolın dutdı ve kuşcağız yuvasına
varup ötdi ve eyitdi: İy zālīm eger(5) gevdem haķiridi
ammā hīle eylemekde ulu ve hāzırıdı, gördüñmi senüñ ol
yoğun boynuñ benüm(6) ince kanaduma katlanımadı. Bu hi-
kāyeti andan ötrü eyledüm tā bilesin kim laṭif hīleler
(7)birle çok iş bitürmege yarar kim anı ālet ve yaraķ ve
kuvvet ve şevket birle bitürmege(8) yaramaz daķı bir ol
kim geçmiş kiçi ve haķır düşmeni hūr görmek gerekmez.

B e y t

- (B.210b) (9) Kendü düşmenüñi sen(B.210b) hūr görmegil
Dime kim yatlu durur iş başlamaz
(SL.226b) (1) Ger kılıc kan akıdur boyun urur
Hirgiz igne işini ol işlemez

Fā'ī lā tün/fā'ī lā tün/fā'ī lün

(2)İmdi sizüñle danışurvan. Böyle dise şākirdler aña çok
senā kıldılar ve eyitdiler: İy cihān görmiş(3) feylesōf ni-

---

ları...elbette: elbette su.../bu handakda su vardur: anuñçündür kim
anda şu vardur//2 miskīn...pes:-//3 tartdı: dartdı/kim su içe pes
ayak basduğı hemānıdı ve:-/sernigün...hemānıdı: hemān sernigün handaka
düşdi//5 gevdem: gövdem/ulu ve hāzırıdı:-//6 eyledüm: getürdüm//7
ālet:-/şevket:-//8 kiçi: geçmiş/haķır:-//9 düşmenüñi: düşmānuñı//226b
1 boyun B: boynın//2 aña:-//3 ve maşlahatlu:-/yavlaķ endīşe geçürürüz:
korķaruz/görmüş B:-/yavlaķ:-/bu:-//6 eyüye...botasında:-//7 sızrulma-

çeme kim senüñ rāyuñ uzdur ve maşlahatlu, illā yavlağ endi-
şe geçürürüz kim(4) su içinde nehengile bile yüzmeğ ^cağldan
yavlağ ırakdur ve her kim arslan avında mağām(5) duta eger
aña bir teleflik uğrarısa kendüden bilmiş ola ve bu bir ci-
hān görmedük(6) yigit pāzişāhdur^x eyüye yavuza vākıf olma-
duğ kişidür ve iş görmeklik botasında(7) sızrulmaduğ ādem-
dür, korğaruz kim senüñ şohbetüñ hağkın bilmeye, cebbārlik
ve cevr vechinden(8) bir söz diye kim senüñ hağıruñ güfte
ola. Eyitdi: Bu söz temām yirindedür kim ol(9) öğüt işitmiş
degöldür, ammā ben bu niyyeti gönül üzerine nağışlamışvan
ve cān içinde yazmışvan(10) kim eger başum giderise ayağı
bir kadem girü başar degülven, siz girü dönüñ kim tağdīrde
ne(11) varısa olasıdur. Li-yakzıya ʾllāhu emren kāne mef^cū-
len Pes bular du^cā kıldılar, girü döndiler. Bīdpāy-ı(12)
Hakīm gün ihtiyārın eyledi, bir gün melik sarāyınıñ kapısı-
na vardı ve biregüye eyitdi(13) kim var melige eyit kim bir
şağş kapuda durmışdur ve eydür kim melige öğüdüm var(14)
yavlağ aşşılı. Çün hağberi melige degürdiler destür buldı pes
meligüñ katına(15) vardı, berāhime donların geyüp pes selām
(SL.227a) ve hiğmet kıldı ve meligüñ sunup elin öpdı(1) (Bīdpāy-ı

---

duğ ādemdür: sızrulmaduğdur/hağkın:-/cebbārlik:-//8 temām yirindedür:
yirinde didüñüz//9 gönül üzerine nağışlamışvan: gönlüme nağş eyledüm
//11 Bīdpāy-ı Hakīm: Pīdpāy Hakīm//13 var: vardur//14 aşşılı: aşşılı-
dur//227a-1 diñsüzlik...urdı: diñsüz durdı//2 durdı:-//5 memleketi:

^xB'de bu kelimededen sonra " تونينك " şeklinde yazılmış bir kelime var.

(B.211a) Hākīm ve melik-i Dābeslīm şūreti)(B.211a) Pes duruvardı ve diñsüzlik mührin ol söyleyici dil ve ağız üzerine urdı hiç dimedi(2) durdı. Melik eyitdi: Uşbu feylesōfa iki işden birisi vāqı^c olmuşdur: Ya dünyā t̄ama^c₁(3) bunuñ etegin dutmuşdur kim anı böyle ayak üzerine durudur ya daķı kimseden zulm görmişdür(4) bizden dād ister. Ve bu iki iş hirgiz feylesōf hāline lāyık degül, eger pāzişāhlarıñ(5) ili ve memleketi var bularuñ ^cilmi ve hikmeti var, hiç gümān degül kim ^cilm ve hikmet(6) pāzişāhlık ve memleket üzerine muķaddemdür ve pāzişāhlar ^cālimlere ve hākīmlere muhtācraķdur(7) andan kim ^cālimler ve hākīmler şāhlara muhtāc ola. Pes eyit-

(SL.227b) di: İy Bīdpāy(1) bizüm hāzretümüze gelmekligüñ sebebi nedür ve bu diñsüz durduģuñ ne ma^cnīdür meger kim bizüm(2) heybetümüz seni eymendürdi? Eger dileģüñ dünyālık ise destārçeyi t̄abaķ üzerinden(3) götür ne kim gönllüñ ārzūsıdur daşra çıkar ve eger düşmandan bize sığınu geldüñse kendü(4) hālüñi ve kışsañı ^carż eyle eger öģüdüñ varısa eyit kim hem diñsüz durmaģıla olmaz senüñ sözlerüñ(5) ķamusı maķbūldur ve dilek-

(B.211b) lerüñ mebzūl ve(B.211b) hācetlerüñ revālīga mevşūl. Ve ben uşbu(6) söz derecesin aķdum t̄a kim sen daķı söze giresin,

---

mülki/var: varsa//6 memleket:-//7 andan...ola:-//227b-1 nedür: nedür dedi//4 kışsañı:-/eyit kim B:-/hem...olmaz:-/sözlerüñ: öģüdüñ//5 ķamusı:-/mebzūl: mebzūldür/mevşūl: mevşūldur//7 hāyret:-//10 ^cadl: ^cadel/^caķl ve edeb: ^cilm ve edeb//11 şefķat:-//13 zıddı:-//15 durmaķlıģa: durmaģa/anuñ:-/var: vardur//228a-1 büşmenlik:-/var: vardur/şallāllāhü...vesellem:-//3 kişi B:-//6 ^cālem ehline: ^cālem oģlanına/nesine:-//7 karşı B:-//228b-1 peygāمبر eyitdi: peygāمبر ^caleyhi's-selām

imdi getür neñ var? Bīdpāy(7) çün melik sözün işitdi göñli kavī oldı ve ol hayret ve dehşet kim varıdı(8) götrüldi pes dil açup melige senā kıldı andan söze girdi ve eyitdi: Meli-güñ(9) ^{ilm ve} cömri çok olsun ādemilerüñ ayruğ hayvāndan farkı dört nesneyiledür: Hikmet(10) ve c aql ve saknuqlıq ve c adl. Pes c aql ve ^{ilm ve} edeb hikmet bābındandur ve halīmlik(11) ve şabr ve döleklik c aql bābındandur ve hayā ve kerem ve hamıyyet ve şefkat c adl(12) bābındandur, dünyānuñ görki ve eylükleri bu haşletlerdür ve ne kim bu hāşıyyetlerüñ(13) zıddı ve mu-hālifidür kamusı c ayblar ve yavuz hulklardur. Ve hakīmler sözidür kim(14) ilzemi's-sükūte fe-inne fīhi selāmeten ve tecennebi'l-kelema fe-inne fīhi nedāmeten ya c nī diñsüz(15) durmaqlığa lāzım oluñ kim anuñ içinde selāmet var ve söyle-(SL.228a) mekden saķınuñ kim(1) anuñ içinde büşmenlik ve nedāmet var. Daķı Teñri resūli şallāllāhü c aleyhi vesellem eyitmişdür(2) kim: men şamete necā ya c nī her kim diñsüz durdı kurtuldı. Ve daķı getürmişlerdür(3) kim: Ulu hakīmlerden dört kişi bir melik hażretine hażır oldılar. (Melik ve dört fāzıl ha-

(B.212a) kīm şūreti)(4)(B.212a) Melik eyitdi: Her biriñüz bir söz diñ kim hikmet ve c aql ve edeb ve fażl(5) aşlı olsun.

---

buyurdı//2 Teñrisin daķı bilür: Teñriyi bildi/ve daķı...çin:-//5 ol-sun: ola/meşel...ķalsun: müddet olsun//6 gücüm yiterrekdür:-//7 çün-kim: kaçan/baña:-//229a-1 oldı: olur/ve...eyledi:-/c Acablarvan: c acab-ların/şol B:-//2 üzerine: adına/eyitdi B:-//3 püşmān: peşimān/ammā:-/ söz üzerine: söze ben çok/püşmān: peşiman//4 ve heybet:-/bendini: ben-

Pes birisi eyitdi: ^cĀlem ehline hīç diñsüz durmağdan yigrek bezek yokdur.(6) Dağı birisi eyitdi: ^cĀlem ehline aşillurak nesne oldur kim teslīm olmak dizginin taqđır (7)eline vire ve rızālık boynını każā hancerine karşı yumşak duta. Dağı birisi eyitdi: Derecelerüñ(8) yüksegi-regi ādemīlere oldur kim kendüzin bilici ola ve kendü (SL.228b) haddin saqlaya ve kendüzünü(1) ulu sanup ğalata düşmeye nite kim peygāmbere eyitdi: men ^carefe nefsehū fe-kađ ^carefe rabbehū(2) ya^cnī her kim kendüzin bildi Teñrisin dağı bilür. Ve dağı getürmişlerdür Hind ve Çīn(3) ve Rūm meliklerinden dört melik kim zamānuñ pāzişāhlarıydı bir meclisde hāzır oldılar (Dört melik şūreti)(4) ve eyitdiler:

Her birimiz söz diyelüm hikmet içinde kim bizden sonra gelenlere tārīh(5) olsun ve delim müddet meşel içinde kalsun. Çīn meligi eyitdi: Ben şol gelmedük(6) ve geçmedük nesneye (B.212b) kādirven ve gücüm yiterrekdür şol geçmiş nesnelerden(B.212b). Hind meligi eyitdi:(7) Ne kadar kim sözi söylemeyem sözüñ (SL.229a) pāzişāhıvan çünkim sözi söyleyem söz baña pāzişāh(1) oldı ve beni kendü hükminde eyledi. Pārs meligi eyitdi: ^cAcablarvan şol ^cākīl kişi(2) kim söz kapusun kendü üzerine açā. Rūm meligi eyitdi: Ben hirgiz söylenmedük söze(3) püşmān

---

din//6 atalaruñ:-//11 burcında: içinde//14 ra^cıyyeti: ra^cıyyet/güneş ...kandurasın:-//229b-1 iy yüksek...devletlü B:-/ve sen...kezden:-//2 odını yandurdurduñ: oda bile ^cālemi yaqđuñ/atalaruñ...virdüñ: atalar ve dedeler sīretin terk itdüñ/ve hīç...imdi:-//3 ol...kolanı üzülmedin ola B: dizgin çekkil ve kendü bindüğüñ tūsenüñ andan ilerü kim

olmadum ammā söyledüğüm söz üzerine çok püsmān yidüm. İmdi çün melik benüm(4) üzerüme söz kapusın açıvirdi ve beni küstāh eyledi ve od ve heybet bendini dilümden(5) götürdi imdi ol sözi diñlesün kim anda dünyā fāyidesi ve āhıret rāhatı(6) var. İy yüksek himmetlü tācı tahtı atalardan mīrās bulmuş melik. Senüñ atalaruñ pāzişāhlık(7) bünyādın berkitmişidi ve cihān ^cimāret eylemekde dürişürdi tā kim ^cālemi (8)^cimāret hāline getürdiler, berk hişārılar ve muḥkem kal^calar yapıdılar, şaflar(9) sıdılar ve çeriler dardılar ve murādılar buldılar ve eyü od kazandılar ve ^cadl yolın ra^cıyyet (10)üzerine görklü vardılar. Her birisi memleket göginde bir güneşidi ve devlet feleginde(11) bir ay ve sa^cādet burcında bir Müşterīyidi bular vardılar pāzişāhlık saña kaldı ve(12) tācı tahtı saña kodılar, bular doprak içinde menzil idindiler bularuñ revānı saña(13) muntazırdur tā kim bularuñ sīretin saklayasın ve ^cadl ve eylük eylemekde bulara uyasın ve(14) ra^cıyyeti ^cadl ve inşāf kanadı altında diñlendüresin güneş bigi her birisinüñ(15) üzerine doğasın ve (SL.229b) gölge gibi kamusın rāhatlık içinde dutasın ve şol tağ bigi (1)kamusınuñ yükin götüresin ve şol bulıt bigi dükeli susamışları kandurasın. Ve sen iy yüksek himmetlü ve yeñi devletlü bir kezden(2) zulm ve cevr odın yandurdurduñ ve geç-

---

kolanı üzile//4 ve ayağüñ...taşra:-//5 hiç B:-/girü...degüldür B:-/ögüñi dirgil:-/kaçan...kaldurdu: Böyle dise meligüñ//6 hişm: haşım/yüreginde kaynadı: yalıñlandı//7 pāzişāhlık...örtüdi:-/pes: ve//8 ve uşbu...sürersin:-//9 ağırladıñ ve ^cizzetledüñ B:-/yāhūd: ya dañı//

miş ataların eyü adın yile virdüñ ve hiç endiše kılmazsın
(3) senüñ fermānuñdan yukaru fermān var ve bu cihāndan soñ-
ra cihān var. İmdi ol bindügin tūsen atun dizginin andan
(B.213a) ilerü çekgil kim(B.213a) kolañı üzülmedin ola ve ayağun dir-
lik üzeñüsinden(5) taşra çık(madın ola)^x andan soñra hiç
püşmenlik assı kılmaya, girü dönicek dañı yollar bağlu,
özrler maqbül olası degüldür, ögünü dirgil. İmdi benden sa-
ña şoldur kim şol geçmiş ata dede sīretin sīretlenesin dañı
bularun üzerine artuklık dañı idesin. (Melik)^{xx} Kaçan bu
ağuya bulaşmış(6) sözleri işitdi nefsi emmāre ejdehāsi baş
kaldurdu ve hışm odı yüreginde(7) kaynadı pāzişāhlik kibri
halīmlık ve ^caql gözin örtüdi, pes eyitdi: İy Bīdpāy(8) ne
vağtden berü böyle dilir olduñ ve uşbu küstāhlığı kanda bul-
duñ kim melik(9) hażretinde bunun gibi fużüllik sürersin ya
kendüzünü yañıldıñ ağırladıñ ve ^cizzetledüñ yāhūd beni(10)
unıtdüñ bu sözile meşhūr eylemek dilersin ve eyü ad kazan-
mağ istersin tā eyideler kim(11) Bīdpāy-ı Hakīm melikler
hażretinde bunun bigi sözler sürerdi ve ögütler virürdi(12)
ve meligün yüzine bunun bigi katı söz söylerdi. Pes buyurdu
kim anı asalar.(13) Kaçan taht ayağından çeküp ilettiler

---

^xFarkta görüldüğü üzere SL'de bu kısmın söz dizimi bozuktur, onun için B'daki dizim alındı, bunu takiben gelen ve B'da olmayan "ve ayağun dirlik üzeñüsinden taşra çıkma" ibaresi bir öncekine uygun olarak "taşra çıkmadın ola" şeklinde yazıldı.

^{xx}B'de bu cümle "Böyle dişe meligün" şeklinde başlaması ve "Melik" kelimesi olmaksızın sözlerin kimin tarafından söylendiği belirgin olmadığından bu kelime ilave edildi.

pes yine buyurdı kim zindāna bırağalar. Şoluk sā^cat(14)
Bīdpāy-ı Hakīm zindāna iledüp zindānladılar (Bīdpāy-ı(15)

(SL.230a) Hakīm şüreti)(1) Bīdpāy bir zamān zindānda kaldı hiç kimse
anı añmadı tā kim(2) bir gice (melige) uykusuzluk ğālib ol-
dı, gözlerinden uyku kaçdı ve kuşkulık eşer eyledi, pes ol
düni(3) dükelin fikr deñizi içine batup geçürdi. Pes hātır
merkebine binüp cihānı cevlān(4) kılurdı ve fikret göziyile
^cacāyibleri ve şun^cı bir müşāhede kılup ^cacablamak barmağın
(5)hayrānlık dişiyle ısırup Teñrinüñ mahlūkların teferrüc
kılurdı kim nite düzüldi(6) ve nite yaradıldı. Bu fikr için-

(SL.230b) de melik Bīdpāyı añdı kişi viribidi anı getürdiler(1). Pes
kendü katına oturdı ve hikmet rūznāmesin öñine kodı ve ma^c-
rifet(2) bābında söz sürdiler (Bīdpāy-ı Hakīm ve Melik-i

(B.213b) Dābeşlīm şüreti)(3) Ve(B.213b) buyurdı ol ağu katılmış na-
şihatları şol bayağı ^cibāretile kim sürmişdi, eyitdi(4).
Pes inşāf kulağı birle görklü diñledi ve ol yaramaz hulkla-
rı ve yatlu şıfatları kendüsinden(5) giderdi şol görklü
bellü geçmiş atalañın yolın ilerü dutdı ve geçmişlerden ^cözr

---

//10 bu...söylerdi:-//12 anı asalar: taht ayağında boğazından asa ko-
yalar//13 kaçan...iletdiler:-/yine B:-/kim zindāna bırağalar: zindāna
iledüñ ağır bendler uruñ/Şolok...tā kim:-//230a-2 melige B:-/kuşkulık
eşer eyledi B:-/pes...içinde: taḥayyür göziyile ^cālemi teferrüc kılur-
dı//6 Bīdpāy: Bīdpāy hakīmi//8 olurısa: olurısa//9 kılılmışdı: kılılmış-
dı//230b-1 öñine: öñinde//4 kendüsinden: kendüzinden//6 eylūgi: di-
legi/nāmesin: nāmesi/memleket ve il ve vilāyet içinde: ilde/okıdılar:

diledi(6) ve anuñ^c adli ve eylügen nāmesin pes kamu memleket ve il ve vilāyet içinde okudılar ve bu beşāreti(7) ırağa va yaķına degürdiler. Ve Bīdpāya buyurđı kim il ve ra^cıyyet aħvāline baķa dura ve ne kim(8) zulum ve ħayf olurısa añla- da. Andan buyurđı şöyle kim geķmiş ħakīmler geķmiş atalar ħūn(9) ħikmet kitāblarından taşnīf kılmişdı Bīdpāy daķı

(SL.231a) anuñ-ħūn bir kitāb(1) kim tolu ħikmet ve meşel ola taşnīf eyleye kim evvelki geķmiş kitāb üzerine(2) artuķ ve yigrek ola. Pes Bīdpāy bir yıl mūhlet diledi andan ferāgat istedi (B.214a) (3)tā kim bir ċākīl ve(B.214a) feylesōf ve uyanuķ ħōñüllü şākird ele getürdi. (Bīdpāy-ı ħakīm ve şākird şūreti)(4)

Pes endīşe eylediler ve iki yañadın ħāţır birikdürdiler, pes aċdılar ve baġladılar(5) ve ħodılar ve ħötürdiler tā (SL.231b) kim bu kitābuñ vaż^cı ve būnyādı nitesi ola. Pes(1) iki ħay- vān buldılar Kelīle ve Dimne. Bularuñ diliyle daķı kalan cānavarlar diliyle bu ħikmetleri(2) ve meşelleri ve ħörklü bezegile ħüċüklendürdiler tā her kimūñ kim(3) raġbeti oyu- na ve kengeleyise bu kitābun zāhirine ve şūretine baķa ve her kim(4) ma^cnī isdeyici ve ħikmet dileyici ise ol kim bu kitābuñ maķşūdı ve bāţınıdur mütāla^ca(5) kıla pes her bire- ħü kendü naşībin ala ve kendü yolına ilede ķad^c alime küllü

---

okıdı//7 Bīdpāya: Bīdpāy ħakīme//231a-1 evvelki geķmiş kitāb: geķmiş- ler kitābı//3 ħōñüllü B: ħörklü//4 endīşe: endīşeler//5 naşībin: na- şībini//7 bir niceler...aldı B:-//14 Hind B:-//15 eline:-//232a-9 ol B:-//10 ħasībi: ħabīb//13 ve huve'l...kitābi B:-//

ünāsin meşreb hum(6) meşeli şoldur kim bir sığırı boğazla-
dılar bir niçeler başın ayağın(7) aldı bir niceler kanın ve
bir niceler derekin bir niceler etin aldı her bir kişi ken-
dü loğmasın ve tu^cmasın aldı ve maqşūdına irdi(8).

Her kesī rā kār-ı hōş u her kesī rā bār-ı hōş
Şire fī bihter şināsed kıymet-i dīnar hūş^x

(9)Pes bir gün konuklık eylediler ve mecma^c düzdiler; kamu
begleri ve uluları hāzır eylediler(10) ve Bīdpāy-ı Hakīmi
temām menzilet ve ululamak ve hürmet birle taht ayağında
oturtdılar (11) tā kim bu taşnīfi ^carż eyledi. Pes kamu ulu-
(B.214b) lar begendiler andan Bīdpāya(12)(B.214b) hil^catlar getürdi-
ler kabūl kılmadı ve eyitdi: Benüm hācetüm oldur kim bu ki-
tāb(13) pāzişāhuñ hazīnesinde ola, olmaya kim Fārs ilinden
bir sebep isteyü geleler(14) ve bu kitābı kim Hind melikle-
ri hazīnesi içindekinüñ yigregidür(15) ele getüreler ve
‘Acem meliklerinüñ eline düşe ve bular bu kitābı zahīre(1)
(SL.232a) kıilup fahr göstereler. Bu kitāba bir bekçi komak gerek tā
kim hiç(2) kimseye virmeye ve göstermeye. Pes çok müddet ey-
le kıldılar tā aña degin(3) kim Nūşrevān bin Kisrī bin Kubād
pāzişāhlık tahtına oturdı ve anuñ ^cadli(4) çavı ^cālemi dut-
dı. Bu kitābuñ haberin aña degürdiler. Ve anuñ pāzişāhlık
(5)erkānın ve pāzişāhlık hulkın öğrenmege yavlağ hevesi var-
dı. Pes Berzeveyh tabībi(6) ihtiyār kıldı ve buyurdı kim
Hinde vardı ve key uzlık ve laṭif hīleler(7) birle bu kitā-

^xB'da yok.

bı ele getürdi. Pārsī diline döndürdi şöyle kim bu(8) kitā-
bı ol nüshayile diyesin kim bir silsileye çekilmişdür ve
söz içinde(9) bir iplige dizilmişdür va'llāhü a^clem. Andan
soñra ol huzāvendigār ve huzāvendi(10)gār zāde-i cihān ha-
sīb(u)nesīb-i zamānū'l-mü'eyyed mine'r-rahmān cuvān-ı cuvān
(11)baht-ı pāşā-yı kāmuran Umūr bin Muhammed bin Aydın
-a^clā'llāhu şānehu- işaretiyle(12) ben za^cif(ü)nahif du^cacı Kul
Mes^cūd Tāt dilinden Türkçeye dönderdüm, Teñri(13) tevfiki
birle tamam eyledüm va'llāhü a^clem bi's-şavāb ve hüve'l-müte-
cāviz ^cani'z-zelīle ferāgāt min tercümeti hāze'l-kitābi.

- (14) Ya-rab nigāh-dār tu imān ber-ān kesī
Ki an hatt-ı men be-h^vand ber-men du^cā kuned
(15) Temmet bi-^cavni'llahi'l-meliki'l-vehhāb

Ve kütibe hāze'l-kitābu Kelīle u Dimne ^can yedi'l-^cabdi'z-
za^cifi'n-nahifi'l-muhtāci ilā rahmeti'lllāhi te^cālā ve
ene'l-fakīr İsmā^cil ibn Muhammed ibni Kulāguz ^cAfā
^canhümā'l-evzāre. Ve kad vaka^ca'l-ferāgu min tahririhī fi'l-
yevmi'l-hādī ve'l-^cısrīne min şehri rebī^cı'l-evvel min şuhū-
ri seneti hamsin ve tis^cine ve semānemi'e fi yevmi'l-hāmisi
fi vakti's-şubhi fi nefsi İnuz.